

BESTSELLER NEW YORK TIMES
VÂNDUT ÎN PESTE 2 MILIOANE DE EXEMPLARE

Dr. Clarissa Pinkola Estés

femei care aleargă cu lupii

**POVEȘTI ȘI MITURI
ALE ARHETIPULUI
FEMEII SĂLBATICE**

NICULESCU

Dr. CLARISSA PINKOLA ESTÉS

Femei care aleargă cu lupii

Povești și mituri ale arhetipului Femeii Sălbătice

Traducere: Simona Voicu

NICULESCU

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

© 1992, 1995 by Clarissa Pinkola Estés, Ph.D.

Titlu original: *Women Who Run With the Wolves. Myths and Stories of the Wild Women Archetype*
by Clarissa Pinkola Estés, Ph.D.

© Editura NICULESCU, 2017

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 312 97 83

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 385, 021 312 97 82

Redactor: Carmen-Isabela Vasile

Tehnoredactor: Dragoș Dumitrescu

Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0076-4

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial OXFORD UNIVERSITY PRESS în România
E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

A kedves szüleimnek

Mária és József,

Mary and Joseph,

Szeretlek benneteket

y

Para todos los que amo

que continúan desaparecidos.

Scumpilor mei părinți,

Mária și József,

Mary și Joseph,

Cu dragoste

și

Tuturor celor dragi

care continuă să-mi lipsească.

CUPRINS

DARUL FEMEII SĂLBATICE

PREFAȚĂ.	13
INTRODUCERE: CÂNTÂND PESTE OASE.	15

POVEȘTILE

1. URLETUL: RENAȘTEREA FEMEII SĂLBATICE.	37
Loba	
Cei patru rabini	
2. PE URMELE INTRUSULUI: PRIMA INIȚIERE	51
Barbă Albastră	
<i>Prădătorul natural al psihicului</i>	
<i>Femeia naivă ca pradă</i>	
<i>Cheia cunoașterii: importanța căutării</i>	
<i>Mirele-fiară</i>	
<i>Mirosul sângelui</i>	
<i>Ascunderea și spionarea</i>	
<i>Strigătul</i>	
<i>Devoratorii de păcate</i>	
<i>Omul negru în visele femeilor</i>	
3. ADULMECÂND ESENȚA: RECUPERAREA INTUIȚIEI	
CA INIȚIERE	87
Păpușa din buzunar: Preaînțeleapta Vasilisa	
<i>Prima sarcină: Să-i permitem prea bunei mame să moară</i>	
<i>A doua sarcină: Revelarea umbrei</i>	
<i>A treia sarcină: Călătoria în întuneric</i>	
<i>A patra sarcină: Înfruntarea Vrăjitoarei Sălbatice</i>	
<i>A cincea sarcină: Slujirea non-raționalului</i>	

A șasea sarcină: Selecția și separarea
A șaptea sarcină: Cercetarea misterelor
A opta sarcină: Pe picioare, în patru labe
A noua sarcină: Remodelarea umbrei

4. PARTENERUL: UNIREA CU CELĂLALT 130

Imn Bărbatului Sălbatic: Manawee

Dubla natură a femeilor

Puterea lui Doi

Puterea Numelui

Natura canină tenace

Poftele ispititoare

Cum să devii de neclintit

Femeia interioară

5. VÂNĂTOAREA: CÂND INIMA-I UN VÂNĂTOR SINGURATIC 145

*Femeia-schelet: Față în față cu natura viață-moarte-viață
a iubirii*

Moarte în casa iubirii

Primii pași în iubire

Găsirea întâmplătoare a comorii

Urmărirea și ascunderea

Descălcirea scheletului

Somnul încrederii

Darul lacrimilor

Etapele ulterioare ale iubirii

Toba inimii și cântecul dătător de viață

Dansul trupului și al sufletului

6. ÎN SÂNUL FAMILIEI: FERICIREA APARTENENȚEI 183

Răzușca cea urâtă

Exilul copilului diferit

Diferitele tipuri de mame

Mama ambivalentă

Mama distrusă

Mama-copil sau mama orfană

Mamă puternică, fiică puternică

Companiile rele
Un aspect diferit
Sentimente înghețate, creativitate înghețată
Străinul în trecere
Foloasele exilului
Pisicile zburlite și găinile zbanghii
Amintire și perseverență neclintită
Iubire pentru suflet
Zigotul rătăcit

7. TRUPUL FERICIT: CARNEA SĂLBATICĂ 216

Graiul trupului
Trupul în povești
Puterea șoldurilor
Mariposa, Femeia-fluture

8. INSTINCTUL DE CONSERVARE: DETECTAREA CURSELOR,
COLIVIILOR ȘI MOMELILOR OTRĂVITE. 232

Femeia redevenită sălbatică
Pantoforii roșii
Pierdere dramatică în basme
Pantoforii roșii, cusuți de mână
Capcanele
Prima capcană: Caleașca aurită, viața devalorizată
A doua capcană: Bătrâna doamnă, forța senectuții
A treia capcană: Distrugerea comorii, hambre del alma,
înfometarea sufletului
A patra capcană: Lezarea instinctelor vitale, consecință
a captivității
A cincea capcană: Tentativa de a duce într-ascuns o viață
secretă, scindarea
A șasea capcană: Teama de opinia publică, revolta umbrei
A șaptea capcană: Duplicitatea, încercarea de a fi cuminte,
normalizarea anormalului
A opta capcană: Dansul nebun, obsesia și dependența
În casa călăului
Încercarea tardivă de a scoate pantofii
Reîntoarcerea la viața „cusută de mână”, vindecarea
instinctelor rănite

9. ACASĂ: ÎNTOARCEREA LA SINE..... 274

Piele de focă, piele a sufletului

Pierderea simțului sufletului ca inițiere

Pierderea pielii

Bărbatul singuratic

Copilul spiritual

Uscarea și mutilarea

Chemarea Bătrânei

O prea îndelungată zăbovire

Desprinderea, plonjarea

Femeia medială: Respirația sub apă

Din nou la suprafață

Exercițiul singurătății

Ecologia naturală a femeilor

10. APE LIMPEZI: HRANA VIEȚII CREATIVE..... 316

Llorona

Întinarea sufletului sălbatic

Otravă în râu

Râul în flăcări

Bărbatul râului

Salvarea râului

Concentrarea și fabrica de vise

Fetița cu chibrituri

Reprimarea fanteziei creatoare

Reînnoirea focului creator

Trei fire de păr de aur

11. CĂLDURA: RECUPERAREA SEXUALITĂȚII SACRE. 353

Zețele murdare

Baubo – Zeița pântecului

Coiotul Dick

O vizită în Ruanda

12. MARCAREA TERITORIULUI: LIMITELE FURIEI ȘI ALE IERTĂRII . . 365

Ursul cu luna în piept

Furia ca profesor

Intervenția bătrânei vindecătoare: Escaladarea muntelui

<i>Spiritul ursului</i>	
<i>Focul transformator și acțiunea justă</i>	
<i>O furie îndreptățită</i>	
Copacii uscați	
<i>Descansos</i>	
<i>Instinctul rănit și furia</i>	
<i>Furia colectivă</i>	
<i>Blocarea într-o furie veche</i>	
<i>Cele patru etape ale iertării</i>	
13. RĂNI DE RĂZBOI: CLANUL CICATRICILOR	393
<i>Secretele ucigașe</i>	
<i>Zona moartă</i>	
Femeia cu părul de aur	
<i>Mantia expiatoare</i>	
14. LA SELVA SUBTERRĂNEA: ÎNIȚIEREA ÎN PĂDUREA SUBPĂMÂNTEANĂ.	406
Fata fără mâini	
<i>Prima etapă: Târgul păgubos</i>	
<i>Etapă a doua: Mutilarea</i>	
<i>Etapă a treia: Pribegia</i>	
<i>Etapă a patra: Aflarea iubirii în lumea de dincolo</i>	
<i>Etapă a cincea: Sfășierile sufletului</i>	
<i>Etapă a șasea: Tărâmul Femeii Sălbatice</i>	
<i>Etapă a șaptea: Mirii sălbatici</i>	
15. UMBRA: CANTO HONDO, CÂNTECUL TAINIC, PROFUND.	478
16. GEANA LUPULUI.	484
POSTFAȚĂ: POVEȘTEA CA MEDICAMENT	489
ADDENDA	497
NOTE	503
EDUCAȚIA UNEI LUPOAICE TINERE: O BIBLIOGRAFIE	539
MULȚUMIRI	551
NOTA EDITORULUI AMERICAN	557
NOTA TRADUCĂTORULUI.	559

PREFAȚĂ

Noi toate ne mistuim de dorul sălbaticului. Și nu avem prea multe antidoturi aprobate cultural pentru acest alean. Am fost învățate să ne rușinăm din pricina lui. Ne-am lăsat părul să crească și, sub el, ne ascundem trăirile. Dar umbra Femeii Sălbaticice încă ne pândește din spate, în zilele noastre, în nopțile noastre. Oriunde ne-am afla, umbra ce se furișează în urma noastră va avea întotdeauna patru labe.

DR. CLARISSA PINKOLA ESTÉS,
Cheyenne, Wyoming

Cântând peste oase

Natura sălbatică și Femeia Sălbatică sunt, și una și cealaltă, specii amenințate.

De-a lungul timpului, am văzut cum a fost jefuită, reprimată, strivită natura instinctuală feminină. A fost devastată, ca și fauna, ca și ținuturile sălbatice. De câteva mii de ani, ori de câte ori întorceam spațele, era alungată în zonele cele mai aride ale psihicului. În decursul istoriei, teritoriile spirituale ale Femeii Sălbatice au fost prădate sau arse, peșterile i-au fost distruse, iar ritmurile sale naturale, transformate cu forța în ritmuri contrare naturii, după bunul plac al altora.

Nu întâmplător vechile ținuturi sălbatice ale planetei dispar pe măsură ce scade înțelegerea naturii noastre sălbatice profunde. Nu-i atât de greu de înțeles de ce pădurile bătrâne și femeile bătrâne nu sunt considerate resurse de mare importanță. Nu e un mister. Iar dacă lupii și coioșii, urșii și femeile rebele au aceeași reputație, nu e o simplă coincidență. Toți corespund unor arhetipuri instinctuale asemănătoare și, de aceea, în mod greșit considerați nemiloși, periculoși prin însăși natura lor și extrem de vorace.

Viața mea și munca mea ca psihanalist jungian, poetă și *cantadora*, păstrătoare a vechilor povești, mi-au arătat că vitalitatea tot mai redusă a femeilor poate fi restaurată prin ample săpături „psihoarheologice” în ruinele subpământeanului feminin. Aceste metode ne permit să restabilim mecanismele psihicului instinctual natural și, grație personificării acestuia în arhetipul Femeii Sălbatice, să înțelegem cum funcționează natura feminină profundă. Femeia modernă este realmente un talmeș-balmeș de activități. I se cere să fie de toate pentru toți. Vechea înțelepciune a fost de mult uitată.

Titlul acestei cărți, *Femei care aleargă cu lupii: Povești și mituri ale arhetipului Femeii Sălbatice*, s-a născut studiind biologia viețuitoarelor

sălbătice și, în special, a lupilor. Ceea ce se știe despre speciile de lupi *Canis lupus* și *Canis rufus* prezintă într-adevăr similitudini cu istoria femeilor în privința curajului, dar și a suferințelor.

Lupii sănătoși și femeile sănătoase împărtășesc anumite caracteristici psihologice: percepție fină, spirit jucăuș și o extraordinară capacitate de dăruire. Lupii și femeile sunt sociabili prin natura lor, iscoditori și înzestrați cu o forță și o rezistență impresionantă. Sunt profund intuitivi, puternic atașați de partener, de pui, de grupul lor. Știu să se adapteze la condiții în permanentă schimbare. Tăria și curajul lor sunt absolut remarcabile.

Cu toate acestea, ambele specii au fost prigonite, hărțuite, pe nedrept acuzate de a fi rapace, viclene, agresive din cale-afară, considerate inferioare defăimătorilor lor. Ele au fost ținta celor care ar fi vrut să curețe nu doar pădurea, ci și teritoriul sălbatic al psihicului, sufocând instinctualul până la a nu mai rămâne nici urmă din el. Aceeași agresivitate prădătoare, izvorâtă din neînțelegere, se manifestă împotriva lupilor și a femeilor. Asemănarea este izbitoare.

Așadar, pe când studiam lupii, s-a conturat întâia oară în mintea mea conceptul de arhetip al Femeii Sălbătice. Am studiat și alte vietăți, urșii, elefanții și aceste păsări ale sufletului – fluturii. Caracteristicile fiecărei specii oferă numeroase indicii care elucidează în chip metaforic psihicul instinctual feminin.

Natura sălbatică mi-a pătruns spiritul de două ori: întâi prin nașterea mea într-o familie hispano-mexicană tipic pasională, și apoi, ceva mai târziu, prin adopția mea de către o familie de unguri cu temperament vulcanic. Am crescut aproape de frontiera statului Michigan, înconjurată de păduri, livezi și câmpii, nu departe de Marile Lacuri. Acolo, fulgerele și tunetele erau hrana sufletului meu. Lanurile de porumb trosneau și sporovăiau cât era noaptea de lungă. Departe, spre nord, în nopțile cu lună, lupii se adunau în poiene, dansau și se rugau. Puteam toți, fără teamă, să bem din același pârau.

Iubirea mea pentru Femeia Sălbatică s-a născut când încă eram un copil, deși pe-atunci nu-i spuneam așa. Aptitudinile mele sportive, dublate de un simț estetic deosebit, au făcut din mine un drumeț extaziat. Mesei și scaunelor le preferam pământul, copacii și peșterile, căci am simțit că în acele locuri pot să mă rezem de obrazul lui Dumnezeu.

Râul mă chema mereu la el după căderea nopții, iar câmpurile își doreau să fie străbătute pentru a se rosti la rândul-le prin foșnet. Focurile trebuiau aprinse noaptea în păduri, iar poveștile spuse departe de urechile adulților.

Am avut norocul să cresc în Natură. Fulgerele m-au învățat ce înseamnă brutalitatea morții și efemeritatea vieții. Șoriceii proaspăt fătați mi-au arătat că nașterea noii vieți îndulcește moartea. Iar când am găsit „perle indiene”, fosile îngropate în solul argilos, am înțeles că oamenii sunt aici de foarte mult timp. În vremea aceea îmi prindeam fluturi în păr, broaștele verde-smarald îmi erau brățările, iar licuricii, bijuteriile mele de seară... Și, astfel, am deprins arta sacră a împodobirii trupului.

O lupoaică și-a ucis puilul rănit mortal. A fost o lecție dură despre compasiune și despre necesitatea de a-i îngădui morții să vină la cel ce trage să moară. Omizile păroase care cădeau de pe crengi și, târându-se, urcau iară-napoi m-au învățat perseverența, iar furnicăturile dulci, stârnite de mersul lor pe brațele mele, mi-au arătat că pielea e vie. Apoi, cățărutul în vârful copacilor mi-a revelat ce avea să fie într-o bună zi sexualitatea.

Generația mea, cea de după al Doilea Război Mondial, a crescut într-o epocă în care femeia era infantilizată și tratată ca o proprietate. Era ținută ca o grădină necultivată... dar, din fericire, vântul mereu aducea cu el câte-o sămânță sălbatică. Deși nu le erau acceptate scrierile, femeile au continuat cu ardoare să scrie. Deși nu le erau apreciate picturile, acestea le hrăneau sufletul. Femeile erau nevoite să implore pentru a primi instrumentele și spațiile necesare artei lor, iar dacă nu le obțineau, își creau un loc al lor în copaci, în peșteri, în păduri, în dulapuri.

Nici să danseze nu le era îngăduit, și atunci dansau în pădure, unde nimeni nu putea să le vadă, ori în subsoluri, sau când ieșeau cu gunoiul. Gătelile lor stârneau bănuieli. Un trup împodobit, o rochie veselă, sporreau riscul de a avea neplăceri sau de a fi victimele unei agresiuni sexuale. Nici hainele pe care le purtau nu se putea spune că erau ale lor.

Era o perioadă când părinții care își maltratau copiii erau numiți doar „severi”, când suferințele spirituale ale femeilor crunt exploatate erau numite „depresii nervoase”, când „bune” erau considerate fetele și femeile bine acoperite, ținute din scurt și cu botniță la gură, și „rele” cele care reușeau să scape din lesă o dată sau de două ori în viață.

Asemenea multor femei, înainte și după mine, am trăit ca o ființă deghizată. La fel ca rudele și prietenele mele, m-am legănat țănoșă pe tocuri cui și am mers la biserică îmbrăcată în rochia cea mai bună și cu pălărie pe cap. Dar coada mea fabuloasă ieșea deseori de sub rochie, iar urechile îmi zvâcneau până-mi cădea pălăria.

N-am uitat cântecul acelor ani întunecați, *hambre del alma*, cântecul sufletului flămând. Și n-am uitat nici veselul *canto hondo*, cântul tainic, profund, ale cărui cuvinte ne revin în minte când renaștem sufletește.

Ca o cărare în pădure, ce se tot îngustează până dispare, psihologia clasică isprăvește destul de repede când trebuie să analizeze femeia creativă, talentată, profundă. Este adesea laconică sau ignoră cu desăvârșire problemele importante pentru femei, și anume aspectul arhetipal, intuitiv, sexual și ciclic, vârstele femeii, modul de a fi al unei femei, înțelegiunea sa, focul său creator. De aceea munca mea s-a orientat, vreme de mai bine de două decenii, spre studiul arhetipului Femeii Sălbatică.

Problemele sufletului feminin nu pot fi abordate modelând femeia după criteriile unei culturi care o ignoră, și nici nu poate fi forțată o femeie să adopte un profil intelectual agreeat de către cei ce se pretind a fi unici deținători ai cunoașterii. Asta a făcut deja ca milioane de femei, care constituiau la început o forță reală și naturală, să devină exilate în propria lor cultură. Țelul ar trebui să fie mai curând recuperarea și protejarea admirabilei structuri psihice naturale a femeilor.

Basmele, miturile și legende sunt un izvor de înțelegiune. Ele ne adâncesc viziunea, astfel încât să putem găsi cărarea lăsată de natura sălbatică. Din povești reiese clar că drumul acesta nu s-a pierdut; el continuă să conducă femeile, tot mai adânc, spre cunoașterea de sine. Urmele pe care noi toate mergem sunt cele ale Sinelui instinctual, ale Sinelui profund și sălbatic.

L-am numit Femeia Sălbatică, pentru că aceste două cuvinte, *femeie* și *sălbatic*, reprezintă ele însele acel *llamar o tocar a la puerta*, bătaia magică în poarta psihicului feminin profund. *Llamar o tocar a la puerta* înseamnă literalmente să câști la instrumentul numelui pentru a deschide o poartă. Înseamnă să folosești cuvinte care deschid un drum. Oricare ar fi influențele sale culturale, orice femeie înțelege intuitiv cuvintele „femeie” și „sălbatic”.

La auzul acestor cuvinte, se readeșteaptă în femei o veche, o foarte veche amintire. Este amintirea absolutei, incontestabilei, irevocabilei lor înrudiri cu femininul sălbatic, relație ce poate să fi devenit spectrală, ca o consecință a neglijării ei, sau să fi fost scoasă în afara legii de către cultură. Poate să fi fost îngropată din pricina domesticirii excesive sau poate că, pur și simplu, nu o mai înțelegem. Poate i-am uitat numele, poate nu mai răspundem când ea ne cheamă, dar în adâncul ființei noastre noi o cunoaștem, tânjim după ea. Este a noastră. Suntem ale ei. Și știm lucrul acesta.

Din această esențială, primară, fundamentală relație ne-am născut și, în esența noastră, din ea ne tragem. Sub mantia arhetipului Femeii Sălbatică se ascunde ființa primordială pe linie maternă. Uneori o percepem, chiar dacă numai în treacăt, și cât de mult am vrea atunci ca ea să dăinuie... Unele femei simt acest dător de viață „gust al sălbaticului” în timpul sarcinii, când își alăptează pruncul, dar și mai târziu, când, crescându-și copilul, trăiesc miracolul schimbării de sine, sau când își îngrijesc relația de iubire așa cum își îngrijesc grădina.

La fel, priveliștile de o rară frumusețe stărnesc Femeia Sălbatică din noi. Eu am simțit-o în fața unui apus de soare tulburător. Am simțit cum freamătă în mine, privind pescarii ce se întorceau seara de la lac, cu lanternele aprinse, sau contemplând degetele piciorușelor pruncului meu abia născut, aliniat ca boabele în știuletele de porumb dulce. Oriunde o putem vedea.

Sunetele, și ele, o cheamă: cântecul care vibrează în piept și înflăcărează inima, tobele, fluierul, chemarea, strigătul, cuvântul, scris sau rostit. Uneori o poveste, o poezie, o frază, un cuvânt este atât de vibrant, atât de adevărat, încât ne reamintește, măcar pentru o clipă, din ce suntem făcute și unde e adevărata noastră casă.

Acest „gust al sălbaticului” vine și pleacă cu inspirația. Dorul ne prinde ori de câte ori întâlnim pe câte cineva care a păstrat această relație sălbatică. Același dor ne mistuie când realizăm că am dedicat prea puțin timp focului mistic sau visării, ori mult prea puțin timp propriei vieți creative, lucrării vieții noastre sau adevăratelor noastre iubiri.

Dar aceste efemere senzații, datorate și frumuseții, și pierderii, ne lasă atât de pustiite, atât de răvășite, atât de pline de dor, încât, mai devreme sau mai târziu, trebuie să urmăm această natură sălbatică. Atunci pornim prin păduri, prin pustiuri, prin nămeți, și alergăm, alergăm... Ciulim

urechile, măturăm cu privirea solul, căutăm peste tot, deasupra, dedesubt, doar-doar om găsi vreun indiciu, vreo rămășiță, vreun semn că ea încă trăiește, că nu ne-am pierdut definitiv șansa. Iar când i-am dat de urmă, ne aruncăm într-o urmărire disperată; măturăm totul de pe birou, abandonăm relația, ne eliberăm mintea, întoarcem foaia, încalcăm regulile, oprim lumea în loc, căci, de-acum încolo, nu mai vrem să trăim fără ea.

Iar dacă femeile au pierdut-o și apoi au regăsit-o, vor face orice ca s-o păstreze. Cu ea, viața lor creativă înflorește, relațiile lor devin pline de sens, profunde și sănătoase, ritmurile sexualității, creativității, muncii și jocului se restabilesc; nu mai sunt ținta acțiunilor prădătoare ale celorlalți; potrivit legilor naturii, au același drept de a crește, de a progresa. Oboseala de la sfârșitul unei zile se datorează acum muncii și eforturilor încununate de succes, nu faptului de a fi fost închise într-o relație, într-o activitate sau într-o mentalitate prea mărginită. Ele știu instinctiv când un lucru trebuie să moară și când să trăiască; știu cum să se retragă, știu cum să rămână.

Reafirmând relația lor cu natura sălbatică, femeile se înzestreză cu o observatoare interioară permanentă, o atotștiutoare, o vizionară, un oracol, o inspiratoare, o ființă intuitivă, cineva care ascultă, creează, înfăptuiește, îndrumă, inventează, inspiră și insuflă o viață vibrantă în universul lor interior și în lumea exterioară. Aproape de această natură fiind, femeile emană lumină. Acest dascăl, această mamă, acest mentor sălbatic, susține, indiferent de circumstanțe, viața lor lăuntrică și viața lor exterioară.

Prin urmare, cuvântul „sălbatic” este folosit aici nu în sensul modern, peiorativ, de lipsă a controlului, ci în sensul său original, desemnând un mod de viață natural, viață în care *criatura*, ființa, are integritate și granițe sănătoase. Cuvintele „femeie” și „sălbatic” le reamintesc femeilor cine sunt și care le este menirea. Creează o metaforă ce descrie forța care susține toate femeile. Personifică o forță fără de care femeia nu poate trăi.

Arhetipul Femeii Sălbatice poate fi definit și în alți termeni, la fel de potriviți. Putem să-i dăm acestei puternice naturi psihologice numele de „natură instinctuală”, dar Femeia Sălbatică este forța din spatele său. Putem să o numim „psihic natural”, dar în spatele său se află tot arhetipul Femeii Sălbatice. Putem vorbi de natura interioară a femeilor, natura

lor reală, esențială. Poetic, s-ar putea numi „Cealaltă”, „cele șapte oceane ale universului”, „îndepărtatele păduri” sau „Prietena”¹. În diferitele psihologii, și din diferite perspective, s-ar numi poate „id”², „Sine”³ sau natură medială⁴. În biologie, s-ar vorbi de natură tipică sau fundamentală.

Fiind însă tacită, vizionară și viscerală, printre *cantadoras* i se spune natura înțeleaptă sau atotștiutoare. Uneori mai e numită și „femeia de dincolo de timp” sau „femeia de la capătul lumii”. Iar această *criatura* e întotdeauna o vrăjitoare-creatoare, o zeiță a morții, o fecioară în cursul coborârii, printre multe alte personificări. Este în același timp prietenă și mamă a celor care s-au pierdut, ori au nevoie să învețe, ori au de aflat o taină, ori rătăcesc prin păduri sau pustiuri, căutând.

În realitate, în inconștientul psihoid – un strat inefabil al psihicului, din care emană acest fenomen – Femeia Sălbatică nu are nume. Este prea vastă. Dar cum această forță generează toate fațetele importante ale feminității, aici pe pământ îi dăm multe nume, nu doar pentru a cerceta nenumăratele aspecte ale naturii sale, ci și pentru a o ține de vorbă. Întrucât la începutul încercărilor noastre de a restabili relația cu ea, Femeia Sălbatică se poate evapora într-o clipă, dându-i un nume, creăm pentru ea un spațiu de gânduri și sentimente înlăuntrul nostru. Atunci va veni și, dacă o prețuim, va rămâne.

Astfel, în spaniolă, s-ar putea numi *Rio Abajo Rio* (râul de sub râu), *Mujer Grande* (Marea Femeie), *Luz del abismo* (lumina adâncurilor), *Loba* (lupoaica) sau *Huesera* (femeia oaselor).

* Id-ul (Sinele), supraeul și eul sunt cele trei instanțe ale psihicului în viziunea lui Freud. Id-ul este polul inconștient al personalității, supraeul reprezintă instanța superioară, domeniul conștiinței, al valorilor, al idealurilor morale, iar eul constituie instanța situată la granița dintre conștient și subconștient, acea parte a persoanei aflată în contact cu realitatea (*n. trad.*).

** Jung distinge trei nivele ale psihicului: conștientul – eul, inconștientul personal – umbra, altfel spus acele conținuturi psihice devenite inconștiente, și inconștientul colectiv – care este depozitarul arhetipurilor, cele mai importante fiind: Persona, Anima, Animus, Umbra și Sinele, acesta din urmă fiind, pentru Jung, „arhetipul central, arhetipul ordinii, totalitatea omului”. Sinele reprezintă, în viziunea sa, *Imago Dei*, imaginea lui Dumnezeu, sămânța de divinitate existentă în fiecare dintre noi (*n. trad.*).

*** Cu referire la abilitatea sufletului de a trăi, în același timp, în lumea spirituală și în realitatea concretă (*n. trad.*).

În Ungaria, e numită Ö, Erdöben (Femeia Pădurilor) și *Roszmák* (nevăstuica). Printre indienii navajo, este cunoscută ca *Naashi'ii Asdzáá*, Femeia-păianjen, cea care țese destinul oamenilor, animalelor, plantelor și pietrelor. În Guatemala, ea este, printre altele, *Humana del Niebla*, Ființa de Ceață, femeia eternă. Japonezii o numesc *Amaterasu Omikami*, Marea Putere Divină, generatoarea luminii și a întregii conștiințe. În Tibet, ea este *Dakini*, Dansatoarea celestă, care le conferă femeilor darul clarvederii. Iar lista numelor ei continuă.

Înțelegerea naturii Femeii Sălbatice nu e o religie. E o practică. E o psihologie în cel mai adevărat sens al cuvântului: *psyche* – suflet și *logos* – știință, cunoaștere a sufletului. Fără ea, femeile nu au urechi care să audă glasul sufletului sau să perceapă cadența propriilor ritmuri interioare. Fără ea, o mână nevăzută le acoperă ochii lăuntrici și, mare parte din timp, și-l petrec într-o plictiseală aproape paralizantă sau printre himere. Fără ea, își pierd sprijinul puternic al sufletului lor. Fără ea, femeile uită pentru ce se află aici; se agață de lucruri atunci când ar fi mai bine să se elibereze. Fără ea, iau prea mult sau prea puțin... sau nimic. Fără ea, femeile rămân într-o tăcere glacială când pur și simplu ard. Ea este vitală pentru sufletul feminin – este inima lor –, așa cum cealaltă inimă – cordul – este vitală pentru corpul fizic.

Când pierdem contactul cu psihicul instinctual, trăim doar pe jumătate, iar imaginile și puterile naturale ale femininului nu se pot dezvolta deplin. Desprinsă de sursa ei fundamentală, femeia devine sterilă, își pierde instinctele și ritmurile sale naturale de viață, care se subordonează culturii, intelectului sau eului propriu ori al altora.

Femeia Sălbată este sănătatea tuturor femeilor. Fără ea, psihologia feminină nu are sens. Această femeie sălbatică este femeia prototipală... și oricare ar fi cultura, epoca sau contextul politic, ea nu se schimbă. Se schimbă ritmurile sale, reprezentările sale simbolice, dar, în esență, ea rămâne aceeași. Ea este ceea ce este. Și este un tot.

Se propagă prin femei. Dacă sunt reprimăte, luptă să le ridice. Dacă femeile sunt libere, și ea este liberă. Din fericire, chiar dacă este adeseori alungată, mereu revine. Oricât ar fi de interzisă, strivită, negată, înjosită, torturată, considerată periculoasă, nesănătoasă, nebună etc., își croiește drum și prinde iarăși a străluci în femei, astfel că până și cea mai cuminte, până și cea mai rezervată dintre ele îi păstrează un loc tainic Femeii Sălbatice. Chiar și cea mai oprimată femeie are o viață

secretă. Gândurile sale, sentimentele sale ascunse sunt înflăcărate și sălbatice, așadar naturale. Chiar și cea mai înrobită femeie rezervă un colțor sinelui său sălbatic, căci, intuitiv, știe că într-o zi va exista o ieșire, o deschidere, o ocazie de care va profita pentru a fugi.

Sunt convinsă că toate femeile și toți bărbații se nasc inzestrați cu diverse talente. Și totuși s-a vorbit puțin despre viața psihică și felul de a fi al femeilor inteligente, talentate, creative. S-a scris în schimb foarte mult despre vulnerabilitatea și slăbiciunile oamenilor în general și ale femeilor în particular. Dar în cazul Femeii Sălbatice ca arhetip, pentru a o explora, pentru a o înțelege și a folosi ceea ce poate ea oferi, trebuie să acordăm mai multă atenție gândurilor, sentimentelor, inițiativelor care întăresc femeia. Trebuie să luăm totodată în considerare factorii interiori și culturali care o slăbesc.

În general, când vom înțelege că natura sălbatică este o ființă cu drepturi depline, care pătrunde și însuflețește viața cea mai profundă a unei femei, atunci vom putea începe să ne dezvoltăm într-un mod pe care niciodată nu l-am fi crezut posibil. O psihologie care ignoră această esență spirituală innăscută, aflată în centrul psihologiei feminine, nu le servește femeilor și nu le va servi nici fiicelor lor, nici fiicelor fiicelor lor, nici tuturor celorlalte descendente.

De aceea, pentru a putea aplica un remediu eficace părților rănite ale psihicului sălbatic, pentru a însănătoși relația cu arhetipul Femeii Sălbatice, trebuie să definim cu exactitate dezordinile psihice. Deși dispunem în psihologia clinică de un bun manual de diagnoză și statistică și de un volum impresionant de diagnostice diferențiate, precum și de parametri psihanalitici ce definesc psihopatiile pe baza organizării (sau a lipsei organizării) psihicului obiectiv și axei Eu – Sine², există multe alte comportamente și sentimente definitorii care, potrivit sistemului de referință al femeii, descriu esența problemei.

Care ar fi simptomele emoționale ale unei relații perturbate cu forța sălbatică a psihicului? Exprimate într-un limbaj pur feminin, actele, gândurile sau sentimentele următoare, când se manifestă în mod cronic, denotă pierderea parțială sau totală a relației cu psihicul instinctual profund: femeia se simte adesea complet secătuită, obosită, fragilă, deprimată, confuză, epuizată, inhibată, apatică, temătoare, slabă sau șovăielnică, fără inspirație, fără vlagă, fără rost, descurajată, măcinată

de rușine, permanent iritată, instabilă, inertă, necreativă, apăsată, cu nervii la pământ.

Neajutorată, neputincioasă, veșnic nehotărâtă, blocată, incapabilă să meargă până la capăt, își sacrifică viața creativă pentru ceilalți, se lasă devorată de muncă, de bărbați, de prieteni, suferind pentru faptul de a trăi în afara ritmurilor ei; este excesiv de protectoare față de sine însăși, indiferentă, nesigură, incapabilă să se controleze sau să-și stabilească limite.

Își ignoră propriile ritmuri, este stângace, departe de Dumnezeu ei (sau de zei), ruptă de tot ce i-ar putea reda vigoarea, cufundată în rutina domestică, în intelectualism, muncă sau inerție, acestea fiind refugiile cele mai sigure pentru cei ce și-au pierdut instinctele.

Se teme să fie ea însăși, să se dezvăluie, să-și caute un mentor, o mamă, un tată, să-și arate propria lucrare cât încă nu a atins perfecțiunea, să pornească într-o călătorie, să iubească, să se implice, să bată în retragere, să nu se înjosească, tremură înaintea autorității, își pierde energia în fața proiectelor creative, e crispată, umilă, neliniștită, înțepenită, angoasată.

Se teme să riposteze atunci când nu există altă soluție, să încerce ceva nou, să înfrunte provocările, să-și spună părerea, să se opună, să critice, se sufocă, are nervi la stomac, arsuri, senzație de greață, este prea bună, prea împăciuitoare, nutrește sentimente de răzbunare.

Se teme să se oprească, se teme să acționeze, numără mereu până la trei, dar fără a începe vreodată, este orgolioasă, sfâșiată de sentimente contradictorii, deși întru totul capabilă să acționeze cu maximum de eficiență. Toate aceste neajunsuri nu reprezintă boala unui secol sau a unei epoci anume, dar devin o epidemie oriunde și ori de câte ori femeile sunt capturate, ori de câte ori natura lor sălbatică este prinsă în capcană.

O femeie sănătoasă e ca o lupoaică: puternică, viguroasă, plină de viață și de energie, conștientă de teritoriul său, inventivă, loială, dinamică. Desprinsă de natura ei sălbatică, personalitatea femeii devine sărăcăcioasă, ștearsă, fantomatică, spectrală. Nu suntem menite să fim făpturi fragile cu părul rar și să nu putem sări, să nu putem vâna, să nu putem da viață, să nu putem crea viață. Când viața unei femei stagnează ori se afundă în plictiseală, e timpul să-și facă din nou apariția Femeia Sălbatică. E timpul ca funcția creatoare a psihicului să inunde delta.

Ce impact are Femeia Sălbatică asupra femeilor? Având-o pe ea drept aliat, călăuză, model, mentor, vedem nu doar cu ochii noștri, ci cu ochii fără de număr ai intuiției. Când ne lăsăm conduse de intuiție, suntem ca o noapte înstelată: contemplăm lumea cu mii de ochi.

Natura sălbatică are, în desaga ei de leacuri, tot ce trebuie pentru a vindeca. Are tot ce ar putea avea nevoie o femeie, tot ce ar trebui ea să știe. Are și povești și vise și cuvinte și cântece și semne și simboluri. Ea este vehiculul și destinația.

Să ne alăturăm naturii instinctuale nu înseamnă să ne destrucțurăm... să schimbăm totul de sus până jos, să înlocuim albul cu negrul, să mutăm estul la vest, să acționăm nebunește, fără niciun control. Nu înseamnă să ne pierdem reperele sociale elementare, nici să devenim mai puțin umane. Dimpotrivă: caracteristica naturii sălbatice este integritatea.

Înseamnă, așadar, să ne definim teritoriul, să-i găsim pe cei asemenea nouă, să stăm în trupul nostru cu siguranță și mândrie, indiferent de înzestrările și de limitele lui, să vorbim și să acționăm în nume propriu, să fim conștiente, vigilente, să facem apel la intuiție și sensibilitate – aceste puteri feminine înnăscute – să integrăm propriile noastre ritmuri, să creștem demn și să păstrăm un nivel de conștientizare cât mai înalt posibil.

Femeia Sălbatică arhetipală este patroana pictorilor, scriitorilor, sculptorilor, dansatorilor, cugetătorilor, creatorilor de rugăciuni, căutătorilor, descoperitorilor, căci ei toți se dedică unor activități inovatoare, iar aceasta este principala îndeletnicire a naturii instinctuale. Și este viscerală, nu cerebrală, ca întotdeauna când e vorba de artă. Poate să urmărească și să fugă, să cheme și să respingă. Poate să simtă, să se ascundă și să iubească profund. Este intuitivă, tipică și normativă. Este absolut esențială sănătății sufletului și spiritului femeilor.

Cine este prin urmare Femeia Sălbatică? Din punctul de vedere al psihologiei arhetipale, ca și în vechile tradiții, ea este sufletul feminin. În realitate, însă, este mai mult decât atât. Este însăși matricea femininului. Este tot ce ține de instinct, de lumile văzute și nevăzute – este temelia. Fiecare dintre noi primește de la ea o celulă strălucitoare ce conține toată cunoașterea, toate instinctele necesare pentru a trăi.

„...Este forța viață-moarte-viață; este incubatoarea. Este intuiția, cea care vede departe, cea care înțelege totul, este inima credincioasă.

Încurajează oamenii să rămână multilingvi și să vorbească fluent limba viselor, pasiunii, poeziei. Șoptește în visele nocturne și își lasă urmele noroioase pe terenul sufletului femeilor, care vor dori atunci cu orice preț să o regăsească, să o elibereze, să o iubească.”

„Este sursă de idei, sentimente, impulsuri, amintiri. Pentru o lungă perioadă de timp, a fost pierdută și aproape uitată. Este izvorul, lumina, întunericul, noaptea și zorii. Este mirosul bun al noroiului și laba dinapoi a vulpii. Ale ei sunt păsările care ne dezvăluie tot felul de taine. Este glasul care spune: „Pe aici, pe aici...”

„Este cea care tună împotriva nedreptății. Este cea care se învâрте precum o roată uriașă. Este creatoarea ciclurilor. Este cea pentru care ne părăsim casa și este casa la care ne întoarcem. Este rădăcina noroioasă a tuturor femeilor. Este cea care ne determină să mergem înainte, când credem că suntem terminate. Este izvorul noilor idei, al noilor acțiuni. Este mintea care ne gândește; suntem gândurile ei.”

„Unde se află? Unde o putem simți? Unde o putem găsi? Cutreieră pustiurile, pădurile, oceanele, orașele, mahalalele și castelele. O aflăm printre regine sau *campesinas*, în sala de consiliu, în uzine, în închisori, în munții singurătății, în ghetouri, în universități și pe străzi. Își lasă amprenta în orice femeie în care găsește teren fertil. Pretutindeni lasă urme, ca noi să o putem urma.

„Unde sălășluiește? În adâncul fântânii, în izvor, în eterul de dincolo de timp. În lacrimă și în ocean, în seva arborilor... Aparține viitorului și începutului timpurilor. O chemăm, și vine din trecut. E aici astăzi, șade la masa noastră, stă cu noi la rând, merge înaintea noastră pe stradă. Trăiește în viitor și se întoarce în timp pentru a ne întâlni acum.”

„Trăiește în verdele țâșnind de sub zăpadă, în tulpinile foșnitoare ale porumbului uscat al toamnei; trăiește acolo unde morții vin spre a fi sărutați și unde viii se roagă. Trăiește acolo unde se făurește graiul. O aflăm în poezie, în ritmul tobei, în cântec, în notele muzicale, într-o cantată sau în blues. Este momentul ce precedă inspirația. Trăiește într-un loc îndepărtat, ce își deschide drum spre lumea noastră.”

„Oamenii ar putea cere probe, dovezi ale existenței sale. Ei cer, în fond, dovezi ale existenței sufletului. Și cum noi suntem sufletul, noi suntem și dovada. Fiecare dintre noi este dovada nu doar a existenței

Femeii Sălbatică, dar și a condiției sale în noi toate. Noi suntem dovada acestui *numen** feminin inefabil. Existența noastră și a ei sunt paralele.”

„Dovezile sunt trăirile noastre, cu ea în noi sau fără de ea. Milioanele de întâlniri intrapsihice cu ea prin intermediul viselor nocturne, al gândurilor diurne, al aspirațiilor noastre, al inspirațiilor noastre, sunt o confirmare. Tristețea ce ne apasă în absența ei, dorul ce ne mistuie când suntem despărțite, iată semnele că a trecut pe aici.. ”³

Mi-am luat doctoratul în etnopsihologie clinică, disciplină ce însumează studiul psihologiei clinice și al etnologiei, care pune accentul pe studiul psihologiei grupurilor și, în particular, al triburilor. M-am specializat apoi în psihologie analitică și am devenit prin urmare psihanalist jungian. Experiența mea personală de *cantadora/mesemondók*, poetă și artistă mă inspiră deopotrivă în munca mea cu analizanzii**.

Sunt întrebată uneori ce fac în cabinet pentru a le ajuta pe femei să se întoarcă la natura lor sălbatică. Acord o atenție deosebită psihologiei clinice și evolutive, iar pentru a vindeca, utilizez cel mai simplu și mai accesibil ingredient – poveștile. Explorăm materialul viselor pacientei, care conține multe povești și multe intrigi. Senzațiile fizice ale analizandei, amintirile trupului ei sunt de asemenea povești, care pot fi interpretate și aduse în conștiință.

În plus, utilizez o formă de transă interactivă, asemănătoare metodei imaginației active a lui Jung; aceasta generează la rândul său povești care ajută ulterior la clarificarea călătoriei psihice a clienței. Facem să iasă la suprafață Sinele sălbatic prin întrebări specifice și analizând mituri, legende, povești. Cu timpul, reușim în cele mai multe cazuri să găsim povestea sau mitul ce conține elementele de care femeia are nevoie în acel moment pentru dezvoltarea sa psihică. Aceste povești au în ele întreaga dramă a sufletului unei femei. Este ca o piesă de teatru, cu personaje și indicații scenice.

Artizanatul reprezintă o parte importantă a muncii mele. Caut să-mi întăresc cliențele, învățându-le străvechile meșteșuguri, inclusiv arta

*Termen latin folosit pentru a desemna puterea divină. Sensul inițial de „semn divin”, „voință divină”, s-a extins prin metonimie pentru a exprima conceptul însăși de divinitate. Termenii *numen*, *numinos*, *numinozitate*, pe care îi întâlnim în această carte, se referă la manifestarea unei puteri misterioase, sacre (*n. trad.*).

** Persoane care se supun analizei (*n. trad.*).

simbolică a confecționării talismanelor, *ofrendas* și *retablos*. Acestea pot fi orice, de la simple bețișoare înfășurate în panglici la sculpturi complexe. Arta e importantă, căci ea marchează anotimpurile sufletului ori vreun eveniment deosebit sau tragic în călătoria sufletului. Arta nu se face doar pentru sine, nu este doar un jalon pe drumul înțelegerii de sine. Este și o hartă, menită să le arate drumul celor ce vor veni după noi.

Cum vă puteți imagina, lucrul cu fiecare este extrem de individualizat, și pe bună dreptate, căci fiecare om este diferit. Acești factori sunt însă pentru mine o constantă. Ei constituie de altfel fundamentul oricărei lucrări, al propriei mele lucrări, ca și al lucrării voastre. Arta de a pune întrebări, arta de a povesti, arta manuală, sunt toate rodul a ceva, iar acest ceva este sufletul. Și, ori de câte ori hrănim sufletul, el crește.

Veți vedea, sper, că sunt modalități tangibile pentru a atenua vechi cicatrici, a pansa vechi răni, a avea o nouă viziune asupra lucrurilor și a da astfel din nou viață vechilor meșteșuguri care îi permit sufletului să se manifeste în mod concret, vizibil.

Basmele reunite în acest volum pentru a elucida natura instinctuală a femeii sunt, unele dintre ele, povești originale. Altele sunt versiuni literare, inspirate de poveștile ce mi le-au dat spre păstrare *tios y tias*, *abuelitas y abuelos*, *omahs y opahs* – bătrânii din familiile mele, cei ale căror tradiții orale s-au transmis neîntrerupt de-a lungul timpului. Câteva au fost scrise în urma unor întâlniri personale, altele aparțin timpurilor trecute, dar toate vin din inimă. Ele sunt redată fidel, cu toate detaliile și în integritatea lor arhetipală, și le transmit mai departe cu permisiunea și binecuvântarea a trei generații, încă în viață, de povestitori-vindecători care înțeleg subtilitățile și exigențele poveștii ca fenomen curativ⁴.

Am inclus aici și câteva din întrebările pe care le pun analizandelor mele și celor cărora le ofer sfaturile mele spre a-și reaminti de sine. Explic, de asemenea, în detaliu unele metode – jocuri experimentale și artistice – care le permit femeilor să păstreze în memoria conștientă natura sacră a lucrării lor. Sunt toate elemente ce înlesnesc rearmonizarea cu neprețuitul nostru Sine sălbatic.

Poveștile vindecă. Ele m-au fermecat încă de la prima poveste pe care am auzit-o. Au o putere imensă. Nu ne cer să facem, să fim, să acționăm – e de ajuns să le ascultăm. Au remedii pentru recuperarea oricărui impuls

psihic pierdut. Suscită emoție, tristețe, întrebări, înțelegere, nostalgii care aduc spontan la suprafață arhetipul, în cazul nostru cel al Femeii Sălbatice.

În povești aflăm instrucțiuni menite să ne călăuzească prin dificultățile existenței. Ele ne permit să înțelegem necesitatea recuperării unui arhetip scufundat și modalitățile de a-l readuce la suprafață. Dintre sutele de povești cu care am lucrat și pe care le-am studiat timp de câteva decenii, cele incluse în acest volum exprimă în modul cel mai clar, în opinia mea, generozitatea arhetipului Femeii Sălbatice.

Uneori, diferitele straturi culturale au dezarticulat scheletul poveștilor. De pildă, în cazul fraților Grimm (printre alți culegătorii de basme din secolele trecute), există mari suspiciuni că sursele (povestitorii) acelei vremi „purificau” uneori poveștile din considerație pentru religia celor doi frați. De-a lungul timpului, peste vechile simboluri păgâne s-au suprapus altele, cu caracter creștin, astfel că bătrâna vindecătoare din poveste a devenit vrăjitoarea cea rea, spiritele au devenit îngeri, șalul sau vâlul de inițiere a devenit o batistă, o fată numită Frumoasa (nume dat în mod obișnuit copiilor născuți în timpul solstițiului de vară) a fost rebotezată *Schmerzenreich*, Îndurerata. Elementele cu caracter sexual au fost eliminate. Animalele și făpturile binevoitoare au fost adeseori transformate în demoni și spirite ale răului.

Astfel s-au pierdut multe povești pline de învățăminte despre sex, iubire, bani, căsătorie, naștere, moarte și transformare. Tot astfel au fost ocultate basmele și miturile descriind anticele misterii feminine. Majoritatea culegerilor de basme și mituri existente astăzi au pierdut pe drum aspectele lor scatologice*, sexuale, perverse (și avertismentele corespunzătoare), precreștine, feminine, inițiatice, zeitățile, remediile diferitelor tulburări psihice și îndrumările pentru atingerea extazului spiritual.

Le-au pierdut, dar nu pentru totdeauna. Copil fiind, am auzit – sunt sigură de lucrul acesta – teme intacte și nealterate ale vechilor povești, multe din ele incluse în cartea de față. Fragmentele unei povești pot da o idee despre întreaga sa formă. Am practicat ceea ce în glumă numesc medicina legală și paleomitologia poveștilor, chiar dacă această muncă de reconstrucție este, în esență, o activitate îndelungată, complexă și contemplativă. Când e necesar, utilizez diferite forme de exegeză. Compar

* Triviale, scabroase (n. trad.).

lăitmotivale și iau în considerare elementele istorice și antropologice, versiunile vechi și noi. Această metodă reconstruiește în parte povestea plecând de la vechile modele arhetipale, învățate în anii dedicați studiului psihologiei analitice și arhetipale, disciplină ce păstrează și studiază toate temele și intrigile basmelor, legendelor și miturilor, în scopul înțelegerii vieții instinctuale a ființelor umane. Modelele lumilor imaginare, imaginile inconștientului colectiv și cele la care ne dau acces visele și stările de conștiință modificată îmi oferă un ajutor prețios. O ultimă tușă s-ar putea aplica comparând matricele poveștilor cu mărturiile arheologice ale anticilor culturi, precum ceramica rituală, statuetele, măștile. Pe scurt, cum se spune în povești, îmi petrec mult timp scormonind cu nasul în cenușă.

Am studiat modelele arhetipale aproape douăzeci și cinci de ani, iar miturilor, basmelor și folclorului, le-am consacrat de două ori pe-atât. Am dobândit vaste cunoștințe despre oasele ce compun scheletul poveștilor și știu când lipsește vreun os dintr-o poveste. De-a lungul timpului, diferitele cuceriri ale națiunilor de către alte națiuni și convertirile religioase, voluntare sau forțate, au ocultat sau modificat miezul original al vechilor basme.

Sunt însă și vești bune. În ciuda haosului structural din versiunile actuale ale poveștilor, o schemă definită și luminoasă încă transpare. Pornind de la forma fragmentelor rămase, putem determina destul de precis ce s-a pierdut din poveste, iar părțile lipsă pot fi reconstituite. Acest demers duce adeseori la descoperirea unor substructuri cu adevărat surprinzătoare, care alină tristețea femeilor pentru distrugerea vechilor misterii. Dar nu, ele n-au fost distruse. Oasele poveștii încă ne șoptesc tot ceea ce noi vom avea vreodată nevoie să știm.

Încercarea de a prinde esența basmelor este o muncă metodică și stăruitoare de paleontolog. Cu cât sunt reunite mai multe oase ale scheletului unei povești, cu atât cresc șansele de a o reconstitui în integralitatea sa. Cu cât povestea este mai completă, cu atât mai numeroase sunt tendințele și orientările psihicului de care luăm cunoștință și cu atât mai mari sunt șansele de a înțelege și evoca lucrarea sufletului. Lucrându-ne sufletul, ea, Femeia Sălbatică, se creează pe sine încă mai mult.

Copil fiind, am avut norocul să trăiesc printre oameni din multe dintre vechile țări ale Europei și din Mexic. Numeroși membri ai familiei mele, prietenii și vecinii mei sosiseră recent din Ungaria, Germania,

România, Bulgaria, Iugoslavia, Polonia, Cehoslovacia, Serbia, Croația, Rusia, Lituania, Boemia și, de asemenea, din Jalisco, Michoacán, Juárez și alte așezări situate la frontiera Mexicului cu statele Texas și Arizona. Ei și mulți alții – indieni din America, locuitori din regiunea munților Apalași, imigranți asiatici și numeroase familii afro-americane din sud – veniseră să muncească la câmp sau în gospodării, în oțelării sau fabrici de bere. Cei mai mulți dintre ei nu aveau studii, dar erau foarte înțelepți, purtători fiind ai unei valoroase tradiții, preponderent orale.

Marea parte a celor din jurul meu, vecini sau membri ai familiei mele, supraviețuiseră lagărelor de refugiați și de muncă forțată, lagărelor de deportare și de concentrare, unde povestitorii aflați printre ei au trăit o variantă de coșmar a Șeherezadei. Mulți fuseseră deposezați de pământurile lor, ținute în închisori pentru imigranți și repatriați împotriva voinței lor. De la ei am auzit pentru prima dată poveștile pe care oamenii le spun atunci când viața se poate preschimba în moarte, iar moartea, în viață, în orice moment. Și cum poveștile lor erau atât de pline de suferință și de speranță, când am mai crescut și am început să citesc povești de prin cărți, acestea mi s-au părut, în comparație cu celelalte, cumva parcă prea netezite și scrobite.

În tinerețe, am mers în vest, înspre Munții Stâncoși, și am trăit printre străini inimoși, evrei, irlandezi, greci, italieni, afro-americani și alsacieni, care mi-au devenit frați spirituali și prieteni. Am avut marea șansă să cunosc câteva dintre rarele și vechile comunități de origine latino-americană din sud-vestul Statelor Unite, cum ar fi comunitățile trampas și truchas din New Mexico. Am avut de asemenea ocazia să trăiesc o vreme printre indieni americani – prieteni și rude – aparținând triburilor inuit din nord, tribului pueblo și popoarelor câmpiilor din vest, triburilor nahua, lancandon, tehuana, huichol, seri, mayan-quiché, mayan-caqchiquel, mesquito, cuna, nasca-quechua și jivaro din America Centrală și de Sud.

Am făcut schimb de povești cu surorile și frații mei vindecători* la mesele din bucătărie și sub umbrarele de viță de vie, în cuibare și în grajduri, ori preparând *tortillas*, urmărind animale sălbatice sau brodând al milionulea punct în cruce. Am împărțit ultimul castron de chili, am

* Termenul este utilizat în acest volum cu sensul larg de oameni care vindecă rănilor sufletei și ale spiritului (*n. trad.*).

cântat *gospel*^{*} împreună cu femeile pentru învierea morților și am dormit sub cerul liber, în case fără acoperiș. Am stat la masă sau lângă foc în sânul comunităților etnice din Far West sau Midwest, precum Little Italy, Polish Town, Hill Country, Los Barrios și altele, iar de curând am făcut schimb de povești despre *sparats*, strigoi, cu prietenii griți^{**} din Bahamas.

Și am avut extraordinarul noroc că, oriunde mergeam, femeile respectabile, bărbații în floarea vârstei, bătrânii și bătrânele – toți artiști ai sufletului – ieșeau din păduri, crânguri, fănețe și dune spre a-mi dăruia poveștile și cântecele lor. Iar eu făceam la fel.

Sunt multe moduri de a aborda poveștile. Specialiștii în folclor, jungienii, freudienii sau alte categorii de analiști, etnologii, antropologii, teologii și arheologii au, fiecare, propria metodă de a culege poveștile și de a le utiliza. Sub aspect intelectual, modul în care lucrez cu poveștile poartă amprenta studiilor mele de psihologie analitică și arhetipală. Mai bine de cinci ani, în cursul acestei formări psihanalitice, am studiat laitmotivele și extensia lor, simbologia arhetipală, mitologia universală, iconologia^{***} antică și populară, etnologia, religiile popoarelor și interpretarea basmelor.

Dar, instinctiv, abordez poveștile ca o *cantadora*, păstrătoare a vechilor povești. Descind din străvechi stirpe de povestitoare: *mese-mondók*, bătrânele unguroaice care deapănă poveștile șezând pe scaune de lemn, cu genunchii depărtați și fustele atingând pământul... și *cuentistas*, bătrânele latino-americane, cu șolduri late și bustul generos, care stau în picioare și declamă poveștile în stilul *ranchera*^{****}. Și unele, și celelalte, povestesc cu glasul limpede al femeilor care știu ce înseamnă sângele, copiii, pâinea și oasele. Pentru noi, povestea e un medicament care pune pe picioare și pe drumul cel bun individul și comunitatea.

* Muzică religioasă cu influențe de jazz și blues a comunităților creștine afroamericane (n. trad.).

** Poeti-cântăreți din Africa occidentală, cărora li se atribuie adesea puteri magice (n. trad.).

*** Ramură a istoriei artei care studiază și interpretează imaginile, simbolurile și figurile alegorice din artă (n. trad.).

**** Gen de muzică populară mexicană (n. trad.).

Cei ce și-au asumat responsabilitatea acestei arte și s-au impregnat de numenul aflat în spatele său sunt descendenții direcți ai unei uriașe și străvechi comunități de sfinți, trubaduri, barzi, grioți, *cantadoras*, rapsozi, menestreli, vagabonzi, vrăjitoare și nebuni.

Am visat odată că spuneam povești, iar cineva mă bătea încetișor pe picior pentru a mă încuraja. M-am uitat în jos și-am văzut că stăteam în picioare pe umerii unei bătrâne ce-mi ținea strâns gleznele și-mi zâmbea.

— Nu, nu, i-am zis, urcă tu pe umerii mei. Eu sunt tânără, iar tu ești bătrână.

— Nu, nu, stăruie ea, așa trebuie să fie.

Am văzut apoi că și ea stătea în picioare pe umerii unei femei și mai bătrâne, care stătea pe umerii unei femei înveșmântate într-o mantie, care stătea pe umerii altui suflet, care stătea pe umerii...

Bătrâna din vis avea dreptate. Predecesorii mei sunt cei care, prin tăria și talentul lor hrănesc arta mea de a spune povești. Din experiența mea, ceea ce dă forță povestirii este o coloană infinită de oameni, uniți între ei în timp și spațiu, îmbrăcați în zdrențe sau în veșminte somptuoase, ori în goliciunea vremii lor, plini până la refuz de seva unei vieți ce continuă să pulseze. Dacă există o sursă unică a poveștilor și a numelui lor, ea este tocmai acest lung șir de ființe umane.

Poveștile sunt mult mai bătrâne decât arta și psihologia. Și așa va fi mereu. Una dintre cele mai vechi modalități de a povesti, care mă intrigă enorm, este starea de transă, când povestitoarea își „simte” publicul – care poate fi o singură persoană sau mai multe – și intră în „lumea dintre lumi”, unde povestea este „atrasă” către naratoarea în transă și spusă prin intermediul ei.

Povestitoarea în transă invocă *el duende*⁵, vântul ce suflă peste fețele ascultătorilor, însuflețindu-i. O povestitoare în transă învață, prin practica meditativă a poveștii, să păstreze o dublă articulare psihică, adică să deschidă anumite porți psihice, anumite culoare ale eului, spre a-i permite vocii aceleia mai bătrâne decât pietrele să vorbească. Și-atunci povestea poate lua orice curs, poate să se schimbe de la un cap la altul, poate fi umplută cu terci ca să astâmpere foamea săracului ori brodată cu aur, sau poate să-l ducă pe ascultător într-o altă lume. Povestitoarea nu știe niciodată ce se va întâmpla, și de aici vine în mare parte magia poveștii.

Aceasta este o carte de povești despre arhetipul Femeii Sălbatice. Să căutăm a o reduce la niște diagrame, să-i închidem viața sufletească în niște scheme, ar fi contrar spiritului ei. Cunoașterea ei e un proces continuu. E o muncă ce durează toată viața.

Iată deci câteva povești pe care să le luăm ca vitamine pentru suflet, câteva observații, câteva fragmente de hărți, câteva bucățele de rășină de pin ca să lipim pene pe copaci pentru a marca drumul, câteva ierburi strivite, ce arată calea înapoi spre *mundo subterráneo*, lumea subpământeană, casa noastră psihică.

Poveștile repun în mișcare viața interioară, și acest lucru este deosebit de important atunci când viața interioară este înfricoșată, blocată sau strâmtorată. Poveștile ung mecanisme noastre lăuntrice, stimulează adrenalina, ne arată calea de ieșire și deschid porți largi în ziduri până atunci oarbe, porți ce duc spre țara viselor, spre iubire și înțelepciune, spre adevărata noastră viață de femei sălbatice și înțelepte.

Povești precum *Barbă Albastră* ne spun exact ce trebuie să facem cu rănilile care sângerează neconținut. Povești precum *Femeia Schelet* revelează forța mistică a iubirii și felul cum un sentiment mort poate renaște și redeveni o iubire adâncă. Străbuna Mamă Moarte, cu darurile sale, o regăsim în personajul Babei Iaga, bătrâna vrăjitoare sălbatică. Micuța păpușă, care arată drumul atunci când totul pare pierdut, readuce la lumină, în povestea Vasilisei, una din aptitudinile instinctuale feminine, astăzi uitate. Povești precum *Loba*, femeia oaselor din deșert, vorbesc despre funcția transformatoare a psihicului. Iar *Fata fără mâini* recuperează etapele pierdute ale străvechilor rituri de inițiere, călăuzindu-ne, de-o veșnicie, de-a lungul întregii noastre vieți de femeie.

Atingerea Femeii Sălbatice ne îndeamnă să nu ne limităm conversația numai la oameni, nici cele mai frumoase mișcări ale noastre la ringul de dans, nici urechile la muzica instrumentelor create de om, nici ochii noștri la frumusețea „învățată”, nici trupul nostru la senzațiile permise, nici mintea noastră la acele lucruri unanim acceptate. Toate aceste povești ne dăruiesc ascuțimea intuiției, flacăra vieții pline de pasiune, puterea de a spune ceea ce știm, curajul de a privi lucrurile în față, mireasma sufletului sălbatic.

Este o carte de povești pentru femei, oferite drept repere de-a lungul drumului. Citiți-le și meditați asupra lor. Vă vor călăuzi spre propria libertate cucerită prin mijloace naturale, spre iubirea de sine, de animale,

copii, pământ, surori, bărbați, iubiți. Trebuie să vă spun că porțile către lumea Sinelui sălbatic sunt puține, dar prețioase. Dacă aveți o rană adâncă, aceasta e o poartă. Dacă aveți o poveste foarte veche, aceasta e o poartă. Dacă iubiți cu o sete sălbatică cerul și apa, aceasta e o poartă. Dacă tânjiți după o viață mai adâncă, mai plină, mai sănătoasă, aceasta e o poartă.

Întreg materialul acestei cărți a fost ales pentru a vă insufla curaj. Ea își propune să sprijine femeile aflate pe drumul lor, inclusiv pe cele ce înaintază cu greu prin dificilele pasaje interioare, precum și pe acelea care luptă în lume și pentru lume. Trebuie să luptăm pentru a-i permite sufletului nostru să crească firesc. Natura sălbatică nu-i cere femeii să aibă o anume culoare, o anume educație, un anume stil de viață ori să aparțină unei anume clase sociale. De fapt, ea nu poate înflori într-o atmosferă de forțată corectitudine politică, nici nu poate fi obligată să se conformeze unor vechi paradigme depășite, dar crește frumos în aerul proaspăt al unei noi perspective. Crește prin însăși natura sa.

Prin urmare, că sunteți introvertite sau extravertite, că iubiți femeile, bărbații, pe Dumnezeu ori pe toți laolaltă, că aveți o inimă simplă sau ambițiile unei amazoane, că vreți să ajungeți în vârf sau doar până mâine, că sunteți exuberante sau melancolice, mândre sau umile, Femeia Sălbatică vă aparține. Ea aparține tuturor femeilor.

Ca să o regăsească, femeile trebuie să se întoarcă la viața lor instinc-tuală, la cunoașterea lor cea mai adâncă⁶. Să începem așadar chiar acum să ne reamintim de sufletul nostru sălbatic. Să lăsăm cântecul lui să dea iarăși carne oaselor noastre. Să lepădăm falsele mantii ce ni s-au dat. Să îmbrăcăm mantia autentică a instinctelor puternice și a cunoaș-terii. Să pătrundem în ținuturile psihice care ne aparțineau cândva. Să ne scoatem bandajele. Leacul e pregătit. Să redevenim chiar acum femei sălbatice – să strigăm, să râdem, să cântăm spre slava Celei care mult ne iubește.

Nu avem de ales. Fără noi, Femeia Sălbatică moare. Fără Femeia Săl-batică, murim noi. *Para Vida*, pentru adevărata viață, trebuie să trăim și noi, și ea.

Urletul: Renașterea Femeii Sălbatică

Loba, Lupoanca

Trebuie să vă mărturisesc că nu sunt precum acei oameni minunați care se retrag în pustiu și se întorc plini de înțelepciune. Am călătorit mult. Am poposit în multe vetre și am împrăștiat momeală pentru îngeri acolo unde am înnoptat. Dar, de cele mai multe ori, în loc să adun înțelepciune, m-am ales cu episoade nu tocmai plăcute de *Giardia*, *E. coli*¹ și dizenterie amoebiană. Aceasta este soarta unei mistici a clasei de mijloc cu intestine delicate.

Înțelepciunea, ideile adunate în călătoriile mele prin locuri ciudate, unde am întâlnit oameni mai puțin obișnuiți, am învățat să mi le ascund, căci bătrânul Academos^{*}, ca și Cronos, are uneori tendința de a-și devora copiii înainte ca aceștia să înceapă să vindece sau să uimească. O intelectualizare excesivă poate estompa natura instinctuală a femeilor.

Ne-ar ajuta deci foarte mult, dacă vrem să adâncim relația cu natura noastră instinctuală, să înțelegem poveștile ca și cum am fi înăuntrul, nu în afara lor. Într-o poveste intrăm prin poarta ascultării interioare. Basmul povestit este perceput ca vibrații care, transformate în impulsuri electrice, ajung la creier prin nervul auditiv. De acolo, impulsurile auditive sunt dirijate spre suflet sau spre conștiință... în funcție de atitudinea celui ce ascultă.

Anatomiștii de odinioară spuneau că nervul auditiv se ramifică în trei sau mai multe căi în profunzimile creierului. Ei credeau că urechea era concepută, prin urmare, să asculte pe trei niveluri diferite. Unul servea conversațiilor lumești, cel de-al doilea era destinat învățării și

^{*} În mitologia greacă, erou atenian în a cărui grădină, situată în apropierea Atenei, Platon și-a instalat școala sa filozofică, numită Academia (*n. trad.*).

artei, iar cel de-al treilea îi permitea sufletului să audă îndrumările și să dobândească cunoștințe în timpul șederii sale pe pământ.

Ascultați așadar cu sufletul, căci pentru asta sunt poveștile.

Femeia Sălbatică se reîntoarce – os cu os. Ea vine înapoi pe calea viselor, a întâmplărilor pe jumătate înțelese, pe jumătate uitate. Vine înapoi prin povești.

Mi-am început peregrinările prin Statele Unite în anii șaiszeci, în căutarea unui loc unde să mă stabilesc, plin de copaci și de mireasma apei, populat de animalele pe care le iubeam: urși, vulpi, șerpi, vulturi, lupi. Lupii fuseseră sistematic exterminați în regiunea de nord a Marilor Lacuri și erau alungați cam de peste tot. Deși mulți îi considerau o amenințare, întotdeauna m-am simțit mai în siguranță când erau lupi în păduri. În vremurile acelea, spre vest și în nord, puteai să înnoptezi sub cerul liber și să ascuți cântecul nesfârșit al munților și al pădurii.

Dar, chiar și acolo, epoca puștilor cu lunetă, a proiectoarelor montate pe jeep-uri și a momelilor cu otravă a făcut să se aștearnă în tot ținutul o liniște grea, încărcată de teamă. Foarte curând, Munții Stâncoși au rămas aproape fără lupi*. Așa am ajuns la marele deșert ce se întinde jumătate în Mexic, jumătate în Statele Unite. Și, pe măsură ce coboram mai spre sud, auzeam tot mai multe povești despre lupi.

Se spune că există un loc în deșert unde spiritul femeilor și spiritul lupilor se întâlnesc dincolo de timp. Am știut că sunt pe drumul cel bun când, la frontiera statului Texas, am auzit o poveste intitulată *Loba*, despre o femeie care era o lupoaică, care era la rândul ei o femeie. Am descoperit apoi vechea poveste aztecă a celor doi gemeni orfani alăptați de o lupoaică până au crescut destul ca să se poată descurca singuri².

Și, în fine, de la bătrânii fermieri de origine spaniolă și de la indienii pueblo din sud-vest, am auzit povești despre „oamenii oaselor” – bătrânii care învie morții. Se spune că pot readuce la viață și oameni, și animale. Mai târziu, în timpul unei expediții etnografice, am cunoscut o asemenea femeie și, de-atunci, eu n-am mai fost niciodată aceeași. Permiteți-mi să vă ofer o astfel de poveste, în forma sa autentică.

* Ei au fost reintroduși în mod oficial în ianuarie 1995, după publicarea acestei lucrări, în scopul restabilirii echilibrului ecologic al mediului, iar în 2003 acțiunea de reintroducere a lupilor în Statele Unite este considerată o reușită, prădătorul fiind scos de pe lista animalelor în curs de dispariție (*n. trad.*).

UNDEVA, ÎNTR-UN LOC ASCUNS – de care toți știu, dar puțini l-au văzut – trăiește o bătrână. Și, asemenea bătrânelor din basmele Europei răsăritene, pare să-i aștepte pe cei ce s-au pierdut ori s-au rătăcit, ori caută ceva.

Este bănuitoare, păroasă, mereu grasă și... singuratică. Scoate sunete mai degrabă animalice, croncăne și cotcodăcește, nu prea vorbește așa, ca oamenii.

Se spune că ar trăi pe coastele tocite de granit din teritoriul indienilor tarahumara*. Sau că ar fi îngropată undeva la marginea orașului Phoenix, lângă o fântână. Se mai spune că ar fi fost văzută călătorind spre sud, către Monte Alban³, într-o rablă hodorogită și fără geamuri. Ori stând pe marginea drumului, nu departe de El Paso, călărind împreună cu cultivatorii spre Morella, în Mexic, cu o pușcă de vânătoare în mână, sau mergând spre piața din Oaxaca și cărând în spate o legătură de crengi cu forme ciudate. Își zice în multe feluri: *Huesera*, *Femeia oaselor*, *Trapera*, *Culegătoarea*, *Loba*, *Lupoia*ca.

Tot ce face *Loba* este să adune oase. Adună și păstrează mai cu seamă acele oase care s-ar putea pierde pentru totdeauna. În peștera ei ai să găsești oase ale tuturor animalelor deșertului: cerbi, șerpi cu clopoței, corbi. Dar specialitatea ei sunt lupii.

Cutreieră *montañas y arroyos*, munții și albiile secate ale râurilor, căutând oase de lup. Când a reușit să refacă întregul schelet, când ultimul os a fost pus la locul lui, iar frumoasa sculptură stă albă pe pământ în fața ei, *Loba* se așează lângă foc și se gândește ce cântec să cânte.

Când, în sfârșit, s-a hotărât, se ridică deasupra creaturii, întinde mâinile peste ea și cântă. Coastele și labele lupului se acoperă atunci de carne, iar peste carne începe a crește blana. *Loba* cântă și cântă... și animalul prinde viață, iar coada lui se răsuțește în sus, puternică și stufoasă.

Loba cântă mai departe, și iată că lupul începe să respire.

Loba cântă, cântă întruna, iar cântecul ei este atât de profund, că se cutremură deșertul și, în timp ce ea cântă, lupul deschide ochii, sare în picioare și o ia la fugă prin canion.

* Populație indigenă din nordul Mexicului (*n. trad.*).

Într-un moment al goanei, fie din pricina vitezei, fie pentru că trece înot prin apa unui râu ori pentru că o rază de soare ori de lună îi atinge o coastă, lupul pe dată se preschimbă într-o femeie care râde și aleargă înspre orizont, liberă.

Așa că nu uitați. De rătăciți prin pustiu la apusul soarelui, poate puțin pierdute și sigur istovite, aveți noroc, căci *Loba* s-ar putea să prindă drag de voi și să vă învețe ceva – ceva de-al sufletului.

Noi toate suntem la început o mână de oase, risipite în deșert, un schelet dezmembrat, ce zace sub nisip. Sarcina noastră este să adunăm la un loc bucațelele. E un proces laborios, și e mai bine să se facă atunci când umbrele sunt prelungi, pentru că cere multă, multă atenție. *Loba* ne spune ce trebuie să căutăm: indestructibila forță vitală, oasele.

Loba e o poveste miraculoasă, un *cuento milagro*. Ne arată ce este bun pentru suflet. E o poveste a învierii, a legăturii subpământene cu Femeia Sălbatică. Ne promite că, prin cântec, vom putea chema rămășițele psihice ale sufletului sălbatic și-i vom putea reda forma sa vie.

Loba cântă peste oasele pe care ea însăși le-a adunat. Să cânti înseamnă să te slujești de glasul sufletului. Să spui, prin suflu, adevărul despre propria-ți putere, despre propria-ți nevoie, să torni suflet peste ceea ce doare ori necesită reinnoire. Pentru aceasta, trebuie să plonjăm la cel mai profund nivel al iubirii, al emoțiilor, până la a fi copleșite de dorința unei relații cu Sinele sălbatic, lăsând apoi sufletul să vorbească din acea stare de spirit. Asta înseamnă să cânti peste oase. Ar fi o eroare să căutăm a ajunge la acest mare sentiment de iubire prin ființa iubită, căci strădania femeilor de a găsi și de a cânta imnul creației este o muncă solitară, dusă în deșerturile psihicului.

Dar să vedem cine este *Loba*. În lexiconul simbolic al psihicului, simbolul Bătrânei reprezintă una dintre personificările arhetipale cele mai răspândite în lume, celelalte fiind Marea Mamă și Marele Tată, Copilul Divin, *Trickster*-ul sau Escrocul, Vrăjitoarea și Vrăjitorul, Fecioara și Junele, Eroina și Războinicul, Nebuna și Nebunul. Dar, în esență

* Imaginea colectivă a umbrei, o însumare a tuturor caracteristicilor individuale inferioare – C.G.Jung, „Despre psihologia figurii tricksterului”, *Opere Complete*, vol. I, Editura Trei, 2003, București (n. trad.).

și prin efectele sale, personajul întrupat de *Loba* este unul cu totul aparte, ea fiind rădăcina care hrănește un întreg sistem instinctual.

În sud-vestul Statelor Unite, ea este deopotrivă cunoscută ca *La Que Sabe*, Cea Care Știe. Am înțeles întâia oară cine era *La Que Sabe* pe vremea când trăiam în munții Sangre de Cristo din New Mexico, chiar sub Lobo Peak. O bătrână vrăjitoare din Ranchos îmi povestise că *La Que Sabe* știa totul despre femei și că le-a creat dintr-o cută a tălpii piciorului ei divin. De aceea femeile știu. Sunt făcute, în esență, din pielea sensibilă a tălpii piciorului, care simte tot. Ceea ce nu pare a fi departe de adevăr, căci o indiană aculturată din tribul quiché^{*} mi-a spus odată că încălțase prima pereche de pantofi la douăzeci de ani și încă nu s-a obișnuit să meargă *con los ojos vendidos*, cu ochelari de cal la picioare.

Această esență primordială sălășluind în natură, a primit multe nume. O aflăm, de-a lungul secolelor, în toate națiile lumii: Muma Zilelor este zeița-mamă, creatoarea a toate câte sunt, inclusiv cerul și pământul; Mama Nyx^{**} domnește peste toate cele zămislite din tenebre și noroi; Durga^{***} stăpânește cerurile, vânturile și gândurile oamenilor, din care emană întreaga realitate; Coatlique^{****} dă viață universului, un copil neastâmpărat și greu de stăpânit, dar, precum lupoaica-mamă, îl mușcă de ureche ca să-l cumințească; Hecate, bătrâna atotvăzătoare care „îi știe pe-ai săi”, poartă în sine mireasma pământului și suflarea lui Dumnezeu. Și mai sunt încă multe, multe altele, fiind toate reprezentări a ceea ce trăiește sub munte, în inima deșertului, în adâncul pădurii.

Oricare i-ar fi numele, forța întruchipată de *Loba* cunoaște trecutul tuturor și trecutul lumii, căci ea a supraviețuit generație după generație și este mai bătrână decât timpul. Este păstrătoarea intențiilor femeilor, a tradiției feminine. Firele mustății ei simt viitorul; privirea ei încețoșată de bătrână înțeleaptă vede departe. Ea trăiește simultan în prezent și în trecut, și-l îndreaptă pe unul dansând cu celalalt.

Bătrâna, Cea Care Știe, este în noi. Înflorește în adâncul sufletului și psihicului unei femei, în Sinele arhaic, vital. Sălaș îi este acel loc în timp unde spiritul femeilor și spiritul lupilor se întâlnesc, unde spirit și instincte se amestecă, unde viața profundă întreține viața noastră

* Nativi americani din Guatemala, subramură a poporului maya (n. trad.).

** Zeița nopții în mitologia greacă (n. trad.).

*** Zeița-mamă în mitologia indiană (n. trad.).

**** Zeița pământului în mitologia aztecă (n. trad.).

de zi cu zi. Este locul unde Eu și Tu sunt una, locul unde, în spirit, femeile aleargă cu lupii.

Bătrâna aceasta trăiește între lumea rațională și lumea miturilor. Este osia în jurul căreia se învârt cele două lumi. Acest tărâm dintre lumi este locul miraculos pe care-l recunoaștem ori de câte ori se întâmplă să trecem prin el; nuanțele lui însă mereu ne scapă, dar nu și atunci când facem apel la poezie, muzică, dans... sau povești.

Se crede că sistemul nostru imunitar și-ar avea rădăcinile în acest misterios tărâm psihic, ca și mistica, imaginile arhetipale și nevoile noastre, inclusiv foamea noastră de Dumnezeu, setea noastră de mister și toate instinctele sacre sau profane. Unii sunt de părere că istoria neamului omenesc, sursa luminii și a întunericului s-ar afla tot aici. Nu e un vid, ci mai curând sălașul Ființelor de Ceață, locul unde lucrurile sunt și totuși nu sunt, unde umbrele au substanță, dar o substanță diafană.

Un lucru e sigur: acest tărâm e bătrân... mai bătrân decât oceanele. El nu are vârstă. Arhetipul Femeii Sălbatice este temeiul acestui strat emanând din psihicul instinctual. Deși poate lua felurite forme în vise și în experiențele noastre creative, nu aparține stratului psihic al mamei, al fecioarei sau al femeii mediale*, nu este nici copilul interior. Nu este regina, amazoana, iubita, clarvăzătoarea. Este pur și simplu ceea ce este. Numiți-o *La Que Sabe*, Cea Care Știe; numiți-o Femeia Sălbatcă; numiți-o *Loba*; puteți folosi oricare dintre numele ei nobile sau întunecate, mai vechi sau mai noi, dar ea rămâne ceea ce este.

Ca arhetip, Femeia Sălbatcă este o forță inefabilă și inimitabilă, ce oferă umanității o mare bogăție de idei, imagini, calități. Arhetipul este pretutindeni, dar nu poate fi văzut în sensul obișnuit al cuvântului. Ceea ce se revelează din el în întuneric nu este neapărat vizibil la lumina zilei.

Arhetipul transpare în imaginile și simbolurile întâlnite în povești, literatură, poezie, pictură și religie. Strălucirea sa, vocea sa, parfumul său sunt menite să ne scoată din contemplarea posacă a propriei cozi pentru a călători din când în când printre stele.

Acolo unde sălășluiește *Loba*, trupul fizic este, așa cum spune poetul Tony Moffeit, „o ființă luminoasă”⁴ și, potrivit unor constatări, gândirea conștientă pare să întărească sau să slăbească sistemul imunitar al

* A se vedea capitolul 9, subcapitolul „Femeia medială” (n. trad.)

corpului. Acolo unde trăiește *Loba*, spiritele se manifestă ca personaje, iar *la voz mitologica*, glasul mitic al psihicului profund vorbește ca poet și ca oracol. Tot ce are valoare psihică, chiar și după ce a murit, poate fi readus la viață. În plus, materialul esențial al tuturor poveștilor din lume provine din experiența cuiva în acest tainic tărâm al psihicului și din încercarea sa de a povesti cele trăite acolo.

Acest tărâm dintre lumi are diverse nume. Jung îl numește inconștientul colectiv, psihicul obiectiv sau inconștientul psihoid, referindu-se la un strat mai inefabil. El considera inconștientul psihoid un loc unde universul biologic și cel psihologic împart în amonte aceeași albie, unde biologia și psihologia se pot întâlni și influența reciproc. Oricum s-ar numi – Nod, sălașul Ființelor de Ceață, falia dintre lumi – el este, în memoria umanității, locul viziunilor, miracolelor, fanteziilor, inspirațiilor și vindecărilor de orice natură.

Deși conferă o mare bogăție sufletească, nu trebuie abordat fără o pregătire, căci omul poate ceda tentației de a naufragia bucuros în extazul pe care-l trăiește acolo. Prin contrast, realitatea consensuală poate părea mult mai puțin atrăgătoare. Astfel că straturile mai profunde ale psihicului se pot transforma într-un extaz-capcană din care ne reîntoarcem nesiguri, cu idei vagi și manifestări lipsite de substanță. Or, nu acesta este scopul. De acolo, trebuie să revenim complet purificați, îmbăiați într-o apă vivifiantă, apă ce înformează și lasă în carnea noastră parfumul sacralui.

Fiecare femeie poate avea acces la *Rio Abajo Rio*, acest râu de sub râu. Ea ajunge aici grație mediației profunde, dansului, scrisului, picturii, rugăciunii, cântecului, sunetului tobei, imaginației active sau oricărei activități ce necesită o stare de conștiință modificată. Femeia intră în această lume dintre lumi prin dorurile sale și căutând ceva ce întrezărește doar cu coada ochiului. O vor conduce aici activitățile profund creative, singurătatea liber consimțită, practicarea artelor. Dar, chiar și atunci, mare parte din ceea ce se întâmplă în această lume inefabilă va rămâne veșnic o taină pentru noi, deoarece încalcă toate legile știute ale fizicii și ale rațiunii.

Grija cu care trebuie să intrăm în această stare psihică este ilustrată în scurta, dar sugestiva poveste a celor patru rabini care doreau nespus de mult să vadă Roata Sacră a lui Ezechiel.

ÎNTR-O NOAPTE, patru rabini fură vizitați de un înger care-i trezi din somn și-i duse cu el în cea de-a Șaptea Sferă a celui de-al Șaptelea Cer. Acolo văzură Roata Sacră a lui Ezechiel.

Coborând din *Pardes*, Paradis, înapoi pe pământ, unul dintre rabini, după ce a văzut asemenea splendoare, și-a pierdut mințile și a rătăcit aiurând prin lume până la sfârșitul zilelor lui. Al doilea rabin avu o atitudine extrem de cinică. „Ah, eu doar am visat Roata lui Ezechiel, asta e tot. Nimic nu s-a întâmplat de fapt!” Al treilea rabin, complet obsedat de cele văzute, vorbea în neștire, ținea prelegeri peste prelegeri, descriind cât de măiestru era conceput totul, ce sens avea... și astfel rătăci calea și își trădă credința. Cel de-al patrulea rabin, care era poet, își luă pana, se așeză la fereastră și prinse a așterne pe hârtie poem după poem, despre porumbița din faptul serii, despre fetița sa dormind dulce în leagăn și despre toate stelele cerului. Și viața lui fu mai frumoasă⁵.

Cine și ce a văzut în cea de-a Șaptea Sferă a celui de-al Șaptelea Cer, nu știm. Știm în schimb că, intrând în contact cu lumea Esențelor, percepem ceva ce depășește înțelegerea omenească și trăim un sentiment de măreție și exaltare. Când atingem adevărata esență a Celei Ce Știe, simțim și acționăm de undeva din ființa noastră cea mai profundă.

Povestea sugerează că cea mai bună atitudine pentru a experimenta inconștientul abisal este aceea de fascinație nici exagerată, nici prea scăzută, fără exces de admirație sau de cinism; cu curaj, desigur, dar nu imprudent.

În minunatul său eseu intitulat *Funcția transcendentă*⁶, Jung atrage atenția că unii oameni, în căutarea Sinelui, sunt tentați să înfrumusețeze peste măsură experiența lui Dumnezeu sau a Sinelui, alții să o sub-evalueze sau să o supraevalueze, iar cei ce nu sunt pregătiți ar putea fi afectați psihic. Dar sunt și unii care vor găsi calea a ceea ce Jung numește „datoria morală” a omului de a trăi și de a exprima cele aflate în cursul coborârii sau urcării către adevărul Sine.

Această obligație morală, de care vorbește el, reprezintă nevoia de a trăi ceea ce percepem în câmpiile elizee psihice, în insulele morților,

în deșerturile de oase ale psihicului, pe coasta muntelui, pe stânca din mare sau în luxurianta lume subpământeană – oriunde ne învăluie suflul bătrânei *La Que Sabe*, transformându-ne. Trebuie să arătăm acțiunea acestui suflu asupra noastră, să trăim în lumea de sus ceea ce ne-au oferit – prin neașteptate revelații – visele, trupul și călătoriile de orice fel.

Loba este comparabilă cu miturile universale în care morții sunt readuși la viață. În mitologia egipteană, este ceea ce face Isis noapte de noapte pentru fratele ei mort, Osiris, dezmembrat de Seth, fratele cel rău. Din amurg și până-n zori, Isis trudește să reîntregească trupul fratelui ei înainte să mijească de ziuă. Altfel, soarele nu va mai răsări. Isus l-a reînviat pe Lazar, mort de atâta timp, că „mirosea”. Demetra, o dată pe an, își readuce fiica, palida Persefona, din Împărăția Morților. Iar *Loba* cântă peste oase.

Acesta este exercițiul nostru de meditație ca femei: să rechemăm la viață părțile moarte și dezmembrate din noi însene, să rechemăm la viață aspectele moarte și dezmembrate ale vieții înseși. Cel care recreează din ceea ce este mort e întotdeauna un arhetip bifrons. Mama Creatoare este și o Mamă Moarte, și invers. În virtutea acestei naturi duale sau a acestei duble funcții, noi, femeile, avem o sarcină foarte importantă: să înțelegem ce, din jurul nostru și din noi însene, trebuie să trăiască și ce trebuie să moară. Trebuie să intuim momentul, și într-un caz, și în celălalt, pentru a lăsa să moară ceea ce trebuie să moară și să trăiască ceea ce trebuie să trăiască.

Pentru femei, *Rio Abajo Rio*, lumea râului de sub râu, unde trăiește Femeia Oaselor, conține cunoașterea nemijlocită privind mugurii, rădăcinile și sămânța lumii. În Mexic, se spune că femeile au în ele *la luz de la vida*, lumina vieții. Lumina aceasta nu se află nici în ochii, nici în inima femeii, ci în *ovarios*, în ovarele ei, unde, încă dinainte de a se fi născut, au fost depozitate toate semințele. (Pentru bărbații care explozează ideile profunde ale fertilității și naturii seminței, imaginea echivalentă este scrotul, *cojones*.)

Asta învățăm stând aproape de Femeia Sălbatică. Atunci când cântă, *Loba* cântă din *ovarios*, dintr-o cunoaștere venind din străfundurile trupului, din profunzimile spiritului, din adâncul sufletului. Simbolurile seminței și ale oaselor sunt foarte asemănătoare. Dacă avem rădăcina, temelia, partea originală, dacă avem sămânța, orice stricăciune poate fi reparată, terenul devastat poate fi din nou însămânțat, câmpurile pot fi

lăsate să se odihnească, semințele tari pot fi udate ca să se înmoaie și ajutate să se deschidă și să încolțească.

Cine are sămânța are cheia vieții. Cine cunoaște ciclurile seminței dansează cu viața, dansează cu moartea și intră din nou în viață dansând. Este încarnarea mamei vieții și a morții, în forma sa cea mai veche, cea mai autentică. Și, pentru că evoluează urmând invariabil aceste cicluri, am numit-o mama viață-moarte-viață.

Dacă ceva s-a pierdut, la ea trebuie să apelăm, ei trebuie să-i vorbim, de ea trebuie să ascultăm. Sfaturile ei psihice sunt uneori dure sau greu de pus în practică, dar întotdeauna transformă și regenerează. De aceea, când s-a pierdut ceva, la ea trebuie să mergem, la bătrâna ce-și duce veacul în adâncurile pelvisului – jumătate în focul creației, jumătate afară. Este cel mai bun loc unde să trăiască femeile, lângă fertilele lor *huevos*, semințele lor feminine. Acolo, ideile cele mai mărunte, precum și cele mai mărețe, așteaptă ca mintea și acțiunile noastre să le dea viață.

Bătrâna *Loba* este femeia chintesențială, femeia de două milioane de ani⁷. Este Femeia Sălbatică primordială, ce trăiește sub pământ și în același timp la suprafața lui. Trăiește în noi, prin noi și se află pretutindeni în jurul nostru. Deșerturile, pădurile și pământul de sub casele noastre au două milioane de ani, poate chiar mai mult.

Întotdeauna m-a surprins plăcerea cu care sapă femeile pământul. Sădesc bulbi pentru primăvară, transplantează răsaduri de roșii cu parfum acru, afundându-și adânc mâinile în pământul reavăn. Cred că încearcă s-ajungă la femeia aceea de două milioane de ani. Vor să și-o ofere ca pe un dar, căci cu ea se simt întregi și senine.

Fără ea, nu-și găsesc liniștea. Câte femei nu am auzit, în toți acești ani, începându-și prima lor ședință cu un comentariu de genul: „Cum să spun? Nu mi-e rău, dar nici bine.“ Pentru mine, starea aceasta nu e un mister: lipsește noroiul. Remediul? *Loba*. Trebuie găsită femeia aceea de două milioane de ani. Ea are grijă de tot ce a murit în femei sau e pe cale să moară. Ea este drumul dintre vii și morți. Ea cântă imnurile creației peste oase.

Bătrâna, Femeia Sălbatică, este *Voz Mitologica*. Este glasul mitic care cunoaște trecutul și istoria noastră ancestrală și le păstrează pentru noi în povești. Uneori, o visăm ca pe o voce fără chip, o voce minunată.

Ca fecioară-vrăjitoare, ne arată că poți avea pielea brăzdată de riduri fără să fii ofilită. Copiii se nasc cu pielea zbârcită și cu o înțelepciune de

bătrâni. Ei știu din instinct ce e bine și ce trebuie să facă. Dacă o femeie păstrează acest dar prețios, această calitate de a fi bătrână la tinerețe și tânără la bătrânețe, va ști întotdeauna la ce să se aștepte. Iar dacă a pierdut acest dar, îl poate totuși recupera printr-o stăruitoare muncă psihică.

Loba, bătrâna din deșert, adună oase. În simbologia arhetipală, ele reprezintă forța indestructibilă. Oasele nu pot fi sfărâmate ușor. Prin însăși structura lor, sunt greu de ars și e aproape imposibil să fie distruse complet. În mituri și povești, oasele reprezintă sufletul/spiritul indestructibil care, știm bine, poate fi rănit sau chiar mutilat, dar nu poate fi ucis.

Sufletul poate fi zdrobit sau ingenuncheat. Poate fi acoperit de răni și cicatrici. Poate fi marcat de semnele bolii ori de stigmatul fricii. Dar nu moare, pentru că în lumea subpământeană îl protejează *Loba*, cea care găsește oasele și le incubează.

Oasele sunt suficient de grele pentru a putea fi utilizate ca armă, îndeajuns de tăioase ca să străpungă carnea, iar când sunt bătrâne și uscate, sună precum sticla. Oasele celor vii sunt vii. Ele se reînnoiesc mereu. Un os viu are o „piele” ciudată, extrem de fină, ce pare a avea o anume capacitate de regenerare. Chiar uscat fiind, osul adăpostește mici vietăți.

Oasele lupului din poveste reprezintă aspectul indestructibil al Sinelui sălbatic, natura instinctuală, *criatura* destinată libertății și integrității, altfel spus, cea care niciodată nu va putea accepta rigorile și exigențele unei culturi moarte sau excesiv de civilizatoare.

Metaforele poveștii ilustrează întregul proces ce conduce femeia spre plenitudinea simțurilor ei sălbatice instinctuale. În noi trăiește bătrâna care adună oasele. În noi sunt oasele sufletului acestui Sine sălbatic. În noi există toate premisele pentru a redeveni ființa care am fost cândva și tot în noi sunt oasele care ne pot schimba și care pot schimba și lumea noastră. În noi este suflul, în noi sunt adevărurile noastre, dorurile noastre; împreună, ele alcătuiesc cântecul, imnul creației pe care atât de mult am dorit să-l cântăm.

Nu înseamnă că trebuie să umblăm cu părul în ochi ori cu gheare lungi și negre în loc de unghii. Suntem și rămânem oameni, dar, înlăuntrul său, femeia are un Sine instinctual, animalic. Nu e un personaj romantic de desene animate. Are colți adevărați, un mârâit adevărat, o bunătate fără margini, un auz extraordinar, gheare foarte ascuțite, un piept generos și păros.

Acest Sine trebuie să fie liber să se miște, să vorbească, să se înfurie, să creeze. Acest Sine este puternic, rezistent, și are o mare intuiție. Este un Sine expert în problemele spirituale ale vieții și ale morții.

Astăzi, bătrâna dinlăuntrul nostru adună oase. Ce recompune ea? Ea este Sinele sufletului, ziditoarea casei sufletului. *Ella lo hace a mano*, zidește și rezidește sufletul, cu mâinile ei. Ce face ea pentru noi?

Chiar și în cea mai bună dintre lumi, sufletul trebuie să fie din când în când reinnoit – ca și casele de chirpici din sud-vestul Statelor Unite. Pereții lor mereu se scorojesc, crapă, se decolorează. Și mereu vedem câte o bătrânică durdulie, în papuci, amestecând pământ, apă și paie și cârpind pereții din chirpici, pe care îi face ca noi. Fără ea, casa și-ar pierde forma. Fără ea, casa s-ar năruî într-un morman de noroi după o ploaie puternică.

Ea este păstrătoarea sufletului. Fără ea, ne-am pierde forma. Fără ea, oamenii ar fi lipsiți de suflet sau ar fi suflete damnate. Cu înseși mâinile ei, dă formă casei sufletului și o întărește, asemeni bătrânei în papuci. Ea zidește sufletul, ea trezește lupoanca, ea este păstrătoarea a tot ce-i sălbatic.

De aceea, din inimă îți spun: că ești un lup negru, unul cenușiu, unul roșcat din sud sau unul alb, polar – la figurat vorbind – ești *criatura* instinctuală perfectă. Chiar dacă unii ar prefera să fii cuminte, să nu te sui pe mobilă în joacă și nici să sari pe oameni ca să-i primești sărbătorește, tu fă-o oricum. Unii se vor îndepărta cu teamă sau dezgust. Iubitul tău însă va prețui acest nou aspect al personalității tale – dacă este omul potrivit pentru tine.

Unora nu le va plăcea să miroși fiecare lucru ca să vezi ce e. Și, pentru numele lui Dumnezeu, nu te mai trânti pe spate cu picioarele în aer! Fetiță real! Lup rău! Câine rău! Au dreptate? Nu. Joacă-te mai departe! Bucură-te de viață!

Oamenii practică meditația pentru a-și regăsi echilibrul psihic. De aceea recurg la psihoterapie și psihanaliză. De aceea își explorează visele și fac artă. De aceea consultă cărțile de tarot și I Ching, dansează, cântă la tobe, joacă teatru, scriu poezii și se roagă. De aceea facem toate acestea. Ca să adunăm oasele. Trebuie apoi să ne așezăm lângă foc și să ne gândim ce cânt vom cânta peste oase, ce imn al creației, ce imn al recreației. Iar adevărurile pe care le spunem vor fi cântecul nostru.

Iată câteva întrebări pe care e bine să ni le punem înainte de a alege cântecul, adevăratul nostru cântec. Ce s-a întâmplat cu glasul sufletului meu? Care sunt oasele îngropate ale vieții mele? Care e relația mea cu Sinele instinctual? Când am alergat liberă ultima oară? Ce să fac ca viața să fie din nou viață. Unde s-a dus *Loba*?

În poveste, bătrâna cântă peste oase și, în timp ce cântă, carnea pe ele crește la loc. Și noi „devenim” când turnăm suflet peste oasele găsite. Când ne vărsăm oful și amarul peste oasele a ceea ce eram în tinerețea noastră, a ceea ce știam cu secole în urmă, și peste renașterea ce-o intuim în viitor, stăm ferm, pe toate cele patru labe. Revărsându-ne sufletul, renaștem. Nu mai suntem ceva fragil, gata oricând să ne prăbușim. Nu. Suntem într-o etapă a transformării, a devenirii noastre.

Aidoma oaselor uscate, și noi începem adesea într-un pustiu. Ne simțim lipsite de drepturile noastre, alienate, rupte de natură, complet izolate. Anticii numeau deșertul locul revelației divine. Pentru femei, însă, el este mult mai mult.

Deșertul e un loc unde viața este foarte concentrată. Rădăcinile plantelor se agață aici de ultima picătură de apă, iar floarea păstrează umiditatea, deschizându-se doar în primele ore ale dimineții și seara târziu. Viața în deșert e puțină, dar plină de strălucire și, în cea mai mare parte, subpământeană. Ca și viața multor femei.

Deșertul nu este luxuriant ca pădurea sau jungla. Aici, formele de viață sunt foarte intense și misterioase. Multe dintre noi au trăit viața deșertului: redusă la suprafață, dar imensă sub pământ. Iar *Loba* ne arată ce lucruri grozave pot izvorî dintr-o asemenea repartiție psihică.

Se poate ca psihicul femeii să-și fi deschis drum spre deșert prin afinitate sau ca o consecință a suferințelor trecute, ori pentru că nu i-a fost îngăduită o viață mai amplă la suprafață. În astfel de situații, femeia are deseori impresia că trăiește într-un pustiu în care mai există, poate, doar un singur cactus, cu frumoasa lui floare roșie, și nimic altceva pe o rază de o mie de kilometri în jur. Dar pentru femeia dispusă să parcurgă cei o mie de kilometri și încă unul, mai există ceva... O casă mică și frumoasă. O casă veche. Care o așteaptă de mult.

Unele femei au oroare de deșertul psihic. Îi detestă fragilitatea, uscăciunea. Și atunci încearcă să-și continue drumul, șontâc-șontâc, spre orașul strălucitor al fanteziilor psihicului. Dar sunt dezamăgite,

căci abundența și naturalețea nu se află aici, ci în lumea spiritului – lumea dintre lumi, *Rio Abajo Rio*, râul de sub râu.

Nu vă amăgiți. Întoarceți-vă la acea frumoasă floare roșie și parcurgeți acel ultim, extenuant kilometru. Apropiați-vă și bateți la vechea poartă albită de ploi. Urcăți până la peșteră. Săriți pe fereastra unui vis. Răscoliți deșertul și vedeți ce găsiți. Asta-i tot ce avem de făcut.

Vreți un sfat psihanalitic?

Mergeți să adunați oase.

Pe urmele intrusului: Prima inițiere

Barbă Albastră

Într-o ființă umană există mai multe ființe, fiecare cu propriile sale valori, propriile sale motivații, propriile sale intenții. Unele tehnici psihologice recomandă să prindem acele ființe, să le cercetăm, să le dăm un nume, să le ținem în frâu, silindu-le să ne însoțească precum sclavii supuși. Dar asta ar însemna să stingem licăririle sălbatice ce joacă în ochii unei femei și flăcările inimii sale. Or, noi nu trebuie să-i luăm femeii frumusețea ei naturală, ci să le oferim tuturor acestor ființe un ambient sălbatic în care cele cu înclinații artistice să poată crea, cele iubitoare să poată iubi, iar cele tămăduitoare să poată vindeca.

Ce facem însă cu toate acele ființe interioare complet nebune sau care ne duc orbește la distrugere? Chiar și lor trebuie să le oferim un loc, unul unde să poată fi ținute totuși sub control. O entitate în special, fugarnicul cel mai perfid și mai puternic al psihicului – prădătorul natural – necesită atenția și intervenția noastră imediată.

Deși cauza multor suferințe umane poate fi atribuită unor carențe educaționale, există, de asemenea, în psihic un aspect *contra naturam* innăscut, o forță îndreptată împotriva naturii. Această forță *contra naturam* se opune oricărui aspect pozitiv: este contra dezvoltării, contra armoniei, contra sălbaticului. Acest disprețuitor și crud vrăjmaș îl purtăm în noi de când ne naștem, și nici cea mai bună îngrijire părintească nu reușește să-l abată de la unicul său țel – acela de a transforma toate răscrucile în drumuri închise.

Acest puternic prădător¹ apare din când în când în visele femeii. Erupe în mijlocul celor mai însemnate și mai dragi proiecte ale ei. O separă de natura ei intuitivă. Și, odată împlinită lucrarea-i distructivă,

o lasă în nesimțire, incapabilă să mai înfrunte viața. Idei și vise zac la picioarele ei, cu aripile frânte.

Povestea *Barbă Albastră* tratează tocmai această temă. În America de Nord, versiunile mai cunoscute sunt cea franceză și cea germană². Eu însă prefer această variantă, în care se contopesc versiunea franceză și cea slavă. Seamănă cu povestea ce mi-o spusese cândva mătușa Kathé, care trăia în Ungaria, la Csíbrak, lângă Dombovar. În grupul nostru de povestitoare rustice, istoria lui Barbă Albastră începe cu o anecdotă despre cineva care cunoștea pe cineva care știa pe cineva care văzuse înspăimântătoarea dovadă a morții lui Barbă Albastră. Și tot așa vom începe și noi.

UNDEVA ÎN MUNȚI, departe, într-o mănăstire de maici, s-a păstrat un smoc de barbă. Cum a ajuns acolo, nimeni nu știe. Unii zic că măicuțele i-ar fi îngropat rămășițele pământești, de vreme ce nimeni nu voia să le atingă. De ce au vrut ele să păstreze o asemenea relicvă, nu se știe, dar e-adevărat. O prietenă a unei prietene a văzut-o cu ochii ei. Ea spune că barba e albastră, ba chiar indigo, albastră ca gheața fumurie a lacului, ca umbra unei gropi noaptea. Ei bine, barba aceea aparținuse odinioară unuia care, se spune, ar fi fost un vrăjitor ce-și pierduse puterile, o nămilă de om cu slăbiciune pentru femei, un bărbat poreclit Barbă Albastră.

Se zice că s-ar fi amoretat odată de trei fete, trei surori, și le făcea ochi dulci la toate trei. Numai că barba lui albastră le provoca teamă, iar ele se ascundeau ori de câte ori le chema. Și atunci, vrând să le convingă de bunele lui intenții, Barbă Albastră le invită la o plimbare în pădure. Așa se face că, într-o dimineață, apăru ducând de căpăstru niște armăsari mândri și focoși, împodobiți cu panglici roșii și clopoței. Le urcă pe surori și pe mama acestora în șeile cailor și o luară ușurel la trap spre pădure. Călărind ziua întreagă, însoțiți de câinii lor care alergau ba pe lângă ei, ba înaintea lor. Într-un târziu, se opriră sub un copac falnic, iar Barbă Albastră le desfătă cu povești și le ospătă cu bucate alese.

„Ei, dar poate că acest Barbă Albastră nu-i atât de rău precum pare”, gândiră fetele.

Se întoarseră acasă, sporovăind întruna despre acea minunată zi în care petrecuseră atât de bine. Dar nu trecu mult, și cele două surori mai

mari fură iarăși cuprinse de temeri și bănuieli. Jurară atunci să nu-l mai vadă niciodată pe Barbă Albastră. Sora cea mică însă gândi că un bărbat atât de fermecător nu putea fi un om rău. Și, cu cât se gândea mai mult, cu atât îi părea mai puțin înspăimântător, iar barba lui mai puțin albastră.

De aceea, când Barbă Albastră îi ceru mâna, ea cugetă îndelung, apoi acceptă, socotind că se mărită cu un bărbat foarte distins. Făcură așadar nunta și plecară la castelul lui din pădure.

Într-o zi, soțul veni la ea și-i spuse:

— Trebuie să lipsesc o vreme. Invită-ți familia aici dacă dorești. Poți să te plimbi călare prin pădure, să le poruncești bucătarilor să pregătească un ospăț. Poți să faci tot ce vrei, tot ce-ți dorește inima. Mai mult chiar! Uite, ține cheile mele. Poți intra în toate odăile, în toate cămărilor, poți deschide toate ușile castelului, dar de cheia asta mică, asta cu ornament la capăt, să nu te atingi.

— Voi face întocmai cum mi-ai spus, îl asigură ea. Pleacă liniștit, dragul meu soț, și întoarce-te curând.

Și Barbă Albastră plecă.

Acum că rămase singură, surorile veniră să-i ție de urât. Și, ca tot omul, erau foarte curioase să afle ce-i spusese stăpânul casei să facă în lipsa lui.

— A zis, le împărtăși bucuroasă tânăra soție, că suntem libere să facem tot ce dorim și să intrăm în orice odaie vrem, în afară de una. Numai că nu știu care-i aceea. Am cheia, dar nu știu la ce ușă se potrivește.

Surorile porniră atunci să caute în joacă ușa la care se potrivea cheia. Castelul avea trei etaje, cu o sută de uși pe fiecare aripă, iar fetele grozav se mai distrau mergând din ușă în ușă și deschizându-le. În spatele unei uși era camera cu provizii, în spatele alteia, cufere cu aur. Erau acolo tot soiul de bogății, care mai de care mai minunate. În final, după ce văzură toate acele minunății, coborâră în pivniță. Străbătură coridorul și ajunseră în fața unui zid. Iar acum se uitau nedumerite la ultima cheie, aceea care avea un mic ornament.

— Hm! Cheia asta nu se potrivește nicăieri, spuseră ele dezamăgite.

În timp ce rosteau aceste cuvinte, auziră un zgomot straniu... „errrrrrrrrrrr...”. Fetele se grăbiră într-acolo și zăriră o ușiță care tocmai se închidea. Când încercară însă s-o deschidă, văzură că ușa era încuiată.

— Surioară, surioară, strigă una din ele, scoate repede cheia! Asta trebuie să fie ușa cu pricina.

Fără să mai stea o clipă pe gânduri, una din surori băgă iute cheia în broască și-o răsuci. Încuietoearea cedă și ușa se deschise. Înăuntru însă era atât de întuneric, încât nu puteau vedea nimic.

— Surioară, surioară, adu o lumânare!

Aprinseră lumânarea și intrară. Dar nici doi pași nu făcură și începură toate trei a urla. Înăuntru era un lac de sânge, oase înnegrite împrăștiate pretutindeni prin odaie și cranii stivuite în unghere ca grămezile de mere.

Închiseră iute ușa și scoaseră, tremurând, cheia din broască. Iar acum, sprijinindu-se una de cealaltă, abia răsuflând, se tânguiau: „Dumnezeule! Doamne Dumnezeule!...”

Tânăra soție se uită la cheia din mâna ei și văzu că era pătată de sânge. Îngrozită, se puse s-o șteargă cu poalele rochiei, dar sângele nu se ducea.

— O, nu! strigă ea.

Surorile luară pe rând cheia cea mică și-ncercară s-o facă s-arate iarăși ca-nainte. Zadarnic!

Tânăra soție ascunse cheia cea mică în buzunar și dădu fuga la bucătărie. Dar când ajunse acolo, rochia ei albă era pătată de roșu de la buzunar până la poale, căci din cheie curgeau încet picături roșii de sânge.

— Adu-mi degrabă pâslă din păr de cal! îi strigă ea bucătăresei.

Frecă cheia cu putere, dar nu izbuti să oprească sângerarea. Din micuța cheie răsăreau, una după alta, picături de sânge roșu aprins.

Ieși afară, presără pe ea cenușă din vatră și iarăși frecă. O ținu apoi în foc ca să ardă sângele. O acoperi cu pânză de păianjen pentru a opri sângerarea, dar totul fu zadarnic. Izbucni în plâns:

— Doamne, ce să fac?... Ah, știu! își zise ea. Am s-o ascund. Am s-o pun în dulap și-o să încui ușa. Nu-i decât un vis urât. Totul o să fie bine.

Și așa făcu.

Chiar în dimineața următoare se întoarse și soțul. Și cum intră în castel, își chemă soția.

— Ei? Cum te-ai descurcat în lipsa mea?

— Foarte bine, stăpânul meu, răspunse soția.

— Și, cum sunt odăile castelului? întrebă soțul cu glas tunător.

— Sunt foarte frumoase, stăpânul meu.

— Dar cămărilor visteriei? mormăi soțul.

— Nicicând n-am văzut atâta bogăție, stăpânul meu.

— Nu te-ai plictisit, nu-i așa, draga mea?

— O, nu, dimpotrivă, stăpânul meu.

— Bine, zise el mulțumit, poți să-mi dai acum cheile înapoi.

Tânăra soție îi întinse zâmbitoare legătura de chei. Dintr-o privire el și văzu că lipsește o cheie.

— Unde-i cheița cea mică?

— Am... am pierdut-o. Da, am pierdut-o... Mă plimbam călare prin pădure, legătura de chei mi-a căzut și atunci trebuie să se fi pierdut.

— Ce-ai făcut cu ea, femeie?

— Nu... nu-mi amintesc...

— Numă minți!... Spune ce-ai făcut cu acea cheie!

Soțul întinse mâna spre ea, ca și cum ar fi vrut s-o mângâie, dar o prinse de păr.

— Ah, trădătoare! urlă el, și-o trânti la pământ. Ai fost în odaia aceea, așa-i?

Se repezi la dulapul ei și deschise larg ușile. Ascunsă pe raftul de sus, cheița cea mică sângerase, pătând toate frumoasele rochii de mătase atârinate înăuntru.

— Acum ți-a venit și ție rândul, doamna mea! şuieră Barbă Albastră, și o târi în pivniță, până-n fața sinistrei uși. Ochii îi erau roșii de furie. Aruncă doar o privire înspre ușă, și ușa se și deschise. Acolo zăceau scheletele fostelor sale soții.

— Și-acum!... urlă el.

Dar ea se prinse cu amândouă mâinile de tocul ușii și-l imploră:

— Fie-ți milă! Lasă-mă, te rog, să mă pregătesc pentru moarte. Dă-mi măcar un sfert de ceas înainte de a-mi lua viața, să pot muri împăcată cu Dumnezeu.

— Bine, scrâșni el. Ai doar cincisprezece minute, așa că grăbește-te.

Femeia urcă în fugă scările spre odaia ei și își trimise surorile în turnul castelului. Se puse în genunchi, dar, în loc să se roage, își strigă surorile:

— Surioarelor, surioarelor! Îi vedeți venind pe frații noștri?

— Nu se vede nimeni, doar câmpul pustiu.

Și, clipă de clipă, striga către ele:

— Surioarelor, surioarelor! Îi vedeți venind pe frații noștri?

— Parcă s-ar zări în depărtare un vârtej... un nor de praf.

Tot atunci, din pivniță, răzbătu glasul fioros al lui Barbă Albastră:

— Coboară! Coboară numaidecât, că, de nu, vin eu la tine!

Ea strigă iarăși către surori:

— Surioarelor, surioarelor! Îi vedeți venind pe frații noștri?

Barbă Albastră își chemă din nou soția și încep să urce treptele de piatră.

În aceeași clipă surorile strigară:

— Da! Da! Îi vedem! Frații noștri sunt aici și chiar acum intră în castel!

Pașii lui Barbă Albastră răsunau tot mai aproape.

— Te aranjez eu! răcni el. Dalele pardoselii săreau sub pașii săi grei, iar tencuiala cădea din tavan ca ploaia, împrăștiindu-se pe jos.

Dădu buzna-n odaie, dar când să pună mâna pe ea, frații, care străbătuseră călare holul castelului, năvăliră și ei înăuntru. Îl încolțiră pe Barbă Albastră și-l împinseră pe terasa castelului. Acolo, îl izbiră fără milă cu săbiile, îl străpunseră, îl sfârtecară, îl culcară la pământ și în final îl omorâră, iar rămășițele le lăsară pradă vulturilor.

Prădătorul natural al psihicului

Dezvoltarea unei relații cu natura sălbatică constituie un aspect esențial al individuației^{*} femeilor. Pentru aceasta, femeia trebuie să pătrundă în întuneric, fără a fi însă iremediabil prinsă în capcană, capturată sau ucisă la dus ori la întors.

Povestea lui Barbă Albastră vorbește despre acest temnicer, omul negru din psihicul fiecărei femei, prădătorul interior. El reprezintă o forță specifică și de netăgăduit, de care e bine să nu uităm și pe care trebuie să o înfrânăm. Pentru a-și stăpâni prădătorul natural³ al psihicului, e necesar ca femeile să rămână în posesia puterilor lor instinctuale, printre care percepția, intuiția, rezistența, iubirea tenace, sensibilitatea adâncă, clarvederea, finețea auzului, puterea de a cânta peste morți, vindecarea intuitivă, alimentarea propriului foc creator.

^{*} În psihologia jungiană, concept ce definește procesul prin care omul caută să perceapă în mod conștient și să dezvolte potențialitățile innăscute ale psihicului său, în beneficiul totalității, completitudinii psihice – Mihaela Minulescu, *Introducere în analiza jungiană*, 2001, Editura Trei, București (n. trad.).

În interpretarea psihologică, facem apel la toate aspectele poveștii pentru a reda drama din interiorul psihicului unei femei. Barbă Albastră simbolizează un complex de profundă reclusiune, ce stă la pândă la marginea vieții oricărei femei, așteptând un moment prielnic pentru a ataca. Deși se poate manifesta în mod diferit în psihicul bărbaților, el este dintotdeauna dușmanul ambelor sexe.

Este greu să înțelegem pe deplin această forță de tip Barbă Albastră, ea fiind innăscută, însoțind deci omul încă de la naștere și neavând, în acest sens, origine conștientă. Avem totuși un indiciu, cred eu, despre modul cum s-a dezvoltat natura sa în preconștientul uman, întrucât Barbă Albastră apare în poveste drept un vrăjitor ce-și pierduse puterile. În această ipostază, este asociat personajelor altor povești, care și ele descriu prădătorul psihicului ca pe un vrăjitor cu o înfățișare aparent normală, dar extrem de distructiv.

Folosind această descriere ca fragment arhetipal, putem să o comparăm cu ceea ce știm, din povestirile mitologice, despre vrăjitoria sau puterile spirituale care au eșuat în a-și atinge țelul. Astfel, în mitologia greacă avem exemplul lui Icar, cel care, nesocotind sfatul tatălui său, s-a apropiat prea mult de soare, aripile de ceară i s-au topit, iar el a căzut în mare. Mitul indienilor zuni, *Băiatul și vulturul*, vorbește despre un băiat care ar fi intrat în împărăția vulturilor dacă n-ar fi gândit că poate să ignore legile morții. Pe când se avânta în țările cerului, veșmântul împrumutat, din pene de vultur, i-a fost smuls, iar el s-a prăbușit, găsindu-și moartea. Potrivit mitului creștin, Lucifer se credea el însuși egalul lui Yahweh, și a fost aruncat în infern. În folclor, întâlnim mulți ucenici vrăjitori care s-au hazardat imprudent dincolo de posibilitățile lor, sfidând Natura. Drept pedeapsă, asupra lor se abătură dezastre și nenorociri.

Analizând aceste laitmotive, vedem că prădătorii doresc superioritate și putere asupra celorlalți. Ei suferă de un fel de inflație^{*} psihică, vrând să fie la fel de mari, la fel de importanți ca Inefabilul care, dintotdeauna, distribuie și controlează forțele misterioase ale naturii, inclusiv sistemele Vieții și ale Morții și legile naturii umane.

În basme și în mituri vedem că orice încercare de a încălca, de a supune sau schimba modul în care operează Inefabilul este pedepsită, fie

* Proces psihologic de identificare a eului cu arhetipul, ce poate conduce la o adevărată manie a grandorii (*n. trad.*).

printr-o îngrădire a puterii de a face minuni – așa cum li se întâmplă ucenicilor cărora nu li se mai permite să practice – fie prin exil solitar, departe de țara zeilor, sau printr-o pierdere similară a harului și puterii prin incapacitate, mutilare sau moarte.

Dacă vom vedea în *Barbă Albastră* reprezentantul interior al tuturor acestor mituri ale proscrisului, vom putea înțelege atunci profunda și inexplicabila singurătate care îl (ne) cuprinde uneori, pentru că el trăiește un exil permanent, fără sorți de mântuire.

Problema pusă în *Barbă Albastră* este că în loc să potențeze lumina tinerelor forțe feminine ale psihicului, protagonistul, plin de ură, caută să stingă lumina sufletului. Nu-i greu de înțeles că, într-o conformație atât de malignă, e încătușat cineva care a vrut la un moment dat să fie mai presus de lumină și din acest motiv și-a pierdut grația. Pricepem acum de ce exilatul persecută fără milă lumina celorlalți. Ne putem lesne imagina că speră să ia în stăpânire îndeajuns de mult suflet (sau suflete) pentru a aprinde un foc uriaș, a cărui lumină să-i permită, în cele din urmă, să risipească întunericul și să pună capăt singurătății sale.

Avem, în acest sens, la începutul poveștii, o ființă impresionantă sub aspectul său nemântuit. Acest fapt este însă unul din adevărurile fundamentale pe care sora mai mică trebuie să-l cunoască, pe care toate femeile trebuie să-l cunoască: atât în interior, cât și în exterior, există o forță care va acționa opunându-se instinctelor Sinelui natural, iar această forță malignă *este ceea ce este*. Poate să ne inspire milă, dar trebuie, înainte de toate, să o recunoaștem, să ne apărăm de acțiunea sa distructivă și în cele din urmă să o privim de energia sa ucigașă.

Toate fapăturile trebuie să știe că există prădători. Femeia care ignoră acest lucru nu va putea străbate propria-i pădure, fără teama de a fi devorată. A-l înțelege pe prădător înseamnă a deveni o ființă matură, care nu va mai fi vulnerabilă din cauza naivității, lipsei de experiență sau inconștienței.

Ca un vânător șiret, *Barbă Albastră* simte că sora cea mică este interesată de el, cu alte cuvinte, dispusă să-i devină pradă. O cere de soție și, într-un moment de exuberanță juvenilă, care e de cele mai multe ori un amestec de nebunie, plăcere, fericire și curiozitate sexuală, ea acceptă. Care femeie nu recunoaște acest scenariu?

Cea mai mică dintre surori, cea mai puțin evoluată, este întruparea femeii naive. Ea va fi capturată temporar de propriul său inamic interior. Dar, în final, va deveni mai înțeleaptă, mai puternică, și va ști să-l recunoască imediat pe vicleanul prădător din propriu-i psihic.

Substratul psihologic al poveștii se aplică deopotrivă femeii mai vârstnice, care încă n-a învățat cum să-și recunoască prădătorul interior. Poate a început de mai multe ori acest proces, dar, în lipsa sfaturilor sau a unui sprijin, nu a reușit să-l finalizeze.

De aceea poveștile sunt atât de constructive. Ele oferă hărți inițiatice, așa încât chiar și o lucrare care s-a împotmolit să poată fi dusă la bun sfârșit. Povestea *Barbă Albastră* este importantă pentru toate femeile, indiferent că sunt foarte tinere și abia acum încep să afle de existența prădătorului sau că, după ce au fost hărțuite și persecutate de el ani de-a rândul, se pregătesc în sfârșit pentru o ultimă și decisivă bătălie.

Sora cea mică reprezintă un potențial creativ din psihic, un aspect orientat spre viața exuberantă, înfloritoare. Dar se abate din drumul ei, acceptând să devină trofeul unui om rău, în virtutea faptului de a nu-și fi păstrat intacte instinctele care i-ar fi permis să vadă pericolul și să ia altă decizie.

Sub aspect psihic, băieții și fetele sunt ca și adormiți: nu sunt conștienți că ei înșiși pot fi o pradă. Mult mai ușoară și mai puțin dureroasă ar fi viața dacă toți oamenii s-ar naște cu ochii bine deschiși, dar nu așa se întâmplă. Toți ne naștem *Anlagen*, ca potențialul din nucleul unei celule: în biologie, *Anlage*-ul este acea parte a celulei reprezentând „ceea ce va deveni”. În *Anlage* se află substanța fundamentală care, în timp, se va dezvolta, permițându-ne să devenim o ființă completă.

Prin urmare, viața noastră, ca femei, constă în stimularea acestui *Anlage*. Iar povestea *Barbă Albastră* vorbește tocmai despre trezirea și educarea acestui centru psihic, a acestei celule strălucitoare. În vederea acestei educări, sora cea mică acceptă să se cunune cu o forță pe care o consideră foarte nobilă. Nunta din poveste simbolizează așadar căutarea unui nou statut, iminenta revelare a unui nou strat al psihicului.

Dar tânăra soție s-a înșelat. La început, se temea de Barbă Albastră. Era neîncredătoare. A fost însă de ajuns o mică escapadă în pădure ca să nu-și mai asculte intuiția. Aproape toate femeile au trecut prin această

experiență măcar o dată în viață. Ea sfârșește în cele din urmă prin a se convinge pe sine că Barbă Albastră nu e periculos, ci pur și simplu ciudat, excentric. „Ce proastă sunt! De ce mă sperie barba aceea albastră?” Natura ei sălbatică a intuit adevărul și știe că bărbatul cu barbă albastră este extrem de periculos, dar psihicul ingenuu respinge această înțelepciune lăuntrică.

Asemenea erori de judecată sunt destul de obișnuite în cazul unei femei foarte tinere, ale cărei sisteme de alarmă încă nu s-au dezvoltat. Ea este ca un pui de lup orfan ce se joacă într-o poiană, neștiind că, din umbră, se apropie tiptil un râs uriaș. Dacă e vorba de o femeie mai în vârstă, ruptă până într-atât de natura ei sălbatică, încât abia mai aude avertismentele interioare, va proceda și ea exact la fel, păstrându-și zâmbetul naiv pe buze.

Vă veți întreba, desigur, dacă toate acestea nu ar putea fi evitate. La fel ca în lumea animală, fetița învață să-l vadă pe prădător grație învățăturilor mamei și tatălui. Fără îndrumarea iubitoare a părinților, ea nu ar întârzia să devină o pradă. Trebuie să recunoaștem, aproape fiecare dintre noi am avut de-a face, măcar o dată în viață, cu idei obsedante sau persoane bizare furișându-se noaptea pe fereastra noastră psihică și luându-ne prin surprindere. Deși poartă pe față o mască și strâng între dinți un cuțit, iar în spate cară un sac plin de bani, dacă ne spun că lucrează la bancă, noi îi credem.

Totuși, în ciuda sfaturilor înțelepte ale părinților, adolescența poate să fie, mai ales în jurul vârstei de doisprezece ani, sedusă și îndepărtată de propriul său adevăr de către camarazii ei, de forțele culturale sau de presiuni psihice, și să înceapă astfel să se expună cu destulă imprudență pericolelor în încercarea de a cunoaște prin ea însăși. Când lucrez cu adolescente ceva mai mari, care sunt convinse că lumea va fi bună dacă vor ști cum s-o trateze, mă simt ca un dulău bătrân. Îmi vine să-mi pun etichete pe ochi și să gem, fiindcă văd ceea ce ele nu văd, și știu, mai ales dacă sunt încăpățănate și îndrăznețe, că vor stărui să se încurce cu prădătorul cel puțin o dată înainte de șocul trezirii.

La începutul vieții, punctul nostru de vedere feminin este foarte naiv, cu alte cuvinte, înțelegerea emoțională a lucrurilor ascunse este foarte slabă. Dar, ca femei, așa începem toate. Suntem naive și intrăm singure în niște situații destul de confuze. Dacă nu suntem inițiate în

acest sens, înseamnă că ne aflăm într-o perioadă a vieții noastre în care putem vedea doar ceea ce este evident.

Când lupoaica își lasă puii și pleacă la vânat, micuții încearcă să o urmeze și ies din vizuină. Ea mârâie, sare la ei și-i sperie, obligându-i să fugă înapoi. Mama știe că puii încă nu sunt în stare să-și facă o idee în privința celorlalte animale. Ei nu știu cine-i prădător și cine nu. Însă, la momentul cuvenit, îi va învăța, cu duritate, dar eficace.

Femeile au nevoie de o inițiere similară. Ele trebuie să învețe că lumea interioară și lumea exterioară nu sunt întotdeauna niște locuri plăcute. Multe femei nu au primit nici măcar acele lecții de bază despre prădători pe care lupoaica le dă puilor săi, de genul: dacă te amenință și e mai mare decât tine, ia-o la sănătoasa; dacă e mai slab, vezi ce vrei să faci; dacă e bolnav, lasă-l în pace; dacă are gheare, venin, clești sau colți ascuțiți, depărtează-te și ia-o în direcție opusă; dacă miroase bine, dar e înconjurat de fălci de metal, să nu te-appropii...

Sora cea mică din poveste nu numai că este naivă în ce privește propriile sale procese mentale și ignoră total aspectul distrugător al propriului psihic, dar ea se lasă și foarte ușor sedusă de plăcerile eului. Și de ce nu? Noi, fiecare dintre noi, vrem ca viața să fie frumoasă. Orice femeie își dorește să încalce un armăsar împodobit cu clopoței și să călărească prin verdele nesfârșit al crângului senzualității. Toți oamenii visează să se bucure de paradis aici, pe pământ. Eul nostru vrea să se simtă minunat, numai că această aspirație spre paradisiac, combinată cu naivitatea, în loc să ne aducă împlinirea, va hrăni prădătorul.

Fetițele acceptă ideea mariajului cu monstrul când sunt încă foarte mici, de regulă înainte de a fi împlinit cinci ani. Ele sunt învățate să nu vadă și să considere frumoasă orice ciudățenie. Tocmai din pricina unei asemenea educații sora cea mică își spune: „În fond, barba lui nu e chiar așa de albastră”. Această indoctrinare timpurie care le cere femeilor „să fie drăguțe” le face să-și ignore propria intuiție. Ele sunt învățate pur și simplu să se supună prădătorului. Imaginați-vă o lupoaică învățându-și puii „să fie drăguți” cu un dihor flămând sau cu un șarpe cu clopoței!

În poveste, chiar și mama e complice: participă la picnic, la promenadă. Nu spune un cuvânt măcar niciuneia dintre fete pentru a o avertiza. S-ar putea crede că mama biologică sau mama interioară este adormită sau că este ea însăși naivă, cum se întâmplă frecvent în cazul

fetelor foarte tinere ori al femeilor care nu s-au bucurat de afecțiunea maternă.

Interesant este că celelalte două surori se dovedesc mai avizate când spun că nu le place Barbă Albastră, chiar și după ce le-a tratat într-un mod atât de romantic și rafinat. Cu alte cuvinte, unele aspecte ale psihicului, reprezentate de surorile mai mari, văd lucrurile ceva mai clar, au o anume „cunoaștere” care le pune în gardă împotriva tentației de a învălui prădătorul într-o misterioasă aură romantică. Femeia inițiată ascultă glasurile surorilor mai mari din psihic, care o avertizează asupra pericolului. Femeia neinițiată nu le va da nicio atenție; ea încă se identifică prea mult cu naivitatea.

Să luăm de exemplu o femeie naivă care persistă în a se înșela în alegerea partenerului. Undeva, în forul său interior, știe că acest comportament nu duce nicăieri, că ar trebui să se oprească și să adopte alte criterii de valoare. De multe ori știe chiar și ce ar trebui să facă. Dar ceva, un fel de hipnoză, o determină să urmeze mai departe modelul distructiv. În marea majoritate a cazurilor, femeia crede că, dacă încă puțin va mai rezista, senzația aceea paradisiacă, pe care o caută ea, va apărea în clipa imediat următoare.

La extrema cealaltă, femeia care se droghează are sigur în mintea ei niște surori mai mari care-i spun: „Gata!.. . Ajunge!.. . E rău pentru minte, pentru corp. Nu mai vrem!” Dar dorința femeii de a găsi paradisul o face să se mărite cu Barbă Albastră, traficantul care-i procură artificialele sale paradisuri psihice.

În orice dilemă s-ar găsi femeia, glasurile surorilor mai mari din psihicul ei o sfătuiesc mereu să dea dovadă de luciditate și să fie înțeleaptă în alegerile sale. Îi șoptesc adevăruri pe care, uneori, femeia nu vrea să le audă, pentru că pun capăt fanteziei paradisului regăsit.

Și astfel are loc nunta fatală, unirea dintre dulcea naivitate și cruzimea întunecată. Când Barbă Albastră pleacă în călătorie, tânăra soție nu realizează că, deși a fost îndemnată să facă tot ce pofteste (cu excepția unui singur lucru), trăiește mai puțin, în loc să trăiască mai mult. Multe femei trăiesc literalmente povestea lui Barbă Albastră. Se căsătoresc când sunt încă naive în privința prădătorilor și își aleg un partener distructiv pentru ele, convinse că vor reuși să-l „vindece” cu iubirea lor. S-ar putea spune că, multă vreme, și-au tot repetat: „Barba lui nu e chiar așa de albastră”.

În cele din urmă, femeia astfel prinsă va vedea cum speranțele sale într-o viață demnă pentru ea și copiii ei scad pe zi ce trece. E de dorit ca ea să deschidă, în cele din urmă, ușa acelei odăi unde zace tot ce a fost distrus din viața ei. Dacă partenerul său poate fi cel care o denigrează și îi distruge viața, adevărul e că prădătorul natural din propriul ei psihic joacă și el un rol. Atât timp cât femeia este forțată să se creadă neputincioasă și/sau este învățată să nu perceapă în mod conștient ceea ce știe ea că e adevărat, elanurile și darurile feminine ale psihicului său vor continua să fie sufocate.

Un suflet tânăr, însoțindu-se cu prădătorul, este captiv sau îngrădit într-o perioadă a vieții sale, destinată evoluției. În loc să trăiască liber, începe să trăiască în eroare. Prădătorul a făcut o promisiune, pe care însă nu o va respecta. I-a promis femeii că va deveni într-un fel sau altul regină, când, de fapt, el pune la cale uciderea ei. Există totuși o portiță de scăpare, dar trebuie să ai o cheie.

Cheia cunoașterii: importanța căutării

Da, această mică cheie, ea este cea care permite accesul la secretul pe care toate femeile îl știu și totuși nu-l știu. Cheia reprezintă permisiunea de a cunoaște cele mai profunde, cele mai întunecate secrete ale psihicului – în cazul de față, ceea ce degradează și distruge potențialul uman al unei femei.

Barbă Albastră își duce mai departe planul distructiv, îndemnându-și soția să se compromită, psihic vorbind. „Fă tot ce vrei”, îi spune el, dându-i senzația de aparentă libertate. El insinuează că e liberă să petreacă și să se distreze în peisaje idilice, cel puțin în limitele teritoriului său. În realitate, însă, nu este deloc liberă, căci nu e lăsată să ia cunoștință de teribilele adevăruri privind prădătorul, chiar dacă, în adâncul sufletului ei, a înțeles deja ce se întâmplă.

Femeia naivă acceptă tacit să nu știe. Femeile credule sau cele ale căror instincte au fost rănite încă se mai întorc, precum florile, în direcția oricărui soare ce li se oferă. Femeia naivă sau rănită poate fi sedusă extrem de ușor cu promisiuni de bunăstare, de fericire, de plăceri diverse, fie ele promisiuni de înalt statut social care să o înalțe în ochii familiei, ai colegilor, sau de mai mare securitate, de iubire eternă, de mari aventuri sau sex fierbinte.

Barbă Albastră îi interzice tinerei sale soții să folosească acea cheie care i-ar permite să devină conștientă. Să-i interzici unei femei să folosească cheia cunoașterii conștiente de sine înseamnă să o privezi de natura sa intuitivă, de curiozitatea sa înăscută care-i permite să descopere ce „se ascunde” în spatele aparențelor. Fără această cunoaștere, femeia este lipsită de protecție. Dacă va asculta ordinul lui Barbă Albastră de a nu folosi cheia, va alege moartea spiritului ei. Alegând să deschidă ușa acelei oribile odăi secrete, alege viața.

În poveste, surorile vin să o vadă și, „ca tot omul, erau foarte curioase”. Tânăra soție le spune bucuroasă: „Putem face orice, cu excepția unui singur lucru”. Iar surorile hotărăsc să caute în joacă ușa la care se potrivește cheia cea mică. Ele demonstrează încă o dată apetitul lor sănătos pentru o cunoaștere conștientă.

Unii psihologi, printre care Freud și Bruno Bettelheim, au interpretat episoade similare celor din povestea lui Barbă Albastră ca un fel de pedeapsă psihologică pentru curiozitatea sexuală a femeilor⁴. La începuturile sale, psihologia clasică dădea o conotație negativă curiozității feminine, în timp ce bărbații cu înclinații similare erau numiți investitori. Femeile erau indiscrete, pe când bărbații erau cercetători. Bagatelizând curiozitatea feminină, până la a face din ea o supărătoare indiscreție, le sunt în fond negate femeilor perspicacitatea, presentimentele, intuițiile. Toate simțurile lor. Sunt atacate puterile lor fundamentale: capacitatea de a distinge și de a analiza.

Prin urmare, considerând că femeile care încă nu au deschis ușa interzisă sunt și cele care aleargă în brațele lui Barbă Albastră, e un adevarat noroc că surorile mai mari posedă un instinct sălbatic al curiozității intact. Ele sunt reprezentantele psihicului fiecărei femei, cele care, prin discrete avertizări, o pun în gardă și o ajută să înțeleagă ce este important pentru ea. Important este să găsească ușița aceea mică, important este să nu asculte ordinele prădătorului, iar faptul de a descoperi ce are special acea încăpere este esențial.

În trecut, ușile se făceau din piatră și din lemn. În unele culturi, se credea că ușa păstra mai departe în ea spiritul pietrei sau al lemnului, care era invocat în calitate sa de păzitor al respectivei încăperi. Cu multă vreme în urmă, mormintele aveau mai multe uși decât casele. Însăși ideea de „ușă” sugera faptul că înăuntru se afla o valoare spirituală, sau ceva ce trebuia ținut sub cheie.

Ușa din poveste reprezintă o barieră psihică, un fel de santinelă pusă în fața secretului. Acest paznic aflat în piatră sau în lemn ne reamintește, o dată în plus, calitatea de vrăjitor a prădătorului – o forță psihică ce ne învăluie și ne zăpăcește ca prin farmec, împiedicându-ne să știm ceea ce știm. Femeile întăresc această ușă sau barieră când se descurajează ele însele sau unele pe altele să gândească ori să caute prea adânc, căci „poți avea o surpriză destul de neplăcută”. Pentru a învinge acest obstacol, trebuie aplicată o contramagie adecvată. Iar această contramagie o aflăm în simbolul cheii.

A pune întrebarea justă constituie elementul esențial al transformării – în povești, în psihanaliză, în procesul individuației. Întrebarea-cheie provoacă germinarea conștiinței. Întrebarea corect formulată emană întotdeauna dintr-o fundamentală curiozitate în legătură cu ceea ce se află „dincolo”. Întrebările sunt chei ce deschid pe loc ușile secrete ale psihicului.

Deși surorile nu știu ce se află în spatele ușii, o comoară sau o farsă, ele își urmează instinctul și formulează *întrebarea* psihologică justă: „Unde să fie ușa aceea și ce poate fi în spatele ei?”

Din acest moment, ființa naivă începe să se maturizeze și să-și pună întrebări. „Ce se află dincolo de aparențe? Care este sursa umbrei ce se conturează pe perete?” Ființa tânără și naivă începe să înțeleagă că, dacă există ceva secret, ceva întunecat, ceva interzis, el trebuie examinat. Cele a căror conștiință se va dezvolta, cercetează tot ce se află dincolo de ceea ce e imediat sesizabil: ciripitul a cărui sursă este invizibilă, fereastra întunecată, ușa care scârțâie, firul de lumină pe sub prag. Ele explorează aceste mistere până li se revelează esența însăși a problemei.

Tăria de a suporta ceea ce vede îi permite femeii să se reîntoarcă la natura sa profundă, acolo unde toate gândurile, toate sentimentele, toate acțiunile sale vor primi prețiosul sprijin de care au nevoie.

Mirele-fiară

Deși tânăra femeie se străduie să respecte ordinele prădătorului și acceptă să ignore secretul din pivniță, nu va putea rezista totuși prea mulț timp. În cele din urmă, introduce cheia în ușă – pune întrebarea – și descoperă oribilul măcel undeva, în viața sa profundă. Iar cheia, acest mic simbol al vieții ei, dintr-odată începe a sângera și varsă în neștire

lacrimi de sânge pentru a avertiza că ceva nu e în regulă. O femeie poate încerca să-și ascundă ravagiile din viața sa, dar hemoragia, pierderea energiei sale vitale, nu se va opri până nu va recunoaște adevărata natură a prădătorului și nu-l va domina.

Când femeia deschide ușa propriei sale vieți și descoperă măcelul comis în acele locuri îndepărtate, își dă seama că ea însăși a permis uciderea viselor, speranțelor, obiectivelor ei cele mai importante. Gânduri, sentimente, dorințe, odinioară frumoase și promițătoare, zac acum acolo, fără viață. Dacă aceste vise și speranțe privesc relațiile afective, năzuința spre împlinire, succesul, realizarea unei opere de artă, când cineva face această îngrozitoare descoperire în psihicul său, putem avea certitudinea că prădătorul natural, simbolizat frecvent în vise de mirele-fiară, a lucrat și a distrus metodic dorințele, preocupările și aspirațiile cele mai profunde ale unei femei.

Personajul marelui-bestie apare frecvent în povești. Putem vedea în el simbolul a ceva malefic ascuns sub aparența bunăvoinței. Acesta, sau alt personaj similar, este întotdeauna prezent când o femeie are sentimente oarecum naive în legătură cu ceva sau cineva. Când femeia încearcă să ignore realitatea propriilor dezastre, visele ei nocturne o vor avertiza, strigându-i să se trezească, să ceară ajutor, să fugă sau să-și asmută câinii.

De-a lungul anilor, am avut ocazia să cunosc numeroase vise ale femeilor, în care apare figura marelui-bestie sau sentimentul că lucrurile nu sunt chiar atât de bune precum par. Astfel, o femeie visase un bărbat realmente fermecător, dar, când și-a coborât privirea, a văzut ieșind din mâneca lui o amenințătoare spirală din sârmă ghimpată. Altă femeie visase că ajută un bătrân să treacă strada, și deodată bătrânul, zâmbind diabolic, se „topi” pe brațul ei, producându-i o arsură gravă. O altă femeie visase că mânca în compania unui prieten necunoscut, a cărui furculiță zbură peste masă, rănind-o mortal.

Această incapacitate de a vedea, de a înțelege, de a simți că dorințele noastre profunde nu concordă cu propriile acțiuni aceasta este urma lăsată de mirele-bestie. Prezența acestui factor în psihic explică de ce femeile care spun că vor să construiască o relație durabilă fac tot ce pot pentru a o sabota. Iată de ce femeile care-și fixează obiective foarte precise în timp și în spațiu nu fac nici măcar primul pas în acea direcție sau abandonează la primul obstacol. Acesta este motivul tuturor amânărilor

care dau naștere urii de sine și sentimentelor de rușine, exacerbate din cauza reprimării lor; acesta este motivul tuturor noilor începuturi atât de dureros necesare și al tuturor obiectivelor niciodată finalizate. De fiecare dată când prădătorul lucrează pe ascuns, totul deraiază, totul este distrus, decapitat.

Mirele-fiară este un simbol întâlnit în multe basme. În general, povestea decurge astfel: un necunoscut îi face curte unei fete care se învoiește să-l ia de bărbat. Dar, înainte de ziua nunții, ea se plimbă prin pădure, se rătăcește și, la lăsarea întunericului, se cațără într-un copac, ca să se adăpostească de jivinele pădurii. Așteptând să treacă noaptea, își vede mirele venind cu o lopată pe umăr. Ceva din înfățișarea viitorului soț dă de înțeles că n-ar fi om. Uneori, îl trădează formația ciudată a piciorului, mâinii ori brațului, sau o pilozitate ieșită din comun.

El se pune să sape o groapă în pământ chiar sub copacul în care se află ea, cântând și mormăind cum că își va ucide viitoarea soție și o va îngropa acolo. Fata, speriată, stă ascunsă toată noaptea în copac, iar în zori, când mirele a plecat, aleargă într-un suflet acasă, le povestește cele întâmplate tatălui și fraților ei, iar bărbații îi țin calea marelui-fiară și-l omoară.

Acesta e un puternic proces arhetipal al psihicului feminin. Femeia e intuitivă și, chiar dacă la început acceptă să se cunune cu prădătorul natural al psihicului, chiar dacă se pierde puțin prin meandrele psihicului, izbutește în cele din urmă să se salveze, căci e capabilă să vadă adevărul, să-l înfrunte conștient și să ia măsuri pentru a rezolva problema.

Iar acum vine următoarea etapă, mult mai grea, și anume, să avem tăria de a îndura ceea ce vedem, autodistrugerea noastră, moartea noastră.

Mirosul sângelui

În poveste, surorile trântesc ușa camerei macabre. Tânăra nevastă, îngrozită, vede pe cheie o pată de sânge. Un geamăt îi scapă printre buze: „Trebuie să fac să dispară acest sânge, altminteri el o să-și dea seama!”

Acum, sinele naiv știe că o forță ucigașă se mișcă liber în psihic. Iar sângele care pătează cheia este sângele femeilor. Dacă ar fi fost doar sângele sacrificiului propriilor fantezii frivole, pe cheie n-ar fi fost decât o mică pată. Dar e ceva mult mai grav, pentru că sângele reprezintă

distrugerea celor mai profunde, celor mai intime aspecte ale propriei vieți creative.

În această stare, femeia își pierde energia creativă, necesară fie pentru rezolvarea problemelor vieții sale cotidiene privind studiile, familia sau prietenii, fie pentru a se ocupa de problemele lumii în general sau de probleme spirituale – dezvoltarea sa personală, arta sa. Și nu e o simplă amânare, căci situația durează săptămâni și luni. Ea pare deprimată și, deși e plină de idei, se simte slăbită și tot mai puțin capabilă să le dea viață.

Sângele, în această poveste, nu este sângele menstrual, ci sângele artelor sufletului. Și nu murdărește doar cheia; el pătează *persona* în întregime. Rochia de pe ea și toate celelalte rochii din dulapul său sunt pătate de sânge. În psihologia arhetipală, haina simbolizează prezența exterioară. *Persona* este masca pe care individul o arată lumii. Ea ascunde multe lucruri. Prin deghizamente și costumații psihice adecvate, atât bărbații, cât și femeile, pot prezenta lumii o *persona* aproape perfectă, o fațadă aproape perfectă.

Când cheia care plânge – întrebarea – pătează *persona* noastră, nu ne mai putem ascunde mult timp frământările. Putem spune ce vrem, putem arăta cea mai zâmbitoare față, dar după ce am văzut groaznicul adevăr din camera morții, nu mai putem pretinde că el nu există. Iar vederea adevărului intensifică hemoragia, pierderea energiei. Și doare. E o arteră ruptă. Trebuie să remediem neîntârziat această cumplită stare.

În această poveste cheia este totodată un conținător. Ea conține sângele, iar sângele este amintirea a ceea ce s-a văzut și acum se știe. Pentru femei, cheia semnifică elucidarea unui mister sau accesul la cunoaștere. În alte povești, această cheie simbolică este adesea reprezentată de expresii ca, de pildă, „Sesam, deschide-te!”, cuvintele pe care Ali Baba le strigă muntelui, iar muntele se deschide cu vuiet prelung, lăsându-l să intre. Într-o manieră ceva mai picarescă, în desenul animat al lui Walt Disney, zâna cea bună, nașa Cenușăresei, fredonează vesel „Bibidi-bobidi-bu”, și numaidecât dovleacul se preschimbă în caleașcă, iar șoricelii, în vizitii.

În misterele eleusine, cheia era ascunsă sub limbă, ceea ce însemna că esența unei probleme, indiciul, reperul, se găsea în anumite grupuri de cuvinte sau întrebări-cheie. Iar întrebările cele mai utile femeilor în situații similare celor descrise în *Barbă Albastră* sunt: Ce se ascunde

în spatele uşii? Ce nu e ceea ce pare? Ce ştii în adâncul fiinţei mele şi aş vrea să nu ştiu? Ce parte din mine a fost ucisă sau e pe moarte?

Fiecare dintre aceste întrebări este o cheie. Şi, dacă femeia nu a trăit decât pe jumătate, se prea poate ca răspunsurile să vină pătate de sânge. Aspectul distructiv al psihicului, care urmăreşte, între altele, să împiedice cunoaşterea conştiinţă, îşi va continua controalele ocazionale şi va smulge sau va otrăvi orice nou vlăstar. Aceasta e natura lui. Aşa funcţionează el.

Privită deci în sens pozitiv, doar persistenţa sângelui pe această cheie face ca psihicul să reţină ce a văzut. Există o cenzură naturală a tuturor evenimentelor negative şi dureroase din viaţa noastră. Evident, eul-cenzor vrea să uite că a văzut cea odaie şi cadavrele din ea. Iată de ce soţia lui Barbă Albastră încearcă să şteargă cheia cu pâslă din păr de cal. Ea recurge la toate metodele cunoscute, la toate leacurile medicinei populare feminine pentru dureri şi răni adânci: pâzna de păianjen, cenuşa şi focul – elemente asociate muncii Parcelor, ce ţes viaţa şi moartea. În ciuda efortului său disperat, nu numai că nu reuşeşte să cureţe cheia, dar nici nu poate pune capăt situaţiei, prefăcându-se că nu există. Nu poate stăvili lacrimile de sânge ale micuţei chei. Paradoxal, în timp ce vechea ei viaţă moare, şi nici cele mai bune remedii nu reuşesc să ascundă acest lucru, femeia devine conştiinţă de propria-i hemoragie şi abia atunci începe să trăiască.

Femeia odinioară naivă trebuie să înţeleagă ce s-a întâmplat. Omorându-şi toate consoartele „curioase”, Barbă Albastră ucide femininul creativ, potenţialul capabil să dezvolte noi şi interesante aspecte ale vieţii. Prădătorul se dovedeşte extrem de agresiv în privinţa naturii sălbatice feminine. El urmăreşte în cel mai bun dintre cazuri să ridiculizeze şi, în cel mai rău, să rupă legătura femeii cu propriile-i intuiţii, inspiraţii, căutări.

O altă femeie cu care am lucrat, inteligentă şi talentată, mi-a împărtăşit povestea bunicii sale, care trăia în Midwest. Pentru bunica ei, fericirea supremă era să ia trenul spre Chicago şi, cu o pălărie mare pe cap, ca o doamnă elegantă, să se plimbe pe Michigan Avenue, privind vitrinele. De voie, de nevoie, sau pentru că aşa i-a fost soarta, s-a măritat cu un fermier şi a plecat să trăiască împreună cu el la ţară, în mijlocul lanurilor de grâu. Încetul cu încetul, femeia a început să putrezească în frumoasa ei fermă, lângă soţul şi copiii ei minunaţi. Nu mai avea acum

timp pentru viața „frivolă” de odinioară. Era prea ocupată cu treburile casei, cu copiii...

Trecură anii și, într-o bună zi, după ce a spălat cu mâinile ei podeaua în bucătărie și sufragerie, și-a pus cea mai frumoasă bluză de mătase, și-a încheiat la toți nasturii fusta ei lungă, și-a aranjat pe cap pălăria ei mare, apoi și-a vârât țeava puștii de vânătoare a bărbatului său în gură și a apăsat pe trăgaci. Nu e femeie care să nu știe de ce a frecat ea mai întâi podeaua.

O femeie al cărei suflet moare de foame poate suferi atât de mult, încât să nu mai poată îndura. Fiindcă au o vitală nevoie de a se exprima în felul lor propriu, femeile trebuie să crească, să înflorească așa cum simt ele, fără nicio constrângere din partea celorlalți. În acest sens, cheia însângerață ar putea de asemenea simboliza legăturile de sânge cu femeile ce le-au precedat. Cine dintre noi nu cunoaște cel puțin o persoană dragă care și-a pierdut instinctul de a face alegeri corecte și a trebuit de aceea să ducă o viață marginală sau chiar mai rău? S-ar putea să fii tu însăși această femeie.

Aprinzând o mare lumină în întunericul psihicului, umbrele, acolo unde lumina nu ajunge, par mult mai negre. Acesta este unul din aspectele mai puțin discutate ale procesului individuației. Prin urmare, luminând o parte oarecare a psihicului, altundeva în el se produce o intensificare a întunericului pe care, în mod necesar, trebuie să-l înfruntăm. Acest întuneric nu-l putem ignora. Cheia, întrebările, nu trebuie ascunse, și nici uitate. Întrebările trebuie puse... Și trebuie să primească răspuns.

Lucrarea cea mai profundă este și cea mai întunecată. O femeie curajoasă, o femeie înțeleaptă, va avea grijă să cultive pământul cel mai rău al psihicului său, căci, cultivându-l doar pe cel mai bun, va avea o imagine mult redusă a ceea ce este ea în realitate. Să nu ne temem deci să explorăm aspectele cele mai rele din noi. Puterea sufletului va crește datorită noilor perspective și noilor oportunități de a ne reexamina într-un mod complet nou propria viață, propriul sine.

În acest gen de cultivare a solului psihic excelează Femeia Sălbatică. Ea nu se teme de întunericul cel mai negru. De fapt, ea vede în întuneric. Nu o sperie leșurile, rămășițele, putreziciunea, duhoarea, sângele, oasele reci, fetele muribunde și nici soții asasini. Poate să vadă orice, poate să

îndure orice și poate să ajute. Și tocmai asta e ceea ce învață sora cea mică din povestea lui Barbă Albastră.

Scheletele din odaie reprezintă, în cea mai pozitivă lumină, forța indestructibilă a femininului. În plan arhetipal, oasele reprezintă ceea ce niciodată nu va putea fi distrus. Poveștile despre oase se referă în mod esențial la ceva greu de distrus din psihic. Iar singurul bun greu de distrus, pe care-l avem, este sufletul nostru.

Când vorbim despre esența feminității, vorbim în realitate despre sufletul feminin. Iar când vorbim despre trupuri risipite prin pivniță, spunem că ceva s-a întâmplat cu forța sufletului. Dar, chiar dacă vitalitatea exterioară i-a fost furată, chiar dacă însăși viața i-a fost smulsă, el nu e complet distrus. Încă mai poate să revină la viață.

Și revine la viață datorită tinerei soții și surorilor sale, care izbutesc în cele din urmă să distrugă vechile tipare de ignoranță și să privească dezastrul fără să-ntoarcă privirea. Ele sunt capabile să vadă și să suporte ceea ce văd.

Iată-ne din nou lângă *Loba*, în peștera arhetipalei femei a oaselor. Avem aici rămășițele a ceea ce fusese cândva o femeie întregă. Totuși, spre deosebire de aspectele ciclice de viață și de moarte ale arhetipului Femeii Sălbatică care ia viața ce se stinge, o incubează și o azvârle înapoi în lume, Barbă Albastră ucide femeia și o despoaie până nu mai rămân din ea decât oasele. Nu-i lasă nici frumusețea, nici iubirea, nici sinele și, prin urmare, nici capacitatea de a acționa în folosul ei. Pentru a pune capăt acestei situații, noi, femeile, trebuie să ne ocupăm de aspectul ucigaș care ne ține în stăpânirea sa, să vedem rezultatul lucrării sale macabre, să înregistrăm totul în mod conștient, să-l păstrăm în conștiință și apoi să acționăm în beneficiul nostru, nu într-al său.

Simbolurile pivniței, temniței și peșterii sunt toate legate între ele. Sunt vechi spații inițiatice: locuri spre care sau prin care femeia, încălcând interdicțiile, coboară până la victimele asasinatului pentru a descoperi adevărul și, grație inteligenței și/sau suferinței, triumfă izgonind, transformând sau exterminând asasinul psihicului. Povestea lui Barbă Albastră ne arată cât se poate de clar ce avem de făcut: să găsim cadavrele, să ne urmăm instinctele, să vedem ceea ce trebuie văzut, să trezim forțele psihice și să suprimăm energia distructivă.

Neacordând atenție acestor probleme, femeia va continua să asculte ordinele prădătorului. Odată însă ce va deschide acea cămară a psihicului

care îi arată cât de moartă, cât de distrusă este, va înțelege cum au fost ucise diferitele părți ale naturii ei feminine și ale psihicului ei instinctual, și cum au murit încet în spatele unei sănătăți de fațadă. Iar când va vedea cu ochii ei toate acestea, când va realiza că e captivă și că însăși viața sa psihică este în joc, atunci se va putea impune cu și mai multă forță.

Ascunderea și spionarea

Ca să scape de prădător, unele animale se ascund sub pământ și ies apoi la suprafață, dar în spatele lui. Aceasta este și manevra psihică la care recurge soția lui Barbă Albastră pentru a redeveni stăpână pe propria-i viață.

Descoperind trădarea soției, Barbă Albastră o apucă de păr și o târăște în pivniță. „Acum ți-a venit și ție rândul!” tună el mânios. Elementul asasin al inconștientului amenință să o distrugă pe femeia conștientă.

Analiza psihologică, interpretarea viselor, autocunoașterea, introspecția – toate acestea sunt modalități de ascundere și spionare. Dispărem sub pământ pentru a ieși în spatele problemei și a o vedea dintr-o altă perspectivă. Fără capacitatea de a vedea, de a vedea cu adevărat, se pierde tot ce am aflat despre sinele-eu și despre Sinele numinos.

În *Barbă Albastră*, psihicul încearcă acum să se salveze de la moarte. Nu mai e naiv și recurge la șiretlicuri; cere timp pentru a se reculege, cu alte cuvinte, pentru a se întări în vederea bătăliei finale. În viața curentă, întâlnim femei care, la fel, își plănuiesc fuga, fie dintr-un vechi mod distructiv de a trăi, fie dintr-o relație de iubire eșuată sau dintr-o slujbă. Vor să câștige timp, așteaptă momentul potrivit, elaborează o strategie și își adună forțele interioare înainte de a face o schimbare exterioară. Uneori e de ajuns doar această cumplită amenințare din partea prădătorului, pentru ca ființa blândă și supusă să arunce priviri piezișe, de uliu.

Printr-o ciudată ironie, cele două aspecte ale psihicului, prădătorul și tânărul potențial, ating, și unul, și celălalt, punctul de fierbere. Când femeia înțelege că a fost o pradă, și în lumea ei interioară, și în cea exterioară, aproape că nu mai poate suporta. Lovită la însăși temelia ființei sale, ea plănuiește, și bine face, să distrugă forța prădătoare.

Între timp, complexul său prădător, furios că ea a deschis ușa interzisă, se mobilizează, căutând să-i zădărnicească orice tentativă de a scăpa.

Această forță distructivă devine ucigașă, considerând că femeia a profanat „Sfânta Sfințelor” și acum trebuie să moară.

Când aspecte opuse ale psihicului unei femei ating simultan punctul de fierbere, ea poate să se simtă teribil de obosită, deoarece libidoul ei este atras în două direcții opuse. Dar chiar dacă nefericitele sale lupte, oricare ar fi acestea, o epuizează și oricât de mare ar fi foamea sufletului său, ea trebuie să-și plănuiască fuga, trebuie cu orice preț să se forțeze să meargă mai departe. E un moment critic. E ca și cum am sta o zi și-o noapte afară, în ger. Pentru a supraviețui, nu trebuie nicidecum să cădem pradă oboselii. Să dormim acum e moarte sigură.

Aceasta e inițierea cea mai profundă, inițierea unei femei în folosirea simțurilor sale instinctuale pentru identificarea și suprimarea prădătorului. Este momentul în care femeia captivă trece de la starea de victimă la cea de persoană ageră, atentă, vigilentă, când, cu un efort aproape supraomenesc, reușește să-și conducă sufletul extenuat spre bătălia finală. Întrebările-cheie continuă s-o ajute, căci cheia nu încetează să piardă sângele înțelept, în ciuda strădaniilor prădătorului de a împiedica actul cunoașterii conștiente. „Din pricina conștienței, ai să mori!” – acesta e mesajul lui obsedant. Drept răspuns, soția îl lasă să creadă că este victima lui supusă, în timp ce, de fapt, îi plănuiește moartea.

În lumea animalelor, se spune că există un misterios dans psihic între pradă și prădător. Dacă prada are o privire umilă sau dacă un frison o străbate, încrețindu-i pielea pe mușchi, e semn că-și recunoaște slăbiciunea și acceptă să fie victimă.

Sunt momente când trebuie să tremuri și să fugi, și sunt momente când nu trebuie să o faci. În acest moment critic, o femeie nu trebuie să tremure și nici să se umilească. Rugămintea prin care soția lui Barbă Albastră îl imploră să-i lase un pic de timp pentru a se reculege nu este o dovadă de supunere față de prădător, ci o manevră abilă, pentru a acumula energie și a o trimite mușchilor. Întocmai precum unele animale ale pădurii, ea se pregătește să declanșeze atacul împotriva prădătorului. Se ascunde sub pământ ca să scape de el și reapare pe neașteptate în spatele lui.

* În psihanaliza jungiană, conceptul de „libido” reprezintă energia psihică, în general (*n. trad.*).

Când Barbă Albastră își cheamă soția, iar aceasta caută cu disperare să câștige timp, ea încearcă de fapt să-și adune forțele pentru a-și învinge prădătorul, reprezentat fie de amenințarea singulară (sau în combinație) venind din partea unei religii, unui soț, unei familii sau unei culturi distructive, fie de complexe negative.

Soția lui Barbă Albastră își pledează cauza cu iscusință:

„Te rog, murmură ea, lasă-mă să mă pregătesc pentru moarte.”

„Bine, răspunde el, dar grăbește-te.”

Tânăra femeie face apel la frații săi psihici. Ce reprezintă ei în psihicul unei femei? Aceștia sunt propulsorii cei mai musculoși, cei mai agresivi ai psihicului. Ei reprezintă forța unei femei, capabilă să intre în acțiune când e timpul să pună capăt impulsurilor rele. Acestui atribut i se conferă aici genul masculin, dar genul feminin este la fel de potrivit. Poate, de asemenea, să fie asexuat, reprezentat de elemente precum muntele ce se închide blocând accesul intrusului, sau soarele care pentru o clipă coboară din cer să-l facă scrum pe pungaș.

Soția urcă în fugă scările spre camera ei și își trimite surorile în turn. „Îi vedeți venind pe frații noștri?” le strigă ea. Iar ele îi răspund că încă nu se vede nimeni. Când Barbă Albastră o cheamă în pivniță ca în sfârșit să-i taie capul, ea strigă din nou: „Îi vedeți venind pe frații noștri?” Iar surorile îi strigă înapoi că s-ar zări în depărtare un vârtej sau un nor de praf.

Avem aici scenariul complet al dezlănțuirii forței intrapsihice a unei femei. Surorile sale – mult mai înțelepte – au rolul principal în această ultimă etapă inițiativă. Ele devin ochii ei. Strigătul femeii străbate spații vaste în interiorul psihicului, pentru a ajunge acolo unde trăiesc frații săi, acele aspecte ale psihicului antrenate să lupte chiar până la moarte dacă trebuie. Dar, la început, aspectele defensive ale psihicului nu sunt atât de aproape de conștiință cum ar trebui să fie. Promptitudinea și natura luptătoare a multor femei nu sunt îndeajuns de aproape de conștiință pentru a putea fi eficace.

Femeia trebuie să învețe să-și mobilizeze ori să-și cheme în ajutor natura combativă și să facă apel la atributele vârtejului sau ale norului de praf. Simbolul vârtejului reprezintă forța fermității, care poate să-i confere o uriașă energie femeii dacă are grijă să nu o irosească. Datorită atitudinii ei hotărâte, femeia nu-și va pierde conștiința, și nici nu va fi

îngropată alături de celelalte. Ea va rezolva, o dată pentru totdeauna, problema distrugerii ei interioare, a pierderii libidoului, a poftei de viață. Întrebările-cheie îi deschid poarta eliberării, dar, fără ochii surorilor, fără mușchii fraților înarmați cu săbii, nu va avea sorți de izbândă.

Barbă Albastră își cheamă soția și începe să urce treptele de piatră. Femeia strigă către surori: „Dar acum îi vedeți?” Iar surorile îi strigă într-un glas: „Da! Acum îi vedem, sunt chiar aici!” Frații sosesc în galop, năvălesc în odaie, se reped la Barbă Albastră, îl târăsc pe terasa castelului și-l străpung cu săbiile, lăsându-i rămășițele pradă mâncătorilor de cadavre.

Când femeile ies din naivitate, aduc cu ele și pentru ele ceva necunoscut. În acest caz, femeia, acum mai înțeleaptă, face uz de o energie interioară masculină. Psihologia jungiană a numit-o „animus”. Acest element, parțial cultural, parțial uman și parțial instinctual al psihicului femeii, apare în vise și în povești sub chipul fiului, al soțului, al unui străin și/sau al unui iubit – posibil amenințător, în funcție de circumstanțele psihice ale momentului. El are o importanță deosebită, investit fiind cu însușiri pe care în mod obișnuit societatea le refuză femeilor, îndeosebi agresivitatea.

Când acest element energic aparținând sexului opus este sănătos, precum frații din povestea *Barbă Albastră*, el iubește femeia în care locuiește și o ajută, din interiorul psihicului, să împlinească tot ce-și dorește. El deține forța, mușchii psihici, în timp ce femeia poate avea alte înzestrări. El o va ajuta și o va susține în lupta ei pentru o cunoaștere conștientă. În cazul multor femei, acest aspect contrasexual reprezintă un pod între lumea interioară a gândurilor și sentimentelor și lumea exterioară.

Cu cât e mai puternic „animusul”, cu cât e mai solid acest pod, cu atât mai mari vor fi originalitatea, capacitatea și dezinvoltura cu care femeia își va manifesta în mod concret ideile și activitatea sa creativă în lumea exterioară. O femeie cu un „animus” mai puțin dezvoltat are foarte multe idei, dar este incapabilă să le manifeste în exterior. Ea se oprește întotdeauna înainte de a-și organiza sau de a-și pune în practică minunatele sale imagini interioare.

Frații reprezintă darul forței, al acțiunii. Cu ajutorul lor, uriașa putere distructivă a prădătorului din psihicul femeii este în final anihilată și, tot datorită lor, femeia își pierde privirea ingenuă, în schimbul

unor ochi bine deschiși. Este acum încadrată de doi războinici, unul în stânga și altul în dreapta sa, gata să intervină la un semn al ei.

Devoratorii de păcate

Barbă Albastră este, sub toate aspectele, o poveste despre separare și reunire. În finalul poveștii, trupul lui Barbă Albastră e lăsat pradă mâncătorilor de cadavre, vulturilor, șacalilor și hienelor. Este un final straniu, mistic. În antichitate, oamenii credeau în existența așa-numiților „devoratorii de păcate”, personificați de spirite, păsări, animale, uneori chiar ființe umane, care, asemeni țapului ispășitor, luau asupra lor păcatele, deșeurile psihice ale societății, pentru ca oamenii să poată fi eliberați și purificați de toate reziduurile unei vieți grele sau ale unei vieți trăite greșit.

Am văzut că cea care găsește morții și cântă peste oasele lor spre a-i readuce la viață este o reprezentare a naturii sălbatice. Această natură viață-moarte-viață este un atribut esențial al naturii instinctuale a femeilor. În mod similar, în mitologia nordică, devoratorii de păcate erau necrofagi care mâncau morții, îi incubau în pânțele lor și-i duceau la Hel, care nu este un loc, ci o divinitate. Hel este zeița vieții și a morții. Ea le arată morților cum să trăiască în sens invers. Iar ei devin tot mai tineri, până sunt gata să se nască din nou și să revină la viață.

Această mistuire a păcatelor și a păcătoșilor, gestația lor ulterioară și repunerea lor în circuitul existenței constituie un proces de individuație pentru aspectele cele mai întunecate ale psihicului. Este bine, în acest sens, să suprimăm total energia elementelor prădătoare din psihicul nostru, să le ucidem, ca să spunem așa. Atunci se vor putea reîntoarce la muma viață-moarte-viață care, plină de compasiune, le va transforma și le va crea din nou, într-o formă, să sperăm, mai puțin agresivă.

Mulți din cei ce au studiat această poveste consideră că personajul întrupat de Barbă Albastră reprezintă o forță de nemântuit⁵. Cred însă că, fără a deveni din ucigașul în serie îngerul blândeții, acest aspect al psihicului seamănă mai degrabă cu cineva care trebuie ținut într-un azil, un loc plăcut unde să existe copaci, unde să poată privi cerul, să fie hrănit corespunzător și uneori să asculte o muzică liniștitoare care să-i însenineze spiritul, în loc să fie exilat într-un ungher întunecat al psihicului pentru a fi torturat și umilit.

Pe de altă parte, nu vreau să spun că nu există răul pur, răul iremediabil, fiindcă nu e cazul, dar a existat dintotdeauna sentimentul mistic că orice muncă de individuație înfăptuită de ființele umane aduce un plus de lumină în inconștientul colectiv al tuturor oamenilor, acolo unde-și duce veacul prădătorul. Jung spunea la un moment dat că Dumnezeu a devenit mai conștient⁶ pe măsură ce oamenii au devenit mai conștienți. El afirma că oamenii luminează fața întunecată a lui Dumnezeu atunci când își scot proprii demoni la lumina zilei.

Nu pretind că știu cum se întâmplă toate acestea, dar, urmând modelul arhetipal, lucrurile ar funcționa în felul următor: în loc să proferăm injurii la adresa prădătorului psihicului și să fugim de el, îl dezarmăm. Reușim să facem lucrul acesta refuzând gândurile critice privind viața noastră sufletească și mai cu seamă valoarea noastră. Practic, reținem gândurile răutăcioase înainte ca ele să ia amploare și să facă ravagii, și le anihilăm.

Dezarmăm prădătorul, opunând insultelor sale adevărurile noastre. Prădătorul spune: „Niciodată nu termini ceea ce începi”. Noi ripostăm: „Multe am dus la bun sfârșit”. Îi zădărnicișim atacurile, luând în serios doar ce este adevărat din afirmațiile lui, lucrând cu aceste adevăruri și ignorând restul.

Îl anihilăm, dezvoltându-ne intuiția și instinctele și rezistând amăgirilor sale. Dacă ar fi să facem o listă cu toate pierderile suferite până acum, reamintindu-ne fanteziile frivole sau momentele de decepție și de neputință în fața suferinței, am înțelege că acestea sunt punctele vulnerabile ale psihicului nostru. De ele se folosește prădătorul psihicului unei femei ca să ascundă faptul că singura lui intenție este s-o târască în pivniță și să-i sugă sângele, energia.

În finalul poveștii, rămășițele lui Barbă Albastră sunt lăsate pradă vulturilor. Avem astfel o viziune clară a transformării prădătorului. Este ultima sarcină a femeii în cursul acestei călătorii, cea de a-i permite naturii sale viață-moarte-viață să dezmembreze prădătorul și să-l ia spre a fi incubat, transformat și repus în circuitul vieții.

Refuzând să-i dăm atenție, prădătorul își pierde puterea și este incapabil să acționeze fără cooperarea noastră. Practic, îl expulzăm în acel strat al psihicului în care creația nu a luat încă formă și-l lăsăm să fiarbă încet în cea supă eterică până îi vom putea da o formă mai bună. Odată dizolvat „energum”-ul psihic al prădătorului, putem să-l reconfigurăm,

să-l utilizăm în alt scop. Suntem atunci creatoare. Materia brută, redusă la esență, devine material pentru propria noastră creație.

Învingându-și prădătorul, luând de la el ce este folositor și aruncând restul, femeile se simt puternice, pline de viață, de energie. Au recuperat de la prădător ceea ce le fusese furat, vigoarea, substanța. Această transformare a energiei prădătorului în ceva util poate fi înțeleasă astfel: furia prădătorului va alimenta entuziasmul necesar împlinirii unor proiecte importante în lume. Istetimea lui va fi folosită pentru a vedea de departe și a înțelege totul dintr-o privire. Natura ucigașă a prădătorului va servi la uciderea celor ce trebuie realmente să moară în viața unei femei sau celor față de care ea trebuie să moară în viața sa exterioară, ceea ce nu e același lucru și nici nu se întâmplă în același timp. Dar, în general, femeia știe perfect despre ce este vorba.

Extragerea esenței vitale a lui Barbă Albastră este comparabilă cu extragerea substanțelor medicinale din venin și mătrăgună și utilizarea lor prudentă pentru a trata și vindeca. Din cenușa rămasă, prădătorul va renaște, desigur, dar sub o formă mult diferită, mult mai ușor de identificat, și cu o putere considerabil redusă de a înșela și distruge, deoarece multe din puterile lui distructive i-au fost luate și orientate spre lucruri utile, importante.

Barbă Albastră este una din poveștile inițiatice de mare importanță pentru femeile tinere, mai ales sub aspect spiritual. Ea vorbește despre naivitatea psihică, dar și despre curajoasa încălcare a interdicției de „a privi”, despre anihilarea prădătorului natural al psihicului și extragerea energiei sale.

În opinia mea, poveștile sunt menite să repună în mișcare viața interioară. Povestea lui Barbă Albastră este un remediu extrem de eficient atunci când viața interioară a unei femei este înfricoșată, blocată sau strâmtorată. Soluțiile pe care le oferă povestea reduc teama, administrează doze de adrenalină la momentul potrivit și, lucrul cel mai important pentru sinele naiv prins în capcană, deschid porți în ziduri oarbe.

La un nivel poate mai profund, povestea lui Barbă Albastră permite conștientizarea cheii psihice, a capacității de a pune orice întrebare privitoare la noi însene, la familia noastră, la proiectele noastre și la viață în general. Atunci, precum un animal sălbatic care adulmecă și întoarce un lucru pe toate părțile ca să vadă ce e, femeia este liberă să caute adevăratele răspunsuri la cele mai profunde și mai întunecate întrebări ale sale.

Este liberă să smulgă puterile acelui lucru care a atacat-o, să le transforme și să le folosească în avantajul său. Aceasta este femeia sălbatică.

Omul negru în visele femeilor

Prădătorul natural al psihicului apare nu doar în basme, ci și în visele noastre. Există un vis inițiativ propriu femeilor, atât de comun, încât puține sunt acelea care să nu-l fi avut până la vârsta de douăzeci și cinci de ani. Acest vis face ca femeile să se trezească brusc, speriate și agitate.

El decurge astfel: femeia este singură, de cele mai multe ori în propria-i casă. Afară, în întuneric, se află unul sau mai mulți hoți. Speriată, telefonează la poliție să ceară ajutor. Deodată, își dă seama că hoțul este în casă... lângă ea... poate chiar să-i simtă răsuflarea în ceafă... poate chiar o atinge ușor... și ea nu poate telefona⁷. Se trezește brusc, respirând greu, iar inima îi bate nebunește.

Visele de acest gen sunt însoțite de puternice manifestări la nivel corporal: transpirație, mișcări violente, respirație îngreunată, puls accelerat și uneori urlete și gemete de frică. Am putea spune că autorul visului a renunțat la mesajele subtile, iar acum îi trimite femeii imagini care-i zguduie sistemul nervos autonom, ca ea să înțeleagă gravitatea situației.

Agresorul sau agresorii din acest vis sunt de regulă, după înseși spusese femeilor, „teroriști, violatori, bandiți, naziști din lagăre de concentrare, asasini, criminali, escroci, răufăcători, hoți”. Există diferite niveluri de interpretare a unui astfel de vis, în funcție de condițiile de viață și de conflictele interioare ale celei ce visează.

El indică aproape întotdeauna, în cazul unei femei foarte tinere, de pildă, că aceasta începe să devină conștientă de existența prădătorului natural al psihicului. În alte cazuri, visul este un vestitor: femeia care visează tocmai a descoperit sau e pe cale să descopere și să elibereze o funcție uitată și captivă a psihicului său. Alteori, visul vorbește despre o situație tot mai intolerabilă, generată de contextul cultural în care trăiește femeia, situație cu care trebuie să lupte sau de care trebuie să se elibereze fugind.

Să încercăm mai întâi să înțelegem ideile subiective prezente în această temă, aplicate vieții personale și interioare a celei ce visează. Visul cu omul negru îi dezvăluie femeii situația critică în care se află, îi vorbește despre o atitudine crudă față de ea însăși, personificată de

răufăcătorul din vis. Dacă femeia, asemenea soției lui Barbă Albastră, va fi capabilă să pună în mod conștient întrebarea-cheie și să răspundă sincer, va reuși să se salveze. Tâlharii, iscoadele și prădătorii din psihic nu vor mai exercita atunci asupra ei o atât de mare presiune și se vor ascunde într-un strat îndepărtat al inconștientului. Acolo, femeia îi va putea înfrunta conștient, și nu într-un moment de criză.

Omul negru din visele femeilor apare când este iminentă o inițiere – o transformare psihică de la un nivel de cunoaștere și comportament la un alt nivel, mai matur sau mai energetic. Aceste vise sunt caracteristice celor încă neinițiate, dar și celor familiarizate cu riturile de trecere, pentru că întotdeauna există noi inițieri. Oricât de bătrână ar fi o femeie, pe ea o așteaptă mereu alte etape, alte vârste, alte începuturi. În aceasta constă inițierea: ea înalță o arcadă prin care trebuie să trecem pe calea spre un nou mod de a cunoaște și de a fi.

Visele sunt *portales*, portaluri, exerciții, pregătiri pentru un nou stadiu al conștienței, pentru pasul următor în procesul individuației. Prin urmare, prădătorul poate să-i apară femeii în vis și atunci când în psihismul ei totul este mult prea liniștit sau complezent. Acest vis urmărește cumva să stârnească o furtună în psihic, care să permită înfăptuirea unei lucrări mai energice. El poate de asemenea revela că viața femeii trebuie să se schimbe, că femeia e blocată și nu știe ce decizie să ia când are de făcut o alegere dificilă, că ezită să facă ceea ce trebuie spre a-și recupera puterea din mâinile prădătorului, că nu e obișnuită să fie/să acționeze/să lupte pe măsura întregii sale capacități, fără rezerve.

În plus, visul cu omul negru este și un semnal de alarmă. El atrage atenția că s-a întâmplat ceva foarte grav în lumea exterioară, în viața personală sau în cultura colectivă. Psihologia clasică, printr-o totală omisiune, tinde să separe complet psihicul uman de relația acestuia cu mediul în care trăiește omul, așa cum îl separă de cunoașterea cauzelor culturale ale indispoziției și neliniștii, precum și de politicile și tacticile care modelează viața interioară și exterioară a oamenilor. Ca și cum lumea exterioară nu ar fi tot atât de suprarrealistă, tot atât de bogată în simboluri, ca și cum nu ar avea un impact tot atât de mare și nu ar influența viața sufletească a fiecăruia dintre noi cu aceeași forță ca tumultul interior. Cadrul geografic, cultural și politic în care trăim contribuie la fel de mult la definirea peisajului psihic al individului și, în acest sens, trebuie luat în considerare în aceeași măsură ca și mediul subiectiv.

Când lumea din afară pătrunde în viața intimă a sufletului unui om sau a mai multora, visele cu omul negru devin tot mai numeroase. A fost pentru mine o muncă fascinantă aceea de a aduna visele femeilor afectate de evenimente exterioare, de exemplu ale celor care locuiesc în apropierea topitoriei poluante din York City⁸, statul Idaho, sau visele femeilor puternic angajate în acțiuni sociale și de protecție a mediului ambiant, cum sunt, bunăoară, *las guerrillas compañeras* din America Centrală⁹, femeile din „Cofradios des Santuarios”¹⁰ în Statele Unite și apărătoarele drepturilor civile din comitatul Latin¹¹. Toate aceste femei au frecvent vise cu omul negru.

În general, pentru femeile naive sau prea puțin informate, acest vis e un semnal de alarmă: „Hei! Trezește-te, ești în pericol!” Pentru acele femei care sunt însă pe deplin conștiente și angajate în activități sociale, omul negru pare a avea practic o acțiune tonifiantă. Le reamintește pentru ce luptă și le încurajează să rămână vigilente și să-și continue munca.

Visul prădătorului natural nu este deci întotdeauna doar un mesaj privind viața interioară. Uneori el poate atrage atenția asupra aspectelor amenințătoare ale mediului nostru cultural, fie că e vorba de cadrul restrâns al profesiei, al propriei familii, al comunității, fie de cadrul mai vast al unei culturi religioase sau naționale. Așa cum se poate vedea, fiecare grup și fiecare cultură pare să-și aibă propriul său prădător psihic natural. Istoria ne demonstrează că există epoci în cultură în care prădătorul este identificat cu suveranitatea absolută până în clipa când marea opoziție săi îl mătură.

Cu toate că o mare parte a psihologiei pune accentul pe cauzele familiale ale anxietății, componenta culturală are un impact la fel de mare, căci cultura este familia familiei. Dacă familia familiei suferă de diverse boli, toate familiile din interiorul acelei culturi se vor confrunta cu aceleași maladii. *Cultura cura*, „cultura vindecă”, zice o vorbă din familia mea. Dacă această cultură vindecă, atunci și familiile învață să se vindece: vor fi mai puțin agresive, vor avea o atitudine reparatoare, vor răni mai puțin, vor fi mult mai binevoitoare și mai iubitoare. Într-o cultură dominată însă de prădător, orice viață nouă care trebuie să se nască, orice viață veche care trebuie să dispară sunt menținute în imobilitate, iar sufletele cetățenilor săi sunt înghețate de frică și foame spirituală.

Nimeni nu știe de ce acest intrus, care apare adesea în visele femeilor sub înfățișarea unui bărbat, încearcă să atace psihicul instinctual și îndeosebi capacitățile sale sălbatice de cunoaștere. Spunem că asta e natura lui. Dar constatăm că acest proces distructiv ia proporții atunci când cultura în care trăiește femeia încurajează, alimentează și protejează atitudinile distructive contra naturii instinctuale profunde și sufletului. Astfel, cultura permite ca aceste valori distructive – cu care prădătorul este într-un totu de acord – să câștige teren și să se instaleze ferm în psihicul colectiv al tuturor membrilor săi. Când o societate îndeamnă oamenii să nu aibă încredere în profunda viață instinctuală și să o ignore, elementul autoprădător din psihicul fiecărui individ este întărit.

Și totuși, chiar și în culturile opresive, în orice femeie în care continuă să trăiască și să înflorească sau doar să licărească Femeia Sălbatică, întrebările-cheie vor fi puse, și nu numai cele utile în plan personal, dar și cele referitoare la cultura noastră. „Ce se află în spatele acestor interdicții din exterior? Ce aspect bun sau util al individului, culturii, pământului, naturii umane zace aici, ucis sau agonizând?” După ce a examinat toate aceste probleme, femeia poate acționa potrivit capacităților și talentului ei. Să iei lumea în brațe și să te porți cu ea într-un mod sensibil, capabil să întărească sufletul, este un act puternic al spiritului sălbatic.

De aceea trebuie păstrată natura sălbatică a femeilor și, în unele cazuri, apărată cu înverșunare ca nu cumva să le fie brusc furată și chiar strangulată. Trebuie să hrănim această natură instinctuală, să o apărăm, să o stimulăm, întrucât, chiar și în spațiul cultural, familial sau psihic cel mai restrictiv, femeia care a știut să rămână în relație cu natura sa instinctuală profundă este în măsură să reacționeze. Femeia captivă și/sau amăgită să rămână naivă și supusă este profund afectată, dar îi mai rămâne încă destulă energie ca să-și învingă temnicerul și să evadeze, iar mai apoi să-i extragă esența și să o întrebuințeze spre a se reconstrui.

Există însă și alte circumstanțe particulare în care femeile au mari șanse să-l vadă în vise pe omul negru. De pildă, când flacăra creativității lor se stinge singură, când lipsește combustibilul sau când, din zi în zi, se strânge tot mai multă cenușă sub o oală ce rămâne mereu dezolat de goală. Aceste simptome pot apare chiar dacă suntem experte în domeniul nostru, ca și atunci când pentru prima oară începem să ne folosim

darurile în exterior. Ele se produc când există o ingerință prădătoare în psihic și, drept urmare, găsim mii de pretexte pentru a face orice, dar nu să luăm măsurile necesare pentru realizarea celor mai importante proiecte ale noastre.

În acest caz, visul cu omul negru, deși însoțit de o teamă chinuitoare, nu este un vis prevestitor de rele, ci semnalează urgența de a lua cunoștință de existența în psihicul nostru a unei acțiuni distructive, a unui aspect care ne stinge focul interior, ne fură energia, locul, spațiul, timpul, teritoriul unde creăm.

Creativitatea noastră este adesea frânată sau chiar blocată, pentru că cineva în psihicul nostru nu are o părere prea bună despre noi, iar noi ne târâm la picioarele lui, în loc să-i ardem una și să fugim în căutarea libertății noastre. În cele mai multe cazuri, putem îndrepta situația luându-ne pe noi, ideile și talentele noastre mult mai în serios decât am făcut-o înainte. Întrucât, de-a lungul mai multor generații, asistența pe linie maternă (sau paternă) a fost întreruptă, aprecierea propriei vieți creative – cu alte cuvinte aprecierea ideilor și operelor profund originale, frumoase și armonioase ce emană din sufletul sălbatic – a devenit o problemă perenă pentru femei.

În cabinetul meu, am văzut poete aruncându-și poemele pe canapea, ca și cum ar fi fost un gunoi, nu o comoară. Am văzut pictorițe venind cu tablourile lor la ședință și lovindu-le de tocul ușii în timp ce intrau. Și am văzut acea licărire verde din ochii femeilor care încercau să-și ascundă iritarea pentru că ceilalți păreau capabili să creeze, în timp ce ele, din varii motive, nu reușeau.

Am auzit toate scuzele pe care le-ar putea născoci o femeie: „Nu am talent, nu sunt importantă, nu sunt cultă, nu am idei, nu știu cum, nu știu când, nu știu ce”, și cea mai enervantă dintre toate: „Nu am timp”. Îmi vine, de fiecare dată, să le scutur până se căiesc și promit că nu vor mai spune nicicând asemenea minciuni. Dar nu-i nevoie să le scutur eu. Are grijă de asta omul negru în somn și, dacă nu el, atunci un alt personaj din visele lor.

Visul cu omul negru este un vis înfricoșător, iar visele înfricoșătoare se dovedesc nu arareori extrem de benefice pentru creativitate; ele îi arată artistei ce va păți dacă-și îngroapă talentele. Acest vis este adeseori suficient ca să sperie o femeie și să o determine să-și reia

lucrul sau, cel puțin, să creeze o operă care o va ajuta să deslușească semnificația omului negru din propriile-i vise.

Amenințarea omului negru este, pentru noi toate, un avertisment: dacă nu-ți prețuiești comorile, acestea îți vor fi furate. Când are astfel de vise, femeia trebuie să înțeleagă că tocmai se deschide o imensă poartă spre tărâmurile inițiatice unde va putea să-și reevalueze talentele și să identifice, să perceapă, să înfrunte acele aspecte care o jefuiau și o distrugau în mod sistematic.

Dacă va cauta să dea de urma prădătorului din psihicul său, dacă-i va admite prezența și-l va combate – cum este normal să facă – prădătorul se va retrage într-un loc mult mai izolat și mai neînsemnat al psihicului. Dacă însă îl va ignora, ura și gelozia prădătorului vor crește odată cu dorința lui de a reduce femeia la tăcere pentru totdeauna.

În practică, femeia care are vise cu omul negru sau personaje de felul lui Barbă Albastră trebuie să elimine negativitatea din viața ei. Este necesar uneori să limiteze sau să renunțe la anumite relații, deoarece, înconjurată fiind de persoane ostile sau indiferente față de ea, prădătorul său interior va fi alimentat și se va fortifica, devenind și mai agresiv.

Femeile au adesea sentimente puternic ambivalente atunci când trebuie să lupte împotriva intrusului, convinse fiind că orice ar face, tot rău va fi. Dacă nu se eliberează, devin sclavele omului negru, iar el, temnicerul lor. Dacă reușesc să fugă, el le va urmări implacabil, ca și cum ar fi proprietatea lui. Ele se tem că omul negru le va prinde și le va ține din nou în puterea sa, iar această teamă se reflectă în visele lor.

Și, deseori, ca răspuns la amenințările prădătorului, femeile îșiucid natura lor sălbatică, fundamental originală, profundă, creativă, lată de ce cadavrele și scheletele lor zac în pivnița lui Barbă Albastră. Ele au descoperit capcana, însă mult prea târziu. Conștiința este calea de ieșire din capcană, din suferință. Ea le scapă de omul negru. Iar femeile au dreptul să lupte cu ghearele și cu dinții pentru a deveni și a rămâne conștiente.

În *Barbă Albastră*, vedem cum o femeie care cade pradă farmecului prădătorului reușește să se trezească și să se salveze. Este acum mai înțeleaptă, iar data viitoare va ști ce are de făcut. Povestea vorbește despre transformarea a patru introiecții* care sunt subiect de controversă pentru femei: să nu vadă, să nu înțeleagă, să nu vorbească, să nu acționeze.

* Mecanism psihologic prin care individul asimilează inconștient ceva din exterior, integrându-l propriei personalități (*n. trad.*).

Pentru a izgoni prădătorul, trebuie să deschidem cu cheia sau cu forța lucrurile, dar și propria noastră persoană, și să vedem ce se ascunde înăuntru. Trebuie să facem uz de capacitățile noastre pentru a îndura ceea ce vom vedea. Trebuie să proclamăm sus și tare adevărul nostru. Și trebuie să ne folosim mintea pentru a face ceea ce este necesar, în funcție de cele văzute.

Femeia cu o natură instinctuală puternică își recunoaște intuitiv prădătorul prin intermediul văzului, auzului, mirosului... Îi anticipează prezența, îl aude venind și ia măsuri pentru a-l respinge. Dacă femeia are însă instinctele lezate, prădătorul o atacă mai înainte ca ea să-i observe prezența, căci cunoașterea ei, capacitatea ei de a asculta, de a înțelege, sunt diminuate, îndeosebi datorită introiecțiilor care-i cer să fie bună, să se poarte frumos și, mai ales, să ignore abuzurile al căror obiect este.

Psihic vorbind, este greu să deosebim la prima vedere femeile neinițiate, dar încă tinere, și de aceea naive, de femeile ale căror instincte sunt lezate. Nici unele, nici altele nu știu mai nimic despre sinistrul prădător, și sunt de aceea încă credule. Dar, din fericire pentru noi, când elementul prădător din psihicul unei femei se pune în mișcare, își lasă infundabilele urme ale trecerii lui în visele ei. Iar aceste urme vor conduce în final la descoperirea, prinderea și izolarea lui.

Remediul, atât pentru femeia naivă, cât și pentru cea cu instincte lezate, este același: să-și asculte intuiția, vocea interioară, să-și pună întrebări, să fie curioasă, să vadă ceea ce vede, să audă ceea ce aude și să acționeze apoi în cunoștință de cauză. Puterile intuitive i-au fost date sufletului nostru odată cu nașterea. Au fost poate acoperite ani la rândul de cenușă și reziduuri. Dar nu-i sfârșitul lumii: acestea pot fi îndepărtate. Trebuie doar să fie un pic curățate, frecate, exersate, și capacitățile noastre de percepție vor reveni la starea lor inițială.

Recuperând aceste puteri din întunecimile psihicului, nu vom mai fi victimele circumstanțelor interioare sau exterioare. Oricare ar fi modul în care cultura, personalitatea, psihicul le va cere femeilor să se îmbrace și să se poarte, oricât de mult ar vrea cei din jur să le țină ca pe o turmă sub supravegherea unei duzini de *dueñas* (însoțitoare) vigilente, oricare ar fi presiunile prin care se încearcă reprimarea vieții profunde a unei femei, nimic nu va putea schimba faptul că femeia este ceea ce este, că acest lucru e dictat de inconștientul sălbatic, și este minunat.

Este foarte important să ne amintim că, ori de câte ori avem vise cu omul negru, o forță opusă, cumpănitoare, e gata să ne sară în ajutor. Știți cine apare îndată ce am pus în mișcare energia sălbatică pentru a zădărnici atacurile prădătorului? Femeia Sălbatică. Ea aleargă să ne ajute, în ciuda tuturor barierelor, zidurilor și obstacolelor înălțate de prădător. Nu-i o icoană de pus pe perete. E o ființă vie. Și vine la noi oriunde și în orice situație. Ea și prădătorul se cunosc de mult. Femeia Sălbatică merge pe urmele lui în vise, în basme, în legende și în viața femeilor. Oriunde s-ar afla el, acolo va fi și ea, căci ea este cea care contrabalansează acțiunile lui distructive.

Femeia Sălbatică le spune femeilor când nu trebuie să fie „bune”, pentru a-și proteja viața lor profundă. Natura sălbatică știe că bunătatea în aceste situații nu poate decât să-l facă pe prădător să zâmbească. Când această viață e amenințată, este nu doar recomandat, dar chiar necesar să se fixeze la modul serios o limită clară. Dacă femeia procedează astfel, nu se va putea interveni prea mult în viața ei, căci vede imediat ce nu e în regulă și respinge prompt prădătorul, trimițându-l din nou la locul lui. Nu mai este naivă. Nu mai e o țintă sau o pradă. Și acesta e remediul magic care va face ca în cele din urmă cheia – faimoasa cheie – să înceteze de a mai sângera.

Adulmecând esența: Recuperarea intuiției ca inițiere

Păpușa din buzunar: Preaînțeleapta Vasilisa

Intuiția este comoara psihicului feminin. Este ca un instrument divinatoriu, ca un glob de cristal prin care poți vedea printr-o misterioasă viziune interioară, ca o bătrână înțeleaptă, mereu alături de noi, gata să ne spună precis ce se întâmplă și încotro s-o luăm: la stânga sau la dreapta. Intuiția este o formă a bătrânei *La Que Sabe*, Cea Care Știe, a Femeii Sălbatice.

În tradițiile în care am crescut, adevăratele povestitoare ședeau mereu sub vreo colină psihică, în genunchi în colbul poveștilor, măturând cu grijă praful secolelor, săpând sub straturile culturilor și cuceririlor, numărând fiecare frescă, fiecare friză narativă descoperită. Uneori, povestea s-a făcut praf și pulbere, uneori lipsesc sau au fost eliminate detalii sau fragmente întregi, uneori forma s-a păstrat, dar s-a pierdut coloratura. Însă chiar și atunci, ele sapă și mai adânc, sperând să găsească o poveste întreagă, intactă. Povestea ce urmează este tocmai o asemenea incredibilă comoară.

În opinia mea, vechea poveste rusească *Vasilisa*¹ descrie inițierea unei femei și este practic intactă. Oasele esențiale ale scheletului său nu s-au pierdut. Ea vorbește despre înțelegerea faptului că cele mai multe lucruri nu sunt ceea ce par. Pentru a le adulmeca, noi, femeile, facem apel la intuiția noastră, la instinctele noastre. Ne folosim simțurile pentru a le smulge lucrurilor adevărul lor, pentru a scoate hrană din ideile noastre, pentru a vedea ceea ce trebuie să fie văzut, pentru a ști ceea ce trebuie să fie știut, pentru a fi păzitoarele focului creativității noastre și a ajunge la

o înțelegere profundă a ciclurilor viață-moarte-viață ale întregii naturi. Asta înseamnă de fapt o femeie inițiată.

Povestea Vasilisei o vom auzi în Rusia, România, Iugoslavia, Polonia și în toate țările baltice. Uneori, povestea se intitulează *Preaînțeleapta Vasilisa*. Există indicii că rădăcinile sale arhetipale datează cel puțin din vremea cultului străvechilor zeițe ale cailor, care precede cultura clasică greacă. Această poveste reprezintă o hartă psihică ancestrală a accesului în lumea subpământeană a divinității feminine sălbatice. Ea descrie modul în care se insuflă femeilor puterea instinctivă primară a Femeii Sălbatice, intuiția.

Povestea, a cărei versiune literară este prezentată aici, mi-a spus-o mătușa Kathé. Ca toate poveștile vechi, ea începe cu „A fost odată ca niciodată...”², frază paradoxală care avertizează sufletul celui ce ascultă că povestea se desfășoară în lumea dintre lumi, unde nimic nu este ceea ce pare a fi la prima vedere. Să începem, deci.

Vasilisa

A FOST ODATĂ ca niciodată o tânără mamă care zăcea pe patul de moarte, albă la față precum trandafirii de ceară din sacristia bisericii din apropiere. Bărbatul și fetița ei ședeau la căpătâiul patului ei vechi de lemn și se rugau Domnului să o treacă cu bine în lumea cealaltă.

Simțind că i se apropie sfârșitul, mama își chemă copila, iar micuța Vasilisa, cu șorțulețul ei alb și cizmulitele roșii în picioare, se așază în genunchi lângă ea.

— Ține păpușa asta, odorul mamei, șopti femeia, și scoase de sub pătura de lână o păpușică îmbrăcată la fel ca Vasilisa, cu cizmulite roșii, șorțuleț alb, fustă neagră și un pieptar brodat în multe culori.

— Astea sunt ultimele mele cuvinte, fetița mea, grăi mama. De-ți va fi greu vreodată ori de vei avea nevoie de vreun sfat, întreabă păpușa. Ea o să te ajute. S-o porți mereu cu tine, dar să nu-i vorbești nimănui despre ea și să-i dai de mâncare când i-e foame. Acesta e darul meu pentru tine. Fii binecuvântată, copila mea dragă.

Numai ce rosti aceste cuvinte, și suflarea-i se pogori în adâncul pieptului, culese sufletul, ieși apoi cu el printre buze și mama muri.

Tatăl și fițița o plânseră multă vreme. Dar așa cum un câmp, crunt devastat de război, prinde iar a înverzi, tot astfel și viața tatălui cunoscă o nouă primăvară, și el se însură cu o văduvă care avea două fete. Deși mama vitregă și fetele ei vorbeau frumos și zâmbeau ca niște adevărate doamne, era totuși ceva răutăcios în zâmbetele lor, dar tatăl Vasilisei nu observă.

Pe Vasilisa o pizmuiau, fiindcă era de-o gingășie aproape nepământească. Când rămâneau singure cu ea, o chinuiau, o puneau să le slujească și o trimeteau să taie lemne ca să-și rănească pielea delicată. Vasilisa se făcea însă din zi în zi tot mai frumoasă, iar pieptul ei înflorea, pe când surorile vitrege se urâteau și se scofâlceau de rele ce erau. Vasilisa era săritoare și niciodată nu se plângea, în timp ce maștera și fetele ei se purtau între ele precum guzganii care mișună noaptea prin gunoaie.

Într-o bună zi, pur și simplu nu mai putură s-o rabde și-și puseră în gând să scape de ea.

— Să lăsăm focul să se stingă, zise una din ele, și s-o trimitem în pădure la Baba Iaga, vrăjitoarea, să-i ceară câțiva cărbuni aprinși pentru căminul nostru. Da!... Și când va ajunge la Baba Iaga... ha, ha!... zgripțuroaica o va omori și-o va mânca.

De bucurie, prinseră tustrele a țopăi și-a chițai precum lighioanele care trăiesc în întuneric.

Așa se face că seara, când Vasilisa se întoarse acasă cu lemnele pentru foc, toată casa era cufundată în beznă. Îngrijorată, o întrebă pe mama vitregă:

— Ce s-a întâmplat? Cum o să gătim? Cu ce-o să luminăm întunericul?

— Of, că nătângă mai ești! îi strigă mama vitregă. Vezi bine că nu mai avem foc. Și eu sunt prea bătrână ca să mai umblu prin păduri. Cât despre fetele mele, cum sunt ele fricoase, nici nu poate fi vorba. Așa că numai tu poți să te duci în pădure la Baba Iaga să-i ceri niscaiva cărbuni cu care să aprindem iarăși focul.

— Bine, mă duc, zise Vasilisa fără să bănuiască nimic.

Și porni la drum. Pădurea se întuneca din ce în ce mai tare, iar crenșugurile trosneau sub pașii ei, umplând-o de groază. Înfrigurată, își strecură mâna în buzunarul șorțului, unde-și ținea păpușica ce i-o dăduse măicuța pe patul de moarte. „Numai ce-o ating, și mă simt mai bine”, își zise Vasilisa.

La fiecare răscruce, băga mâna în buzunar și întreba păpușa:

— Încotro s-o iau, la stânga sau la dreapta?

Iar păpușa răspundea: „Da”, „Nu”, „Pe-aici”, „Pe-acolo”. Vasilisa îi dădea o bucatăică din pâinea ei și mergea mai departe, lăsându-se călăuzită doar de păpușă.

Deodată, un om în straie albe, călare pe un cal alb, trecu în galop și imediat se luminează de ziuă. Puțin mai încolo, un om în straie roșii, călare pe un cal roșu, trecu în galop și numaidecât răsări soarele. Merse ea ce merse, și iată că dădu de o poieniță, iar în mijlocul poienitei era chiar izba Babei Iaga. Tot atunci, un călăreț îmbrăcat în straie negre, călare pe un cal negru, trecu în galop și intră drept în cocioaba vrăjitoarei. Brusc se făcu noapte. Gardul din tigve și oase de om, dimprejurul cocioabei, prinse atunci a arde, luminat de un foc venind cumva dinăuntru, și întreaga poiană fu scăldată într-o lumină stranie.

Ei, dar trebuie să vă spun că Baba Iaga era o făptură înfricoșătoare. Vrăjitoarea nu umbla cu șareta sau trăsura, ci cu o piua care zbura singură. Ea doar o mâna cu un pisălog și ștergea dărele în urma ei cu un măturoid făcut din păr de om.

Și piua zbura prin văzduh, cu părul unsuros al Babei Iaga fluturând în vânt. Bărbia ei prelungă, răsucită în sus, și nasul ei lung și cocoșat se întâlneau undeva la mijloc. Mai avea și un smoc zburliț de barbă sură, iar pielea îi era plină de negi de la broaștele râioase cu care-și făcea mereu de lucru. Apoi unghiile ei negre și groase atât erau de lungi, că nu-și putea face mâna pumn.

Dar și mai înfricoșătoare era cocioaba Babei Iaga. Cocoșată pe niște picioare uriașe de găină, galbene și solzoase, umbla singură de colo-colo, ba se mai și învârtea ca un prâsnel, de te-apuca amețea doar uitându-te la ea. Zăvoare din degete de om avea la uși și la ferestre, și un bot cu colți lungi și ascuțiți atârna la intrare în chip de lacăt.

Vasilisa își întrebă păpușa:

— Asta să fie oare casa pe care o căutăm?

— Da, asta-i casa pe care o cauți, îi răspunse păpușa în felul său.

Până să mai facă Vasilisa un pas, Baba Iaga se și scobori cu piua-i pe pământ, strigându-i:

— Da' ce cauți prin părțile astea, copilă?

— Am venit după foc, bunicuțo, îngăimă fata, tremurând de frică. La mine-n casă-i frig și toți ai mei or să moară... Am nevoie de foc.

— O, daaaaa. .. te știi, se răsti Baba Iaga, îi știi și pe-ai tăi. Iar tu, copilă neisprăvită ... ai lăsat focul să se stingă! Rău ai făcut! Și de ce crezi că o să ți-l dau?

Vasilisa își întrebă mai întâi păpușa, apoi se grăbi să răspundă:

— Pentru că ți-l cer, bunicuțo.

— Mda... așa-i, mormăi cotoroașa. Ești o fată norocoasă...

Vasilisa răsuflă ușurată, gândind că mare noroc avuse să nimerească tocmai răspunsul cel bun.

Baba Iaga însă o preveni:

— Ca să-ți dau focul, va trebui mai întâi să muncești pentru mine. De-o să faci ce-ți cer, ai să-l primești, iar de nu... – ochii vrăjitoarei prinseră acum a străluci ca jarul – cu viața ai să plătești!

Baba Iaga intră cu mare hărmălaie în cocioabă, se întinse pe laviță și-i ceru Vasilisei să-i aducă bucatele ce se coceau în cuptor. Era acolo mâncare cât pentru zece oameni, dar Baba Iaga o înfulecă pe toată, iar Vasilisei nu-i lăsa decât o coajă de pâine și o lingură de supă.

— Să-mi speli hainele, să măтури curtea, să deretici prin casă, să-mi faci de mâncare, să alegi grâul bun de grâul rău și să te-ngrijești să fie toate la locul lor. Mă-ntorc eu acuș... Și dacă n-ai făcut tot ce ți-am poruncit, am să te mănânc! Zicând acestea, Baba Iaga se puse-n puiă și își luă zborul... Și iar se lăsa noaptea.

De îndată ce Baba Iaga se făcu nevăzută, Vasilisa întrebă păpușa:

— Ce mă fac? O să pot eu termina toate treburile astea la timp?

— Da, o să poți, o liniști păpușa. Acum ai face mai bine să mănânci ceva și să te duci la culcare.

Vasilisa îi dădu și păpușii puțină mâncare și se culcă.

Până dimineața, păpușa făcu totul, iar în zori mai rămase doar mâncarea de pregătit. Seara, când Baba Iaga se întoarse acasă, treaba era gata. Era ea, baba, mulțumită și nu prea, că n-avea a-i reproșa fetei nimic.

— Ești o fată norocoasă, rânji cotoroașa.

Bătu apoi din palme și strigă:

— Slugile mele credincioase, veniți de-mi măcinați grâul!

Trei perechi de mâini apărură în văzduh și începură să piseze și să zdrobească boabele de grâu. Pleava zbura prin casă ca o zăpadă aurie. În cele din urmă, când totul fu gata, Baba Iaga se puse la masă. Mâncă netulburată preț de câteva ceasuri, după care-i porunci Vasilisei să facă

din nou curat în casă, să măture curtea și să-i spele hainele. Arată apoi spre un morman uriaș de pământ din curte.

— Sunt acolo multe semințe de mac, milioane de semințe de mac... Vreau mâine dimineață să găsesc semințele de mac deoparte și pământul deoparte. Ai înțeles?

Vasilisei i se muieră picioarele: „Doamne, dar e peste putință!” Băgă iute mâna în buzunar, iar păpușa îi șopti:

— Nu te necăji, am eu grijă.

Noaptea, pe când Baba Iaga trăgea la aghioase, afară în curte Vasilisa alegea semințele de mac din grămada de pământ.

După o vreme, păpușa îi zise:

— Culcă-te acum. Totul va fi bine.

Și din nou păpușa făcu ce făcu, iar a doua zi, când baba se-ntoarse acasă, treaba era gata.

— Bineeee! îi aruncă Baba Iaga din vârful buzelor. Ai avut noroc și de data asta.

Și iarăși bătu din palme, strigând:

— Slugile mele credincioase, veniți de-mi scoateți uleiul din semințele de mac.

Și iarăși apărură cele trei perechi de mâini, care se și puseră pe treabă.

În timp ce Baba Iaga, cu buzele unse, înfuleca de zor din stufatul de miel, Vasilisa ședea în picioare lângă ea.

— Ei, ce mai vrei? se răsti Baba Iaga.

— Pot să te întreb ceva, bunicuțo?

— Întreabă-mă, răspunse ea, da' nu uita că cine știe prea multe îmbătrânește repede.

— Cine era omul alb, călare pe un cal alb, care a trecut pe lângă mine când veneam încoace? vru să știe Vasilisa.

— Ah, zise Baba Iaga cu glas duios, acela este Ziua mea.

— Dar omul roșu, călare pe un cal roșu?

— Ah, acela-i Soarele meu.

— Iar omul negru, călare pe un cal negru?

— Ah, da, acela-i al treilea, și este Noaptea mea.

— Acum înțeleg... murmură Vasilisa.

— Hai, fetiță, mai întreabă-mă! o îndemnă Baba Iaga.

Vasilisa tocmai ar fi vrut s-o întrebe ce era cu cele trei perechi de mâini care apăreau și dispăreau, dar păpușa prinse a-i sălta în buzunar, și atunci fata răspunse:

— Nu, bunicuțo... N-ai zis dumneata că cine știe prea multe îmbătrânește repede?

— Aaaa!... zise Baba Iaga, înclinându-și capul ca o pasăre. Ești foarte înțeleaptă pentru vârsta ta. Cum se face că ești așa înțeleaptă?

— Mulțumită binecuvântării măicuței mele, zise Vasilisa zâmbind.

— Binecuvântare?!... scrâșni vrăjitoarea. Binecuvântare?! În casa asta n-avem nevoie de binecuvântări! Ia mai bine cată-ți de drum, fătucă!

Și o împinse pe Vasilisa afară, în noapte.

— Uite, copilă!... Ține!

Baba Iaga smulse din gard o țeastă cu ochi de foc și o înfipse într-un băț.

— Ia hârca asta și du-o acasă. Uite, asta-i focul tău... O vorbă să nu mai aud! Hai, pleacă de-aici!

Vasilisa vru să-i mulțumească, dar păpușa din buzunar prinse iar a sălta în sus și-n jos, și înțelese atunci că trebuie să ia focul și să plece numaidecât. O rupse la fugă spre casă, prin pădurea întunecată, urmând drumul ce i-l arăta păpușa și ducând cu ea hârca, prin ale cărei găuri țâșneau vâpăi de foc. Dintr-odată, lumina ei sinistră o îngrozi și vru s-o arunce. Dar țeasta îi vorbi. Îi zise să nu se teamă și să meargă mai departe, spre casa mamei vitrege și a fetelor ei. Iar fetița o ascultă.

Când Vasilisa ajunsese aproape de casă, mama vitregă și fetele ei se uitară pe fereastră și văzură o luminiță stranie dansând printre copaci. Luminița se tot apropia, dar nu reușeau nicidecum să-și dea seama ce putea fi, iar la Vasilisa nici că se mai gândeau. Trecuse atâta amar de vreme de când plecase de acasă... Erau încredințate că fata murise și că fiarele îi împrăștiaseră oasele prin pădure.

Vasilisa se apropie și mai mult. Când mama vitregă și fetele ei văzură că era ea, îi ieșiră iute înainte, spunându-i că au stat fără foc de când a plecat. S-au tot chinuit ele să-l aprindă, dar focul mereu se stingea.

Vasilisa intră în casă triumfătoare. Se întorsese teafără și nevătămată și adusese și focul cu ea. Hârca însă își aținti privirea de foc asupra mășterei și a fetelor ei. O clipă nu le slăbi din ochi și, până-n zori, le făcu scrum.

Iată deci un final abrupt care ne scoate brusc din poveste și ne readuce la realitate. Întâlnim în multe povești astfel de finaluri. E o modalitate de a-l trezi pe ascultător și a-l aduce din nou cu picioarele pe pământ.

Vasilisa este povestea transmiterii intuiției feminine din generație în generație, de la mamă la fiică. Intuiția, această mare putere, are iuțea fulgerului și constă din vedere interioară, auz interior, sensibilitate interioară și înțelepciune interioară.

De-a lungul generațiilor, aceste puteri intuitive ale femeilor au devenit asemenea unor râuri subterane. Neglijarea și discreditarea lor nejustificată le-au îngropat. Jung a atras însă atenția că în psihic nimic nu se pierde. Nu există, cred, nicio îndoială că ceea ce s-a pierdut vreodată în psihic se află încă acolo. Deci nici acest izvor al intuiției feminine instinctuale nu s-a pierdut. Și tot ce-a fost ascuns poate fi readus la lumină.

Pentru a pătrunde tâlcul acestei povești, trebuie să știm că personajele sale reprezintă elemente ale psihicului unei singure femei. Toate aspectele poveștii aparțin așadar unui psihic individual care trece printr-un proces de inițiere. Inițierea se realizează prin îndeplinirea unor sarcini anume. În povestea noastră, sunt nouă asemenea sarcini pe care psihicul trebuie să le ducă la bun sfârșit. Ele urmăresc însușirea câtorva dintre deprinderile Bătrânei Mame Sălbatice.

Grație îndeplinirii acestor sarcini, intuiția femeii – acea ființă înțeleaptă care o însoțește pretutindeni, îi examinează viața în detaliu, vede ce este adevărat și face comentarii pertinente – este reinstalată în psihic. Se dorește astfel stabilirea unei relații de iubire și de încredere cu această ființă pe care noi o numim „cea care știe”, esența arhetipului Femeii Sălbatice.

În ritualul Babei Iaga – vechea zeiță sălbatică – sarcinile inițiatice sunt următoarele:

Prima sarcină: Să-i permitem prea bunei mame să moară

La începutul poveștii, mama aflată pe moarte îi lasă ficei sale o prețioasă moștenire.

Sarcinile psihice ale acestei etape din viața femeii sunt: *Să accepte că mama psihică permanent vigilentă, dominatoare și protectoare nu poate juca rolul de călăuză principală pentru viitoarea sa viață instinctuală (prea buna mamă moare). Să-și asume responsabilitatea unei*

vieți independente și să-și dezvolte propria conștiință a pericolelor, intrigilor, șiretlicurilor. Să știe să se păzească singură. Să lase să moară ceea ce trebuie să moară. Pe măsură ce prea buna mamă moare, se naște noua femeie.

În poveste, procesul inițiativ începe odată cu moartea bunei, iubitei mame. De-acum înainte, ea nu va mai fi acolo să-i mângâie părul Vasilisei. Pentru fiecare dintre noi, vine o vreme când buna mamă a psihicului – cea care odinioară s-a îngrijit în mod ireproșabil de noi – se transformă într-o mamă prea bună care, în dorința-i exagerată de a ne proteja, ne împiedică să răspundem noilor provocări și, în consecință, să ne dezvoltăm.

În cursul procesului natural de maturizare, prea buna mamă trebuie încetul cu încetul să dispară, pentru a ne putea ocupa de noi însene într-un mod nou. Deși mereu păstrăm ceva din căldura ei, această tranziție psihică naturală ne lasă singure într-o lume care nu este, pentru noi, deloc maternă. Dar atenție: această prea bună mamă nu este ceea ce părea la început. Sub pătură, ea are o păpușică pentru fetița sa.

Există, desigur, ceva din Mama Sălbatică în acest personaj. Dar mama prea bună nu-și poate asuma integral acest rol, căci ea este mama dinților de lapte, mama binecuvântată de care fiecare copil are nevoie pentru a face primii pași în universul psihic al iubirii. Prin urmare, chiar dacă nu poate trăi și influența până la capăt viața fiicei sale, această mamă prea bună acționează aici în favoarea copilului ei. Ea îi dăruiește Vasilisei păpușa, ceea ce este într-adevăr, așa cum am văzut, o mare binecuvântare.

Dramatica extincție psihologică a mamei excesiv de protectoare survine atunci când fetele părăsesc cuibul cald al preadolescenței și intră în jungla adolescenței. Pentru unele dintre ele, procesul formării unei noi mame, a unei mame interioare perspicace – ceea ce numim noi intuiție – se oprește însă undeva la jumătatea drumului. Aceste femei vor rătăci ani în șir, nutrind în adâncul sufletului dorința de a trăi experiența inițiativă completă și căutând, într-un fel sau altul, să acopere această lipsă.

Întreruperea procesului inițiativ al unei femei are loc din varii motive, de pildă, când au existat foarte multe suferințe psihice la începutul vieții, mai ales dacă, în primii ani, nu a avut o mamă „suficient de bună”³. Inițierea mai poate să se împotmolească, sau să se realizeze doar parțial,

din cauza unei insuficiente tensiuni psihice, căci prea buna mamă, viguroasă și rezistentă ca o buruiană, continuă să-și protejeze fiica la umbra frunzelor sale, chiar și atunci când ar fi trebuit de mult să iasă din scenă. În această situație, femeile nu au întotdeauna curaj să se aventureze singure în pădure și se opun din toate puterile.

Pentru ele, ca și pentru acele femei pe care rigorile existenței le-au îndepărtat de viața lor profundă, intuitivă, și care se plâng adeseori că au obosit să-și poarte de grijă, există un remediu bun și înțelept. Indiferent de vârsta femeii, reluarea inițierii sau o nouă inițiere va permite restaurarea intuiției profunde, cea care știe pe loc ce-i bine pentru noi și ce ne trebuie – ajunge doar să-i dăm ascultare.

Inițierea Vasilisei începe prin a învăța să lase să moară ceea ce trebuie să moară. Cu alte cuvinte, să lase să moară valorile și atitudinile psihice care nu-i mai hrănesc sufletul. Trebuie analizate îndeosebi acele principii care fac viața prea sigură, care protejează excesiv, care fac femeile să meargă ca și cum ar fugi, în loc să pășească ferm, cu pasul lung și lin.

Perioada în care „mama bună” a copilăriei noastre se estompează – și odată cu ea și atitudinile ei – este întotdeauna o perioadă de învățare intensă. Chiar dacă sunt momente când e bine să rămânem alături de mama psihică protectoare (de pildă, în copilărie sau în timpul unei convalescențe ori după o traumă psihică sau spirituală, sau atunci când suntem în pericol, iar simplul fapt de a sta liniștite ne salvează) și, deși păstrăm, de-a lungul întregii vieți, mari rezerve din sprijinul ei, vine o vreme când trebuie să schimbăm mamele, ca să spunem așa⁴.

Dacă vom rămâne prea mult timp, în psihicul nostru, alături de mama protectoare, vom sta departe de toate provocările și vom bloca astfel orice evoluție viitoare. Nu înseamnă că femeia trebuie să se pună în situații dramatice sau dureroase, dar trebuie să-și fixeze în viață un obiectiv pentru care să vrea să-și asume riscuri. Numai așa va putea să-și ascute puterile intuitive.

Când lupoaica își crește puii, ea și micuții săi petrec mult timp lenevind împreună. Stau înghesuiți unii în alții, un ghem mare de blană, departe de lumea exterioară și de provocările sale. Dar, când începe să-și învețe puii să vâneze și să caute hrană, lupoaica le arată colții nu o dată, ci de multe ori, îi mușcă și-i îmbrânțește dacă puii nu fac ce trebuie și nu o ascultă.

Ca să putem progresa, trebuie deci să schimbăm mama interioară protectoare, atât de potrivită pentru noi când eram mici, cu un alt tip de mamă, cea care trăiește în îndepărtatele pustiuri sălbatice ale psihicului, cea care ne este deopotrivă însoțitor și dascăl. Este o mamă iubitoare, dar energică și exigentă totodată.

Cele mai multe dintre noi nu vor lăsa ca mama protectoare să moară atunci când vine vremea. E adevărat că mama excesiv de bună nu le permite energiilor noastre cele mai vii să se manifeste, dar e atât de bine cu ea, atât de confortabil, și atunci... de ce s-o părăsim? Adeseori auzim voci interioare care ne îndeamnă s-o păstrăm, să rămânem în siguranță.

Ele spun ceva de genul: „O, să nu zici asta!”, sau „Nu poți face asta!”, sau „Ei bine, dacă faci asta nu mai ești fiica (prietena) mea!”, sau „Afară te pândesc pericole la tot pasul”, sau „Cine știe ce-o să pățești dacă te încapățânezi să părăsești cuibul ăsta cald!”, sau „Nu vei face decât să te umilești” sau, într-un mod încă și mai insidios, „Prefă-te că înfrunți primejdii, dar, în secret, rămâi aici cu mine”.

Toate acestea sunt vocile prea buneii mame din psihic, care, înspăimântată și exasperată, nu se poate abține să nu vorbească. Dar, dacă stăm prea multă vreme cu ea, viața noastră și aptitudinile noastre de a ne exprima rămân în umbră, iar noi, în loc să devenim puternice, vegetăm.

Mai rău încă. Ce se întâmplă cu o energie vie când este reprimată și nu i se permite să se manifeste? La fel ca și cu conținutul vasului fermeat care, ajuns pe mâni rele, crește, crește, crește până ce explodează și se împrășteie pe pământ. Pentru ca psihicul intuitiv să se fortifice, protectoarea cea binevoitoare și grijulie trebuie deci să se retragă. Sau poate, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori, ne trezim expulzate din acest confortabil și plăcut *tête à tête*, nu pentru că am fi vrut, nici pentru că am fi fost pe deplin pregătite – nimeni nu e niciodată pe deplin pregătit – ci pentru că ceva ne așteaptă la marginea pădurii, și este destinul nostru să-l întâlnim.

Guillaume Apollinaire scria: „I-am dus la marginea prăpastiei și i-am îndemnat să zboare. Nici nu s-au clintit. «Zburați!», le-am spus. Tot nu s-au urnit. Atunci i-am împins... Și au zburat”.

E firesc ca femeile să se teamă să renunțe la o existență prea confortabilă și prea sigură. S-au bucurat uneori de protecția mamei prea bune și vor ca ea să dureze la infinit. Dar trebuie să vrea să se simtă din când în când neliniștite – altfel ar fi putut la fel de bine rămâne în cuib.

Unele femei, temându-se să rămână fără protecție sau certitudini, chiar și pentru scurt timp, își găsesc mai multe scuze decât firele de păr din blana unui câine. Ele trebuie pur și simplu să se arunce în vârtoarea vieții, fără să știe ce le rezervă viitorul. Numai așa își vor redobândi natura intuitivă. Alteori, femeia este atât de prinsă în a juca rolul de mamă protectoare față de alți adulți, încât aceștia stau agățați de sânul ei și nici nu se gândesc s-o lase să plece. În acest caz, femeia trebuie să le tragă un șut sănătos și să-și vadă de drum.

Și cum, prin vise, psihicul compensează, printre altele, ceea ce eul nu vrea sau nu poate să accepte, visele femeii, într-o astfel de perioadă, vor fi pline de urmăriri, drumuri fără ieșire, mașini care nu pornesc, sarcini care nu ajung la termen și alte simboluri ale unei vieți ce nu poate progresa. În forul său interior, femeia știe că a fi prea bună prea mult timp este teribil de nociv.

Desprinderea de strălucitorul arhetip al pururi blânde și prea bune mame a psihicului, este deci primul pas. Trebuie să lăsăm sânul matern și să învățăm să vânam. O mamă sălbatică ne așteaptă, dornică să ne învețe. Dar, în același timp, a doua noastră sarcină este să ținem păpușa aproape și să învățăm să o folosim.

A doua sarcină: Revelarea umbrei

Acum, în poveste, urâcioasa și răutăcioasa familie vitregă⁵ intră în lumea Vasilisei și-i face viața un iad. Obiectivele acestei perioade sunt: să învățăm să ne eliberăm cât mai temeinic de mama excesiv de bună. *Să înțelegem că bunătatea, gingășia, blândețea nu ne vor face viața mai ușoară (Vasilisa devine o slugă, dar asta nu-i folosește la nimic). Să percepem nemijlocit natura noastră întunecată, îndeosebi aspectele exclusiviste, geloase și opresive ale sinelui (mama vitregă și fiicele ei). Să recunoaștem în mod inechivoc existența lor. Să stabilim cele mai bune relații cu aspectele cele mai rele din noi. Să lăsăm să crească tensiunea între cine suntem învățate să fim și cine suntem cu adevărat. Și, în fine, să-i permitem vechiului sine să moară și noului sine intuitiv să se nască.*

Mama vitregă și fiicele ei reprezintă elementele nedezvoltate, dar teribil de agresive ale psihicului. Sunt elemente ale umbrei, cu alte cuvinte acele aspecte ale personalității pe care eul le consideră indezirabile sau inutile și, de aceea, le alungă în întuneric. Materialul umbrei

poate fi foarte valoros, căci tot acolo sunt adeseori izgonite și talentele femeii, ascunse, așteptând să fie redescoperite. Pe de altă parte, materialul negativ al umbrei – cel care ucide din fașă sau inhibă orice nouă viață – poate fi de asemenea utilizat în folosul nostru, așa cum vom vedea; când erupe și, în sfârșit, identificăm aspectele sale și originea lor, devenim mai puternice, mai înțelepte.

În acest stadiu al inițierii, femeia este asaltată de cerințele egoiste ale psihicului ei, care o îndeamnă să se conformeze dorințelor celorlalți. Ea trebuie atunci să înțeleagă că a fi ea însăși o îndepărtează de ceilalți, iar a fi pe placul celorlalți o îndepărtează de ea însăși. Tensiunea e teribilă și trebuie să o suporte, însă alegerea este clară.

Vasilisa este lipsită de drepturile ei, căci moștenește și este moștenită de o familie care nu poate nici să o înțeleagă, nici să o aprecieze, și o consideră total inutilă. Mama și surorile vitrege îi poartă pică și-i aruncă vorbe de ocară. O tratează ca pe o Străină, ca pe cineva nedemn de încredere. În basme, rolul străinului sau al proscrisului îi revine de regulă personajului cel mai puternic conectat la natura știutoare.

Maștera și surorile vitrege mai pot fi văzute ca niște creaturi inserate în psihic de către cultura căreia îi aparține femeia. Familia vitregă a psihicului este diferită de „familia sufletului”, ea aparținând în fapt supraeului, acel aspect al psihicului, construit în conformitate cu așteptările, mai mult sau mai puțin sănătoase, pe care fiecare societate le are de la femei. Aceste constrângeri, aceste straturi culturale – ale supraeului – femeia le simte emanând nu din psihicul Sinelui sufletesc, ci venind de undeva „din afară”, dintr-o sursă exterioară. Straturile supraeului cultural pot fi extrem de benefice sau extrem de nocive.

Familia vitregă a Vasilisei este un ganglion intrapsihic care comprimă nervul vitalității. Mama vitregă și ficele ei intră în scenă ca un cor de vrăjitoare bătrâne care nu mai conțin cu ocările: „N-ai să reușești. Nu ești destul de bună, n-ai destul curaj. Ești proastă, anostă și goală. N-ai timp. Nu ești în stare să faci și tu ceva ca lumea. Atâta știi și nimic mai mult. Oprește-te, cât încă nu-i prea târziu!” Iar Vasilisa, nefiind încă pe deplin conștientă de puterea ei, îndură în tăcere. Pentru ca ea să redevină stăpână pe viața ei, trebuie să se întâmple ceva... ceva care s-o salveze.

Același lucru este valabil și pentru noi. Așa cum vedem în poveste, intuiția Vasilisei în privința celor ce se petrec în jurul său este încă

foarte slabă. Nici tatăl psihicului nu remarcă ostilitatea mediului. El de asemenea este prea bun și complet lipsit de intuiție. E interesant de remarcat că, în general, fetelor ale căror tați sunt naivi le trebuie mult mai mult timp pentru a se trezi.

Și noi suntem realmente strivite când familia vitregă din noi și/sau din jurul nostru susține că nu suntem bune de nimic, insistând să ne concentrăm pe defectele noastre, în loc să vedem cruzimea din jur, emanând fie din interior, din psihicul nostru, fie din exterior, din cultura căreia îi aparținem. Dar pentru aceasta, avem nevoie de intuiție și, firește, de tăria de a suporta cele văzute. Ca și Vasilisa, poate căutăm să fim drăguțe, când ar trebui să fim abile. Se prea poate să fi fost învățate să lăsăm la o parte intuiția noastră fină pentru a nu crea probleme. Dar, când suntem oprimate, singura răsplată ce-o primim în schimbul bună-tății⁶ este aceea de a fi tratate și mai rău. Femeia poate avea impresia că, fiind ea însăși, se va îndepărta de ceilalți, dar tocmai de această tensiune psihică este nevoie pentru a întări sufletul și a determina schimbarea.

Maștera și surorile vitrege plănuiesc așadar să scape de Vasilisa. Ele completează în secret: „Du-te în pădure, Vasilisa, du-te la Baba Iaga, și de-o să supraviețuiești, ha, ha!... – dar asta nu se va întâmpla – atunci, poate, te-om accepta”. Este un moment critic, pentru că, în procesul inițierii, multe femei rămân blocate la jumătatea drumului. Deși există un prădător natural în psihicul lor, cel care spune oarecum mecanic: „Mai bine mori!”, „La naiba!” și „De ce nu renunți?”, mediul lor cultural și familial poate exacerba în mod dureros acest aspect negativ natural, dar moderat, al psihicului.

Bunăoară, femeile crescute în familii care nu le recunosc talentele sunt deseori puse pe fapte mărețe, fără să știe de ce. Ele trebuie să obțină cel puțin trei diplome universitare, să stea atârinate cu capul în jos pe Everest, sau să se lanseze în tot felul de acțiuni periculoase în care-și pierd timpul și banii, pentru a le arăta celor din familie de ce sunt ele în stare. „Acum mă acceptați? Nu? Bine (oftează). Atunci ia uitați!” Oricum ar fi apărut, ganglionul familiei vitrege este în noi, ne aparține și trebuie să-l tratăm cu autoritate. Vedem, de altfel, că, pentru a continua această lucrare profundă, este complet inutil să căutăm a ne demonstra valoarea în fața corului vrăjitoarelor invidioase. În realitate, acest lucru reușește chiar să împiedice inițierea.

Vasilisa trudește zi de zi fără să se plângă. Supunerea ei necondiționată poate părea eroică. În realitate, nu face decât să mărească tensiunea și conflictul dintre cele două naturi opuse, una prea bună, iar cealaltă prea exigentă. Ca și conflictul dintre adaptabilitatea exagerată și dorința de a fi noi însene, și această tensiune este benefică. Femeia sfâșiată între aceste două extreme se află pe drumul cel bun, dar va trebui să parcurgă și restul etapelor.

În poveste, mama vitregă și ficele sale istovesc în așa măsură psihicul tânăr, încât, din cauza intrigilor lor, focul se stinge. Femeia începe din acest moment să-și piardă suportul psihic. Simte frigul, simte singurătatea, și e dispusă să facă orice pentru a aduce lumina înapoi. Este chiar șocul de care are nevoie femeia prea bună, pentru a-și continua drumul spre propria-i putere. Am putea spune că Vasilisa trebuie s-o întâlnească pe Marea Vrăjitoare Sălbatică, fiindcă are nevoie de o sperietură zdravănă. Trebuie să părăsim corul denigratorilor și să ne afundăm în pădure. Nu putem și să stăm pe loc, și să mergem înainte.

Ca și noi, Vasilisa are nevoie de o lumină care să o călăuzească și să-i arate ce este bine pentru ea și ce nu. Nu poate să se dezvolte rămânând mai departe bătaia de joc a tuturor. Femeile care încearcă să-și ascundă sentimentele cele mai profunde se sufocă. Focul se stinge. E o formă dureroasă de suprimare a sensibilității.

Pe de altă parte, și cumva nefiresc, tocmai focul ce se stinge o ajută pe Vasilisa să se smulgă din starea ei de supunere. Ea abandonează un vechi stil de viață și intră tremurând într-o viață nouă, bazată pe o mai veche, mai înțeleaptă formă de cunoaștere interioară.

A treia sarcină: Călătoria în întuneric

Păpușa, lăsată moștenire de măicuța ei, o călăuzește pe Vasilisa prin întuneric spre casa Babei Iaga. De data aceasta, lucrările psihice sunt următoarele: *Să cuteze a pătrunde în locul inițierii profunde (intrând în pădure) și să-nceapă a trăi sentimentul numinos nou și aparent periculos de a depinde de propria intuiție. Să învețe să-și dezvolte sensibilitatea față de inconștientul misterios și să se bazeze doar pe simțurile interioare. Să învețe să găsească drumul înapoi către casa Mamei Sălbatică (urmând instrucțiunile păpușii). Să învețe să hrănească intuiția (hrănind păpușa).*

Să lase să moară și mai mult copila fragilă și neștiutoare. Să transfere întreaga putere păpușii, adică intuiției.

Păpușa Vasilisei face parte din proviziile Străbunei Mume Sălbatice. Păpușile sunt una din comorile simbolice ale naturii instinctuale. În cazul Vasilisei, păpușa reprezintă *la vidacita*, forța vitală instinctuală, îndârjită și rezistentă. Oricât de năpăstuite am fi, ea continuă să trăiască ascunsă în noi.

Timp de secole, oamenii au crezut că din păpuși emană nu doar ceva sacru, dar și *mana*⁷ – o prezență copleșitoare, fascinantă, ce acționează asupra oamenilor, transformându-i spiritual. Printre vindecători, de pildă, rădăcina mătrăgunei este foarte apreciată tocmai datorită asemănării sale cu corpul uman, având brațe, picioare și o proeminență în locul capului. Se spune că ar avea o mare putere spirituală. Se crede că păpușarii insuflă păpușilor viață. Unele păpuși sunt folosite în ritualuri, ceremonii, rituri voodoo, farmece de iubire sau vrăji malefice. Micile statuete din lemn ale indienilor cuna din insulele situate în largul coastelor statului Panama, printre care am trăit o vreme, erau folosite ca simboluri ale autorității, spre a le aminti oamenilor de propria lor putere.

Muzeele lumii sunt pline până la refuz de idoli și figurine din lut, lemn sau metal. Statuetele din paleolitic și neolitic sunt păpuși. Galeria de artă sunt și ele pline de păpuși. În arta modernă, mumiile în mărime naturală și înfășurate în tifon ale lui Segal⁸ sunt tot păpuși. Păpuși în costume naționale se găsesc din abundență în magazinele de suveniruri din gările feroviare și din stațiile de benzină ale autostrăzilor interstatale. Din cele mai vechi timpuri, păpușile erau oferite în dar suveranilor în semn de bunăvoință. În bisericile satelor din întreaga lume există păpuși reprezentând diferiți sfinți. Ele sunt spălate cu regularitate, îmbrăcate în haine cusute manual și chiar „scoase la plimbare” ca să vadă starea culturilor și a oamenilor și să intervină în ceruri în favoarea lor.

Păpușa este simbolicul *homunculus*, o mică ființă⁹. E un simbol al numinosului ascuns în om, un mic și strălucitor facsimil al Sinelui original. Aparent, e doar o păpușă. În realitate, însă, e o fărmă de suflet ce posedă întreaga cunoaștere a Sinelui-suflet mai mare. Într-o păpușă se află vocea, în miniatură, a bătrânei *La Que Sabe*, Cea Care Știe.

⁷ George Segal – pictor și sculptor american, cunoscut pentru statuile sale din ipsos alb, reprezentând corpuri umane (*n. trad.*).

Păpușa este un simbol apropiat de cel al spiridușilor, elfilor, gnomilor, zânelor și piticilor. În basme, aceștia reprezintă înțelepciunea care irigă pământul psihicului. Sunt acele creaturi care-și continuă neobosit, dibace, munca înlăuntrul nostru. Psihicul lucrează și când dormim, mai ales când dormim, chiar dacă nu suntem conștienți de ceea ce se întâmplă.

Păpușa reprezintă astfel spiritul interior al femeii, glasul înțelepciunii, al conștiinței, al cunoașterii interioare. Este aidoma păsăruicii din poveste, care vine și-i șoptește eroinei la ureche, revelându-i existența dușmanului ascuns și spunându-i ce trebuie să facă. Este înțelepciunea *homunculusului*, mica ființă interioară. Este protectorul nostru invizibil, dar totdeauna disponibil.

O mamă nu-i poate face fiicei sale dar mai prețios decât cel de a ști să-și asculte intuiția. Și-l transmite în cel mai simplu mod: „Ai o bună judecată. Ce crezi tu că se ascunde în spatele acestor lucruri?” Astfel că, în loc să fie tratată ca ceva bizar, îndoielnic, irațional, intuiția este prezentată ca fiind adevăratul glas al sufletului. Intuiția simte în ce direcție trebuie să mergem, are instinct de conservare, sesizează motivele și intențiile ascunse și optează pentru ceea ce va scinda cel mai puțin psihicul.

Procesul este similar în poveste. Mama Vasilisei i-a făcut fiicei sale un imens serviciu, dăruindu-i păpușa și legându-le una de alta. Faptul de a fi conectată la propria intuiție dă naștere unui puternic sentiment de încredere în privința ei, orice ar fi. Iar atitudinea femeii se schimbă, făcând-o să treacă de la „ce va fi, va fi” la „să vedem tot ce e de văzut”.

Ce face pentru femei această intuiție sălbatică? Asemeni lupului, intuiția are gheare care sfășie și pătrund până în miezul lucrurilor; are ochi care pot vedea prin scuturile care apără *persona*, are urechi care aud dincolo de auzul omenesc. Înzestrată cu aceste formidabile unelte psihice, femeia capătă o perspicacie, precognitivă chiar conștiință animală⁹, care-i adâncește feminitatea și-i ascute abilitatea de a se mișca încrezătoare în lumea exterioară.

Vasilisa merge deci să caute cărbuni cu care să reaprindă focul. Se află acum în întuneric, în sălbăcie, și nu poate face nimic altceva decât să-și asculte vocea interioară, venind dinspre micuța ei păpușă. Ea învață să se bazeze pe această relație, și mai învață ceva: să hrănească păpușa.

Ce-i dăm de mâncare intuiției, ca să fie bine hrănită și să poată răspunde atunci când îi cerem să cerceteze atent mediul? O hrănim cu

viață – o hrănim cu viață, dându-i ascultare. La ce bun o voce dacă nicio ureche nu o aude? La ce bun o femeie în jungla marilor orașe sau a vieții de zi cu zi dacă nu poate să audă vocea bătrânei *La Que Sabe*, Cea Care Știe, și să se încreadă în ea?

Am auzit femeile spunând nu o dată, ci de mii de ori: „Am știut că trebuia să-mi ascult intuiția. Am simțit că trebuia (sau nu trebuia) să fac cutare sau cutare lucru, dar nu am ascultat”. Hrănim sinele profund, sinele intuitiv, ascultându-l și urmându-i sfaturile. Este un personaj de sine stătător, o ființă magică, de mărimea unei păpuși, sălășluind în tărâmul psihic al femeii interioare. În această privință, se aseamănă mușchilor. Un mușchi nefolosit își pierde treptat întreaga forță. Tot așa, intuiția, nehrănită, neîntrebuințată, se atrofiază.

Hrănirea păpușii este un ciclu esențial al arhetipului Femeii Sălbatice, păstrătoarea comorilor ascunse. Vasilisa își hrănește păpușa în două moduri. Mai întâi cu o bucătică de pâine, o frântură de viață pentru această nouă aventură psihică, apoi ascultând-o și găsind astfel drumul către Străbuna Mumă Sălbată, Baba Iaga, căci, la fiecare cotitură, la fiecare răscruce, păpușa îi arată drumul spre „casă”.

Relația dintre păpușă și Vasilisa simbolizează o formă de magie empatică între femeie și intuiția sa. Acest lucru trebuie transmis de la femeie la femeie, această binecuvântată legătură cu intuiția, acest mod de a o testa și de a o hrăni. Ca și Vasilisa, întărim legătura cu natura noastră intuitivă ascultând în noi la fiecare răscruce a drumului. „Trebuie să merg pe-aici sau pe-acolo? Trebuie să plec sau să rămân? Trebuie să cedez sau să rezist? Trebuie să fug sau să m-apropii? Această aventură, acest eveniment, acest om, este adevărat sau înșelător?”

Deteriorarea relației dintre femeie și intuiția ei sălbatică este adesea înțeleasă greșit, în măsura în care considerăm că intuiția nu funcționează. Dar nu. Nu intuiția este cea care nu mai funcționează, ci s-a întrerupt binecuvântarea ei, transmisă pe linie maternă, transmiterea încrederii în intuiție între acea femeie și toate femeile care au precedat-o din neamul său. Acest lung râu de femei a fost stăvilit¹⁰. Fapt pentru care femeia pare a nu mai avea decât o slabă înțelegere a înțelepciunii sale intuitive, dar, prin practică, aceasta va putea fi recuperată și se va manifesta deplin¹¹.

Păpușile sunt talismane. Talismanele au rolul să ne reamintească ceva simțit, nu văzut, ceva ce există, fără a fi însă imediat evident.

Numenul talismanic al imaginii păpușii ne vorbește, ne reamintește, vede departe pentru noi. Este o funcție intuitivă comună tuturor femeilor. Este o receptivitate imensă, fundamentală. Dar nu cea a unui receptacul pasiv, cum o vede psihologia clasică, ci receptivitatea care dă acces imediat la o înțelegere profundă ce pătrunde femeia până în măduva oaselor¹².

A patra sarcină: Înfruntarea Vrăjitoarei Sălbatice

În această parte a poveștii, Vasilisa se întâlnește față în față cu Vrăjitoarea Sălbată. Sarcinile ce ne așteaptă acum sunt următoarele: *Să avem tăria de a suporta neclintit chipul teribilei Zeițe Sălbatice, să înfruntăm așadar imago-ul mamei neîndurătoare (întâlnirea cu Baba Iaga). Să ne familiarizăm cu misterul, cu stranietatea, cu „alteritatea” sălbaticului (viața în cocioaba Babei Iaga). Să introducem în viața noastră o parte din valorile ei, devenind astfel noi însene puțin ciudate, dar în sensul bun al cuvântului (mâncând din bucatele ei). Să învățăm a înfrunta o mare putere – mai întâi din ceilalți și apoi din noi însene. Să lăsăm să moară încă mai mult copila fragilă și prea bună.*

Baba Iaga trăiește într-o casă cocoțată pe niște picioare de găină, care se rotește și se-nvârtește când îi vine cheful. În vise, simbolul casei reflectă organizarea spațiului psihic locuit de o persoană atât conștient, cât și inconștient. Dacă această poveste ar fi fost un vis compensator, casa excentrică ar fi insinuat că persoana respectivă, în cazul de față Vasilisa, este prea anodină, prea cumpătată și trebuie să se rotească și să se învârtască, doar ca să vadă cum e să dansezi din când în când ca o găină nebună.

Un lucru este însă limpede: coliba Babei Iaga aparține lumii instinctuale, iar personalitatea Vasilisei are nevoie de o doză mare din acest element. Această casă cu picioare de găină umblă singură de colo-colo și chiar dansează frenetic; într-un fel, e plină de viață, de entuziasm, de bucurie. Acesta este elementul fundamental al psihicului arhetipal al Femeii Sălbatice, o sălbatică și voioasă forță de viață care face casele să danseze, obiectele neînsuflețite, precum piua, să zboare ca păsările,

¹² În psihanaliză, reprezentare inconștientă a unui personaj-prototip, construit pe baza primelor relații familiale (n. trad.).

și bătrâna să practice magia; ea face deci ca nimic să nu fie ceea ce pare, dar, ca regulă generală, să se dovedească a fi mai bun decât părea la început.

Vasilisa și-a început viața cu ceea ce am putea numi o personalitate lipsită de forță și culoare. Este tocmai „excesul de normalitate” care pune stăpânire pe noi când, involuntar, începem să ducem o viață rutinieră, golită de viață. Aceasta încurajează neglijarea intuiției¹³, a cărei firească consecință este lipsa luminii în psihic. Și atunci trebuie să facem ceva, trebuie să pătrundem în pădure, în căutarea acelei femei terifiante, căci altfel, într-o bună zi, mergând pe stradă, s-ar putea să se deschidă brusc o gură de canal și să ne pomenim înșfăcate de niște forțe inconștiente care să ne scuture ca pe o cârpă, în glumă sau nu (mai degrabă nu), dar totdeauna spre binele nostru¹⁴.

Darul ce ni-l face mama adevărată înmânându-ne păpușa intuitivă ar fi incomplet fără probele la care ne supune Bătrâna Femeie Sălbatică și fără muncile pe care aceasta ni le încredințează. Baba Iaga este măduva psihicului instinctual. Deducem lucrul acesta din faptul că ea cunoaște tot ce s-a petrecut înainte. „O, da... spune ea când sosește Vasilisa, te știu... îi știu și pe ai tăi”. În plus, așa cum o arată celelalte întrupări ale sale ca Mumă a Zilelor și Mamă Nyx (Mamă Noapte¹⁵, o altă zeiță viață-moarte-viață), bătrâna Baba Iaga se dovedește a fi păstrătoarea ființelor cerului și ale pământului: Ziua, Noaptea, Soarele. Ea le numește „Ziua mea, Noaptea mea...”

Baba Iaga inspiră teamă, căci ea reprezintă deopotrivă puterea nimicirii și puterea forței vieții. Să-i privești fața înseamnă să vezi *vagina dentata*^{*}, ochi însângerați, copilul divin și aripile îngerilor, toate la un loc.

Iar Vasilisa rămâne acolo și acceptă această sălbatică divinitate maternă, cu înțelepciunea și cu negii ei cu tot. Una dintre fațetele acestui personaj, pe care povestea o pune în lumină, este deosebit de interesantă: în ciuda amenințărilor sale, Baba Iaga este corectă. Cât timp Vasilisa o respectă, nu-i face niciun rău. Respectul față de o mare putere este o lecție fundamentală. O femeie trebuie să fie capabilă să reziste unei

* Locuțiunea latină *vagina dentata*, „vagin cu dinți”, a devenit faimoasă în lumea occidentală în primul rând datorită lui Sigmund Freud, care o considera deosebit de relevantă pentru teoriile sale referitoare la teama de castrare. El a dat acest nume fenomenului, inspirat fiind de diferitele legende despre femei al căror vagin avea dinți cu care puteau castra partenerul (*n. trad.*).

mari puteri, pentru că, în final, o parte din acea putere îi va aparține. În fața Babei Iaga, Vasilisa nu se arată nici slugarnică, nici arogantă, nici lăudăroasă, nu fuge și nici nu se ascunde. I se înfățișează, cu onestitate, exact așa cum e.

Multe femei se vindecă de complexul „amabilității excesive” care, orice-ar fi simțit și oricine le-ar fi agresat, le făcea să răspundă întotdeauna frumos. Iar, dacă ziua zâmbeau amabil, noaptea scrâșneau cumplit din dinți – Baba Iaga din psihicul lor încerca, în mod brutal, să se exprime.

Această excesivă bunătate, această strădanie de a se adapta dorințelor celorlalți, se manifestă de regulă atunci când femeile se tem cu disperare să nu-și piardă drepturile sau să fie considerate „inutile”. Două dintre visele cele mai impresionante din câte mi-au fost relatate aparțin unei tinere femei care, neîndoielnic, avea nevoie să fie mai puțin docilă. În primul vis, se făcea că moștenise un album de poze – un album special, cu fotografii ale „Mumei Sălbatice”. Cât de fericită a fost... Dar, după numai o săptămână, se visă deschizând un album asemănător, iar acolo văzu o bătrână înfricoșătoare care o fixa cu privirea, o vrăjitoare cu dinți verzi și zeamă neagră de betel la colțurile gurii.

Asemenea vise sunt tipice femeilor care se vindecă de excesiva lor bunătate ca de o boală. Primul vis revelă un aspect al naturii sălbatice – latura binevoitoare, generoasă, pozitivă a lumii sale. Al doilea însă, mai puțin seducător, în care apare Femeia Sălbatice cu dinții ei verzi, hmmm!... n-am putea să-l lăsăm pentru mai târziu? Nu, nicidecum.

Inconștientul, în modul său magnific, îi dă celei ce visează o idee despre un nou stil de viață, care nu se rezumă la zâmbetul politicos al femeii prea amabile. A înfrunța această putere sălbatică și creatoare din noi înseamnă a avea acces la nenumăratele chipuri ale femininului subpământean. Sunt ale noastre de la naștere și putem opta în orice moment pentru acelea care sunt cele mai potrivite pentru noi.

În această poveste inițiativă, Baba Iaga este natura instinctuală sub chipul vrăjitoarei. Cuvântul „vrăjitoare” are în prezent o conotație peiorativă, ca și cuvântul „sălbatice”, dar acesta era cândva numele dat vindecătoarelor, fie ele tinere sau bătrâne, *witch* („vrăjitoare”, în engleză) derivând din *wit*, care înseamnă „înțelept”. Aceasta se întâmpla înainte ca religiile monoteiste să distrugă culturile mai vechi, panteiste, care percepeau Divinul prin multiplele imagini religioase ale universului

și ale fenomenelor sale. În orice caz, zgripturoaica, vrăjitoarea, natura sălbatică și orice altă creatură, orice alt aspect integral al psihicului feminin, pe care cultura le consideră oribile, sunt lucruri binecuvântate, pe care femeile trebuie adeseori să le recupereze și să le aducă la suprafață.

Din tot ce s-a scris pe tema puterii femeilor, deducem că bărbații se tem de această putere. Iar mie-mi vine să strig: „Sfântă Fecioară, dar sunt atâtea femei care se tem de puterea femeilor!” Calitățile și forțele feminine sunt impresionante, și înspăimântă. E firesc ca, aflându-se pentru prima dată în fața Ancestralelor Puteri Sălbatică, atât bărbații, cât și femeile, să arunce o privire înfricoșată și s-o șteargă englezește.

Dacă vrem ca, într-o bună zi, bărbații să învețe să le reziste, atunci cu siguranță femeile trebuie și ele să facă același lucru. Și, dacă vrem ca, într-o bună zi, bărbații să ajungă să înțeleagă femeile, ele vor trebui să le explice configurațiile femininului sălbatic. De aceea funcția onirică a psihicului o aduce noaptea pe Baba Iaga împreună cu cohortele sale direct în dormitorul femeilor. Dacă avem noroc, Baba Iaga își va lăsa urmele ei mari pe covor, lângă patul nostru. Va veni să se uite cu luare-aminte la cele care nu o cunosc. Dacă inițierea noastră întârzie, se întreabă de ce nu-i facem o vizită, și atunci vine ea la noi în visele noastre nocturne.

Una din clientele mele visa femei îmbrăcate în lungi cămăși de noapte zdrențuite, mâncând cu poftă ceva ce nicicând nu veți găsi în lista de bucate a unui restaurant. Alta visase o bătrână care luase forma unei căzi vechi, cu picioare în formă de gheare, ale cărei țevi protestau zgomotos, amenințând să se spargă dacă visătoarea nu avea să dărâme un perete ca să-i permită să „vadă”. Iar alta visase că făcea parte dintr-un trio de bătrâne oarbe, numai că ea își pierdea mereu carnetul de conducere și mereu trebuia să părăsească grupul pentru a merge în căutarea lui. Cu alte cuvinte, îi era greu să se identifice cu cele trei Parce – forțele ce guvernează viața și moartea în psihicul uman. Dar, cu trecerea timpului, a învățat să rămână aproape de ceea ce, odinioară, o înfricoșa: propria sa natură sălbatică.

Toate aceste creaturi din vise îi reamintesc femeii de sinele său esențial: Sinele-laga, forța misterioasă și puternică a mamei viață-moarte-viață. Spunem deci că este bine să avem ceva din Baba Iaga și că trebuie să-l putem asuma. Să fim puternice nu înseamnă să avem mușchi de oțel. Nu. Înseamnă să ne confruntăm cu propria numinozitate fără să fugim, trăind în mod activ cu natura sălbatică, fiecare în felul său.

Înseamnă să fim capabile să învățăm, capabile să îndurăm ceea ce știm. Înseamnă să rezistăm și să trăim.

A cincea sarcină: Slujirea non-raționalului

Vasilisa îi cere Babei Iaga focul, iar vrăjitoarea i-l va da, însă numai dacă Vasilisa va face în schimb câteva munci casnice pentru ea. Iar muncile psihice ale acestei perioade de ucenicie sunt următoarele: *Să stea cu Vrăjitoarea: să se familiarizeze cu imensele puteri sălbatice ale psihicului feminin. Să învețe a recunoaște propria sa putere (propria noastră putere) și puterea purificărilor interioare: să curețe, să ordoneze, să hrănească, să producă idei și energie (să spele hainele Babei Iaga, să-i gătească, să-i deretice casa și să separe elementele).*

Până nu demult, femeile erau profund implicate în ciclurile vieții și ale morții. Ele respirau mirosul acru de fier al sângelui proaspăt, pierdut la naștere, și tot ele spălau trupurile reci ale morților. Psihicul femeilor moderne, mai ales al celor aparținând culturilor industriale și tehnologice, este adesea văduvit de aceste fundamentale, binecuvântate experiențe. Există însă, și pentru novice, o modalitate de a participa la aspectele sensibile ale ciclurilor vieții și morții.

Baba Iaga, Mama Sălbatcă, este mentorul nostru în aceste probleme. Ea ne învață să restabilim ordinea în casa sufletului, propunându-i eului o altfel de ordine, o ordine în care miracolele să fie posibile, bucuria să existe, pofta de viață să rămână intactă, iar lucrurile să se facă cu plăcere. Baba Iaga este modelul de urmat, pentru a fi devotate Sinelui. Ea ne dă lecții despre moarte și reînnoire.

În poveste, o învață pe Vasilisa să poarte de grijă casei psihice a femininului sălbatic. Spălatul hainelor Babei Iaga este un simbol extraordinar. Chiar și în ziua de azi mai sunt sate unde femeile merg cu rufe la râu, iar acolo fac abluțiuni rituale pentru reînnoirea țesăturii, practicate de oameni din cele mai vechi timpuri. Nici nu se putea descrie mai sugestiv purificarea și primenirea psihicului în integralitatea sa.

În mitologie, țeserea veșmintelor este opera mumelor viață-moarte-viață, așa cum sunt bunăoară cele trei Parce, *Clotho*, *Lachesis* și *Atropos*, ori *Na'ashjé'ii Asdzáá*, Femeia-păianjen, cea care le-a dăruit indienilor navajo arta țesutului. Aceste mume viață-moarte-viață le învață pe femei să simtă ce trebuie să moară, ce trebuie să trăiască, ce

trebuie Țesut, ce trebuie deșirat. În poveste, Baba Iaga îi cere Vasilisei să-i spele hainele, pentru ca această contextură, aceste modele cunoscute zeiței viață-moarte-viață, să iasă la lumină, să ajungă la conștiință. Spălându-le, ea le reinnoiește.

Spălatul este un etern ritual de purificare, însemnând însă nu doar purificare, ci, asemeni botezului, impregnare cu numen spiritual și mister. În poveste, spălatul rufelor este prima muncă pe care trebuie să o facă Vasilisa, pentru a reda hainelor ținuta și elasticitatea care, prin purtare, s-au pierdut. Cu trecerea timpului, ideile și valorile noastre oboresc, se depreciază, la fel ca hainele îndelung purtate. În apă are loc reinnoirea, revitalizarea lor, prin redescoperirea a ceea ce realmente considerăm a fi adevărat și sfânt.

În simbolismul arhetipal, hainele reprezintă *persona*, prima impresie pe care o facem celorlalți. *Persona* este un fel de camuflaj, care lasă să se vadă doar ceea ce vrem noi, și nimic mai mult. Dar *persona* mai are o semnificație, mult mai veche, pe care o regăsim în toate ritualurile din America Centrală și pe care *cantadoras y cuentistas y curanderas*, povestitoarele și vindecătoarele, o cunosc foarte bine. *Persona* nu este doar o mască, în spatele căreia ne ascundem, ci mai curând o prezență care eclipsează personalitatea exterioară. În acest sens *persona* sau *masca*^{*} reprezintă un semn al rangului, virtuții, caracterului și puterii. *Persona* este, în raport cu exteriorul, o marcă a autorității¹⁶.

Îmi place foarte mult această lucrare inițiată prin care i se cere unei femei să purifice toate acele *personas*, toate acele semne vestimentare ale autorității impunătoare a Babei Iaga a pădurii. Spălând hainele Babei Iaga, inițiată va vedea cum sunt croite, cum sunt cusute, și nu va întârzia să-și pună ea însăși câteva dintre aceste *personas* în dulapul său, alături de celelalte, pe care și le-a confecționat de-a lungul vieții¹⁷.

E lesne să ne imaginăm că semnele puterii și autorității Babei Iaga – veșmintele sale – sunt făcute din aceeași stofă ca și constituția ei psihologică: puternică, rezistentă. Spălându-i hainele, metaforic vorbind, învățăm să recunoaștem, să analizăm și să integrăm această combinație de calități. Învățăm să deosebim, să corectăm și să reinnoim aceste particularități ale psihicului instinctual prin *purificatio*, prin spălarea fibrelor ființei.

* Masca, spune și Lévi Strauss, „nu este în primul rând ceea ce reprezintă, ci ceea ce ea transformă”. *Lumea culturii primitive*, C.I. Gulian (n. trad.).

Vasilisa trebuie apoi să măture casa și curtea. În basmele din estul Europei, măturile sunt de obicei făcute din nuiele sau crengi, și uneori din rădăcini de plante fibroase. Sarcina Vasilisei este să măture cu acest obiect realizat din material vegetal, casa și curtea, ca să le țină curate. O femeie înțeleaptă își menține în ordine mediul său psihic, păstrându-și mintea limpede, îngrijindu-se de curățenia locului unde lucrează și dedicându-se finalizării proiectelor sale¹⁸.

Pentru multe femei, sarcina aceasta presupune să rezerve zilnic timp meditației, să-și păstreze un spațiu numai al lor, dedicat picturii, scrisului, muzicii, conversației, să-și acorde timp și libertăți destinate exclusiv acestui scop. Psihanaliza, contemplația, meditația, singurătatea și alte experiențe ale adâncirii în sine și prefacerii le furnizează multor femei spațiul și timpul necesar acestei lucrări. Fiecare femeie are preferințele sale, are stilul său.

Dacă această muncă poate fi făcută în cocioaba Babei Iaga, cu atât mai bine. Chiar și undeva, pe-aproape de ea, tot nu-i rău. În orice caz, trebuie să ne ordonăm cu regularitate viața noastră sălbatică. Nu-i de ajuns să ne ocupăm de ea doar o dată pe an.

Și pentru că ceea ce mătură Vasilisa este cocioaba Babei Iaga, și este ograda Babei Iaga, vorbim în egală măsură despre nevoia de a păstra clare și în ordine ideile insolite, incluzându-le aici pe cele mistice, spirituale sau bizare¹⁹.

Să măтури casa înseamnă nu doar să recunoști valoarea vieții nesuperficiale, ci să te îngrijești și de ordinea ei. Uneori, femeile își încep lucrarea spirituală neglijându-i arhitectura, și astfel pădurea o invadează din nou. Vegetația acoperă încetul cu încetul structurile psihicului, transformându-l în cele din urmă într-o ruină arheologică ascunsă în inconștient. Dacă vom face însă periodic curățenie generală, asta nu se va mai întâmpla. În spațiul eliberat, natura sălbatică a femeii va putea crește din nou, nestingherită.

Lucrurile par să se complice însă când trebuie să gătim pentru Baba Iaga. Cum o hrănim pe Baba Iaga a psihicului? Ce naiba îi dăm de mâncare unei zeițe atât de sălbatice? Înainte de toate, ca să-i putem găti Babei Iaga, trebuie să aprindem focul; o femeie trebuie să vrea să ardă, de pasiune, de cuvinte, de idei, de dorință pentru ceea ce iubește ea cu adevărat. De fapt, tocmai pasiunea este cea care ne permite să gătim, iar ceea ce gătim sunt ideile noastre originale, pline de substanță. Dacă vrem

să-i gătim Babei Iaga, trebuie să veghem ca propria noastră viață creativă să fie permanent întreținută de un foc viu.

Ar fi mai bine pentru multe dintre noi dacă am supraveghea mai atent focul care alimentează munca noastră, dacă ne-am preocupa mai mult de modul în care pregătim hrana Sinelui sălbatic. Ni se întâmplă mult prea des să plecăm de lângă vatră, de lângă cuptor. Uităm să păzim focul, să punem lemne, să amestecăm în oală. Ne înșelăm gândind că focul și gătitul sunt precum acele plante rezistente de interior care pot trăi luni în șir fără apă. Dar nu, focul trebuie supravegheat, căci flacăra lui se poate stinge foarte ușor. .. Iar Baba Iaga trebuie hrănită. Altminteri, furia ei va dezlănțui infernul.

Prin urmare, lucrurile noi, complet originale, noile inițiative, noile orientări artistice sunt cele care permanent hrănesc sufletul sălbatic. Tot ele sunt hrana Străbunei Mume Sălbatice și-i întrețin viața în psihicul nostru. Fără foc, marile noastre idei, gândurile noastre originale, aspirațiile și dorințele noastre nu se vor mai coace, și atunci toată lumea se va simți frustrată. Pe de altă parte, tot ce facem cu foc îi place Mamei Sălbatice, iar pe noi ne hrănește.

Când vine vorba de dezvoltarea personală a femeilor, toate aceste „munci casnice” – gătitul, spălatul, măturatul – se referă la ceva ce depășește semnificația lor obișnuită. Aceste metafore oferă teme de meditație, moduri de a evalua, hrăni, însănătoși, primeni și ordona viața sufletească.

Vasilisa este inițiată în toate aceste aspecte, iar intuiția o ajută să ducă la bun sfârșit sarcinile încredințate. Natura intuitivă poate să măsoare lucrurile dintr-o privire, să le cântărească într-o clipită, să curețe balastul din jurul unei idei, să-i vadă esența, să-i dea forță, să coacă ideile brute și să pregătească hrană pentru suflet. Vasilisa, ajutată de păpușa intuiției, învață să discearnă, să înțeleagă, să organizeze și să păstreze curată și în ordine casa psihicului.

Ea află deopotrivă că Mamei Sălbatice îi trebuie multă mâncare pentru a-și face treaba. Baba Iaga nu-i genul care să se sature cu o frunză de lăptucă și o cafea neagră. Dacă vrem să-i stăm prin preajmă, trebuie să-i înțelegem apetitul pentru anumite lucruri. Dacă vrem să fim conectate la femininul ancestral, trebuie să gătim mult.

Prin intermediul acestor munci casnice, Baba Iaga își predă lecțiile, iar Vasilisa învață. Învață să nu se piardă cu firea în fața a ceea ce este

imens, puternic, ciclic, imprevizibil, neașteptat, în fața uriașei scări de mărime a Naturii, în fața a ceea ce este bizar, straniu, neobișnuit.

Procese ciclice feminine, asociate muncilor Vasilisei, sunt acestea: să ne împrăștiăm gândirea, reinnoindu-ne sistematic valorile. Să ne eliberăm mintea de fleacuri, să ne măturăm ființa, să ne limpezim gândurile și sentimentele. Să aprindem un foc durabil care să întrețină viața noastră creativă și să coacem sistematic idei înseamnă, înainte de toate, să creăm într-o manieră originală viață, viață inedită, pentru a hrăni relația dintre noi însene și natura sălbatică.

Trăind o vreme în preajma Babei Iaga, Vasilisa își va însuși în cele din urmă unele dintre obiceiurile și manierele bătrânei vrăjitoare. Și noi la fel. Este datoria noastră, firește în limitele noastre umane, să ne modelăm după ea. Și învățăm să o facem, chiar dacă suntem un pic înfricoșate. Nu sunt oare acolo, pe tărâmul Babei Iaga, lucruri stranii ce zboară în aerul nopții și se înalță iară în văzduh la ivirea zorilor, convocate toate de natura instinctuală sălbatică? Nu acolo, în cufărul ei uriaș, sunt oasele morților, care încă vorbesc. Nu acolo sunt vânturile, ursitele, sorii, luna și cerul? Ba da, dar ea ține totul în ordine. Ziua îi urmează nopții, anotimpurile își urmează cursul lor... Baba Iaga nu lasă nimic la voia întâmplării. Ea este și Poezie, și Rațiune.

Văzând că Vasilisa a îndeplinit toate sarcinile ce-i fură încredințate, Baba Iaga e mulțumită, dar și puțin decepționată în același timp, căci nu-i poate reproșa fetei nimic. Și ca nu cumva să creadă Vasilisa că de-acum totul i se cuvine, Baba Iaga îi spune ceva de genul: „Dacă ai reușit o dată, nu-nseamnă că o să reușești mereu. Uite, mai ai de lucru încă o zi. Să vedem acum, drăguț, de-ai să te descurci... iar de nu...”

Și din nou, călăuzită de intuiție, Vasilisa îndeplinește sarcina. Iar Baba Iaga, vrând-nevrând, îi dă aprobarea sa... genul acela de aprobare pe care-l dau îndeobște bătrânele care au trăit mult, care au văzut multe și sunt mândre de asta, chiar dacă unele lucruri ar fi preferat să nu le vadă.

A șasea sarcină: Selecția și separarea

Baba Iaga îi dă Vasilisei două sarcini foarte grele. Și iată care sunt, în această etapă, lucrările psihice ale unei femei: să învețe discernământul – să știe să deosebească clar lucrurile unele de altele, să știe să facă distincții fine (separarea grâului bun de grâul rău și alegerea semințelor

de mac din grămada de pământ). Să vadă puterea inconștientului și modul cum lucrează acesta, chiar și-atunci când eul nu este conștient (perechile de mâini ce apar în văzduh). Să afle mai multe despre viață (grâul) și despre moarte (semințele de mac).

Vasilisa trebuie să separe patru substanțe, grâul bun de grâul rău, și pământul de semințele de mac. Păpușa – intuiția – face această triere. Procesul selecției are loc uneori la un nivel atât de profund, încât cu greu ajunge la conștiința noastră, până când într-o zi...

Selecția la care se referă povestea intervine când avem o dilemă sau o problemă pe care însă nu prea știm cum să o rezolvăm. Dar e de ajuns s-o lăsăm un timp și să revenim la ea ceva mai târziu, ca să găsim răspunsul acolo unde nici nu ne așteptam. Sau „să mergem la culcare și să vedem ce visăm”²⁰ – poate că femeia aceea de două milioane de ani va veni la noi în timpul somnului și ne va da soluția sau ne va arăta că răspunsul e chiar acolo, sub pat, în buzunar, într-o carte sau după ureche. S-a observat că punând o întrebare înainte de a adormi, cu puțină practică, răspunsul vine adeseori la trezire. Există undeva în psihicul uman ceva din păpușa intuitivă, undeva în inconștientul colectiv, deasupra ori dedesubtul lui, care selectează materialul în timp ce dormim și visăm²¹. Iar a avea încredere în această capacitate este, de asemenea, un aspect al naturii sălbatice.

Simbolic, grâul rău, atins de rugină, are o dublă semnificație. Licoarea ce se extrage din el poate fi folosită ca băutură, dar și ca medicament. Despre ciuperca neagră, tăciunele grâului, care produce această boală, se spune că ar avea proprietăți halucinogene.

Numeroși cercetători au avansat ipoteza că, în timpul misterelor eleusine din Grecia antică, participanții foloseau substanțe halucinogene extrase din grâu, orz, mac și porumb. În plus, separarea grâului bun de cel rău este asociată culegerii plantelor medicinale de către *curanderas*, bătrânele vindecătoare pe care și astăzi le putem vedea desfășurând această muncă în America de Nord, Centrală și de Sud. Alt remediu vechi al vindecătoarelor este macul, cunoscut pentru acțiunea sa hipnotică și sedativă. Iar pământul este și el folosit din cele mai vechi timpuri sub formă de plasturi, cataplasme, băi sau chiar administrat oral în anumite situații²².

Acesta este unul din cele mai frumoase pasaje din poveste. Pământul, grâul bun, grâul atins de rugină și semințele de mac sunt vestigii ale

unei străvechi farmacopei. Sunt folosite ca balsamuri, unguente, infuzii și cataplasme pentru aplicarea altor substanțe tămăduitoare. În sens metaforic, sunt și leacuri pentru minte: unele hrănesc, altele calmează, unele moleșesc, altele revigorează. Sunt fațete ale ciclurilor viață-moarte-viață. Baba Iaga nu-i cere Vasilisei doar să separe, să facă diferența între lucruri aparținând aceleiași categorii – cum ar fi, de pildă, iubirea adevărată și iubirea falsă. Vrea ca ea să știe să deosebească un remediu de altul.

Așa cum visele pot fi analizate obiectiv, având totodată și o realitate subiectivă, tot astfel aceste elemente, care deopotrivă hrănesc și vindecă, au pentru noi și o semnificație simbolică. Asemeni Vasilisei, trebuie să selectăm iarăși și iarăși agenții de vindecare ai psihismului nostru, pentru a înțelege că ceea ce hrănește sufletul este și leac pentru suflet și că trebuie să-i extragem esența, adevărul, ca să ne hrănim.

Pentru Vasilisa, toate aceste elemente, toate aceste munci sunt pline de învățăminte despre natura viață-moarte-viață și despre modul cum trebuie să ne îngrijim natura sălbatică. Le sugerez uneori femeilor, pentru a le apropia de această natură, să îngrijească o grădină – o grădină psihică sau o grădină cu plante, pământ și noroi. Și să-și imagineze că această grădină reprezintă psihicul sălbatic. Grădina este o legătură concretă cu viața și moartea. Am putea spune chiar că există o religie a grădinii, căci ea ne oferă profunde lecții psihologice și spirituale. Tot ce i se poate întâmpla unei grădini poate să i se întâmple și sufletului, psihicului: prea multă apă sau prea puțină, paraziți, furtuni, caniculă, inundații, invazii, miracole, moarte, renaștere, vindecare, înflorire, abundență, frumusețe.

Le propun de asemenea să țină un jurnal unde înregistrează semnele apariției și dispariției vieții. În grădină, învățăm să lăsăm gândurile, ideile, preferințele, dorințele și chiar iubirile să trăiască și să moară. Plantăm, smulgem, îngropăm, uscăm semințe, semănăm, udăm, îngrijim plantele, adunăm recolta.

Grădina este un exercițiu de meditație. În grădină, putem vedea și când e vremea roadelor, și când e vremea reîntoarcerii în pământ. În grădină ne mișcăm urmând ritmurile marii naturi sălbatice, nu luptându-ne cu ea.

Prin această meditație, înțelegem că ciclul viață-moarte-viață este un ciclu natural. Natura dătătoare de viață, precum și cea care distribuie

moartea, așteaptă, amândouă, să fie înțelese și iubite. În cursul acestui proces, devenim asemeni naturii sălbatice ciclice, capabile de a insufla energie și de a întreține viața, dar și de a lăsa să moară ceea ce trebuie să moară.

A șaptea sarcină: Cercetarea misterelor

Odată muncile îndeplinite, Vasilisa îi pune Babei Iaga câteva întrebări. Iată ce trebuie să facem acum: *Să întrebăm și să încercăm să aflăm mai multe despre modul cum lucrează natura viață-moarte-viață (Vasilisa întreabă despre cei trei călăreți). Să descoperim adevărul despre ce implică cunoașterea tuturor elementelor naturii sălbatice („cine știe prea multe îmbătrânește repede”)²³.*

Toate începem întrebându-ne: „Ce sunt eu de fapt? Pentru ce sunt aici?” Baba Iaga ne învață că suntem viață-moarte-viață, că acesta este ciclul nostru, aceasta este înțelegerea noastră foarte specială a femininului profund. Când eram copil, una din mătuși mi-a povestit legenda *Femeile lacului*. Pe malul fiecărui lac, spunea ea, trăia o femeie tânără, cu mâini noduroase și uscate ca ale unei bătrâne. Și femeia aceasta, mai întâi și mai întâi, puneă *tüz* – cuvânt ce s-ar putea traduce prin „suflet” sau „foc al sufletului” – în zeci de rășuște frumoase, din porțelan. Învârtea apoi cheița de lemn, fixată pe spatele rășuștelor, iar ele zburau. Când se descărcau, rășuștele cădeau și se spărgeau. Atunci își flutura șorțul înspre sufletele eliberate, ca ele să urce la cer. După care o lua din nou de la capăt... Punea *tüz* în alte rășuște frumoase, din porțelan, învrtea cheița și le lăsa să-și trăiască viața...

Povestea acestui *tüz* ilustrează cât se poate de clar cum își petrece timpul mama viață-moarte-viață. La nivelul psihicului, Mama Nyx, Baba Iaga, Femeile Lacului, *La Que Sabe* și Femeia Sălbatcă reprezintă diferite ipostaze, diferite vârste, tendințe și aspecte ale divinei Mume Sălbatice. Să infuzăm *tüz* în ideile noastre, în viața noastră, în viața celor din jurul nostru, să îndemnăm sufletele către cer, să aruncăm o ploaie de scântei spre a da strălucire zilelor și a lumina drumul nostru prin noapte... Aceasta-i menirea noastră!

Vasilisa întreabă despre călăreții ce-i văzuse pe când căuta coliba Babei Iaga: omul alb, călare pe un cal alb, omul roșu, călare pe un cal roșu, omul negru, călare pe un cal negru. Ca și Demetra, Baba Iaga este

o străveche zeiță a cailor, zeiță-Mamă, asociată forței iepei și fecundității. Iar cocioaba Babei Iaga este un grajd pentru caii multicolori și călăreții lor. Ei urcă soarele pe boltă și-l asfințesc, iar cerul nopții îl acoperă cu mantia întunericului. Dar nu numai atât.

Cei trei călăreți simbolizează culorile asociate odinioară nașterii, vieții și morții. Ele reprezintă străvechile idei privind coborârea, moartea și renașterea – negrul pentru disoluția vechilor noastre valori, roșul pentru sacrificarea iluziilor noastre dragi, iar albul ca noua lumină, noua cunoaștere, izvorând din cele două experiențe precedente.

Vechii termeni, folosiți în evul mediu, sunt *nigredo*, negru, *rubedo*, roșu și *albedo*, alb. Ei se referă la o alchimie²⁴ ce însoțește ciclul Femeii Sălbatică, lucrarea mamei viață-moarte-viață. Fără simbolul aurorei, al soarelui urcând pe cer și al întunericului misterios, ea nu ar fi cine este. Fără nașterea speranței în inimile noastre, fără o lumină statornică – fie ea flacăra unei lumânări ori soarele – fără noaptea în care toate își află odihna și din care toate purced, nici noi nu am putea beneficia de natura noastră sălbatică.

În poveste aceste culori sunt extrem de importante, deoarece fiecare are partea sa de moarte și partea sa de viață. Negrul este culoarea noroiului, materia fundamentală, fertilă, în care se însămânțează ideile. Este totodată culoarea morții, a întunecării luminii. Și mai are încă un aspect. Este asociat lumii dintre lumi peste care domnește *Loba*, căci negrul este culoarea coborârii. Negrul reprezintă promisiunea că, foarte curând, vom afla ceva ce nu știam.

Roșul este culoarea sacrificiului, a furiei, a suferinței, a crimei, a violenței. Roșul este și culoarea vieții vibrante, a emoțiilor puternice, a excitației, a erosului, a dorinței. Este considerat un remediu eficace contra indispozițiilor psihice, o culoare ce stimulează apetitul. Se vorbește peste tot în lume despre un personaj cunoscut sub numele de mama roșie²⁵. Mai puțin celebră decât mama neagră sau madona neagră, ea veghează asupra celor ce urmează să vadă lumina zilei, fiind venerată îndeosebi de femeile care așteaptă să nască, pentru că toți cei ce vin în această lume sau o părăsesc trebuie să treacă prin râul ei roșu. Roșul este promisiunea unei creșteri sau a unei nașteri iminente.

Albul este culoarea noului, a purității, a integrității. Este și culoarea sufletului despovărat de trup, a spiritului eliberat de materie. Este culoarea hranei esențiale, laptele matern. Dar este și culoarea morții, a celor

ce și-au pierdut nuanța lor trandafirie, roșeața vitalității. Acolo unde apare albul, totul este, pe moment, *tabula rasa*, o foaie nescrisă. Albul este promisiunea că va exista sevă hrănitoare îndeajuns pentru ca totul să înceapă din nou, este promisiunea că golul, vidul, se va umple.

Nu doar călăreții poartă aceste culori. Vasilisa și păpușa sunt și ele îmbrăcate în roșu, negru și alb: sunt *Anlagen* alchimici. Împreună, fac din Vasilisa o mică mamă viață-moarte-viață în devenire. Sunt două epifanii în poveste. Viața Vasilisei renaște datorită păpușii și întâlnirii cu Baba Iaga și, prin urmare, tuturor sarcinilor pe care le-a dus la bun sfârșit. Sunt și două morți: cea a prea bunei mame și cea a familiei vitrege. Dar, așa cum vedem, sunt morți utile, care vor conduce în fond psihicul tânăr către o viață mai plină.

Iată de ce este atât de important să lași să trăiască și să lași să moară. Este ritmul fundamental, ritmul natural pe care femeile trebuie să-l înțeleagă... și să-l urmeze. Frica noastră nu va mai avea atunci temei, căci vom putea anticipa viitorul și vom ști ce urmează a se naște din pântecul umflat al pământului. Păpușa și Baba Iaga sunt mamele sălbatice ale tuturor femeilor; ele ne oferă puternicele daruri intuitive atât în plan personal, cât și în plan divin. Aceasta este învățătura și paradoxul suprem al naturii instinctuale. E un fel de budism al lupilor. Într-unul sunt doi. Ce e doi devine trei. Ce trăiește va muri. Ce moare va trăi.

La asta se referă Baba Iaga atunci când spune: „Cine știe prea multe îmbătrânește repede”. Există o anumită doză de cunoaștere pentru fiecare vârstă, pentru fiecare etapă a vieții noastre. În poveste, a cunoaște semnificația mâinilor ce apar și extrag uleiul din grâu și din semințele de mac, două remedii dătătoare de viață care au însă de-a face și cu moartea, înseamnă a vrea să știi prea mult. Vasilisa întreabă despre călăreți, dar nu și despre mâini.

Când eram tânără, i-am cerut prietenei mele, Bulgana Robnovich, o bătrână povestitoare caucaziană care trăia într-o minusculă comunitate rusă de agricultori din Minnesota, să-mi vorbească despre Baba Iaga. Am rugat-o să-mi spună cum vedea ea această parte a poveștii în care Vasilisa „pur și simplu știe” că nu trebuie să mai pună și alte întrebări. M-a privit cu ochii ei fără gene, ca ai unui câine bătrân, și, cu accentul său inimitabil, mi-a zis: „Sunt unele lucruri care pur și simplu nu pot fi știute”. Mi-a zâmbit apoi fermecător, și-a încrucișat gleznele groase, și asta a fost tot.

A căuta să înțelegi misterul acestor slujitori care, sub forma unor mâini fără trup, apar și dispar în văzduh e totuna cu a vrea să pătrunzi esența numinosului. Sfătuind-o să nu pună această întrebare, păpușa și Baba Iaga o avertizează pe Vasilisa asupra pericolului de a intra prea adânc în tainele lumii subpământene. Și face bine că le ascultă. Chiar pătrunzând acolo, nu e de dorit să cedăm fascinației acelei lumi și să rămânem captive.

Baba Iaga face aluzie aici la o altă serie de cicluri, ciclurile vieții feminine. Pe măsură ce le traversează, femeia înțelege din ce în ce mai bine aceste ritmuri interioare, inclusiv cele ale creativității, ale nașterii copiilor sufletului, poate și a celor din carne și oase, ritmurile solitudinii, jocului, odihnei, vânătorii și sexualității. Nu trebuie forțat nimic. Înțelegerea va veni la timpul său. Trebuie să acceptăm însă că anumite lucruri nu sunt inaccesibile, în ciuda faptului că acționează asupra noastră și ne îmbogățesc, căci, așa cum se spune în familia mea, „unele lucruri sunt treaba lui Dumnezeu”.

Îndeplinind așadar aceste sarcini, „moștenirea mamelor sălbatice” este aprofundată, iar puterile intuitive emană atât din latura omenească a psihicului, precum și din zonele sale profunde. Avem acum drept mentor de o parte păpușa și de cealaltă pe Baba Iaga.

A opta sarcină: Pe picioare, în patru labe

Baba Iaga, furioasă din pricina binecuvântării defunctei mame, îi dă Vasilisei lumina – o tigvă arzândă, înfiptă într-un par – și o alungă. Iată sarcinile acestei etape: *Să ne însușim imensa putere de a-i vedea pe ceilalți și de a acționa asupra lor (primirea tigvei). Să examinăm situațiile din propria noastră viață în această nouă lumină (regăsirea drumului înapoi spre familia vitregă).*

Să se fi infuriat oare Baba Iaga pentru că Vasilisa a primit binecuvântarea măicuței sale, sau are ea în general o aversiune față de binecuvântări? Nici una, nici alta. Ținând cont de suprapunerea ulterioară a temei monoteiste în această poveste, s-ar părea că aici povestea a fost modificată, așa încât Baba Iaga să pară speriată de binecuvântarea primită de Vasilisa, demonizând-o astfel pe această bătrână Mamă Sălbată (a cărei existență datează poate chiar din neolitic) cu intenția de a

proslăvi religia mai nouă, creștină, și de a compromite vechea credință păgână.

Se poate ca textul original să fi fost modificat, iar termenul folosit inițial să fi fost înlocuit ulterior cu cel de „binecuvântare” pentru a încuraja convertirea, dar cred că esența semnificației arhetipale originale s-a păstrat. Problema binecuvântării materne poate fi interpretată astfel: Baba Iaga nu simte repulsie pentru binecuvântarea în sine; o irită mai degrabă faptul că această binecuvântare vine din partea mamei prea bune, mama blândă și iubitoare a psihicului. Dacă Baba Iaga este Baba Iaga, apoi ei nu-i place să stea prea aproape de această prea docilă, prea smerită latură a naturii feminine.

Chiar dacă Baba Iaga poate, cu infinită tandrețe, să insufle viață unui șoricel, ea știe foarte bine să rămână pe terenul ei. Iar terenul ei este tărâmul subpământean al psihicului. Terenul prea buneii mame este cel al lumii de sus. Și dacă blândețea poate să-și afle loc în lumea sălbatică, lumea sălbatică nu poate sta mult timp cantonată în hotarele blândeții.

Integrând acest aspect al Babei Iaga, femeile încetează a mai accepta necondiționat pe oricine și orice le iese în cale. Pentru a se desprinde de blânda binecuvântare a prea buneii mame, ele învață încetul cu încetul nu doar să privească, ci să se uite atent, să vadă și să nu-și mai piardă vremea cu nătărăii.

Dobândind acum, după ce i-a slujit Babei Iaga, o nouă capacitate interioară, Vasilisa primește o parte din puterea Vrăjitoarei sălbatice. Unele femei se tem că această cunoaștere adâncă, datorată instinctelor și intuiției, le-ar face imprudente, nechibzuite, dar este o teamă neîntemeiată.

Dimpotrivă, lipsa intuiției, lipsa sensibilității față de ritmurile feminine sau refuzul de a-și asculta glasul interior duce la alegeri nefericite sau chiar dezastruoase. Cel mai adesea, această cunoaștere de tip Iaga le aduce mici beneficii femeilor și le îndrumă, arătându-le clar ce se află în spatele intențiilor, ideilor, acțiunilor și cuvintelor celorlalți.

Dacă psihicul instinctual strigă: „Ai grijă!”, atunci femeia trebuie să fie atentă. Dacă intuiția sa profundă îi spune: „Fă asta, fă aia, ia-o pe-aici, oprește-te, mergi mai departe”, femeia va trebui să-și modifice planurile în consecință. Intuiția nu e făcută să fie consultată o dată, și-apoi uitată. Nu e de unică folosință. Trebuie să o consultăm la fiecare pas, fie că luptăm cu un demon interior, fie că acționăm în lumea exterioară. Indiferent că preocupările și aspirațiile noastre sunt de ordin personal sau

general, mai înainte de a începe orice acțiune, trebuie, în primul rând, să ne întărim spiritul.

Să analizăm acum tigva cu lumina ei terifiantă. Este un simbol asociat cu ceea ce unii arheologi numesc „cultul strămoșilor”²⁶. În versiunile arheo-religioase mai recente ale poveștii, se spune că țestele înfpte în pari sunt ale oamenilor pe care Baba Iaga i-ar fi omorât și i-ar fi mâncat. Dar, în riturile religioase mai vechi de comuniune cu străbunii, oasele erau considerate un mijloc de convocare a spiritelor, craniul fiind partea cea mai importantă²⁷.

Se credea că acea cunoaștere specială, străveche, a bătrânilor comunității continuă să trăiască în oasele lor după moarte. Craniul este considerat domul ce adăpostește o rămășiță puternică a sufletului celui dispărut... care, dacă i se cere, poate să aducă înapoi pentru un timp spiritul defunctului spre a fi consultat. Putem lesne să ne imaginăm că Sinele sufletului locuiește chiar în catedrala osoasă a craniului, gura fiind ușa, iar ochii, ferestrele.

Dându-i Vasilisei un craniu luminos, Baba Iaga îi oferă prin urmare icoana unei bătrâne, o „înțeleaptă ancestrală”, pe care o va purta mereu cu sine. Ea o inițiază într-o zestre matrilineară de cunoaștere, ce se păstrează intactă și vie în peșterile și canioanele psihicului.

Și Vasilisa străbate pădurea întunecată cu acea tigvă înfricoșătoare. A rătăcit o vreme, căutând-o pe Baba Iaga, iar acum se întoarce acasă, puternică și sigură pe sine, dreaptă, cu pasul ferm și șoldurile proiectate înainte. Este transformarea după inițierea în intuiția profundă. Intuiția a fost încastrată în ea precum o nestemată în centrul unei coroane. Femeia care a mers atât de departe a renunțat la protecția prea bune sale mame interioare și a învățat să se aștepte la adversități în lumea exterioară, pe care știe să le trateze de pe o poziție de forță și nu în mod complice. A devenit conștientă de mama ei vitregă și de ficele sale care, din umbră, o inhibă și pun la cale să o distrugă.

Ascultându-și vocea interioară, a reușit să găsească drumul în întuneric și să reziste vederii chipului Cotoroaței, care este un aspect al propriei sale naturi, dar și puternica natură sălbatică. Acum este capabilă să înțeleagă puterea teribilă, puterea conștientă din ea însăși și din ceilalți. Și niciodată nu va mai spune: „Dar mi-e frică de el/de ea/de asta”.

I-a slujit Zeiței Vrăjitoare a psihicului, a hrănit relația lor, a purificat *personae*-le, și-a păstrat ideile clare. A ajuns să cunoască forța sălbatică

feminină și manifestările sale. A învățat să deosebească gândurile de sentimente. A învățat să recunoască marea putere sălbatică a psihicului său.

A învățat multe despre viață-moarte-viață și despre înzestrarea naturală a femeilor în această privință. Cu noile abilități proaspăt dobândite în preajma Babei Iaga, nu-și va mai pierde încrederea în sine, nici puterea. Primind moștenirea mamelor – intuiția dinspre latura ome-nească a naturii sale și cunoașterea sălbatică dinspre latura *La Que Sabe* a psihicului –, este bine înzestrată. Înaintează în viață, cu pași siguri, de femeie. Și-a adus întreaga putere la punctul de incandescență, iar acum vede lumea și propria viață în această nouă lumină. Să vedem ce se întâmplă atunci când o femeie se comportă în felul acesta.

A noua sarcină: Remodelarea umbrei

Vasilisa pornește spre casă, purtând terifianta tigvă înfiptă într-un băț. E cât pe aci s-o arunce, dar țeasta o liniștește. Odată ajunsă acasă, aceasta își ațintește privirea asupra mamei și a surorilor vitrege și le face scrum. Iar Vasilisa va trăi fericită până la adânci bătrâneți²⁸.

Lucrările psihice ale acestei etape sunt următoarele: *Să folosim vederea noastră ageră (ochii de foc) pentru a identifica umbra negativă din propriul psihic și/sau aspectele negative ale persoanelor sau evenimentelor din lumea exterioară și a lua măsurile necesare. Să remodelăm umbrele negative din psihicul nostru cu focul vrăjitoarei (familia vitregă crudă și haină, care o teroriza pe Vasilisa, este făcută scrum).*

Vasilisa merge prin pădure, ținând țeasta înaintea ei, iar păpușa îi arată drumul. „Ia-o pe aici, acum pe aici...” Vasilisa, până nu demult naivă și prostuță, e acum o femeie care merge precedată de puterea sa.

O lumină teribilă emană din ochii, urechile, nasul și gura craniului. Este o altă reprezentare a proceselor psihice privind discernământul, asociată de asemenea legăturii cu strămoșii și deci memoriei. Dacă Baba Iaga i-ar fi dat Vasilisei o rotulă înfiptă într-un băț, interpretarea simbolică a gestului său ar fi fost cu totul alta. Nu ar fi fost același lucru nici dacă i-ar fi dat un os al mâinii, un os al cefei sau orice alt os, excep-tând, poate, osul pubian²⁹.

Țeasta este deci o altă reprezentare a intuiției – nu-i face rău nici Babei Iaga, nici Vasilisei – ea are propriul său discernământ. Vasilisa poartă acum flacăra cunoașterii: are simțurile treze. Poate să audă, să

vadă, să perceapă mirosul și gustul lucrurilor, și are propriul său Sine. Are păpușa, are sensibilitatea Babei Iaga, iar acum are și cea țeastă înfricoșătoare.

Pentru o clipă, Vasilisa se sperie de puterea teribilă ce-o poartă și vrea să arunce țeasta. Nu-i de mirare, de altfel, ca eul să considere că ar fi poate mai bine, mai simplu, mai prudent, să scape de această lumină arzătoare, căci este prea puternică și, grație ei, însăși Vasilisa a devenit prea puternică. Dar vocea supranaturală a tigvei o sfătuiește să se liniștească și să meargă mai departe. Iar ea poate face lucrul acesta.

Femeia care își recuperează intuiția și puterile de tip Iaga este tentată la un moment dat să scape de ele. La ce bun să vezi și să știi atâtea lucruri? Lumina tigvei e necruțătoare. În această lumină, vârstnicii apar bătrâni... frumusețea devine luxurianță... prostia, imbecilitate... alcoolismul, beție... infidelitatea, trădare... iar lucrurile incredibile, miracole. Lumina tigvei vede ceea ce vede. Este eternă și stă mereu acolo, strălucind dinaintea femeii, ca un spirit care o ia înainte și se întoarce apoi să-i spună ce a văzut. Este permanent în recunoaștere.

Dar, când femeia vede și simte în felul acesta, trebuie să acționeze în conformitate cu ceea ce vede. O bună intuiție și o putere considerabilă implică multă muncă. Este necesar mai întâi să sesizăm și să înțelegem forțele negative și dezechilibrele din noi și din afara noastră. Trebuie apoi să facem un efort de voință și să acționăm în raport cu cele văzute fie pentru ameliorarea situației sau refacerea echilibrului, fie pentru a-i permite unui anumit lucru să trăiască sau să moară.

Este adevărat, nu vreau să vă mint. E mult mai ușor să aruncăm lumina și să dormim. Ne vine greu uneori să ținem lumina tigvei în fața noastră, căci cu ea vedem limpede toate aspectele din noi și din ceilalți – și cele divine, și cele grotești, precum și toate stările intermediare.

Această lumină ne deschide însă spre miracolul frumuseții profunde a lumii și a oamenilor. Ea ne permite să vedem dincolo de fapta rea inima bună, să descoperim spiritul delicat strivit sub ură, să fim înțelegătoare, în loc să nu înțelegem. Ea poate deosebi diferitele straturi ale personalității, intențiilor și motivelor celorlalți. Poate percepe conștiința și inconștiința, în noi și în ceilalți. Este bagheta magică a cunoașterii. Este oglinda în care se vede tot. Este natura sălbatică profundă.

Ceea ce ne spune este uneori dureros și aproape imposibil de suportat. Lumina nemiloasă a tigvei ne arată și trădările, și lipsa de curaj

a celor ce fac pe vitejii, și invidia ascunsă în spatele unui zâmbet cald, și măștile care disimulează antipatia. În ce ne privește, ea strălucește la fel de intens, luminând și comorile, și slăbiciunile noastre.

Aceste adevăruri sunt cel mai greu de suportat, și am vrea să ne lepădăm de toată această cunoaștere blestemată. Dar chiar în aceeași clipă auzim, dacă nu vrem să-l ignorăm, glasul puternic al Sinelui spunând: „Nu mă arunca! Păstrează-mă, și îți va fi bine”.

În timp ce străbate pădurea, Vasilisa se gândește, desigur, și la familia vitregă care a trimis-o la moarte; dar, dacă ea e miloasă, țeasta de foc nu-i deloc îngăduitoare. Menirea ei este să vadă lucrurile așa cum sunt. De aceea, când Vasilisa vrea s-o arunce, știm că se gândește cât de dureros este să afle anumite lucruri despre sine, despre ceilalți, despre natura lumii în general.

Ajunge acasă, iar mama și surorile vitrege îi spun că au stat fără foc, fără energie, de când a plecat; că, oricât s-au străduit, n-au reușit să-l reaprindă. Este exact ceea ce se întâmplă în psihic când o femeie intră în posesia puterii ei sălbatice. Toate acele aspecte care o oprimau rămân fără libido, căci îl ia pe tot în călătoria sa benefică. Fără libido, aspectele inferioare ale psihicului, cele care exploatează creativitatea femeii sau o încurajează să-și irosească viața în activități mărunte, sunt ca niște mânuși fără mâini în interior.

Țeasta de foc își ațintește privirea asupra mașterei și a fetelor ei. Nu le scapă o clipă din ochi. Este posibil ca un aspect negativ al psihicului să se facă scrum prin simplul fapt de a-l studia atent? Într-adevăr, ținut sub lumina inflexibilă a conștiinței, se usucă. Într-o altă versiune a poveștii, din membrii familiei vitrege rămân doar trei mici tăciuni negri.

Această ultimă versiune conține în sine o idee foarte veche. Întâlnim adesea minusculul *dit* – sau punct – negru ca fiind la originea vieții. În Vechiul Testament se spune că Dumnezeu a creat Bărbatul și Femeia, plăsmuindu-i din pământ, lut sau tină, în funcție de traducere. Dar cât pământ a folosit, nu știm, nu se precizează. Din alte povești ale creației, aflăm însă că lumea și locuitorii săi au luat naștere din *dit*, dintr-o sămânță, dintr-un mic punct negru³⁰.

Din această perspectivă, cei trei mici cărbuni aparțin mamei viață-moarte-viață. Ei sunt reduși practic la nimic în interiorul psihicului. Sunt privați de libido. Acum poate să se întâmple ceva nou. În

majoritatea cazurilor, privând de sevă în mod conștient un anumit aspect psihic, el se usucă, iar energia lui este eliberată sau reconfigurată.

Privarea de sevă a distructivei familii vitrege comportă încă un aspect. Nu putem păstra conștiința ce-am dobândit-o intrând în contact cu Zeița-vrăjitoare și luând lumina ei teribilă, dacă trăim cu ființe crude, în interior sau în exterior. Dacă suntem înconjurate de persoane care-și dau plictisite ochii peste cap când suntem prin preajmă, când vorbim, când acționăm sau reacționăm, ne aflăm, neîndoielnic, în compania unor oameni care sting pasiunile – pe ale noastre și, probabil, și pe ale lor. Acești oameni nu sunt interesați de noi, de munca noastră, de viața noastră.

Femeile trebuie să-și aleagă în mod înțelept prietenii și partenerii, pentru că și unii, și alții, pot deveni asemenea perversei maștere și răutăcioaselor surori vitrege. Noi suntem cele care-i investim adesea pe iubiții noștri cu puterea unui mare mag, a unui mare magician. Lucru foarte ușor de altfel, căci, ajungând realmente la o mare intimitate, e ca și cum am deschide poarta unei lumi magice, sau cel puțin așa ni se pare. Un iubit poate crea și/sau distruge legătura cu propriile noastre ritmuri și idei. Trebuie evitat prin urmare iubitul distructiv. Cel mai bun partener este cel cu suflet tandru și cu o mare forță psihică. Pentru Femeia Sălbatică este și mai bine dacă iubitul este și un pic „senzitiv”, dacă poate să „vadă” în adâncul inimii ei.

Când Femeia Sălbatică are o idee, prietenul sau iubitul niciodată nu va spune: „Hmm, nu știu... pare de-a dreptul stupid (exagerat, imposibil, costisitor etc.)”. Un prieten adevărat nu va spune niciodată așa ceva. I-ar putea spune în schimb: „Cred că nu prea am înțeles. Spune-mi cum vezi tu lucrurile, spune-mi cum crezi că ar funcționa”.

Iubitul/prietenul care o consideră o făptură vie care crește așa cum crește copacul în pădure sau ficusul în casă sau trandafirul în grădină... iubitul și prietenii care văd în ea o ființă adevărată, care trăiește și respiră, o ființă umană, plăsmuită în același timp din atâtea alte lucruri minunate, magice... iubitul și prietenii care susțin în ea această *criatura*, iată oamenii de care are nevoie femeia. Ei vor fi pentru toată viața prietenii sufletului său. Alegerea atentă a partenerilor și prietenilor, fără a mai vorbi de mentori, este esențială pentru a rămâne conștiente, intuitive, purtătoare a luminii teribile care vede și știe.

Cel mai bun mod de a rămâne în contact cu natura noastră sălbatică este să ne întrebăm ce vrem cu adevărat. Separăm astfel semințele de pământ. Este necesar să distingem între lucrurile exterioare care ne atrag și chemarea venind din suflet.

Iată cum funcționează: să ne imaginăm un bufet imens, încărcat cu bucate, unele mai apetisante decât altele, caviar, somon fumé, fripturi, creme, sosuri, fructe de mare, salată de fructe, iaurt, brânzeturi. Iar noi trecem încet prin fața lui, spunându-ne: „O, aș mânca un pic din asta, un pic din aia și un pic din ailaltă”.

Sunt femei și bărbați care întreaga viață iau în felul acesta deciziile. În jurul nostru e o lume plină de tentații care ne cheamă neîncetat, se insinuează în viața noastră și ne stârnesc apetitul fără să ne fie foame. În acest tip de alegere, optăm pentru ceva doar fiindcă ne-a picat sub nas exact atunci; nu ne trebuie, dar ni se pare interesant și, cu cât îl privim mai mult, cu atât îl dorim mai tare.

Când suntem conectate la Sinele instinctual, la *sufletul femininului*, care este natural și sălbatic, în loc să examinăm ceea ce se află din întâmplare în fața noastră, ne întrebăm: „De ce îmi este foame?” Fără să mai privim la nimic din afară, ne îndreptăm atenția spre interior și ne întrebăm: „După ce tânjesc? Ce vreau acum?” Sau: „Ce dor mă mistuie? Ce îmi lipsește? Ce îmi doresc din adâncul inimii?” Iar răspunsul vine de regulă imediat: „Cred că vreau... Da, asta e ceea ce vreau”.

Se află cumva pe mesele îmbelșugate? Poate da, poate nu. Mai degrabă nu, în majoritatea cazurilor. Va trebui să căutăm, uneori chiar destul de mult. Dar, în cele din urmă, vom găsi și vom fi fericite de a ne fi sondat dorințele noastre cele mai profunde.

Acest mod de a discerne, pe care Vasilisa îl deprinde alegând grâul bun de grâul rău și semințele de mac din grămada de pământ, este lucrul cel mai greu de învățat, căci necesită curaj, voință, sensibilitate. Nimic nu exprimă mai clar acest lucru decât alegerile în dragoste. Un iubit nu poate face obiectul unei alegeri de tip bufet suedez. Alegerea trebuie să vină dintr-un dor al sufletului. A alege ceva doar pentru că, văzându-l, îți lasă gura apă nu va liniști niciodată foamea Sinelui sufletesc. Iată de ce avem nevoie de intuiție, această mesageră a sufletului.

Pentru a înțelege și mai bine, să ne imaginăm că ni se propune să cumpărăm o bicicletă, sau să călătorim în Egipt și să vedem piramidele. Preț de o clipă, va trebui să lăsăm deoparte această oportunitate și să ne

întrebăm: „După ce tânjesc? Ce vreau cu adevărat? Poate îmi doresc o motocicletă, nu o bicicletă. Poate mi-e dor să merg la bunica mea, care e foarte bătrână...” Alegerile nu sunt întotdeauna atât de importante. Uneori trebuie să alegem între a face o plimbare și a scrie o poezie. Dar, indiferent de importanța alegerii, trebuie consultat mai întâi sinele instinctual prin intermediul diferitelor sale aspecte de care dispunem, simbolizate de păpușă, de bătrâna Baba Iaga și de tigva arzândă.

Putem de asemenea întări legătura cu intuiția, nepermițând nimănui să reprime energiile noastre vii, cu alte cuvinte, opiniile noastre, gândurile noastre, ideile noastre, valorile noastre, conceptele noastre morale, idealurile noastre. În lume nu există opoziția bine/rău sau corect/greșit. Există însă lucruri utile și inutile. Există lucruri uneori distructive, altele constructive. Există acțiuni bine integrate, orientate către un scop anume, precum și opusul lor. Dar, cum bine știm, grădina trebuie săpată toamna și pregătită pentru primăvară. Nu poate fi tot timpul înflorită. Trebuie, de aceea, să lăsăm ca propriile noastre ritmuri, și nu alte forțe sau persoane din afară, nici complexele negative din interior, să decidă cursul ascendent sau descendent al vieții noastre.

Există constant entropii și acte creative, inerente ritmurilor noastre interioare. Sarcina noastră este să ne sincronizăm cu ele. Așa cum ventriculele inimii se umplu și se golesc, tot astfel și noi „învățăm” să prindem ritmul acestui ciclu viață-moarte-viață, în loc să fim victimele lui. E ca și cum am sări coarda. Ritmul există deja; ne balansăm înainte și-napoi până prindem ritmul, și sărim. Nimic mai simplu...

În plus, intuiția oferă opțiuni. Când suntem conectate la sinele instinctual, avem întotdeauna cel puțin patru variante: cele două extreme, soluția intermediară și cea la care se ajunge „după o analiză aprofundată”. Dacă nu știm să ne ascultăm intuiția, am putea crede că nu există decât o singură opțiune care, bineînțeles, nu pare câtuși de puțin atrăgătoare. Gândim, poate, că trebuie să suferim, să ne supunem și să ne forțăm să o acceptăm. Dar mai există o posibilitate, mult mai bună: să dăm atenție auzului nostru interior, vederii noastre interioare, ființei noastre interioare. Să le urmăm. Ele știu ce trebuie să facem.

Lucrul cu adevărat remarcabil, când ne slujim de intuiție și de natura noastră instinctuală, este apariția unei spontaneități desăvârșite. Spontaneitate nu înseamnă nesocotință. Nu e o însușire care să ne facă să acționăm fără să gândim. Niște limite sănătoase sunt totuși importante.

Șeherezada, de pildă, excela în această privință. Ea își folosea inteligența pentru a seduce și a se face în același timp respectată. Să fii tu însăși nu înseamnă să fii nechibzuită. Înseamnă să ascuți *Voz Mitologica*, Glasul Mitic. Pentru asta, eul trebuie o vreme să tacă și să-i dea cuvântul celui ce vrea vorbească.

În realitatea consensuală, fiecare dintre noi are acces la mici mame sălbatice în carne și oase. Sunt acele femei la vederea cărora ceva în noi strigă: „Mama!” Dintr-o singură privire, știm că suntem odrasla ei, copilul ei; ea este mama noastră, bunica noastră. Iar când e vorba de un *hombre con pechos*, un bărbat cu sâni, la figurat, am putea gândi: „Ah, bunicul!” sau „Ah, fratele meu, prietenul meu!” Pur și simplu știm că acel om este benefic. (Paradoxal, aceste persoane sunt puternic masculine și puternic feminine în același timp. Ele sunt asemenea nașelor din povești, a mentorilor, a mamelor pe care niciodată nu le-am avut sau nu le-am avut suficient de mult timp; asta înseamnă un *hombre con pechos*³¹.)

Toate aceste ființe umane ar putea fi numite mici mame sălbatice. Fiecare dintre noi are de regulă cel puțin una. Cu nițel noroc, am putea avea chiar mai multe de-a lungul vieții. Când le întâlnim, suntem deja adulte sau la sfârșitul adolescenței. Ele nu seamănă deloc cu mama prea bună. Aceste mici mame sălbatice ne îndrumă, se mândresc cu reușitele noastre și critică tot ce blochează sau constituie sursă de neînțelegeri în viața noastră creativă, senzuală, spirituală și intelectuală.

Menirea lor este să ne ajute, să se preocupe de arta noastră, să ne reconecteze la instinctele noastre sălbatice și să scoată ce-i mai bun din noi. Ne îndrumă în restaurarea vieții intuitive, se bucură când reușim să intrăm în contact cu păpușa, sunt mândre când o găsim pe Baba Iaga și fericite când văd că ne întoarcem purtând înaintea noastră tigva arzândă.

Am văzut cât de periculos e să fii naivă și prea bună. Dar poate că nu sunteți întru totul convinse sau poate gândiți: „Bine, dar cine vrea să fie ca Vasilisa?” Cine? Vă spun eu: chiar voi! Voi vreți să fiți ca ea, voi vreți să faceți tot ce a făcut ea și să mergeți pe urmele ei, căci aceasta este calea de a vă păstra și dezvolta sufletul. Femeia Sălbată este cea care îndrăznește, cea care creează, cea care distruge. Este sufletul primordial, inventiv, care face posibile toate artele și actele creative. Ea desfășoară în jurul nostru o pădure, iar noi începem să abordăm viața din această nouă și originală perspectivă.

Prin actualizarea inițierii în tainele psihicului feminin, vedem deci în final o tânără femeie cu un impresionant bagaj de experiențe, care a învățat să-și asculte glasul înțelepciunii. A trecut cu bine toate probele inițierii. Cununa de lauri îi aparține. Poate că regăsirea intuiției este cea mai ușoară dintre toate încercările, dar să o păstrezi în mod conștient, lăsând să trăiască ceea ce trebuie să trăiască și lăsând să moară ceea ce trebuie să moară, este, neîndoielnic, sarcina cea mai dificilă, dar și cea mai plină de satisfacții.

Baba Iaga este, asemeni Mamei Nyx, care a zămislit lumea, o altă zeiță viață-moarte-viață. O zeiță viață-moarte-viață este întotdeauna și o zeiță creatoare. Plăsmuiește, modelează, insuflă viață și este pregătită să primească sufletul când suflarea se stinge. Urmându-i pașii, vom învăța să lăsăm să se nască ceea ce trebuie să se nască, indiferent că persoanele adecvate sunt prezente sau nu. Natura nu cere niciodată voie când e vorba de naștere și înflorire. Ca persoane adulte, nu avem nevoie de încuviințări, ci mai curând să stimulăm ciclurile sălbatice, să le generăm, să avem o viziune cât mai originală.

Să lași să moară... Acesta e mesajul din finalul poveștii. Vasilisa a învățat bine lecția. Face ea o criză de nervi când țeasta le preface în scrum pe acele ticăloase? Nu. Nicidecum. Moare ceea ce trebuie să moară.

Cum se ia o asemenea decizie? Pur și simplu se știe. *La Que Sabe* știe. Cereți-i sfatul în forul vostru interior. Este Muma Veacurilor. Nimic nu o surprinde. A văzut totul. Pentru majoritatea femeilor, a lăsa să moară nu este împotriva naturii lor, ci a educației primite. Dar asta se poate schimba. Fiecare dintre noi știe în *los ovarios* când e timpul vieții și când e timpul morții. Poate încercăm din varii motive să ne amăgim, dar totuși o știm.

În lumina tigvei arzânde, noi știm.

Partenerul: Unirea cu celălalt

Imn Bărbatului Sălbatic: Manawee

Dacă femeile doresc ca bărbații să le înțeleagă – să le înțeleagă cu adevărat – trebuie să le destăinuie câte ceva din cunoașterea lor adâncă. Unele femei vor spune că s-au săturat, că au făcut deja prea mult în acest sens. Îmi permit să le sugerez că probabil au încercat să transmită cunoașterea lor unui bărbat care nu e interesat să învețe. Majoritatea bărbaților vor să știe, vor să învețe. Când ei își manifestă o atare dorință, timpul revelației a venit, pur și simplu fiindcă un alt suflet o cere. Veți vedea... Iată deci câteva elemente care îl vor ajuta pe bărbat să înțeleagă și să vină în întâmpinarea femeii; iată un limbaj, limbajul nostru.

Neîndoielnic, în mituri, ca și în viață, bărbatul sălbatic își caută mireasa subpământeană. În legendele celților întâlnim faimoase cupluri de zei sălbatici, uniți printr-o mare iubire. Cel mai adesea, trăiesc în străfundurile unui lac și sunt protectorii lumii și vieții subpământene. În mitologia sumeriană, Inanna* cea cu coapse de cedru își cheamă iubitul: „Vino, cuprinde-mă cu furie sălbatică!” Și astăzi încă, în Midwest, se spune că Părintele și Maica Zeilor se hărjonesc în patul lor cu arcuri, provocând tunetul.

Tot astfel, femeia sălbatică nu-și dorește decât un partener pe potrivă. Și totuși, încă de la începutul timpurilor, cel care ar vrea să-i fie tovarăș nu este sigur că-i înțelege adevărata natură. Ce vrea de fapt o femeie? E o întrebare veche, o enigmă a naturii misterioase și sălbătice a tuturor femeilor. Vrăjitoarea din povestea *Nevasta din Bath* de Geoffrey Chaucer ne dă un răspuns zicând, cu glas hodorogit, că femeile vor să fie stăpâne

* Zeița sumeriană a dragostei, fertilității și războiului, similară zeiței Ishtar a asiro-babilonienilor. (n. trad.).

pe viața lor, și acesta este într-adevăr un fapt incontestabil, dar mai există un răspuns, la fel de adevărat.

Povestea ce urmează răspunde la această întrebare, veche de când lumea, despre adevărata natură a femeilor. Cine va stăpâni metodele și procedeele descrise în poveste va fi pentru totdeauna iubitul și partenerul femeii sălbatice. Lui V.B. Washington îi datorez versiunea originală a unei mici istorioare afro-americane, pe care am dezvoltat-o și am transformat-o într-o poveste literară, intitulată *Manawee*.

Manawee

A FOST ODATĂ un bărbat care iubea două surori, două gemene. Dar tatăl lor îl preveni:

— Nu vei putea să te căsătorești cu ele, până nu le ghicești numele.

Manawee încerca și tot încerca, dar nu izbutea să ghicească numele surorilor. Iar tatăl fetelor clătina din cap și-l refuza.

Într-o zi, veni din nou să-și încerce norocul, însoțit de câțelul său, care văzu că una din surori era mai frumoasă, iar cealaltă mai gingașă. Niciuna nu era culmea perfecțiunii, dar câțelului îi plăcură amândouă, căci ele i-au dat tot felul de bunătăți și i-au zâmbit uitându-se în ochii lui.

Manawee nu reuși nici de astă dată să le ghicească numele și plecă abătut spre casă. Dar câțelul se întoarse la coliba fetelor. Își strecură o ureche pe sub perete și le auzi chicotind. Vorbeau chiar despre Manawee și-i laudau frumusețea și bărbăția. În timp ce vorbeau, surorile se strigau pe nume, și câțelul, auzindu-le, fugi iute ca să i le spună stăpânului.

Dar pe drum, un miros îmbietor îi veni dinspre tufișuri. Porni numai-decât pe urmele mirosului și iată că dădu peste un os mare, plin de carne, rămas de la ospățul unui leu. Se puse să înfulece de zor și, până nu mai rămase pic de carne pe os, nici că se opri. Acum se lingea fericit pe bot când, brusc, își aminti de misiunea lui, însă uitase numele fetelor.

Alergă atunci înapoi la căsuța surorilor. Era deja noapte, iar fetele își ungeau una alteia mâinile și picioarele cu ulei, pregătindu-se parcă pentru o ceremonie. Câțelul le auzi din nou spunându-și pe nume. Sări în sus de bucurie și porni degrabă spre coliba lui Manawee. Dar, pe drum, o aromă proaspătă de nucșoară, adusă de vânt, îi gădilă nările.

Ei, și nimic nu-i plăcea mai mult cățelului decât nucșoara!... Călăuzit de mirosul acela dumnezeiesc, ieși de pe cărare și se repezi spre locul cu pricina. Acolo, pe o buturugă, stătea la răcit o plăcintă aburindă de mandarine chinezești. Plăcinta dispăru într-o clipită, iar cățelușul porni vesel spre casă, cu burta plină, lăsând în urmă-i mireasmă de nucșoară. Cât despre numele fetelor... ce să mai vorbim!... le uitase cu desăvârșire.

Așa că se întoarse din nou la coliba fetelor, pe care le văzu acum pregătindu-se de nuntă. „O, nu!... gândi cățelul. Nu mai e vreme de pierdut.” Iar când fetele se strigară pe nume, își băgă bine în cap numele fiecăreia și o rupse la fugă, hotărât ca, de astă dată, nimic să nu-l împiedice a-i împărtăși stăpânului prețioasele nume.

Cățelul zări pe marginea drumului resturile unui animal proaspăt ucis de fiare, dar nu se opri. Pentru o clipă, îi păru chiar că simte în aer aromă de nucșoară, dar nici acum nu se opri. Gonea și gonea... când, deodată, un străin în negru țâșni din hățișuri, îl apucă de grumaz și mi țî-l scutură, de era cât pe-acî să-l lase fără coadă.

— Spune-mi numele! urla străinul... Spune-mi numele fetelor, ca să le pot cucerî!

Cățelul se temu că o să leșine, atât de dureroasă era strânsoarea, dar luptă vitejește. Mârâi, zgârie, se zbătu și, în cele din urmă, își înfipse colții în mâna uriașului. Străinul urla ca un bivoli, dar câinele își încleștă și mai tare dinții. O zbughi atunci în tufăriș. Cățelul spânzura însă de brațul lui.

— Dă-mi drumul, cățelule! se ruga străinul. Te las să pleci, numai dă-mi drumul!

— Să nu mai calci pe aici, mârâi cățelul printre dinți, că nu mai vezi lumina zilei!

Și străinul își luă tălpășița, gemând și ținându-și strâns la piept mâna rănită. Iar cățelul, mai fugind, mai șchiopătând, porni din nou spre Manawee.

Era plin de sânge, fâlcile îl dureau, însă numele fetelor îi erau clare în minte și, bucuros, sări în brațele stăpânului. Manawee îi spălă cu grijă rănilor, iar cățelul îi povesti totul de-a fir a păr și-i dezvălui numele surorilor. Aflând însă că fetele tocmai se pregăteau de nuntă, alergă într-un suflet spre satul lor. Pe umărul lui, cu urechile fluturând în vânt, sedea cățelul cel viteaz.

Când ajunse la tatăl fetelor, îi spuse dintr-o suflare numele celor două surori, iar ele îl întâmpinară îmbrăcate, gata să plece cu el. Pe el l-au așteptat în tot acest timp. Și, uite așa, Manawee se însură cu două dintre cele mai frumoase fete din ținut. Și toți patru, surorile, Manawee și cățelul, trăiră fericiți până la adânci bătrâneți.

Kric, krac, krit, povestea s-a sfârșit.

Krac, kric, krat, povestea s-a terminat.¹

Natura duală a femeilor

Poveștile populare, ca și visele, pot fi interpretate subiectiv, când toate simbolurile reprezintă aspecte ale psihicului unei persoane, dar și obiectiv, când ele descriu situații și relații din lumea exterioară. Să încercăm să analizăm povestea lui Manawee mai ales din perspectiva relației dintre o femeie și partenerul său, ținând cont că, de multe ori, „cum e afară, așa-i și înăuntru”.

Povestea aceasta dezvăluie un foarte vechi secret: pentru a cuceri inima sălbatică a unei femei, bărbatul trebuie să înțeleagă dualitatea ei naturală. Dacă, sub aspect etnologic, ni le-am putea imagina pe cele două femei din poveste ca viitoare soții într-o societate poligamă, din perspectivă arhetipală, povestea vorbește despre misterul celor două puternice forțe feminine din interiorul unei singure femei.

Povestea lui Manawee conține toate elementele esențiale, necesare apropierei de femeia sălbatică. Ajutat de câinele său credincios, Manawee ghicește cele două nume, cele două naturi ale femininului. El nu poate avea sorți de izbândă cât timp nu a reușit să elucideze misterul. Iar pentru aceasta, trebuie să recurgă la sinele său instinctual, simbolizat de câine.

Cine se apropie de o femeie se află, de fapt, în prezența a două femei: ființa exterioară și *criatura* interioară; una trăiește în lumea de sus, iar cealaltă, într-o lume mai greu perceptibilă. Ființa exterioară trăiește la lumina zilei, este vizibilă tuturor. Obişnuiește să fie pragmatică, perfect integrată și foarte umană. *Criatura*, în schimb, iese adesea la suprafață, venind de undeva de foarte departe, apare și dispare la fel de repede, lăsându-ne întotdeauna sentimentul că am fost martori la ceva minunat, adevărat, înțelept.

În tentativa lor de a înțelege această natură duală, se întâmplă ca uneori bărbații, ba chiar și femeile, să închidă exasperați ochii și să ceară ajutor cerului. Paradoxul dublei naturi a femeilor este că, în timp ce o latură este sub aspect sentimental mai rece, cealaltă arde. Când într-o relație una din părți e înflăcărată, cealaltă e rece ca gheața. O latură poate fi mai fericită, mai suplă, iar cealaltă să tânjească după un „nu știu ce”. Una poate fi solară, iar cealaltă meditativă și nostalgică. Aceste „două femei într-una singură” sunt elemente distincte, dar asociate, ce se combină în psihic în mii de feluri.

Puterea lui Doi

Chiar dacă cele două aspecte ale naturii feminine reprezintă, fiecare, o entitate distinctă, având funcțiuni diferite și o cunoaștere diferențiată, ele trebuie – precum emisferele cerebrale interconectate prin corpul calos – să știe una de cealaltă sau să comunice între ele și, în consecință, să funcționeze ca un tot unitar. Ascunzând un aspect sau favorizându-l, femeia va duce o viață dezechilibrată și nu va avea acces la întreaga sa putere. Asta nu e bine. Ea trebuie să dezvolte ambele aspecte.

Putem afla mai multe despre forța lui Doi, analizând simbolul gemenilor. Din cele mai vechi timpuri, pretutindeni în lume, gemenilor le-au fost atribuite puteri supranaturale. În unele culturi există o întreagă disciplină consacrată echilibrării naturii gemenilor, considerați două entități ce împart un singur suflet. Chiar și după ce au murit, ei continuă să fie hrăniți, li se vorbește, li se aduc daruri și sacrificii.

În diferite comunități din Africa și Caraibe, există credința că simbolul surorilor gemene ar fi purtătorul misticei energii a sufletului, sau *juju*. Ele trebuie deci tratate cu deosebită grijă, altminteri o mare nenorocire s-ar putea abate asupra întregii comunități. Una din măsurile de precauție dictate de religia voodoo din Haiti impune să li se dea gemenelor porții egale de mâncare ca să nu existe nici urmă de invidie între surori, dar mai ales ca nu cumva vreuna din ele să se îmbolnăvească și să moară, căci de moare una, moare și cealaltă, și atunci s-ar pierde foloasele spirituale pe care le aduc comunității.

Tot așa și femeia are o extraordinară putere când cele două aspecte ale psihicului său sunt recunoscute în mod conștient și percepute ca un întreg. Puterea lui Doi este impresionantă, și niciuna din laturile

dualității nu trebuie neglijată. Ele trebuie hrănite la fel, pentru că, împreună, îi conferă individului o putere fantastică.

Am auzit odată o poveste de la un bătrân afro-american. Apăruse din senin lângă mine pe când mă odihneam într-un parc din centrul unui oraș. Era genul de om pe care mulți îl socotesc nebun, pentru că vorbea tuturor și nimănui. Umbla târșindu-și picioarele și ținând un deget ridicat în aer, ca și cum ar fi vrut să vadă dincotro bate vântul. Pentru *cuentistas*, un asemenea om este binecuvântat de zei. În tradiția noastră, îl numim *bulto*, balotul, fiindcă transportă un anume soi de marfă și o arată oricui are ochi să o vadă și înțelepciune să o primească.

Acest amabil *bulto* mi-a spus o poveste despre un obicei străvechi, poveste pe care a intitulat-o *Un băț, două bețe*. „E obiceiul vechilor regi africani”, mi-a șoptit el.

Un bătrân aflat pe patul de moarte îi chemă la el pe toți ai săi. Când fiii, soțiile și toate celelalte rubedenii se strânseseră în jurul său, dădu fiecăruia câte un băț scurt și gros.

— Rupeți bățul! le spuse el.

Cu puțină osteneală, toți reușiră să-l rupă în două.

— Așa se întâmplă, grăi bătrânul, când omul e singur, fără nimeni pe lume. Se frânge ușor.

Dădu apoi fiecăruia dintre ai săi încă un băț și zise:

— Iată cum aș vrea eu să trăiți după ce n-oi mai fi. Puneți la un loc bețele, în mănunchiuri de câte două sau câte trei. Și-acum rupeți-le în două.

Dar niciunul nu reuși să le mai rupă acum când erau mai multe la un loc. Bătrânul zâmbi:

— Împreună, suntem puternici. Nimeni nu ne poate distruge dacă suntem uniți.

Tot astfel, păstrate împreună în conștiință, cele două aspecte ale naturii duale au o putere imensă și nu pot fi distruse. Aceasta este natura dualității psihice, a gemelității, a celor două aspecte ale personalității feminine. Singur, sinele mai civilizat se simte foarte bine... dar e un pic parcă prea singur! La rândul lui, sinele sălbatic se simte și el bine singur, dar îi lipsește dureros de mult relația cu celălalt. Pierderea puterilor psihice, emoționale și spirituale ale femeilor se datorează tocmai separării acestor două naturi și pretenției ca una sau cealaltă să nu mai existe.

Povestea se referă nu doar la dualitatea feminină, ci și la cea masculină. Manawee are propria sa natură duală: o latură umană și o latură instinctuală, simbolizată de câine. Natura lui umană, deși blândă și iubitoare, nu poate, singură, să-i aducă victoria. Câinele, simbol al naturii sale instinctuale, doar el are abilitatea să se strecoare aproape de femei și, grație auzului său fin, să le afle numele. Câinele lui Manawee e cel ce învață să învingă ispitele și să păstreze cunoștințele cele mai importante. Este tenace, are auzul fin și instinctul de a căuta, de a urmări și de a recupera ideile valoroase.

Cum am văzut în alte povești, forțele masculine pot avea energii distructive de tip Barbă Albastră și, prin urmare, vor încerca să distrugă natura duală a femeilor. Acest gen de pretendent nu poate tolera dualitatea. El caută perfecțiunea, adevărul unic, imuabila *substantia feminina*, esența feminină întrupată într-o unică femeie perfectă. Dacă întâlniți un astfel de om, fugiți cât mai repede. Este mult mai bine să aveți un iubit ca Manawee, atât în exterior, cât și în interior, căci el este total devotat ideii de Doi. Iar puterea lui Doi acționează ca o entitate indivizibilă.

Manawee dorește deci să aibă acces la această omniprezentă, dar misterioasă combinație a sufletului feminin, și pe bună dreptate. Fiind el însuși un om sălbatic, un copil al naturii, se simte atras de femeia sălbatică, este pe aceeași lungime de undă cu ea.

În cortegiul figurilor masculine ale psihicului feminin, pe care Jung le numește *animus*, există și un comportament de tip Manawee, care descoperă și apreciază dualitatea feminină, o consideră prețioasă și demnă de atenție, nu diabolică, urâtă sau de disprețuit². În lumea interioară, ca și în lumea exterioară, Manawee reprezintă un îndrăgostit neexperimentat, dar unul încrezător, a cărui principală dorință este să numească și să înțeleagă dualitatea misterioasă și numinoasă a naturii feminine.

Puterea numelui

Numirea unei forțe, unei ființe, unui om sau unui lucru are multiple conotații. În culturile în care numele sunt alese cu grijă datorită semnificației lor magice sau de bun augur, a cunoaște adevăratul nume al unui om înseamnă a-i cunoaște drumul vieții și înzestrările sufletului.

Și dacă acest nume e de multe ori ținut secret, este pentru a-l proteja pe posesorul lui, și a-i permite să crească în puterea numelui său. Și, de asemenea, pentru a-i pune numele la adăpost, așa încât nimeni să nu-l denigreze sau să-l desconsidere, iar autoritatea spirituală a celui om să se poată dezvolta deplin.

În basme și în poveștile populare, întâlnim multe alte aspecte ale numelui. Dacă, în unele povești, protagonistul caută să cunoască numele unei forțe malefice pentru a o ține în puterea sa, de cele mai multe ori se urmărește aflarea numelui din dorința de a chema acea forță sau acea persoană, de a o aduce aproape și a intra în relație cu ea.

Într-adevăr, în povestea lui Manawee, eroul face eforturi sincere pentru a-și apropia puterea „celor Două”. El vrea să le numească, nu pentru a-și însuși puterea lor, ci, mai curând, pentru a dobândi o putere egală cu a lor. Să le cunoști numele înseamnă să dobândești și să păstrezi conștiința naturii duale. Oricât am vrea, oricât am încerca, nu putem avea o relație profundă dacă nu cunoaștem numele.

Aflarea numelor naturii duale, ale celor două surori, este, la început, o sarcină la fel de grea pentru femei, ca și pentru bărbați. Dar asta nu trebuie să ne sperie. Dacă vrem să cunoaștem numele, suntem deja pe drumul cel bun.

Și totuși, care sunt adevăratele nume ale celor două surori simbolice din psihicul unei femei? Evident, numele celor două naturi diferă de la o persoană la alta, dar tind să fie, într-un fel sau altul, opuse. Așa cum se întâmplă frecvent în natură, ele pot părea la început atât de complexe, încât să nu le putem discerne forma sau o anume repetabilitate. Dar, observând îndeaproape natura duală, punându-i întrebări și ascultându-i răspunsurile, se va revela curând un tipar general, într-adevăr imens, dar care prezintă o stabilitate asemănătoare fluxului și refluxului; marea se înalță și joasă devin previzibile și pot fi trasate hărți ale curenților săi adânci.

Într-o astfel de căutare, rostirea numelui unei persoane este ca o binecuvântare sau o urare adresată ei de fiecare dată când i se pronunță numele. Numim în noi aceste dualități pentru a uni eul și spiritul. În limbaj uman, atare numire și unire se numește iubire de sine. Când aceasta are loc între doi oameni, vorbim de iubire pentru celălalt.

Manawee încearcă iar și iar, dar nu poate ghici numele gemenelor, bizuindu-se doar pe natura sa rațională. Și atunci, câinele, simbol al

intuiției, îi vine în ajutor. Femeile tânjesc adesea după un partener înzestrat cu acest gen de răbdare și inteligență, care să vrea să înțeleagă natura lor profundă. Iar când l-au găsit, îl iubesc și-i rămân credincioase toată viața.

Tatăl gemenelor din poveste joacă rolul de păzitor al perechii mistice. El reprezintă o caracteristică intrapsihică ce veghează ca lucrurile să rămână împreună și nimic să nu le separe. Este cel ce pune la încercare valoarea și compatibilitatea pretendentului. Este bine ca femeile să aibă un asemenea protector.

În acest sens, putem spune că un psihic sănătos cercetează noile elemente care doresc să fie integrate, că el are integritate și capacitatea de a se apăra. Un psihic sănătos, care conține un protector patern, nu va admite orice gând, orice comportament sau persoană, ci doar pe acelea care sunt sau caută să devină sensibile.

Tatăl surorilor spune: „Așteaptă! Până nu mă convingi că vrei într-adevăr să cunoști adevărata lor esență – numele lor reale – nu vei putea avea mâna fiicelor mele”. Cu alte cuvinte, nu poți înțelege misterul feminin, doar punând întrebări. Trebuie mai întâi să trudești, să stăruie. Trebuie să te apropii și mai mult de adevărul acestui mister al sufletului feminin, iar această strădanie este în același timp adâncire în sine și taină.

Natura canină tenace

Cățelul din poveste ne arată cum funcționează tenacitatea psihică. Căinii sunt magicienii universului. Prin simpla lor prezență, ei redau zâmbetul celor morocănoși, iar celor triști le aduc puțină veselie. Ei creează relații. Așa cum, în antica epopee babiloniană *Ghilgameș*, Enkidu, părosul om/animal, este contrapartea lui Ghilgameș, regele prea rațional, tot așa câinele reprezintă aici o latură a naturii duale a bărbatului. El este natura pădurilor, cel ce știe să adulmece urmele și să distingă lucrurile după miros.

Cățelului îi sunt dragi surorile, pentru că îi dau de mâncare și-i zâmbesc. Femininul mistic înțelege și acceptă cu ușurință natura instinctuală a câinelui. Căinii sunt, printre altele, o reprezentare a celui (sau celei) care iubește din adâncul inimii, care iartă ușor, care poate să alerge mult fără să obosească și, dacă e nevoie, să lupte până la moarte. Natura canină³ dă îndrumări precise privind felul în care partenerul

poate cuceri inima celor două surori. .. și a femeii sălbatice – cea mai importantă fiind: „Întoarce-te acolo iar și iar”.

Manawee nu reușește să ghicească numele nici de astă dată și pleacă spre casă abătut. Dar micuțul câine aleargă înapoi la coliba gemenelor și ascultă atent până le aude numele. În lumea arhetipurilor, natura canină este și psihopompă – mesageră între lumea de sus și lumea tenebrelor – și chthoniană, adică aparține zonelor celor mai întunecate și mai îndepărtate ale psihicului, numite în vechime lumea cealaltă sau infernul. Această sensibilitate trebuie să o cultive partenerul pentru a înțelege dualitatea.

Câinele se aseamănă cu lupul, doar că este mai civilizat, însă nu cu mult, după cum vom vedea mai departe. Câțelul din poveste, în calitatea sa de psihopomp, reprezintă psihicul instinctual. Aude și vede altfel decât o ființă umană. El ajunge la niveluri inaccesibile eului. Aude cuvinte, instrucțiuni pe care eul nu le poate auzi, și se lasă călăuzit de ele.

Odată, la muzeul de științe din San Francisco, am intrat într-o sală plină de microfoane și difuzoare care simulau auzul câinelui. Frunzele unui palmier foșnind în bătaia vântului declanșau o apocalipsă; niște pași apropiindu-se se auzeau ca mii, milioane de fulgi de porumb, crântăniți drept la urechea mea. Lumea câinilor este plină de permanente cataclisme acustice pe care noi, oamenii, nici măcar nu le sesizăm. Câinele însă le aude.

Azul canin depășește posibilitățile de percepție ale auzului uman. Acest aspect medial al psihicului instinctual percepe în mod intuitiv lucrarea profundă, muzica profundă, tainele adânci ale psihicului feminin. Aceasta este natura capabilă să cunoască natura sălbatică a femeilor.

Poftele ispititoare

Nu-i o întâmplare că, deși luptă să descopere aspectele mai profunde ale naturii lor, bărbații și femeile se lasă distrași de tot felul de lucruri – în general de diverse plăceri. Unii devin dependenți de aceste plăceri și rămân prinși în mrejele lor, incapabili să-și continue lucrarea.

Cățelul se lasă și el distras la început din cauza pofteilor sale. Acestea sunt adesea niște mici și fermecători *forajidos*, hoți, puși pe furat timp și libido. Timpul nostru, libidoul nostru. Jung spune, de altfel, că apetiturile umane trebuie ținute oarecum sub control. Altminteri, cum ați

văzut, ne oprim la fiecare os cu măduvă din drum, la fiecare plăcintă lăsată la răcit pe buturugă.

În încercarea lor de a afla numele componentelor naturii duale, se poate ca partenerii, asemeni câinelui din poveste, să se piardă în fața ispitelor întâlnite în cale, mai ales dacă ei înșiși sunt ființe nestăpânite sau flămânde. Ei pot uita chiar și ceea ce aveau de gând să facă. Se mai poate să fie tentați/asaltați de un element venind din inconștientul lor, care dorește să se impună femeilor ca să le exploateze sau să le seducă pentru propria plăcere, ori ca să-și stingă foamea lui de vânător.

În drum spre stăpânul său, câinele, distras de un os apetisant, cedează ispitei și uită numele fetelor. Acest episod ilustrează ce se întâmplă frecvent în cursul lucrării psihice: apetiturile interferează cu procesul principal. Nu trece o lună fără ca vreuna din analizandele mele să nu mi se plângă: „Am fost distrasă de la lucrarea mea profundă, pentru că am traversat o perioadă de puternică excitație sexuală și mi-a luat șapte zile să sting focul” sau „... pentru că am decis că săptămâna aceasta era momentul cel mai potrivit să-mi tund plantele” sau „... pentru că am început șapte noi proiecte creative, extrem de captivante, dar am ajuns apoi la concluzia că nu aveau viitor și le-am lăsat baltă”.

După cum vedeți, osul din drum ne așteaptă pe fiecare dintre noi. Miroase atât de bine, încât niciun câine nu ar putea să-l ignore. În cel mai rău caz, poate fi vorba de un viciu care deja ne-a costat mult. Dar chiar dacă am eșuat în repetate rânduri, trebuie să încercăm din nou și din nou, până reușim să-i rezistăm și să ne consacram principalei noastre lucrări.

Dinamica lucrării profunde este similară excitației sexuale. Începe de la zero, crește în etape și ajunge la o fază intensă și susținută. Dacă, între etape, survine o întrerupere bruscă (de pildă, din cauza unui zgomet puternic și neașteptat), trebuie reluat totul de la început. Când se lucrează cu stratul arhetipal al psihicului, se produce o tensiune similară. La cea mai mică întrerupere, trebuie să se reia aproape totul de la zero. Pe drum sunt multe oase delicioase, apetisante, irezistibile. Ele însă ne conduc oarecum spre o formă de amnezie, când uităm nu doar faza în care se află lucrarea noastră, dar și natura însăși a lucrării.

Coranul cu înțelepciune ne reamintește că vom da socoteală pentru toate plăcerile permise în viață, de care nu ne-am bucurat pe pământ. Dar nu e mai puțin adevărat că o plăcere în exces, sau chiar și o mică

plăcere într-un moment nepotrivit, poate duce la o scădere considerabilă a gradului de conștientizare. Și atunci, în loc să beneficiem de un aflux subit de înțelepciune, vom umbla ca un profesor distrat, murmurând: „Dar eu unde naiba eram?” Și ne vor trebui săptămâni, poate chiar luni, pentru a ne reveni din astfel de distrageri.

În poveste, câinele se reîntoarce la coliba surorilor, din nou le aude numele, și din nou pornește spre casă. El își urmează impulsul instinctiv de a încerca iar și iar. Dar iată că o plăcintă de mandarine îl ispitește, și iarăși uită numele. O altă formă de apetit îl asaltează acum, deturnându-l de la misiunea sa și, chiar dacă burta îi e plină, sufletul lui nu este mulțumit.

A avea permanent conștiința trează și, mai cu seamă, a nu ceda poftei care ne ispitesc în timp ce căutăm să stabilim conexiuni psihice, este – începem acum să înțelegem – un proces anevoios și de durată. Câinele face eforturi, dar drumul de la subconștientul arhetipal profund la mintea conștientă, de la nume la suprafață, e lung. E greu să ne păstrăm cunoașterea conștientă când drumul e presărat cu capcane.

Plăcinta de mandarine și osul reprezintă tentații perturbatoare care sunt, în felul lor, delicioase... Cu alte cuvinte, în psihicul fiecăruia există elemente înșelătoare, perfide, care se dovedesc a fi de altfel încântătoare. Aceste elemente se opun conștienței: ele prosperă menținând lucrurile întunecate și atrăgătoare. Uneori este greu să ne amintim că renunțăm la frumusețea luminii.

În poveste, câinele este cel ce aduce lumina. El caută să stabilească o conexiune conștientă cu mistică natură duală. În mod constant, „cineva” încearcă să-l împiedice, cineva invizibil, dar care, cu siguranță, este cel care a pus osul și cel care a făcut plăcinta. Fără îndoială, trebuie să fie străinul în negru, o altă ipostază a prădătorului natural al psihicului, inamicul conștienței. Datorită prezenței sale în structura psihicului oricărui om, chiar și psihicul cel mai puternic este în pericol să se piardă. Faptul de a ne aminti adevărata noastră misiune și de a ne-o repeta mereu, ca pe o mantra, ne va ajuta să rămânem conștienți.

Cum să devii de neclintit

Cățelul află încă o dată numele fetelor și aleargă spre stăpânul său. El ignoră festinul de pe marginea drumului și aroma îmbietoare ce vine

din tufăriș. Asistăm, prin urmare, la o evoluție a conștiinței psihicului. Psihicul instinctual a învățat să se domine, să-și stabilească prioritățile și să se concentreze. Refuză să se mai lase distras. Acum e hotărât.

Dar, ca picată din cer, o arătare înfricoșătoare se năpustește asupra cățelului. Străinul îl scutură zdravăn, urlând: „Spune-mi numele! Spune-mi numele fetelor, ca să le cuceresc!” Puțin îi pasă lui de dualitate sau de aspectele mai subtile ale psihicului. Pentru el, femininul este o posesiune ce trebuie cucerită, și nimic mai mult.

Străinul poate fi o persoană în carne și oase sau un complex negativ. Dar, și într-un caz, și în celălalt, consecințele sunt dezastruoase. De astă dată, însă, câinele se angajează într-o luptă disperată. Indiferent că suntem bărbați sau femei, survine oricând în viața noastră un incident, un lapsus, un element oarecum straniu, ce apare dintr-odată pentru a ne face să uităm cine suntem. În psihic întotdeauna există ceva care încearcă să ne fure numele. Și în lumea exterioară sunt mulți hoți de nume.

În poveste, micuțul câine luptă pe viață și pe moarte. Uneori, este nevoie de intervenția brutală a unui necunoscut, pentru a învăța să rămânem conectați la cunoașterea noastră cea mai profundă. Și atunci trebuie să luptăm pentru ceea ce iubim – să luptăm pentru a face lucrurile cu seriozitate, pentru a depăși motivele noastre spirituale superficiale, ceea ce Robert Bly numește „dorința de a ne simți minunat”⁴, pentru a ne adânci cunoașterea, pentru a termina ceea ce am început.

Cățelul luptă să păstreze numele și să evite astfel repetatele căderi în inconștient. Odată lupta încheiată, vedem că nu le-a mai uitat, întrucât acesta era însuși motivul luptei – cunoașterea femininului sălbatic. Cine deține această cunoaștere are o putere egală cu cea a femeii. Câinele a luptat pentru a-i da această putere celui care o merită, lui Manawee. A luptat pentru a apăra această putere de un aspect al vechii naturi umane, predispus să abuzeze de ea. Important este ca puterea să ajungă pe mâini bune. La fel de important ca și aflarea numelor.

Viteazul câine îi dezvăluie cele două nume stăpânului, care le spune apoi tatălui fetelor, deja pregătite să plece cu Manawee. În tot acest timp au așteptat ca el să descopere și să păstreze cunoașterea conștientă a naturii lor lăuntrice.

Vedem deci că cele două elemente care ne împiedică să progresăm sunt distragerile reprezentate de pofte și străinul înfricoșător, acesta din

urmă fiind uneori persecutorul natural din psihicul fiecăruia și alteori o persoană ori o situație din lumea exterioară. În orice caz, fiecare călător știe în mod instinctiv cum să le vină de hac acestor hoți și tâlhari. Numele trebuie păstrate, căci numele sunt totul.

Femeia interioară

Tot așteptând ca partenerul să le înțeleagă, femeile ajung să-și piardă răbdarea. „Cum de nu știe ce gândesc, ce vreau?” se întreabă ele. Și uneori se satură să-și mai pună această întrebare. Există totuși o soluție, utilă și eficientă.

Dacă femeia vrea un partener înzestrat cu o astfel de sensibilitate, va trebui atunci să-i dezvăluie secretul dualității feminine. Va trebui să-i vorbească despre femeia interioară care reprezintă a doua sa natură. Și, pentru a se simți pe deplin înțeleasă, va trebui să-l învețe să-i pună două întrebări aparent simple.

Prima întrebare este: „Ce vrei?” Practic, toată lumea pune acest gen de întrebare, oarecum mecanic. Există însă o altă întrebare, mai importantă, și anume: „Ce dorește ființa ta profundă?”

Cine ignoră dualitatea feminină va avea o mare surpriză, căci, atunci când natura sălbatică a femeii se ridică din adâncuri și începe a se afirma, nu arareori se întâmplă ca aceasta să aibă interese, sentimente și idei complet diferite de cele exprimate anterior.

Pentru a țese o legătură puternică, femeia va trebui și ea să-i pună partenerului aceleași întrebări. Ca femei, învățăm să ținem cont de cele două aspecte ale naturii noastre și ale naturii celorlalți. Pe baza informațiilor primite astfel, putem să determinăm foarte precis nevoile profunde și să le răspundem în consecință.

Când își consultă natura sa duală, femeia analizează, examinează, cercetează materialul aflat dincolo de conștiință, surprinzător prin conținutul său și, de cele mai multe ori, extrem de valoros.

Pentru a iubi cu adevărat o femeie, bărbatul trebuie să iubească și natura ei nedomesticită. Altminteri, femeia va fi dezechilibrată și labilă.

De aceea bărbații, tot așa ca și femeile, trebuie să dea nume naturii lor duale. Cei mai apreciați iubiți, prieteni, rude, „bărbați sălbatici” sunt cei ce vor să învețe. Cine nu arată niciun interes, cine nu e atras de idei

sau experiențe noi nu poate merge mai departe. Dacă e ceva care alimentează rădăcinile durerii, acela e tocmai refuzul de a mai învăța.

Știm că Bărbatul Sălbatic își caută femeia lui, neîmblânzită. Că ne sperie sau nu, este un act de iubire profundă faptul de a ne lăsa fascinați de natura sălbatică a celuilalt. Într-o lume în care oamenilor le este întotdeauna frică să „piardă”, s-au ridicat prea multe ziduri protectoare, care împiedică pătrunderea în numinozitatea altui suflet.

Partenerul ideal al femeii sălbatice este acela care dă dovadă de tenacitate și de o mare rezistență, care își trimite propria natură instinctuală să arunce o privire sub cortul sufletului femeii și înțelege ceea ce vede și aude acolo. Cel mai bun tovarăș este acela care nu se descurajează, nici nu se lasă distras de ispitele întâlnite în drum, ci revine iar și iar, încercând să înțeleagă.

Prin urmare, misiunea sălbatică a bărbatului este să-i afle adevăratele nume și să nu folosească această cunoaștere pentru a o domina, ci să cerceteze și să înțeleagă substanța divină din care este creată femeia. Să lase ca ea să-l inunde, să-l surprindă, să-l intrige, să-l bântuie chiar. Să rămână cu ea. Să-i cânte toate numele. Atunci ochii ei vor străluci... Și-ai lui...

Și pentru ca nu cumva să ne culcăm prea repede pe lauri, există încă o modalitate de a numi dualitățile, teribilă, dar esențială pentru toți cei ce iubesc. Dacă una din laturile naturii duale a femeii se poate numi „Viață”, sora geamănă a acestei forțe se numește „Moarte”. Forța numită „Moarte” este unul dintre cei doi poli magnetici ai naturii sălbatice. Învățând să numim cele două naturi, dăm în cele din urmă chiar peste teasta cheală a naturii Moarte. Se spune că numai eroii pot să-i suporte privirea. Bărbatul sălbatic cu siguranță poate s-o îndure. Și femeia sălbatică, de asemeni. În fapt, această întâlnire îi transformă fundamental.

Mergem deci să ne întâlnim cu Femeia Schelet.

Vânătoarea: Când inima-i un vânător singuratic

Femeia-schelet:

Față în față cu natura viață-moarte-viață a iubirii

Lupii știu ce înseamnă a fi împreună. Cine i-a studiat atent știe cât de profunde sunt legăturile dintre ei. De regulă, cuplurile se formează pe viață. Chiar dacă există conflicte, chiar dacă apar neînțelegeri, legăturile lor puternice le permit să le depășească și să rămână uniți în iernile aspre, ca și în primăverile abundente, în perioadele de lungi peregrinări, în timpul nașterii noilor pui, al înfruntării vechilor dușmani, al dansurilor tribale și cântecelor de grup. Nevoile relaționale ale oamenilor nu diferă cu nimic de cele ale lupilor.

Dacă viața instinctuală a lupilor implică loialitate și legături trainice, pline de încredere și devotament, oamenii au uneori probleme în acest domeniu. Dacă ar fi să vorbim în termeni arhetipali despre strânsele legături dintre lupi, am putea spune că integritatea acestor relații derivă din supunerea lor față de ancestrala natură viață-moarte-viață.

Natura viață-moarte-viață este un ciclu de naștere, creștere, declin și moarte, urmat întotdeauna de o nouă naștere. Acest ciclu influențează viața fizică în ansamblul său și toate aspectele vieții psihice. Totul, dar absolut totul i se supune: soarele, stelele, luna, oamenii, făpturile toate, de la cele mai mari până la cele mai mici, celulele, atomii...

Spre deosebire de oameni, lupii nu sunt surprinși de suferințele și coborâșurile vieții, energiei, forței, hranei sau oportunităților, nici nu le consideră punitive. Ei le iau așa cum vin și caută să se adapteze lor cât mai bine posibil. Natura instinctuală are extraordinara capacitate de

a traversa momentele bune și rele, fără a-și modifica câtuși de puțin relația cu sine și cu ceilalți.

Lupii fac față ciclurilor naturii și destinului cu grație, inteligență și cu dorința nestrămutată de a rămâne împreună cu propriul partener, de a trăi cât mai mult și cât mai bine. Dar pentru ca noi, oamenii, să ajungem să ne comportăm în modul acesta atât de înțelept, atât de protector, atât de sensibil, trebuie să înfruntăm ceea ce ne sperie cel mai tare. Căci, așa cum vom vedea, nu avem de ales. Trebuie să dormim cu Doamna Moarte.

În poveștile înțelepte, iubirea este rareori o întâlnire romantică a doi îndrăgostiți. Poveștile din regiunile circumpolare, de pildă, descriu iubirea ca o unire a două ființe, ale căror forțe reunite îi permit uneia dintre ele, sau amândouă, să intre în contact cu lumea sufletului și să participe la destin ca la un dans cu viața și cu moartea.

Cea pe care am să v-o spun acum este o poveste de vânătoare pe tema iubirii. Acțiunea ei se petrece în nordul înghețat și, pentru a o înțelege, trebuie să știm că, acolo, într-un ținut dintre cele mai aspre de pe pământ, cu o cultură a vânătorii puternic înrădăcinată, iubirea nu e un flirt, nici urmărirea unei simple plăceri a eului, ci o legătură vizibilă, creată de mușchiul psihic al rezistenței, o unire ce se menține în perioadele de abundență, dar și în vremurile de austeritate, în nopțile senine, dar și în zilele de mari încercări. Unirea a două ființe este văzută ca o magie șamanică, *angakok*, ca o relație prin intermediul căreia ambii parteneri ajung să afle „cine-i șeful”.

Acest tip de unire impune totuși anumite cerințe. Pentru a crea o astfel de iubire durabilă, este invitat un al treilea partener: Femeia-schelet. I se mai spune și Doamna Moarte și, în atare calitate, ea reprezintă natura viață-moarte-viață într-una din multiplele sale ipostaze. Sub acest aspect, Doamna Moarte nu-i o năpastă, ci o divinitate.

În relația de iubire, ea are rolul oracolului care știe când este timpul ca o etapă să înceapă și când să se încheie¹. Din această perspectivă, ea reprezintă, aspectul sălbatic al relației, cel de care bărbații se tem cel mai mult.. . și uneori și femeile, căci, atunci când se pierde încrederea în transformare, chiar și ciclurile naturale de creștere și declin ajung să inspire teamă.

Pentru a crea o iubire durabilă, cei doi îndrăgostiți trebuie s-o îmbrățișeze pe Femeia-schelet și să o accepte în relația lor. În această străveche

poveste a poporului inuit*, pe care mi-a încredințat-o Mary Uukalat, sunt descrise etapele psihice care ne vor conduce aici. Să urmărim deci cu atenție imaginile ce se înfiripă din aburul poveștii.

Femeia-schelet

NIMENI NU-ȘI MAI AMINTEA ce făcuse de își supăraseră tatăl atât de cumplit, dar nimeni nu uitase ce pășise, pentru că tatăl, orbit de furie, o târâse până la faleză și o aruncase în mare. Peștii îi mâncară carnea și-i devorară ochii, și din frumoasa fată nu mai rămase decât un schelet pe fundul mării, legănat încoace și încolo de ape.

Micul golf, odinioară plin de pescari, era acum pustiu. Iată însă că, într-o bună zi, sosi acolo un pescar. Omul venea de departe și n-avea cum să știe că pescarii din împrejurimi ocoleau acel loc, căci golful, spuneau ei, era bântuit.

Pescarul aruncă undița și, ca un făcut, cârligul se agăță chiar în coastele Femeii-schelet. „O, am prins unul mare!..” gândi pescarul și se puse deja a socoti câți oameni s-ar putea ospăta din peștele cel uriaș, cât timp le-ar ajunge și cât timp n-ar mai fi el nevoit să meargă la pescuit. Pe când se lupta cu greutatea aceea enormă de la capătul undiței, odată începu marea să fiarbă, scuturând caiacul ca pe un fir de pai, căci creatura din adânc prinse a se zbate din toate puterile ca să se elibereze. Dar cu cât se zbătea mai tare, mai rău se încurca în firul undiței și, orice făcea, era trasă încet, încet, spre suprafața apei.

Pescarul se întoarse să-și strângă plasa și nu văzu țeasta cheală ieșind din valuri, nici micii corali strălucind în orbitele craniului, nici crustaceele de pe bătrânii ei dinți de culoarea fildeșului. Iar când se întoarse cu plasa strânsă, scheletul întreg al femeii ieșise din apă și atârna de marginea caiacului, agățat în dinții săi albi și lungi.

„Aaaah!..” urlă omul. De spaimă, inima îi sări din piept, ochii i se duseră în fundul capului, iar urechile îi luară foc. „Aaaah!...” urlă el și-o izbi cu vâsla, aruncând-o în mare. Prinse apoi a lopăta ca un nebun spre mal. Nu văzuse că era încurcată în firul undiței și se sperie și mai rău

* Indigeni din Groenlanda, Canada, Alaska și Siberia, cunoscuți sub numele de „eschimoși”, adică „mâncători de carne crudă”, dar numele pe care și-l dau ei este cel de „inuit”, care înseamnă „om” (*n. trad.*).

când o zări din nou: arătarea părea că stă în picioare și-l urmărește. Oricâte zigzaguri făcuse, era mereu în spatele lui, rostogolind nori de aburi deasupra apei cu răsuflarea ei, și întinzând brațele, ca și cum ar fi vrut să-l prindă și să-l tragă în adâncuri.

„Aaaaaaaaah!...” gemu pescarul când atinse țărmlul. Sări iute din caiac și, ținând strâns bățul undiței, o rupse la fugă. Dar scheletul alb precum coralul, încă agățat în firul de pescuit, venea săltând pe urmele lui. Pescarul urcă peste stânci. Femeia-schelet, după el... Goni apoi prin tundra înghețată. Ea, după el... În goana-i turbată, călcă peste carnea lăsată la uscat, fărâmiând-o sub *mukluks*, cizmele lui, din piele de focă.

Femeia-schelet îl urma însă neclintit. Ba chiar luă din mers câțiva pești uscați și-i înfulecă pe loc, căci de foarte mult timp nu mai pusese nimic în gură. În cele din urmă omul ajunsese la căsuța lui de zăpadă, la igluul său. Se năpusti în tunel și pătrunse înăuntru de-a bușilea. Fără suflare, rămase în întuneric, suspinând. Inima îi bătea ca o tobă... ca o tobă uriașă... În sfârșit, la adăpost... o, da!... mulțumită zeilor, mulțumită Corbului, da!... și preamiloștivei Sedna, la adăpost... în sfârșit.

Dar când aprinse lampa cu ulei de balenă, incremeni. Ea era chiar acolo. Zăcea grămadă într-un colț, pe pardoseala de zăpadă, cu un călcâi atârând peste umăr, un genunchi înțepenit între coaste și un picior răsucit peste cot. Mai departe, nu mai știu să spună ce s-a întâmplat. Poate lumina lămpii îi îndulcise trăsăturile, sau poate faptul că el era singur... Nu înțelegea nici el de ce, dar se simți cuprins de un val de duioșie. Întinse spre ea mâinile-i aspre și, vorbindu-i încetișor, așa cum îi vorbește o mamă copilului ei, prinse a o descurca din firul undiței.

„Uite așa... uite așa...” Îi eliberă mai întâi degetele de la picioare, apoi gleznele... „uite așa... uite așa...” Și tot descâlci la oase până târziu în noapte. Așeză până și ultimul oscior la locul lui și apoi, ca să nu-i fie frig, o acoperi cu blănuri.

Căută cremenea și aprinse focul cu câteva fire din părul lui. Strânse apoi firul de pescuit și se puse să ungă lemnul prețios al undiței. Din când în când, mai arunca așa câte o privire cu coada ochiului spre femeie, iar ea, sub blănuri, tăcea chitic. Un cuvânt nu spunea. Nu îndrăznea. Se temea ca nu cumva s-o ia pescarul și s-o arunce de pe stânci, și atunci praful s-ar fi ales de oasele ei.

Bărbatului i se făcu somn. Se strecură sub blănuri și adormi curând. Uneori, când oamenii dorm, din ochiul celui ce visează se întâmplă să

curgă o lacrimă. Nu vom ști niciodată din ce vis izvorăște, dar sigur e un vis trist sau nostalgic. La fel se întâmplă și cu pescarul nostru.

Femeia-schelet văzu lacrima lucind în lumina focului și-ndată i se făcu sete, o sete cumplită. Se trase anevoie lângă bărbatul adormit și își apropie gura de lacrima lui. Acea unică lacrimă era ca un râu adevărat, iar ea bău și bău până-și potoli setea ce-o mistuia de ani de zile.

Pe când stătea lungită lângă el, femeia își strecură încet mâna înlăuntrul bărbatului adormit și-i luă inima, toba aceea puternică. Se puse jos și prinse a bate din ambele-i laturi: Bum, bum!... Bum, bum!...

Bătea ritmul și cânta: „Carne, carne, carne!... Carne, carne, carne!...”, și carnea pe oase la loc îi creștea.

Cântă pentru păr, cântă pentru ochi ageri, cântă pentru mâini dolo-fane. Cântă pentru despicătura dintre picioarele sale, pentru sâni mari – atât de mari, de să te poți înfășura în ei ca să te încălzești – și pentru tot ce are nevoie o femeie.

Iar când fu gata, cântă să scoată hainele bărbatului adormit, lunecă apoi în pat lângă el și se lipi strâns de trupul lui. Îi puse acum la loc, în piept, toba aceea minunată, inima lui, și astfel se treziră unul în brațele celuilalt, învăluiți în noaptea lor, împreună, dar într-o altă lume, o lume frumoasă și trainică.

Oamenii, care nu-și mai amintesc cum de se abătuse nenorocirea asupra ei, spun că femeia a plecat cu pescarul și că, de-atunci, au fost hrăniți mereu de vietățile mării pe care le cunoscuse ea în vremea când trăia sub apă. Povestea, mai spun ei, e adevărată, dar asta e tot ce știu.

Moarte în casa iubirii

Neputința de a-i rezista Femeii-schelet și de a o descâlci face ca multe povești de iubire să eșueze. Pentru a iubi, trebuie să fim puternici și înțelepți. Forța vine din spirit, iar înțelepciunea, din experiența cu Femeia-schelet.

Așa cum vedem în poveste, pentru a fi hrăniți toată viața, trebuie să acceptăm natura viață-moarte-viață și să dezvoltăm o relație cu ea. Atunci nu mai rătăcim urmărindu-ne fanteziile, ci abordăm cu înțelepciune morțile necesare și nașterile miraculoase care creează adevăratele relații. Dinaintea Femeii-schelet, aflăm că pasiunea nu trebuie „căutată”: ea

este periodic generată și, deci, dăruită. Femeia-schelet ne arată că a trăi împreună toate suferințele și coborâșurile, toate începuturile și sfârșiturile, dă naștere unei iubiri inegalabile, devotate.

Povestea aceasta este o metaforă foarte potrivită pentru problema iubirii moderne, teama de natura viață-moarte-viață, dar mai cu seamă de aspectul „moarte” al acestei naturi. În majoritatea culturilor occidentale, diferite dogme și doctrine au ocultat caracterul real al naturii Moarte până la a o separa complet de cealaltă jumătate a sa, Viața. Am fost greșit învățați să acceptăm o formă mutilată a unuia dintre aspectele cele mai profunde și mai importante ale naturii sălbatice. Ni s-a spus că după moarte nu mai e nimic altceva decât moarte. Dar nu este așa. Moartea poartă totdeauna în sine germenul unei noi vieți, chiar dacă din ea a rămas doar o mână de oase.

În loc să fie considerate opuse, arhetipurile Vieții și ale Morții trebuie văzute ca un cuplu, ca aspecte complementare ale aceluiași fenomen. E adevărat că, în cadrul aceleiași relații de iubire, survin nenumărate finaluri. Dar undeva, în straturile delicate ale ființei ce se creează atunci când doi oameni se iubesc, există o inimă și o respirație. Când o jumătate a inimii se golește, cealaltă se umple. Când o respirație se încheie, alta începe.

Dacă suntem convinși că forța viață-moarte-viață încetează să mai acționeze după moarte, nu-i de mirare că unii dintre noi se tem să se angajeze într-o relație. Perspectiva ca ea să înceteze ne înspăimântă. Nu vrem nici măcar să părăsim pridvorul și să intrăm în casa iubirii. Ne îngrozește gândul că, acolo, în salon, așteaptă Doamna Moarte, bătând nerăbdătoare din picior. Dinaintea ei se află o listă cu tot ce are de făcut: într-o parte sunt înșirate cele ce trebuie să trăiască, iar în cealaltă, cele ce trebuie să moară. Și ea ține morțiș să-și facă treaba. Este ferm hotărâtă să păstreze echilibrul.

Arhetipul forței viață-moarte-viață este foarte greșit înțeles în multe culturi moderne. Unele dintre ele nici nu mai știu că Doamna Moarte este iubitoare și că tocmai prin grija ei viața se reînnoiește. În multe tradiții populare, i s-a creat o imagine de-a dreptul înfricoșătoare: se spune că umblă cu o coasă și retează viețile celor care nici nu se așteaptă, că-și sărută victimele, lăsând în urmă-i cadavrele lor, ori le îneacă și geme apoi prelung în noapte.

Dar în alte culturi, ca de pildă cea a Indiilor Orientale sau a mayașilor, culturi care au păstrat intacte învățăturile despre roata vieții și a morții, Doamna Moarte îi îmbrățișează pe muribunzi, alinându-le durerea și mângâindu-i. Se spune că ea întoarce pruncul cu capul în jos în pântecul mamei ca să se poată naște. Ea conduce mâinile moașei, ea deschide în piept izvorul laptelui și tot ea îl mângâie pe cel ce plânge singur. Cine cunoaște întregul ciclu al acțiunilor sale, nu vede în ea un personaj negativ și nu o disprețuiește. Dimpotrivă. Îi respectă generozitatea și lecțiile.

În termeni arhetipali, natura viață-moarte-viață este o componentă fundamentală a naturii instinctuale. În mituri și în folclor, o întâlnim sub felurite nume: *Dama de la Muerte*, Doamna Moarte, *Coatlicue*, *Hel*, *Berchta*^{*}, *Ku'an Yin*^{**}, *Baba Iaga*, Femeia în Alb, Îndurătoarea Umbră a Noptii, *Graiele* – cele trei bătrâne din mitologia greacă. De la *Banshee*^{***}, în carul său de nori, la *Llorona*, jeluitoarea ce cutreieră malurile râului, de la îngerul negru care-i atinge pe oameni cu aripa, făcându-i să cadă în extaz, până la lumina fulgurantă ce apare în iminența morții, poveștile sunt pline de asemenea vestigii ale personificărilor străbunei zeițe a creației².

Mare parte din ceea ce știm despre natura viață-moarte-viață este contaminat însă de frica noastră de moarte. Drept urmare, capacitatea noastră de a ne mișca urmându-i ritmurile este destul de redusă. Dar aceste forțe nu ne „fac” niciun rău. Nu ne fură ceea ce iubim și nici nu se comportă precum un șofer iresponsabil care strivește sub mașina lui tot ce avem noi mai drag și fuge în mare viteză.

Nu, forțele viață-moarte-viață fac parte din natura noastră. Este o autoritate interioară care știe pașii, care cunoaște dansul Vieții și al Morții. Ea se compune din acele părți din noi care știu când un anumit lucru poate, ar trebui sau trebuie să se nască și când trebuie să moară. E un profesor înțelept, cu condiția ca noi să învățăm a-i urma ritmul. Poeta mexicană mistică și extatică, Rosario Castellanos, scrie despre capitularea în fața forțelor ce guvernează viața și moartea:

^{*} Zeița cea luminoasă în tradițiile precreștine germanice din regiunea Alpilor (n. trad.).

^{**} Zeița milei în estul asiatic (n. trad.).

^{***} Personaj fantastic din mitologia irlandeză, închipuit ca o femeie frumoasă, prevestitor al morții și mesager al lumii de dincolo (n. trad.).

...dadme la muerte che me falta...
...dați-mi moartea de care am nevoie....

Poeții știu: fără moarte, nimic nu are valoare. Fără moarte, nu există lecții. Fără moarte, nu există întunericul în care diamantele scânteiază. În vreme ce inițiații nu se tem de Doamna Moarte, cultura noastră ne încurajează adesea s-o aruncăm pe Femeia-schelet din înaltul falezei, nu doar pentru că ar fi înfricoșătoare, dar și pentru că ne-ar lua mult prea mult timp ca să învățăm cum lucrează. Într-o lume fără suflet, trebuie să alergăm tot mai repede în căutarea aceluia filament care să ardă veșnic, începând de acum. Or, miracolul pe care-l căutăm ia timp: timp pentru a-l găsi, timp pentru a-i da viață.

Căutarea modernă a unui perpetuum mobile rivalizează cu căutarea unui mecanism al iubirii perpetue. Nu-i de mirare că cei ce vor să iubească sunt confuzi și tulburați și, ca în povestea pantofiorilor roșii a lui Hans Christian Andersen, dansează nebunește, incapabili să pună capăt freneziei lor, și trec ca o furtună pe lângă ceea ce iubesc din adâncul inimii.

Există însă o modalitate mult mai bună, care ține cont de slăbiciunile, fricile și bizareriile naturii umane. Și, cum se întâmplă frecvent în ciclurile individuației, cei mai mulți dintre noi dăm peste ea pur și simplu din întâmplare.

Primii pași în iubire

Găsirea întâmplătoare a comorii

Toate poveștile conțin material ce poate fi înțeles ca o oglindă a aspectelor bune sau rele ale vieții noastre interioare sau ale culturii. Tot în povești întâlnim și teme mitice care descriu etapele căutării echilibrului, interior și exterior, și dau instrucțiuni pentru păstrarea acestuia.

Am putea desigur considera că *Femeia-schelet* reprezintă mișcările în interiorul unui singur psihic, dar eu înclin să văd în această poveste o serie de șapte încercări prin care un om învață să iubească sincer și profund un alt om. Este, după părerea mea, o interpretare care valorizează mult mai bine povestea. Iată-le: descoperirea celui alt ca pe un fel de comoară spirituală, chiar dacă nu ne dăm seama imediat de lucrul

acesta. După care, în majoritatea relațiilor de iubire, vine urmărirea și ascunderea, perioadă de speranțe și temeri pentru ambii parteneri. Urmează descălcirea și înțelegerea aspectelor de viață-moarte-viață ale relației și compasiunea pentru încercarea în sine. Tot acum se instalează încrederea, care le permite să se destindă și să-și afle tihna în prezența celuilalt și a bunăvoinței sale. Se împărtășesc apoi tristeți trecute și vise ce țin viitorul, acesta fiind începutul cicatrizării rănilor vechi ale iubirii. În final, prin cântecul inimii, se naște o nouă viață, iar sufletele și trupurile se unesc.

Prima încercare, descoperirea comorii, se regăsește în zeci de basme din întreaga lume, care descriu prinderea unei creaturi din adâncul mării. Când într-o poveste se întâmplă acest lucru, știm că imediat se va dezlănțui lupta între ceea ce trăiește în lumea de sus și ceea ce trăiește, sau a fost refulat, în lumea de jos. În povestea noastră, captura pescarului întrece cu mult așteptările sale. „O, e unul mare..”, gândește el, întorcându-se să strângă plasa.

Nu realizează că tocmai e pe cale să scoată la suprafață cea mai teribilă dintre comori, căci e mai mult decât poate el să îndure. Nu știe că va trebui să ajungă la un acord cu acea creatură și că toate puterile lui vor fi puse la încercare. Mai rău încă: nu știe că nu știe. În această situație se află toți îndrăgostiții la început: sunt orbi ca liliecii.

Neștiutorii tind să abordeze iubirea întocmai precum pescarul nostru prada: „Sper să prind unul mare, unul care să mă hrănească multă vreme, să-mi aducă bucurie și să-mi facă viața ușoară, unul cu care să mă pot lăuda celorlalți pescari la întoarcerea acasă”.

Este atitudinea tipică vânătorului naiv sau flămând. Valorile celor foarte tineri, ale celor neinițiați, flămânzi sau răniți, se învârt în jurul găsirii și cuceririi de trofee. Cei foarte tineri nu știu încă ce vor, cei flămânzi caută hrană, iar cei răniți caută o compensare a pierderilor anterioare. Și absolut toți, fără excepție, vor da peste o comoară.

Când ne aflăm în compania formidabilelor puteri ale psihicului, întrupate aici de femeia viață-moarte-viață, și suntem naivi, vom găsi de bună seamă mai mult decât ne așteptam. Nu rareori ne amăgim cu gândul că vom fi hrăniți de natura profundă grație unei povești de iubire, unei slujbe sau banilor, și sperăm ca această hrană să dureze mult timp. Am vrea să nu fie nevoie să mai muncim. La drept vorbind, sunt momente chiar când ne-ar place să fim hrăniți fără să muncim

deloc. Știm foarte bine că nimic valoros nu se obține astfel și totuși nutrîm asemenea dorință.

E ușor să stăm și să visăm la o iubire ideală. E un fel de anestezie din care am putea să nu ne mai revenim niciodată dacă nu am da peste ceva cu adevărat prețios, fără să fim câtuși de puțin conștienți de lucrul acesta. Or, tocmai aici este, pentru cei naivi sau răniți, miracolul psihicului. Chiar dacă le lipsește entuziasmul, chiar dacă nu cred, chiar dacă nu vor, chiar dacă nu se simt vrednici, chiar dacă nu sunt pregătiți, ei vor da, cu totul întâmplător, peste o comoară. Omului îi revine atunci sarcina să nu subvalueze ce a găsit, să recunoască o comoară, oriunde s-ar afla ea și orice formă ar avea, și să se gândească bine ce va face mai departe.

Tema pescarului și cea a vânătorului au un simbolism arhetipal comun. Și unul, și celălalt, reprezintă, printre multe altele, elementele psihologice ale omului care caută să cunoască, să-și hrănească sinele, unindu-se cu natura instinctuală. În povești, ca și în viață, vânătorul și pescarul își încep căutarea fie cu o atitudine de respect sacru, fie în mod meschin sau trufaș. Această ultimă modalitate pare să corespundă pescarului din poveste. El nu e meschin, dar nici nu are o atitudine sau intenții care să poarte amprenta sacrului.

Îndrăgostiții încep uneori exact la fel. La începutul unei relații, ei caută doar un pic de exaltare sau un antidepresiv de tipul „ajută-mă să trec peste noapte”. Fără să-și dea seama, pătrund într-o zonă a psihicului lor, și a celuiilalt, unde sălășluiește Femeia-schelet. Poate că eul lor se află aici în căutarea distracției, dar, pentru Femeia-schelet, acest spațiu psihic este sacru. Iar când ne aventurăm în aceste ape, sigur o vom prinde în cârlig.

Pescarul crede că nu face altceva decât să caute puțină hrană, când de fapt aduce în întregime la suprafață natura feminină esențială, natura neglijată viață-moarte-viață. Ea nu poate fi trecută cu vederea, căci oriunde începe o nouă viață, apare și Regina Morții, iar oamenii, chiar și pentru o clipă, o privesc fascinați și înfricoșați.

Prin tema inițială – cea a femeii zăcând pe fundul oceanului – Femeia-schelet poate fi asemuită Sednei³, întruparea naturii viață-moarte-viață în mitologia inuită. Sedna este marea zeiță a creației, care trăiește în lumea subpământeană a inuiților. Tatăl său o aruncase peste bordul caiacului, fiindcă, spre deosebire de fetele ascultătoare din

trib, a fugit cu un bărbat-câine. Ca și tatăl din povestea *Fata fără mâini*, i-a tăiat mâinile. Brațele și degetele ei căzură pe fundul mării și se transformară în pești, foci și alte animale, care au devenit apoi hrana inuiților.

Trupul Sednei se scufundă și el. Și, în scurt timp, acolo, pe fundul mării, nu mai rămaseră din ea decât oasele și părul ei lung. În ritualurile inuiților, șamanii înoată până la ea, oferindu-i hrană furiosului ei soț-câine care o păzește, spre a-l îmbuna. Șamanii îi piaptănă pletele lungi și-i înalță cântări, implorând-o să vindece sufletul sau trupul vreunui om de pe uscat, căci ea este *angakok'*, marea preoteasă. Este marea poartă nordică a Vieții și a Morții.

Femeia-schelet, care a trăit o veșnicie sub apă, mai poate fi înțeleasă ca forța viață-moarte-viață neglijată și rău folosită a unei femei. Când renaște, guvernează capacitatea intuitivă și emoțională de a încheia ciclurile vitale ale nașterilor și morților, ale doliurilor și sărbătorilor. Ea este cea care pătrunde esența lucrurilor. Ea poate spune când a venit timpul ca un loc, un obiect, o acțiune, un grup sau o poveste de iubire să moară. Acest dar, această sensibilitate psihică, le este hărăzită celor dispuși să o aducă la suprafață prin simplul fapt de a-l iubi pe celălalt.

Există în fiecare bărbat și în fiecare femeie o parte din ei înșiși care refuză să accepte că, în orice poveste de iubire, Moartea trebuie să-și aibă partea sa. Pretindem că putem iubi fără ca iluziile noastre despre iubire să moară. Pretindem că putem merge mai departe fără ca așteptările noastre superficiale să piară. Ne amăgim că putem continua fără ca entuziasmul și elanurile noastre să se stingă vreodată. Or, în iubire, din punct de vedere psihic, totul se destramă – totul. Eul nici nu vrea să audă, dar așa trebuie să fie, iar omul înzestrat cu o natură profundă, sălbatică, este incontestabil înclinat să accepte.

Ce moare? Mor iluziile, așteptările, moare dorința imensă de a avea totul, de a lua doar frumosul... Și cum întotdeauna iubirea provoacă o descindere în natura Moarte, înțelegem de ce sunt necesare stăpânirea de sine și un spirit puternic. Când ne angajăm să iubim, ne angajăm totodată să readucem la viață esența Femeii-schelet și învățăturile sale.

Pescarul din poveste nu percepe imediat natura capturii sale. Asta i se întâmplă oricui la început. Când pescuiești în inconștient, e greu să-ți dai seama ce-ai agățat. Dacă nu suntem experimentați, nu știm că

* Nume dat de inuiți șamanului (*n. trad.*).

acolo jos trăiește natura Moarte. Și, imediat ce aflăm cu cine avem de-a face, primul impuls este să o aruncăm, precum tații mitici care-și aruncă fiicele rebele în mare.

Știm că relațiile pot uneori să se clatine atunci când trecem de la faza anticipării la cea în care trebuie să înfruntăm ceea ce efectiv s-a prins în cârlig. Lucru perfect adevărat și pentru relația dintre mamă și micuțul ei de optsprezece luni, și pentru cea dintre părinți și fiul adolescent, și pentru prietenii sau relațiile de iubire de-o viață sau foarte recente. O relație, începută cu totală bunăvoință, devine incertă și uneori se clatină când se încheie „perioada roz”. Abia atunci începe însă cu adevărat relația cea mai responsabilă, iar omul trebuie să facă uz de toată înțelepciunea, de toată priceperea sa.

Femeia-schelet de pe fundul mării reprezintă o formă inertă de viață instinctuală profundă. Ea știe perfect ce dă Viață și ce aduce Moarte. Dacă îndrăgostiții se încăpățânează s-o țină tot într-o distracție, prinși în vârtejul plăcerilor și al altor tipuri de senzații intense și ucigătoare, dacă inistă să trăiască în furtunile pasiuni, într-un *Donner und Blitz* sexual, dacă se lasă duși de torentul lipsit de conflicte al desfătării, vor arunca natura viață-moarte-viață de pe stâncile înalte ale falezei și o vor îneca din nou în mare.

Refuzul de a integra în relația de iubire toate ciclurile de viață și de moarte, face ca natura simbolizată de Femeia-schelet să fie smulsă din locașul ei psihic și înecată. Relația de iubire decurge atunci în registrul forțat al sloganului „...niciodată triști, mereu fericiți împreună”. Iar sufletul relației se scufundă, se pierde sub ape, unde va rătăci inconștient și inutil.

Femeia-schelet este întotdeauna aruncată de pe stânci când unul dintre parteneri – sau chiar amândoi – nu poate să o suporte sau să o înțeleagă, atunci când noi nu înțelegem importanța transformării: momentul în care lucrurile trebuie să moară spre a fi înlocuite de altele. Dacă îndrăgostiții nu pot suporta aceste procese de viață-moarte-viață, iubirea lor nu va depăși stadiul dominat de hormoni.

Aruncând această misterioasă natură din înaltul falezei, femeia îndrăgostită și forța sufletească a bărbatului devin un schelet, lipsit de hrană, de iubire autentică. În măsura în care femeia este păstrătoarea ciclurilor biologice și emoționale, ciclurile viață-moarte-viață se află în centrul preocupărilor sale. Și pentru că nicio viață nouă nu poate să

existe fără declinul a ceea ce a fost înainte, îndrăgostiții care se încapățânează să mențină totul la cote ametoitoare vor trăi o relație din ce în ce mai osificată. Tocmai dorința de a forța iubirea să continue numai în forma sa cea mai pozitivă duce, în cele din urmă, la moartea definitivă a iubirii.

Pescarul se află în fața unei mari provocări: confruntarea cu Doamna Moarte, cu îmbrățișarea ei, cu ciclurile ei de viață și moarte. Spre deosebire de alte povești în care pescarul prinde și apoi eliberează o făptură acvatică, răsplătit fiind pentru gestul său cu împlinirea unei dorințe, Doamna Moarte nici nu se gândește să plece și nu consimte să îndeplinească vreo dorință. Ea iese la suprafață, fie că place sau nu, pentru că fără ea nu poate exista o adevărată cunoaștere a vieții, iar fără această cunoaștere nu poate exista nici loialitate, nici iubire adevărată, nici devotament. Iubirea are un preț. Cel al curajului. Căci, așa cum vom vedea, drumul e lung.

Am observat frecvent la îndrăgostiți, indiferent de sex, următorul fenomen: două persoane încep un dans pentru a vedea dacă vor vrea să se iubească. Și, dintr-odată, Femeia-schelet este din întâmplare prinsă-n cârlig. Ceva în relația lor începe să piardă din intensitate și riscă să se degradeze. Uneori slăbește plăcerea dureroasă a atracției sexuale, sau încep să fie remarcate părțile slabe și rănite ale celuilalt ori inadecvarea sa ca trofeu, și atunci iese la suprafață țeasta cheală, cu dinții îngălbeniți, ai bătrânei creaturi.

Pare înspăimântător, dar este prima dată când ni se oferă realmente ocazia de a ne demonstra curajul și de a cunoaște iubirea. Să iubești înseamnă să rămâi alături de celălalt. Înseamnă să intri, dintr-o lume a fanteziei, într-un univers în care este posibilă iubirea durabilă, față în față, o iubire bazată în întregime pe devotament. Iubire înseamnă să rămâi atunci când fiecare celulă strigă: „Fugi!...”

Când îndrăgostiții sunt capabili să suporte natura viață-moarte-viață, când pot să o vadă ca pe un continuum – ca noaptea între două zile – ca forță ce creează o iubire care să dureze toată viața, ei pot să-i țină piept Femeii-schelet în relația lor. Împreună, ei devin atunci mai puternici și ajung la o mai profundă înțelegere a celor două lumi în care trăiesc, lumea materială și lumea spiritului.

În cei peste douăzeci de ani de practică, am văzut bărbați și femei cuibărindu-se pe canapeaua mea și spunând cu o fericire amestecată cu

spaimă: „Am cunoscut pe cineva... Nu mă gândeam, îmi vedeam de-ale mele, nici nu mă uitam în jur. Și, deodată, o(îl) întâlnesc pe Ea(El). Și acum ce să fac?...” Ei alimentează noua relație și în același timp sunt speriați. Dau înapoi, se îngrijorează. Se tem cumva să nu piardă iubirea celuilalt? Nu. Sunt înspăimântați, fiindcă încep să zărească țeasta cheală ivindu-se din valurile pasiunii lor. Ai!... Și acum ce să facă?...

Le spun că e un moment magic, dar asta nu-i liniștește prea mult. Le spun că urmează să li se întâmple ceva cu adevărat minunat, însă nu par prea convinși. Îi rog să reziste, și reușesc, dar cu mari eforturi. Însă n-apuc nici măcar să prind de veste, din perspectiva analizei, că bărcuța relației lor de iubire se îndreaptă tot mai repede către mal. Cât ai zice pește, cei doi sar pe uscat și... se salvează cine poate!... Iar eu, ca psihanalist, fug alături de ei încercând să strecur câte-un cuvânt, în timp ce, împleticindu-se, pe urmele noastre vine... ghiciți voi cine.

În general, când ne trezim în fața Femeii-schelet, primul impuls este să fugim mai iute ca vântul și cât mai departe. Chiar și fuga face parte din proces. E omenește, la urma urmei, dar nu trebuie să dureze la infinit.

Urmărirea și ascunderea

În poveștile de iubire, natura Moarte are prostul obicei de a apare chiar în clipa când credem că am cucerit pe cineva, că am prins „un pește mare”. Atunci iese la suprafață natura viață-moarte-viață, îngrozindu-i pe cei doi parteneri, care încep să se gândească serios la motivele pentru care relația lor nu poate, nu va putea sau nu ar trebui să „meargă”. Acesta este momentul plonjării în vizuină, în încercarea de a deveni invizibili. Invizibili pentru cine? Pentru celălalt? Nu. Pentru Femeia-schelet. Ea este motivul real al fugii și al ascunderii. Dar, cum vom vedea, nu există niciun loc unde să ne putem ascunde.

Psihicul rațional caută ceva profund. Și nu numai că găsește, dar are un șoc atât de mare, că de-abia îl poate suporta. Îndrăgostiții au impresia că sunt urmăriți. Uneori ei cred că partenerul lor este urmăritorul. În realitate, este Femeia-schelet. La început, atunci când învățăm să iubim cu adevărat, înțelegem greșit unele lucruri. Credem că celălalt ne urmărește când, de fapt, tocmai intenția noastră de a stabili o relație specială cu o altă persoană este cea care agață Femeia-schelet astfel încât să nu ne scape. Oriunde se naște iubirea, forța viață-moarte-viață iese la suprafață. Întotdeauna.

Iată-i deci pe cei doi – pescarul și Femeia-schelet – încurcați unul cu altul. Și, în timp ce vine împleticindu-se în urma pescarului îngrozit, Femeia-schelet începe să participe la viață într-un mod primitiv: i se face foame și mănâncă pește uscat. Mai târziu, când se trezește și mai mult la viață, își stinge setea cu lacrima pescarului.

În toate poveștile de iubire, întâlnim acest straniu fenomen: cu cât iubitul fuge mai tare, cu atât Femeia-schelet iuțește pasul. Când unul dintre cei doi îndrăgostiți încearcă să fugă din relație, relația este investită în mod paradoxal cu și mai multă viață. Cu cât se creează mai multă viață, cu atât mai îngrozit e pescarul. Și cu cât fuge mai tare, mai multă viață se creează... Aceasta e una din marile tragicomedii ale vieții.

Un om aflat într-o situație similară a visat că se îndrăgostise de o femeie, al cărei trup diafan se deschise ca un dulăpior. În interior erau embrioni fremătători și sclipitori, pumnale pline de sânge pe rafturi și punji ticsite cu verdețuri proaspete de primăvară. Omul în cauză a fost pus serios pe gânduri, căci acela era un vis despre natura viață-moarte-viață.

Aceste întrezăriri ale interiorului Femeii-schelet îi fac pe ucenicii iubirii să înșface undița și să fugă de ea mâncând pământul. Femeia-schelet este imensă și misterioasă; numinozitatea ei este orbitoare. Psihic vorbind, se întinde de la un orizont la altul și de la paradis la infern. Este impresionant de vastă... Și cu toate acestea, nu-i de mirare că oamenii aleargă s-o îmbrățișeze. Ceea ce ne înspăimântă ne poate întări, ne poate vindeca.

În etapa fugii și ascunderii, îndrăgostiții încearcă să-și raționalizeze frica de ciclurile viață-moarte-viață ale iubirii. „Ar putea fi mai bine cu altcineva”, își spun ei, sau „Nu vreau să renunț la...” sau „Nu vreau să-mi schimb viața”, sau „Nu vreau să văd rănilor altuia, și nici pe-ale mele”, sau „Încă nu sunt pregătit”, sau „Nu vreau să fiu transformat fără să știu mai întâi, și în cel mai mic detaliu, cum voi fi/ce voi simți după aceea”.

E un moment când gândurile toate se învălmășesc, când cauți cu disperare să te pui la adăpost, iar inima bate nebunește, nu pentru că iubește și este iubită, ci pur și simplu de frică. Cumplit este să te prindă Doamna Moarte! Dar și mai cumplit e să stai față în față cu forța viață-moarte-viață!

Unii fac greșeala să creadă că fug de relația cu celălalt. Dar nu. Nu de iubire fug, și nici de presiunea relației. Ei caută să evite misterioasa

forță viață-moarte-viață. Psihologia o numește „teamă de intimitate, teamă de implicare”. Acestea nu sunt însă decât simptome. Adevărata problemă este neîncrederea. Cei care fug mereu se tem să trăiască în acord cu ciclurile naturii sălbatice.

Pescarul nostru este deci urmărit. Doamna Moarte îl urmărește pe apă și pe uscat; ea trece granița dintre inconștient și masa solidă, conștientă, a minții. Psihicul conștient se edifică în legătură cu ceea ce a prins și încearcă, disperat, să scape de pradă. Așa procedăm mereu în viața noastră. Ceva înspăimântător începe să iasă la suprafață. Nu-i dăm atenție și continuăm să tragem, crezând că tocmai am pus mâna pe o comoară. Și este într-adevăr o comoară, dar nu de tipul celei pe care ne-o imaginăm. Din nefericire, am fost învățați să ne temem de ea, și atunci încercăm să fugim, s-o aruncăm sau s-o înfrumusețăm ca să pară altceva decât este. Dar asta nu servește la nimic. În final, toți trebuie să o sărutăm pe zgrițuroaică.

Același lucru se întâmplă și în iubire. Vrem doar frumosul, și ne trezim față în față cu „urâtul”. O respingem mereu, dar Femeia-schelet nu se lasă. Noi fugim, ea ne urmărește. Ea este marele maestru pe care am tot spus că ni-l dorim. Iar acum când vine, urlăm exasperați: „Nu, nu, vrem alt maestru!” Păcat! Acesta este maestrul fiecăruia dintre noi.

Se spune că maestrul apare atunci când elevul este pregătit. Înseamnă că maestrul interior apare atunci când sufletul e pregătit, nu eul. Maestrul vine întotdeauna când sufletul îl cheamă. Din fericire... căci eul nu-i niciodată pregătit. De-ar fi să așteptăm ca eul să se pregătească pentru ca maestrul să vină, am rămâne toată viața fără maestru. Avem însă noroc, căci sufletul își transmite neîncetat dorința, ignorând părerile mereu schimbătoare ale eului.

Când lucrurile se complică, iar relația de iubire ia un aspect îngrijorător, mulți se tem că sfârșitul e aproape. Dar nu e așa. Fiind o chestiune arhetipală, și cum Femeia Schelet joacă rolul sorții, eroul *trebuie* s-o ia la sănătoasa, Doamna Moarte *trebuie* să vină pe urmele lui, iubitul-ucenic *trebuie* să se refugieze, cu sufletul la gură, în mica lui colibă, crezându-se la adăpost. Iar Femeia-schelet *trebuie* să-l urmeze chiar în refugiul lui salvator, el *trebuie* s-o descâlcească și așa mai departe.

Pentru îndrăgostiții din zilele noastre, ideea de a „lua o pauză” este aidoma igluului pescarului, unde el se simte în siguranță. Uneori, teama de a înfrunta natura Moarte ia forma unui refuz, în încercarea noastră

de a păstra doar aspectele plăcute ale relației, fără a avea de-a face în vreun fel cu Femeia-schelet. Dar asta niciodată nu dă rezultate.

Îndrăgostiții care nu intenționează să „ia o pauză” sunt profund neliniștiți, căci ei nutresc dorința de a se întâlni cu Femeia-schelet. S-au pregătit, s-au întărit și caută să-și țină fricile sub control. Iar acum, chiar în momentul când sunt pe punctul de a dezlega misterul, când sunt dispuși să bată în toba inimii și să cânte pentru o viață împreună, celălalt partener strigă: „Încă nu, încă nu!...” sau „Nu, niciodată!...”

E o mare diferență între nevoia de singurătate și reînnoire și dorința de „a lua o pauză” pentru a evita inevitabila relație cu Femeia-schelet. Dar această relație, însemnând un schimb cu natura viață-moarte-viață și acceptarea sa, este pasul următor în întărirea capacității noastre de a iubi. Cei ce intră în relație cu ea vor dobândi o mare putere de a iubi. Doar ei. Ceilalți, nu. Nu există altă cale⁴.

Toate scuzele de genul „Încă nu sunt pregătit” sau „Îmi trebuie timp” pot fi acceptate, dar numai pentru scurtă vreme. Adevărul e că niciodată nu suntem pe deplin pregătiți și niciodată nu e momentul potrivit. Așa cum se întâmplă la orice plonjare în inconștient, vine o clipă când fiecare trebuie să închidă ochii și să sară în abis. Dacă n-ar fi fost așa, cuvintele „erou”, „eroină” sau „curaj” nici n-ar fi existat.

Este necesar să ajungem să înțelegem natura viață-moarte-viață. Dacă o respingem, Femeia-schelet se scufundă sub apă, dar va ieși iar și iar la suprafață și ne va urmări neobosit. Aceasta e misiunea ei. Misiunea noastră este să învățăm. Dacă vrem să iubim, nu există altă cale. Să o îmbrățișăm, este o *datorie*. Fără o muncă prin care să fim puși la încercare, transformarea nu e posibilă și nici nu vom avea sentimentul unei satisfacții reale. Să iubești plăcerea e ușor. Dar pentru a iubi cu adevărat trebuie să fii un erou capabil să-și stăpânească propria frică.

Mulți, foarte mulți sunt cei ce ajung în acest stadiu al urmăririi și ascunderii. Din nefericire, unii dintre ei revin mereu aici. Intrarea în vizuină este plină de urmele încercărilor lor disperate de a se pune la adăpost. Dar cei ce vor să iubească imită gesturile pescarului. Fac efortul de a aprinde focul și de a sta în fața naturii viață-moarte-viață. Ei contemplează obiectul fricii lor și, paradoxal, răspund cu convingere și uimire.

Descălcirea scheletului

Povestea Femeii-schelet conține un „test al pretendentului”. Prin acest test, îndrăgostiții trebuie să-și demonstreze bunele lor intenții și puterea,

arătând că au *cojones* sau *ovarios* pentru a înfrunta o numinozitate puternică și terifiantă, pe care aici am denumit-o natura viață-moarte-viață, și pe care alții o numesc un aspect al Sinelui, spiritul Iubirii, Dumnezeu sau Grație, energie etc.

Pescarul face dovada bunelor sale intenții, a puterii sale și a implicării sale crescând în relația cu Femeia-schelet, eliberând-o din firul în care s-a încurcat. O privește cum stă îngrămadită într-un colț și parcă vede în ea licărind ceva, dar nu știe ce. A fugit dinaintea ei cu răsuflarea tăiată, gâfâind. Acum, iată, se gândește s-o atingă. Prin simpla-i prezență, ea îl înduioșează profund. Când vom înțelege singurătatea naturii viață-moarte-viață în interiorul psihicului, cea care, nu din vina ei, este mereu respinsă... atunci și pe noi ne va înduioșa.

Când iubim, oricât de mari ne-ar fi teama și neîncrederea, suntem dispuși să eliberăm oasele naturii Moarte. Suntem dispuși să vedem cum lucrează ele împreună. Suntem dispuși să atingem nefrumosul⁵ din celălalt și din noi înșine. În spatele acestei provocări se află un test înțeles din partea Sinelui. El este și mai evident în poveștile în care frumosul apare la început urât pentru a pune la încercare caracterul cuiva.

În povestea *Diamante, perle și rubine*, fata cea bună, care are însă o mamă vitregă rea la suflet, scoate apă din fântână pentru un străin bogat și este răsplătită cu darul miraculos prin care-i ies din gură diamante, perle și rubine de fiecare dată când vorbește. Văzând minunea, maștera le poruncește fetelor ei, niște leneșe fără pereche, să meargă la aceeași fântână și să-l aștepte acolo pe străinul cel bogat. De data aceasta, însă, vine o femeie sărmană. Le cere să-i dea puțină apă, iar fetele, tru-fașe, o refuză. Femeia le răsplătește, făcând să le iasă din gură numai șerpi, broaște râioase și șopârle.

Justiția poveștilor, ca și cea a psihicului profund, răsplătește bună-tatea arătată celor ce par inferiori și pedepsește refuzul de a fi buni cu cei lipsiți de frumusețe. La fel se întâmplă și cu marile sentimente, cu iubirea. Când ne deschidem și atingem nefrumosul, suntem răsplățiți. Când disprețuim nefrumosul, ne izolăm de viața reală și rămânem afară în frig.

Pentru unii dintre noi este mai ușor să avem gânduri frumoase, înalte, să ne apropiem de ceea ce literalmente ne transcende, decât să atingem ceea ce nu e pozitiv, să-i acordăm ajutor și asistență. E mult mai ușor,

asa cum arata si povestea, sa alungam nefrumosul, si chiar sa ne simtim indreptatii. Aceasta e problema cu Femeia-schelet.

Ce este nefrumosul? Foamea noastra secretă de a fi iubiti este nefrumosul. Modul greșit in care intelegem sa iubim este nefrumosul. Atitudinea noastra lipsita de loialitate si devotament este respingatoare, sentimentul separării noastre de suflet este dezagreabil, excrescențele noastre psihice, defectele noastre, neintelegerile si fanteziile noastre infantile, toate acestea sunt nefrumosul. In plus, cultura noastra considera ca nefrumosul este natura viața-moarte-viața, cea care creează, distruge si creează din nou.

Sa descalcim oasele Femeii-schelet inseamna sa intelegem si sa corectam aceasta eroare conceptuală; inseamna sa intelegem ca iubirea nu-i doar un pat de roze; inseamna sa ne simtim reconfortati, nu infrișati, in intinericul regenerator; inseamna sa punem balsam pe vechile rani; inseamna sa ne schimbam modul de a fi si de a vedea pentru a reflecta sanatatea, nu slabiciunile sufletului.

Pentru a iubi, trebuie sa atingem femeia fundamentală, toată numai oase si nu tocmai frumoasă, descalcind pentru noi inșine sensul naturii viața-moarte-viața, punându-i oasele la locul lor si ingaduindu-i sa trăiască din nou. Nu ajunge sa aducem subconștientul la suprafata, nici s-o taram din intamplare pe Femeia-schelet până in casele noastre. Dacă ne temem de ea, dacă o disprețuim prea mult timp, evoluția iubirii se oprește.

Descalcind misterul Femeii-schelet, incepe sa se risipească vraja, adică frica noastră de moarte, de moartea veșnică. Din punct de vedere arhetipal, a descalti ceva inseamna a străbate un labirint si a cobori in lumea subpământeană sau acolo unde lucrurile sunt revelate intr-un mod complet nou. Trebuie sa trecem printr-un proces care la început pare întortocheat, dar care, in realitate, este modelul unei profunde reinnoiri. In povești, desfacerea unui nod sau a unei curele, dezlegarea sau descalcirea este semnul ca incepem sa intelegem ceva ce până atunci ne era inaccesibil, să-i intelegem aplicațiile si utilitatea; este semnul ca suntem pe cale sa devenim asemeni unui mag, o ființă înțeleaptă.

Eliberând oasele Femeii-schelet, pescarul incepe sa cunoască, cu propriile-i mâini, articulațiile Vieții si ale Morții. Scheletul este o excelentă ilustrare a naturii viața-moarte-viața. Ca imagine psihică, el este compus din sute de bastonașe mai mici sau mai mari, cu forme ciudate, aflate

într-o permanentă și armonioasă relație unele cu altele. Când un os se rotește, se rotește întreaga structură, chiar dacă mișcarea ei este imperceptibilă. Ciclurile viață-moarte-viață sunt exact la fel. Când Viața se mișcă, oasele Morții se mișcă odată cu ea. Când Moartea se mișcă, oasele Vieții prind și ele a se răsuci.

Când un oscior e dislocat, rupt sau luxat, acest lucru afectează întregul ansamblu. La fel se întâmplă atunci când natura viață-moarte-viață din noi înșine sau din relația de iubire este reprimată. Propria noastră viață șchioapătă, ezită, se poticnește, evită orice mișcare. Când aceste structuri și cicluri sunt afectate, se înregistrează întotdeauna o scădere a libidoului. Atunci iubirea nu mai este posibilă. Iar noi rămânem sub apă, nimic altceva decât niște oase, legănate încoace și încolo de curenți.

Să descâlcești această natură înseamnă să-i afli punctele sensibile, abitudinile, mișcările. Înseamnă să te familiarizezi cu ciclurile de viață și de moarte, să le memorezi, să vezi cum lucrează împreună, formând un sistem unitar, ca și scheletul.

Teama nu poate constitui un motiv serios pentru a abandona această lucrare. Toți ne temem. Nu e nimic nou sub soare. Cine trăiește se teme. Corbul inuiților este personificarea *trickster*-ului. Sub aspectul său neevoluat, este o ființă dominată de pofte. Iubește doar plăcerea și caută permanent să evite incertitudinea și frica pe care i-o provoacă incertitudinea. E foarte prudent și extrem de avid în același timp. Se repede la tot ce pare a-i aduce vreun câștig. Contrariul îl înspăimântă.

Îi plac scoicile frumoase, strălucitoare, mărgelile argintii, banchețele nesfârșite, flecăreala și siestele confortabile pe hornul cald al igluului. Viitorul îndrăgostit riscă să-i semene Corbului, care vrea „ceva sigur”. Ca și Corbul, eul se teme că pasiunea va muri, că mâncarea se va termina, că focul se va stinge, că ziua se va sfârși, că plăcerea va dispărea, și încearcă să evite toate acestea. Corbul, ca și eul, începe să trișeze, dar mereu în defavoarea sa, căci, uitându-și sufletul, își pierde puterea.

Eul se teme că, admitând natura viață-moarte-viață în viața noastră, nu vom mai fi niciodată fericiți. Dar, până acum, am fost noi oare întotdeauna fericiți? Nu. Însă eul nedezvoltat este foarte simplist, ca un copil încă nesocializat, un copil nu foarte optimist. Sau, mai degrabă, un copil care tot timpul caută să vadă care felie e mai mare, care pat e mai moale, care iubit e mai atrăgător.

Trei lucruri fac diferența între a trăi cu sufletul și a trăi doar cu eul: capacitatea de a intui și de a învăța noi metode, tenacitatea de a traversa o etapă dificilă și răbdarea de a învăța să iubim profund și durabil. Eul are însă tendința de a evita să învețe. Răbdarea nu este nici ea o calitate a eului. Iar relațiile durabile nu sunt punctul său forte. Prin urmare, nu cu eul veșnic schimbător îl iubim pe celălalt, ci mai curând cu sufletul nostru sălbatic.

Trebuie să ai, cum spune poeta Adrienne Rich⁶, o „răbdare sălbatică” pentru a descâlci oasele Doamnei Moarte, pentru a-i înțelege menirea, pentru a avea destulă tărie și a rămâne cu ea. Ar fi greșit să credem că numai un erou cu mușchi de oțel poate s-o facă. Nu. E nevoie de o inimă dispusă să moară și să renască, să moară din nou și să renască iarăși și iarăși.

Descâlcindu-i oasele, vedem că Femeia-schelet este bătrână, mai bătrână chiar decât timpul. Ea, Doamna Moarte, măsoară energia în raport cu distanța, calculează timpul prin raportare la libido, iar spiritul îl cântărește punând în celălalt taler al balanței supraviețuirea. Meditează îndelung asupra lui, îl analizează, îl evaluează, apoi îl investește cu o mică scânteie sau cu vâlvătaia surprinzătoare a unui foc sălbatic, ori îi slăbește puțin forța, îl acoperă cu cenușă sau îl stinge de tot. Ea știe ce trebuie făcut. Știe când a venit vremea.

Eliberând-o din încâlceală, dobândim capacitatea de a intui ce va urma, de a înțelege cum relaționează între ele toate aspectele psihicului și ce putem face noi înșine. Un astfel de proces ne conduce spre o clară cunoaștere de sine, dar și a celuilalt, și întărește capacitatea noastră de a aborda etapele, proiectele, perioadele de incubație, naștere și transformare cu seninătate și cu maximum de grație.

În acest sens, un îndrăgostit – neștiutor la început – devine un adevărat artizan al iubirii observând atent această Femeie-schelet și inventariindu-i oasele. Pe măsură ce acceptăm ciclurile viață-moarte-viață, putem anticipa ciclurile relației, știind că unui declin îi urmează întotdeauna o creștere, iar lipsurilor, abundența.

Cine a descâlcit oasele Femeii-schelet, știe ce înseamnă răbdarea, știe să aștepte. Nu-l sperie sărăcia, dar nici nu e copleșit atunci când toate i se împlinesc. Nevoia sa de a avea totul „imediat” se transformă într-o artă mult mai subtilă: el descoperă toate fațetele relației, observă articularea ciclurilor sale. Nu se teme să relaționeze cu frumusețea sălbăticeii,

cu frumusețea necunoscutului, cu frumusețea nefrumosului. Și, astfel, devine iubitul sălbatic perfect.

Cum poate un bărbat să învețe toate aceste lucruri? Cum poate fi-care dintre noi să le învețe? E de-ajuns să intrăm în dialog cu natura viață-moarte-viață, ascultând vocea interioară, care nu este cea a eului. Învățăm, punându-i naturii viață-moarte-viață întrebări directe despre iubire, despre modul de a iubi, și apoi ascultându-i răspunsurile. Procedând astfel, învățăm să nu ne lăsăm înșelați de vocea agasantă care, de undeva, dintr-un ungher al minții, ne șoptește: „E stupid... pur și simplu bați câmpii. ...” Învățăm să ignorăm această voce și să ascultăm ceea ce vine de dincolo de ea. Învățăm să urmăm sfaturile pe care le auzim – tot ceea ce ne conduce către o adâncă înțelegere a lucrurilor, către iubire sinceră, către o viziune clară a sufletului.

Este bine să ne dedicăm zilnic exercițiului meditativ al descălcirii naturii viață-moarte-viață. În timp ce face lucrul acesta, ca să-i fie mai ușor, pescarul cântă mereu un cântec dintr-un singur vers. E un cântec care-l ajută să devină conștient. Nu știm ce cântă. Putem doar să ne imaginăm. Și, în timp ce descălcim această natură, ar fi bine să facem ca el și să cântăm ceva de genul: „Ce trebuie să las să moară un pic mai mult astăzi pentru a crea mai multă viață? Ce știu că trebuie să moară, dar ezit să las lucrurile să-și urmeze cursul lor? Ce trebuie să moară în mine ca să pot iubi? Care este nefrumosul de care mi-e teamă? Ce folos îmi aduce astăzi puterea nefrumosului? Ce trebuie să moară astăzi? Ce trebuie să trăiască? Cărei vieți mi-e teamă să-i dau naștere? Și dacă nu acum, atunci când?”

Cântând cântecul conștienței până simțim arsura adevărului, iluminăm întunericul psihicului, așa încât să vedem ce facem... ce facem cu adevărat, nu ce ne place nouă să credem că facem. Asta înseamnă să ne descălcim propriile sentimente și să începem să înțelegem motivul pentru care iubirea și viața trebuie trăite până în măduva oaselor.

Pentru a-i ține piept Femeii-schelet, nu-i nevoie să jucăm rolul eroului solar, nici să dăm vreo bătălie ori să ne riscăm viața în deșert. E suficient să o descălcim. Puterea venind din cunoașterea naturii viață-moarte-viață, le aparține îndrăgostiților care-și înving impulsul de a fugi și nevoia de a se simți în siguranță.

Anticii care căutau această cunoaștere a vieții și a morții o numeau *Perlă de Mare Pref, Comoară Neasemuită*. Cine ține firele acestor mis-

tere și le descurcă dobândește o profundă cunoaștere a Destinului și a Timpului, un timp pentru fiecare lucru și fiecare lucru la timpul său. Nimic nu protejează mai bine iubirea, nu o hrănește, nu o întărește, ca această cunoaștere.

Asta îl așteaptă pe îndrăgostitul care se așează lângă foc cu Femeia-schelet, o contemplă și se lasă înduioșat de ea. Asta îi așteaptă pe toți cei ce vor atinge nefrumosul din ea și-i vor descâlci cu tandrețe natura viață-moarte-viață.

Somnul încrederii

În această etapă a relației, iubitul revine la o stare de inocență, o stare în care încă îl năpădesc emoțiile, o stare în care e plin de dorințe, speranțe și vise. Inocența nu-i totuna cu naivitatea. O veche zicală spune așa: „Ignoranță e atunci când nu știi nimic și ești inclinat spre a face binele. Inocență e atunci când știi totul și ești mai departe inclinat spre a face binele.”

Să vedem unde am ajuns. Pescarul-vânător a scos la suprafață natura viață-moarte-viață. A fost, împotriva voinței lui, „urmărit” de ea. Dar a reușit să o înfrunte. Ba chiar l-a înduioșat, văzând-o încurcată în firul de pescuit, și a atins-o. Toate acestea îl conduc la o deplină participare, la transformare și iubire.

Metafora somnului poate să denote o inconștiență psihică, dar aici ea simbolizează creația și reinnoirea. Somnul este simbolul renașterii. În miturile creației, sufletele dorm în timpul unei transformări de o anume durată, căci în somn suntem recreați, reinnoiți.

*Nevinovatul somn, cel ce desface
Fuiorul încâlcit al grijii – somnul:
El, moartea vieții fiecărei zile,
El, scaldă grelei trude și balsamul
Durerii sufletești, și-a doua mană
A marii firi, iar la ospățul vieții
Cel mai de seamă fel.*

Shakespeare, *Macbeth*, actul II, scena 2*

* Traducerea Ion Vianu (n. trad.).

Dacă ar fi să-l privim pe cel mai dur, cel mai crud, cel mai nemilos om din lume, atunci când doarme sau chiar când se trezește, am vedea în el, pentru o clipă, inocența pură a copilului. În somn, redevenim buni. În somn, suntem regenerați, remontați din interior. Suntem proaspeți și noi.

La această stare de inocență înțeleaptă ajungem renunțând la cinism și autoprotecție și reintrând în starea de uimire proprie celor foarte tineri sau foarte bătrâni. Trebuie să privim lumea cu ochii unui spirit înțelept și iubitor, nu cu ochii unui câine bătut, ai unei ființe hăituite, ai unui om rănit și furios. Inocența este o stare ce se reînnoiește în timpul somnului. Din păcate, când se trezesc dimineața, mulți o dau la o parte, odată cu plapuma. Ar fi mult mai bine să o păstrăm cu noi, ca să-i simțim căldura.

Ca să revenim la această stare va trebui poate să ne eliberăm de vechile păreri în care ne-am fixat ani de zile, să renunțăm la fortificațiile de insensibilitate pe care ni le-am construit cu grijă timp de decenii. Dar odată ce ne-am întors la ea, nu va mai fi nicicând nevoie să căutăm, să săpăm ca să o regăsim. Revenirea la o stare de inocență vigilentă nu e un efort așa de mare, ca atunci când muți de pildă un maldăr de cărămizi dintr-un loc în altul. Trebuie doar să stai liniștit suficient timp, pentru ca spiritul să te găsească. Se spune că ceea ce cauți, te caută la rândul-i de mult și, dacă stai liniștit, te va găsi. De îndată ce sosește, nu te mișca. Așteaptă în liniște să vezi ce se întâmplă.

Așa trebuie să ne apropiem de natura Moarte, nu viclean și prefăcut, ci cu un spirit încrezător. Cuvântul „inocent” este adesea folosit pentru a desemna un om care nu știe mai nimic, un naiv. Etimologic însă înseamnă a fi neprihănit, nevinovat. În spaniolă, termenul *inocente* definește o persoană care caută să nu rănească pe nimeni, dar care are totodată capacitatea de a vindeca rănilile pe care ceilalți i le-ar putea face.

La inocente este adeseori numele dat unei *curandera*, cea care tămăduiește. Să fii inocent înseamnă să vezi clar care e problema și să o remediezi. Înseamnă să nu faci rău nimănui, și nici ție, dar și să-i poți vindeca pe ceilalți și pe tine însuși. Acestea sunt ideile de forță ce stau la baza conceptului de inocență.

Prin metafora somnului inocent, pescarul arată că are suficientă încredere în natura viață-moarte-viață, pentru a se odihni și a-și reface forțele în prezența sa. El intră într-o tranziție care îl va duce la o înțelegere mai adâncă, la un stadiu de maturitate mai înalt. În această stare

fiind, îndrăgostiții se abandonează puterilor propriului lor suflet, încrederei, credinței și profundeii puteri a inocenței. În timpul acestui somn spiritual, cel ce iubește are încredere, știe că în el se vor săvârși lucrările sufletului, că totul va fi așa cum trebuie să fie. Lipsit de neîncredere, el doarme atunci somnul înțelepților.

Există o neîncredere motivată, când pericolul este aproape, și una nejustificată, consecință a rănilor anterioare. Aceasta din urmă îi face pe oameni să fie susceptibili și indiferenți, chiar și atunci când ar vrea să fie calzi, afectuoși. Cei care se tem că ar putea „să cadă în plasă”, să fie „trași pe sfoară” – sau care strigă-n gura mare că vor să fie „liberi” – sunt cei care lasă aurul să li se scurgă printre degete.

De multe ori am auzit bărbații spunându-mi că sunt îndrăgostiți de o „femeie minunată”, care e îndrăgostită de ei, dar că nu se puteau „abandona” suficient pentru a-și da seama ce simt cu adevărat pentru ea. Totul se schimbă însă din ziua în care acceptă să iubească „chiar dacă...”, chiar dacă simt o strângere de inimă, chiar dacă sunt neliniștiți, chiar dacă au mai fost răniți, chiar dacă se tem de necunoscut.

Uneori nu există cuvinte care să-ți dea curaj. Uneori trebuie pur și simplu să faci pasul. În viața unui bărbat vine întotdeauna un moment când se va lăsa cu totul în voia iubirii, când se va teme mult mai mult să rămână prizonier în albia secată a psihicului, decât să intre într-un teritoriu luxuriant, dar de negăsit pe nicio hartă. Când asupra vieții se exercită un control excesiv, va fi tot mai puțină viață de controlat.

În această stare de inocență, pescarul este din nou un suflet tânăr. În somn, nu există cicatrici, nici amintirea a ceea ce a fost ieri sau mai demult. În somn, el se reînnoiește.

În psihicul masculin, există o ființă, un bărbat nevătămat, care crede în viață, în noțiunea de bine, și care nu doar e înțelept, dar nici nu se teme să moară. Unii ar putea vedea în el un sine războinic. Dar este mai mult decât atât. Este un sine spiritual, un spirit tânăr care continuă să iubească, în ciuda rănilor, exilurilor, suferințelor, pentru că el își este, în felul lui, propriul său tămăduitor, propriul său vindecător.

Femeile pot confirma că au văzut această creatură ascunsă în ființa bărbatului, de care el nu este însă conștient. Capacitatea acestui spirit tânăr de a-și canaliza energiile vindecătoare către propriul psihic este uluitoare. El are încredere. Încrederea lui nu se bazează pe voința par-tenerului de a nu-l răni; ea vine din convingerea că orice rană făcută lui

poate fi vindecată, că vechii vieți îi urmează întotdeauna o viață nouă. El e convins că fiecare eveniment din viața sa, oricât de neînsemnat ar fi, are un sens ascuns și se poate transforma în energie vitală.

Ar mai fi de spus că, uneori, pe măsură ce bărbatul devine mai liber și se apropie mai mult de Femeia-schelet, iubita lui devine tot mai temătoare și trebuie, la rândul-i, să descâlcească natura viață-moarte-viață, să o cerceteze, să învețe să se încreadă în ea. Când s-au inițiat corespunzător, dobândesc amândoi puterea de a alina orice suferință, de a supraviețui oricărei dureri.

Unora le este teamă să „doarmă” în prezența celuilalt și să revină la starea de inocență psihică sau se tem că celălalt ar putea profita de ei. Acești oameni proiectează totul în ceilalți și pur și simplu nu au încredere în ei înșiși. Obiectul neîncrederii lor nu este însă ființa iubită, ci natura viață-moarte-viață, cu care nu au căzut încă la pace. În natura Moarte trebuie ei să aibă încredere. La fel ca în somn, natura viață-moarte-viață, în forma sa cea mai sălbatică, este tot atât de simplă ca expirația (sfârșitul) și inspirația (începutul). E suficient să admitem că oricărui sfârșit îi urmează totdeauna un nou început.

Cum se ajunge aici? Cu puțin noroc, epuizarea ne va face în cele din urmă să ne abandonăm acestei încrederi. Altfel, trebuie să ne impunem mental o stare de încredere, să eliminăm toate condiționările, toți acei „dacă” și „numai”. Nu are rost să așteptăm momentul când ne vom simți îndeajuns de puternici pentru a avea încredere, căci ziua aceea nu va veni niciodată. Trebuie deci să ne asumăm riscul că instinctul nu ne înșală și că tot ce-am fost învățați despre natura viață-moarte-viață este greșit.

Pentru ca iubirea să înflorească, partenerul trebuie să fie încredințat că orice se va întâmpla va aduce inevitabil cu sine o transformare. El trebuie să-și permită să intre în acea stare de somn care-i restituie omului inocența sa înțeleaptă, cea care creează și recreează spirala experienței viață-moarte-viață.

Darul lacrimilor

În timp ce pescarul doarme, o lacrimă-i răsare de sub pleoape. Femeia-schelet o zărește. Însetată, se târăște anevoie spre el și bea din cupa ochiului său. Oare din ce vis al pescarului să fi izvorât acea lacrimă?

Lacrimile au putere creatoare. În mituri, lacrimile sunt sursă de creație intensă și unire sinceră. Medicina populară le folosește drept liant: ele fixează elementele, unesc gândurile, leagă sufletele. În povești, lacrimile pun pe fugă tâlharii sau produc inundații. Pulverizate în aer, cheamă spiritele. Picurate pe corp, tămăduiesc rănilor, redau vederea, iar când sunt atinse, dau loc concepției.

Pentru cine s-a aventurat atât de departe în relația sa cu natura viață-moarte-viață, lacrima plânsă este cea a pasiunii și a compasiunii pentru sine și pentru celălalt. Este lacrima cel mai greu de plâns, mai ales pentru unii bărbați și pentru acele femei pe care viața le-a împietrit.

Această lacrimă a pasiunii și a compasiunii se naște cel mai adesea după descoperirea întâmplătoare a comorii, după urmărirea terifiantă, după descălcirea oaselor Femeii-schelet, căci, împreună, toate acestea duc la epuizare, la distrugerea oricărei apărări, la confruntarea cu sine, la despuierea până la oase, la dorința de a ști mai mult și în același timp de a găsi alinare. Omul înțelege atunci ce vrea cu adevărat sufletul și plânge.

Așa cum a fost scoasă din adâncuri Femeia-schelet, tot astfel și această lacrimă, acest sentiment al bărbatului, iese acum la suprafață. Este o lecție de iubire de sine și de iubire pentru celălalt. Odată eliberat de toate firele și cărligele lumii exterioare, Femeia-schelet va putea să vină lângă el, să bea, să se hrănească din preaplinul sentimentelor lui cele mai adânci. În această nouă ipostază, este în măsură să-i stingă setea.

Lacrima lui cheamă spiritul Femeii-schelet – ideile și puterile dintr-un îndepărtat lăcaș al lumii psihice se reunesc prin căldura acestei lacrimi. Istoria simbolului apei ca forță creatoare sau cale de trecere este lungă și extrem de variată. O ploaie de lacrimi aduce primăvara. Drumul către lumea subpământeană trece printr-o cascadă de lacrimi. Plânsul, auzit de un om cu suflet, este înțeles ca o chemare, ca o dorință de apropiere. Și astfel, pescarul plânge, iar Femeia-schelet se apropie. Fără lacrima lui, ea ar fi rămas doar un morman de oase și nimic mai mult. Fără lacrima lui, el nu s-ar fi deschis niciodată către iubire.

Lacrima visătorului se naște atunci când viitorul îndrăgostit își dă voie să-și simtă durerea și să-și panseze rănilor, când își îngăduie să vadă autodistrugerea pricinuită de pierderea încrederii în bunătatea Sinelui, când se simte rupt de ritmurile protectoare și înnoitoare ale naturii

viață-moarte-viață. Atunci plânge, simțindu-și singurătatea, dorul imens de acel tărâm al psihicului, de acea cunoaștere sălbatică.

Acest om e pe cale să se vindece, să înțeleagă. Singur își prepară balsamul, și singur își asumă sarcina de a o hrăni pe cea care fusese „suprimată”. Prin lacrimile lui, el începe să creeze.

Nu-i de ajuns să iubești. Nu-i de ajuns să nu fii un „obstacol” pentru celălalt, nici să-l „susții”, să fii „disponibil” și alte lucruri de genul acesta. Trebuie să înțelegi ce sunt viața și moartea, în general și în particular. În acest sens, oasele Femeii-schelet sunt pentru bărbat cea mai bună școală. Ea așteaptă semnul prin care el recunoaște că este rănit, acea unică lacrimă, expresie a sentimentului său profund.

Această mărturisire hrănește natura viață-moarte-viață. El creează o legătură și începe procesul adevăratei cunoașteri. Toți am făcut greșeala să credem că am putea fi vindecați de altcineva. Va fi greu să ne dăm seama că nu e așa, câtă vreme plasăm rana în exterior, în loc s-o vindecăm înlăuntrul nostru.

Poate că o femeie nu-și dorește mai mult de la un bărbat decât să-și dizolve proiecțiile și să-și vadă propria rană, căci atunci lacrima lui se naște spontan și, din acel moment, va ști cu certitudine cui, în el însuși și în exterior, trebuie să-i fie credincios. El devine propriul său vindecător. Nu mai tânjește după Sinele profund, și nici nu mai așteaptă ca femeia să fie analgezicul său.

Un mit grec ilustrează perfect acest aspect. Philoctet, cel ce moștenește arcul și săgețile fermecate ale lui Heracles, fusese mușcat, în drum spre Troia, de un șarpe. Rana însă nu se mai vindeca și începuse să miroase atât de urât, iar el scotea asemenea urlete, încât camarazii săi îl abandonară și-l lăsară să moară pe insula Lemnos.

Philoctet reuși totuși să supraviețuiască, vânând păsări cu infailibilul arc al lui Heracles. Dar rana supura, iar duhoarea devenise atât de grea, că orice marinar care ajungea aproape de insulă se îndepărta imediat. Și totuși, câțiva bărbați hotărâră să înfrunte mirosul scârbos al rânii lui Philoctet, ca să-i fure arcul și săgețile magice.

Traseră la sorți, iar sarcina îi reveni celui mai tânăr⁷ dintre ei. Mai vârstnicii îl sfătuiră să pornească grabnic spre insulă pentru a profita de întunericul nopții. Atunci tânărul ridică ancora. Dar odată cu mirosul mării, vântul îi aduse un altul, atât de greu, că trebui să-și înfășoare fața

într-o pânză înmuiată în apa mării ca să poată respira. Nimic însă nu-i putea feri urechile de urletele înfiorătoare ale lui Philoctet.

Luna se ascunse într-un nor. „Foarte bine”, gândi el când barca atinse țărmul, și se apropie tiptil de sârmanul Philoctet. Dar când să pună mâna pe arcul și săgețile mult râvnite, o rază de lună, rătăcită, lumină pe neașteptate chipul descompus de durere al bătrânului muribund. Fără să știe de ce, îi dădură lacrimile. O milă sfâșietoare-l cuprinse.

În loc să-i fure arcul și săgețile, îi curăță rana și o bandajă. Rămase apoi lângă bătrân, îl hrăni, îl spală, aprinse focul și-l îngriji până fu posibil să-l ducă la Troia, unde Asclepios, semizeul, avea să-l vindece.

Lacrima compasiunii se naște când devenim conștienți de rana urât mirositoare, ale cărei cauze și forme diferă de la om la om. O astfel de rană este, pentru unii, strădania lor de-o viață de a urca un munte, pentru a-și da seama, într-un târziu, că nu acela trebuiau să-l urce. Pentru alții, ea reprezintă abuzurile nerezolvate și netratate, suferite în copilărie. Iar pentru alții, rana poate fi o pierdere dureroasă, suferită în viață sau în iubire. Astfel, un tânăr și-a pierdut prima lui iubire, fără ca nimeni să-l consoleze și fără să știe cum s-ar putea vindeca. Ani în șir a rătăcit copleșit de durere, continuând să nege însă că ar fi rănit. Alt tânăr, care tocmai fusese recrutat într-o echipă profesionistă de baschet, s-a rănit accidental la un picior. Handicapat pe viață, și-a văzut visul spulberat într-o clipă. A fost o adevărată tragedie. Nu numai că era afectat fizic, dar singurul balsam turnat pe rană vreme de douăzeci de ani a fost un amestec de amărăciune, abuz de narcotice și excese de tot felul. Când bărbații au o asemenea rană, mirosul ei se simte de la distanță. Și nicio femeie, nicio iubire, nicio mângâiere nu poate s-o vindece, ci doar compasiunea față de sine însuși.

Când omul plânge, e semn că a pus degetul pe rana sa. Vede că, din cauza ei, a trăit apărându-se. Și vede ce a pierdut din acest motiv. Vede cum i-a paralizat iubirea de viață, iubirea de sine, iubirea pentru ceilalți.

În povești, lacrimile îi transformă pe oameni, le reamintesc lucrurile cu adevărat importante și le salvează sufletul. Numai împietrirea inimii poate să împiedice lacrimile și unirea. Sufiții au o zicală, sau mai curând o rugăciune către Dumnezeu: „Sfarmă, Doamne, inima mea, să-ncapă în ea Iubirea Infinită!”

Sentimentul de duiosie, care-l îndeamnă să descâlcească oasele Femeii-schelet, îi stârnește pescarului și alte doruri, de mult uitate, și

reinvie compasiunea pentru sine însuși. Aflându-se acum într-o stare de inocență, cu alte cuvinte, imaginându-și că totul e posibil, nu se mai teme să dea glas dorințelor sufletului său. Nu se mai teme să dorească, încredințat fiind că nevoile sale vor fi împlinite. E o mare alinare să știe că cerințele sufletului îi vor fi ascultate. Atunci când, plângând, arată ce simte cu adevărat, grăbește momentul unirii cu natura viață-moarte-viață.

Lacrima lui o atrage pe Femeia-schelet; îi provoacă setea și dorința de a adânci relația lor. La fel ca în basme, lacrimile atrag lucrurile la noi, le corectează, furnizează partea sau fragmentul lipsă. În povestea africană *Cascada de Aur*, un vrăjitor salvează o tânără sclavă fugară, vărșând atât de multe lacrimi, încât acestea formează o adevărată cascadă sub care ea își găsește refugiul. Într-o altă poveste africană, *Clinchetul oaselor*, sufletele vracilor morți sunt invocate stropind pământul cu lacrimi de copil. Lacrimile au putere de atracție, iar lacrima conține în sine imagini puternice care ne călăuzesc. Lacrimile nu doar reprezintă o emoție; ele sunt totodată lentile care ne oferă o altă viziune, un alt punct de vedere.

Pescarul din poveste își deschide inima. Nu este iubirea pentru sânul matern ceea ce vrea el, nici iubirea de bani, putere, faimă sau sex. Este o iubire care-l inundă și pe care a purtat-o în el dintotdeauna, dar pe care niciodată până acum nu a recunoscut-o.

Când omul înțelege această relație, sufletul lui se așează pe o bază mai profundă, mai clară. Lacrima curge. Ea o bea. Acum altceva renaște și crește în el, ceva ce va putea să-i dăruiască: o inimă adâncă, nemărginită.

Etapele ulterioare ale iubirii

Toba inimii și cântecul dătător de viață

Se spune că pielea sau cutia tobei determină cine și ce va fi chemat la viață. Se crede că unele tobe sunt de tip itinerant, fiindcă-i transportă pe cei ce cântă și pe cei ce ascultă (numiți și ei, în unele tradiții, „călători”) în locuri foarte speciale. Alte tipuri de tobe au alte puteri.

Tobe făcute din oase de om cheamă morții. Cele făcute din pielea unor animale convoacă spiritele acelor animale. Tobe deosebit de frumoase cheamă Frumusețea. Cele cu clopoței atrag spiritele copiilor

și fenomenele atmosferice. Tobele cu sunet grav cheamă spiritele capabile să perceapă cea tonalitate. La fel și în cazul tobelor care emit sunete înalte, și așa mai departe.

Toba făcută dintr-o inimă va chema acele spirite preocupate de inima omului. Inima simbolizează esența. Este unul dintre organele esențiale vieții oamenilor (și animalelor). Omul poate trăi cu un singur rinichi. Și dacă i se scoate vezica biliară, splina ori un plămân, și dacă i se amputează picioarele ori un braț, el va trăi... nu foarte bine, dar va trăi. O ființă umană continuă să trăiască chiar în absența anumitor funcții cerebrale. Dar dacă i se scoate inima, omul moare pe loc.

Inima este centrul psihologic și fiziologic al ființei. În textele tantrice hinduse, care sunt învățături date oamenilor de către zei, inima este *Anahata Chakra*, centrul energetic unde se concentrează sentimentele pentru ceilalți, pentru sine însuși, pentru pământ și pentru Dumnezeu. Inima este cea care ne permite să iubim așa cum iubește un copil: total, fără rezerve, fără cea mai mică urmă de sarcasm sau dispreț.

Când se slujește de inima pescarului, Femeia-schelet folosește de fapt motorul central al întregului psihic, singurul organ cu adevărat important, singurul capabil să dea naștere unui sentiment pur și inocent. Se spune că mintea este cea care gândește și creează. Dar povestea aceasta ne spune altceva, și anume că inima este cea care gândește și cheamă la un loc moleculele, atomii, sentimentele, dorințele, pentru a genera materia necesară întrupării Femeii-schelet.

Povestea conține o promisiune: de-i vom îngădui Femeii-schelet să fie mai vizibilă, mai prezentă în viața noastră, ea, la rândul ei, ne va îmbogăți viața. Dacă o vom elibera din încălceala și neînțelegerea în care se află și vom vedea în ea nu doar un maestru, ci și o iubită, va deveni aliata și partenera noastră.

Dăruindu-ne inima unei noi creații, unei noi vieți, oferind-o forțelor de viață-moarte-viață, descindem în tărâmul sentimentelor. S-ar putea să ne fie greu să facem acest lucru, mai ales dacă am cunoscut decepția sau durerea. Dar inima este menită să servească drept tobă spre a-i da viață deplină Femeii-schelet și a ne apropia de cea care ne-a fost mereu aproape.

Bărbatul care-și dăruiește inima devine o forță surprinzătoare, inspiratoare, rol rezervat în trecut numai femeilor. Când Femeia-schelet doarme cu el, bărbatul devine fertil. Practic, un mediu masculin este

investit cu puteri feminine. El poartă în sine semințele noii vieți și ale morților necesare, și inspiră noi lucrări transformatoare în sine însuși, dar și în cei din preajma sa.

De-a lungul anilor, am observat lucrul acesta la alții și l-am trăit și eu. Să crezi ceva frumos grație încrederii partenerului, a aprecierii lui sincere pentru proiectele tale, pentru munca ta, pentru persoana ta, e o experiență foarte profundă. E un fenomen extraordinar. Și nu se limitează în mod necesar la relațiile de iubire; el se produce întotdeauna când cineva îți dăruie cu adevărat inima sa.

Legătura cu natura viață-moarte-viață îi va oferi așadar bărbatului idei cu duiumul, proiecte pentru viața sa, situații, imagini, sunete, culori fără egal, căci natura viață-moarte-viață, arhetipul Femeii Sălbatice, dispune de tot ce a existat și va exista vreodată. Când ea creează, când își făurește un trup prin cântec, omul de a cărui inimă se slujește simte; el însuși debordează de creativitate.

Povestea este deopotrivă ilustrarea, prin intermediul simbolurilor tobei și cântului, a unei forțe ce vine din suflet. În mituri, cântecul vindecă rănila și atrage vânatul. Cântându-le numele, sunt chemați oameni. Durerea este alinată, sănătatea este restabilită, morții sunt rechemati sau reînviați grație cântecului.

Se spune că întreaga creație a fost însoțită de un sunet ori de un cuvânt rostit cu voce tare, murmurat sau abia șoptit. Potrivit miturilor, cântul izvorăște dintr-o sursă misterioasă care animă întreaga creație, oameni, animale, păsări, plante, orice ființă care îl aude. În povești se spune că tot ce are „sevă” cântă.

Imnul creației produce transformări psihice. Fapt cunoscut în diverse tradiții: în Islanda, precum și la indienii wichita și micmac, există cânturi prin care se naște iubirea. În Irlanda, puterea magică este invocată printr-un cânt magic. Într-o poveste islandeză, un om cade pe stâncile acoperite de gheață și își retează un picior, dar piciorul îi crește la loc, prin puterea unui cântec.

În aproape toate culturile, în timpul creației, zeii le dăruiesc oamenilor cântece, spunându-le că vor putea astfel să-i cheme oricând, să obțină tot ceea ce au nevoie și să transforme sau să îndepărteze acele lucruri pe care nu le vor. Dăruirea cântecului este, astfel, un act de compasiune care le permite oamenilor să aducă zeii și marile forțe în sfera

umană. Cântul este o formă specială de limbaj, capabilă să înfăptuiască ceea ce niciodată cuvântul rostit nu ar putea înfăptui.

Ca și toba, cântecul creează o stare modificată de conștiință, o stare de transă sau o stare de rugăciune. Conștiința tuturor ființelor umane și a multor animale poate fi modificată prin sunet. Anumite sunete, precum picuratul unui robinet sau claxonul unei mașini, ne pot neliniști sau chiar enerva. Alte sunete, ca de pildă vuietul oceanului sau foșnetul copacilor în bătaia vântului, ne dau o stare de bine. Șerpilor, bunăoară, sunt iritați de zgomotele surde, precum sunetul pașilor, dar un cânt suav îi poate face să danseze.

Termenii „pneuma” (suflu) și „psihic” au origini comune. Se consideră că și unul și celălalt definesc sufletul. De aceea, când într-un mit sau într-o poveste intervine cântecul, știm că sunt invocați zeii pentru a insufla putere și înțelepciune. Știm atunci că forțele operează în lumea spirituală întru zidire sufletească.

A cânta și a te sluji de inimă ca de o tobă sunt așadar acte mistice, menite să trezească straturi ale psihicului puțin utilizate în mod obișnuit. Suflul sau *pneuma* ce se revarsă în noi deschide anumite porți, redeșteaptă anumite capacități, altfel inaccesibile. Nu putem spune ce efect au cântecele sau sunetul tobelor asupra fiecărui om în parte, ele operând deschideri dintre cele mai ciudate și mai neobișnuite în cei ce participă la experiență. Dar ceea ce se va întâmpla va fi neîndoielnic impresionant, numinos.

Dansul trupului și al sufletului

Prin trupul lor, femeile trăiesc cel mai aproape de natura viață-moarte-viață. Când au instincte sănătoase, ideile și impulsurile lor – de a iubi, de a crea, de a crede, de a dori – se nasc, își trăiesc viața, se sting și mor, pentru a se naște apoi din nou. S-ar putea spune că, în mod conștient sau inconștient, femeile pun în practică această cunoaștere la fiecare ciclu lunar al vieții lor. Pentru unele, luna care le hotărăște ciclurile este în cer. Pentru altele, este Femeia-schelet care trăiește în psihicul lor.

Prin carnea și sângele ei, prin ciclurile care umplu și golesc cu regularitate vasul roșu din pântecul său, femeia înțelege fizic, emoțional și spiritual că apogeului îi urmează declinul și moartea, că ceea ce rămâne renaște apoi în mod surprinzător și prin mijloace inspirate, spre a se reîntoarce în neant și a se naște din nou, în toată splendoarea sa. După

cum vedeți, ritmurile Femeii-schelet pătrund pe de-a-ntregul femeia. Nici nu se poate altfel.

Uneori, bărbații care încă mai fug de natura viață-moarte-viață se tem de o astfel de femeie, căci văd în ea o aliată naturală a Femeii-schelet. Dar n-a fost întotdeauna așa. Simbolul Femeii-schelet e o rămășiță a vremurilor când se cunoștea rolul esențial al morții în transformarea spirituală, când Doamna Moarte era primită ca cineva apropiat, o soră, un frate, o mamă, un tată, un iubit. În imaginarul feminin, Femeia Moarte, Mama Moarte sau Fecioara Moarte a fost mereu considerată mesagera destinului, zămislitoare, tânăra secerătoare, mamă, cea care trece sufletele peste râu, cea care creează din nou – toate acestea urmând un ciclu.

Cine fuge de natura viață-moarte-viață se încăpățânează uneori să vadă iubirea ca pe o sărbătoare a abundenței. Dar iubirea, chiar în forma sa cea mai înaltă, este o succesiune de morți și renașteri. Ieșim dintr-o etapă a iubirii și intrăm în alta. Pasiunea se stinge, se reaprinde. Durerea dispare, apare apoi iar. Să iubești înseamnă să îmbrățișezi și în același timp să rezisti multor, multor sfârșituri și începuturi... toate în cadrul aceleiași relații de iubire.

Lucrurile se complică însă, pentru că mare parte din cultura noastră supercivilizată tolerează cu greu transformarea. Dar există alte moduri, mult mai bune, de a îmbrățișa natura viață-moarte-viață. În întreaga lume, deși i se atribuie felurite nume, mulți văd această natură ca pe *un baile con la Muerte*, ca pe un dans cu Moartea – Moartea, al cărei partener în acest dans este însăși Viața.

În regiunea Marilor Lacuri unde am crescut, încă mai trăiesc oameni care vorbesc ca din Biblie. Prietena mea din copilărie, doamna Arlen Scheffeler, folosea genul acesta de proză arhaică. Ea își pierduse unicul fiu în cel de-al Doilea Război Mondial. Într-o seară de vară, am îndrăznit s-o întreb dacă mai simțea lipsa fiului său, iar ea mi-a expus concepția sa despre viață și moarte cu amabilitate și în termeni pe care să-i poată înțelege un copil. Povestea, pe care o intitulase misterios *Dead Bolt*⁸, era, în linii mari, următoarea:

O bătrânică primește vizita unui călător, domnul Moarte, și îl invită să se încălzească lângă foc. Bătrâna nu se teme. Pare să știe că Moartea este dătătoare de viață, nu doar aducătoare de moarte. E încredințată că Moartea este pricina lacrimilor, dar și a râsului.

Bătrâna îi dă binețe călătorului și, poftindu-l în casă, îi spune:

„Te-am iubit când recoltele mele au fost bogate și te-am iubit când câmpul întreg a rămas fără rod. Te-am iubit când copiii mei au venit pe lume, dar și atunci când au părăsit-o. Te știu, mai adaugă ea, ești prietenul meu. Tu, Moarte, m-ai făcut să plâng amarnic și tot tu m-ai făcut să dansez de fericire. Să dansăm așadar din nou!... Eu știu pașii!”

Dacă vrem să iubim, *bailamos con la Muerte*, dansăm cu Moartea. Trebuie să învățăm pașii și să dansăm. Asta înseamnă a iubi.

Energia, emoția, sentimentul de apropiere, solitudinea, dorința, plictiseala, totul crește și descrește ciclic. Dorim să ne apropiem de cineva, apoi să ne îndepărtăm și așa mai departe. Natura viață-moarte-viață nu doar ne învață toate aceste figuri de dans, dar ne arată și că soluția răului se află întotdeauna în contrariul său. Prin urmare, noile activități constituie remediul cel mai eficace împotriva plictiselii, apropierea de o altă persoană este remediul singurătății, singurătatea este remediul ideal când suntem realmente sufocați.

Când nu cunoaște acest dans, omul tinde, în perioadele de acalmie, să-și manifeste nevoia de acțiune și de noutate cheltuind foarte mult, înfruntând pericole, făcând alegeri hazardate, căutând o nouă iubire. Este comportamentul celor care nu știu.

La început, toți credem că putem trece de aspectul „moarte” al naturii viață-moarte-viață, dar nu este așa. Ea ne urmărește, sunându-și oasele, până în casele noastre, până în conștiința noastră. Dacă nu se poate altfel, vom afla mai multe despre această natură întunecată când vom admite că lumea nu este un pat de roze, că ocaziile se pierd, că oportunitățile se ivesc pe neașteptate, că ciclurile viață-moarte-viață prevalează, fie că ne place sau nu. Și totuși, dacă trăim așa cum respirăm, inspirând și expirând, nu putem greși.

În această poveste au loc două transformări, cea a vânătorului și cea a Femeii-schelet. În termeni moderni, transformarea vânătorului ar putea fi redată astfel: la început, este vânătorul inconștient. „Bună, sunt eu!... Am venit să pescuiesc și-mi văd de treburile mele.” După care se sperie și fuge. „Ce? Vrei să vorbești cu mine? Scuză-mă, dar trebuie să plec.” Stă apoi și cugetă, începe a-și descâlci sentimentele și găsește o modalitate de a intra în relație cu ea. „Mi-e sufletul atras spre tine. Cine ești tu cu adevărat? Și cum ești?”

Apoi adoarme. „Am încredere în tine. Nu mi-e teamă să-mi arăt inocența”. Lacrima lui, izvorâtă dintr-un sentiment adânc, stinge setea Femeii-schelet. „Te-am așteptat atât de mult!...” Inima lui este gata acum s-o creeze în întregime. „Uite, ia-mi inima și vino la viață în viața mea!” Și astfel, vânătorul-pescar este și el iubit. Este transformarea tipică a celui ce învață să iubească.

Transformările Femeii-schelet urmează o traiectorie ușor diferită. Ca natură viață-moarte-viață, este obișnuită ca relațiile sale cu oamenii să înceteze imediat ce a fost agățată. Nu-i de mirare atunci că îi binecuvântează cu atâta generozitate pe cei dispuși să o însoțească.

Mai întâi este aruncată din înaltul falezei. Apoi este pescuită din întâmplare de cineva care se teme de ea. Din starea ei inertă, începe să revină la viață: mănâncă, bea lacrima celui care a scos-o din apă și se transformă grație tăriei inimii lui, a curajului de a sta în fața ei... și a lui însuși. Astfel, dintr-un schelet, devine o ființă vie. Este iubită de el, și ea, la rândul-i, îl iubește. Îi dă putere, și el face la fel. Ea, marea roată a existenței, și el, omul, trăiesc în armonie.

Înțelegem acum ce-i cere forța Moarte iubirii. Îi cere lacrima – sentimentul – și inima. Vrea să fie iubită. Natura viață-moarte-viață vrea ca cei ce se iubesc să o privească în față fără teamă, să nu-și piardă firea, să nu o evite și să se angajeze unul față de celălalt într-o relație care să însemne mai mult decât „a sta împreună”, iar iubirea lor să se bazeze pe ceea ce ei învață și pe tăria ce-o arată înfruntând această natură, iubind-o și dansând împreună cu ea.

Femeia-schelet își creează, cântând, un trup înfloritor, perfect funcțional. Nu este vorba de părțile dispartate ale corpului feminin, idolatrizate în unele culturi, ci de întregul trup al unei femei – un trup care hrănește copii, iubește, cântă și dansează, dă viață și sângerează fără să moară.

Întâlnim frecvent în folclor această temă a regenerării cărnii prin puterea cântecului. În poveștile africane, papuașe, ebraice, spaniole și cele ale poporului inuit, oasele se transformă în oameni. Zeița mexicană Coatlicue creează oameni maturi din oasele morților din lumea cealaltă. Un șaman tlingit* își dezbracă, prin cântec, femeia iubită. Pretutindeni în lume, în povești, cântecul face minuni. Cântecul provoacă creșterea.

* Populație indigenă din nord-vestul Pacificului (*n. trad.*).

Și, pretutindeni în lume, femeii uriașe, zâne, nimfe au săni atât de mari, că pot să-i arunce pe spate. În Scandinavia, la celți și în regiunile circumpolare, circulă povești despre femei care pot să-și creeze trupul după voia lor.

Cum vedem în poveste, dăruirea trupului este una din fazele ultime ale iubirii, și așa trebuie să fie. Este bine să stăpânim primele etape ale întâlnirii cu natura viață-moarte-viață înainte de a ajunge la experiența directă, corp la corp. Le pun în gardă pe femei în privința iubitului care vrea să treacă de la „pescuitul” accidental direct la dăruirea trupului. Indicată este să fie parcurse toate etapele. Ultima, cea a unirii trupesti, va veni la timpul său.

Când unirea începe cu cea a trupurilor, procesul înfruntării naturii viață-moarte-viață poate avea loc și mai târziu... dar cere mai mult curaj. Este o muncă grea, căci, pentru a putea fi puse acum temeliile, eul-plăcere trebuie separat de centrul său de interes carnal. Câinele din povestea lui Manawee ne arată, de altfel, cât de greu este să rămânem pe drumul cel bun când plăcerea ne gâdilă nervii.

Dragoste înseamnă să pui laolaltă suflu și carne, spirit și materie. Aici, în această poveste, eternul și efemerul se unesc, așa cum se întâmplă de fapt într-o relație de iubire autentică și durabilă. Este o legătură nemuritoare între două suflete, greu de descris și uneori greu de înfăptuit, dar pe care o trăim profund. O minunată poveste indiană vorbește despre un muritor ce însoțește cu toba lui dansul zânelor în fața zeiței Indra. În schimbul acestui serviciu, o zână îi va fi dată de soție. Ceva foarte asemănător se întâmplă și în relația de iubire: bărbatul care stabilește o relație de cooperare cu tărâmul psihicului feminin, domeniu profund misterios pentru el, va fi răsplătit.

În finalul poveștii, pescarul este intim legat de natura viață-moarte-viață, unit cu ea. Semnificația acestei relații diferă pentru fiecare bărbat în parte, iar modul de a o aprofunda diferă și el. Știm doar că, pentru a iubi, trebuie să o sărutăm, ba mai mult chiar, să ne iubim cu cotoroanța.

Însă povestea ne spune totodată cum putem avea o relație frumoasă și rodnică cu ceea ce ne înspăimântă. Tocmai ei trebuie să-i dăm inima. Unit cu sufletescul și spiritualul întrupat de Femeia-schelet, bărbatul se apropie de ea – desigur cât stă în puterea lui – iar asta îl aduce aproape de femeia iubită. Dacă vrem așadar să găsim acest remarcabil consilier

în materie de viață și iubire, e de ajuns să nu mai fugim, să descălcăm unele lucruri, să privim în față și cu compasiune rana noastră, dorurile noastre adânci, dăruindu-ne pe de-a-ntregul inima.

Astfel, în final, întrupându-se, Femeia-schelet pune în mișcare procesul creației în integralitatea sa. Dar, în loc să înceapă de la stadiul de prunc, așa cum au fost occidentalii învățați să vadă viața și moartea, ea dă substanță vieții sale pornind de la o grămăjoară de oase. Ea îl învață pe bărbat să creeze viață. Îi arată că drumul inimii este cel al creației și că aceasta este o serie nesfârșită de nașteri și morți. Îl învață că încăpățănarea și urletele sunt inutile, că atitudinile protectoare nu duc nicăieri, că egoismul nu creează nimic. Numai inima, atunci când este dăruită, numai această minunată tobă, acest miraculos instrument al naturii sălbatice, doar ea poate crea.

Așa ar trebui să funcționeze relația de iubire, fiecare partener transformându-l pe celălalt. Forța și puterea fiecăruia sunt eliberate, împărtășite. El îi dă toba, inima lui. Ea îi oferă cunoașterea ritmurilor și a emoțiilor celor mai complexe. Cine știe ce vor vâna împreună?... Știm însă că vor fi hrăniți până la sfârșitul zilelor lor.

În sânul familiei: Fericirea apartenenței

Răzușca cea urâtă

Uneori, lucrurile merg prost pentru Femeia Sălbatică chiar de la început. Multe femei sunt ficele unor părinți care se uitau nedumeriți la ele când erau copii, întrebându-se cum a reușit drăcușorul acela mic să se strecoare în familia lor. Alți părinți ridicau ochii spre cer, le ignorau, le umileau ori le aruncau priviri înghețate.

Voi, care ați cunoscut această experiență, nu vă descurajați. V-ați răzbunat, deși involuntar, fiind o pacoste pentru părinții care v-au crescut și un ghimpe permanent în coasta lor. Poate chiar și azi mai tremură când le bateți la ușă. Ca răzbunare inocentă, nu-i rău deloc.

E timpul acum să nu vă mai preocupe ceea ce nu v-au dat și să vă dedicați mai curând căutării adevăratei voastre familii. Nu aparțineți poate întru totul celei în care v-ați născut. Poate faceți parte din ea sub aspect genetic, dar, temperamental, aparțineți altui grup. Se mai poate să fiți aparent integrate familiei voastre, dar sufletul vostru să fie departe, fericit să înfulece prăjiturile spirituale altundeva.

Hans Christian Andersen¹ a scris zeci de povești despre copii orfani. A fost un mare apărător al copiilor pierduți, abandonati, și un ferm partizan al căutării celor apropiati nouă.

Povestea sa, *Răzușca cea urâtă*, publicată pentru prima dată în 1845, are la bază vechea temă a celui diferit și neajutorat. În ultimele două secole, *Răzușca cea urâtă* a fost una din puținele povești care au încurajat generații de „intruși” să reziste și să-i caute pe cei asemenea lor.

Este, aș spune eu, o poveste fundamentală sub aspect psihologic și spiritual, căci ea conține un adevăr atât de important în dezvoltarea umană, încât omul nu poate nici să progreseze, nici să se dezvolte deplin – psihologic vorbind – câtă vreme cât nu și l-a însușit. Iată deci

Rățușca cea urâtă, după versiunea originală în limba maghiară, aparținând povestitorilor rustici, *falusias mesélők*, din familia mea².

Rățușca cea urâtă

SE APROPIA VREMEA secerișului. Bătrânele făceau păpuși din pănuși de porumb. Bătrânii cârpeau păturile. Fetele brodau flori roșii pe rochiile lor albe. Flăcăii întorceau fânul auriu și cântau. Femeile tricotau flanele groase pentru iarna ce avea să vină. Bărbații strângeau roadele câmpului. Vântul smulgea, de la o zi la alta, tot mai multe frunze. Și, acolo jos, pe malul râului, o rață își clocea ouăle în cuibul său.

Lucrurile mergeau cum nu se poate mai bine pentru mama-rață și, în cele din urmă, ouăle începură unul după altul să tremure și să se clatine, până ce coaja crăpă, iar noii pui ieșiră din găoace. Doar un singur ou, care era și cel mai mare, rămase neclintit ca o piatră.

O rață bătrână trecu pe acolo, iar mama rățuștelor se grăbi să-i arate noii ei pui.

— Nu-i așa că sunt frumoși? întrebă ea mândră.

Dar oul rămas întreg îi atrase atenția bătrânei rațe.

— E un ou de curcă, exclamă ea. Nu-i bun. Ți pierzi vremea cu el. Puiul de curcă n-o să vrea în ruptul capului să intre în apă.

Știa ea ce spune, că doar era pățită. Dar mama-rață gândi că îl clocise atât de mult, încât n-avea ce pierde dacă-l mai clocea încă puțin.

— Nu de asta-mi fac eu griji, zise ea. Știi că nemernicul ăla, tatăl rățuștelor, n-a venit o dată să mă vadă?

În cele din urmă, oul cel uriaș începu să tremure și să se rostogolească. Coaja crăpă, și din el ieși o creatură mare și urâtă, cu pielea brăzdată de vinișoare roșii-albăstrui, cu picioare vineții și ochișori roz, sticloși.

Mama-rață întinse gâtul, înclină capul și se uită lung la el. N-avu încotro și trebui să recunoască: era chiar urât. „Poate că-i totuși un pui de curcă”, își zise ea îngândurată. Dar când intră în apă împreună cu ceilalți puișori, mama-rață văzu că știa să înoate foarte bine. „Mda, e totuși al meu, deși arată cam ciudat. Dacă mă uit însă mai bine la el... e chiar dragălaș.

Așa că-l prezentă celorlalte orătănii din curte. Dar, până să bage ea de seamă, un alt rățoi străbătu într-o clipă ograda, se repezi la bietul pui și-l ciupi de gât.

— Lasă-l în pace! strigă mama. Ce-ai cu el?

— E atât de urât și ciudat, ripostă agresorul. N-are ce căuta printre noi!

Până și regina rațelor, cu pânglicuță roșie la picior, se încruntă iritată:

— O, încă o serie de pui! De parcă n-am avea destule guri de hrănit!... Iar cel de colo, ăla mare și urât... Sigur e ceva în neregulă cu el.

— Nu, nu, sări repede mama rășuștelor, va fi foarte puternic. A stat doar prea mult timp în ou și încă mai e puțin deformat. Dar are să-și revină, o să vedeți, adăugă ea, netezind penele rășuștei celei urâte și aranjându-i moțul.

Celelalte orătănii, însă, n-o slăbeau o clipă. Se repezeau țipând la biata rășușcă, o ciupeau, o loveau cu ciocurile. Și pe măsură ce timpul trecea, o chinuiau mai tare. Ea se ascundea, se ferea din calea lor, fugea dintr-o parte în alta, dar n-avea scăpare. Era ființa cea mai nefericită de pe pământ.

La început, mama o apăra. Ajunse însă și ea la capătul puterilor și, disperată, îi strigă:

— Nu vreau decât să pleci de-aici!

Și atunci, rășușca cea urâtă porni încotro văzu cu ochii. Cu penele zburlete și murdare, fugi și fugi până ajunse la o baltă. Acolo zăcu pe mal, cu gâtul întins, bând doar din când în când câte un strop de apă. Doi gânsaci o zăriră dintre trestii. Erau tineri și foarte plini de ei.

— Hei, tu, pocitanie! strigară ei râzând, nu vrei să vii cu noi la balta din apropiere? E acolo un cârd de găsculițe, una și una... să tot alegi!

Brusc răsunară focuri de armă. Cei doi gânsaci căzură cu zgomot surd, și apa bălții se făcu roșie de la sângele lor. Rășușca cea urâtă sări iute în apă ca să se pună la adăpost. Peste tot erau numai împușcături, fum și câini care lătrau.

În cele din urmă, liniștea se așternu din nou peste baltă, iar rășușca fugi cât putu ea de repede. Spre seară, ajunse la un bordei dărăpănat, a cărui ușă se ținea doar într-un fir de sfoară. Pereții nu se țineau nici ei mai bine, căci, strâmbi și crăpați cum erau, mare minune că încă mai stăteau în picioare. Acolo viețuia o babă zdrențăroasă, și cu ea – un motan

zburlit și o găină chioară. Motanul îl ținea că prindea șoareci, iar găina, că făcea ouă.

Mare fu bucuria babei când găsi rățușca. „Poate-o face ouă, gândi ea, de n-o fi cumva rățoi. Da' și-atunci o fi bun la ceva: o să-l tai și-o să-l mănânc”. Așa că rățușca rămase acolo. Dar motanul și găina întruna o sâcăiau.

— La ce ești tu bună dacă nu știi nici ouă să faci, nici șoareci să prinzi? o întrebau cei doi.

— Cel mai mult și mai mult, oftă rățușca, îmi place să stau sub cerul albastru sau să mă cufund într-o apă limpede, limpede ca cristalul. Motanul nu prea înțelegea ce rost avea să stea sub apă, și o critica pentru visele ei prostești. Găina, nici ea nu găsea prea interesantă ideea de a sta toată ziua cu penele ude, și o lua și ea peste picior, ținând isonul motanului. În cele din urmă, rățușca se lămuri că acolo nu va avea liniște. Și atunci plecă să-și caute norocul altundeva.

Ajunse la un heleșteu și începu să înoate. Se făcea tot mai rece. Chiar pe deasupra ei trecu în zbor un stol de păsări. Erau cele mai frumoase păsări pe care le văzuse vreodată. Ele o strigară și, auzindu-le, inima îi tresări, dar se și frânse totodată. Le răspunse și ea, însă din piept îi ieșiră niște sunete ciudate, nemaiauzite. Nu văzuse nicicând făpturi mai frumoase, și nicicând nu se simțise mai părăsită ca acum.

Se roti și se roti pe apă, privindu-le cum se depărtau, până se pierdură în zare. Atunci se cufundă în apă și, tremurând, se ghemui pe fundul heleșteului. Era disperată. Simțea o iubire sfâșietoare pentru păsările acelea mari și albe, o iubire pe care nu izbutea să o înțeleagă.

Un vânt rece se stârni pe neașteptate și suflă cu putere mai multe zile la rând, iar după ger, veni ninsoarea. Bătrânii spărgeau gheața în gălețile de lapte, iar bătrânele torceau până noaptea târziu. Mamele hrăneau pe rând trei guri la lumina lumânării, iar bărbații plecau după oi sub cerul alb al miezului de noapte. Feciorii intrau în zăpadă pân' la brâu când mergeau să mulgă vacile, iar fetele își imaginau că văd chipurile frumoase ale flăcăilor în flăcările focului din vatră în timp ce găteau. Și acolo jos, pe lac, rățușca cea urâtă trebuia să înoate în cerc, mai repede și mai repede, ca să-și păstreze un loc liber în gheață.

Într-o dimineață, rățușca se trezi prinsă în ghețuri. Gândi atunci că acela avea să-i fie sfârșitul. Două rațe sălbatice zburară înspre ea și se-așezară pe gheață.

— Ești urâtă! îi strigară ele. Păcat! Nimic nu se poate face pentru cei ca tine. Și își luară zborul.

Din fericire, trecu pe-acolo un țăran, sparse gheața cu un ciomag și o eliberă. O băgă apoi sub cojoc și porni spre casă. În casa țăranului, copiii se repeziră la ea, dar rățușca, speriată, zbură sus pe grindă, și tot praful strâns acolo căzu tocmai în putineiul cu unt. De pe grindă, ateriză direct în oala cu lapte și, încercând să iasă, udă learcă și amețită cum era, căzu în covata cu făină. Nevasta țăranului fugea după ea cu măturoidul, iar copiii alergau și ei, țipând cât îi ținea gura și prăpădindu-se de râs.

Rățușca zbură prin ușița pisicii și, în sfârșit afară, căzu aproape moartă în zăpadă. Se târi apoi până la alt heleșteu, apoi la altă casă, și iar la alt heleșteu, și iar la altă casă. Așa își petrecu toată iarna, între viață și moarte.

Dar, iată, din nou se simți adierea blândă a primăverii. Bătrânele scoaseră la aer plăpumile, iar bătrânii lepădară izmenele. Noi prunci veneau pe lume noaptea, pe când tații măsurau cu pași mari curtea, sub cerul înstelat. Ziua, fetele își puneau narcise în păr, iar băieții se uitau lung la picioarele fetelor. Și în lac apa se încălzi, iar rățușca cea urâtă, care plutea acolo, își desfăcu aripile.

Cât de mari și puternice erau acum aripile sale! O ridicară și-o duseră sus, deasupra pământului. Din cer, văzu livezile în veșmintele lor albe, văzu țărani arând și pui de tot soiul ieșind din ouă, rostogolindu-se, zumzâind, înotând. Pe lac pluteau trei lebede; erau aceleași păsări frumoase pe care le zărise toamna trecută, acelea care-i frânseseră inima. Ceva o atrăgea către ele.

„Și dacă se vor preface că mă acceptă, iar când mă voi apropia, își vor lua zborul râzând?” gândi rățușca. Dar coborî plutind ușor și se așeză pe lac. Ce tare-i bătea inima!...

Cum o zăriră, lebedele înotară spre ea. „De data asta s-a sfârșit cu mine, își zise rățușca în sinea ei. Dar dacă e să mor, mai bine să cad sub loviturile acestor făpturi minunate, și nu ucisă de vânători, nici de nevasta unui țăran sau de o iarnă lungă și aspră”. Și-și plecă supusă capul, așteptând loviturile.

Dar, o!... În oglinda apei, văzu imaginea unei lebede maiestuoase, cu pene albe ca zăpada. La început, rățușca cea urâtă nu se recunoscuse,

pentru că era aidoma acelor frumoase făpturi pe care le admirase de departe.

Asta însemna, la urma urmelor, că era una de-a lor. Oul său se rostogolise și ajunsese din întâmplare într-un cuib de rațe. Era o lebădă, o lebădă frumoasă. Și, pentru prima dată, cei din familia ei se apropiară și o mângăiară delicat și drăgăstos, cu vârfurile aripilor. Îi neteziră penele cu ciocurile și înotară în jurul ei în semn bun găsit.

Iar copiii, care veniseră să arunce bucățele de pâine lebedelor, strigară:
— E una nouă!...

Și, așa cum fa c toți copiii din lume, alergară să dea de știre tuturor. Bătrânele coborâră la apă, despletindu-și părul lung și argintiu. Flăcăii luară apă limpede în căușul palmelor și o aruncară înspre fete, iar ele se înroșiră ca macul. Bărbații se opriră o clipă din muls ca să respire aerul proaspăt și înmiresmat. Femeile se opriră și ele din cârpit ca să râdă cu bărbații lor. Iar bătrânii satului prinseră a depăna povești despre cât de lung e războiul și cât de scurtă e viața.

Și unul câte unul, pentru că viața trece... și pasiunea... și timpul... toți se depărtară dansând; flăcăii și fetele se depărtară dansând; bătrânii, bărbații și femeile se depărtară dansând; copiii și lebedele se depărtară dansând... lăsându-ne singuri... noi și primăvara... Iar jos, lângă râu, o altă rață se puse să-și clocească ouăle în cuibul său...

Problema exilatului e veche de când lumea. Tema proscrisului apare în multe mituri și basme. În astfel de povești, personajul principal suferă din pricina unor întâmplări asupra cărora nu are niciun control, datorate cel mai adesea unei neglijențe fatale. În povestea *Frumoasa din pădurea adormită*, a treisprezecea zână, de care toți uitaseră, nu e invitată la botez, iar blestemul ei cade asupra copilului, afectând în fond, într-o formă sau alta, pe toată lumea. Uneori, exilul este impus din pură răutate, ca atunci când maștera o trimite pe Vasilisa în pădurea întunecată.

În alte cazuri, exilul este consecința unei greșeli nevinovate. Zeul grec Hefaistos ia apărarea mamei sale, Hera, în disputa acesteia cu Zeus, soțul ei. Furios, Zeus îl aruncă din înaltul Olimpului, izgonindu-l și mutilându-l.

Uneori, exilul este rezultatul unei învoieli ai cărei termeni n-au fost înțeleși, așa cum se întâmplă în povestea unui om care, în schimbul

aurului, acceptă să umble ca un animal ani în șir, ca să afle mai târziu că, de fapt, și-a vândut sufletul diavolului.

Se cunosc și alte versiuni ale poveștii *Rățușca cea urâtă*. Toate au aceeași temă centrală, pe marginea căreia s-au brodat diverse ornamente și înflorituri ce reflectă fondul cultural al poveștii, precum și arta fiecărui povestitor.

Aspectul esențial care ne interesează pe noi este acesta: rățușca din poveste simbolizează natura sălbatică, cea care, forțată să trăiască într-un mediu ostil, luptă să supraviețuiască, orice ar fi. Instinctiv, natura sălbatică rezistă, uneori cu stil, alteori mai puțin elegant... dar rezistă. Slavă Domnului! Femeia sălbatică se ține tare, și în asta stă forța ei.

Trebuie să mai reținem încă un aspect important al poveștii: când vede că i se recunoaște și i se acceptă felul său de a fi – cu alte cuvinte, identitatea sa instinctuală și spirituală – omul se simte, ca niciodată până atunci, puternic și plin de viață. Aflarea propriei sale familii psihice îi conferă vitalitate și un sentiment de apartenență.

Exilul copilului diferit

În poveste, toate orătăniile din sat se uită la rățușca cea „urâtă” și, dintr-un motiv sau altul, o consideră inacceptabilă. Ea, de fapt, nu e urâtă; pur și simplu nu seamănă cu ceilalți. Este atât de diferită, încât, printre ei, e ca un bob de fasole printre boabele de mazăre. La început, mama-rață încearcă să apere acest pui pe care îl crede al ei. În final, însă, este puternic divizată emoțional și renunță să-i mai poarte de grijă celui vlăstar ciudat.

Ceilalți frați și membrii comunității sale se reped la ea, o hărțuiesc. Vor s-o alunge. Iar rățuștei i se frânge inima, văzându-se respinsă de ai săi. Este cumplit, mai ales că n-a făcut nimic care să justifice acest tratament, doar că arată altfel și se comportă un pic altfel. La drept vorbind, avem aici un puișor de rață care, deși e încă foarte mic, are un complex psihic enorm.

Fetițele cu o puternică natură instinctuală trec adesea prin mari suferințe în primii ani ai vieții. Încă din scutece li se spune că sunt încă-pățânate și nu fac ce trebuie, sunt ținute în lesă, domesticite. Natura lor sălbatică se revelă foarte repede. Sunt curioase, inventive și au tot felul de mici ciudățenii care, dacă vor fi lăsate să se dezvolte, vor constitui baza

creativității lor pentru tot restul vieții. Cum viața creativă este hrana sufletului, această dezvoltare elementară este foarte importantă.

În general, exilul precoce începe nu din vina lor, agravat fiind de răutatea, neînțelegerea sau ignoranța celorlalți. Atunci, sinele fundamental al psihicului suferă. Fetița începe să creadă că imaginile negative despre sine, pe care familia și cultura i le pun în față, sunt întru totul adevărate, și nu determinate de prejudecăți sau păreri personale. Ea se consideră neputincioasă, urâtă, inutilă, și crede că așa va fi mereu, oricât ar încerca să schimbe situația.

O fetiță este respinsă din exact aceleași motive pe care le vedem ilustrate în povestea *Răfușca cea urâtă*. În cadrul multor culturi, când se naște o fată, se așteaptă ca ea să fie ori să devină un anume tip de persoană, să se comporte într-un anumit fel, să-și însușească anumite valori, dacă nu identice celor ale familiei sale, măcar bazate pe valorile familiei, și care în orice caz nu vor clătina corabia. Aceste așteptări sunt foarte clar precizate atunci când unul sau ambii părinți nutresc dorința de a avea un „înger de fată”, adică un copil totalmente supus.

În mintea unor părinți, copilul lor va trebui să fie perfect și să reflecte doar felul lor de a fi. Dacă fetița este sălbatică, va suporta, din nefericire, repetatele tentative ale părinților de a o supune unei operații de chirurgie psihică, în încercarea lor de a o remodela și chiar de a modifica ceea ce sufletul îi cere. Dacă sufletul îi cere să vadă, mediul său cultural va vrea orbirea ei. Dacă sufletul ei dorește să dea glas adevărului său, se va vedea forțată să aleagă tăcerea.

Dar nici sufletul fetei, nici psihicul ei nu se pot adapta acestor cerințe. Presiunile la care este supusă pentru a se „conforma”, orice ar înțelege autoritatea prin aceasta, o vor determina în cele din urmă să fugă, să se refugieze în lumea subpământeană sau să rățăcească multă vreme în căutarea unui loc prielnic unde să trăiască în pace.

Când cultura definește foarte precis în ce constă succesul sau mult râvnita perfecțiune sub orice aspect – înfățișare, înălțime, forță, formă fizică, putere de cumpărare, situație economică, virilitate, feminitate, copil model, bună conduită, credință religioasă – atunci, în psihicul tuturor membrilor acestei culturi se produce, prin introiecție, o interiorizare a cerințelor corespunzătoare, pentru ca ei să se poată adapta acestor criterii. În consecință, problema femeii sălbatice exilate este în general

dublă: interioară și personală, pe de o parte, exterioară și culturală, pe de altă parte.

Vom analiza aici tema exilului interior, deoarece, dobândind forța necesară – e de ajuns o forță moderată – pentru a fi noi însene și a găsi grupul căruia îi aparținem, putem influența magistral comunitatea exterioară și conștiința culturală. Ce înseamnă o forță moderată? Este forța de care dispunem atunci când mama noastră interioară nu este sută la sută sigură de ceea ce trebuie să facă. Șapte zeci și cinci la sută e deja un procent acceptabil. Amintiți-vă, spunem că o plantă a înflorit nu doar când bobocii toți s-au desfăcut, ci și când s-au deschis trei sfer-turi din ei sau numai jumătate.

Diferitele tipuri de mame

Putem interpreta mama din poveste ca fiind simbolul mamei exterioare, dar cele mai multe dintre noi am moștenit de la mamele noastre reale o mamă interioară. Este vorba de un aspect al psihicului care, în modul său de a acționa și reacționa, reproduce ceea ce am trăit în copilărie cu propria noastră mamă. Mai mult încă, această mamă interioară este rezultatul nu doar al experienței noastre cu mama personală; ea însumează și celelalte figuri materne din viața noastră, precum și imaginile mamei bune și mamei rele, propuse de cultură în perioada copilăriei noastre.

Pentru majoritatea femeilor adulte, chiar dacă eventualele probleme avute odinioară cu mama reală au fost depășite, rămâne totuși în psihic o copie a mamei, care vorbește, acționează și reacționează la fel ca mama reală în prima copilărie. Deși cultura căreia îi aparține femeia poate să fi dezvoltat o gândire mult mai conștientă în ce privește rolul mamei, mama interioară va continua să păstreze aceleași valori și idei privind felul cum trebuie să fie și să se poarte o mamă, proprii culturii din timpul copilăriei sale³.

În psihologia abisală, toată această complicație poartă numele de „complex matern”. Este unul din aspectele esențiale ale psihicului feminin, și este foarte important să cunoaștem starea lui, să întărim unele laturi, altele să le corectăm, altele să le eliminăm și, dacă e necesar, să reluăm totul de la capăt.

Mama-rață din poveste are mai multe particularități, și le vom analiza pe fiecare în parte. Este în același timp o mamă ambivalentă, o mamă distrusă și o mamă orfană de mamă. Examinând aceste structuri materne, vom putea aprecia dacă, în ce ne privește, propriul nostru complex matern interior susține cu fermitate înzeștrările noastre originale sau dacă, dimpotrivă, de mult ar fi fost necesară o revizuire.

MAMA AMBIVALENTĂ

În povestea noastră, mama-rață este desprinsă forțat de instinctele sale. I se reproșează că puiul ei e altfel decât ceilalți. Este divizată emoțional și, în final, clachează și nu se mai ocupă de acel pui ciudat. Deși la început încearcă să reziste, aspectul atât de neobișnuit al puiului pune în pericol siguranța mamei în propria ei comunitate, iar ea este nevoită să-și plece capul, învinsă.

Ați văzut vreodată o mamă constrânsă să ia o astfel de decizie, dacă nu într-un totu identică, cel puțin asemănătoare? În loc să țină partea copilului ei, mama se supune voinței comunității. Chiar și în zilele noastre, mamele încă mai acționează sub presiunea temerilor pe care femeile le-au trăit, nu fără motiv, secole de-a rândul înaintea lor, pentru că, să fii exclusă din comunitate înseamnă să fii ignorată, privită cu suspiciune și, în cel mai rău caz, persecutată și distrusă. Într-un asemenea mediu, mama va căuta adeseori să-și modeleze fiica, pentru ca aceasta să se comporte „cum trebuie” în lumea exterioară, sperând să fie astfel, și una, și cealaltă, ferite de atacuri.

Și mama, și fiica, sunt așadar divizate. În povestea *Rățușca cea urâtă*, mama-rață este divizată psihic, ceea ce o face să se simtă sfâșiată, trasă în direcții opuse. În asta constă practic ambivalența. Orice mamă care a stat sub foc încrucișat o va recunoaște imediat. De o parte, este dorința ei de a fi acceptată de către comunitate, iar de cealaltă parte cea de a se proteja. Mai există apoi și teama că ea și copilul ar putea fi pedepsiți, persecutați sau omorâți – e o reacție normală la amenințarea anormală a unei violențe psihice sau fizice. Și, în fine, o a patra forță este iubirea instinctivă a mamei pentru copilul său și dorința de a-l ocroti.

E un lucru obișnuit, în culturile punitive, ca femeile să fie sfâșiate între dorința de a fi acceptate de către clasa dominantă (comunitatea) și iubirea pentru copilul lor, fie el un copil simbolic, rod al creativității lor, sau un copil biologic. E o poveste foarte veche. Femeile au murit psihic

și spiritual, încercând să-și apere copilul neacceptat, oricare ar fi fost acesta, arta lor, iubirea lor, ideile lor politice, viața lor spirituală. În cazuri extreme, femeile au fost spânzurate, arse pe rug, asasinate pentru că au sfidat comunitatea și au apărat acest copil.

Mama al cărei copil este altfel decât ceilalți trebuie să aibă răbdarea lui Sisif, înfrățirea înspăimântătoare a ciclopilor și pielea tare a lui Caliban⁴ pentru a se împotrivi unei culturi ignorante și meschine. Contextul cultural cel mai distructiv în care poate să se nască și să trăiască o femeie este acela care îi cere să se supună, fără să-și întrebe sufletul, acela în care lipsesc mărinimoasele ritualuri de iertare, acela care obligă femeia să aleagă între sufletul ei și societate, acela unde conveniențele economice sau sistemul de castă exclud compasiunea pentru ceilalți, acela în care trupul este considerat ori ceva impur, ori un sanctuar, acela în care tot ce este nou, neobișnuit sau deosebit nu stârnește incântare și unde curiozitatea și creativitatea sunt pedepsite sau denigrate, în loc să fie răsplătite, sau sunt răsplătite doar dacă subiectul nu este o femeie, acela în care se comita supra trupului acte dureroase din rațiuni așa-zis sacre, acela în care femeia este pedepsită pe nedrept „pentru binele său”⁵, cum spune concis Alice Miller, acela în care sufletul nu este considerat o entitate de sine stătătoare.

Atunci când în psihicul unei femei este prezent acest gen de structură maternă ambivalentă, se poate ca ea să cedeze mult prea ușor, poate să-i fie teamă să ia poziție, să pretindă respect, să-și afirme dreptul de a acționa, de a învăța și de a trăi în felul său.

Indiferent că aceste probleme provin din cultura exterioară sau din structura interioară, pentru ca funcția maternă să reziste unor asemenea presiuni, femeia trebuie să posede unele calități considerate masculine în multe culturi. Din păcate, generații de-a rândul, mamelor care voiau să fie respectate, ele și progeniturile lor, le erau necesare tocmai acele însușiri care le fuseseră în mod expres interzise: vehemență, curaj, capacități de a intimidă.

O mamă dornică să-și crească fără probleme un copil care, în nevoile lui psihice și sufletești, se deosebește mai mult sau mai puțin de ceilalți și de cultura dominantă, trebuie să dețină ea însăși unele calități eroice. Iar dacă aceste calități nu se numără printre cele pe care societatea le autorizează, va trebui, aidoma eroinelor mitice, să pornească în căutarea lor, să și le însușească, să le păzească și să le manifeste la momentul

potrivit, să reziste, să rămână ea însăși și să-și apere convingerile. Nu există practic niciun mod de a se pregăti pentru toate acestea, decât să tragă adânc aer în piept pentru a-și face curaj și a acționa. N-a existat nicicând remediu mai bun împotriva ambivalenței și a acțiunii sale paralizante decât un act de eroism.

MAMA DISTRUSĂ

În final, mama-rață nu mai poate îndura chinurile puiului pe care ea l-a adus pe lume. Dar și mai grăitor este că nu mai poate îndura nici suferința pe care i-o provoacă comunitatea când încearcă să-și apere „ciudatul” ei pui. Atunci clachează. „Nu vreau decât să pleci de-aici!” îi strigă ea rășuștei. Și puiul, zdrobit, fuge încotro vede cu ochii.

Când o mamă clachează psihic, înseamnă că și-a pierdut simțul sinelui. Poate fi o mamă cu un narcisism patologic, care se consideră ea însăși un copil. Sau, mai probabil, a fost separată de Sinele sălbatic și s-a prăbușit în urma unei amenințări reale, psihologice sau fizice.

Oamenii distruși alunecă de regulă în una din următoarele trei stări emoționale: deconcertare (sunt confuzi), agitație (au impresia că nimeni nu le înțelege suferința) sau vertij (reluarea emoțională a unei vechi răni, fiind vorba de cele mai multe ori de o nedreptate suferită în copilărie, neremediată și pentru care nimeni nu a plătit).

Cea mai sigură metodă de a face o mamă să clacheze este de a o diviza, emoțional vorbind, de a o forța să aleagă între iubirea pentru copilul său și teama că societatea le va face rău, atât ei, cât și copilului, dacă nu se supune regulilor. În romanul *Alegerea Sofiei* de William Styron, eroina, prizonieră într-un lagăr de concentrare nazist, este forțată de comandantul lagărului să aleagă care dintre cei doi copii ai săi, ce îi ține în brațe, să trăiască și care să moară, altminteri vor fi uciși amândoi.

Asemenea alegere este de neconceput, și totuși, în plan psihic, mamele au fost de o eternitate silite să o facă. Conformați-vă regulilor și omorâți-vă copiii, altfel... Când o mamă este forțată să aleagă între copilul său și cultură, ne aflăm în prezența unei culturi teribil de crude, aberante. O cultură care îi pretinde omului să se conformeze preceptelor ei, chiar cu prețul de a-și răni sufletul, este într-adevăr o cultură foarte bolnavă. Această „cultură” poate fi cea în care trăiește femeia, dar, și mai grav, poate fi cultura pe care ea a interiorizat-o.

Lumea e plină de astfel de exemple⁶, iar unele dintre cele mai atroce le întâlnim în America, unde a fost o tradiție ca femeile să fie despărțite cu forța de ființele și lucrurile la care țineau. Este lungă și cumplita poveste a familiilor destrămate și supuse sclaviei în secolele XVIII, XIX și XX. Nemaivorbind despre mamele cărora, în ultimele secole, li s-a cerut să-și ofere fiii națiunii spre a merge la război, și să mai fie și mândre de asta. Iar „repatrieri” forțate încă se mai fac și în zilele noastre⁷.

Și-apoi pretutindeni în lume, în diferite epoci, femeilor nu li s-a permis să iubească cum voiau și pe cine voiau.

Oprimarea sufletească, despre care de altfel nu se vorbește aproape deloc, este cea a milioaneilor de mame celibatare din întreaga lume, inclusiv din Statele Unite, care, numai în secolul acesta, au fost silite de morala dominantă să-și ascundă condiția sau copiii, să-i omoare, să renunțe la ei sau să trăiască prost, sub o identitate falsă, ca cetățene umilite și lipsite de orice drepturi⁸.

Timp de generații, femeile au acceptat să legitimizeze ființe umane căsătorindu-se, recunoscând astfel că era nevoie de un bărbat pentru ca acestea să fie acceptate de către societate. Fără protecția „masculină”, mama e vulnerabilă. Pare ciudat, dar tatăl e menționat în poveste doar o singură dată, și anume, când mama-rață, clocind oul din care va ieși rățușca cea urâtă, se plânge: „Nemernicul ăla, tatăl rățuștelor, n-a venit o dată să mă vadă”. Multă vreme, în cultura noastră, tatăl – din nefericire și din diverse motive⁹ – nu a putut sau nu a vrut să fie „disponibil” pentru alții, și nici măcar pentru sine însuși. S-ar putea spune pe bună dreptate că, pentru foarte multe fetițe sălbatice, tatăl era un om prăbușit, o umbră ce se agăța împreună cu paltonul său în dulap în fiecare seară.

Când în psihicul femeii, sau în ambientul său cultural, s-a imprimat o imagine de mamă distrusă, atunci o astfel de femeie se îndoiește de propria valoare. Poate să creadă că alegerile între cerințele exterioare și cele ale sufletului ei reprezintă o chestiune de viață și de moarte. Poate să se simtă un paria nenorocit care nu aparține niciunui loc – ceea ce este relativ normal pentru o ființă „exilată” – dar nu este normal să stea și să plângă, fără să facă nimic. Trebuie să pornească în căutarea familiei sale spirituale. Pentru exilat, acesta e întotdeauna pasul următor, iar pentru femeia care a interiorizat un model de mamă distrusă, este pasul esențial, căci trebuie să refuze categoric să joace acest rol față de ea însăși.

MAMA-COPIL SAU MAMA ORFANĂ

Mama-rață, după cum vedem, este foarte simplă și naivă. Cel mai comun tip de mamă fragilă este mama orfană de mamă. În poveste, cea care a făcut atâtea pentru a avea copilul, în final, îl abandonează. Sunt multe motive pentru care o mamă psihică și/sau o mamă în carne și oase poate să se comporte astfel. Poate fi ea însăși o mamă orfană de mamă. Sau poate fi una din acele mame fragile, încă foarte tinere sau foarte naive, psihic vorbind.

Poate fi atât de lezată psihic, încât să creadă că nu merită să fie iubită nici măcar de un copil. Poate să fi fost atât de chinuită de familia și de cultura sa, încât să considere că nu poate ajunge nici măcar la călcâiul arhetipului „mamei radioase”, care însoțește fiecare nouă sarcină. Și nu există decât o singură soluție: pentru a avea grijă de puii ei, mama ar trebui ea însăși să beneficieze de afecțiune maternă. În ciuda faptului că femeia are o legătură spirituală și fizică inalienabilă cu copiii săi, în lumea Femeii Sălbatică instinctuale, ea nu devine, singură și dintr-odată, o mamă pe deplin experimentată.

Odinioară, binefacerile naturii sălbatică erau transmise de regulă prin cuvintele și gesturile femeilor care se ocupau de tinerele mame. În special mamele primipare au înlăuntrul lor nu o bătrână iscusită, ci o mamă-copil. Vârsta nu are nicio importanță: ele pot avea la fel de bine optsprezece sau patruzeci de ani, căci, devenind pentru prima dată mamă, fiecare femeie este o mamă-copil. Ea are vârsta necesară pentru a avea copii, și instincte bune care o conduc corect, dar are nevoie de atenția uneia sau mai multor femei în vârstă, care să o sfătuiască, să o încurajeze, să o sprijine în perioada maternității.

Vreme de secole, rolul acesta le-a revenit femeilor mai vârstnice din trib sau din sat. Aceste „zeițe-mame” umane, cărora instituțiile religioase le-au atribuit mai târziu rolul de „nașe”, constituiau un sistem fundamental de întrajutorare de la femeie la femeie, destinat în particular tinerele mame, care erau învățate să hrănească, la rândul-le, sufletul și psihicul propriilor copii. Când rolul zeiței-mame s-a intelectualizat ceva mai mult, „nașa” a devenit cea care se îngrijea de copil pentru ca el să nu se îndepărteze de preceptele bisericii. Multe s-au pierdut odată cu această schimbare.

Femeile mai în vârstă erau depozitarele unei cunoașteri instinctuale, pe care o transmiteau tinerele mame prin cuvinte, dar și prin

alte mijloace. Un simplu cuvânt, o privire, o atingere a mâinii, o șoaptă, o îmbrățișare plină de iubire erau de ajuns pentru a transmite mesaje complexe.

Sinele instinctual binecuvântează și ajută întotdeauna noile generații. La fel procedează și animalele sănătoase și oamenii sănătoși. Mama-copil este introdusă astfel în cercul mamelor mature, care o primesc cu glume, daruri și povești.

Acest cerc de femei era odinioară domeniul Femeii Sălbatică, și era deschis oricui ar fi dorit să i se alăture. Din toate acestea, n-a mai rămas astăzi decât un mic vestigiu, acel *baby shower*, mica petrecere organizată de viitoarea mamă, când, în două sau trei ore, femeia are parte de mai multe daruri și glume cu substrat sexual decât în întreaga sa viață viitoare.

Astăzi, în marea majoritate a țărilor industrializate, tânăra mamă își duce sarcina, naște și încearcă să se ocupe de copil complet singură. Este o tragedie de proporții uriașe. Dat fiind că multe femei sunt ficele unor mame fragile, ale unor mame-copil și ale unor mame orfane de mamă, ele însele pot avea un model interior de „grijă maternă” de același tip.

Femeia care are în psihicul său o structură de mamă-copil sau de mamă orfană sau care vede că această imagine este apreciată și susținută de cultură și familie, poate da dovadă de naivitate, de imaturitate, dar, mai cu seamă, de o slabă capacitate instinctuală de a-și imagina ce se va întâmpla peste o oră, peste o săptămână sau peste o lună, peste unul, cinci sau zece ani.

O femeie care are înăuntrul său o mamă-copil este asemenea unei fete care se joacă de-a mama. Ea tinde adesea să-și exagereze rolul matern și să „dea viață la orice”, străduindu-se „să facă și să fie orice pentru oricine”. Ea nu poate să-și îndrume și să-și ajute copiii și, precum odraslele țaranului din poveste, care se bucură de prezența în casă a acelei mici vietății, neștiind însă cum s-o îngrijească, mama-copil sfârșește prin a-și lăsa copilul murdar și bătut. Fără să-și dea seama, mama-copil își chinuie copiii prin diverse forme de atenție distructivă și, în unele cazuri, prin lipsa atenției.

Uneori, mama fragilă este ea însăși o lebdă crescută printre rațe. Ea nu a reușit să-și descopere adevărata identitate îndeajuns de devreme pentru a-și ajuta copiii. Mai târziu, când fica ei se confruntă la adolescență cu marele mister al naturii sălbatice a femininului, mama trăiește

și ea o criză de identitate și are porniri tipice de lebdă. Căutarea identității ficei poate chiar să inițieze în cele din urmă călătoria „virginală” a mamei în căutarea sinelui său pierdut. Sunt așadar, în acea casă, două spirite sălbatice ascunse în pivniță, ținându-se de mână și așteptând să fie chemate sus.

Iată ce se întâmplă când mama este desprinsă de natura sa instinctuală. Dar nu mai oftați. Există leac pentru toate acestea.

MAMĂ PUTERNICĂ, FIICĂ PUTERNICĂ

Remediul constă în a face astfel încât tânăra noastră mamă interioară să fie înconjurată de grija și atenția unor femei în carne și oase, mai înțelepte, mai mature și, de preferință, călite precum oțelul de toate prin câte au trecut. Indiferent de prețul pe care și acum îl mai plătesc, ochii lor *văd*, urechile lor *aud*, limbile lor *vorbesc*, iar ele sunt binevoitoare.

Chiar dacă ați avut cea mai minunată mamă din lume, se poate, în final, să aveți mai mult de una. Cum le-am spus adesea și fetelor mele: „Sunteți fiicele unei mame, dar cu puțin noroc, veți avea chiar mai multe. Și veți găsi la ele aproape tot ce vă trebuie”. Relațiile cu *todas las madres*, cu numeroasele noastre mame, vor fi probabil relații durabile, căci mereu avem nevoie de îndrumări, de sfaturi, și trebuie de altfel să fie așa, din perspectiva profundeii vieți creative a femeilor¹⁰.

Relațiile dintre femei, fie ele legături de sânge sau afinități psihice, relații între psihanalistă și analizandă, între profesoară și elevă, sunt foarte importante.

Deși unii psihologi contemporani recomandă părăsirea matricei materne pentru ca femeia să nu rămână pentru totdeauna marcată, și deși alții sunt de părere că denigrarea propriei mame este benefică sănătății mentale a individului, în realitate, nu putem și nici nu trebuie să abandonăm structura și conceptul de mamă sălbatică. Femeia care face lucrul acesta își abandonează propria natură profundă, cea care conține întreaga cunoaștere, toți sacii cu semințe, toate acele pentru cârpit și toate balsamurile pentru muncă și odihnă, pentru iubire și speranță.

În loc să ne eliberăm de mamă, trebuie mai curând să căutăm o mamă sălbatică și înțeleaptă, de care nu putem și nu trebuie să ne despărțim. Relația noastră cu această mamă spirituală trebuie să fie într-o permanentă dinamică, într-o permanentă prefacere, și este un paradox. Această mamă este școala în care ne naștem, o școală în care suntem

eleve și profesoare în același timp și pentru toată viața. Fie că avem sau nu copii, fie că ne dedicăm grădinăritului, științei ori lumii vibrante a poeziei, ne vom întâlni mereu cu mama sălbatică în drumul nostru. Și trebuie să fie așa.

Ce putem spune totuși despre femeia care a trăit în copilărie o experiență într-adevăr distructivă cu mama sa? Desigur, acea perioadă nu poate fi ștearsă, nu poate fi îndulcită, dar poate fi remediată, poate fi reconstruită ferm și corect. Nu ideea reconstruirii mamei interioare le îngrozește pe femei, ci mai curând teama că ceva esențial a murit atunci, ceva ce niciodată nu va mai putea fi readus la viață, ceva ce niciodată nu a primit hrană și protecție, pentru că, psihic vorbind, propria mamă era moartă. Acestora le spun: „Liniștiți-vă, nu sunteți moarte, nu sunteți rănite mortal”.

Sufletul și spiritul au resurse surprinzătoare. Asemeni lupilor și celorlalte animale, și unul și celălalt pot rezista cu foarte puțin sau chiar fără hrană uneori multă vreme. E un adevărat miracol. Într-o zi, replantam un gard viu de liliac. Unul din arbuști se uscaseră din motive necunoscute, dar toți ceilalți înfloriseră odată cu venirea primăverii. Vrând să-l scot din pământ, am constatat că rădăcinile lui, care crăpau și se fărâmițau precum coaja sfărâmicioasă a alunelor, erau prinse de cele ale tuturor celorlalți arbuști înfloriți.

Mai surprinzător încă, planta moartă era chiar „mama”. Rădăcinile ei erau cele mai bătrâne și mai groase. Toți vlăstarii ei plesneau de sănătate, în ciuda faptului că ea era *botas arriba*... cu ciubotele în sus, ca să spunem așa. Liliacul se înmulțește prin lăstari, astfel că fiecare arbust provine din rădăcina plantei originare, și chiar dacă mama nu mai trăiește, puii pot supraviețui. Acesta e un model psihic plin de speranță pentru cele care au fost lipsite total sau într-o măsură destul de mare de dragostea maternă, precum și pentru cele ale căror mame le-au chinuit. Chiar dacă, într-un fel sau altul, mama moare, chiar dacă nu are nimic de oferit, lăstarii se vor dezvolta, vor crește independent și vor continua să înflorească.

Companiile rele

Răușca cea urâtă rătăcește în căutarea unui loc unde să fie la adăpost. Chiar dacă instinctul care să-i spună precis unde să meargă nu e pe deplin dezvoltat, instinctul de a căuta până găsește rămâne intact. Există

însă ceva patologic în sindromul răuștei celei urâte. Continuăm să batem din greșeală la aceleași uși. Cum am putea ști de altfel care sunt ușile greșite, dacă niciodată nu am găsit una bună. Dar tocmai ușile greșite sunt cele care ne fac să ne simțim din nou în exil.

Această „căutare a iubirii acolo unde nu trebuie” este reacția la exil. Femeia care, pentru a-și îndulci exilul, adoptă o conduită compulsivă repetitivă – reluând la nesfârșit un comportament frustrant, care o slăbește, în loc să-i redea vigoarea – își face în realitate și mai rău, căci rana inițială nu se vindecă și, la fiecare nouă incursiune, riscă să se deschidă din nou și să se agraveze.

E ca și cum ne-am pune picături în nas când ne doare mâna. Femei diferite aleg tipuri diferite de „remedii greșite”. Unele optează pentru acelea la care n-ar trebui sub nicio formă să recurgă, ca de pildă companiile rele sau excesele extrem de nocive sufletului, care le remontează pe moment și apoi le doboară.

Există însă soluții pentru a preveni aceste alegeri greșite. Dacă femeia ar putea privi în inima ei, ar descoperi acolo nevoia de a-și vedea recunoscute și acceptate talentele, înzestrările, limitele. Este inutil deci să se mai amăgească cu gândul că, recurgând la mici paliative, va reuși să vindece un picior rupt. Trebuie să spună adevărul despre rana sa. Atunci va ști ce leac îi trebuie. Nu trebuie să umple golul cu lucruri facile și la îndemână, doar ca să-l umple. Trebuie să caute remediul adecvat. Și îl va recunoaște, pentru că, datorită lui, se va simți mai plină de viață, nu mai slăbită.

Un aspect diferit

La fel ca răușca cea urâtă, outsiderul învață să evite situațiile în care poate să acționeze corect și, cu toate acestea, să facă o impresie greșită. Răușca, de pildă, știe să înoate foarte bine, numai că, din pricina aspectului său, nu dă această impresie. Invers, o femeie poate să aibă aspectul care trebuie, dar să nu poată acționa așa cum trebuie. Referitor la persoanele care nu pot și, în forul lor interior, nici nu vor să ascundă ceea ce sunt, circulă foarte multe proverbe, de la cel texan care spune: „Oricum l-ai îmbrăca, tot nu poți ieși cu el la plimbare”, la cel spaniol: „Și dacă se-mbracă în mătăsuri, maimuța tot maimuță rămâne”¹¹.

În poveste, bobocul de rață se comportă ca un nătăflet¹², un om care face numai tâmpenii: aruncă praful în unt și cade în covata cu făină,

după ce a înotat mai înainte în oala cu lapte. Cu toții am trecut prin astfel de momente când totul ne ieșea pe dos și când, încercând să îndreptăm lucrurile, nu făceam decât să înrăutățim situația. N-avea ce căuta rățușca în casa aceea, nu acolo era locul ei. Dar așa se întâmplă când omul e disperat: merge unde nu trebuie și face ce nu trebuie. Cum spunea unul din iubii mei colegi, plecat deja dintre noi: „N-ai să găsești lapte în casa berbecului”¹³.

Deși e util să comunicăm chiar și cu grupurile cărora nu le aparținem și este important să căutăm să fim amabile, este deopotrivă esențial să nu facem eforturi exagerate și să nu ne imaginăm că, dacă ne comportăm cum se cuvine și reușim să ascundem toate pornirile și crispările creaturii sălbătice din noi, vom putea trece drept niște doamne educate, modeste, rezervate și supuse. Acest comportament, această dorință a eului de a se integra cu orice preț, distruge legătura noastră cu Femeia Sălbatică din psihic. Și atunci, în locul unei femei pline de viață, vom avea o femeie drăguță, căreia i-au fost smulse ghearele. O femeie binecrescută, plină de bune intenții, nervoasă, râvnind să fie perfectă. Dar este mult mai bine, mai elegant și infinit mai sănătos pentru suflet să fim ceea ce suntem, lăsându-i și pe ceilalți să fie ceea ce sunt.

Sentimente înghețate, creativitate înghețată

Femeile înfruntă exilul și altfel. Ca și rățușca din poveste prinsă în gheața iazului, ele îngheață. Este cel mai rău lucru pe care-l poate face cineva. Răceala este sărutul morții pentru creativitate, pentru relații și pentru propria viață. Să fi de gheață nu este, așa cum cred unele femei, o izbândă. Este un act de furie defensivă.

În psihologia arhetipală, a fi rece înseamnă a fi lipsit de sentimente. Avem, bunăoară, povești despre copilul înghețat, copilul care nu putea să simtă, sau despre cadavre înghețate, într-o perioadă când nimic nu mișca, nimic nu se transforma, nimic nu se naștea. A fi de gheață înseamnă a fi în mod deliberat insensibil față de sine, iar uneori, într-o măsură chiar mai mare, față de ceilalți. Deși e un mecanism de autoapărare, este nociv pentru psihic, pentru suflet, căci sufletul nu reacționează la ceea ce e înghețat. El preferă căldura. O atitudine rece stinge focul creator al unei femei, inhibă funcția creativă.

Problema este cât se poate de gravă, dar povestea ne dă o soluție. Gheața trebuie spartă, iar sufletul trebuie scos din frigul glacial.

Când scriitorii, de pildă, se simt uscați, arizi, fără inspirație, ei știu că singura soluție pentru a combate această uscăciune este scrisul. Dacă îi prinde însă înghețul, nu mai pot să scrie. Sunt pictori care nu pot trăi fără pictură, dar își spun: „Las-o baltă! Lucrările tale nu sunt altceva decât niște mângălituri, niște ciudățenii”. Tot astfel, mulți artiști aflați la începutul carierei sau chiar consacrați, de fiecare dată când iau în mână condeiul, penelul ori partitura, se aud spunând: „Ești o catastrofă, opera ta este mediocră, sau complet lipsită de valoare, pentru că tu însuși ești mediocru și lipsit de talent”.

Soluția? Faceți ce face rățușca. Nu vă lăsați, luptați! Luați stiloul și nu mai scânciți. Scrieți! Luați penelul și fiți dure cu voi însevă. Pictați! Dansatoarelor, îmbrăcați veșminte vapoase, prindeți-vă panglici în păr, la brâu sau în jurul gleznelor, și spuneți-i trupului să se miște. Dansați! Actrițe, scriitoare, poete, muziciene sau orice ați fi, lăsați vorbăria. Nu mai scoateți niciun cuvânt, decât doar dacă sunteți cântărețe. Retrageți-vă într-o odaie sau într-un luminiș de pădure sub cerul liber și dedicați-vă artei voastre. Nimeni nu îngheață dacă se mișcă. Mișcați-vă deci. Nu vă opriți.

Străinul în trecere

Deși episodul cu țăranul care duce rățușca acasă pare a fi un artificiu literar menit să înfrumusețeze povestea, și nu un laitmotiv arhetipal referitor la exil, cred că merită totuși să reflectăm puțin mai mult asupra lui. Persoana care ne poate scoate din gheață, care poate chiar să ne elibereze psihic din insensibilitatea noastră, nu trebuie să facă neapărat parte din grupul căruia îi aparținem. Ar putea fi, la fel ca în poveste, unul din acele magice, dar efemere, evenimente ce survin atunci când ne așteptăm cel mai puțin – un act de bunătate din partea unui străin aflat în trecere.

Aceasta este o altă hrană pe care o primește sufletul când suntem la capătul puterilor. Ceva apare atunci, ca picat din cer, spre a ne ajuta, și dispare apoi în noapte, lăsând în urma sa o umbră de îndoială. Ce să fi fost oare? Un om, un spirit? Poate un noroc neașteptat, care ne intră în casă și ne aduce ceva de care aveam urgentă nevoie. Sau poate pur și simplu un răgaz, o diminuare a tensiunii, o scurtă perioadă de odihnă.

Nu despre povești vorbim acum, ci despre viața reală. Este un moment în care spiritul, într-un fel sau altul, ne susține, ne salvează, ne arată ascunzătoarea, coridorul secret, drumul spre libertate. Și cum asta ni se întâmplă atunci când suntem la pământ, cu sufletul bântuit de furtuni ori cufundat într-o liniște sumbră, suntem inevitabil împinse spre o nouă etapă a lecțiilor prin care exilul ne fortifică.

Foloasele exilului

Dacă ați încercat să vă adaptați unui tipar și nu ați reușit, probabil ați avut noroc. Sunteți poate o exilată, dar sufletul vostru se află la adăpost. Când cineva încearcă să se adapteze și nu reușește, se produce un fenomen ciudat. Proscrisul, alungat fiind, este în același timp împins chiar spre adevăratele sale afinități psihice, oricare ar fi acestea – o materie de studiu, o formă de artă sau un grup de oameni. Este mai rău să rămânem alături de cei cu care nu avem nimic în comun decât să rătăcim o vreme, în căutarea afinităților noastre sufletești și spirituale. Niciodată nu e greșit să căutăm ceea ce ne lipsește. Niciodată.

Nenorocirea e și ea bună la ceva. În exil, bobocul de rață se călește, se întărește. Nu dorim nimănui și din niciun motiv să treacă prin așa ceva, dar efectul este similar formării diamantelor prin presiunea aplicată carbonului – ea duce în final la o profunzime și o claritate impresionantă a psihicului.

Este oarecum asemănător procedeului alchimic în care elementul brut, plumbul, este bătut și aplatizat. Deși exilul în sine nu este de dorit, el ne aduce un beneficiu neașteptat, căci darurile exilului sunt nenumărate. Loviturile primite elimină slăbiciunea, pun capăt lamentărilor, sporesc înțelegerea, amplifică intuiția, conferă o putere de percepție și o perspectivă la care persoanele „acceptate” niciodată nu vor putea ajunge.

Psihicul sălbatic poate îndura exilul, în ciuda aspectelor lui negative. Exilul ne face să dorim încă mai mult eliberarea adevăratei noastre naturi și o cultură care să-i corespundă. Tocmai această dorință vie, acest dor mistuitor ne determină să ne continuăm căutările. Iar dacă nu reușim să găsim contextul cultural care să ne stimuleze, hotărâm atunci să-l creăm noi însene. Și asta-i minunat, căci, dacă noi îl creăm, celelalte femei vor apare prin miracol într-o zi, spunând cu entuziasm că l-au căutat dintotdeauna.

Motanul ciufulit și găina cea chioară consideră aspirațiile rășuștei prost-tești și smintite. Atitudinea lor ne oferă o imagine despre susceptibilitatea și valorile celor care îi denigrează pe cei ce nu sunt ca ei. Cine s-ar aștepta ca unei pisici să-i placă apa? Sau unei găini să înoate? Evident, nimeni. Și totuși, destul de frecvent, când oamenii sunt diferiți, inferior este considerat exilatul, nu altcineva, iar limitele și/sau motivațiile lui nu sunt corect evaluate.

Și, pentru că nu vrem să denigrăm pe nimeni, vom spune pur și simplu că, aici, rășușca trece prin aceeași experiență prin care au trecut mii de femei exilate – cea a unei incompatibilități fundamentale cu persoanele structurate diferit. Nu este nimeni vinovat de lucrul acesta, dar aproape toate femeile, dintr-un exces de amabilitate, înclină să se poarte ca și cum ele personal ar fi de vină.

Și atunci vedem femei dispuse să ceară iertare și pentru spațiul pe care-l ocupă. Vedem femei temându-se să spună pur și simplu „Nu, mulțumesc”, și să plece fără a mai pierde vremea. Vedem multe femei dând ascultare celor care le repetă mereu că nu știu cum să se comporte, fără să înțeleagă însă că pisicile nu înoată și găinile nu se scufundă sub apă.

Trebuie să recunosc că uneori, în munca mea clinică, se dovedește deosebit de utilă definirea anumitor tipuri de personalitate prin raportare la pisici, găini, lebede și așa mai departe. Dacă situația permite, îi cer clienței mele să-și imagineze o clipă că e o lebădă care însă nu știe cine e. Și, în plus, să-și imagineze că a fost crescută de rațe sau că, momentan, trăiește printre rațe.

O asigur că nu e nimic în neregulă cu rațele, și nici cu lebedele. Doar că rațele sunt rațe, iar lebedele sunt lebede. Uneori, pentru ca lucrurile să fie mai clare, trebuie să recurg și la alte metafore din lumea animală. Ce s-ar fi întâmplat însă dacă ai fi fost crescută de șoareci? Iar tu ai fi fost, să zicem, o lebădă. Lebedele detestă mâncarea șoarecilor, și invers. Fiecare crede că celălalt are un miros ciudat. Nu au nici cel mai mic interes să stea împreună și, dacă ar fi să se întâmple una ca asta, n-ar face decât să se chinuie reciproc.

Și ce-ai spune dacă tu, o lebădă, ar trebui să te prefaci că ești un șoa-rece? Dacă ar trebui să te prefaci că ești mică, cenușie și pufoasă. Și dacă nu ai avea o coadă lungă și subțire pe care s-o arborezi în ziua în care ar

trebui să umbli cu coada în sus? Și dacă, încercând să mergi ca un șoarece, ai merge legănat? Și dacă, încercând să chițai ca un șoarece, ai scoate de fiecare dată doar țipete ascuțite? Nu ai fi oare ființa cea mai nefericită din lume?

Firește că da. Atunci, de ce femeile continuă să se modeleze și să adopte forme care nu sunt ale lor? După ani de observație clinică a acestei probleme, pot spune că, de cele mai multe ori, nu e vorba de un masochism adânc înrădăcinat, nici de vreo tendință nesănătoasă de autodistrugere. Cel mai adesea, asta se întâmplă pentru că, pur și simplu, femeia nu știe ce să facă. Ea a crescut fără mamă.

Spune un proverb: *tu puedes saber muchas cosas*, poți să știi multe lucruri; altceva este însă să le pătrunzi sensul, *el sentido*. Rătușca pare să știe unele lucruri, dar nu le înțelege tâlcul. Și asta pentru că nu are mamă, cu alte cuvinte nimeni nu a învățat-o nimic la nivelul cel mai elementar. Mama este cea care își învață puiul, dezvoltându-i talentele innăscute. Când ea își învață puii să vâneze, nu le arată „cum să vâneze”, căci ei au vânătoarea în sânge. Îi învață ce anume să caute, la ce să fie atenți. Îi învață tot ce nu au știut înainte ca ea să le arate, activându-le astfel capacitatea de a învăța și înțelepciunea lor naturală.

La fel și femeia exilată: dacă e o rătușcă urâtă, dacă nu a avut mamă, instinctele sale nu s-au ascuțit. Și atunci învață din propria-i experiență, trecând prin multe încercări și făcând multe greșeli. Dar există speranță, pentru că exilata niciodată nu se predă. Ea nu se oprește până nu găsește cărarea, călăuza, până nu ajunge acasă.

Lupii nu sunt nicicând mai caraghioși ca atunci când au pierdut urma și caută s-o regăsească: fac salturi în aer, se învârt în cerc, adulmecă pământul și-l răscolesc, aleargă înainte, se întorc, stau nemișcați precum statuile. Par să-și fi pierdut mințile. În realitate, însă, ei adună toate indiciile posibile. Le iau din văzduh, își umplu plămânii cu mirosurile pământului, adulmecă aerul pentru a afla cine a trecut pe acolo de curând, iar urechile lor se învârt precum antenele parabolice, captând transmisii îndepărtate. Odată strânse toate aceste indicii, știu ce au de făcut.

Deși femeia poate părea dezorientată când a pierdut contactul cu viața la care ține ea cel mai mult, și aleargă dintr-o parte în alta încercând să o recupereze, cel mai adesea ea strânge informații, adulmecă, tatonează. Tot ce se poate face acum ar fi să i se explice succint semnificația acțiunilor sale, după care trebuie lăsată în pace. Îndată ce

va fi prelucrat toate informațiile pornind de la indiciile adunate, va începe să acționeze din nou cu un scop foarte precis. Și atunci dorința de a mai aparține clubului pisicilor zburlete și găinilor zbanghii va dispărea definitiv.

Amintire și perseverență neclintită

Noi toate ne mistuim de dorul adevăratei noastre naturi, al naturii noastre sălbatice. Cum bine vă amintiți, rățușca fuge după ce a fost chinuită fără milă. Are apoi o dispută cu cei doi gânsaci și e cât pe-aici să fie ucisă de vânători. E alungată și din bojdeuca bătrânei, și din gospodăria țărânului și, în cele din urmă, istovită, tremurând, ajunge pe malul lacului. Nu e femeie care să nu știe ce simte ea. Dar tocmai acest dor ne îndeamnă să rezistăm, să perseverăm, să nu ne pierdem speranța.

Aceasta este promisiunea pe care ne-o face psihicul sălbatic. Chiar dacă doar am auzit vorbindu-se despre o minunată lume sălbatecă ce fusese cândva lumea noastră, chiar dacă am intuit-o doar sau numai am visat-o, chiar dacă până acum nu am fost niciodată acolo sau doar am atins-o, chiar dacă nu ne identificăm ca parte a ei, amintirea acelei lumi e un far ce ne călăuzește spre locul căruia îi aparținem, pentru a rămâne acolo pentru totdeauna. Când rățușca vede lebedele pe cer, se deșteaptă în ea un dor adânc, iar amintirea acelei imagini o va susține.

Una din clientele mele se afla realmente la capătul puterilor și se gândea la sinucidere. Un păianjen ce-și țesea pânza în pridvorul casei sale i-a atras atenția. Nu vom ști niciodată ce anume din comportamentul micii insecte a reușit să spargă gheața, eliberând-o. Dar sunt convinsă, ca psihanalist și *cantadora* în același timp, că de multe ori cea care vindecă este însăși natura prin multiplele sale manifestări, îndeosebi cele mai simple și mai accesibile. Remediile naturii sunt puternice și eficiente: o buburuză pe coaja verde a unui pepene, un măcăleandru cu un fir de pai în cioc, o floare, o stea căzătoare, chiar și un curcubeu într-un ciob de sticlă pe drum poate fi un remediu eficace. Ciudat lucru mai e și perseverența: consumă enorm de multă energie și se poate aproviziona pentru o lună întreagă în doar cinci minute de contemplare a unei ape liniștite.

E interesant de remarcat că lupoaica, oricât ar fi de bolnavă, oricât ar fi de încolțită, oricât ar fi de singură, de speriată sau slăbită, nu se va da bătută. Va fugi chiar și cu un picior rupt. Își va ajunge haita din urmă

pentru a-și asigura protecția alor săi. Va rezista cu îndârjire, va lupta inteligent și va supraviețui oricărei agresiuni. Se va târî, dacă va fi nevoie, dintr-un loc în altul, precum rățușca din poveste, până va găsi un loc sigur, un loc benefic, un loc unde să se poată întrema.

Natura sălbatică nu se lasă învinsă. Perseverează. Nu e ceva ce facem. E ceva ce suntem, în mod natural, instinctiv. Când nu avem condiții să ne dezvoltăm, rezistăm până vom putea crește din nou. Chiar rupte de viața noastră creativă, respinse de vreo cultură sau vreo religie, exilate de către familia noastră, alungate de vreun grup, pedepsite pentru faptele, gândurile și sentimentele noastre, viața noastră interioară sălbatică continuă, iar noi mergem înainte. Natura sălbatică nu este apajul vreunui grup etnic anume. Este natura esențială a femeilor din Benin, din Camerun, din Noua Guinee, din Letonia, din Țările de Jos, din Sierra Leone, din Guatemala, din Haiti, din Polinezia. Oricare le-ar fi țara, rasa, religia, oricare ar fi tribul, orașul, satul sau cătunul lor uitat de lume, toate femeile au ceva în comun: Femeia Sălbatică, sufletul sălbatic. Ele toate caută sălbaticul și-l urmează.

De aceea, dacă trebuie, femeile vor picta cerul albastru pe zidurile închisorilor. Dacă firele au ars, vor toarce altele. Dacă recolta s-a distrus, se vor grăbi să semene din nou. Femeile vor desena uși acolo unde nu este niciuna, le vor deschide și vor trece prin ele spre noi perspective și spre o viață nouă. Femeile vor persevera și vor triumfa, pentru că natura sălbatică perseverează și triumfă.

Rățușca a fost la un pas să-și piardă viața. A fost singură, înfrigurată, înghețată, chinuită, alungată, vânată, abandonată, flămândă, complet neajutorată, pe pragul dintre viață și moarte, neștiind ce i s-ar mai putea întâmpla. Iar acum vine partea cea mai importantă a poveștii: se apropie primăvara, începe o nouă viață și este posibilă o nouă încercare. Trebuie să rezistăm, oricare-ar fi – pentru viața noastră creativă și pentru propria noastră viață. Să rezistăm, căci aceasta este promisiunea naturii sălbatice: după iarnă, *vine întotdeauna primăvara.*

Iubire pentru suflet

Rezistați. Nu vă descurajați. Vă veți găsi propriul vostru drum. În finalul poveștii, lebedele recunosc în rățușca cea urâtă, mai înainte ca ea să-și dea seama, pe una de-a lor. Este cumva tipic femeilor exilate. După ce

au suferit și au rătăcit îndelung, reușesc să treacă din întâmplare granița patriei lor, fără să realizeze întotdeauna că privirea oamenilor s-a schimbat, că nu mai e disprețuitoare, ci de cele mai multe ori neutră, atunci când nu e aprobatoare sau chiar admirativă.

Acum când se află pe terenul lor psihic, femeile ar trebui să fie nebune de fericire. Dar nu. Cel puțin o vreme, sunt teribil de neîncrezătoare. „Chiar mă respectă oamenii aceștia? Sunt cu adevărat la adăpost aici? Oare nu mă vor alunga și ei? Voi putea dormi de-acum liniștită? E normal să mă comport ca o... lebădă?” După un timp, aceste suspiciuni se risipesc și începe următoarea etapă a reîntoarcerii la sine: aceea a acceptării frumuseții noastre unice, altfel spus, a sufletului sălbatic din care suntem făcute.

Nimic nu arată mai clar dacă o femeie a trăit la un moment dat, sau întreaga viață, ca răușcă urâtă decât incapacitatea ei de a accepta un compliment sincer. Deși un astfel de comportament ar putea fi atribuit modestiei sau timidității – dar câte răni grave nu au fost catalogate rapid ca fiind „pură timiditate”?¹⁴ – un compliment este adeseori primit cu mare disconfort, căci el declanșează automat un dialog neplăcut în mintea femeii.

Dacă îi spui că e frumoasă, că tot ce creează ea e minunat, sau o felicită pentru o realizare pe care sufletul său a inspirat-o, ceva în mintea ei îi spune că nu merită complimentul și că trebuie să fii idiot dacă într-adevăr crezi așa ceva. În loc să înțeleagă că frumusețea sufletului ei strălucește când este ea însăși, femeia schimbă subiectul și fură literalmente hrana sinelui sufletească, care trăiește din recunoaștere și admirație.

Aceasta este deci ultima sarcină a exilatei care i-a regăsit pe ai săi: să-și accepte nu doar individualitatea, identitatea ei specifică, ci și frumusețea... chipul sufletului ei, și să admită totodată că viața lângă această faptură sălbatică ne transformă și transformă tot ce atingem.

Când ne acceptăm frumusețea sălbatică, o punem în evidență; nu mai suntem în mod dureros conștiente de ea, dar nici nu renunțăm la ea și nici nu o respingem. Știe oare lupoaica cât de frumoasă este când sare? Știu felinele cât de grațioase sunt posturile lor? Se înspăimântă pasărea de zgomotul ce-l aude când își desface aripile? Trebuie să învățăm de la ele și să acționăm în felul nostru, autentic, fără să dăm înapoi în fața frumuseții noastre naturale și fără să o ascundem. La fel ca toate celelalte animale, pur și simplu suntem, și este bine așa.

În cazul femeii, această căutare are drept temei misterioasa ei atracție pentru sălbatic, pentru ceea ce instinctiv este ea însăși. Obiectul acestei nostalgii l-am numit aici Femeia Sălbatică... dar, chiar fără să-i știe numele, fără să știe unde trăiește, femeile se simt atrase înspre ea. O iubesc din toată inima. Tânjesc după ea, iar această nostalgie este deopotrivă motivație și impuls. Dorul acesta ne-ndeamnă să o căutăm, să o găsim. Și nu-i atât de greu, cum am putea crede, căci Femeia Sălbatică ne caută și ea. Suntem vlăstarele ei.

Zigotul rătăcit

ÎN ANII DE PRACTICĂ profesională, am înțeles că problema apartenenței trebuie abordată uneori ceva mai simplu, întrucât simplitatea poate alina în parte durerea unei femei. Și atunci am început să le spun clienților mele o poveste pe care am intitulat-o *Zigotul rătăcit*, ca ele să-și poată analiza condiția de intruse prin intermediul unei metafore mult mai puternice. Iată această poveste.

V-ați întrebat vreodată cum de-ați ajuns într-o familie atât de ciudată ca a voastră? Dacă viața voastră este cea a unui outsider, a unei persoane puțin bizare sau diferite, singure, mereu la marginea curentului principal, sigur ați suferit. A venit însă timpul să părăsiți acest mal și să văslăți spre patria voastră.

Acolo nu va mai trebui să suferiți. Nu va mai trebui să căutați să înțelegeți unde ați greșit. Veți înceta, odată pentru totdeauna, să vă mai întrebați de ce v-ați născut în familia aceasta. Stați acum și odihniți-vă o clipă la prova. Lăsați vântul ce suflă dinspre pământul natal să vă răcorească fruntea.

Femeile, care poartă în ele viața mitică a arhetipului Femeii Sălbatică, s-au lamentat ani de-a rândul în tăcere: „De ce nu sunt și eu ca ceilalți? De ce m-am născut într-o familie atât de ciudată (sau insensibilă)?” Oriunde ar fi vrut viața lor să înmugurească, mereu se găsea cineva care să arunce sare pe pământ pentru ca nimic să nu crească acolo. Toate interdicțiile împotriva dorințelor lor firești le sufocau. Dacă erau fice ale naturii, erau închise între patru pereți. Dacă erau oameni de știință, li se spunea că trebuie să fie mame. Dacă voiau să fie mame, li se spunea că acest rol nu li se potrivește. Dacă doreau să inventeze ceva,

li se cerea să fie practice. Dacă doreau să creeze, li se spunea că muncile casnice niciodată nu se termină.

Uneori încercau să se conformeze acestor criterii, și nu-și dădeau seama, decât mult mai târziu, ce doreau cu adevărat și cât de mult aveau nevoie să trăiască. Și atunci, pentru a-și trăi viața lor, au trecut prin experiența mutilantă a părăsirii familiilor, a căsniciilor destrămate, deși juraseră că acestea aveau să dureze până la moarte, a joburilor abandonate și care trebuiau să fie trambulinele pentru ceva și mai abrutizant, dar mai bine remunerat. Și-au lăsat visele toate, risipite de-a lungul drumului.

Erau adesea artiste care încercau să fie raționale, dedicând optzeci la sută din timpul lor unei activități care, zi după zi, sufoca viața lor creativă. Deși scenariile sunt nenumărate, un aspect rămâne totuși constant: de foarte timpuriu li s-a spus că sunt „altfel”, cu o conotație peiorativă. În realitate, însă, erau pasionate, speciale, curioase și aveau instincte sănătoase.

La toți acești „de ce”, „de ce eu, de ce această familie, de ce sunt atât de diferită?”, nu există firește niciun răspuns. Dar cum eului trebuie să-i dăm ceva să rumege ca să se liniștească, am propus trei răspunsuri. (Analizanda poate alege orice răspuns, însă trebuie să aleagă cel puțin unul. Mai toate femeile optează pentru ultimul, dar toate sunt bune.) Iată-le.

Ne-am născut astfel, și în sânul acestor ciudate familii cărora le aparținem: 1) fiindcă așa a fost să fie (aproape niciuna nu crede lucrul acesta), 2) pentru că Sinele are un plan, iar creierașele noastre sunt mult prea mici ca să-l poată înțelege (multe găsesc această idee încurajatoare), 3) din cauza sindromului zigotului rătăcit (mda, ... poate... da' ce-o mai fi și asta?).

Pentru familia ta, tu ești de pe altă planetă. Tu ai pene, ei au solzi. Fericirea ta este pădurea, ținuturile sălbatice, viața interioară, măreția naturii. Fericirea lor este să împăturească prosoape. Dacă în cazul tău lucrurile se petrec exact la fel, atunci ești o victimă a sindromului Zigotului Rătăcit.

Membrii familiei tale sunt înceți și greoi; tu ești sprintenă ca vântul. Ei sunt gălăgioși, iar tu iubești liniștea, sau tu cânti, iar ei sunt taciturni. Tu știi, pentru că știi. Ei vor probe și o expunere de trei sute de pagini. Nu încape dubiu: este sindromul Zigotului Rătăcit.

Cum? N-ai auzit niciodată? Ei bine, într-o noapte, Zâna Zigoșilor zbură deasupra orașului tău, iar micii zigoși din coșul ei săreau în sus de bucurie.

Tu erai de fapt destinată unor părinți care te-ar fi înțeles, dar s-a iscat brusc o furtună, ai căzut din coș și ai nimerit din greșeală într-o altă casă, într-o familie care nu îți era destinată. „Adevărata” ta familie se afla la cinci kilometri mai încolo.

De aceea te-ai îndrăgostit de o familie care nu era a ta și care locuia la câțiva kilometri de casă. Dintotdeauna ți-ai dorit ca domnul și doamna X să fi fost adevărații tăi părinți. Și, categoric, ei ar fi trebuit să fie.

De aceea dansezi step pe holuri, deși provii dintr-o familie de tele-dependenți. De aceea părinții tăi se sperie ori de câte ori vii acasă sau le telefonezi. „Acum ce-o mai pune la cale? – se întreabă ei, îngrijorați. Ultima dată ne-a făcut mari necazuri și numai Dumnezeu știe ce-i mai trece acum prin minte!” Își pun mâinile la ochi când te apropii, dar nu pentru că i-ar orbi lumina ce-o răspândești.

Tu vrei iubire... Ei vor liniște.

Membrii familiei tale, din motive personale (în virtutea gusturilor, a naivității lor, a rănilor suferite, a constituției, a unei boli mintale sau a unei ignoranțe bine cultivate), nu prea se simt în largul lor în sfera inconștientului, și e limpede că vizita ta invocă arhetipul ștregarului, cel care agită lucrurile. Și astfel, mai înainte de a vă așeza cu toții la masă, ștengărița dansează nebunește, doar ca să-i cadă un fir de păr în oala cu supă.

Nu vrei să-ți enervezi părinții, dar ei se enervează oricum. Când apari tu, toți și toate par să o ia razna.

Dacă părinții se simt permanent jigniți, iar copiii au impresia că niciodată nu fac nimic bun, este semn clar al prezenței zigoșilor sălbatici în familie.

Familia nesălbatică vrea doar un singur lucru, însă domnișoara Zigot Rătăcit nu reușește niciodată să înțeleagă ce anume, și dacă ar reuși, i s-ar ridica părul în cap.

Pregătește-te, căci am să-ți spun un mare secret. Iată acel lucru misterios și foarte important pe care-l vor cu adevărat de la tine.

Cei nesălbatici vor consecvență.

Vor să fii exact la fel ca ieri, să nu te schimbi odată cu trecerea timpului, să rămâi mereu ca la început.

Întreabă-ți membrii familiei tale dacă vor consecvență, și vor răspunde afirmativ. În toate? Nu, vor spune ei, doar în ceea ce e într-adevăr important. Orice ar reprezenta aceste lucruri importante în sistemul lor de valori, ele vor fi întotdeauna inacceptabile pentru natura sălbatică a femeilor. Din nefericire, „ce e important” pentru ei nu coincide cu „ce e important” pentru fica sălbatică.

Pentru Femeia Sălbatică, consecvența în atitudini este de neconceput, pentru că forța ei stă tocmai în capacitatea de a se adapta la schimbare, în inventivitatea sa, în dansurile, în urletele, în mârâiturile sale, în viața sa instinctuală profundă, în focul său creator. Ea este consecventă, dar nu prin uniformitate, ci mai curând prin viața sa creativă, prin percepția sa fină, prin suplețea, vigilența, abilitatea sa.

De-ar fi să numim un singur aspect care face din Femeia Sălbatică ceea ce este, acela ar fi sensibilitatea, modul ei de a răspunde vieții. „A răspunde” vine din latinescul *respondere* a cărui semnificație este, printre altele, „a promite, a garanta”. Răspunsurile sale abile și pline de învățăminte sunt o promisiune și o garanție pentru forțele creatoare, fie ele Frumusețea, Arta, Dansul sau Viața ori *Duende*, spiritul care animă pasiunea. Ea ne promite, dacă noi nu ne opunem, că ne va face să trăim. Să trăim din plin.

Astfel, domnișoara Zigot Rătăcit nu familiei îi este credincioasă, ci Sinelui său interior. De aceea se simte sfâșiată. S-ar putea spune că mama-lupoaică o trage de coadă, iar familia sa pământeană, de mâini. Nu trece mult și o vedem plângând de durere, mârâind, mușcându-se singură, mușcându-i pe ceilalți. Se așterne apoi o liniște de moarte. Dacă îi veți privi ochii, veți vedea *los ojos del cielo*, ochii celui care nu mai e aici.

Socializarea este importantă pentru copil, dar a ucide *criatura* interioară înseamnă a ucide copilul. În Africa de Vest se spune că, dacă ești dur cu un copil, sufletul lui poate fugi din trup – uneori doar la câțiva pași, alteori la distanță de câteva zile bune de mers.

Trebuie desigur puse în echilibru nevoile sufletului copilului, nevoia de siguranță și de îngrijire și unele noțiuni atent studiate privind „comportamentul civilizat”. Dar mă îngrijorează întotdeauna copiii prea bine educați; ei au adesea în ochi privirea aceea de „suflet temător”. Ceva nu

e în regulă. În mod normal, sufletul sănătos strălucește prin *persona*, iar uneori arde ca o flacără. Dar când există o rană adâncă, sufletul fuge.

Pleacă uneori atât de departe, încât e nevoie de multă iscusință pentru a-l convinge să se întoarcă. Trebuie să treacă mult timp pentru ca acel suflet să-și recapete încrederea și să revină, dar nu e imposibil. Pentru a-l aduce înapoi sunt necesare anumite ingrediente: onestitate pură, entuziasm, sensibilitate, blândețe, o furie moderată și umor. Combinate, aceste elemente creează un cântec care cheamă sufletul înapoi acasă.

Care sunt nevoile sufletului? Ele aparțin domeniului naturii și celui al creativității. În aceste sfere trăiește Na'ashjé'ii Asdzáá, Femeia-păianjen, marele spirit creator al indienilor navajo, poporul căruia îi acordă protecție. Menirea ei este, printre altele, să-l învețe pe om iubirea pentru frumos.

Nevoile sufletului le aflăm în coliba celor trei bătrâne (sau tinere, în funcție de moment) surori – Klotho, Lachesis și Atropos – care țin firul roșu al vieții femeii, adică pasiunea. Țes vârstele vieții femeii, înnodându-le atunci când o vârstă se termină și alta începe. Ele își au sălașul în pădurile zeitelor vânătorii, Diana și Artemis, două femei-lup reprezentând, și una, și cealaltă, abilitatea de a căuta, de a scoate la lumină și de a salva diferitele aspecte ale sufletului.

Nevoile sufletului le guvernează Coatlicue, zeița aztecă a independenței feminine, care naște ghemuită sau chiar din picioare. Ea dă lecții privind viața femeii solitare. Este creatoarea copiilor, adică a unui nou potențial de viață, dar este și o Mamă Moarte, cu fusta ei semănată cu cranii, sunând la fiecare pas precum un șarpe cu clopoței. Acest sunet, asemănător celui al ploii, aduce, prin rezonanță, ploaia pe pământ. Ea este protectoarea tuturor femeilor singure și a celor a căror magie, ale căror gânduri și idei sunt atât de puternice, încât trebuie să trăiască undeva la capătul lumii, ca să nu contrarieze peste măsură comunitatea. Coatlicue este protectoarea absolută a femeii exilate.

Care este hrana esențială a sufletului? Aceasta diferă de la o ființă la alta. Dar iată câteva combinații. Le-am putea considera un fel de macrobionică psihică. Pentru unele femei, aerul, noaptea, lumina soarelui și copacii sunt necesități vitale. Pentru altele, sunt cuvintele, hârtia și cărțile. Iar pentru altele, culoarea, formele, umbrele și lutul. Unele trebuie să salte, să alerge, să-și unduiască trupul, pentru că sufletul lor iubește dansul, în timp ce altele nu-și doresc decât să stea în pace la umbra unui copac.

Mai rămâne totuși o problemă. Zigoții rătăciți învață să fie niște supraviețuitori. E greu să trăiești ani de zile alături de oameni care nu te pot ajuta să înflorești. Să poți spune că ești un supraviețuitor e lucru mare. Pentru multă lume, puterea rezidă tocmai în cuvântul însuși. Și totuși vine un moment, în procesul individuației, când amenințarea sau trauma sunt de domeniul trecutului. Trebuie atunci să trecem la etapa următoare supraviețuirii, aceea a vindecării, a înfloririi.

Dacă nu depășim etapa supraviețuirii, ne limităm singure, reducând la mai puțin de jumătate energia și puterea noastră în lume. Mândria de a fi supraviețuit poate constitui un adevărat obstacol în calea dezvoltării noastre creative. Uneori, oamenii se tem să renunțe la statutul de supraviețuitor, pentru că asta e în fond – un statut, un semn distinctiv.

E de dorit să nu facem din supraviețuire piesa principală a existenței noastre. Este o medalie greu cucerită, e adevărat, dar o medalie printre multele noastre medalii. Oamenii merită să aibă amintiri frumoase, merită să fie acoperiți de medalii și decorații, pentru că au reușit să-și trăiască adevărata lor viață și să triumfe. Odată trecută amenințarea, a ne atribui mai departe titlurile câștigate în momentele cele mai cumplite ale vieții noastre este o capcană pe care trebuie să o evităm. O asemenea atitudine poate crea un scenariu mental limitativ. Nu este bine ca identitatea sufletului să se bazeze numai pe eroismul, pierderile și victoriile din momentele grele. Ideea supraviețuirii poate întări o femeie, dar, la un moment dat, faptul de a rămâne agățată de ea va împiedica dezvoltarea ulterioară.

Când vedem o femeie punând accentul pe identitatea sa de supraviețuitor, chiar dacă de acum nu-i mai este util, e limpede ce trebuie să facem: să o desprindem de arhetipul supraviețuitorului. Altminteri, nimic altceva nu va mai putea crește. E ca o plântuță rezistentă care reușește, fără apă, fără soare, fără substanțe nutritive, să dea totuși o curajoasă și minusculă frunzuliță. Dar dacă vrea să-și recapete vigoarea, acum când vremurile rele s-au dus, trebuie să se pună în situația de a primi lumină, umiditate și hrană, ca să poată crește frumos, plină de frunze și flori. Este mult mai bine să ne atribuim nume care ne invită să creștem ca ființe libere. Asta înseamnă să înflorim. Acesta este destinul nostru.

Ritualul – fie el Purim*, sau Advent, sau fazele lunii – este pentru om o modalitate de a-și lumina propria viață. Ritualul convoacă umbrele și spectrele din viața oamenilor, le ordonează, le liniștește. Există un aspect particular al sărbătorii *Dia de los Muertes*, Ziua Morților, care le poate ajuta pe femei să treacă de la etapa supraviețuirii la cea a înfloririi. Și este întemeiat pe ritualul ofrandelor, *ofrendas*, altare închinare defuncțiilor. *Ofrendas* sunt omagii, monumente comemorative și expresii ale celui mai profund respect pentru ființele iubite care au părăsit acest pământ. Am văzut că multor femei le folosește să înalțe o *ofrenda* fetei care au fost cândva, în semn de recunoștință pentru eroismul ei.

Unele aleg obiecte, însemnări, hăinuțe, jucării, amintiri ale unor întâmplări și alte simboluri ale copilăriei evocate. Ele aranjează *ofrenda* în felul lor, spun povestea care o însoțește, alteori nu spun nimic, și apoi o lasă acolo cât timp doresc. Este mărturia suferințelor lor din trecut, a curajului, a triumfului lor asupra adversităților¹⁵.

Acest mod de a privi trecutul are multiple consecințe: el oferă o perspectivă plină de compasiune asupra unui moment îndepărtat, arătând ce s-a trăit, ce s-a făcut cu acea experiență de viață, ce este demn de admirație. Contemplarea trecutului, nu retrăirea lui, este cea care eliberează omul.

Continuând să fim fetele supraviețuitoare chiar și atunci când nu mai e cazul, ne identificăm excesiv cu un arhetip rănit. Înțelegerea suferinței și evocarea ei ne permit să creștem. Destinul nostru pe acest pământ este să înflorim, nu doar să supraviețuim. E dreptul nostru din naștere.

Nu vă descurajați și nu vă intimidați dacă vi se spune că sunteți „oaie neagră”, „vițea răătăcită”, „pui de lup”. Cei cu vederi înguste spun că nonconformiștii sunt o plagă a societății. Dar s-a demonstrat, de-a lungul timpului, că a fi altfel decât ceilalți și a sta deoparte este garanția unei contribuții originale, utile și surprinzătoare aduse culturii¹⁶.

Când aveți nevoie de un sfat, nu-i ascultați niciodată pe cei temători. Fiți bune, fiți îngăduitoare cu ei, dar nu le urmați sfaturile.

Dacă vi s-a spus vreodată că sunteți insolentă, incorigibilă, obraznică, șireată, nesupusă, indisciplinată, rebelă, sunteți pe drumul cel bun. Femeia Sălbatică e aproape.

Dacă niciodată nu vi s-au spus asemenea vorbe, încă mai e timp. Exersați-vă Femeia Sălbatică. Hai, curaj! *Âdele!* Insistați.

* Sărbătoarea care celebrează salvarea poporului evreu din Imperiul Persan (n. trad.).

Trupul fericit: Carnea sălbatică

Întotdeauna m-au fascinat lupii, cum se împing ușor unii în alții când aleargă sau se joacă, fiecare în felul său, fie ei tineri, bătrâni, slabi, grași, cu picioare lungi, cu urechi pleoștite, fără de coadă sau șchiopi. Fiecare are propria sa configurație corporală, propria sa forță, propria sa frumusețe. Trăiesc și se joacă în deplin acord cu ei înșiși și cu felul lor de a fi. Ei nu încearcă să fie ceea ce nu sunt.

Acolo sus, în nord, am văzut odată o lupoaică bătrână cu trei picioare; era singura care putea trece printr-o căpătură, dincolo de care creșteau afine din belșug. Altă dată, am văzut o lupoaică cenușie sărind cu așa repeziciune, încât, preț de o clipă, lăsa în aer imaginea unui arc argintiu. Îmi amintesc de o lupoaică foarte delicată, o tânără mamă, cu pântecul încă deformat, călcând peste mușchiul de pe marginea iazului cu grația unei balerine.

Și totuși, în ciuda frumuseții, a rezistenței lor, despre lupi se spune că ar fi prea lacomi, că ar avea dinți prea ascuțiți și poște nestăvilite. Tot astfel se vorbește uneori și despre femei, ca și cum numai un anumit temperament, numai un anumit apetit ar fi acceptabil. Destul de des se fac aprecieri asupra moralității femeii după cum talia, greutatea, ținuta și formele ei sunt sau nu în conformitate cu un unic sau exclusiv ideal. Exilate într-o stare de spirit, într-un manierism, într-o conformație corespunzând unui ideal unic de frumusețe și de comportament, femeile nu mai sunt libere: sunt prizoniere în propriul lor trup, în propriul lor suflet.

Pentru psihicul instinctual, corpul este un senzor, o rețea informațională, un mesager având la dispoziție o multitudine de sisteme de comunicare – cardiovascular, respirator, osos, neurovegetativ, fără a mai vorbi de emoții și intuiții. În lumea imaginarului, el este un vehicul formidabil, un spirit care trăiește cu noi, un adevărat imn închinat vieții. În

basme, unde apare simbolizat de obiecte magice, înzestrate cu calități și puteri mai presus de firea omenească, trupul e perceput ca având două perechi de urechi, una pentru a auzi în lumea exterioară, și alta pentru a-și asculta sufletul; două perechi de ochi, una pentru vederea obișnuită, iar cealaltă pentru clarvedere; două tipuri de forțe, forța mușchilor și invincibila forță a sufletului. Iar lista dublelor elemente ale corpului poate continua.

În sistemele de terapie corporală, cum sunt metoda Feldenkrais^{*}, Ayurveda și altele, trupul este în general văzut ca având nu cinci simțuri, ci șase. Corpul își folosește pielea și carnea pentru a înregistra tot ce se întâmplă în jurul său. Precum piatra de la Rosetta^{**}, trupul este, pentru cei ce știu să-l citească, un registru viu al vieții dăruite, al vieții confiscate, al vieții sperate, al vieții salvate. El este prețuit pentru capacitatea sa de a reacționa prompt, de a avea sentimente adânci, de a presimți.

Trupul vorbește mai multe limbi. Vorbește prin culoarea, prin temperatura sa, prin ardoarea recunoștinței, prin strălucirea iubirii, prin cenușul durerii, prin căldura entuziasmului sau răceala neîncrederii. Vorbește prin dansul său ușor, legănându-se ori tremurând, prin freacățul inimii, prin descurajările sale, prin golul din stomac, prin renașterea speranței.

Corpul își amintește, oasele și articulațiile își amintesc, chiar și degetul mic își amintește. Amintirile – imagini și sentimente – sunt întipărite adânc în înseși celulele noastre. Ca dintr-un burete îmbibat cu apă, oriunde este apăsată carnea sau doar atinsă ușor, țâșnește o amintire.

Să limitezi frumusețea și valoarea trupului la ceva inferior acestei splendori înseamnă să obligi trupul să trăiască fără spiritul său de drept, fără forma sa legitimă, fără dreptul său la fericire. Să consideri urât sau inacceptabil pe cineva a cărui frumusețe nu se conformează criteriilor modei actuale, rănește profund bucuria naturală, proprie naturii sălbatice.

Femeile au toate motivele să respingă modelele psihologice și fizice care rănesc spiritul și rup legătura cu sufletul sălbatic. Evident, natura

* Metodă de auto-educare a corpului prin conștientizare (n. trad.).

** Placă de bazalt cu o inscripție în trei limbi, hieroglifică, demotică și greacă, descoperită în orașul egiptean Rosetta, care a făcut posibilă descifrarea hieroglifelor egiptene (n. trad.).

instinctuală a femeilor judecă trupul și spiritul nu după canoane, ci după vitalitatea, sensibilitatea și rezistența lor. Asta nu înseamnă să respingem ceea ce este considerat frumos într-o anumite cultură, ci să trasăm un cerc mai amplu, care să cuprindă toate tipurile de frumusețe, forme și funcții.

Graiul trupului

Odată, într-o reprezentare intitulată *Graiul trupului*, eu și prietena mea, Opalanga, o griotă afro-americană, spuneam în tandem povestea descoperirii darurilor ancestrale moștenite de la strămoșii noștri. Opalanga este foarte înaltă, ca o tisă, și tot atât de subțire. Iar eu sunt *una mexicana*, cu constituție robustă și conformație generoasă. În afară de a fi fost ținta ironiilor celorlalți din pricina înălțimii sale, Opalangăi i s-a spus în copilărie că strungăreața sa era semnul mincinoșilor. Iar mie mi se spusese că forma și dimensiunile corpului meu erau caracteristice oamenilor inferiori, incapabili să se controleze.

În acest duet, vorbeam despre loviturile și săgețile primite de-a lungul vieții, pentru că, potrivit „măriilor” lor, trupurilor noastre ba le lipsea ceva, ba aveau nu știu ce. În povestea noastră, cântam un cântec de jale pentru corpurile de care nu ni s-a permis să ne bucurăm. Ne legănam, dansam, ne uitam una la alta. Fiecare gândea că cealaltă este atât de misterioasă, atât de frumoasă... și ne întrebam, firește, cum era posibil ca oamenii să gândească altfel.

Când ne-am întâlnit întâia oară, eu și Opalanga am simțit, așa cum ni se întâmplă adesea nouă, povestitorilor, că ne cunoaștem nu de-o viață, ci de-o veșnicie. Am început imediat să vorbim despre poveștile noastre cele mai intime.* Cât de uimită am fost când am aflat că, adultă fiind, călătorise în Gambia, în Africa de Vest, unde a întâlnit câțiva oameni din neamul său, un trib în care – culmea! – majoritatea erau înalți ca tisele și tot atât de zvelți, și aveau dinții din față depărtați. Această strungăreață, i-au explicat ei, se numea *Sakaya Yallah*, „Poarta lui Dumnezeu”, și era văzută ca un semn al înțelepciunii.

* Pasajul, absent în versiunea originală (Ballantines Books, 1995), se regăsește în versiunea italiană – Frassinelli, 2009 (*n. trad.*).

Dar cât de surprinsă a fost ea când i-am povestit că, adultă fiind, am vizitat istmul Tehuantepec, în Mexic, unde am descoperit câțiva urmași ai strămoșilor mei, un trib de femei monumentale, puternice, impunătoare, cochete. M-au ciupit, m-au pipăit¹ și mi-au spus fără niciun menajament că nu eram destul de grasă. Nu mâncam destul? Fusesem bolnavă? Trebuia să mă mai îngraș, mi-au explicat ele, căci femeile sunt *La Tierra*, rotunde ca pământul, care poartă atâtea în pântecul său².

Astfel, în această reprezentare, la fel ca în viață, poveștile noastre personale, care începuseră cu experiențe opresive, deprimante, sfârșesc în bucurie și cu un simț al identității noastre foarte puternic. Opalanga a înțeles că statura ei înaltă e frumusețea ei, că zâmbetul îi e plin de înțelepciune, că glasul Domnului îi este mereu aproape de buze. Iar eu mi-am înțeles corpul ca fiind unit cu pământul, am înțeles că picioarele mele sunt făcute să stea ferm, că trupul meu este un vas menit să poarte multe în el. Am învățat, și una, și cealaltă, de la oameni puternici, din afara culturii noastre nord-americane, să ne reevaluăm trupul, să respingem ideile și expresiile care urmăresc să insulte trupul misterios, care tind să ignore corpul femeii ca instrument de cunoaștere³.

Să-ți placă lumea aceasta în care există atâtea tipuri de frumusețe este o bucurie a vieții la care toate femeile au dreptul. Să nu accepți decât un singur tip de frumusețe înseamnă să nu observi natura. Nu putem avea o singură specie de păsări cântătoare, o singură varietate de pini, o singură specie de lupi. Nu putem avea un singur tip de copii, un singur tip de bărbați, un singur tip de femei și nici un singur tip de săni, un singur tip de talie, un singur tip de piele.

Experiența pe care am avut-o cu aceste mexicance trupeșe m-a făcut să reconsider întreg ansamblul premiselor psihanalitice privind diferitele forme și talii ale femeilor, dar mai cu seamă greutatea lor. O veche premisă psihologică, în particular, mi s-a părut de-a dreptul grotescă, și anume ideea că toate femeile grase tânjesc după ceva, că „înăuntrul lor s-ar afla o femeie slabă care urlă, încercând să iasă”. Pomenindu-i de metafora „femeii slabe care urlă” uneia din impunătoarele femei ale tribului *tehuana*, aceasta s-a uitat la mine oarecum speriată. Mă refeream cumva la „posedarea de către un spirit al răului”?⁴ „Și-apoi, a întrebat ea, cine să fi pus ceva atât de rău în trupul unei femei?” Era dincolo de puterea ei de înțelegere că niște „vindecători”, sau-oricine altcineva, ar

putea crede că femeia, doar pentru că natura i-a dat un trup cu forme pline, ar avea înăuntrul ei o altă femeie care urlă.

Există desigur tulburări alimentare compulsive și distructive care deformează corpul, și este dramatic, dar, pentru marea majoritate a femeilor, ele nu sunt o regulă. De cele mai multe ori, femeile sunt slabe sau grase, înalte sau scunde, pur și simplu pentru că au moștenit formele părinților, bunicilor sau străbunicilor. Disprețuirea sau denigrarea caracterelor fizice moștenite de o femeie duce la crearea unor generații de femei anxioase și nevrotice. Criticile distructive și exclusiviste la adresa conformației ereditare a unei femei o privează de multe dintre comorile sale psihice și spirituale. O privează de mândria pentru corpul transmis de strămoșii ei. Învățată să respingă această moștenire, femeia este imediat și brutal ruptă de identitatea ei corporală feminină cu restul familiei.

Dacă este învățată să-și urască propriul trup, cum va putea ea oare să iubească trupul mamei sale, care seamănă atât de mult cu al ei⁵, sau pe cel al bunicii, ori al fiicelor ei? Cum va putea iubi trupul celorlalte rude, femei și bărbați, care au moștenit formele lor trupesti de la aceiași strămoși. Un asemenea atac distruge mândria ei legitimă de apartenență la neamul său și-i fură bucuria naturală de a trăi în armonie cu propriul său corp, indiferent de greutatea, statura și formele sale. Atacul la adresa trupului unei femei este de fapt un atac cu bătaie lungă, căci lovește în femeile care au precedat-o și în cele care vor veni după ea⁶.

Astfel de judecăți tranșante privind ceea ce poate fi acceptat sau nu în materie de conformație corporală creează o națiune de fete înalte și cocoșate, de femei scunde pe picioaroange, de femei corpolente îmbrăcate ca de doliu, de femei foarte slabe căznindu-se să se umfle ca broaștele și de diferite alte femei care se ascund. Distrugerea legăturii instinctive a femeii cu trupul său natural o privează de încrederea în sine, o face să se întrebe mereu dacă este o persoană bună sau nu, și să-și întemeieze stima de sine pe cum arată, nu pe cine este ea. O silește să-și cheltuiască energia, preocupându-se excesiv de mâncarea pe care o consumă, de kilogramele pe care i le arată cântarul sau de centimetrul circumferințelor sale. O constrânge să fie încontinuu obsedată în faptele și gesturile sale, în proiectele sale. E de neconceput, în lumea instinctuală, ca o femeie să trăiască preocupată în felul acesta de aspectul său.

Este firesc ca o femeie să se mențină sănătoasă și puternică și să-i ofere corpului hrana de care are nevoie⁷. Trebuie totuși să recunosc că există o „înfometată” înăuntrul multor femei. Dar nu de o anumită înălțime, greutate sau formă le este foame lor. Femeile nu sunt „flămânde” să se conformeze unui stereotip. Ele tânjesc după stima elementară din partea societății în care trăiesc. „Înfometata” dinăuntru vrea să fie tratată cu respect, să fie acceptată⁸ sau, cel puțin, să nu mai fie apreciată prin raportare la modele standard. Dacă există cu adevărat o femeie care „urlă, încercând să iasă”, atunci ea urlă ca să înceteze proiecțiile nerespectuoase ale celorlalți asupra trupului, feței sau vârstei ei.

Patologizarea diferențelor corporale ale femeilor este o prejudecată susținută de mulți teoreticieni ai psihologiei, printre care și Freud. Martin Freud, de pildă, în cartea despre tatăl său, Sigmund, spune că întreaga sa familie detesta și ridiculiza oamenii grași⁹. Motivele pentru care Freud avea astfel de păreri nu fac obiectul acestei cărți; este totuși greu de conceput că o asemenea atitudine ar putea corespunde unei perspective echilibrate asupra corpului femeii.

E de ajuns să spunem totuși că diferiți psihologi continuă să mențină această prejudecată, în detrimentul corpului natural, încurajând femeile să-și supravegheze permanent trupul, lipsindu-le astfel de relații mai profunde și mai subtile cu formele pe care le-au moștenit. Teama de corpul ei privează în mare măsură femeia de viața sa creativă și o împiedică să fie atentă la alte lucruri.

Această încurajare de a-și sculpta trupul este izbitor de asemănătoare încercărilor de a scobi pământul, de a-l arde, de a-i smulge straturile, de a tăia în carnea lui până la os. Rănii psihicului și trupului femeilor îi corespunde o rană a culturii și, în ultimă instanță, a Naturii. Într-o psihologie cu adevărat holistică, toate universurile sunt considerate interdependente, și nu entități separate. Nu trebuie să ne mire că, în societatea noastră, problema este aceeași pentru femeie, peisaj și cultură: ele toate sunt remodelate pentru a fi în ton cu moda. Femeia nu poate împiedica peste noapte agresiunea împotriva culturii și a pământului, dar poate înceta să-și agrezeze propriul corp.

Natura sălbatică niciodată nu va aproba răul făcut trupului, culturii sau pământului. Natura sălbatică niciodată nu va accepta să-și flageleze formele pentru a-și demonstra valoarea, puterea, caracterul, pentru

a arăta că ține lucrurile sub control, că e mai plăcută privirii sau mai valoroasă sub aspect financiar.

Femeia nu poate determina cultura să devină mai conștientă spunându-i: „Schimbă-te”. Dar poate să-și schimbe atitudinea față de sine însăși, dezamorsând astfel proiecțiile depreciative. Și face lucrul acesta recuperându-și corpul, nerenunțând la bucuria pe care i-o aduce trupul ei natural, respingând iluzia, atât de răspândită, potrivit căreia fericirea aparține doar celor cu o anumită conformație sau vârstă, acționând ferm, reîntorcându-se la sine și trăindu-și viața din plin. Acest mod de a se accepta, această stimă de sine reprezintă începutul schimbării atitudinilor în sânul culturii.

Trupul în povești

Sunt multe basme și mituri ce descriu fragilitatea și natura sălbatică a trupului. Printre eroii lor se numără grecul Hefaistos, zeul șchiop, meșter în prelucrarea metalelor prețioase, mexicanul *Hartar*, omul cu două corpuri, Venus, zeița născută din mare, micul croitoraș, a cărui urâtenie nu-l împiedica să poată crea viață, femeile de pe Muntele Urișelor, curtate pentru forța lor, Degețica, cea care putea călători oriunde cu ajutorul magiei etc.

În basme, anumite obiecte magice au sensibilitate și capacitatea de a se deplasa, ele toate fiind metafore ale trupului, precum norul, frunza fermecată, covorul fermecat. Se poate uneori ca o mantie, niște cizme, un scut, o pălărie, un coif, să confere puterea invizibilității, a unei forțe superioare, a clarvederii etc. Sub aspect arhetipal, ele aparțin aceleiași familii și îi permit corpului fizic să zboare, sau să se bucure de o înțelegere mai adâncă, de un auz mai fin ori să beneficieze de o anume protecție a psihicului și sufletului.

După câte se pare, înainte de inventarea carelor, trăsurilor și caleștilor, înainte de domesticirea animalelor de povară și de călărie, obiectul magic era simbolul trupului sacru. Veșmintele, amuletele, talismanele și alte obiecte, folosite într-un anume fel, își transportau posesorul de partea cealaltă a râului sau a lumii.

Covorul fermecat este un excelent simbol al valorii senzoriale și psihice a trupului natural și sălbatic. Basmele în care apare motivul covorului zburător reproduc atitudinea propriei noastre culturi față de trup.

La început, covorul fermecat este considerat un obiect oarecare, fără valoare, dar când cineva se așează pe el și-i spune: „Zboară!”, covorul îndată tremură, se ridică, stă o clipă în aer, apoi brusc își ia zborul, ducându-și pasagerul spre un alt loc, spre un alt centru, spre un alt punct de vedere, spre o altă cunoaștere¹⁰. Și trupul, prin intermediul stărilor sale de conștiință, al unei stări de excitare, al unei experiențe senzoriale – cum este, de pildă, cea de a asculta muzică sau vocea cuiva drag, ori de a percepe un anume parfum – are puterea de a ne transporta altundeva.

În basme, la fel ca în mituri, covorul reprezintă un mijloc de locomotie, însă unul foarte special, care ne permite să vedem nu doar în lumea pământeană, ci și în cea de dincolo. În poveștile Orientului Mijlociu, el este vehiculul zborului spiritual al șamanilor. Trupul nu e ceva inert, de care căutăm să ne eliberăm. Văzut din perspectivă corectă, este o navă spațială, o serie de intersecții atomice, o înlănțuire de ombilicuri neurologice conducând spre alte lumi, spre alte experiențe.

Pel lângă covorul fermecat, există și alte simboluri ale trupului. Fahtah Kelly mi-a spus o poveste în care apar trei astfel de simboluri. Ea se intitulează simplu *Povestea covorului fermecat*¹¹.

Un sultan și-a trimis cei trei feciori în lume, să caute „cel mai de preț lucru de pe fața pământului”.

— Acela care va găsi minunea minunilor, le-a zis el, va primi întreaga împărăție.

Primul se întoarce aducând o baghetă de fildeș, cu care puteai vedea tot ce voiai. Al doilea aduse un măr, al cărui parfum vindeca pe loc orice boală, iar cel de-al treilea, un covor fermecat, care putea duce pe oricine oriunde dorea.

— Ei?... Ce e mai de preț? întrebă sultanul. Să poți vedea totul? Să poți vindeca? Sau să poți zbura?

Fiecare, când îi veni rândul, laudă obiectul găsit de el. La sfârșit, sultanul ridică mâna și zise: „Niciunul nu-i mai bun decât altul, căci, dacă unul lipsește, celelalte n-au nicio valoare”. Și, astfel, împărăția fu împărțită în mod egal între cei trei frați.

Această poveste conține imagini puternice, care ne permit să înțelegem ce înseamnă un corp cu adevărat viu. Ea descrie, ca și alte povești similare, fabuloasele puteri – intuiția, percepția, vindecarea senzorială și extazul – ascunse în trupul uman¹². Ne-am obișnuit să considerăm trupul ca fiind acel „altul” care își face cumva treaba fără noi și care, dacă

este bine „tratat”, ne va face să ne „simțim bine”. Mulți oameni își tratează corpul ca pe un sclav, sau pot chiar să-l trateze bine, dar îi cer să le satisfacă dorințele și capriciile, ca și cum ar fi sclavul lor.

Se spune că sufletul informează trupul. Ce-ar fi să ne imaginăm însă pentru o clipă că și trupul, la rândul său, informează sufletul, îl ajută să se adapteze la viața lumii exterioare, analizează și traduce, îi oferă hârtia, cerneala și condeiul cu care sufletul să poată scrie despre viața noastră? Să presupunem că, la fel ca în poveștile despre schimbarea formei, trupul este un zeu, un maestru, un mentor, o călăuză. Și atunci? Ar fi înțelept să pedepsim acest maestru care are atâtea să ne ofere, să ne învețe? Vrem să-i lăsăm toată viața pe ceilalți să ne denigreze corpul, să-l judece, să-l considere imperfect? Avem suficientă forță să ne împotrivim majorității și să ascultăm cu adevărat ceea ce spune trupul nostru ca ființă puternică, sacră?¹³

Modul în care cultura noastră vede trupul doar ca sculptură este greșit. Trupul nu-i o statuie de marmură. El are altă misiune. Menirea lui este să protejeze, să conțină, să susțină și să aprindă spiritul și sufletul, să fie un depozit al amintirilor, să ne umple de senzații – suprema hrană a sufletului. Rostul lui este să ne ridice și să ne impulsioneze, să ne arate că existăm, că suntem aici, să ne asigure legătura cu pământul, să ne dea volum, greutate. Ne înșelăm considerându-l un loc pe care trebuie să-l abandonăm pentru a ne avânta spre lumea spirituală. Trupul este vehiculul acestor experiențe. Fără trup, nu am avea senzația de trecere a pragurilor, de înălțare, de imponderabilitate. El ne îngăduie să simțim toate acestea. Trupul este platforma de lansare a rachetei. Din vârful acestei rachete, sufletul contemplă fascinat misterioasa noapte instelată.

Puterea șoldurilor

Ce înseamnă un trup sănătos în lumea instinctuală? La nivelul cel mai fundamental – piept, abdomen, orice loc unde există piele, unde există neuroni pentru a transmite senzațiile – problema lui nu este forma, mărirea, culoarea și nici vârsta, ci dacă simte, dacă funcționează așa cum trebuie, dacă putem reacționa, dacă simțim întregul spectru, întreaga gamă de emoții. Îi este teamă? E paralizat de durere sau frică, anesteziat

de un vechi traumatism, sau are propria lui muzică? Ascultă, ca Baubo, cu pântecul. Vede prin multiplele lui forme de a vedea?

Pe la douăzeci de ani, am trăit două experiențe esențiale, care contraziceau tot ce mi se spusese despre trup până atunci. Eram la o reuniune a femeilor, și seara, lângă foc, aproape de niște izvoare termale, am văzut o femeie de vreo treizeci și cinci de ani, goală. Sarcinile îi uscaseră sânii și-i acoperiseră pântecul de vergeturi. Eram foarte tânără și mi-amintesc că m-am întristat văzând agresiunile suferite de pielea ei albă și delicată. Cineva cânta la tobe și maracas, și ea a început atunci să danseze. Se mișca cu o grație de-a dreptul fermecătoare. Era atât de frumoasă, atât de plină de viață!... Zâmbeam ironic întotdeauna când auzeam spunându-se despre cineva că are „foc în vintre”. Dar în noaptea aceea l-am văzut. Am văzut puterea șoldurilor sale. Am văzut ceea ce fusesem învățată să ignor: puterea trupului feminin animat de focul lăuntric. După aproape treizeci de ani, încă o văd dansând în noapte și încă mă fascinează puterea trupului ei.

A doua mea revelație a avut drept protagonistă o femeie mult mai în vârstă. Șoldurile sale în formă de pară nu corespundeau defel canoanelor obișnuite de frumusețe. Prin comparație, pieptul său părea foarte mic. Avea talia lată cam de vreo patru palme, iar coapsele îi erau brăzdate de vinișoare roșiatice. O cicatrice lungă, rămasă de la o operație chirurgicală, se întindea din mijlocul spatelui până la coaste.

Și-atunci de ce roiau bărbații în preajma ei, de parc-ar fi fost un fagure de miere? Voiau poate să muște din fructul copt al șoldurilor sale, să lingă acea cicatrice, să-i mângâie sânii, să-și pună obrazul pe pânza de păianjen a venelor sale. Zâmbetul ei era fermecător, mersul, grațios, iar, când privea, ochii ei pur și simplu absorbeau ceea ce vedeau. Am văzut atunci din nou această putere venind dinlăuntru. Puterea culturală a trupului este frumusețea sa, dar puterea dinlăuntru a trupului este rară, pentru că cele mai multe femei au alungat-o prin torturile la care-l supun sau prin rușinea de propria carne.

În această lumină, femeia sălbatică poate să cerceteze numinozitatea propriului său trup și să înțeleagă că el nu-i o povară pe care suntem condamnate s-o purtăm toată viață, și nici un animal de povară, răsfățat sau nu, care ne poartă prin viață, ci o serie de porți, de vise, de poeme, grație cărora putem învăța și cunoaște o infinitate de lucruri. Sufletul sălbatic percepe corpul ca pe o ființă în sine, care ne iubește și care

depinde de noi, căreia, uneori, îi suntem mamă și care, uneori, este o mamă pentru noi.

Mariposa, Femeia-fluture

PENTRU A VORBI ACUM, dintr-o cu totul altă perspectivă, despre puterea trupului, trebuie să vă spun o poveste. O poveste adevărată și... destul de lungă.

De ani de zile, turiștii traversează în masă imensul deșert nord-american și parcurg grăbiți „circuitul spiritual”: Monument Valley, Chaco Canyon, Mesa Verde, Kayenta, Keams Canyon, Painted Desert și Canyon de Chelly. Aruncă o privire înspre pelvisul Mamei Grand Canyon, scutură din cap, ridică din umeri și aleargă înapoi acasă, pentru ca vara următoare să revină tot aici, să străbată iarăși pustiul, să caute altceva, să vadă ceva nou.

În spatele acestui comportament se află aceeași sete de experiențe spirituale, care a chinuit omenirea încă din zorii veacurilor. În unele cazuri, însă, această sete este exacerbată, pentru că mulți au pierdut legătura cu strămoșii lor¹⁴. Adesea ei nu știu nici măcar numele străbunicilor. Nu mai știu nimic din povestea familiei lor. În plan spiritual, această situație generează tristețe... și foame. Astfel că mulți încearcă să recreeze ceva important pentru binele sufletului lor.

În fiecare an, turiștii vin în număr mare și la Puyé, un imens platou colbuit, situat în inima sălbăticiiei, în New Mexico. Aici, *Anasazi*, strămoșii indienilor, se strigau odinioară unii pe alții dintr-un capăt în celălalt al platourilor. Se spune că o mare preistorică ar fi sculptat, în pereții stâncoși, miile de guri și de ochi veseli sau triști.

Toate triburile deșertului se adună în acest loc, indienii *navajo*, *jicarilla apaches*, *ute* din sud, *hopi*, *zuni*, *Santa Clara*, *Santo Domingo*, *laguna*, *picuris*, *tesque*. Aici, prin dans, ei devin cerbi, vulturi. pini și *Katsinas*, spirite puternice.

Tot aici vin și turiștii, mulți dintre ei flămânzi de geno-miturile lor, desprinși de placenta spirituală. Și-au uitat până și vechii lor zei și vin să-i vadă pe cei ce nu și i-au uitat.

Drumul ce urcă spre Puyé a fost săpat de copitele cailor și de mocasini. Cu timpul, mașinile au devenit tot mai puternice, iar acum și

localnicii, și turiștii, vin aici cu tot felul de camioane, camionete, furgonete. Vehiculele urcă panta gemând și scoțând fum, într-un lung și prăfuit convoi.

Toți parchează *trochimochi*, la întâmplare, pe pantele colinei, astfel că, la prânz, marginea platoului pare un imens ambuteiaj. Unii parchează chiar lângă nalbele roz, înalte de doi metri, crezând că va fi de ajuns să împingă plantele pentru a ieși din mașină. Numai că tulpinile lor seculare par turnate din fier, iar cei care au parcat lângă ele rămân blocați în mașini.

La amiază, soarele e un cuptor încins. Oamenii merg anevoie. Picioarele lor ard în pantofi. Toți poartă cu ei umbrele, în caz că plouă (și va ploua), scăunele pliante din aluminiu, în caz că obosesc (și vor obosi), iar dacă sunt turiști, un aparat de fotografiat (dacă li s-a permis) și ghirlande din role de film, atârinate de gât ca funiile de usturoi.

Indiferent că așteptările lor sunt de ordin sacru sau profan, turiștii vin să vadă ceva ce nu oricine poate vedea, unul dintre cele mai fantastice spectacole, un spirit viu, *Mariposa*, Femeia-fluture.

Dansul fluturului este ultimul eveniment al zilei. Toți așteaptă nerăbdători acest dans interpretat de o femeie, dar ce femeie! Când soarele se pregătește să apună, apare un bătrânel într-un strălucitor costum ritual de culoare turcoaz care să tot aibă vreo douăzeci de kilograme. Și, în timp ce difuzoarele chirăie precum găinile la vederea unui cocoș, el șoptește într-un microfon cromat, de prin anii treizeci: „Următorul nostru dans este dansul fluturului!” Apoi se îndepărtează șchiopătând și călcând pe manșetele pantalonilor.

Spre deosebire însă de un spectacol de balet, în care numărul este anunțat, iar cortina se ridică și dansatorii intră imediat în scenă, aici, la Puyé, ca de altfel și în cazul altor dansuri tribale, ar putea trece oricând între douăzeci de minute și o veșnicie până apare dansatoarea. Unde să fie oare? Cine știe, poate își pune în ordine lucrurile în rulotă. Apoi temperaturile de peste patruzeci de grade sunt ceva obișnuit aici, astfel că trebuie să facă retușuri de ultim moment ale machiajului corporal, distrus de sudoare. Dacă cumva vreo centură de dans, aparținând bunicului dansatoarei, se rupe în timp ce ea se îndreaptă spre scenă, dansul nu va mai avea loc, pentru că spiritul centurii are nevoie de odihnă. Uneori interpreții întârzie pur și simplu fiindcă la radio se transmite un foarte frumos cântec de altădată.

Se mai poate întâmpla ca un dansator să nu audă difuzorul și să trebuiască să meargă cineva să-l cheme. Și-apoi e de la sine înțeles că dansatorul trebuie să vorbească cu toate rubedeniile întâlnite în drum spre scenă și să se oprească pentru ca nepoții și nepoatele să-l poată admira. Cum se vor mai minuna copiii, văzând un impunător spirit *Katsina*, care seamănă suspect de mult cu unchiul Tomas, sau o dansatoare care seamănă al naibii de bine cu mătușa Yazie! În sfârșit, se mai poate ca dansatorul, sau dansatoarea, să fie încă la kilometri depărtare, pe drum, cu picioarele atârând în gol pe platforma unei camionete ce lasă în urmă un nor negru și gros de fum.

În timp ce așteaptă cu mare nerăbdare Dansul Fluturului, toți vorbesc despre fetele-fluturi și despre frumusețea indienelor zuni care dansaseră îmbrăcate în costumul lor tradițional roșu cu negru, cu un umăr gol și cu cerculețe roz aprins pictate pe obraji. Sunt lăudați și tinerii dansatori-cerbi, cu rămurele de pin prinse la mâini și la picioare.

Timpul trece...

Și trece...

Și trece...

Oamenii își sună banii în buzunare. Fluieră. Turiștii sunt tot mai nerăbdători s-o vadă pe această minunată dansatoare-fluture.

Deodată, când nimeni nu se mai aștepta, toboșarii încep să bată ritmul sacru al fluturului, iar cântăreții să înalțe incantații zeilor.

Turiștii, pentru care un fluture e ceva foarte delicat, o frumusețe fragilă, sunt de-a dreptul șocați când apare Maria Lujan¹⁵. Ea este enormă, realmente enormă, ca Venus din Willendorf*, ca Muma Zilelor, ca femeia uriașă a lui Diego Rivera, care printr-un simplu gest al mâinii a creat Mexico-City.

Și-apoi Maria Lujan e bătrână, foarte bătrână – ca o femeie care s-a întors din țărână, ca un râu bătrân, ca un pin bătrân. Are un umăr gol. *Manta* ei roșu cu negru, un fel de tunică amplă, făcută dintr-o pătură, saltă în sus și-n jos odată cu ea. Cu trupul ei îndesat și picioarele-i subțiratic, pare un păianjen săltăreț, înfășurat într-o coajă de alună.

Sare de pe un picior pe altul, fluturându-și evantaiul din pene înainte și-apoi. Ea este Fluturele, venit să dea forță celor slabi. Este ceea ce noi,

* Statuetă datând din paleolitic, descoperită în Austria și reprezentând o femeie cu forme pline (*n. trad.*).

în marea noastră majoritate, considerăm ca fiind lipsit de putere: bătrânețea, fluturile, femininul.

Părul de culoarea pietrei, și des cât zece știuleți de porumb, îi ajunge până la pământ. Are aripi de fluturi, ca acelea pe care le poartă copiii la serbările școlare în scenetele cu îngerași. Șoldurile sale par două panere uriașe, iar fundul ei mare formează o policioară pe care ar putea sta foarte bine doi copii.

Ea sare, sare, sare, dar nu ca un iepuraș, ci cu pași greoi, răsunători.
„Sunt aici, aici, aici...”

Sunt aici, aici, aici...

Treziți-vă! Treziți-vă! Treziți-vă!”

Își scutură evantaiul din pene, răspândind, deasupra pământului și a oamenilor pământului, spiritul polenizator al fluturului. Brățările-i din scoici sună precum șerpilor, iar jartierele cu zurgălăi zuruie ca ploaia. Silueta ei, cu pântec enorm și picioarușe subțiri, dansează dintr-o parte într-alta a cercului, stârnind vârtejuri mici de praf.

Indienii, cuprinși de venerație, n-o scapă din ochi. Turiștii se uită însă nedumeriți unii la alții și se întreabă: „Asta e? Asta e femeia-fluture?”. Sunt perplecși, iar unii chiar dezamăgiți. Par a nu-și mai aminti că lumea spiritului e un loc unde lupoaicele sunt femei, unde urșii sunt soți, iar bătrânele cu forme generoase, fluturi.

Da, e firesc ca Femeia Sălbatică/Femeia-fluture să fie bătrână și grasă, căci ea poartă lumea tunetului într-un sân și lumea subpământeană în celălalt. Spatele său e rotund ca Pământul, cu toate recoltele, cu toată hrana, cu toate animalele sale. Pe umeri, poartă aurora și amurgul. În coapsa stângă ține toți stâlpii colibelor, în coapsa dreaptă, toate lupoaicele din lume, iar în pânțele, toți copiii ce se vor naște.

Femeia-fluture este forța fertilizatoare feminină. Duce polenul dintr-un loc în altul și fertilizează, așa cum sufletul fertilizează mintea prin visele nocturne, așa cum arhetipurile fertilizează lumea materială. Ea este centrul. Ea reunește contrariile, luând puțin de aici și punându-l dincolo. Asta ne învață ea. Transformarea nu e ceva complicat. Așa face fluturile. Așa lucrează sufletul.

Femeia-fluture spulberă ideea greșită conform căreia transformarea le-ar fi hărăzită doar acelora care îndură mari chinuri, sfinților sau celor foarte puternici. Pentru a se transforma, Sinele nu are nevoie să strămute munții din loc. Lui îi trebuie foarte puțin. Puținul acesta ajunge

însă mult timp și mult poate să schimbe. Forța fertilizatoare înlocuiește „strămutarea munților”.

Femeia-fluture polenizează sufletele de pe pământ. „E mult mai ușor decât v-ați putea imagina”, spune ea. Își flutură evantaiul din pene, revărsând polen spiritual peste toți cei prezenți, indigeni americani, copii mici, turiști. Întreg trupul ei este o binecuvântare, trupul ei bătrân, fragil, mare, cu picioare scurte, aproape fără gât și plin de pete. Ea este cea care repune în vigoare ideile de odinioară, tălmăcirea instinctualului, forța fertilizantă și reparatoare. Este femeia în relația sa cu natura sălbatică. Este *La Voz Mitologica*, personificarea Femeii Sălbatice.

Dansatoarea-fluture trebuie să fie bătrână, doar reprezintă sufletul, iar sufletul e bătrân. Are umeri largi și șolduri late, căci poartă multe. Părul ei cărunt e o garanție că nu mai trebuie să respecte tabuurile care o împiedică să atingă alți oameni. Ei i se permite să atingă pe oricine: băieți, prunci, bărbați, femei, fete, bătrâni, bolnavi, morți. Aceasta e puterea ei. Trupul său este trupul fluturului.

Trupul este asemeni pământului. Este un pământ în sine. Și, ca orice colț de natură, este în pericol de a fi invadat de construcții, împărțit în parcele, distrus în fel și chip. Femeia sălbatică nu se va lăsa ușor influențată de noile proiecte de reamenajare. Pentru ea, nu forma contează, ci simțirea. Oricare i-ar fi forma, pieptul are funcția de a simți și de a hrăni. Hrănește? Simte? Atunci e un piept bun.

Șoldurile sunt late, și pe bună dreptate. Ele adăpostesc leagănul satinat al noii vieți. Sunt un portal, sunt toarele iubirii, sunt o pernă moale și refugiul copiilor care se ascund. Picioarele sunt făcute să ne poarte, uneori să ne propulseze; sunt scribeții care ne ajută să ne ridicăm, sunt *lanillo*, inelul cu care ne încingem iubitul. Nu pot fi mai mult ceva sau mai mult altceva. Sunt ceea ce sunt.

Nu putem spune despre corp că trebuie să fie într-un anume fel. Nu dimensiunile, nu forma sau vârsta sunt problema, și nici măcar faptul de a avea câte o pereche din toate, căci mai sunt și excepții. Important este să știm dacă acest corp simte, dacă are o bună conexiune cu plăcerea, cu inima, cu sufletul, cu sălbaticul. Se bucură, este fericit? Poate să se miște, să danseze în felul său? Nimic altceva nu contează.

În copilărie, m-au dus să vizitez Muzeul de Istorie Naturală din Chicago. Acolo am văzut sculpturile în bronz ale Malvinei Hoffman, în marea lor majoritate nuduri în mărime naturală. Această artistă avea o viziune cu adevărat sălbatică. Fiecare detaliu revela iubirea ei pentru corp – pulpa vânătorului, sânii căzuți ai unei mame, conurile de carne de pe pieptul unei fecioare, testiculele unui bătrân atârând până la jumătatea coapselor, nasul cu nări mai mari decât ochii, nasul acvilin, nasul drept. Era îndrăgostită de urechile mari cât semafoarele, dar și de cele mici cât nucile americane și ajungând până aproape de bărbie. Iubea părul cârlionțat, încolăcit precum șerpii, părul ondulat, asemeni unor panglici desfăcute, sau părul drept ca iarba. Iubea trupul cu o dragoste sălbatică. Înțelegea puterea ascunsă în el.

În piesa lui Ntozake Shange, *for colored girls who have considered suicide when the rainbow is eno^f*⁶ există un pasaj care ilustrează foarte bine lucrul acesta. După ce a luptat să-și asume toate aspectele fizice și psihice din ea însăși, pe care cultura le ignoră sau le minimalizează, o femeie se descrie pe sine în aceste cuvinte înțelepte și senine:

iată ce am...

poezii,

șolduri late,

sâni mici

și

atât de multă iubire.

Aceasta este puterea trupului, puterea noastră, puterea femeii sălbatică. În basme și în mituri, zeitățile și celelalte spirite puternice pun la încercare inimile oamenilor, înfățișându-li-se sub diferite forme ce ascund natura lor divină. Apar în haine lungi, în zdrențe, încinse cu brăuri de argint sau cu picioarele pline de noroi, cu pielea întunecată ca lemnul vechi ori acoperită de solzi din petale de trandafiri, sub chipul unui copil plâpând, al unei bătrâne, al unui om care nu știe să vorbească sau al unui animal care poate vorbi. Marile puteri vor să vadă dacă oamenii au învățat să recunoască mărimea sufletului sub diferitele-i chipuri.

Femeia Sălbatică ni se arată într-o mulțime de ipostaze, forme, mărimi, culori. Să veghem, deci, pentru a putea recunoaște sufletul sălbatic sub numeroasele sale deghizamente.

Instinctul de conservare: Detectarea curselor, coliviilor și momelilor otrăvite

Femeia redevenită sălbatică

Întocmai cum un animal domesticit revine la starea lui naturală sau neîmblânzită odată ce i-a fost redată libertatea, tot astfel femeia redevenită sălbatică a cunoscut și ea o stare psihică naturală, adică sălbatică, apoi a devenit captivă în urma unui eveniment oarecare și a fost domesticită, pierzându-și în felul acesta instinctele. Când are șansa să revină la natura ei sălbatică originală, cade cu dezarmantă ușurință în toate capcanele întâlnite în drum. Cum ritmurile ei și sistemele ei de protecție au fost modificate, ceea ce fusese cândva starea ei naturală sălbatică este acum pentru ea un factor de risc. Nemaifiind prudentă și atentă, devine foarte ușor o pradă.

Pierderea instinctelor decurge după o schemă precisă, pe care trebuie să o studiem și să o ținem minte, pentru a putea veghea asupra comorilor naturii noastre fundamentale și a celei a fiicelor noastre. Pădurile psihice sunt pline de capcane ruginite, ascunse sub un strat subțire de frunze. Psihologic vorbind, același lucru se întâmplă și în lumea exterioară. Ea ne întinde multe momeli: relații, persoane, aventuri care ascund, sub o aparență atrăgătoare, ceva ascuțit care ne ucide spiritul îndată ce am mușcat.

Femeile redevenite sălbatice, oricare le-ar fi vârsta – dar mai cu seamă cele tinere – au o uriașă nevoie să compenseze îndelungatele perioade de foamete și exil. Ele sunt atrase în mod irațional de persoane, de obiective deloc benefice, inconsistente, efemere. Oriunde și în orice epocă ar trăi, veșnic le vor pândi capcane: niște vieți mărunte spre care femeile pot fi atrase sau împinse.

Dacă ați fost vreodată captive, dacă v-a chinuit vreodată foamea sufletească, *hambre del alma*, dacă ați fost vreodată prinse în capcană, dar mai cu seamă dacă vă mistuie setea de a crea, atunci într-adevăr ați fost sau sunteți o femeie redevenită sălbatică. O femeie redevenită sălbatică este flămândă de hrană sufletească și poate să înghită orice momeală otrăvită, convinsă că este chiar ceea ce i-a lipsit sufletului ei.

Unele scapă în ultimul moment din capcană, suferind pierderi minime; dar cele mai multe cad în cursă fără să știe și, temporar, își pierd simțurile; altele sunt realmente strivite, iar altele reușesc totuși să se elibereze și să se târască până la o peșteră, unde să-și lingă rănilile.

Pentru a evita capcanele și momelile spre care femeia e împinsă de timpul petrecut în captivitate și foamete, trebuie să le vedem din timp și să le ocolim. Trebuie să redevenim perspicace și prudente. Trebuie să învățăm să schimbăm direcția. Iar pentru a ști care e direcția bună, trebuie să vedem care este cea rea.

Ceea ce, în opinia mea, constituie o rămășiță a unei vechi povești pline de învățăminte, descrie calvarul femeilor sălbăticate și infometate. Este cunoscută sub diverse nume: *Pantofii Diavolului*, *Pantofii roșii ai Diavolului*, *Pantofiorii roșii*... Hans Christian Andersen a scris o versiune a acestei vechi povești, căreia i-a dat acest ultim titlu. Ca un povestitor adevărat, el a îmbogățit nucleul poveștii potrivit sensibilității sale etnice.

Cea care urmează este o versiune germano-maghiară, pe care mătușa Tereza obișnuia să ne-o spună pe vremea când eram copii și pe care o redau aici cu binecuvântarea ei. Ea își începea de fiecare dată povestea cu aceste cuvinte: „Uitați-vă bine la pantofii voștri și bucurați-vă că sunt niște pantofi oarecare, căci vai de cei ai căror pantofi sunt prea roșii!..”

Pantofiorii roșii

A FOST ODATĂ o biată orfană, care nu avea pantofi. Dar mereu aduna bucăți de pânză de oriunde găsea și, cu timpul, reuși să-și coase singură o pereche de pantofiori roșii. Erau cam grosolani, ce-i drept, însă ei îi plăceau. Și-apoi o făceau să se simtă bogată, deși în fiecare zi trebuia să umble până noaptea târziu umbla prin păduri căutând ceva de mâncare.

Într-o zi, pe când mergea abătută pe drum, în zdrențele-i ponosite și încălțată cu pantofiorii cei roșii, chiar în dreptul ei opri o trăsură aurită.

Înăuntru era o femeie bătrână, care îi zise că o va lua acasă la ea și că o va crește ca pe fiica ei. Porniră, așadar, spre casa bătrânei doamne și, acolo, copila fu spălată, pieptănată, primi apoi lenjerie albă ca spuma laptelui, o rochie frumoasă de lână, ciorăpei albi și pantofi negri de lac. Când fetița își ceru vechile-i haine, dar mai cu seamă pantofiorii cei roșii, bătrâna doamnă îi spuse că aruncase în foc și zdrențele-i murdare, și hidoșeniile de pantofi. Totul arsesse și se făcuse scrum.

Cu toată bogăția din jurul ei, fetița se întristă. Acei sărăcăcioși pantofi roșii, cusuți cu mâinile ei, o făcuseră atât de fericită... Acum trebuia să stea tot timpul cuminte, să meargă frumos și să vorbească numai când e întrebată. Un dor ascuns îi mistuia inima, iar pantofiorii ei roșii îi lipseau mai mult ca oricând.

Când fata mai crescuse, în ajunul Zilei Inocenților în care urma să primească confirmarea, doamna cea bogată o duse la un cizmar bătrân și șchiop, să-i cumpere pantofi noi pentru acest eveniment. În vitrina cizmăriei, era o pereche de pantofiori roșii, făcuți din pielea cea mai fină. Îți luau ochii de frumoși ce erau!... De cum îi văzu, fața copilei se luminează și, cum inima ei flămândă îi dădea ghes, pe aceia îi alese, deși nu se cădea să meargă cu pantofi roșii la biserică. Bătrâna doamnă, pe care vederea o cam lăsase, nu văzu culoarea pantofilor, și-i cumpără. Iar cizmarul, zâmbind pe sub mustață, îi făcu fetiței cu ochiul și-i împachetă.

A doua zi, în biserică, toată lumea se uita țintă la picioarele fetei. Pantofii roșii străluceau ca merele lustruite, ca inimile, ca prunele proaspăt spălate... Toate privirile erau dezaprobatore – până și icoanele de pe pereți, până și statuile le aruncau priviri pline de reproș. Ei însă îi plăceau din ce în ce mai mult. Și astfel, când preotul începu să psalmodieze, corul să cânte, iar orga să sune, fetița gândi că nimic nu era mai frumos pe lume decât pantofiorii ei roșii.

Abia spre seară află și bătrâna doamnă de culoarea roșie a pantofilor.

— Să nu îndrăznești să-i mai încalți vreodată! o amenință bătrâna.

Duminica următoare, însă, fata nu rezistă să nu-și pună pantofii roșii în locul celor negri, și o însoți ca de obicei pe bătrână la biserică.

La intrarea în biserică ședea un soldat bătrân, care-și ținea brațul legat într-o eșarfă. Purta un surtuc gros, din postav verde și avea o barbă roșie. Soldatul se înclină și ceru voie să șteargă de praf pantofii fetiței. Copila îi întinse un picior, apoi pe celălalt, iar el, fredonând un cântec

vesel, bătu încetișor cu degetele în talpa pantofilor. Fetița simți în aceeași clipă niște furnicături ușoare în tălpile picioarelor.

— Nu uita să rămâi la dans! îi zise el zâmbind și făcându-i cu ochiul.

Din nou se uitară toți chiorăș la pantofii roșii. Ei însă atât de mult îi plăceau pantofii, roșii ca zmeura, roșii ca rodia, că nu se mai putea gândi la nimic altceva. Nici predica n-o mai urmărea. Era atât de ocupată să-și sucească și să-și răsucească picioarele, admirându-și pantofii, încât uită cu desăvârșire să cânte.

— Ce frumoși pantofi de dans! exclamă soldatul cel beteag când ea și bătrâna doamnă ieșiră din biserică. La acele vorbe, fetița schiță pe loc câțiva pași de dans. De cum prinseră însă picioarele a juca, nici gând să se mai oprească, și fata trecu dănțuind peste răzoarele de flori și dispăru în spatele bisericii. Parcă-și pierduse mințile! Dansă o gavotă, apoi un ceardaș, trecu drumul în pași de vals și o luă peste câmp.

Vizitiul bătrânei doamne sări iute de pe capră și fugi după fată. Puse în sfârșit mâna pe ea și o aduse înapoi la trăsură, dar picioarele fetei, în pantofii cei roșii, dănțuiau mai departe în aer, ca și cum ar fi fost încă pe pământ. Vizitiul și bătrâna doamnă trăgeau acum de pantofi, încercând să-i scoată. Ce mai balamuc! Ei cu pălăriile strâmbe pe cap, fetița dând întruna din picioare... În cele din urmă, însă, pantofii fură scoși, iar picioarele fetei se liniștiră.

Când ajunseră acasă, bătrâna doamnă zvârli nenorociții de pantofi tocmai sus, pe cel mai înalt raft al unui dulap, și-i interzise fetei să se mai atingă de ei. Fetița însă nu se putea opri să nu-i privească, să nu-i dozească. Erau, pentru ea, cel mai frumos lucru de pe fața pământului.

Nu trecu mult și bătrâna doamnă căzu bolnavă. Cum plecară doctorii, copila se strecură pe furiș în odaia unde erau păstrați pantofiorii cei roșii. Se uită lung la ei acolo sus, pe dulap. Și, tot privindu-i, o dorință năvalnică puse stăpânire pe ea. Luă iute pantofii și, gândind că nu face niciun rău, și-i puse în picioare. Dar numai ce-i încălță, și iarăși o prinse pofta să danseze.

Ieși pe ușă dansând, coborî scările în pași de gavotă și ceardaș, apoi prinse a se roti amețitor în ritm de vals. Era în culmea fericirii și nu-și dădu seama că a dat de necaz până-n clipa când vru să se-nvârtă spre stânga, iar pantofii n-o lăsară și-o învârtiră spre dreapta. Vru apoi să danseze în cerc, dar pantofii o duseră drept înainte. Și fiindcă pantofii

o purtau acum pe fetiță, în loc să fie invers, ei o duseră în stradă și apoi peste câmpuri mlăștinoase, spre pădurea întunecată.

Acolo, rezemat de un copac, ședea nimeni altul decât soldatul cel bătrân cu barbă roșie, cu surtucul lui verde și cu brațul legat în eșarfă.

— O, strigă el, ce frumoși pantofi de dans!

Speriată, copila vru să-i scoată, dar cu cât trăgea mai tare, cu atât ei se strângeau mai abitir pe picior. Sări de pe un picior pe altul, tot încercând să-și scoată pantofii, dar piciorul rămas pe pământ dănuia mai departe cu aceeași frenezie, iar cel din mână sa îi ținea și el isonul.

Și dansa... dansa... Peste dealuri, peste văi, pe ploaie, pe arșiță, pe ninsoare... Dansa ziua, dansa noaptea, .. Dar era groaznic: pentru ea nu exista odihnă.

Ajunse astfel într-un cimitir, însă un spirit înfricoșător o alungă.

— Ai să dansezi cu pantofii ăștia roșii, îi strigă el, pân-ai să devii o fantomă, un spectru, până ți-o atârna pielea pe oase, până n-or mai rămâne din tine decât niște măruntaie care dansează. Ai să mergi dintr-un loc în altul și, la fiecare poartă, ai să bați de trei ori, iar când oamenii ți-or deschide, văzându-te, se vor teme să nu fie și ei loviți de aceeași năpastă. Dansați, pantofiori roșii! Dansați!

Mititica vru să-i ceară îndurare, dar până să mai spună ceva, pantofii o și luară din loc, ducând-o cu ei, în dansul lor nebun, prin bălării, peste râuri, prin hățișuri. Iar ea dansa, dansa...

Într-un târziu, ajunse din nou la fosta ei casă și văzu oameni plângând. Bătrâna doamnă, care-o adăpostise în casa ei, murise. Dar chiar și atunci, chiar și acolo, ea dansa și dansa, căci nu se putea opri.

Înspăimântată și istovită, intră dansând în pădurea în care trăia călăul orașului. Simțind-o că se apropie, securea călăului, aninată într-un cui pe perete, începu să tremure.

— Te implor, îl rugă ea pe călău când ajunse dănuind la poarta lui, taie-mi pantofii și scapă-mă de soarta asta blestemată!

Călăul luă securea și tăie baretele pantofilor roșii, dar pantofii nu-i ieșiră din picioare. Atunci fetița, cu lacrimi în ochi, îl rugă să-i taie picioarele, căci viața ei nu mai avea niciun rost. Și călăul îi tăie picioarele. Iar pantofii cei roșii, cu picioare cu tot, se duseră învârtindu-se spre pădure, urcără un deal și dispărură apoi în spatele lui.

Și uite-așa copila a ajuns o biată infirmă, care trebuia să-și câștige acum existența slujind altora. Și niciodată, dar niciodată, nu și-a mai dorit să aibă pantofi roșii.

Pierderea dramatică în basme

Am putea să ne întrebăm, și pe bună dreptate, de ce există în basme episoade atât de dramatice. Este un fenomen întâlnit pretutindeni în mituri și folclor. Finalul macabru al poveștii *Pantofiorii roșii* este tipic basmelor în care eroul spiritual nu reușește să-și desăvârșească transformarea.

Sub aspect psihologic, episodul dramatic comunică un adevăr psihic esențial. Acest adevăr este atât de important – și totuși atât de ușor de ignorat cu un simplu „Ah, da, înțeleg...”, care ne duce de fapt spre propria ruină – încât s-ar putea să nu-l luăm în seamă dacă ne-ar fi prezentat în termeni mai blânzi.

În lumea tehnologică modernă, episoadele dramatice din basme au fost înlocuite de spoturile publicitare ale televiziunilor, ca de pildă cele în care ne este arătată o fotografie de familie, pătată de sânge, din care unul dintre membri a fost eliminat, pentru a conștientiza astfel pericolul la care ne expunem conducând în stare de ebrietate, sau acele imagini care încearcă să descurajeze consumul de droguri arătând un ou prăjindu-se într-o tigaie pentru a sugera ce se întâmplă cu creierul unui toxicodependent. Dramatizarea este o veche modalitate de a atrage atenția asupra unui mesaj foarte important.

În povestea *Pantofiorii roșii*, adevărul psihologic al mesajului este următorul: viața purtătoare de sens a femeii poate suferi diverse intruziuni, poate să-i fie amenințată, furată, femeia poate fi atrasă pe căi greșite și îndepărtată de viața ei adevărată, profundă, dacă nu-și păstrează sau nu-și redobândește bucuria ei fundamentală și valorile sălbatice. Povestea atrage atenția asupra capcanelor și otrăvurilor cărora le putem cădea foarte ușor victimă atunci când sufletul nostru sălbatic e flămând. Fără o legătură puternică cu natura sălbatică, femeia moare de foame și se lansează, până la obsesie, într-o suită de „mă simt mai bine”, „lăsați-mă în pace!” și „vă rog, iubiți-mă!”.

Femeia flămândă, va accepta orice substitut i s-ar oferi, inclusiv cele la fel de ineficiente ca un placebo sau cele care sunt o adevărată amenințare pentru viața sau talentele sale. Foamea sufletului ei o împinge să aleagă lucruri care o vor face să danseze nebunește – și să ajungă periculos de aproape de ușa călăului.

Ca să înțelegem mai bine această poveste, trebuie să vedem cum se poate pierde în așa măsură o femeie, pierzându-și viața sa instinctuală, sălbatică. Ca să păstrăm ceea ce avem și să găsim drumul înapoi la femininul sălbatic, trebuie să știm ce greșeli poate face o femeie prinsă în capcană.

Cum vom vedea, pierderea pantofilor roșii, cusuți de mână, reprezintă pierderea vitalității impetuoase a unei femei, a vieții pe care ea și-a făurit-o, în favoarea unei existențe prea domesticite. În final, aceasta duce la o pierdere a percepției, care conduce la excese, și deci la pierderea picioarelor, această platformă pe care stăm, temelia noastră, parte a naturii noastre instinctuale ce susține libertatea noastră.

Pantofiorii roșii ne arată cum începe deteriorarea și ce ne așteaptă dacă nu intervenim în apărarea naturii noastre sălbatice. Când luptă cu demonii ei interiori, oricare ar fi aceștia, femeia duce, neîndoielnic, una din bătăliile cele mai importante, atât în plan arhetipal, cât și în realitatea consensuală. Chiar dacă, în urma înfometării, a capturării, a lezării instinctelor, a alegerilor distructive, ea poate ajunge, la fel ca în poveste, în fundul abisului, să nu uităm că tot acolo se află și rădăcinile vii ale psihicului. Acolo sunt temeliile sălbatice ale femeii. Acela e și solul cel mai bun pentru semănat, din care se va naște ceva nou. În acest sens, a atinge fundul abisului, deși este foarte dureros, înseamnă a ajunge la un teren fertil.

Nu dorim, firește, nimănui să cunoască episodul otrăvit al pantofilor roșii. Totuși, în esența lui distructivă și pătimasă, există ceva care transformă nestăpânirea în înțelepciune la femeia care a dansat dansul blestemat, și-a pierdut viața ei creativă și s-a pierdut pe sine, ajungând ea însăși în infern, și care, cu toate acestea, s-a agățat de un cuvânt, de un gând, de o idee, reușind să scape la timp de demon și să supraviețuiască pentru a ne spune povestea ei.

Prin urmare, femeia care a dansat nebunește, care și-a pierdut pământul de sub picioare, și chiar picioarele, și înțelege sensul stării de privațiune la care se referă finalul poveștii, dobândește o înțelepciune specială, prețioasă. Este asemeni unui saguaro, acest minunat cactus din

deșert. Chiar ciuruit de gloanțe, ciopârțit, rupt, călcat în picioare... continuă să trăiască, să stocheze apa dătătoare de viață, pentru ca mai târziu să crească din nou și să-și recapete frumusețea.

Poveștile se termină după zece pagini; nu însă și viața noastră. După un episod în care totul s-a prăbușit, ne așteaptă alte și alte episoade. Noi avem permanent posibilitatea să ne redresăm, să ne remodelăm viața în modul în care merităm să o trăim. Să nu ne pierdem vremea blestemând eșecurile. Eșecul e un profesor mult mai bun decât succesul. Să ascultăm, să învățăm și să mergem mai departe. Este ceea ce facem cu această poveste. Ascultăm străvechiul ei mesaj și învățăm care sunt modelele distructive, pentru a merge înainte cu forța celui ce simte capcanele, coliviile și momelile înainte de a da peste ele sau de a fi prins.

Să începem așadar să descălcăm ițele acestei extrem de importante povești, încercând să înțelegem ce se întâmplă când viața la care ținem noi cel mai mult, indiferent ce cred ceilalți despre ea, se depreciază și se face scrum.

Pantofiorii roșii, cusuți de mână

Fetița din poveste își pierde pantofiorii roșii pe care singură și-i cususe și care o făceau să se simtă bogată, în felul său. Era săracă, dar inventivă; își căuta propriul său drum. Ea a trecut de la starea de a nu avea deloc pantofi, la aceea de a avea niște pantofi care, în ciuda greutăților vieții, îi dădeau un sentiment de mulțumire sufletească. Pantofii cusuți de mână sunt simbolul trecerii ei de la o existență psihică insignifiantă la o viață plină de pasiune, făurită de ea însăși. Ei reprezintă literalmente un pas uriaș spre integrarea ingenioasei sale naturi feminine în viața de zi cu zi. N-are importanță că viața ei este departe de a fi perfectă. Ea își are propria bucurie. Va evolua.

În basme, personajul tipic sărac, dar inventiv, este o reprezentare psihologică a omului înzestrat cu o mare bogăție spirituală, care, cu trecerea timpului, devine tot mai conștient și mai puternic. S-ar putea spune că acest personaj ne reprezintă pe fiecare dintre noi, căci toate progresăm încet, dar sigur.

Sub aspect social, pantofii transmit un mesaj: sunt un mijloc de a deosebi un tip de persoană de altul. Artiștii, de pildă, obișnuiesc să poarte pantofi foarte diferiți de cei pe care-i poartă, să zicem, un inginer.

Pantofii vorbesc despre noi. Ei pot spune câte ceva despre ceea ce suntem și uneori chiar despre ceea ce ne străduim să devenim, despre *persona* pe care o experimentăm.

Simbolismul arhetipal al pantofilor datează din timpuri străvechi, când aceștia erau un semn de autoritate: stăpânii purtau pantofi, pe când sclavii umblau desculți. Chiar și astăzi, în multe părți ale lumii, oamenii sunt învățați să aprecieze calitățile și inteligența unui om după cum acesta poartă sau nu pantofi și, dacă are pantofi, după cât de bine e încălțat.

Această versiune a poveștii vine din țările reci din nord, unde pantofii sunt considerați un mijloc de supraviețuire. Ei mențin picioarele calde și uscate, permițându-i omului să trăiască chiar și în condiții extreme de frig și umiditate. Îmi amintesc de mătușa mea care spunea că a-i fura unui om singura pereche de pantofi în toiu iernii era la fel de grav ca un omor. Același pericol amenință natura creativă și plină de pasiune a unei femei, dacă femeia nu poate să-și păstreze sursele ei de bucurie și de creștere. Sunt căldura ei, protecția ei.

Simbolul pantofilor poate fi înțeles ca o metaforă psihologică: protejează și apără ceea ce ne susține – picioarele noastre. În symbolismul arhetipal, picioarele reprezintă mobilitatea și libertatea. În acest sens, a avea pantofi spre a ne proteja picioarele înseamnă a avea încredere în propriile noastre convingeri și mijloacele de a le înfăptui. Fără pantofi psihici, femeia nu poate face față circumstanțelor interioare sau exterioare care cer agerime, înțelepciune, prudență și tenacitate.

Viața și sacrificiul merg mână în mână. Roșul este culoarea vieții și a sacrificiului. Dacă vrem să avem o viață bogată, împlinită, trebuie să facem diverse sacrificii. Astfel, dacă vrem să ne continuăm studiile, va trebui să sacrificăm timp și bani, și să ne dedicăm acestui scop. Dacă vrem să creăm, va trebui să renunțăm la superficialitate, la o anumită securitate și de multe ori chiar la dorința de a plăcea, pentru a lăsa drum liber celor mai scilpitoare intuiții, celor mai ample viziuni.

Problemele apar însă atunci când nicio viață nouă nu se naște în urma sacrificiilor făcute. În atari situații, roșul este culoarea sângelui pierdut, nu culoarea vieții. Și exact asta se întâmplă în poveste. Roșul iubit, roșul vibrant se pierde în clipa când sunt aruncați în foc pantofiorii roșii, cusuți de mână. Se naște atunci o dorință mistuitoare, o obsesie și, în final, o dependență de un alt tip de roșu, acela al emoțiilor ieftine și al sexului fără suflet, acela care duce la o viață golită de sens.

Considerând așadar că toate aspectele poveștii sunt componente ale psihicului unei singure femei, vedem că, fetița, confectionându-și singură acei pantofiori roșii, face un lucru extrem de important: își schimbă viața. Ea trece de la condiția omului desculț, a sclavului – care merge cu ochii în pământ fără să privească nici în dreapta, nici în stânga – la cea a unei conștiințe care se oprește o clipă să creeze, o conștiință care observă frumusețea, trăiește bucuria, cunoaște pasiunea, mulțumirea... și tot ceea ce constituie această natură esențială pe care noi o numim sălbatică.

Culoarea roșie a pantofilor dă de înțeles că procesul va fi cel al unei vieți pline, care include sacrificiul. E firesc să fie așa. Pantofii sunt făcuți de mână, din bucățele mici de pânză, ceea ce înseamnă că fetița simbolizează spiritul creator; nu are mamă, nici educație și, fără ca nimeni să o fi învățat, ghidată doar de un simț innăscut, a reușit să-și confectioneze singură pantofii. Bravo ei! Frumoasă împlinire!...

Dacă lucrurile și-ar fi urmat cursul lor, totul ar fi mers cât se poate de bine pentru sinele creativ. Fetița era încântată de munca ei, mulțumită că reușise să facă totul singură, adunând cu răbdare bucăți mici de pânză pe care apoi le-a combinat, le-a potrivit, le-a asamblat, dând astfel viață ideilor ei. Nu contează că, la început, produsul este grosier. Mulți dintre zeii diverselor culturi nu au creat nici ei perfect de prima dată. Întâia lor încercare necesita întotdeauna îmbunătățiri, ca de altfel și a doua, de multe ori și a treia, chiar și a patra. Asta nu are nicio legătură cu capacitatea sau înzestrările persoanei. Este pur și simplu viața, în continuă evoluție.

Dacă ar fi fost lăsată în pace, fetița și-ar fi confectionat altă pereche de pantofi, apoi alta, și alta, până când n-ar mai fi fost defel grosolani. Ar fi progresat. Dar, dincolo de uimitoarea ei ingeniozitate și vitalitate, chiar și în condiții dificile, faptul cel mai important este că acești pantofi, pe care singură și i-a făcut, îi aduc o imensă bucurie, iar bucuria este seva vieții, este hrana spiritului, este viața sufletului.

Bucurie este ceea ce simte femeia atunci când cuvintele se aștern parcă singure pe hârtie sau când interpretează întâia oară perfect o partitură; când află că e însărcinată, și își dorește sarcina; când îi vede pe cei dragi bucurându-se. Este sentimentul pe care-l trăiește femeia când a realizat ceva pentru care a făcut eforturi, în care și-a pus tot sufletul, asumându-și riscuri, depășindu-se, cu mai multă sau mai puțină eleganță. Dar ce contează? A reușit, a creat – un obiect, o ființă, o operă,

o izbândă, un moment: viața sa. Aceasta este starea naturală și instinctuală de a fi a femeii. Dintr-o astfel de bucurie emană Femeia Sălbatică.

Dar, în poveste, soarta a vrut ca, într-o bună zi, în contrast cu acei simpli pantofiori roșii din pânză, în contrast cu simpla bucurie de a trăi, să treacă pe acolo o trăsură poleită cu aur și să intre scârțâind în viața fetei.

Capcanele

Prima capcană: Caleașca aurită, viața devalorizată

În simbolismul arhetipal, trăsura este o imagine literală, un vehicul ce transportă oamenii dintr-un loc în altul. Astăzi, în vise și în folclorul contemporan, a fost în mare parte înlocuită cu automobilul, care are aceeași tușă arhetipală. În psihologia clasică se consideră că acest mijloc de transport reprezintă dispoziția centrală a psihicului, care ne conduce de la o stare psihică la alta, de la o idee la alta, de la un gând la altul, de la o încercare la alta.

A urca în trăsura aurită a bătrânei doamne sau a intra într-o colivie aurită e cam același lucru. Deși pare să ofere o viață mai ușoară, mai confortabilă, ea este, în realitate, o închisoare. Aurul orbește. De aceea nu sesizăm imediat capcana. Să ne imaginăm că mergem pe drumul vieții noastre, în pantofii noștri cusuți de mână și, brusc, ne trece prin minte gândul că există poate ceva mai ușor, ceva care necesită mai puțin timp, mai puțin efort, mai puțină energie.

Ni se întâmplă frecvent lucrul acesta. Suntem pe cale să ne organizăm viața prin efort propriu, ne străduim să progresăm când, brusc, suntem asaltate de gânduri contradictorii și ne auzim oftând: „E cam greu! Da' uite acolo ce frumusețe... Chestia aceea pare mult mai ușoară, mai bună, mai atrăgătoare.” Imediat se apropie trăsura aurită, se deschide portiera, scărița se desface și noi urcăm. Am fost seduse... Cu astfel de tentații ne întâlnim destul de des, chiar zilnic. Uneori ne vine foarte greu să spunem „nu”.

Astfel, ne căsătorim cu o persoană nepotrivită pentru a ne îmbunătăți situația materială. Renunțăm la lucrarea nouă pe care o facem și revenim la aceea mai ușoară, dar banală, de care ne plictisiseam deja

acum zece ani. Nu transformăm un poem bun într-o capodoperă și ne mulțumim cu forma lui actuală, în loc să mai lucrăm la el încă puțin.

Scenariul trăsirii aurite umbrește bucuria simplă a pantofilor roșii. Deși poate fi interpretat ca o căutare a unui confort material, acesta exprimă cel mai adesea simpla dorință psihologică a femeii de a nu fi nevoită să muncească din greu pentru aspectele fundamentale ale vieții ei creative. Dorința de a-și ușura viața nu e o capcană; e firesc ca eul să dorească lucrul acesta. Bine, dar cu ce preț? Prețul este capcana. Capcana se închide atunci când fetița pleacă să trăiască cu bătrâna cea bogată. Acolo, trebuie să fie cuminte și tăcută – ea nu va avea voie să-și exprime dorințele și cu atât mai puțin să și le împlinească. Așa începe, pentru spiritul creativ, foamea sufletului.

Psihologia jungiană clasică subliniază că pierderea sufletului survine îndeosebi la maturitate, în jurul vârstei de treizeci și cinci de ani. Dar, în cultura noastră modernă, oricare le-ar fi originea, educația sau situația socială, femeile sunt în pericol să-și piardă sufletul în fiecare zi, fie că au optsprezece sau optzeci de ani, fie că sunt căsătorite sau nu. Oamenii „civilizați” zâmbesc îngăduitor când aud că popoarele „primitive” au o listă interminabilă de evenimente care, în opinia lor, le-ar putea fura sufletul – de la a vedea un urs într-un moment nepotrivit al anului, până la a intra într-o casă care nu a fost binecuvântată după un deces.

Viața în cultura modernă este, sub multe aspecte, minunată, dar nu e mai puțin adevărat că ocaziile de a ne pierde sufletul sunt mult mai numeroase decât în locurile retrase. Este esențial, pentru psihismul nostru, să veghem permanent asupra relației noastre cu sensul, cu pasiunea, cu natura profundă. Sunt multe lucruri care încearcă să ne seducă și să ne ia pantofii noștri cusuți de mână, lucruri aparent simple cum ar fi, de pildă, cel de a spune: „Mai târziu voi dansa, voi planta, voi îmbrățișa, voi planifica, voi căuta, voi învăța, voi curăța, mai târziu...” Ele toate sunt capcane.

A doua capcană: Bătrâna doamnă, forța senectuții

În interpretarea viselor și a poveștilor, posesorul „vectorului atitudinal”, cu alte cuvinte al trăsirii aurite, reprezintă valoarea principală care face presiuni asupra psihicului, forțându-l să meargă în direcția dorită de

ea. În acest caz, valorile bătrânei doamne, proprietara trăsorii, încep să conducă psihicul.

În psihologia jungiană clasică, figura arhetipală a bătrânului este uneori denumită forța *senex*. *Senex*, în latină, înseamnă „bătrân”. Mai concret, și indiferent de gen, simbolul bătrânului poate fi interpretat ca forță a senectuții – o forță ce acționează într-un mod tipic vârstnicilor¹.

În basme, această forță este întruchipată de o persoană bătrână care adeseori vede lucrurile dintr-o unică perspectivă, ceea ce denotă că procesul dezvoltării sale psihice este și el unilateral. În mod ideal, o femeie în vârstă simbolizează demnitatea, înțelepciunea, capacitatea de a îndruma, cunoașterea de sine, tradiția, limitele bine definite și experiența... condimentate, pentru a contrabalansa, cu o bună doză de insolență și răutate.

Dar când, într-o poveste, o bătrână folosește rău aceste calități, așa cum se întâmplă în povestea pantofiorilor roșii, suntem avertizați că anumite aspecte ale psihicului, care ar trebui să rămână calde, sunt pe cale să înghețe. Ceva, care în mod normal este vibrant în interiorul psihicului, e pe cale de a fi scrobit, netezit, bătucit sau deformat până la a deveni de nerecunoscut. Fetița, urcând în trăsura aurită a bătrânei doamne și intrând apoi în casa acesteia, este capturată tot atât de sigur, ca și cum singură și-ar fi pus mâna într-o capcană cu dinți de oțel.

Vedem în poveste că bătrâna doamnă, luând copilul cu ea, în loc să-i dea forță noului, îi permite atitudinii senescente să distrugă inovația. În loc să-i servească drept mentor protejatei sale și să o călăuzească, bătrâna va căuta să o mumifice. Nu dă dovadă de înțelepciune și face uz în mod constant de o singură valoare, fără să încerce nimic nou.

Din scenele petrecute în biserică, vedem că această unică valoare se fondează înainte de toate pe opinia colectivității și trebuie să eclipseze necesitățile sufletului sălbatic individual. Colectivitatea este frecvent considerată a fi cultura² în care trăiește un individ. Deși e adevărat, Jung o definește ca fiind „cei mulți în raport cu individul”. Suntem influențați de multe colectivități, indiferent că facem sau nu parte din ele. Oricare ar fi caracterul colectivităților, academic, spiritual, financiar, profesional, familial sau de alt tip, ele împart recompense și pedepse nu numai membrilor lor, ci și celorlalte persoane. Ele caută să-și exercite influența și să controleze toate domeniile posibile – de la gândurile noastre până

la alegerea partenerului sau a profesiei – și pot foarte bine să zădărnicească sau să descurajeze inițiativele care contravin preferințelor lor.

În această poveste, bătrâna doamnă este simbolul păstrătoarei rigide a tradiției colective, apărătoarea statu quo-ului incontestabil al normelor precum „fi cuminte, nu fă valuri, nu te obosi să gândești prea mult, nu avea proiecte mărețe, treci neobservată, fii o copie perfectă, fii drăguță, spune „da”, chiar dacă nu-ți place, chiar dacă nu-ți stă bine sau nu e pe măsura ta, chiar dacă doare...” și așa mai departe.

Plierea pe un sistem de valori atât de lipsit de viață duce la pierderea completă a legăturii cu propriul suflet. Oricare ar fi afiliațiile noastre, sau influențele pe care colectivitatea le exercită asupra noastră, trebuie, în numele sufletului sălbatic și a spiritului nostru creator, să *nu* ne identificăm cu colectivul, ci să ne distingem de cei din jurul nostru, construind, eventual, poduri spre ei. Noi decidem care poduri să fie solide și intens circulate și care să rămână goale sau doar în proiect. Iar grupurile cu care relaționăm trebuie să fie cele care oferă cel mai mare sprijin sufletului nostru și vieții creative.

Femeia care lucrează într-un anumit cadru profesional face parte dintr-o colectivitate. Va trebui deci să se delimiteze de valorile pe care acel grup le promovează și să-l îmbogățească în schimb prin contribuția sa originală. Exceptând cazul în care a reușit să introducă în viața ei puternice elemente compensatorii, nu-și poate permite, ca ființă integrală ce este, să se transforme într-o persoană dezechilibrată, ursuză, care nu știe altceva decât „casă, slujbă, casă, slujbă...” Dacă femeia încearcă să fie parte integrantă a unei organizații, asociații sau familii care neglijează să vadă cine este ea cu adevărat, care nu se întreabă niciodată ce o motivează, și care nu face nici cel mai mic efort să o încurajeze sau să o provoace în mod pozitiv, vitalitatea și capacitatea creativă îi vor fi serios afectate. Cu cât sunt mai rele circumstanțele, cu atât mai mult se va simți exilată într-un pustiu arid unde nimic nu poate crește.

Pentru o femeie este de cea mai mare importanță să-și mențină viața și spiritul departe de gândirea colectivă uniformizatoare și să-și dezvolte propriile talente, căci astfel va evita ca sufletul și psihicul să-i fie înrobite. O cultură care promovează o autentică dezvoltare a individului nu va transforma în sclavi membrii unui grup sau ai altuia, oricare ar fi sexul lor.

În poveste, însă, fetița acceptă valorile bătrânei, în toată uscăciunea lor. Și trece de la starea sa naturală la cea de captivă. Curând, datorită diabolicilor pantofi roșii, va redeveni sălbatică, dar lipsită de instincte și incapabilă să simtă pericolele.

Renunțând la viața noastră autentică, pasionată, și urcând în trăsura aurită a bătrânei, austerei doamne, adoptăm de fapt *persona* și ambițiile aride ale acestei perfecționiste. Apoi, la fel ca orice animal în captivitate, ne cufundăm într-o tristețe care ne va duce la o dorință obsesivă de altceva – numită frecvent în profesia mea „angoasă nedefinită”. Și, din acest moment, riscăm să ne agățăm de primul lucru care promite să ne redea viața.

Este important să ținem ochii deschiși, să cântărim atent toate ofertele unei vieți mai ușoare și lipsite de griji, mai ales dacă ni se cere în schimb să lăsăm bucuria noastră creativă să piară în flăcări, în loc să aprindem propriul nostru foc.

A treia capcană: Distrugerea comorii, hambre del alma, infometarea sufletului

Există un foc al bucuriei și un foc al nimicirii. Primul transformă, al doilea doar distruge. Ceea ce vrem noi este focul transformării. Și totuși, multe femei renunță la pantofii lor roșii și acceptă să se plieze pe viziunea altcuiva asupra lumii. Ele își aruncă veselii lor pantofi roșii în focul nimicitor când absorb fără niciun discernământ valori, propagandă, idei, incluzându-le aici și pe cele de natură psihologică. Pantofii roșii ard și se fac scrum când pictează, scriu, acționează și trăiesc într-un mod care le sărăcește viața, care le slăbește viziunea, care le zdrobește spiritul.

Viața lor își pierde atunci strălucirea, culoarea, căci ele suferă de *hambre del alma*, sufletul lor e flămând. Și nu doresc nimic altceva decât să revină la viața lor profundă, să-și regăsească pantofiorii lor roșii, cusuți de mână. Bucuria sălbatică pe care aceștia o simbolizează se poate să se fi mistuit în flăcările neglijenței, ale subaprecierii propriei munci ori ale tăcerii pe care singure și-au impus-o.

Multe, foarte multe femei au făcut un teribil legământ cu mult înainte de a fi știut că n-ar fi trebuit să-l facă. Tinere fiind, erau lipsite de sprijin, de încurajare, și astfel, triste și resemnate, au pus jos condeiul, au abandonat instrumentele muzicale, au înfășurat pânzele, jurând că niciodată nu le vor mai atinge. Cele care au procedat așa au intrat, fără

să știe, în foc odată cu viața lor „cusută de mână”. Și viața lor s-a făcut scrum.

Viața unei femei poate să ardă în focul urii de sine, căci complexele pot să muște adânc și, cel puțin pentru un timp, reușesc s-o împiedice să facă ce-i place sau să ducă viața dorită. Trec astfel mulți ani *fără* ca ea să meargă, să se miște, să învețe, să găsească, să obțină, să se implice, să se transforme.

Și-apoi modul în care femeia își vede propria viață poate pieri în flăcările invidiei sau atitudinii ostile a altcuiva față de ea. Familia, mentorii, profesorii și prietenii n-ar trebui să fie distructivi când îi încearcă invidia, și totuși unii dintre ei sunt, într-un mod mai mult sau mai puțin subtil. Nicio femeie nu-și poate permite ca viața ei creativă să atârne de un fir de păr în relația sa cu o altă persoană, fie ea rudă, iubit, profesor sau prieten.

Când viața ei sufletească se face scrum, femeia își pierde comoara prețioasă și devine aridă precum Moartea. Dar, în inconștientul său, dorința de a-și recăpăta pantofii cei roșii, de a trăi bucuria sălbatică, este mereu prezentă; crește chiar, se revarsă și, în cele din urmă, o invadează și o domină, flămândă și furioasă.

Când suferi de *hambre del alma*, când ești un suflet înfometat, foamea nu are saț. În această situație, femeia e flămândă de tot ce i-ar permite să se simtă din nou vie. După ce a fost capturată, nu prea mai știe ce trebuie să facă și acceptă tot ce pare să-i semene comorii originale – fie el bun sau rău. Pe dinafară, femeia flămândă de adevărata ei viață sufletească poate părea „aranjată și coafată”. Pe dinăuntru, însă, e plină de mâini întinse și de guri flămânde.

Va accepta așadar orice hrană, fără să o preocupe starea și efectele acesteia, căci caută să compenseze pierderile anterioare. Dar, oricât de catastrofală ar fi situația, Sinele sălbatic va încerca din nou și din nou să ne salveze. Șoptește, geme, cheamă mereu, ne târăște trupurile lipsite de viață dintr-o parte în alta în visele noastre până devenim conștiente de starea noastră și luăm primele măsuri pentru a ne recupera comoara.

Putem să o înțelegem mai bine pe femeia care, împinsă de foamea sufletului său, se înecă în excese – cele mai obișnuite fiind alcoolul, drogurile și iubirile fără viitor –, observând comportamentul animalelor înfometate. Ca și sufletul flămând, lupul a fost considerat o ființă crudă, vorace, care-i atacă pe cei nevinovați și lipsiți de apărare, care

ucide doar de dragul de a ucide, care nu știe niciodată când să se oprească. După cum vedem, lupul se bucură de o proastă și nemeritată reputație atât în basme, cât și în viață. În realitate, lupii sunt ființe foarte sociale. Întreaga haită este instinctiv astfel organizată încât lupii sănătoși omoară doar atât cât le este necesar pentru a supraviețui. Acest comportament se modifică numai atunci când un lup sau haita întreagă suferă o traumă.

În două situații lupul ucide fără măsură: când e bolnav de rabie (turbare) sau după lungi perioade de înfometare. Ideea că foametea poate să modifice comportamentul animalelor are o mare importanță, pentru că, în nouă cazuri din zece, femeia ale cărei probleme spirituale/psihologice o fac să cadă în tot felul de capcane și să se rănească grav e o femeie al cărei suflet este sau a fost cândva flămând.

În cazul lupilor, foametea survine în iernile cu zăpezi mari, când vânatul devine inaccesibil. Iarna, cerbii și renii sunt adevărate pluguri de zăpadă, iar lupii urmează cărările făcute de aceștia. Dar când cerbii sunt blocați din cauza ninsorilor abundente, nu mai există urme. Atunci lupii rămân și ei blocați. Și se instalează foametea. În ce le privește pe femei, foametea poate surveni oricând și poate fi provocată de orice, inclusiv de propria lor cultură.

Pentru lupi, foametea încetează de regulă primăvara, când zăpada începe să se topească. După o îndelungată înfometare, e posibil ca haita să se dedea la ucideri în masă. Mare parte însă din prada ucisă, lupii nu o mănâncă și nici nu o ascund. Pur și simplu o abandonează. Ucid mult mai mult decât ar putea mânca, mult mai mult decât ar avea vreodată nevoie³. Același lucru se întâmplă când femeia înfometată iese din captivitate. Văzându-se dintr-odată liberă să meargă, să facă, să fie, riscă să se dedea exceselor... considerându-se cumva îndreptățită. Și fetița din poveste crede că are dreptul să intre cu orice preț în posesia periculoșilor pantofiori roșii. Foamea întunecă judecata.

De aceea, când comoara – viața ei bogată, plină de sens – s-a făcut scrum, în loc să fie prevăzătoare, femeia e stăpânită de aviditate. Dacă nu i s-a permis, de pildă, să sculpteze, începe dintr-odată să sculpteze zi și noapte, fără odihnă, lipsindu-se de somn, privându-se de hrană, punându-și sănătatea în pericol și cine știe ce altceva. Iar dacă simte că nu mai rezistă, că ochii i se închid, recurge la droguri... căci nu se știe cât va dura libertatea ei.

Hambre del alma este privarea de atributele sufletului: creativitate, acuitate senzorială și alte înzestrări instinctuale. Dacă o femeie trebuie să se comporte ca o doamnă și să stea numai cu genunchii lipiți, dacă a fost astfel educată încât să se scandalizeze la auzul unor cuvinte vulgare, dacă n-a avut voie să bea decât lapte... când se vede dintr-odată liberă, păzea! E capabilă atunci să se înece în gin, să stea trântită în scaun ca un marinar beat și să injure ca la ușa cortului. După foame, vine teama că într-o zi va fi din nou prinsă. De aceea, profită cât poate⁴.

Foamea pentru o viață plină de sens a femeilor care au trăit mult timp în afara propriilor ritmuri sau nevoi creative duce la comportamente deplasate sau la distrugere prin excese. Alcoolul, drogurile, furia, spiritualitatea, persecutarea celorlalți, promiscuitatea, sarcinile, studiul, creația, ordinea, educația, disciplina, condiția fizică, dulciurile sunt doar câteva dintre domeniile în care excesele sunt frecvente. Ele caută să compenseze astfel pierderea ritmurilor firești ale exprimării personalității lor și a mulțumirii lor sufletești.

Femeia flămândă îndură foame după foame. Ea poate să-și planifice fuga, dar să considere totuși prea mare prețul pe care ar trebui să-l plătească, prea mare pierderea de energie, de libido. Poate, de asemenea, să nu fie pregătită sub aspect spiritual, economic sau al educației. Din păcate, pierderea comorii și amintirea lungilor perioade de înfometare o pot determina să privească excesele dintr-un unghi favorabil. Și-apoi este, desigur, o mare ușurare, o mare fericire să poată în sfârșit trăi bucuria unei senzații... oricare ar fi aceea.

O femeie care tocmai a scăpat de foame vrea doar să se bucure de viață. Dar percepțiile ei în privința limitelor spirituale, emoționale, raționale, fizice și financiare necesare supraviețuirii sunt considerabil atenuate, iar acesta este un real pericol. Undeva, o așteaptă niște strălucitori, dar extrem de periculoși, pantofi roșii. Și-i va înhăța oriunde s-ar afla. De aceea e periculoasă privațiunea. Dacă ceva dă impresia că-i va potoli foamea, femeia îl va înșfăca fără ezitare.

A patra capcană: Lezarea instinctelor vitale, consecință a captivității

Instinctele sunt greu de definit, căci nu au o configurație vizibilă și, deși intuim că sunt dintotdeauna parte a naturii umane, nimeni nu știe care să fie localizarea lor neurologică, nici cum acționează asupra noastră. Din punct de vedere psihologic, Jung aprecia că instinctele derivă din

inconștientul psihoid, acel strat al psihicului unde biologicul și spiritualul uneori se întâlnesc. Sunt de aceeași părere, dar aș merge chiar mai departe și aș spune că instinctul creativ în particular este, ca și simbologia viselor, limbajul liric al Sinelui.

Etimologic, cuvântul „instinct” provine din latinescul *instinctus*, care înseamnă „impuls”. Putem considera că instinctul este ceva lăuntric care, împreună cu previziunea și conștiența, conduce ființa umană spre un comportament integral. Femeia se naște cu toate instinctele intacte.

Am putea desigur spune că fetița din poveste a ajuns într-un mediu nou, care va corecta lipsa ei de educație și-i va face viața mai ușoară. În realitate, însă, individuația ei se oprește; ea însăși încetează să mai evolueze. Iar când bătrâna doamnă, prezență inhibitoare, consideră munca spiritului creativ un rebut, nu o comoară, și aruncă în foc pantofiorii roșii, fetița se închide în tăcere și se întristează, cum se întâmplă întotdeauna când spiritul creativ e ținut departe de viața naturală profundă. Mai rău, instinctul ei de a fugi din această nenorocită situație este complet amorțit. În loc să aspire la o viață nouă, ea rămâne prinsă într-un fel de mlaștină psihică. Refuzul de a fugi, atunci când este absolut necesar, duce la depresie. Încă o capcană.

Putem să-i spunem sufletului cum vrem: comuniunea noastră cu sălbaticul, credința noastră în viitor, energia noastră impetuoasă, pasiunea noastră de a crea, felul nostru de a fi, Iubitul, mirele sălbatic, „fulg în suflarea Domnului”⁵... Oricare ar fi cuvintele sau imaginile folosite pentru a descrie acest aspect al vieții noastre, el este cel capturat. De aceea spiritul creativ al psihicului este atât de pustiit.

Studiul diferitelor specii de animale sălbatice în captivitate arată că, oricât de bine sunt tratate în grădina zoologică, oricât de multă iubire primesc din partea îngrijitorilor, animalele își pierd capacitatea de a se reproduce, nevoile lor de odihnă și hrană sunt dereglate, și ele se cufundă în letargie, tristețe sau agresivitate excesivă. Zoologii numesc acest comportament „depresie animală”. Întotdeauna când un animal e ținut în cușcă, ritmurile sale naturale de somn, de reproducere etc., sunt afectate. Pierderii ritmurilor naturale îi urmează vidul. Dar acest vid, spre deosebire de conceptul budist de vid sacru, nu este plin. Este gol, ca interiorul unei cutii etanșe.

Tot astfel, orice femeie, care intră în casa unei bătrâne și rigide doamne, cade invariabil pradă lipsei de voință, plictiselii, tristeții,

depresiei și acceselor subite de anxietate – simptome similare celor resimțite de animalul capturat și traumatizat. Prea multă domesticire sufocă puternicele ei impulsuri naturale de a se juca, de a lupta, de a comunica, de a hoinări, de a lega relații. Când femeia acceptă să fie prea „bine crescută”, instinctele acestor impulsuri se ocultează, se scufundă adânc în inconștient, devenindu-i practic inaccesibile. Spunem atunci că instinctele ei sunt lezate. Ceea ce ar trebui să se producă de la sine, în mod firesc, nu se produce deloc sau numai după multe sfâșieri, eforturi, explicații logice și lupte cu ea însăși.

Când vorbesc despre domesticirea în exces ca formă de captivitate, nu mă refer la socializare, proces prin care copiii învață să se comporte într-un mod mai mult sau mai puțin civilizat. Dezvoltarea socială are o importanță esențială. Fără ea, femeia nu ar putea să-și croiască un drum al său în lume.

Dar prea multă domesticire echivalează cu a-i interzice esenței vieții să danseze. În starea sa naturală, Sinele sălbatic nu este nici docil, nici apatic. El este alert și sensibil la orice mișcare, în orice moment. Nu este prins într-un șablon absolut, repetitiv, bun în orice împrejurare. Sinele sălbatic alege în mod creativ, pe când femeia ale cărei instincte sunt lezate nu are de ales. Ea este pur și simplu blocată.

Sunt multe moduri de a fi blocat. De regulă, unei femei cu instincte lezate îi este greu să ceară ajutor sau să-și recunoască propriile nevoi. Instinctul ei natural de a lupta sau de a fugi este puternic atenuat sau chiar anihilat, iar senzația de sațietate, neîncrederea, suspiciunea, prudența și impulsul de a iubi liber și total sunt inhibate sau exagerate.

Ca în poveste, unul dintre atacurile cele mai insidioase căruia Sinele trebuie să-i facă față este acela de a-l determina să se comporte așa cum trebuie în schimbul unei eventuale recompense. Această metodă poate, și repet, poate convinge o fetiță de doi ani să-și facă ordine în cameră (și să nu se atingă de jucării până nu-și face patul)⁶, dar niciodată, absolut niciodată, nu va funcționa atunci când e vorba de viața profundă a unei femei. Deși consecvența, stăruința și organizarea sunt esențiale pentru viața creativă, ordinul de a se comporta „așa cum trebuie”, venit din partea bătrânei, ucide din față orice posibilitate de creștere.

Jocul, nu cumințenia, este inima, artera principală a vieții creative. Nevoia de joacă este un instinct. Fără joacă, nu există viață creativă. Fiți cuminți, stați liniștiți, și nu veți avea o viață creativă. Vorbiți, gândiți și

acționați doar într-o manieră rezervată, și se va creativității voastre va seca. Grupurile, societățile, instituțiile, organizațiile care încurajează femeia să dezaprobe excentricitatea, să se teamă de ceea ce e nou, neobișnuit, să respingă ceea ce este inovator, plin de viață, de pasiune, să depersonalizeze ceea ce este personal, vor să impună o cultură de femei moarte.

Janis Joplin, o cunoscută cântăreață de blues din anii '60, este un bun exemplu de femeie redevenită sălbatică, ale cărei instincte au fost lezate de forțe ce i-au strivit spiritul. Curiozitatea ei nevinovată, creativitatea și dragostea ei de viață, atitudinea ei ușor ireverențioasă în relația cu lumea în timpul adolescenței au fost aspru criticate de profesorii săi și de o mare parte a membrilor comunității baptiste albe din sud.

Era o studentă sclipitoare și o pictoriță talentată, dar celelalte fete o țineau la distanță, căci nu obișnuia să se machieze⁷, iar vecinii o ocoleau, fiindcă iubea jazz-ul și urca adesea pe o colină stâncoasă de la marginea orașului, unde cânta împreună cu prietenii. Când, în final, s-a refugiat în lumea bluesului, era atât de flămândă, încât nu s-a mai putut opri. Ea nu avea limite în privința sexului, alcoolului sau drogurilor⁸.

Regăsim, în linii mari, și la Bessie Smith, Anne Sexton, Edith Piaf, Marilyn Monroe, Judy Garland, același scenariu: încercarea de a se conforma, lipsa cumpătării, neputința de a se opri⁹. Am putea face o listă foarte lungă de femei talentate și cu instincte rănite care, în această stare vulnerabilă, au făcut alegeri foarte proaste. Precum fetița din poveste, toate și-au pierdut undeva pe drum pantoforii lor roșii, cusuți de mână și, într-un fel sau altul, au dat peste primejdioșii pantofi roșii. Toate erau foarte triste, căci toate erau flămânde de hrană spirituală, de povești pentru suflet, de Dumnezeu, de inocentele lor hoinăreli, de podoabe adecvate nevoilor lor, de o sexualitate simplă, sănătoasă. Dar, inconștient, au ales pantofi blestemați – credințe, acțiuni, idei care, treptat, le-au distrus viața, preschimbându-le în spectre prinse într-un dans infernal.

Nu trebuie să subestimăm posibilitatea unei deteriorări a instinctelor atunci când femeile sunt stăpânite de o obsesie sau sunt blocate în niște scheme, poate mai puțin diabolice, dar nu mai puțin distructive. Însănătoșirea instinctelor lezate începe prin recunoașterea capturării, apoi a înfometării sufletului și a bulversării limitelor firești ale percepției și protecției. Procesul trebuie inversat. Dar, mai întâi, multe femei

vor trebui să treacă prin toate celelalte etape, așa cum sunt ele redată în poveste.

A cincea capcană: Tentativa de a duce într-ascuns o viață secretă, scindarea

În această parte a poveștii, fetița urmează să primească confirmarea și este dusă la cizmar pentru a i se cumpăra pantofi noi. Tema confirmării este un adaus relativ recent. Sub aspect arhetipal, se prea poate ca *Pantofiorii roșii* să fie un fragment, modificat în repetate rânduri, al unei povești sau al unui mit mult mai vechi despre începutul pubertății și trecerea la o viață mai puțin protejată de către mamă, după ce tânăra fusese pregătită în acest sens de femeile mai în vârstă din familie în cursul anilor precedenți¹⁰.

Se spune că, în străvechile culturi matriarhale din India, Egipt, Turcia și din unele părți ale Asiei – susceptibile de a fi influențat la mii de kilometri în jur conceptul de suflet feminin – tinerele fete primeau henna și alți pigmenți roșii pentru a-și vopsi picioarele, acesta fiind un moment esențial al riturilor de trecere¹¹. Unul din cele mai importante rituri de trecere era asociat primei menstrre și celebra trecerea de la copilărie la extraordinara capacitate de a purta viață în propriul pântec, de a avea puterea sexuală inerentă și toate puterile feminine secundare. În centrul ceremoniei se afla sângele roșu, sub toate aspectele sale: sângele uterin al menstrrelor, al nașterii și al avortului, curgând spre picioare. După cum vedem, pantofii roșii aveau la origine mai multe semnificații.

Referirea la Ziua Inocenților este, de asemenea, un adaos ulterior. Este vorba de sărbătoarea creștină care, în Europa, a reușit în final să eclipseze celebrările păgâne ale solstițiului de iarnă. În timpul ceremoniilor păgâne mai vechi, femeile practicau purificarea rituală a trupului, sufletului și spiritului, pregătindu-se astfel pentru noua viață – la propriu și la figurat – pe care o aducea primăvara. Aceste rituri puteau include doliul colectiv pentru pierderea unei sarcini¹², inclusiv moartea unui copil, avortul spontan, nașterea unui copil mort și alte evenimente importante ale vieții sexuale și reproductive a femeii din anul ce s-a scurs¹³.

Are loc acum în poveste unul din cele mai elocvente episoade de reprimare psihică. Insațiabila foame sufletească a fetiței spulberă barierele comportamentului său arid. La cizmar, ea reușește să ia acei ciudați

pantofi roșii chiar sub nasul bătrânei doamne. O foame vorace iese violent la suprafața psihicului și înșfacă tot ce-i cade în mână, știind că, foarte curând, va fi din nou reprimată.

Acest exploziv „furt” psihologic se produce atunci când femeia refuză părți importante din ea însăși în zonele de umbră ale psihicului. Conform psihologiei analitice, reprimarea în inconștient a instinctelor, dorințelor și sentimentelor – fie ele negative sau pozitive – le exilează într-un tărâm al umbrei. În timp ce eul și supraeul caută în continuare să cenzureze pulsunile umbrei, presiunea, în urma acestei reprimări, devine tot mai mare, la fel ca presiunea unei bule de aer din peretele unui pneu. Învârtindu-se, roata se supraîncălzește, presiunea crește și pneul explodează, aruncând afară conținutul.

Umbra acționează în mod similar. Iată de ce avarul reușește uneori să-i uimească pe toți, donând brusc milioane de dolari unui orfelinat. Sau de ce o persoană foarte blândă poate să aibă la un moment dat un acces de furie și să se comporte ca un nebun. Constatăm însă că deschizând puțin câte puțin poarta tărâmului umbrei, lăsând să iasă, unul câte unul, diferitele elemente, stabilind cu ele o relație, dându-le o întrebuintare, tratând cu ele, **putem** reduce riscul de a fi surprinse de atacurile și exploziile neașteptate ale umbrei.

De la o cultură la alta, valorile se schimbă, astfel că „negativul” și „pozitivul” umbrei nu sunt totdeauna aceleași. Putem spune totuși că impulsurile considerate tipic negative și, de aceea, trimise în împărăția umbrelor sunt cele care îndeamnă omul să fure, să înșele, să ucidă, să se abandoneze exceselor de tot felul. Aspectele negative ale umbrei tind să fie surprinzător de incitante, în ciuda caracterului lor entropic, distrugând echilibrul și liniștea oamenilor, relațiilor și grupurilor.

Dar umbra mai poate conține și aspectele divine, minunate, frumoase, puternice ale personalității noastre. În cazul femeilor, mai ales, ea adăpostește aproape întotdeauna aspecte foarte prețioase ale ființei, în general interzise sau puțin apreciate în cadrul culturii lor. În străfundul psihicului multor femei stă creatoarea vizionară, prezicătoarea, clarvăzătoarea, cea care poate vorbi despre sine fără a se denigra, cea care se poate privi în față fără teamă, cea care se străduiește să-și perfecționeze talentul. În cultura noastră, impulsurile pozitive ale umbrei se centrează cel mai adesea în jurul permisiunii femeii de a-și făuri propria-i viață.

Aceste aspecte respinse, devalorizate și „inacceptabile” ale sufletului și sinelui nu se mulțumesc să rămână ascunse în întuneric, ci caută un mijloc să scape. Clocotesc acolo în subconștient, fierb la foc mic până când într-o zi – oricât de bine ar fi fost închis capacul – explodează și țâșnesc ca un torent animat de o voință proprie.

Atunci, așa cum se spune la țară, e ca și cum ai încerca să faci să intre doi saci de făină într-unul singur. După explozie, e greu să ții sub control ceea ce a țâșnit din umbră. Ar fi fost desigur mult mai bine să fi găsit un mod plener de a trăi conștient bucuria spiritului creativ, în loc să-l îngropăm. Uneori, însă, femeia este pusă cu spatele la zid, și acesta este rezultatul.

Viața umbrei începe când femeile care scriu, pictează, dansează, călătoresc, studiază, se îngrijesc de copiii lor sau îl caută pe Dumnezeu, încetează să o mai facă. Iar asta se întâmplă, pentru că lucrurile nu merg așa cum și-ar fi dorit ele, sau pentru că nu li se recunosc meritele, sau din nenumărate alte motive. Când cea care creează se oprește dintr-un motiv oarecare, energia, care curgea în mod natural către ea, este deviată spre lumea subpământeană, de unde va ieși când și unde va putea. Simțind că nu se poate dedica deschis năzuințelor ei, femeia începe să ducă o ciudată viață dublă, simulând un comportament la lumina zilei și acționând diferit îndată ce se ivește ocazia.

Când femeia încearcă să-și comprime viața ca să încapă toată într-un elegant și prețios pachetel, nu face decât să-și împingă întreaga energie vitală în umbră. „Mi-e bine, chiar foarte bine”, spune această femeie. Ne uităm la ea din celălalt colț al camerei sau în oglindă și știm că nu-i chiar așa. Aflăm pe urmă că a fugit la Tippicanoe cu un flautist ca să devină regina unui cazinou. Și ne întrebăm, firește, ce s-a întâmplat: știam că nu-i plac flautiștii și că dintotdeauna și-a dorit să trăiască undeva pe o insulă în Grecia, nu la Tippicanoe... Și-apoi niciodată n-a pomenit nimic de cazinouri.

Femeia sălbatică poate, la fel ca Hedda Gabler din piesa lui Ibsen, să pretindă că duce „o viață normală”, scrâșnind într-ascuns din dinți. Toate au însă un preț ce trebuie plătit. Hedda duce în secret o viață pasionantă și periculoasă, jucându-se cu fostul ei iubit și cu Moartea. Ea pare încântată să poarte pălărioare și să-și asculte soțul mediocru plângându-se de viața plictisitoare pe care o duce. O femeie poate părea amabilă, și chiar cinică, în timp ce pe dinăuntru sângerează.

Sau, ca Janis Joplin, poate încerca să se conformeze cerințelor, până când nu le mai poate suporta; atunci, natura sa creativă, iritată și dezgustată din pricina sejurului forțat în umbră, erupe violent, revoltându-se împotriva dogmelor „bunei educații” și acționând cu o imprudență ce-i pune în pericol nu doar talentele, ci și viața.

Să trebuiască să duci într-ascuns o viață secretă, fiindcă viața adevărată nu e lăsată să înflorească, este o grea încercare pentru vitalitatea femeilor. Femeile captive și înfometate fură orice: cărți și cântece interzise, prietenii, plăceri ale cărnii, sentimente religioase. Ascund gânduri și vise de revoluție. Fură timp partenerilor și familiilor, fură timp pentru scris, pentru meditație, pentru suflet. Fură un poem înainte de muncă, o piruetă sau o îmbrățișare când nimeni nu vede...

Dar asta nu va funcționa niciodată. Această viață ascunsă explodează întotdeauna când nici nu ne așteptăm. Și atunci dezastrul e inevitabil. Este mai bine să ridicăm capul, să stăm drept, să trăim în cel mai bun mod posibil și să renunțăm la falsele substitute pentru a apăra ceea ce este realmente important și salutar pentru noi.

În poveste, fetița reușește să obțină pantofii roșii, profitând de vederea slabă a bătrânei doamne. Altfel spus, sistemului de valori perfecționist îi lipsește capacitatea de a vedea și de a urmări atent tot ce se întâmplă în jur. Este tipic unui psihic rănit, precum și unei culturi bolnave, să nu perceapă suferința sinelui. Prin urmare, fetița face încă o alegere nefericită dintre multele ce vor urma.

Să presupunem că prima alegere greșită – consimțământul de a urca în trăsură aurită – a făcut-o din ignoranță, așa cum a lăsat să-i fie distrus rodul muncii sale dintr-o imprudență tipică lipsei de experiență. Acum însă vrea cu orice preț acei pantofi din vitrina cizmarului și, paradoxal, acest impuls către o viață nouă este firesc, dar ea a petrecut prea mult timp în casa bătrânei doamne, iar instinctele nu o avertizează atunci când face această alegere fatală. În realitate, cizmarul îi e complice. Îi face cu ochiul și-i zâmbește. Împreună ei iau într-ascuns pantofii roșii.

Femeile se amăgesc singure în felul acesta. Au lăsat să li se distrugă comoara, oricare ar fi ea, dar fură mici firimituri ori de câte ori pot. Scriu? Da, dar în secret, astfel că nimeni nu poate să le încurajeze sau să-și spună părerea. Studiază? Da, dar în secret, fără a beneficia de ajutor sau îndrumare. Sunt ambițioase? Da, dar pretind că nu sunt, deși doresc din toată inima realizări pentru ele însele, pentru apropiații lor,

pentru lumea în care trăiesc... Au vise puternice, dar se mărginesc să lupte mai departe în tăcere. E cumplit să nu ai un confident, o călăuză, pe nimeni care să te încurajeze.

E greu să furi fărâme de viață și, totuși, femeile fac lucrul acesta în fiecare zi. Silită să trăiască pe-ascuns, femeia duce o viață minimală. Ea pare calmă și indiferentă, dar, cum apare o rază de lumină, sinele său flămând țâșnește afară, aleargă spre cea mai apropiată formă de viață, se înflăcărează, tropăie frenetic, sare ca un nebun, dansează până la epuizare și, în final, caută să se strecoare în celula sa întunecată înainte de a i se observa absența.

Așa se comportă femeile ale căror căsnicii sunt nefericite. La fel procedează și femeile forțate să se simtă inferioare, cele care se rușinează sau se tem de ridicol, de pedeapsă sau umilire, cele ale căror instincte sunt lezate. Un astfel de comportament este bun doar în măsura în care fărâmele de viață furate vor conduce la eliberarea femeii captive, determinând sufletul să pună capăt minciunii și să trăiască la lumina zilei așa cum îi place.

Există ceva în sufletul sălbatic care nu ne lasă să trăim la nesfârșit cu firimituri. Într-adevăr, e imposibil ca femeia care luptă pentru a trăi conștient să fure câțiva stropi de aer proaspăt și să se mulțumească doar cu atât. Vă aduceți aminte că, mici fiind, ați văzut că nu puteți muri doar ținându-vă respirația? Oricât am încerca să nu inspirăm decât foarte puțin aer sau chiar deloc, o forță impetuoasă și imperativă ne obligă în cele din urmă să inspirăm dintr-odată mult, și cât mai repede posibil. Sorbim aerul cu nesaț, ne umplem plămânii, până începem iarăși să respirăm normal.

Din fericire, ceva asemănător se întâmplă și în sufletul, în psihicul nostru. El preia comanda și ne forțează să inspirăm adânc. Știm de altfel foarte bine că nu putem trăi furând stropi de viață. Forța sălbatică a sufletului feminin vrea să aibă acces la viață în totalitatea sa.

Cizmarul din poveste este o prefigurare a bătrânului soldat care, mai târziu, va da viață pantofilor diabolici. Din ceea ce știm din simbolismul antic, intuim că acest personaj nu e un simplu spectator. Prădătorul natural din psihic (și cel al culturii) se poate ascunde sub diverse chipuri, așa cum se ascund capcanele, cursele și momelile otrăvite pentru a-i amăgi pe imprudenți. Să ne amintim, de altfel, că cizmarul se amuză copios înșelând-o pe bătrâna doamnă.

Se prea poate ca el să fie complicele soldatului care este, bineînțeles, o personificare a diavolului¹⁴. Cu mult timp în urmă, diavolul, soldatul, cizmarul, călăul și alții reprezentau forțele negative din lume și din natura umană¹⁵.

Am putea fi desigur mândre că sufletul nostru se dovedește destul de curajos încercând să-și procure pe ascuns ceva, orice, în condițiile unei asemenea privațiuni, dar asta nu-i o soluție. O psihologie integrală nu poate să se limiteze numai la minte, spirit și trup; ea trebuie să includă deopotrivă cultura și mediul. Și, în această lumină, trebuie să ne întrebăm, la fiecare din aceste niveluri, cum e posibil ca o femeie să creadă că trebuie să se ploconească, să se umilească, să implore pentru o viață care este totuși a sa. O analiză aprofundată a presiunilor exercitate de diferitele straturi ale lumii interioare și exterioare va împiedica femeia să-și închipuie că, a înșfăca pe ascuns pantofii diavolului, ar putea fi o alegere constructivă.

A șasea capcană: Teama de opinia publică, revolta umbrei

Fetița încalță pe ascuns pantofii roșii, merge cu ei la biserică, nu dă nicio atenție agitației din jurul său, oamenii o arată cu degetul, o pârăsc, și e pedepsită. I se iau pantofii. Dar mult prea târziu... E deja prinsă. Încă nu e o obsesie, dar colectivitatea, cerându-i să se conformeze vederilor ei înguste, îi amplifică și-i ascute foamea lăuntrică.

Putem încerca să ducem o viață secretă, dar, mai devreme sau mai târziu, supraeul, complexe negative și/sau societatea însăși vor sări pe noi. E greu să ascundem ceva nepermis, de care suntem avide. E greu să ascundem plăcerile furate, chiar și atunci când nu ne hrănesc.

Este tipic complexelor negative și culturilor să se năpustească asupra oricărei discrepante între conduita considerată acceptabilă și impulsurile divergente ale unui individ. Așa cum unii turbează dacă văd o singură frunzuliță pe pragul casei, tot așa judecata negativă își scoate fierăstraiele pentru a reteza orice tendință nonconformistă.

Uneori, colectivitatea presează femeia să fie o „sfântă”, să fie iluminată, să fie corectă politic, „să le aibă pe toate”, așa încât tot ce face ea să fie perfect. Dacă ne plecăm în fața colectivității, cedând presiunilor și conformându-ne fără niciun discernământ normelor sale, scăpăm de exil, dar în același timp ne trădăm viața noastră sălbatică și o punem în pericol.

Unii cred că s-au dus vremurile când era o insultă să-i spui unei femei că e sălbatică, vremuri în care a fi sălbatic – cu alte cuvinte, a acționa în deplin acord cu sinele natural – însemna a fi cum nu trebuie. Dar nu, vremurile acelea nu s-au dus. S-au schimbat doar tipurile de comportament feminin considerate ca atare. Dacă astăzi, de pildă, în diverse părți ale lumii, o femeie adoptă o anumită poziție politică, socială sau în materie de mediu, dacă îndrăznește să spună că „regele e gol”, dacă vorbește în numele celor răniți sau fără glas, motivațiile ei sunt adesea examinate atent pentru a vedea dacă nu cumva și-a pierdut mințile.

O fetiță sălbatică, născută într-o comunitate rigidă, nu prea are șanse să scape de umilința de a fi ocolită de ceilalți. Ei o tratează ca și cum nici n-ar exista. Îi ignoră nevoile psihice și spirituale, pentru a o sili să se supună normelor. Altfel, o vor ucide spiritual și/sau o vor alunga din sat, să se mistuie de dor și să moară în pustie.

O femeie este repudiată de cele mai multe ori, pentru că a făcut sau urmează să facă ceva ce ține de sfera sălbaticului, fiind în general vorba de lucruri minore, ca de pildă exprimarea unei păreri oarecum diferite sau folosirea în vestimentație a unei culori nepermise. Trebuie să mai spunem că femeia oprimată nu refuză să se conformeze: ea *nu poate* să se conformeze fără să nu moară. Miza este integritatea ei spirituală, și ea va încerca să se elibereze prin orice mijloace, oricât de riscante ar fi.

Avem un exemplu recent. Canalul de televiziune CNN a arătat că, la începutul războiului din Golf, femeile musulmane din Arabia Saudită, cărora, din motive religioase, li se interzice să șofeze, au urcat totuși la volan și au condus. După război, femeile au fost duse în fața unui tribunal care a condamnat atitudinea lor. În cele din urmă, după multe interogatorii și acuze, au fost eliberate și încredințate taților, fraților și soților, cărora li s-a cerut să promită că, pe viitor, le vor ține sub control.

Iată cum, într-o lume nebună, comportamentul curajos și generos al unei femei este considerat scandalos, deplasat, irațional. Uneori, dacă nu vrei să cedezi presiunilor unei colectivități complet aride, ca fetița din poveste, nu ai decât o singură soluție: să faci un act de curaj. Acesta nu trebuie să provoace neapărat un cutremur. Curaj înseamnă pur și simplu să-ți asculți inima. În fiecare zi, milioane de femei săvârșesc acte de mare curaj. Nu actele izolate transformă o colectivitate rigidă, ci continuitatea lor. Așa cum îmi spusese odată un călugăr budist: „Picătură cu picătură, apa străpunge piatra.”

Există în plus un aspect ascuns, în mai toate comunitățile, care contribuie la oprirea vieții sălbatice, profunde, creative a femeilor: el încurajează femeile să se denunțe unele pe altele și să-și sacrifice surorile (sau frații) pentru niște norme care nu reflectă valorile naturii feminine. Femeia este așadar îndemnată să dea informații despre alte femei și să le expună pedepselor, pentru că s-au comportat într-o manieră integral feminină, pentru că și-au exprimat oroarea legitimă sau dezgustul la vederea nedreptății. Mai mult chiar, femeile în vârstă sunt încurajate să devină complice la reprimarea fizică, mentală și spirituală a femeilor mai tinere, mai slabe sau lipsite de apărare, iar cele tinere, să ignore și să desconsidere nevoile femeilor mai în vârstă.

Refuzând să sprijine o colectivitate rigidă, femeia refuză să înceteze a gândi, și deci a acționa, în manieră sălbatică. În esență, povestea pantofiorilor roșii ne învață că psihicul sălbatic are nevoie de o protecție adecvată – recunoscându-i noi însene valoarea, apărându-i interesele, refuzând să ne supunem unei mentalități nesănătoase. Aflăm, de asemenea, că sălbaticul, prin energia, prin frumusețea sa, este *mereu* vizat de cineva, sau de ceva, de un grup sau de altul, cu intenția de a și-l face trofeu, de a-l îngrădi, transforma, stăpâni, ucide, remodela ori controla. Trebuie deci să avem întotdeauna un păzitor la poarta sălbaticului.

Când colectivitatea este ostilă vieții naturale a femeii, în loc să accepte etichetele peiorative sau depreciative care i se aplică, ea trebuie, la fel ca rățușca cea urâtă, să reziste, să îndure și să-și afle adevărata apartenență, să trăiască, să înflorească și să creeze, lăsându-i în urmă pe toți cei ce au denigrat-o.

Fetița din poveste, în loc să se întărească pentru luptă, se pierde în visare, sedusă de acei pantofi roșii. Când ne revoltăm, trebuie să fim eficace. Dar fascinația fetei pentru pantofii roșii împiedică o revoltă semnificativă, care să aducă schimbarea, să transmită un mesaj, să trezească.

Aș vrea să pot spune că astăzi nu mai există capcane pentru femei, sau că femeile sunt atât de înțelepte, încât văd capcanele de la distanță. Dar nu e așa. Prădătorul este în continuare prezent în cultura noastră și caută permanent să distrugă conștiința, să înăbușe orice tentativă de integralitate. Se spune, pe bună dreptate, că libertatea trebuie recucerită la fiecare douăzeci de ani. Uneori, se pare că trebuie să luptăm pentru ea la fiecare cinci minute.

Dar natura sălbatică ne învață că trebuie să facem față provocărilor pe măsură ce apar. Când lupii sunt hărțuiți, ei nu spun: „Ah nu! Iar?...” Fac orice pentru a supraviețui: se reped, atacă, aleargă, plonjează, se târăsc, fac pe mortul, sar la gâtul agresorului. Că există entropie, degradare, momente grele, nu trebuie să ne sperie. Trebuie să știm că tot ceea ce le răpește femeilor bucuria, își va schimba neîncetat forma și aspectul, dar adevărata noastră natură ne dă elanul, libidoul necesar pentru a înfăptui toate actele de curaj necesare.

A șaptea capcană: Duplicitatea, încercarea de a fi cuminte, normalizarea anormalului

Pentru că a purtat pantofi roșii în biserică, fetița este pedepsită. Acum doar se uită cum stau sus, pe etajeră; nu se mai atinge de ei. A încercat mai întâi să facă abstracție de viața sa lăuntrică, dar n-a mers. A încercat apoi să ducă o viață dublă, dar nici asta n-a mers. Iar acum, cu un ultim efort, încearcă „să fie cuminte”.

Această atitudine nu rezolvă însă problema de fond, cea a umbrei, care într-o bună zi se va ridica precum un tsunami, măturând totul în cale. Căutând „să fie cuminte”, femeia închide ochii la tot ce este deformat, nociv sau insensibil în jurul său și, pur și simplu, încearcă să se obișnuiască. Eforturile sale de a accepta această stare anormală împiedică instinctele ei sălbătice să reacționeze la ceea ce nu este corect.

Inspirată de povestea pantofiorilor roșii, Anne Sexton a scris o poezie căreia i-a dat același titlu:

*Stau în centrul
Unui oraș mort.
Și pantofii roșii îi port...,
Ai mamei sunt.
Nu sunt ai mei.
Iar înainte au fost ai mamei ei.
Transmiși ca o bijuterie de familie...,
Dar ca scrisorile murdare ascunși.
Ascunse sunt strada și casa de unde vin...,
Ascunse sunt și femeile toate...*

Încercând să fie cuminte, ascultătoare și supusă în fața unui pericol interior sau exterior, ascunzând o situație gravă din psihic sau din viața reală, femeia – sufletește vorbind – se fură singură. Ea se privează de cunoașterea ei, de capacitatea ei de a acționa. Ca și fetița din poveste, care nu protestează și caută să-și ascundă foamea, prefăcându-se că nimic nu arde înlăuntrul său, femeia modernă suferă de aceeași boală: normalizarea anormalului. Această maladie afectează toate culturile. Normalizarea anormalului face ca spiritul, care în mod normal ar sări să îndrepte situația, să se afunde în plictiseală, într-o stare de automulțumire și, cu timpul, precum bătrâna doamnă, chiar în orbire.

Un important studiu, realizat la începutul anilor '60 de câțiva oameni de știință¹⁶, elucidează pierderea instinctului de autoapărare la femei. Ei au efectuat experimente pe animale, căutând să afle câte ceva despre „instinctul de fugă” la ființele umane. Într-unul din experimente, au conectat la curent electric jumătate din pardoseala unei cuști de mari dimensiuni, așa încât un câine închis înăuntru să primească un șoc electric ori de câte ori punea piciorul în jumătatea ei dreaptă. Foarte repede însă, câinele a învățat să rămână în partea stângă a cuștii.

Circuitul a fost apoi inversat: jumătatea stângă era conectată acum la curent. Câinele s-a reorientat rapid și a învățat să rămână în partea dreaptă. În continuare, a fost conectată la curent toată pardoseala cuștii, astfel că, oriunde s-ar fi aflat, câinele primea constant șocuri electrice. La început a fost complet dezorientat, după care a intrat în panică. În final „s-a dat bătut” și s-a culcat pe podea, primind șocurile pe măsură ce se produceau, fără a mai încerca să fugă sau să le evite.

Experimentul însă nu s-a terminat. În momentul următor, cușca a fost deschisă. Cercetătorii se așteptau acum ca animalul s-o zbughească afară. Dar n-a fugit. Deși era liber să iasă din cușcă oricând ar fi vrut, a rămas acolo, culcat, suportând șocurile electrice. Oamenii de știință au tras de aici concluzia că un animal expus violenței caută să se adapteze situației, așa încât, atunci când agresiunea încetează sau îi este redată libertatea, instinctul lui sănătos de a fugi este considerabil slăbit și el va rămâne acolo¹⁷.

În termeni de natură sălbatică a femeii, această normalizare a violenței, precum și ceea ce oamenii de știință numesc „deprinderea nepuținței”, determină femeile nu doar să rămână alături de soțul alcoolic, de șefii tiranici, de grupurile care le persecută și le exploatează, ci să se

simtă incapabile să reacționeze pentru a apăra acele lucruri în care cred profund: arta lor, iubirea lor, stilul lor de viață, convingerile lor politice.

Normalizarea anormalului, chiar și atunci când această atitudine este în mod clar în detrimentul femeii însăși¹⁸, atinge natura sub toate aspectele sale, fizic, instinctual, creativ, emoțional, spiritual. Femeile se confruntă cu această problemă ori de câte ori sunt forțate să facă altceva decât să-și păzească viața lor profundă de proiecțiile invazive, culturale, psihice sau de altă natură.

În plan psihic, ajungem să ne obișnuim cu loviturile pe care le primește natura noastră sălbatică. Ne adaptăm la actele de violență comise împotriva naturii înțelepte a psihicului. Încercăm să fim cuminți, să normalizăm anormalul și, drept urmare, ne pierdem instinctul de a fugi. Ne pierdem capacitatea de a lupta pentru valorile noastre. Când suntem obsedate de pantofii roșii, toate problemele importante din punct de vedere personal, cultural sau al mediului sunt lăsate la o parte.

Când renunțăm la viața făurită de noi, cu propriile noastre mâini, se produce o asemenea pierdere de sens, încât, în mod inevitabil, psihicul, natura, cultura, familia... vor avea de suferit. Daunele cauzate naturii merg mână în mână cu prejudiciile aduse psihicului uman. Ele nu sunt și nu pot fi considerate fenomene separate. În psihicul instinctual, Femeia Sălbatică privește pădurea și o vede ca pe o casă pentru sine și pentru toate ființele umane. Alții pot, de pildă, să privească aceeași pădure și să o vadă toată tăiată, iar pe ei, cu buzunarele pline. E o divergență uriașă în ce privește capacitatea de a trăi și de a-i lăsa și pe alții să trăiască.

Când eram copil, prin anii '50 – epoca primelor tragedii industriale cu efecte devastatoare asupra mediului – un petrolier s-a scufundat în bazinul Chicago a lacului Michigan. După o zi petrecută pe plajă, mamele își frecau copiii cu aceeași frenezie cu care freacă de obicei podelele, căci odraslele lor erau murdare din cap până-n picioare de petrol.

Mareea neagră luase forma unor insule plutitoare de mărimea unui cvartal de locuințe, care, izbindu-se de diguri, se spărgeau, îmbibând nisipul. Ani la rândul, nimeni n-a mai putut înota acolo fără să nu se acopere cu un strat de mazăgă neagră. Copiii care construiau castele sco-teau pe neașteptate, în lopățile lor, nisip mustind de petrol. Îndrăgos-țiții nu mai puteau să se rostogolească pe nisip. Câinii, păsările, peștii,

oamenii, toți sufereau. Mi-amintesc că am avut atunci sentimentul că însăși catedrala mea fusese bombardată.

Normalizarea anormalului le-a făcut pe acele mame să curețe, de pe pielea copiilor, petele de petrol și, mai târziu, alte păcate ale fabricilor, rafinăriilor și topitoriilor și, deși confuze și îngrijorate, să-și înăbușe furia îndreptățită. Nu toate, dar cele mai multe se obișnuiseră să nu intervină în situații traumatizante, fiindcă cine rupea tăcerea sau fugea din cușcă, cine semnală erorile sau cerea o schimbare era aspru pedepsit.

Evenimente similare, ne-au arătat, pe parcursul vieții noastre, că atunci când femeile tac, când sunt prea puțini cei care vorbesc, glasul Femeii Sălbatică tace și, odată cu el, amuțește tot ce-i natural și sălbatic în lume. Nu se mai aud lupii, urșii și celelalte animale de pradă... încetează cântecele, dansurile, creațiile... dispar apa și aerul curat... tac glasurile conștiinței, tace iubirea...

Dar în acele vremuri – și de mult prea multe ori chiar și astăzi – deși contaminate de virusul libertății sălbatică, femeile au rămas mai departe, așa cum spune Sylvia Plath, „lipite de mașinile lor de spălat Bendix”. În ele, își spălau hainele într-o apă prea fierbinte pentru mâinile lor și visau o altfel de lume¹⁹. Când instinctele sunt lezate, oamenii „normalizează” sistematic atacurile, nedreptățile, actele distructive comise împotriva lor înșiși, a copiilor lor, a ființelor dragi, a pământului, ba chiar și a zeilor lor.

Odată instinctele restaurate, atacurile și abuzurile nu mai sunt privite ca ceva normal. E de ajuns ca instinctele noastre să se însănătoșească pentru ca natura esențială, sălbatică, să-și reintre în drepturi. În loc să dansăm în pădure cu pantofii roșii în picioare până când viața devine un calvar, putem să revenim la o viață plină de sens, făurită de noi cu mâinile noastre, să ne facem pantofi noi, să mergem pe drumul nostru și să vorbim cu cuvintele noastre.

Avem, de bună seamă, multe de învățat, dizolvând propriile proiecții („ești rău, mă rănești..”) și văzând răul pe care ni-l facem singure, dar nu trebuie să ne oprim aici.

Capcana din capcană este să credem că totul s-a rezolvat odată ce am dizolvat proiecțiile și am redevenit conștiente. Uneori e adevărat, alteori nu. În locul paradigmei „ori-ori” – ori ceva nu funcționează cum trebuie în afară, ori ceva e în neregulă cu noi – mult mai bine este să utilizăm modelul „și-și” – există o problemă și în exterior, și în

interior – care permite o abordare globală și o vindecare completă. El încurajează femeile să-și examineze cu mai multă încredere statu quo-ul și să nu se limiteze la a se analiza doar pe ele însele, ci să analizeze și lumea în care trăiesc și care, accidental, inconștient sau intenționat, exercită presiuni asupra lor. Paradigma „și-și” nu trebuie folosită pentru a ne culpabiliza sau pentru a-i culpabiliza pe ceilalți. Este mai curând o modalitate de a analiza și a stabili ce anume, atât în interior, cât și în exterior, trebuie schimbat. Ea împiedică divizarea când femeia încearcă să repare tot ce stă în puterea ei, fără a-și neglija propriile nevoi și fără a se izola de lume.

Multe femei reușesc, într-un fel sau altul, să reziste în această stare de captivitate, dar nu trăiesc decât pe jumătate, pe sfert sau chiar mai puțin. Rezistă, însă trăiesc în amărăciune până la sfârșitul zilelor. Ele își pot pierde nădejdea și, adesea, ca un copil care a plâns mult fără ca nimeni să-l împace, se pot închide într-o tăcere de moarte, disperate. Urmează epuizarea și resemnarea. Și cușca s-a închis.

A opta capcană: Dansul nebun, obsesia și dependența

Bătrâna doamnă a făcut trei mari greșeli. La modul ideal, ea ar fi trebuit să fie păzitoarea, călăuza psihicului, dar e prea oarbă ca să poată vedea adevărata natură a pantofilor pe care ea însăși i-a cumpărat. Este incapabilă să vadă că fetița cade sub vraja lor sau să intuiască ce se ascunde sub chipul omului cu barbă roșie, care așteaptă la ușa bisericii.

Bătrânul cu barbă roșie bate ușor în tălpile pantofilor, iar această vibrație pune în mișcare picioarele fetei. Ea dansează. O, cum mai dansează!... Partea proastă este însă că nu se mai poate opri. Și bătrâna doamnă, și fetița – una trebuind să fie păzitoarea psihicului, iar cealaltă să exprime bucuria psihicului – și-au pierdut complet bunul simț și instinctele.

Fata a încercat totul: să se adapteze bătrânei doamne, să nu se adapteze, să ia pe-ascuns pantofii, să fie „cuminte”, să-și piardă controlul și să danseze ca ieșită din minți, să se domine și să încerce să fie din nou fetiță cuminte. Acum, foamea mistuitoare a sufletului său, foamea de sens, o face să încalțe iarăși pantofii roșii și să înceapă ultimul său dans, dansul care o va duce în abisul inconștienței.

Ea a normalizat o viață stearpă și amară, deșteptând astfel în zona de umbră a sufletului ei o dorință încă și mai puternică pentru pantofii

nebuniei. Prin gestul său, omul cu barbă roșie a dat viață, dar nu fetei, ci acelor pantofi îngrozitori. Fetița începe atunci să danseze, prinsă într-un vârtej care, ca orice dependență, nu aduce abundență, speranță sau fericire, ci numai traume, teamă și epuizare. Pentru ea nu există odihnă.

Când intră dansând într-un cimitir, un spirit înfricoșător o alungă și proferează la adresa ei un blestem: „Ai să dansezi cu pantofii ăștia roșii pân-ai să devii o fantomă, un spectru, până ți-o atârna pielea pe oase, până n-or mai rămâne din tine decât niște măruntaie care dansează. Ai să mergi dintr-un loc în altul și, la fiecare poartă, ai să bați de trei ori, iar când oamenii ți-or deschide, văzându-te, se vor teme să nu fie și ei loviți de aceeași năpastă. Dansați, pantofiori roșii, dansați!” Spiritul înfricoșător o fixează astfel într-o obsesie similară unei adicții.

Viața multor femei creative a urmat un scenariu asemănător. Adolescentă fiind, Janis Joplin încearcă să se adapteze obiceiurilor din orașul său. Mai târziu, se răzvrătește, petrecând mult timp în compania unor așa-zisi „artiști” și cântând noaptea pe dealuri. După ce părinții i-au fost chemați la școală pentru a fi informați despre comportamentul fiicei lor, începe să ducă o viață dublă, afișând un comportament aparent normal, dar trecând noaptea pe ascuns frontiera, pentru a merge să asculte jazz. Intră la facultate, se îmbolnăvește grav din cauza abuzului de substanțe psihoactive, își „revine” și încearcă să se poarte normal. Încet-încet, începe din nou să bea, înființează o mică trupă, reîncepe să se drogheze și încălță iarăși pantofii roșii, de astă dată în serios. Dansează, dansează, până moare din cauza unei supradoze la vârsta de douăzeci și șapte de ani.

Nu muzica a ucis-o, nici cântecele, nici viața creativă, ci lipsa instinctului de a recunoaște capcanele, de a ști când trebuie să se oprească, de a stabili niște limite pentru a-și apăra sănătatea și fericirea, de a înțelege că excesele sfârșesc la început doar câteva oscioare psihice, apoi altele mai mari, până când, în final, întreaga structură a psihicului se prăbușește, iar omul devine o masă amorfă, în loc să fie o forță puternică.

Îi era necesară doar o structură interioară înțeleaptă de care să se agațe, o urmă de instinct care să fi rezistat până ce ea ar fi putut începe munca asiduă de recuperare a simțurilor și instinctelor. Avea nevoie doar să asculte glasul sălbatic, sălășluind în fiecare dintre noi, care șoptește: „Rămâi aici.. . rămâi aici cât timp e nevoie pentru ca speranța să

renască și să renunți la răceala ostentativă, la jumătățile de adevăruri defensive, rămâi aici până afli ce este bine pentru tine, rămâi aici până îți recapeți forțele, până faci acea încercare sortită izbânzii, rămâi aici până treci linia de sosire, nu contează când, nu contează cum...”

DEPENDENȚA

Nu bucuria de a trăi ucide spiritul fetei din povestea pantofiorilor roșii, ci absența ei. Când nu este conștientă de foamea ce o mistuie, de consecințele utilizării substanțelor care pot ucide, femeia dansează, dansează, dansează... Gândurile negative, iubirile fără viitor, situațiile abuzive, drogurile, alcoolul, toate acestea sunt aidoma pantofilor roșii: odată ajuns sub stăpânirea lor, greu reușește omul să scape de ele.

În această dependență de excesele compensatoare, bătrâna rigidă a psihicului joacă un rol important. A fost oarbă la început, acum iat-o bolnavă. Odată căzută la pat, în psihic domnește golul, un gol desăvârșit. Acum nimeni nu mai poate să opună bunul simț exceselor. În cele din urmă, bătrâna moare, nemailăsând în psihic niciun teren sigur. Și fetița dansează extaziată. Dar foarte curând va trece de la extaz la groază.

În psihicul sălbatic se află cele mai puternice instincte de supraviețuire ale femeii. Dacă ea nu își exersează însă cu regularitate libertatea interioară și exterioară, atunci supunerea, pasivitatea și timpul petrecut în captivitate îi vor slăbi darurile ei naturale, viziunea, percepția, încrederea etc., cele de care are nevoie pentru a fi independentă.

Natura instinctuală ne spune când ceva e prea mult. Ea este prudentă și protejează viața. Femeia nu poate compensa anii în care a fost trădată și chinuită, abandonându-se exceselor de orice natură – plăceri, furie, negativitate. Este obligația bătrânei doamne a psihicului să avertizeze, să spună când să ne oprim. Or, în poveste, bătrâna doamnă este *kaput*.

Uneori, e greu să ne dăm seama că ne pierdem instinctele, căci este adesea un proces lent, care acoperă o perioadă lungă de timp. De altfel, acest proces este susținut de mediul cultural și câteodată chiar de alte femei, care privesc pierderea instinctelor ca pe un mod de a se integra într-o cultură care nu oferă un mediu prielnic femeii naturale²⁰.

Dependența începe când femeia își pierde viața plină de sens, făurită de ea cu mâinile ei, și devine obsedată de tot ce pare să-i semene acestei vieți. Fetița din poveste încearcă iar și iar să poarte diabolicii pantofi roșii, în ciuda faptului că aceștia o fac să-și piardă tot mai mult

controlul. Ea și-a pierdut complet capacitatea de a discerne, de a vedea adevărata natură a lucrurilor. Și-a pierdut vitalitatea naturală și e dispusă acum să accepte un substitut fatal. În psihologia analitică, se spune că și-a trădat Sinele.

Dependența și revenirea la starea sălbatică sunt legate între ele. Mai toate femeile au fost captive cel puțin pentru scurt timp, iar unele n-au fost libere decât *in utero*. Și toate își pierd într-o măsură mai mică sau mai mare instinctele în această perioadă. Unele femei își pierd instinctul care le permite să deosebească oamenii buni de oamenii răi și sunt astfel frecvent induse în eroare. În alte cazuri, capacitatea de a reacționa la nedreptate este considerabil diminuată și, neîndrăznind să riposteze, femeile devin adesea, în mod involuntar, martire. Alteori, instinctul de fugă sau de luptă al femeilor este atrofiat, iar ele devin victime. Și lista ar putea continua. În schimb, femeia care își păstrează mintea ei sălbatică respinge convențiile, când sunt iraționale sau nu-i aduc niciun folos.

Abuzul de substanțe psihoactive e o adevărată capcană. Drogurile și alcoolul seamănă sub multe aspecte cu un iubit violent care te tratează bine la început, apoi te bate, își cere iertare, un timp e din nou tandru și apoi iar te bate. Capcana este tocmai tendința de a reține doar momentele frumoase, trecându-le cu vederea pe cele urâte, căci de aici nu va ieși niciodată nimic bun.

Janis Joplin începuse deopotrivă să exprime și dorințele sălbatice ale celorlalte femei, reprezentând, cumva prin procură, partea arhetipală pe care celelalte nu îndrăzneau să și-o asume. Ele încurajau comportamentul său rebel, ca și cum ea ar fi putut să le elibereze, devenind sălbatică în locul lor.

Înainte de lunga-i cădere, Janis a mai făcut o încercare de a se adapta normelor. Ea s-a alăturat grupurilor celorlalte figuri feminine remarcabile, dar rănite, care jucau rolul de șamani zburători pentru mase. Dar și ele, epuizate, au căzut din cer. Frances Farmer, Billie Holliday, Anne Sexton, Sylvia Plath, Sara Teasdale, Judy Garland, Bessie Smith, Edith Piaf și Frida Kahlo – din păcate, viața unora dintre modelele noastre preferate de femei sălbatice și artiste, s-a încheiat tragic și prematur.

Femeia redevenită sălbatică nu are suficientă forță ca să asume, pentru ceilalți, un arhetip fără să nu se prăbușească. Ea a intrat într-un proces de recuperare. La urma urmei, nu-i cerem unei convalescente

să ne urce pianul la etaj. Femeii care se întorc la sine îi trebuie timp pentru a prinde puteri.

Celor prinse în capcana pantofiorilor roșii li se pare la început că substanța de care sunt dependente, oricare ar fi aceea, este salvarea lor. Uneori le dă impresia că au o putere fantastică sau resurse să stea treze noaptea întreagă, să creeze până în zori și să nu mănânce nimic. Sau poate le permite să doarmă fără să se teamă de demoni, le calmează nervii, le eliberează de griji. Sau poate le ajută să nu-și mai dorească să iubească sau să fie iubite. Dar, în cele din urmă, dependența le antrenează, după cum vedem în poveste, într-un vârtej amețitor, nemai-lăsându-le răgazul de a trăi cu adevărat. Dependența²¹ este o Baba Iaga nebună, care mănâncă fetițele rătăcite sau le lasă la ușa călăului.

În casa călăului

Încercarea tardivă de a scoate pantofii

Când, în cazurile cele mai grave, natura sălbatică a femeii este distrusă aproape în întregime, e posibil să se declanșeze o deteriorare schizoidă și/sau o psihoză²². Femeia poate dintr-odată să rămână în pat și să refuze să se mai scoale, sau umblă prin casă în capot, lăsând absentă țigările să ardă, câte trei în fiecare scrumieră, ori plânge în neștire, rătăcește pe străzi cu părul despletit, își părăsește brusc familia, se gândește la sinucidere, se sinucide sau moare accidental. Dar, de cele mai multe ori, e ca și moartă. Nu se simte nici bine, nici rău; pur și simplu nu mai simte.

Și ce se întâmplă cu femeia atunci când vibrantele ei culori sufletești se amestecă. Ce se întâmplă dacă amestecăm roșu-carmin cu albastru-safir și galben-topaz? Pictorii știu: se obține culoarea noroiului. Dar nu a noroiului fertil, ci a unuia sterp, mort, lipsit de strălucire. Când un pictor creează noroi pe pânză, el trebuie să ia totul de la început.

Este momentul cel mai greu, momentul când pantofii trebuie smulși cu forța. Eliberarea de dependența de autodistrugere doare, și nimeni nu știe de ce. Ne-am aștepta ca persoana capturată să răsuflă ușurată că a ieșit din captivitate. Ne-am aștepta să se simtă salvată în ultimul moment. Ne-am aștepta să se bucure. Dar nu. Ea intră în panică; aude un scrâșnet și constată că dinții ei scot zgomotul acela înfiorător. Simte

că sângerează, deși nu curge nicio picătură de sânge. Și totuși, această suferință, această separare, această amputare, această senzație că nu mai avem niciun sprijin, nicio casă la care să ne întoarcem, este tocmai ceea ce ne trebuie pentru a o lua de la capăt, pentru a reveni la viața noastră cusută de mână, viața pe care ne-o făurim cu grijă, în mod conștient, în fiecare zi.

Da, doare să ni se smulgă pantofii roșii. Această amputare este însă singura noastră speranță. Este o adevărată binecuvântare. Picioarele vor crește din nou, ne vom găsi drumul nostru, ne vom vindeca și, într-o bună zi, vom putea alerga din nou. În acel moment, viața noastră cusută de mână va fi gata. Ne vom strecura înlăuntrul ei și ne vom minuna de a fi avut norocul unei a doua șanse.

Reîntoarcerea la viața „cusută de mână”, vindecarea instinctelor rănite

Când o poveste se termină așa cum se termină povestea aceasta, cu moartea sau mutilarea personajului principal, ne întrebăm dacă n-ar fi fost posibil un alt final.

Psihic vorbind, este bine să facem o haltă, într-un loc unde să ne odihnim și să ne întremăm, odată scăpate de foamete. Am putea avea nevoie de un an sau doi, ceea ce nu e prea mult, ca să evaluăm daunele, să căutăm îndrumare, să aplicăm leacurile și să ne gândim la viitor. Femeia redevenită sălbatică încearcă să găsească drumul către sine. Învață să rămână trează, vigilentă. Învață să nu mai fie naivă, neștiutoare. Își ia viața în propriile mâini. Pentru a-și redobândi instinctele feminine profunde, este important înainte de toate să înțeleagă cum s-au pierdut.

Dacă, după loviturile primite pentru arta sa, pentru cuvintele sale, pentru stilul său de viață, pentru gândurile și ideile sale, femeia și-a croșetat pentru sine un pulover cu multe mâneci, a venit momentul să iasă din încâlceală și să-și continue drumul. Există – dincolo de dorințe, dincolo de metodele raționale despre care ne place atât de mult să vorbim – o simplă ușă. Trebuie doar să trecem prin ea. De partea cealaltă, ne așteaptă picioare complet noi.

Nu-i putem alege pe cei ce ne aduc pe lume. Nu putem influența felul în care suntem crescute. Nu putem forța cultura să devină brusc

primitoare. Și totuși, partea bună este că putem reveni la viața noastră, chiar și atunci când suntem rănite, chiar și atunci când redevenim sălbatică, chiar și atunci când încă suntem captive. Pentru aceasta trebuie să fim extrem de prudente și să ne integrăm treptat în natura sălbatică, creând structuri etice și protectoare care să ne permită să știm când ceva e prea mult (în general, femeia simte imediat când ceva e prea puțin).

Trebuie deci să ne reîntoarcem la psihicul liber și sălbatic fără teamă, dar nu fără oarecare prudență. Nouă, psihanaliștilor, ne place să spunem că, pentru a vindeca/ajuta, este important să știi nu doar ce să faci, dar și ce nu trebuie să faci. Aceleași precauții sunt necesare și atunci când, după o perioadă de captivitate, revenim la starea sălbatică.

Cursele, capcanele și momelile otrăvite pregătite pentru femeia sălbatică sunt specifice culturii sale. Le-am enumerat aici doar pe cele comune majorității culturilor. Femeile aparținând unor alte etnii și religii vor trebui să adauge elementele specifice corespunzătoare. Ceea ce trasăm noi acum este, în sens simbolic, o hartă a pădurilor în care trăim. Marcăm locurile unde trăiesc prădătorii și descriem modul în care acționează. Se spune că o lupoaică știe tot ce mișcă pe teritoriul ei pe o rază de mai mulți kilometri. Tocmai această cunoaștere îi permite să trăiască cât mai liber posibil.

Este la îndemâna oricărei femei să-și recupereze instinctele pierdute și să-și însănătoșească instinctele lezate, căci instinctele revin dacă ea e atentă, ascultând, privind, înțelegând ce se întâmplă în jurul său și acționând apoi așa cum vede că fac celelalte femei, cu pricepere, eficiență și sensibilitate. Oportunitatea de a le observa pe cele care și-au păstrat intacte instinctele este esențială recuperării. Practicate în mod constant, toate acestea devin cu timpul un automatism.

Dacă natura noastră sălbatică a fost rănită în vreun fel, refuzăm să ne lăsăm învinse. Refuzăm să normalizăm rana. Ne folosim de instinctele noastre și facem ceea ce trebuie să facem. Prin natura ei, femeia sălbatică e puternică, talentată. Dar, lipsită de instinctele sale, este totodată naivă, obișnuită cu violența, dispusă să se adapteze exilului. Iubiții, drogurile, alcoolul, puterea, gloria sau banii nu pot îndrepta lucrurile, ci numai o revenire gradată la viața instinctuală. Pentru aceasta, femeia are nevoie de o mamă, de o mamă sălbatică îndeajuns de bună. Bănuieți cine ar putea fi această mamă? Femeia Sălbatică, ea se întreabă ce mai așteptați și de ce

nu stați cu ea, de ce nu stați *realmente* cu ea, nu doar din când în când, sau când aveți nevoie, ci permanent.

Orice am vrea să-nfăptuim, este foarte important să ne înconjurăm de oameni care sprijină necondiționat munca noastră. Așa-zisele prietene care au și ele aceleași răni, dar nu și dorința sinceră de a le vindeca, sunt o adevărată capcană și o otravă în același timp. Acest gen de prietene ne încurajează să acționăm fără să ținem cont de ritmurile noastre naturale și de nevoile noastre profunde.

Femeia redevenită sălbatică nu-și poate permite să fie naivă. Revenind la viața ei naturală, ea trebuie să privească excesele cu ochi critic și să fie conștientă de prețul pe care sufletul, psihicul și instinctele trebuie să-l plătească pentru ele. La fel ca puii de lup, noi ținem minte capcanele, cum sunt făcute și modul în care sunt amplasate. Doar așa ne păstrăm libertatea.

Instinctele nu se retrag fără a lăsa ecouri și urme pe care să mergem spre a le regăsi. Și dacă e strânsă în pumnul de catifea al criticilor și restricțiilor, și dacă e în pragul distrugerii din cauza exceselor sau doar a început să se îngroape în ele, femeia încă mai poate auzi în sângele său șoaptele Zeiței Sălbatice. Chiar în cele mai rele circumstanțe, ca cele descrise în *Pantofiorii roșii*, până și instinctele cele mai lezate pot fi vindecate.

Pentru a restabili echilibrul, trebuie să resuscităm din nou și din nou natura noastră sălbatică, ori de câte ori balanța se înclină prea mult într-o direcție sau alta. Vom ști când trebuie să ne îngrijorăm, căci, în general, echilibrul ne îmbogățește viața, în vreme ce dezechilibrul o sărăcește.

Este esențial să înțelegem viața – întreaga viață – ca un corp viu în sine, un corp care respiră, își reinnoiește celulele, elimină reziduurile. Ar fi absurd să ne așteptăm ca trupul nostru să producă reziduuri doar o dată la cinci ani. Ar fi stupid să credem că, dacă am mâncat astăzi, mâine nu ne va mai fi foame. Și ar fi greșit să ne imaginăm că, odată rezolvată o problemă, rezolvată rămâne, sau că, odată învățat un lucru, în veci nu-l vom uita. Nu, viața este un organism imens, ale cărui diferite părți cresc și descresc în ritmuri diferite. Atât timp cât ne comportăm ca acest organism, când creștem din nou, traversând cele mai grele situații, suntem vii, urmăm ritmurile Femeii Sălbatice. Dacă am înțelege că *munca noastră constă în a ne continua munca*, am fi mai hotărâte și mai împăcate.

Pentru a ne păstra bucuria, trebuie uneori să luptăm. Trebuie să ne întărim și să ducem bătălia în modul cel mai înțelept cu putință. Pentru a pregăti asediul, va trebui, poate, să renunțăm un timp la multe comodități. Putem trăi fără multe lucruri multă vreme, putem renunța practic la orice, dar nu la bucuria noastră, nu la acei pantofi roșii, cusuți de mână.

Adevăratul miracol al individuației și al reîntoarcerii Femeii Sălbatică este că toate începem procesul fără să fim pregătite. Începem un dialog cu gândurile și senzațiile care ne ating delicat și în același timp tună înlăuntrul nostru. Iar noi răspundem înainte de a cunoaște limba, înainte de a ști răspunsurile, înainte chiar de a ști cu cine stăm de vorbă.

Dar așa se manifestă în noi Femeia Sălbatică, precum lupoaica ce-și învață puii să vâneze și să fie prudenți. Începem să vorbim cu vocea ei, adoptându-i viziunea, valorile. Ea ne învață să transmitem mai departe, celor asemenea nouă, mesajul întoarcerii noastre.

Și iată o ultimă instrucțiune pentru noi toate. E un vers dintr-un poem al lui Charles Simic, și cunosc mai multe scriitoare care și l-au lipit pe birou – una din ele îl poartă chiar împăturit în pantof: „Cine nu știe să urle, nu-și va găsi haita”²³.

Dacă doriți să revină Femeia Sălbatică, refuzați să fiți prinse²⁴. Cu instinctele șlefuite pentru a vă păstra echilibrul, săriți oriunde vreți, urlați cât vreți, lăsați ochii voștri să spună ceea ce simțiți, luați tot ce vă e la îndemână, aflați tot ce se poate afla, vedeți tot ce se poate vedea, cercețați fiecare lucru, alergați, dansați. Dansați cu pantofiori roșii, dar încredințați-vă că sunt chiar cei pe care i-ați cusut cu mâinile voastre. Și vă promit că veți fi cu-adevărat femei pline de viață.

Acasă: Întoarcerea la sine

Există un timp al oamenilor și există un timp sălbatic. Când eram copil, acolo, în pădurile din nord, înainte de a afla despre cele patru anotimpuri ale anului, credeam că sunt câteva zeci: timpul furtunilor nocturne, timpul fulgerelor, timpul focurilor din păduri, timpul zăpezilor însângerate, timpul copacilor de gheață, al copacilor înclinați, al copacilor plângători, al copacilor unduitori. Adoram anotimpul zăpezii diamantine, al zăpezii aburinde, al zăpezii scârțâitoare... chiar și pe cel al zăpezii întărite și murdare, căci el vestea anotimpul malurilor înflorite.

Aceste anotimpuri erau într-un fel niște oaspeți de seamă, niște oaspeți sacri, și fiecare își trimitea vestitorii săi: conuri de pin deschise sau închise, miros de frunze putrede sau de ploaie, păr aspru, păr neted, păr bogat, uși ce se închideau ușor, uși înțepenite, uși ce nu voiau nicicum să se închidă, geamuri acoperite de chiciură, decorate cu petale ude, constelate de aurul polenului sau stropite cu rășină. Și pielea noastră avea anotimpurile ei: era când umedă, catifelată, când uscată, aspră, arsă de soare.

Psihicul și sufletul femeilor de asemenea au propriile lor ritmuri, propriile lor anotimpuri: activitate și pasivitate, elan și inerție, sociabilitate și singurătate, căutare și liniște, creație și incubație, apartenență la lume și reîntoarcere la casa sufletului. În copilărie și adolescență, natura noastră instinctuală sesizează toate aceste faze și cicluri. Ea plutește undeva foarte aproape și, în diferite momente, suntem sensibile și active.

Copiii *sunt* natura sălbatică. Fără ca nimeni să le spună, se pregătesc pentru aceste momente, le întâmpină, trăiesc cu ele și păstrează *recuerdos*, amintiri: o frunză stacojie într-o carte, un colier din semințe argintii de arțar ca aripile unui înger, bulgări de zăpadă în congelator, un os, o piatră, un bețișor, o gogoasă de mătase, o cochilie ciudată, o panglică rămasă

de la funeraliile unei păsări, un jurnal al parfumurilor acelor vremuri, inima senină, sângele clocotitor și toate imaginile în minte.

Cândva trăiam în armonie cu aceste ritmuri și anotimpuri, an după an, iar ele trăiau în noi. Ne linișteau, ne entuziasmau, ne dădeau încredere, ne obligau să învățăm cu toată ființa. Erau parte din însăși pielea sufletului nostru, o piele ce ne învăluia și învăluia totodată lumea sălbatică, naturală, cel puțin până când ni s-a spus că, în realitate, anul avea doar patru anotimpuri, iar noi, femeile, numai trei: copilărie, maturitate și bătrânețe. Și trebuia să fie așa.

Dar nu ne putem permite să umblăm precum somnambulii, învăluite în această străvezie pânză țesută din neadevăruri, și să ne înstrăinăm de ritmurile noastre naturale, profunde, bolnave de oboseală, de uscăciune, de dorul de casă. Este mult mai bine să revenim cu regularitate la propriile noastre ritmuri. Povestea ce urmează vorbește tocmai despre unul dintre cele mai importante aspecte ciclice ale naturii feminine: reîntoarcerea acasă, reîntoarcerea la casa sălbatică, la casa sufletului.

Pretutindeni în lume se spun povești cu animale misterios de asemănătoare oamenilor, căci ele reprezintă un arhetip, un element universal de cunoaștere a sufletului. Uneori, basmele și poveștile populare se nasc din spiritul unui loc. Povestea aceasta o vom auzi în ținuturile reci din nord, în toate țările unde există o mare sau un ocean înghețat. Variante ale sale circulă printre celți, scoțieni, siberieni, islandezi și în triburile din nord-vestul Americii de Nord. Se numește *Femeia-focă* sau *Selkie-o*, *Pamrauk*, „Mica focă”, *Eyalirtaq*, „Carne de focă”. Această versiune – pe care o folosesc în ședințele de psihoterapie și reprezentatii – am intitulat-o *Piele de focă, piele a sufletului*. Povestea ne spune de unde venim, din ce suntem făcute. Ea ne arată că trebuie să ne folosim cu regularitate instinctele și să găsim drumul care ne duce acasă¹.

Piele de focă, piele a sufletului

CÂNDVA, ÎN VREMURI demult apuse, care se vor reîntoarce însă curând, zilele treceau toate la fel, cu cer alb, cu zăpadă albă... iar oamenii, câinii și urșii se zăreau de departe ca niște puncte negre pe albul zăpezii.

Natura era aspră aici. Erau vânturi puternice și, ca să se apere de frig, toți purtau parkas, niște hanorace lungi, și cizme îmblănite, *mamleks*.

Aici cuvintele înghețau în aer și trebuia să smulgi fraze întregi de pe buzele celui ce vorbea și să le dezgheți lângă foc ca să afli ce-a spus. Pe vremea aceea, oamenii trăiau în părul alb și des al bunicii Annuluk, bătrâna vrăjitoare, nimeni alta decât însăși Maica Glie. Ei, și în acest ținut trăia un om... un om atât de singur, încât lacrimile îi săpaseră, cu trecerea anilor, șanțuri adânci în obraji.

Încerca să fie vesel și zâmbitor. Ziua mergea la vânătoare, puneă capcane, iar noaptea dormea dus. Dar cât de mult ar fi vrut să nu mai fie singur!... Uneori, când se întâmpla să se apropie de luntrea lui vreo focă, îi veneau în minte vechile povești care spuneau că focile fuseseră odată oameni și că doar privirea aceea sălbatică, înțeleaptă și iubitoare din ochii lor mai amintea de acele timpuri. Atunci, singurătatea îl durea parcă mai tare, iar lacrimile îi șiroiau prin crăpăturile feței.

Într-o seară, umblă după vânat până se înnoptă, dar nu prinse nimic. Când luna urcă pe cer, iar ghețurile prinseră a străluci, zări o stâncă ieșind din mare și, în vârful stâncii, privirea sa ageră distinse ceva mișcându-se lin.

Se apropie vâslind încet, și ce-i fu dat să-și vadă ochilor? Pe stânca cea majestuoasă dansa un mic grup de femei, goale ca-n ziua când ieșiseră din pântecul mamei. Iar el, un om singur, fără nimeni pe lume, rămase să le privească. Trupurile lor păreau țesute din raze de lună, iar pe pielea lor străluceau mici punctișoare argintii, ca cele ale somonului primăvara. Aveau picioare lungi, subțiri, și mâini diafane.

Atât erau de frumoase, că omul rămase ca vrăjit în luntrea lui, pe care valurile, legănând-o ușor, o aduceau tot mai aproape de stâncă. Auzea acum râsetele lor minunate... sau așa i se părea lui, dacă nu cumva era doar clipocitul apei dimprejurul stâncii. Nu mai știa ce să creadă. Era năucit. Dar singurătatea, care-i apăsa pieptul ca o piele udă, se risipi. Și, aproape fără să știe ce face, sări iute pe stâncă și fură una din pieile de focă întinse acolo. Se ascunse apoi după o movilă, iar pielea de focă o băgă sub *qutnguq*, hanorac.

Deodată, una dintre femei prinse a striga către celelalte. Nu auzise în viața lui un glas mai frumos... Aducea cumva cu strigătul balenelor în zori... Sau nu, mai degrabă cu cel al puilor de lup jucându-se primăvara... Ba nu, era mult, mult mai frumos, dar asta nu mai avea nicio importanță, pentru că... ah! Dar ce făceau acum femeile?

Ei bine, ele își puneau pieile lor de focă și, una după alta, lunecau în mare, țipând și chicotind voioase. Toate, afară de una, cea mai înaltă dintre ele, care-și căuta peste tot pielea de focă, dar nici gând s-o mai găsească. Omul, fără să știe nici el de ce, prinse atunci curaj. Ieși din spațele movilei și-i zise:

— Femeie, fii nevasta mea... Sunt atât de singur...

— O, eu nu pot să-ți fiu nevastă, răspunse ea. Eu trăiesc *temeqvanek*, în lumea de jos.

— Fii nevasta mea, o rugă bărbatul din nou. Peste șapte ani îți voi da înapoi pielea de focă, și atunci vei putea să rămâi sau să pleci, după cum vei vrea.

Femeia-focă îl privi îndelung, cu niște ochi care, dacă n-ai fi știut ai cui sunt, ai fi zis că erau ochi de om.

— Bine, voi veni cu tine, spuse ea în cele din urmă cu tristețe în glas. Dar, peste șapte ani, om mai vedea.

Rămaseră deci împreună, iar după o vreme, li se născu o mândrețe de fecior, vioi și bucălat, pe care-l numiră Ooruk. Iarna, mama îi spunea povești despre făpturile din adâncul mării, în timp ce tatăl, cu cuțitul său lung, cioplea în calcar un urs sau un lup. Când îl ducea pe micuțul Ooruk la culcare, mama îi arăta norii prin deschizătura pentru fum. Numai că, în loc să asemuiască formele lor corbilor, urșilor sau lupilor, îi vorbea de morse, de balene, de foci, de somoni... căci acelea erau animalele pe care le știa ea.

Cu trecerea timpului însă, pielea ei începu să se usuce. Mai întâi se scoroji, apoi crăpă. Îi căzu pielea pleoapelor. Îi căzu părul. Se făcu *naluaq*, albă ca varul. Rotunjimile ei frumoase se topiră văzând cu ochii, iar ea încerca să-și ascundă mersul șchiopătat. Din zi în zi, ochii ei își pierdeau strălucirea. Era acum nevoită să-și găsească drumul băjbâind, căci vederea i se întunecase.

Cam așa mergeau lucrurile, până când, într-o noapte, micuțul Ooruk, care dormea în pătuțul lui din blănuri moi, fu trezit din somn de niște țipete. Auzi un mormăit ca de urs. Era tatăl său care se certa cu mama. Auzi apoi un plâns ca un clinchet argintiu. Era mama sa.

— Șapte ani mi-ai ascuns pielea de focă și, uite, acum vine a opta iarnă. Vreau să-mi dai înapoi ceea ce este parte din mine! se jeluia femeia-focă.

— Și tu, femeie, o să mă părăsești dacă ți-o dau! explodă furios soțul.

— Nu știu ce voi face. Știu doar că trebuie să-mi dai ce-i al meu.

— O să mă lași fără nevastă, și o să lași copilul fără mamă! Ești real!

Rostind aceste cuvinte, soțul dădu în lături perdeaua din piele de la intrare și dispăru în noapte.

Copilul își iubea foarte mult mama. Grozav se temea să nu o piardă, și plânse îndelung. În cele din urmă, adormi din nou... dar, brusc, fu deșteptat de vânt. Un vânt ciudat... care parcă-l chema:

— Ooruk!.. Oooruuuuk!

Sări iute din pat. În grabă, își puse hanoracul pe dos, iar cizmele din piele de focă și le trase doar pe jumătate. Își auzea numele strigat din nou și din nou, și se repezi ca un nebun afară, în noaptea înstelată.

— Oooruuuuk!

Băiatul alergă până la faleză. Acolo, departe, în marea involburată, înota o uriașă focă argintie. Avea un cap enorm, ochi galbeni și mustați ce-i ajungeau până la piept.

— Oooruuuuk!

Copilul coborî în goană. Ajuns pe mal, se împiedică de o piatră. Dar nu, nu era o piatră, ci un balot ce se rostogolise dintr-o crăpătură a stâncii. Părul copilului îi sfichiuia fața ca mii de bice de gheață.

— Oooruuuuk!

Băiatul desfăcu balotul și-l scutură: era chiar pielea de focă a mamei. Îi simți mirosul. Era mirosul ei... Strânse în brațe pielea de focă, își îngropă fața în ea și-i inspiră cu nesaț parfumul. În aceeași clipă, sufletul mamei îl străbătu ca un vânt de vară stărnit din senin.

— Oooh! exclamă el cu durere și bucurie. Apropie iarăși pielea de fața lui, și sufletul mamei îl străbătu încă o dată.

— Oooh! strigă el iar, pătruns de iubirea infinită a mamei lui.

Depart, în mare, bătrâna focă argintie se scufundă încet în adânc.

Ooruk, cu pielea de focă fluturând în spate, sui faleza, fugi înapoi acasă și năvăli înăuntru prăbușindu-se în brațele mamei. Ea îl strânse la piept, fericită că și copilul, și pielea ei de focă, erau în siguranță. Îmbracă apoi pielea de focă.

— Nu, mamă, nu!... strigă micuțul.

Ea luă copilul și, cu el sub braț, alergă împleticindu-se spre marea furioasă.

— Nu, mamă, nu pleca! Nu mă lăsa!... imploră Ooruk.

Și ea ar fi vrut să rămână cu copilul ei. Cât de mult ar fi vrut!... Dar ceva o chema, ceva mai vechi decât el, mai vechi decât ea, mai vechi decât timpul.

— Nu, mamă, nu, nu, nu!... urlă copilul.

Se întoarse spre el. Era atâta iubire în privirea ei! Prinse fața copilului în mâini și-i suflă respirația ei dulce în plămâni, o dată, de două ori, de trei ori. Apoi, ținându-l sub braț ca pe un pachet prețios, sări în mare și se scufundă din ce în ce mai adânc. Amândoi, femeia-focă și copilul, respirau cu ușurință sub apă.

Și au înotat așa până au ajuns la grota submarină a focilor, unde sedeau la taifas, mâncau, cântau și jucau tot felul de animale. Uriașa focă argintie care-l strigase pe Ooruk din mare, noaptea, îl îmbrățișă și-l numi nepotul său.

— Cum îți merge acolo sus, fiica mea? întrebă marea focă argintie. Femeia-focă își întoarse privirea.

— Am rănit o ființă omenească... un om care ar fi făcut orice ca să rămân cu el. Dar nu mă mai pot întoarce acolo. Ar însemna să rămân prizonieră pentru totdeauna.

— Și băiatul? întrebă iar bătrâna focă. Nepotul meu?

O spuse cu atâta mândrie, că vocea îi tremură.

— El trebuie să se întoarcă, tată. Nu poate rămâne aici. Încă nu a venit timpul să stea cu noi.

Glasul i se frânse și izbucni în plâns. Plânseră amândoi.

Trecură șapte zile și șapte nopți. Ochii și părul femeii prinseră iarăși a străluci. Ea își recăpătă vederea, iar trupul, culoarea frumoasă și rotunjimile de odinioară. Putea acum din nou să înoate cu ușurință. Venise însă vremea ca băiatul să se întoarcă înapoi pe pământ. În acea noapte, frumoasa lui mamă și bătrânul bunic-focă îl luară pe Ooruk între ei și, împreună, înotară spre lumea de sus. Acolo, în lumina lunii, îl așezară încetișor pe țărmul stâncos.

— Voi fi mereu cu tine, îl liniști mama. Ajunge doar să atingi obiectele pe care le-am atins eu, bețișoarele pentru aprins focul, *ulu* – cuțitașul meu, vidrele și focile pe care le-am sculptat în piatră, iar eu voi sufla în plămânii tăi un vânt, ca tu să-ți poți cânta cântecele.

Ea și bătrâna focă argintie îl sărutară îndelung. În cele din urmă, se desprinseră de el și intrară în mare. Îi aruncară o ultimă privire copilului

și dispărură sub apă. Iar Ooruk, pentru că nu venise încă timpul său, rămase pe țărm.

Anii trecură. Băiatul crescă și ajunsă un toboșar neîntrecut, un cântăreț vestit și un povestitor plin de har. Și toate acestea, pentru că – se spune – pe vremea când era doar un copil, fusese dus în mare de spiritele focilor. Și-acum mai poate fi văzut uneori în ceața cenușie a dimineții. După ce-și leagă luntrea, ingenunchează pe o stâncă din mare și pare că vorbește cu o focă anume, o femelă care vine aproape de mal. Mulți au încercat să o prindă, dar n-au reușit. I se spune *Tanqigcaq*, strălucitoarea, sfânta, și se zice că, deși nu-i decât o focă, ochii ei au o privire de om – privirea aceea sălbatică, înțeleaptă, iubitoare.

Pierderea simțului sufletului ca inițiere

Foca este unul dintre cele mai frumoase simboluri ale sufletului sălbatic. Ca și natura instinctuală a femeilor, foca e o ființă aparte, care a evoluat și s-a adaptat de-a lungul timpului. Precum femeia-focă din poveste, focile adevărate vin pe uscat doar pentru a se reproduce și a-și crește puii. Timp de aproape două luni, mama-focă se dedică în întregime puiului său, iubindu-l, apărându-l și hrănindu-l exclusiv din rezervele trupului ei. În această perioadă, puiul, care la început cântărește cam cincisprezece kilograme, ia în greutate de patru ori pe atât. Apoi mama se întoarce în apă, iar puiul, îndeajuns de mare acum, este capabil să înceapă o viață independentă.

În multe etnii de pe glob, și mai ales din regiunile circumpolare și din Africa de vest, se spune că oamenii nu sunt cu adevărat vii până când sufletul nu dă naștere spiritului, nu-l hrănește și nu-l crește, ca să prindă puteri. În final, se crede că sufletul se retrage într-un sălaș independent, iar spiritul își începe viața sa independentă în lume².

Simbolul focii, ca reprezentare a sufletului, este încă și mai grăitor dacă ne gândim la blândețea, la sensibilitatea acestor animale, bine cunoscută celor ce trăiesc în preajma lor. Focile au ceva specific câinilor: sunt prietenoase și afectuoase prin însăși natura lor. Emană din ele un fel de puritate. Dar sunt totodată gata să reacționeze, să atace sau să se retragă dacă sunt amenințate. La fel e și sufletul. Stă pe aproape, hrănește spiritul și nu fuge când percepe ceva nou, neobișnuit sau dificil.

Uneori, însă, focile care nu sunt obișnuite cu omul și se abandonează unei stări de beatitudine, așa cum li se întâmplă lor din când în când, nu prevăd comportamentul ființelor umane. Precum femeia-focă din poveste și asemeni sufletului femeilor tinere și/sau neexperimentate, ele nu cunosc intențiile celorlalți și posibilele pericole. Și acesta e momentul când pielea de focă este furată.

Lucrând ani de zile cu povești pe tema „capturării” și a „comorii furate”, și analizând un număr mare de bărbați și femei, am ajuns la concluzia că, în procesul de individuație al majorității oamenilor, survine cel puțin un furt semnificativ. Unii spun că le-a fost furată „marea șansă” a vieții lor sau iubirea. Alții îl descriu drept furtul propriului spirit, o slăbire a simțului de sine. Alții vorbesc despre pierderea, distrugerea a ceva vital pentru ei: arta, iubirea, visele, speranțele, credința în bine, evoluția, aspirațiile, reputația.

De cele mai multe ori, acest furt major este o consecință a vulnerabilității oamenilor. El se abate asupra femeilor din aceleași motive pe care le întâlnim în poveste: naivitate, neînțelegerea intențiilor celorlalți, lipsă de experiență în a-și imagina ce s-ar putea întâmpla în viitor, neatenție la indiciile din jur, dar și pentru că destinul țese noi și noi lecții în urzeala sa.

Persoanele astfel furate nu sunt nici rele, nici vicioase, nici proaste. Dar sunt, în mare măsură, lipsite de experiență, sau se găsesc într-o stare de somnolență psihică. Ar fi greșit să credem că este ceva caracteristic tinerilor. Asta i se poate întâmpla oricui, indiferent de vârstă, etnie, educație sau chiar de bunele sale intenții. În mod evident, faptul de a fi fost furat se transformă, pentru cei ce i-au căzut victimă – adică pentru aproape toată lumea – într-o misterioasă oportunitate de inițiere arhetipală³.

Procesul recuperării comorii și al aflării unui mijloc de a ne reconstrui dezvoltă patru structuri importante în psihic. Abordând problema frontal și afundându-ne în *Rio Abajo Rio*, în râul de sub râu, hotărârea noastră de a lupta pentru o recuperare conștientă crește. Cu timpul, devine tot mai clar ce este pentru noi cel mai important. Dorim atunci să ne eliberăm psihic, sau într-altfel, și să punem în practică cunoașterea noastră proaspăt dobândită. În fine, și mai presus de orice, el dezvoltă natura noastră medială, acea latură sălbatică și înțeleaptă a psihicului care poate pătrunde lumea sufletului și lumea oamenilor.

Miezul arhetipal al poveștii *Piele de focă, piele a sufletului* este foarte valoros, căci oferă instrucțiuni clare și precise în privința pașilor necesari pentru a ne dezvolta și a ne găsi propria cale de a îndeplini această sarcină arhetipală. Într-adevăr, un aspect important și potențial foarte distructiv cu care se confruntă femeile este începerea diferitelor procese de inițiere psihologică cu inițitoare care nu și-au încheiat propria inițiere. Inițiatoarea incomplet inițiată omite, fără să vrea, aspecte importante ale procesului inițiativ și poate chiar să-i aducă mari prejudicii aspirantei, de vreme ce lucrează cu o idee lacunară a inițierii, adeseori contaminată într-un fel sau altul⁴.

La extrema cealaltă se află femeia care a trecut prin experiența furtului și luptă să cunoască și să stăpânească situația, dar care, în lipsa unor sfaturi și neștiind că trebuie să se mai instruiască pentru a-și desăvârși învățătura, repetă la nesfârșit prima fază, cea în care este furată. Prin nu se știe ce împrejurări, a rămas încurcată în hături. Practic, îi lipsește orientarea. În loc să afle care sunt nevoile unui suflet sănătos și sălbatic, devine victima unei inițieri incomplete.

Întrucât inițierea matriliniară – când femeile mai în vârstă le familiarizau pe cele mai tinere cu unele aspecte și procese psihice ale femininului sălbatic – a fost fragmentată și întreruptă vreme îndelungată, e un adevărat noroc să dispunem de arheologia poveștilor și de învățăturile lor. Ele sunt ecoul schemelor profunde ale proceselor psihice esențiale ale femeii. În acest sens, basmele și miturile sunt inițiatorii noștri, înțelepții care-i învață pe cei ce vin în urma lor.

Dinamica poveștii *Piele de focă, piele a sufletului* este așadar extrem de prețioasă, mai ales pentru femeile incomplet inițiate. Cunoșcând toți pașii pe care trebuie să-i facem pentru a ne întoarce periodic acasă, putem relua, remedia și încheia corect o inițiere ratată. Să vedem, prin urmare, ce sfaturi ne dă povestea.

Pierderea pielii

În povești precum *Barbă Albastră, Rapunzel, Moașa dracului, Trandafirul sălbatic* și altele, dezvoltarea cunoașterii începe prin suferință. La început, suntem neatente și devenim, într-un fel sau altul, victima unei înșelătorii. Atunci, încet-încet, găsim calea ce duce spre putere, dar mai ales spre înțelepciune. Tema capcanei fatale care testează conștiința și

conduce în final spre o cunoaștere profundă, revine mereu în povestirile al căror personaj principal e o femeie. Aceste povești conțin instrucțiuni prețioase pentru fiecare dintre noi; ne arată ce trebuie să facem dacă am fost capturate și cum ne putem salva *pasando a través del bosque como una loba*, traversând pădurea ca o lupoaică, *con un ojo agudo*, cu privire ageră.

Piele de focă, piele a sufletului conține o temă inversată. Asemenea istorii le numim uneori „povești de-a-ndoaselea”. În multe basme, un om este vrăjit și preschimbat într-un animal. Dar aici se întâmplă contrariul: un animal devine o ființă omenească. Prin acest procedeu, povestea ne oferă o perspectivă asupra structurii psihicului feminin. Femeia-focă, întocmai ca și natura sălbatică a psihicului feminin, este o combinație mistică – un animal capabil totodată să trăiască cu ușurință printre oameni.

Pielea din poveste este nu atât un obiect, cât reprezentarea unei stări afective și a unei stări de a fi – o stare armonioasă, profundă, aparținând naturii feminine sălbatice. Când se află în această stare, femeia este pe de-a-ntregul ea însăși, se simte bine în pielea ei și nu se întreabă dacă face ce trebuie, dacă procedează corect, dacă gândește bine. Și chiar dacă uneori pierde contactul cu această stare de comuniune cu sine, și-a luat de acolo destulă putere pentru a-și putea îndeplini sarcina ei în lume. Revenind periodic la starea sălbatică, își reînnoiește rezervele psihice pentru proiectele, familia, relațiile și viața ei creativă în lumea de sus.

Orice femeie care rămâne prea mult timp departe de casa sufletului în cele din urmă obosește. Este firesc. Atunci din nou își caută pielea pentru a-și restaura simțul sinelui și al sufletului, pentru a-și reînnoi cunoașterea ei vastă, adâncă. Marele ritm al plecărilor și reîntoarcerilor ține chiar de natura instinctuală a femeilor. Îl poartă în ele de-a lungul întregii lor vieți. Le marchează copilăria, adolescența, tinerețea, timpul dragostei, al maternității, al activității profesionale, al înțelepciunii, al bătrâneții. Aceste faze nu urmează în mod necesar o ordine cronologică, pentru că de multe ori femeile mature sunt încă copii, femeile în vârstă sunt iubite înfocate, iar fetele știu deja multe despre farmecul vechilor prietenii.

Încetul cu încetul, pierdem această senzație de a ne simți bine în pielea noastră, din motivele deja menționate sau ca urmare a unei îndelungi captivități. În pericol sunt și cele care muncesc prea mult, fără a-și

îngădui nici cel mai mic răgaz. Pielea sufletului dispare ori de câte ori nu suntem atente la ceea ce facem și, mai cu seamă, la prețul pe care îl plătim.

Ne pierdem pielea sufletului când ne ocupăm prea mult de eul nostru, când suntem prea exigente, perfecționiste⁵, când ne martirizăm inutil, când ne lăsăm conduse de ambiții oarbe sau când suntem nemulțumite – de noi însene, de familie, de anturaj, de societate, de lumea întreagă – și nu spunem și nici nu facem nimic pentru a îndrepta lucrurile, și de asemenea când ne dedicăm la nesfârșit celorlalți sau când nu ne ocupăm îndeajuns de noi însene. Sunt tot atâtea modalități de a ne pierde pielea sufletului câte femei sunt pe lume...

Într-un singur fel putem să ne apărăm această esențială piele a sufletului: păstrând vie conștiința valorii și rolului ei. Dar cum nimeni nu-și poate menține permanent conștiința trează, nimeni nu-și poate păzi pielea sufletului în fiecare clipă din zi și din noapte. Putem reduce însă furtul la minimum. Putem să ne exersăm privirea, acel *ojo agudo* care supraveghează teritoriul psihicului nostru. Povestea *Piele de focă, piele a sufletului* vorbește însă despre ceea ce s-ar putea numi „furt agravat”. Este posibil, prin conștientizare, să împiedicăm acest mare furt, acordând atenție ritmurilor noastre interioare și chemării de a ne întoarce acasă.

Toate viețuitoarele planetei se întorc acasă. Am creat refugii naturale pentru ibiși, pelicani, egrete, cocori, cerbi, șoareci, elani și urși, dar nu și pentru noi, în locurile în care trăim zi de zi. Știm că pierderea habitatului este cel mai cumplit lucru care i se poate întâmpla unui animal liber. Denunțăm vehement faptul că teritoriile naturale ale unor animale sunt sufocate de construcții urbane, autostrăzi, zgomot și alte noxe, ca și cum toate acestea nu ne-ar afecta și pe noi. Știm că, pentru a putea trăi, animalele trebuie să beneficieze, cel puțin din când în când, de un loc în care să se simtă protejate și libere în același timp.

În mod tradițional, compensăm pierderea unui habitat mai liniștit, luându-ne câte o vacanță care ar trebui să fie o plăcere, dar nu întotdeauna este așa. Putem compensa dificultățile zilelor noastre de muncă, reducând activitățile care ne solicită dureros mușchii trapez și deltoid. Toate acestea sunt foarte bune, dar, pentru suflet-psihic-sine, vacanța nu ține loc de refugiu. Timpul liber, repaosul, nu este întoarcere acasă. Liniștea nu-i totuna cu singurătatea.

Putem împiedica această pierdere a sufletului, ținându-ne, de la bun început, pielea aproape. În cursul practicii mele profesionale, am constatat că, în cazul femeilor talentate, furtul pielii sufletului poate fi consecința relațiilor cu persoane care nu se simt bine în pielea lor, unele dintre aceste relații dovedindu-se chiar extrem de nocive. Trebuie într-adevăr voință și forță pentru a le pune capăt, dar nu e imposibil, mai ales dacă, la fel ca în poveste, ne trezim la glasul care ne cheamă acasă, la sinele nostru esențial, unde înțelepciunea imediată este intactă și accesibilă. Acolo, femeia poate să decidă, în deplină cunoștință de cauză, ce îi trebuie și ce vrea să facă.

Furtul agravat al pielii sufletului se poate produce într-un mod mult mai subtil, prin furtul timpului și resurselor unei femei. Lumea tânjește după mângâierile, după sâni și șoldurile femeilor. Mii de mâini se întind spre noi, ne trag, ne împing, mii de glasuri strigă, ca să le dăm atenție. Uneori s-ar părea că, oriunde întoarcem privirea, există ceva sau cineva care are nevoie de noi. Unele persoane, probleme sau lucruri sunt captivante, fermecătoare, altele pot fi săcăitoare și enervante, iar altele atât de neajutorate, încât, chiar împotriva voinței noastre, empatia funcționează și suntem gata să ne oferim laptele hrănitor. Dacă nu este însă o chestiune de viață și de moarte, luați-vă un răgaz și „puneți-vă sutienul blindat”⁶. Opriți râul laptelui și întoarceți-vă acasă.

Am văzut că ne putem pierde pielea din cauza unei iubiri nocive și devastatoare, dar ea se poate pierde și dintr-o iubire frumoasă și profundă. Nu atât faptul că acea iubire se adresează unui om sau unui lucru potrivit ori nepotrivit provoacă furtul pielii, cât costul pe care îl reprezintă pentru noi. Cât ne costă ca timp, energie, atenție, observație, îngrijire, prezență, instruire, pregătire. Aceste mișcări ale psihicului sunt niște retrageri în numerar, ca să spunem așa, dintr-un cont de economii psihice. Problema nu se referă la prelevările în sine, care se înscriu în mișcările firești de a da și a primi ale vieții. Cheltuielile mai mari decât rezervele din cont – aceasta este cauza pierderii pielii și slăbirii instincțelor noastre cele mai puternice. Lipsa depozitelor ulterioare de energie, cunoaștere, mulțumire, idei și entuziasm face ca femeia să simtă că moare psihic.

În poveste, femeia-focă își pierde pielea într-un moment dedicat unei frumoase căutări, cea a libertății. Dansează, dansează, și nu e atentă la ceea ce se întâmplă în jurul ei. Noi toate simțim la fel de intens viața

când în noi se exprimă plenar natura noastră sălbatică. E semn că Femeia Sălbatică este aproape. Noi toate intrăm în lume dansând și toate avem la început pielea intactă.

Dar, cel puțin până devenim ceva mai conștiente, toate trecem prin această etapă a individuației. Înotăm până la stânca din largul mării, dansăm și nu suntem atente. Atunci intervine aspectul cel mai șiret al psihicului, și la un moment dat căutăm, însă nu mai găsim ceea ce ne aparține sau căruia îi aparținem. Simțul sufletului nostru a dispărut în mod misterios; mai rău încă, a fost ascuns undeva. Iar noi rătăcim fără țintă, ușor descumpănite. Într-o astfel de stare, nu este bine să facem alegeri, și totuși asta facem.

Sunt multe și felurite moduri de a face o alegere proastă. Unele femei se căsătoresc mult prea devreme, altele au copii când sunt încă prea tinere sau își aleg un partener nepotrivit ori renunță la arta lor din rațiuni financiare, altele se lasă seduse de tot felul de iluzii, altele de promisiuni, altele din prea mult zel și prea puțin suflet, altele pur și simplu nu sunt cu picioarele pe pământ. Iar dacă femeia mai rămâne doar cu jumătate din pielea sufletului său, asta se întâmplă nu atât din pricina alegerilor greșite, cât a faptului de a fi rămas prea mult timp departe de casa sufletului. S-a secătuit, iar acum nu-i mai e de folos nimănui, nici măcar sieși. Sunt multe și felurite moduri de a ne pierde pielea sufletului.

Aprofundând simbolul pielii animale, observăm că la om, ca și la animale, piloerectia (ridicarea firelor de păr) apare ca răspuns la cele văzute sau simțite. Un fior străbate atunci întregul corp, alertându-l și trezind suspiciune, prudență și alte reacții defensive. Printre inuiți se spune că blana și penele pot să vadă ceea ce se întâmplă la mare distanță. De aceea *angakok*, șamanul, poartă multe blănuri, multe pene: el are astfel sute de ochi cu care cercetează misterele. Pielea de focă este un simbol al sufletului care nu doar oferă căldură, dar poate și să avertizeze într-un stadiu precoce, tocmai datorită capacității sale de a vedea.

În culturile în care vânătoarea constituie principalul mijloc de existență, pielea animalelor este la fel de importantă pentru supraviețuire ca și hrana. Ea servește la confecționarea cizmelor, a căptușelilor pentru hanorace. Pielea protejează fața și mâinile de îngheț. Îi ferește de frig și umezeală pe copiii mici, protejează și încălzește părțile sensibile – abdomen, spate, picioare, mâini, cap. Pierzând-o, ne pierdem protecția,

căldura, sistemul de alarmă și vederea noastră instinctuală. Sub aspect psihic, femeia care și-a pierdut pielea este tentată să acționeze așa cum crede că ar trebui, nu așa cum dorește, și înclină să urmeze pe oricine sau orice reușește să o impresioneze, fără a-și pune problema dacă este bine sau nu pentru ea. Se hazardează, nu e prudentă. Nu dă importanță lucrurilor. Ezită să facă pasul următor, cel de a se adânci în sine și de a rămâne acolo suficient timp pentru ca ceva să se întâmple.

Evident, într-o lume care apreciază femeia luptătoare, pielea sufletului este furată extrem de ușor, astfel că primul furt survine, de regulă, undeva între șapte și optsprezece ani. La această vârstă, aproape toate tinerele au început deja să danseze pe stânca din mare și să caute în van pielea sufletului acolo unde au lăsat-o. Și chiar dacă inițial acest lucru părea să urmărească dezvoltarea structurii mediale a psihicului, cu alte cuvinte a capacității de a trăi în același timp în lumea spiritului și în realitatea exterioară, de cele mai multe ori acest proces nu se finalizează, ca de altfel nici restul experienței inițiatice, iar femeia rătăcește prin viață fără pielea ei.

Deși am încercat să evităm repetarea furtului și ne-am cusut cu strășnicie în pielea sufletului nostru, puține sunt femeile care ajung la vârsta majoratului cu ceva mai mult de câteva petice de piele intacte. Ne lepădăm pielea în timp ce dansăm. Învățăm să cunoaștem lumea, dar ne pierdem pielea. Și vedem că, fără ea, ușor-ușor începem să ne uscăm. Majoritatea femeilor au fost învățate să suporte cu stoicism aceste lucruri, ca și mamele lor, astfel că nimeni nu observă ce se întâmplă, până când, într-o zi...

Când suntem tinere, iar viața noastră sufletească intră în conflict cu dorințele și exigențele culturii și ale lumii, ne simțim realmente pierdute, departe de casă. Continuăm însă, și la vârsta adultă, să ne înstrăinăm tot mai mult de noi însene, urmare a propriilor noastre alegeri în materie de cine, ce, unde și cât timp. Dacă niciodată în copilărie nu am fost învățate să ne reîntoarcem la casa sufletului, vom repeta la nesfârșit episodul „furtului și rătăcirii fără țintă”. Dar, chiar dacă alegerile greșite ne-au întors din drum și ne-au dus prea departe de nevoile noastre, nu trebuie să ne pierdem speranța. Există în suflet un instrument care ne călăuzește. Noi toate putem regăsi drumul înapoi.

Într-o poveste asemănătoare, femeia este cea care seduce un bărbat-balenă și-l determină să conviețuiască cu ea, furându-i aripioara. În alte versiuni ale poveștii, copilul este uneori o fetiță, alteori un băiețel-pește. Uneori, bunicul-focă este o venerabilă femelă. Întrucât în aceste povești apar multe modificări în ceea ce privește sexul, caracterul masculin sau feminin al personajelor este mult mai puțin important decât procesul în sine.

Vom considera, prin urmare, că bărbatul singuratic care fură pielea de focă reprezintă eul psihicului unei femei. Sănătatea eului este determinată în general de precizia cu care ne stabilim granițe în lumea exterioară, de forța cu care ne structurăm propria identitate, de capacitatea de a diferenția trecutul, prezentul și viitorul, precum și de măsura în care percepțiile noastre coincid cu realitatea consensuală. O temă eternă a psihicului uman este rivalitatea dintre eu și suflet pentru controlul forței vitale. La începutul vieții, eul, mânat de poftele sale, preia adeseori conducerea: tot timpul coace câte ceva care miroase al naibii de bine. Este foarte puternic în această perioadă și trimite sufletul la munca de jos.

Dar vine un moment, undeva pe la douăzeci, pe la treizeci, dar cel mai adesea pe la patruzeci de ani, deși unele dintre noi nu sunt realmente pregătite decât pe la cincizeci, șaizeci sau chiar șaptezeci sau optzeci de ani, când, în sfârșit, îi permitem sufletului să conducă jocul. Puterea trece atunci în mâinile sale. Deși, preluând conducerea, sufletul nu ucide eul, acesta din urmă se vede oarecum retrogradat și constrâns să se supună intereselor sufletului.

De când ne naștem, există în noi dorința vie ca sufletul să ne conducă viața, capacitatea de înțelegere a eului fiind destul de redusă. Să ne imaginăm eul nostru ținut permanent într-o lesă relativ scurtă: el nu poate pătrunde prea adânc în tainele vieții și ale spiritului. De regulă, se înfricoșează. Mai are apoi prostul obicei de a reduce orice numinozitate la „asta nu-i decât...” Vrea fapte palpabile. Probele de natură mistică sau sentimentală nu sunt tocmai pe înțelesul lui. De aceea e singur. Este, în această privință, destul de limitat: nu poate participa deplin la procesele mult mai misterioase ale sufletului și psihicului. Și cu toate astea, bărbatul solitar tânjește după suflet și distinge vag lucrurile profunde, sălbatice, când se apropie de ele.

Unii folosesc cuvintele „suflet” și „spirit” în mod nediferențiat, dar, în basme, sufletul este întotdeauna creatorul, părintele spiritului. În hermeneutica arcanelor, spiritul se naște din suflet. El îmbracă haina materiei, sau se întrupează în ea, pentru a strânge informații despre lume și a le transmite sufletului. Dacă nimic nu o tulbură, relația dintre suflet și spirit este perfect simetrică, fiecare îmbogățindu-l pe celălalt. Împreună, spiritul și sufletul formează un ecosistem, ca într-un lac, unde viețuitoarele din adânc le hrănesc pe cele de la suprafață, și invers.

În psihologia jungiană, eul apare frecvent descris ca o mică insulă de conștiință, plutind în oceanul inconștientului. Folclorul ni-l prezintă însă ca o creatură nesățioasă, simbolizată adesea de un om sau un animal nu foarte inteligent, înconjurat de forțe pe care nu prea le înțelege și pe care vrea să le stăpânească. Uneori, eul reușește să le domine prin mijloace violente și distructive, dar, în final, grație strădaniilor eroului sau eroinei, pierde dreptul de a conduce.

La începutul vieții, eul arată interes față de lumea sufletului, dar preocuparea lui de căpătâi rămâne aceea de a-și satisface propriile nevoi. Eul se naște în noi ca un potențial, iar lumea din jurul nostru – societatea, părinții, profesorii – îl modelează, îl prelucrează, îl umplu de idei, valori și îndatoriri. Și trebuie să fie așa, căci el va deveni însoțitorul nostru, armura noastră, cercetașul nostru în lumea exterioară. Dar dacă naturii sălbatice nu i se permite să se manifeste prin intermediul eului, dându-i energie, culoare și o sensibilitate instinctivă, chiar dacă societatea aprobă felul în care acesta a fost modelat, sufletul nu va tolera sub niciun chip imperfecțiunea operei *sale*.

Bărbatul singuratic din poveste încearcă să participe la viața sufletului. Dar, ca și eul, nu e făcut pentru asta, și încearcă să înhațe sufletul, în loc să dezvolte o relație adevărată cu el. De ce oare fură eul pielea de focă? Aidoma tuturor celor singuri sau flămânzi, adoră lumina. Vede lumina și întrezărește posibilitatea de a sta prin preajma sufletului; se apropie atunci tiptil și-i fură unul din camuflajele sale esențiale. Nu se poate abține: e atras de lumină. Deși nu poate trăi sub apă, tânjește să aibă o relație cu sufletul. Eul este mult prea grosolan în comparație cu sufletul, manifestările lui fiind în general lipsite de sensibilitate sau subtilitate. Simte însă o atracție vag înțeleasă pentru frumusețea luminii. Iar asta cumva, și pentru o vreme, îl liniștește.

Așadar, eul nostru, flămând de suflet, fură pielea. „Rămâi cu mine, șoptește eul. Te voi face fericită, despărțindu-te de sinele tău profund și de ritmurile tale naturale de întoarcere la casa sufletului. Te voi face foarte fericită. Te rog, rămâi. ..” Astfel, întocmai ca la începutul individuației feminine, sufletul este constrâns să întrețină o relație cu eul, să i se subordoneze chiar. Și asta, pentru ca noi să cunoaștem lumea, să învățăm cum să obținem anumite lucruri, cum să muncim, cum să distingem între ce este bine și ce este mai puțin bine, când să acționăm, când să ne oprim, cum să trăim cu ceilalți, cum să ne îngrijim trupul, care sunt mecanismele și pârghiile sociale, ce înseamnă lumea muncii, maternitatea – pe scurt, tot ce înseamnă viață exterioară.

Scopul principal al dezvoltării acestei importante structuri în psihicul feminin – mariajul dintre femeia-focă și bărbatul solitar, mariaj în care ea este în mod clar subordonată – este de a crea un acord temporar, menit să dea naștere în cele din urmă unui copil spiritual, capabil să locuiască și în lumea exterioară, și în cea sălbatică, și să medieze între ele. Odată ce s-a născut, a crescut și a fost inițiat, acest copil simbolic se reîntoarce în lumea exterioară, și atunci are loc vindecarea relației cu sufletul. Deși bărbatul singuratic, eul, nu-și poate exercita veșnic dominația – căci, într-o zi sau alta, va trebui să se supună cerințelor sufletului pentru tot restul vieții femeii – trăind cu femeia-focă/femeia-suflet, a fost atins de măreția ei și se simte, de aceea, mulțumit, îmbogățit și umilit în același timp.

Copilul spiritual

Vedem prin urmare că prin unirea acestor opuși, eul și sufletul, se naște ceva infinit de valoros: copilul spiritual. Și este adevărat că, și atunci când eul invadează aspectele mai subtile ale psihicului și ale sufletului, are loc o îmbogățire reciprocă. În mod paradoxal, furându-i sufletului protecția și capacitatea de a dispărea în apă după voia sa, eul participă la crearea unui copil purtător al dublei moșteniri a lumii și a sufletului, capabil să ducă mesaje și daruri dintr-o parte într-alta.

În unele dintre cele mai importante povești, cum ar fi bunăoară povestea galică *Frumoasa și Bestia*, cea mexicană *Bruja Milagra* și cea japoneză *Tsukino Waguma*, *Ursul cu luna în piept*, revenirea la o ordine psihică corectă începe prin hrănirea sau îngrijirea unei femei, unui

bărbat sau unui animal singur și/sau rănit. Că un astfel de copil, care să evolueze în două lumi atât de diferite, poate proveni de la o femeie „fără piele” și „căsătorită” cu ceva care, în ea însăși sau în lumea exterioară, e atât de singur, atât de oropsit, este unul din permanentele miracole ale psihicului. Când ne aflăm în această stare, o trezire are loc în noi, o trezire care dă naștere unei minuscule vieți noi, unei mici flăcărui care arde în condiții dificile, inumane chiar.

Acest copil spiritual este *niña milagrosa*, copilul miraculos, capabil să audă chemarea, glasul îndepărtat care spune: „E timpul să te întorci, să te întorci la tine însăși”. Copilul aparține naturii noastre mediale. El se trezește, sare din pat și aleargă prin nopțe și vânt spre marea involburată, făcându-ne să spunem: „Dumnezeu mi-e martor, voi merge până la capăt”, sau „Voi reuși”, sau „Nimic nu mă va distrage”, sau „Voi face tot ce îmi stă în putință pentru a-mi continua drumul”.

Este copilul care-i înapoiază mamei pielea ei de focă, pielea sufletului ei, și-i permite să se întoarcă acasă. Este o forță spirituală care ne îndeamnă să ne continuăm lucrarea noastră importantă, să ne schimbăm viața, să îmbunătățim comunitatea, să contribuim la armonia lumii... pur și simplu întorcându-ne acasă. Dar pentru aceasta, dificilul mariaj dintre suflet și eu trebuie să aibă loc, iar copilul spiritual să se nască.

Oricare ar fi situația femeii, copilul spiritual, bătrâna focă ce iese din mare să-și cheme fiica acasă și marea însăși vor fi întotdeauna aproape. Întotdeauna. Chiar și în locuri sau momente în care ne-am aștepta cel mai puțin.

Din 1971, predau scrisul ca practică meditativă în închisorile și penitenciarele din Statele Unite. Mergând într-o închisoare federală de femei împreună cu câteva artiste/vindecătoare⁷ pentru a oferi lecții și reprezentării unui grup de o sută de femei, profund angajate într-un program de creștere spirituală, am văzut, ca de obicei, puține femei „împietrite”. În schimb, zeci și zeci de femei se aflau în diferite stadii de femeie-focă. Multe fuseseră „prinse”, la propriu și la figurat, datorită alegerilor lor extrem de naive. Oricare ar fi fost motivele șederii lor în închisoare, și în ciuda privării de libertate, fiecare dintre ele era pe cale de a da naștere unui copil spiritual, modelat cu grijă și durere din propria carne, din propriile oase. Fiecare femeie își căuta pielea de focă, fiecare încerca să-și amintească drumul spre casa sufletului.

O artistă din trupa noastră, o tânără violonistă de culoare pe nume India Cook, cânta pentru ele. Stăteam afară, în curte. Era foarte frig, iar vântul urla sălbatic de-o parte și de alta a scenei deschise. India își luă arcușul și începu să cânte o melodie tristă, în cheie minoră. Vioara ei plângea. O femeie voinică, o indiană lakota, se prinse de brațul meu și îmi șopti cu glasul sugrumat de emoție: „Muzica asta... vioara asta deschide în mine o poartă. Credeam că sunt închisă pentru totdeauna”. Fața ei mare exprima candoare și uimire. Mi s-a frânt inima, dar în sensul bun, fiindcă am înțeles că, orice i se întâmplase în trecut – și i se întâmplaseră multe –, ea încă mai putea să audă strigătul venind din mare, chemarea acasă.

În basm, femeia-focă îi spune fiului ei povești despre ceea ce trăiește și crește în adâncul mării. Ea instruieste, modelează astfel copilul născut din unirea sa cu eul. Îl formează, învățându-l despre tărâmul și obiceiurile de „dincolo”. Sufletul pregătește copilul sălbatic al psihicului pentru ceva foarte important.

Uscarea și mutilarea

Depresiile femeilor, tristețea, dezorientarea sunt, în cele mai multe cazuri, rezultatul unei severe îngrădiri a vieții sufletești, în care elanul, inovația, creația sunt interzise sau limitate. Forța creativă este motorul acțiunilor femeilor. Ea le impulsionează. Și nu putem trece sub tăcere faptul că, din pricina cadrului cultural, care restricționează și pedepsește instinctele naturale și sălbatice ale femeii, darurile continuă să-i fie furate, distruse.

Din această situație putem însă ieși dacă există un rău subteran sau chiar un mic pârâiaș, izvorând dintr-un locaș al sufletului, care să-și verse apele în viața noastră. Dar, „departe de casă” fiind, dacă va renunța la întreaga sa putere, femeia va deveni mai întâi o ceață, apoi un abur și, în cele din urmă, o umbră a ceea ce era sinele său sălbatic.

Această secătuire, această mutilare, îmi amintește de vechea poveste a croitorului. Răposatul meu unchi Vilmos o spusese odată, dorind să-i dea o lecție unui adult din marea noastră familie, care se purtase prea sever cu un copil. Unchiul Vilmos era blândețea întruchipată și avea o infinită răbdare cu oamenii și cu animalele. Era un povestitor înnăscut în tradiția *mesemondók*, foarte priceput în a administra poveștile ca medicament.

SE DUCE UN OM la un *szabó*, croitor, și probează un costum. Tot sucindu-se și învârtindu-se el în fața oglinzii, vede că partea dreaptă a vestei e mai lungă.

— O, asta o rezolvăm imediat, spune croitorul. Trageți partea mai scurtă cu mâna stângă și n-o să bage nimeni de seamă.

Clientul face cum i se spune, dar observă altceva: reverul hainei, în loc să stea drept, se răsucea puțin.

— O, asta? se miră croitorul. Asta-i o nimica toată. Înclinați un pic capul și presați-l cu bărbia.

Clientul face întocmai, dar constată că pantalonii aveau turul prea scurt și chiar îl jena puțin.

— O, dar asta nu-i o problemă, îl liniștește croitorul. Trageți-l în jos cu mâna dreaptă și va veni perfect.

Clientul nu mai are acum nicio obiecție și cumpără costumul.

A doua zi, omul nostru își puse costumul cel nou, „ajustându-l” cu mâinile și cu bărbia. Și cum mergea el așa prin parc, ținând reverul cu bărbia, trăgând turul pantalonilor cu o mână și vesta cu cealaltă, doi bătrâni își întrerupseră jocul de dame ca să-l privească.

— *M'Isten*, Dumnezeuule! Exclamă unul din bătrâni. Ia uite la bietul infirm!

Celălalt stătu o clipă, se gândi și apoi murmură:

— *Igen*, mda... Sărmanul! Da' știi ce mă întreb... unde o fi găsit un costum așa frumos?

Atitudinea celui de-al doilea bătrân constituie o reacție obișnuită în societatea noastră în fața unei femei care și-a confecționat o *persona* impecabilă, dar care a devenit infirmă, încercând să o păstreze. Da, e infirmă, dar uite cât e de frumoasă, cât e de elegantă, cât de bine se descurcă... Când suntem complet secătuite, încercăm să mergem, șchio-pătând într-o veselie, pentru a da impresia că situația e sub control, că totul e bine. Fie că ne lipsește pielea sufletului, fie că pielea creată de cultură nu ni se potrivește, devenim infirme când încercăm să ascundem lucrul acesta. Procedând astfel, ne amputăm viața, iar prețul ce-l plătim este foarte mare.

Când femeia începe să se usuce, îi este tot mai greu să trăiască potrivit naturii sale sălbatice, viguroase. Ideile, creativitatea, viața însăși – ele toate au nevoie de umiditate pentru a crește. Femeile aflate în această stare au frecvent vise cu omul negru: sunt amenințate de hoți, violatori, asasini, luate ostatece, jefuite sau chiar mai rău. Uneori, visele de acest gen reflectă traumele cauzate de o agresiune reală. Dar, cel mai adesea, sunt vise de femei care se ofilesc, care nu dau atenție laturii instinctuale a vieții lor, care se fură singure, își diminuează potențialul creativ și nu fac nimic pentru a se salva sau fac orice ca să nu audă glasul care le cheamă înapoi în apă.

În decursul anilor de practică, am întâlnit un mare număr de femei în această stare de uscăciune, unele afectate mai mult, altele mai puțin. Totodată, ele mi-au povestit multe vise cu animale rănite, asemenea vise devenind tot mai numeroase (atât în cazul femeilor, cât și al bărbaților) în ultimii zece ani. Nu putem să nu observăm că asta coincide cu pustiirea și a naturii, și a ființei lăuntrice.

În astfel de vise, animalul – căprioară, șopârlă, cal, urs, taur, balenă etc. – este infirm, ca și bărbatul din povestea croitorului sau ca femeia-focă. Deși visele cu animale rănite vorbesc despre starea psihicului instinctual al femeii și despre relația ei cu natura sălbatică, ele reflectă în același timp rănilor adânci din inconștientul colectiv, datorate pierderii vieții instinctuale. Dacă cultura, din varii motive, nu-i permite femeii să ducă o viață sănătoasă, deplină, ea va visa animale rănite. Deși psihicul luptă prin toate mijloacele să se purifice periodic și să se întărească, fiecare rană din exterior se reflectă în inconștient ca fiind interioară, iar cea care visează suferă consecințele pierderii legăturii sale personale cu Femeia Sălbatică, dar și ale pierderii relației lumii cu această natură profundă.

Astfel că, uneori, se usucă nu numai femeia. Aspecte esențiale ale propriului său microclimat – familia ori locul de muncă, de pildă – sau ale mediului său cultural, sunt și ele afectate, iar asta o mănăște adânc. Pentru ca ea să poată contribui la corectarea acestei situații, va trebui să revină la propria ei piele, la bunul său simț instinctual și să se întoarcă acasă.

Așa cum am văzut, e greu să ne dăm seama de situația noastră până nu ajungem ca femeia-focă: fără piele, șchioape, lipsite de sevă, aproape oarbe. Este, de aceea, un dar al imensei vitalități a psihicului faptul că există, undeva în adâncul inconștientului, cineva care strigă, cineva foarte

bătrân care se ridică la suprafața conștiinței noastre, chemându-ne neobosit înapoi, la adevărata noastră natură.

Chemarea Bătrânei

Ce-i strigătul acesta venind din mare? Acest glas adus de vânt care scoală copilul din pat și-l cheamă în noapte? Este asemeni unui vis ce ajunge la conștiința visătorului ca o simplă voce fără chip. Este unul din cele mai impresionante vise pe care le poate avea un om. În tradițiile mele culturale, se consideră că ceea ce spune această voce în vis vine direct din suflet.

Astfel de vise pot să apară oricând, dar mai cu seamă când sufletul e în primejdie; atunci sinele profund urcă pe metereze, ca să spunem așa, iar sufletul femeii vorbește. Îi spune ce o așteaptă.

În poveste, bătrâna focă iese din propriul său element pentru a-și lansa chemarea. Acesta este un aspect important al sufletului sălbatic: dacă nu venim noi din proprie inițiativă, dacă nu acordăm atenție propriilor noastre anotimpuri și momentului când trebuie să ne întoarcem, atunci Bătrâna vine și strigă până când ceva în noi răspunde.

Din fericire, cu cât e mai presantă nevoia de a ne întoarce, cu atât chemarea devine mai puternică. Iar chemarea se face auzită din clipa când totul începe să fie „prea mult” – în sens pozitiv sau negativ. Semnalul poate fi lansat la fel de bine când există prea mulți stimuli pozitivi, ca atunci când se înregistrează o permanentă disonanță. Poate ne dedicăm prea mult unui anumit lucru. Poate ceva ne epuizează. Poate suntem iubite prea mult sau prea puțin, poate muncim prea mult sau prea puțin... toate acestea ne costă scump. „Prea multul” ne usucă încetul cu încetul, inima noastră obosește, energia ni se scurge și un tainic dor – de ceea ce obișnuim să numim „ceva” – urcă în noi. Atunci, Bătrâna ne cheamă.

Interesant este că, în această poveste, cel ce răspunde chemării venite din mare este micuțul copil spiritual. El se aventurează printre ghețuri și stânci, urmând orbește strigătul, și tot el dă întâmplător peste pielea de focă a mamei.

Somnul agitat al copilului este o imagine perfectă a neliniștii femeii care tânjește să-și regăsească rădăcinile sufletești. Și cum psihicul e un sistem complex, toate elementele lui reacționează la chemare. Neliniștea femeii în această perioadă este frecvent însoțită de iritabilitate și de

senzația că totul e mult prea aproape ca să fie confortabil, ori mult prea departe ca să ofere liniștea necesară. Ea se simte mai mult sau mai puțin „pierdută”, pentru că a stat prea mult timp departe de casă. Este un sentiment normal, căci el transmite un mesaj care spune: „Vino chiar acum!” Și ne simțim sfâșiate, căci, conștient sau inconștient, auzim chemarea, ni se cere să ne întoarcem, și nu putem spune „nu”, fără să nu ne facem rău.

Dacă nu ne întoarcem la timp, atunci vine sufletul la noi, ca în acest poem intitulat *Femeia din lac*.

... într-o noapte
aud bătând la poartă.
Afară, în ceață, o femeie
Cu rămurile în loc de păr și-o rochie din ierburi
din care picurau apele verzi ale lacului.
„Eu sunt tu, zise ea,
și vin de departe.
Hai cu mine, vreau să-ți arăt ceva...”
Dă să plece,
mantia-i se desface
și, deodată, o lumină aurie... peste tot,
o lumină aurie...⁸

Bătrâna focă iese din adânc noaptea; copilul, și el, aleargă să răspundă chemării tot noaptea. În această poveste, și în multe altele, vedem că personajul principal descoperă un adevăr surprinzător sau dă peste o comoară, băjbâind în întuneric. Nimic nu pune mai bine în valoare lumina, minunea, comoara, decât întunericul. „Noaptea întunecată a sufletului” a devenit un fel de clișeu în unele domenii ale culturii. Divinul este aflat în întunericul Hadesului sau al „lumii de dincolo”. Lumina întoarcerii lui Cristos contrastează cu lumina crepusculară a infernului. Zeița asiatică a soarelui, Amaterasu, țâșnește din întunericul de sub munte. Zeița sumeriană Inanna, în ipostaza sa acvatică, „strălucește ca aurul alb, culcată într-o brazdă proaspătă de pământ negru”⁹. În munții din Chapas se zice că, în fiecare zi, „pentru a urca pe cer, galbenul soare trebuie să străpungă cea mai neagră *huipil*, cămașă”¹⁰.

Toate aceste imagini de traversare a întunericului sunt un mesaj ancestral. El spune: «Nu vă fie teamă „să nu știți”». Trebuie să fie așa în diferite momente ale vieții noastre. Această caracteristică a basmelor și

miturilor ne încurajează să răspundem chemării, chiar dacă nu avem nici cea mai vagă idee unde mergem, în ce scop și pentru cât timp. Tot ce știm este că, asemeni copilului din poveste, trebuie să ne sculăm, să ieșim și să vedem ce se întâmplă. Putem rătăci o vreme în întuneric, încercând să aflăm cine ne cheamă, dar pentru că am reușit să nu excludem posibilitatea de a fi chemate de natura noastră sălbatică, vom da negreșit peste pielea sufletului. Când respirăm această stare de spirit, avem imediat senzația că „Asta e! Știi ce-mi trebuie”.

Nu căutarea în întuneric a pielii sufletului o sperie pe femeia modernă, ci cufundarea în mare, adevărata întoarcere acasă, dar mai ales plecarea în sine. Chiar dacă femeile se întorc la ele însele, chiar dacă îmbracă pielea de focă și sunt gata de plecare, le vine greu să plece. Le vine realmente greu să renunțe la tot ce le-a ținut atât de ocupate și chiar să plece.

O prea îndelungată zăbovire

În poveste, femeia-focă se usucă, pentru că șederea ei pe pământ este prea lungă. Suferințele ei sunt cele pe care le îndurăm noi în circumstanțe similare. Pielea noastră se usucă. Pielea este organul cel mai sensibil: ne spune când ne e frig, sau prea cald, când suntem emoționate sau speriate. Stând prea mult departe de casă, această capacitate de a percepe realmente ceea ce simțim, ceea ce gândim despre noi însele și despre toate celelalte lucruri, începe să scadă. Este așa-numita „stare leming”^{*}: nu mai simțim ce e prea mult sau prea puțin și ne depășim limitele.

Femeia-focă își pierde părul, se usucă, devine o umbră a celei ce fusese. Rămânând prea mult, și noi ne pierdem ideile, legătura noastră cu sufletul slăbește, sângele nostru curge lent, fără vlagă. Femeia-focă începe să șchioapete, ochii ei își pierd strălucirea, vederea îi slăbește. Când ar fi trebuit de mult să ne fi întors acasă, ochii noștri nu mai au motiv să strălucească, oasele noastre sunt obosite, suntem cu nervii la pământ și nu ne mai putem concentra.

Pe dealurile împădurite din Indiana și Michigan, trăiește un grup de țărani extraordinari, ai căror strămoși au venit, acum mult timp, de prin zonele colinare din Kentucky și Tennessee. Vorbirea lor abundă în greșeli gramaticale de tot felul, dar, fiind mari cititori ai Bibliei, folosesc

^{*} Mici rozătoare din regiunea arctică, cunoscute pentru migrațiile lor în masă când aproape toate mor înecate în mare (*n. trad.*).

cuvinte frumoase, răsunătoare, precum „nelegiuire”, „înmiresmat”, „cântări”¹¹. Au și multe expresii plastice la adresa femeilor epuizate, inconștiente de starea lor. Oamenii de la țară nu-și șlefuesc vorbele. Iau calupuri de cuvinte, le unesc în grupuri mari pe care le numesc fraze și le dau drumul așa cum le vin la gură. „A stat prea mult în ham”, „S-a deșelat de-atâta muncă”, „E așa de obosită, că nu mai vede drumul spre staul”, inclusiv această expresie destul de dură: „Alăptează copii morți”, la adresa femeii care își irosește viața într-o căsnicie, într-o activitate sau inițiativă care nu-i aduce satisfacții.

Femeia care rămâne mult timp departe de casă e din ce în ce mai puțin capabilă să înfrunte viața. În loc să aleagă niște hamuri pe măsura ei, atârnă neputincioasă în cele ce i-au fost impuse. Și e atât de obosită, încât trece pe lângă locul în care ar putea găsi alinare și mângâiere, fără să-l vadă. Copiii ei morți sunt ideile, aspirațiile, preocupările în care nu există viață, și care nu creează viață. Ea este tot mai extenuată, și totodată arțăgoasă, tot mai intransigentă și în același timp tot mai împrăștiată. Fitul ei arde și se scurtează văzând cu ochii. Oamenii numesc asta „epuizare”, dar este mai mult decât atât: este *hambre del alma*, foame sufletească. Și nu există decât un singur leac: să se întoarcă acasă. Numai că femeia știe acum că nu are de ales și *trebuie* să se întoarcă.

În basm, promisiunea a fost încălcată. Bărbatul, uscat la rândul lui, cu acele șanțuri adânci, săpate pe obraz de o îndelungată singurătate, a reușit să o aducă pe femeia-focă în casa și în inima lui, făgăduindu-i că, după un anumit timp, îi va înapoia pielea, iar ea va fi atunci liberă să rămână cu el sau să se întoarcă la ai săi.

Care femeie nu cunoaște foarte bine aceste promisiuni încălcate? „Cum termin, am și plecat. Imediat ce va fi posibil... Când vine primăvara, îmi iau zborul... La sfârșitul verii... Când copiii încep școala... Mai târziu, toamna, când copacii sunt atât de frumoși... Nu, iarna nu poți să te duci nicăieri... O să aștept primăvara, și de data asta chiar plec.”

Întoarcerea acasă este extrem de importantă dacă femeia a stat prea mult timp departe, prinsă cu treburile lumești. Ce înseamnă „prea mult timp”? Pentru fiecare femeie înseamnă altceva, dar ajunge să spunem că toate știm perfect când am rămas prea mult în lume. Știm că ar fi trebuit deja să ne fi întors. Corpul nostru e aici și acum, dar sufletul nostru e departe, foarte departe.

Tânjim după o viață nouă. Ne topim de dorul mării. Trăim doar până luna viitoare, doar până la sfârșitul semestrului, suntem nerăbdătoare să

se termine iarna și să ne simțim iarăși vii, așteptând mereu o dată, fixată mistic într-un moment al viitorului, când în sfârșit vom fi libere să facem lucruri extraordinare. Suntem sigure că vom muri dacă nu vom reuși să facem cutare sau cutare lucru. Și totul are un aer de doliu. Suntem neliniștite, disperate, nostalgice. Stăm ore în șir la fereastră, privind pierdute în zare. Și nu e o indispoziție trecătoare. E o stare persistentă și, cu trecerea timpului, se intensifică.

Cu toate acestea, femeile își continuă rutina zilnică, cu un aer spășit, simțindu-se oarecum vinovate. „Da, da, știu, spun ele. Ar fi trebuit, dar, dar, dar...” Toți acești „dar” din frazele lor trădează faptul că au zăbovit prea mult.

Femeia incomplet inițiată, aflată în această stare de epuizare, se înșală crezând că va avea de câștigat în plan spiritual dacă rămâne, în loc să plece. Alte femei, așa cum se spune în Mexic, sunt tot timpul gata de *dar a algo un tirón fuerte*, să tragă mereu de mâneca Sfintei Fecioare, cu alte cuvinte, muncesc ca nebunele pentru a se face acceptate, pentru a arăta că sunt capabile.

Mai există însă și alte motive de sfâșiere interioară. Femeile nu sunt obișnuite să-i lase pe ceilalți să se descurce singuri. Ele pot fi adepte ale „litaniei copiilor”: „Dar copiilor mei le trebuie asta, copiilor mei le trebuie aia...”¹² Nu realizează că, sacrificându-și nevoia lor de a se întoarce la sine, își învață copiii să facă aceleași sacrificii când vor fi mari.

Unele se tem că cei din anturajul lor nu le vor înțelege această nevoie. Și se prea poate, de altfel, ca nu toată lumea să înțeleagă. Dar femeia trebuie ea însăși să înțeleagă un lucru: când se întoarce acasă, urmându-și ritmurile naturale, le permite și celor din jurul ei să crească și să se dezvolte, să-și desăvârșească propria individuație.

Lupii nu-și pun niciodată problema dacă să plece sau să rămână, pentru că acționează, se reproduc, se odihnesc și umblă dintr-un loc în altul, urmând anumite cicluri. Ei aparțin unui grup care redistribuie sarcinile atunci când unii membri sunt absenți. Este bine să se trăiască astfel. E un mod de viață care ocrotește integritatea femininului sălbatic.

Trebuie să mai spunem că reîntoarcerea acasă înseamnă pentru fiecare femeie altceva. Un prieten al meu, un pictor român, știa că bunica lui se afla în faza ei de întoarcere acasă când își scotea un scăunel de lemn în grădina din spatele casei și ședea acolo, cu ochii larg deschiși, privind soarele. „E un medicament foarte bun pentru ochii mei”, spunea ea. Ceilalți știau că nu trebuie s-o deranjeze sau, dacă nu știau, nu le lua

mult timp ca să afle. E important să înțelegem că reîntoarcerea acasă nu este neapărat o chestiune de bani, ci de voință. Trebuie să spunem: „Plec”, și chiar să plecăm. Putem desigur să întoarcem capul, așa cum sugerează buna mea prietenă Jean, și să spunem: „Plec, dar mă întorc”, însă fără să ne oprim din drum.

Sunt multe modalități de a ne întoarce acasă Majoritatea sunt prozaice, dar sunt și unele sublime. Iată câteva activități cât se poate de obișnuite, despre care cliențele mele spun că le înlesnesc reîntoarcerea... deși trebuie să vă avertizez că poarta de acces spre sine nu este întotdeauna aceeași și poate să se schimbe de la o lună la alta: să recitească un fragment dintr-o carte sau o poezie care le-a impresionat; să petreacă chiar și câteva minute pe malul unui râu, al unui pâraiaș, al unui golf; să se lungească pe pământ, în lumina cernută printre ramurile copacilor; să stea cu omul iubit fără să aibă copii prin preajmă; să șadă pe prispă împletind, croșetând sau curățând fructe ori legume; să se plimbe o oră pe jos sau cu mașina, fără o țintă anume, apoi să se întoarcă; să ia autobuzul spre o destinație necunoscută; să bată ritmul în timp ce ascultă muzică; să privească răsăritul soarelui; să meargă într-un loc unde luminile orașului nu interferează cu cerul nopții; să se roage; să aibă un prieten special; să se așeze pe marginea unui pod, cu picioarele atârând în gol; să țină un prunc în brațe; să stea într-un bar lângă fereastră și să scrie; să șadă într-un luminiș de pădure; să-și usuce părul la soare; să-și afunde mâinile într-un butoi cu apă de ploaie; să planteze flori, umplându-și mâinile de noroi; să contemple frumusețea, grația și înduioșătoarea fragilitate a oamenilor.

Întoarcerea acasă nu este deci neapărat o lungă și istovitoare călătorie, dar nici nu trebuie să credem că ar fi ceva foarte simplu, întrucât, ușoară sau nu, această reîntoarcere trebuie să învingă o mare rezistență.

Mai există un motiv pentru care femeile amână să se întoarcă acasă, mult mai misterios, și anume, tendința lor de a se identifica excesiv cu arhetipul vindecătoarei. Un arhetip este o forță imensă, misterioasă și instructivă în același timp. Stând aproape de acest arhetip, luându-l drept model – într-o anumită măsură –, stabilind o relație armonioasă cu el, avem numai de câștigat. Fiecare arhetip își are propriile caracteristici, cărora le corespunde numele dat de noi: marea mamă, copilul divin, eroul solar și așa mai departe.

Arhetipul mării vindecătoare concentrează în sine toate calitățile asociate unui vindecător, înțelepciune, bunătate, cunoaștere, grijă față

de ceilalți. Este bine deci să fim generoase, bune și săritoare precum arhetipul mării vindecătoare. Dar numai până la un punct, dincolo de care atare atitudine începe să devină un impediment. Tendința femeilor „de a vindeca totul, de a rezolva totul” e o mare capcană, creată de cerințele proprii noastre culturi, în marea lor majoritate presiuni pentru a demonstra că nu suntem aici doar ca să ne distrăm și să nu facem nimic, că însemnăm și noi ceva. Putem spune chiar că, în unele părți ale globului, suntem obligate să demonstrăm că avem o valoare și că, prin urmare, avem dreptul să trăim. Aceste presiuni sunt introduse în psihicul nostru când suntem încă foarte tinere și incapabile să judecăm sau să opunem rezistență. Mai târziu, presiunile capătă forță de lege... până când le contestăm.

Dar un singur om nu poate alina toate durerile unei lumi aflate în suferință. Putem răspunde numai celor care ne permit să ne întoarcem cu regularitate acasă. În caz contrar, lumina inimii noastre se stinge. Ajutorul pe care inima vrea să-l dea nu este întotdeauna pe măsura resurselor de care dispune sufletul. Dacă o femeie ține la pielea sufletului său, va rezolva aceste probleme în funcție de cât de aproape este de „casă” și de frecvența cu care a reușit să se întoarcă acolo.

Deși arhetipurile se pot manifesta prin noi, pentru scurte perioade de timp, în ceea ce numim experiențe numinoase, nicio femeie nu poate întruchipa un arhetip. Numai arhetipul însuși poate fi veșnic activ, poate da totul și poate dispune de o energie inepuizabilă. Putem încerca să imităm arhetipurile, fără a pierde însă din vedere că sunt idealuri de neatins pentru ființele umane, și așa trebuie să fie. Or, tocmai aici e capcana: femeile se istovesc, încercând zadarnic să întrupeze aceste idealuri. Și pentru a nu cădea în ea, trebuie să învețe să spună: „Ajunge!” și „Opriți muzica!”, dar să o spună cu convingere.

Femeia trebuie să se retragă pentru a reflecta în liniște și a înțelege cum a intrat în capcana unui arhetip¹³. Ea trebuie să-și recupereze și să-și dezvolte instinctul sălbatic fundamental care îi spune „până aici, niciun pas mai încolo”, „atât și nimic mai mult”. Numai așa va ști să-și gestioneze resursele. E preferabil să se întoarcă acasă pentru o vreme, chiar dacă asta îi irită pe ceilalți, decât să rămână, iar starea să i se înrăutățească și în cele din urmă să se târască, mai mult moartă decât vie.

Dacă ați obosit, dacă sunteți sătule de lume, dacă vă temeți să puneți punct și să vă luați un răgaz pentru voi însevă, e timpul să vă treziți. Acoperiți cu o pătură gongul răsunător care vă cheamă permanent să-i

ajutați pe unii și pe alții. Îl veți găsi tot acolo când vă veți întoarce și veți putea oricând să-l descoperiți, dacă asta doriți. Dacă nu ne întoarcem la timp acasă, vom dezechilibra. Regăsindu-ne pielea, reintrând în pielea noastră, vom fi mult mai eficiente la întoarcere în tot ceea ce facem. Se spune că „nu te mai poți întoarce acolo de unde ai venit”. Evident, nu ne mai putem întoarce din nou în uter, dar ne putem întoarce la casa sufletului. Și nu numai că se poate. Este chiar necesar.

Desprinderea, plonjarea

Avem în noi instinctul de a reveni, de a ne întoarce în acest loc de care ne amintim. Avem capacitatea de a ne regăsi, noapte sau zi, propria casă. Știm cum să ne întoarcem acolo. Oricât timp va fi trecut, noi tot vom găsi drumul înapoi. Mergem prin noapte, străbatem ținuturi străine și popoare necunoscute, fără vreo hartă, întrebând personajele stranii, întâlnite în drum, încotro s-o luăm.

Unde e „acasă”? Răspunsul la această întrebare e ceva mai complex. Acasă e un loc interior, situat mai curând în timp decât în spațiu, un loc unde femeia se simte întreagă. Acasă este acolo unde un gând, un sentiment, pot fi întreținute și nu să ne fie întrerupte sau smulse, fiindcă altceva sau altcineva solicită timpul nostru și atenția noastră. De-a lungul secolelor, femeile au găsit nenumărate modalități prin care să-și cucerească acest loc, să și-l clădească, chiar și atunci când muncile și îndatoririle lor păreau să nu se mai termine.

Am înțeles prima dată lucrul acesta în comunitatea în care mi-am petrecut copilăria. Femeile credincioase se sculau înainte de cinci dimineața și, în rochiile lor lungi, negre, cu basmalele trase pe ochi, străbăteau cenușiul zorilor pentru a îngenuchea în naosul rece al bisericii. Aici, își îngropau fața în mâinile aspre și se rugau, îi vorbeau Domnului și se umpleau de pace, putere și înțelepciune. Mătușa Katerin mă lua adesea cu ea. Într-o zi, i-am spus: „E atâta liniște și-i atât de frumos aici!” Ea și-a dus degetul la buze și mi-a făcut cu ochiul: „Să nu zici nimănui. E un secret... unul mare de tot”. Și așa era, drumul spre biserică în zorii zilei și întunericul naosului fiind în acea vreme singurele locuri în care era interzis să deranjezi o femeie.

E bine, e normal ca femeile să-și afirme, prin toate mijloacele, dreptul lor de a se întoarce acasă. Acasă este o stare de spirit, o dispoziție

care ne permite să trăim în manieră susținută sentimente ce nu pot fi întotdeauna trăite astfel în viața curentă: uimirea, viziunea, pacea, eliberarea de griji, de obligații și de inutila vorbărie. Toate aceste comori trebuie ascunse în psihic, căci ele ne vor fi de folos, mai târziu, în lumea de sus.

Deși pe pământ sunt multe locuri unde poți merge pentru a „tatona” drumul spre această casă specială, locul în sine nu înseamnă acasă. Este doar vehiculul care leagă eul și-l adoarme, așa încât să putem parcurge restul drumului singure. Asemenea vehicule cu care și prin care femeia ajunge acasă sunt multe: muzica, arta, pădurea, marea, răsăritul soarelui, singurătatea. Ele ne conduc spre o benefică lume interioară, care are idei, ordine și subzistență proprii.

Acasă este însăși viața instinctuală care funcționează la fel de bine ca un angrenaj bine uns, unde totul e la locul său, unde fiecare zgomot are rațiunea lui de a fi, unde lumina e plăcută, iar mirosurile ne calmează, în loc să ne alarmeze. Ce se va întâmpla la întoarcere nu are nicio importanță. Important este ceea ce restabilește echilibrul. Asta înseamnă „acasă”.

Acolo avem timp nu doar să medităm, dar și să învățăm și să redescoperim ce a fost uitat, abandonat și îngropat. Acolo putem imagina viitorul și cerceta totodată atent hărțile cicatricilor psihicului, pentru a vedea ce unde a dus și încotro ne îndreptăm.

Iată ce scrie Adrienne Rich despre întoarcerea la Sine în tulburătorul său poem *Diving into the Wreck*¹⁴ (*Explorarea epavei*):

*E acolo o scară.
E mereu acolo,
Legănându-se inocent
De-a lungul flancului goaletei...
Cobor...
Am venit să explorez epava...
Am venit să văd distrugerile suferite
și comorile din ea...*

Cât privește momentul ideal pentru a ne întoarce acasă, un singur lucru pot să vă spun: când e timpul, e timpul. Chiar dacă nu sunteți pregătite, chiar dacă mai sunt încă atâtea alte lucruri de făcut, chiar dacă astăzi e ziua voastră norocoasă. Când e timpul, e timpul. Femeia-focă se

întoarce în mare, nu pentru că vrea ea, sau fiindcă e o zi numai bună pentru așa ceva, ori pentru că totul e în ordine în viața ei; niciodată nu va fi totul în perfectă ordine pentru nimeni. Ea pleacă, pentru că a venit timpul, și deci trebuie să plece.

Fiecare are metodele sale preferate de a nu găsi timp să se întoarcă acasă. Dar când ne-am regăsit ritmurile noastre instinctive, sălbatice, avem obligația psihică de a ne organiza în așa fel viața încât să trăim tot mai mult în armonie cu propriile noastre ritmuri. Argumentele pro și contra întoarcerii acasă nu servesc la nimic. Când e timpul, e timpul¹⁵.

Unele femei nu se întorc niciodată acasă și își trăiesc viața în *zona zombi*. Cel mai grav, în această stare golită de viață, este că femeia acționează, merge, vorbește, însă nu mai simte efectele când ceva nu e în regulă. Dacă le-ar simți, durerea ar determina-o să ia imediat măsuri pentru a îndrepta situația.

Dar nu, femeia aflată într-o astfel de stare merge înainte orbește, fără a lua seama la suferința pricinuită de pierderea casei. Este oarbă și *sparat*, cum se spune în Bahamas, pentru a da de înțeles că sufletul a părăsit-o, astfel că, orice face, ea nu mai simte că trăiește cu adevărat. Are ciudata senzație că face multe lucruri, care însă nu-i aduc nici cea mai mică satisfacție. Crede că face ce vrea, dar comoara din mâinile ei s-a făcut pulbere. Nemulțumirea aceasta își are însă rolul său. Este poarta secretă către schimbare, către o viață plină de sens.

Femeile cu care am lucrat și care nu s-au mai întors acasă de douăzeci de ani, sau chiar mai mult, plâng întotdeauna când pun din nou piciorul în acest tărâm al psihicului. Din felurite motive, aparent bune la vremea respectivă, au petrecut ani și ani acceptând un exil permanent, departe de patria lor natală; uitaseră ce bine e când cade ploaia peste pământul însetat.

Pentru unele femei, această reîntoarcere înseamnă să se dedice unei activități anume. Femeile încep să cânte din nou, după ce ani de zile au refuzat să o facă. Învață ceva ce doreau de mult să învețe. Caută persoanele și lucrurile pierdute din viața lor. Își regăsesc glasul și încep să scrie. Se odihnesc. Își creează un colțișor al lor în lume. Iau decizii importante. Își pun amprenta personalității lor în tot ceea ce înfăptuiesc.

Pentru altele, acasă poate fi o pădure, un deșert, o mare. În realitate, casa este holografică. Chiar și un singur copac, un singur cactus din

vitrina unei florării poate să o conțină în întregime. Poate fi la fel de bine un iaz cu ape liniștite sau o frunză galbenă căzută pe asfalt, o picătură de apă pe piele sau un vas roșu din lut ce așteaptă să primească un smoc de rădăcini. Cu ochii sufletului, o putem vedea în multe locuri.

Cât timp putem rămâne acolo? Cât mai mult posibil, sau până redevenim noi însene. Cât de des trebuie să ne reîntoarcem? Mult mai des dacă suntem „sensibile” și foarte active în lumea exterioară. Ceva mai rar dacă avem pielea mai tare și dacă suntem mai puțin expuse. Fiecare femeie știe în forul său interior cât de des trebuie să se întoarcă acasă și pentru cât timp. Măsura ne-o dă strălucirea ochilor noștri, bucuria noastră de a trăi, vitalitatea simțurilor noastre.

Cum putem păstra un echilibru între nevoia de a ne întoarce acasă și existența noastră cotidiană? Prevăzând această întoarcere în viața noastră. E surprinzător cât de ușor își găsește femeia timp când cineva din familie se îmbolnăvește, când un copil are nevoie de ea, când se strică mașina sau când o doare o măsă. Întoarcerii acasă trebuie să-i acordăm aceeași importanță și, dacă e necesar, să-i atribuim chiar porții de criză. Căci, de nu plecăm la timp, mica fisură din sufletul nostru devine o prăpastie, iar prăpastia, un hău înspăimântător.

Dacă femeia respectă aceste ritmuri, și cei din jurul său vor învăța să le respecte. Ea poate fi „acasă”, ieșind din monotonia rutinei cotidiene și oferindu-și un timp doar pentru sine. Acest „doar pentru sine” înseamnă pentru fiecare femeie altceva. Pentru unele, să se închidă într-o odaie, rămânând în același timp accesibile celorlalți. Altele, în schimb, nu trebuie să fie cu niciun chip deranjate în aceste momente. Nimic de genul: „Mamă, mamă, unde-mi sunt pantofii?” sau „Ne trebuie, dragă, ceva de la piață?”

Pentru această femeie, liniștea este calea de acces spre casa profundă. Liniștea, cu *L* mare. *No me molestes*. Pentru ea, foșnetul vântului prin copaci este liniște. Pentru ea, vuietul unui torent de munte este liniște. Pentru ea, tunetul furtunii este liniște. Pentru ea, ordinea firească a naturii, care nu cere nimic în schimb, este liniștea dătătoare de viață. Fiecare femeie alege potrivit nevoilor și posibilităților sale.

Oricare ar fi timpul rezervat întoarcerii acasă, o oră sau câteva zile, nu uitați că și alții pot să se ocupe de pisicile voastre, chiar dacă pisica voastră spune că numai voi știți să o îngrijiți. Câinele va încerca să vă facă să credeți că abandonați un copil pe autostradă, dar vă va ierta.

Iarba se va îngălbeni puțin, dar își va reveni. Fiul o să vă lipsească. Și el o să vă simtă lipsa, dar ce fericiți veți fi amândoi când vă veți revedea. Soțul o să bombăne, dar o să-i treacă. Șeful o să vă amenințe, dar o să-i treacă și lui. Să rămâneți prea mult timp departe de casă ar fi o nebulie. Sănătos este să plecați.

Când mediul cultural, societatea sau psihicul nu sprijină acest ritm al întoarcerii acasă, multe femei învață să sară peste poartă sau să treacă pe sub gard. Ele au boli cronice și fură timp pentru a citi în pat. Afișează un zâmbet forțat, ca și cum totul ar merge bine, și își continuă încet, dar sigur, lucrarea lor subterană pentru a rezista.

Dacă ritmul întoarcerii lor acasă este perturbat, multe femei cred că, pentru a se elibera și a pleca, trebuie să se certe cu șeful, cu copiii, cu părinții sau cu partenerul lor. Așa se face că, în mijlocul unei discuții aprinse, femeia spune: „Ei bine, plec! Dacă ești așa un... și nu-ți pasă absolut deloc de... atunci eu plec.” Și pleacă trântind ușa.

Femeia obligată să lupte pentru ceea ce este al ei, se simte perfect îndreptățită în dorința-i de a se întoarce acasă. E interesant de remarcat că lupii pot să se bată, dacă trebuie, pentru a obține ceea ce vor, indiferent că e vorba de hrană, somn, un partener sau liniște. Să lupți pentru ceea ce vrei este deci o reacție instinctuală normală când ai de înfruntat diverse obstacole. Totuși, pentru multe femei, această luptă trebuie dusă de asemenea, sau numai, înăuntrul lor, împotriva complexului interior care neagă nevoile lor reale. Pe de altă parte, faptul de a fi fost acasă și de a fi revenit de acolo îi permite femeii să respingă mult mai ușor o cultură agresivă.

Dacă trebuie să se bată de fiecare dată când vrea să plece, poate ar trebui să analizeze mai atent relațiile cu cei apropiați, încercând să-i facă să înțeleagă că se va simți cu totul altfel când se va întoarce, că nu-i abandonează, dar că învață să fie din nou ea însăși și să revină la adevărata ei viață. Iar dacă este artistă, ar fi bine să se înconjoare de oameni care îi înțeleg această nevoie, căci poate să-i fie necesar, mai mult decât altor femei, să sape în pământul psihic al casei sufletului pentru a învăța ciclurile creației. În concluzie, fiți concise, dar convingătoare. Prietena mea, Normandi, o scriitoare talentată, a reușit în cele din urmă să găsească formula ideală: „Plec.” Rostiți-o, apoi plecați.

Fiecare femeie are propriile sale criterii în stabilirea duratei unui sejur util și/sau necesar „acasă”. Cele mai multe dintre noi nu pot rămâne

acolo atât cât și-ar dori; de aceea, rămân atât cât pot. Din când în când reușim să rămânem atât cât trebuie, iar uneori, cât să nu resimțim lipsa a ceea ce am lăsat. Alteori facem imersii și ieșiri la suprafață în serie. În general, femeile care se întorc din nou la ritmurile lor naturale alternează toate acestea în funcție de nevoi și de împrejurări. Un lucru e sigur: e bine să avem tot timpul o valijoară pregătită lângă ușă. Pentru orice eventualitate.

Femeia medială: Respirația sub apă

În poveste, se ajunge la un compromis ciudat. În loc să-și abandoneze fiul sau să-l ia definitiv cu ea, femeia-focă îl duce în vizită la cei ce trăiesc în adânc. Copilul, în virtutea sângelui matern ce-i curge în vene, este recunoscut ca membru al clanului focilor. Și acolo, în casa de sub apă, el este educat conform naturii sufletului sălbatic.

Copilul reprezintă o nouă ordine în psihic. Mama-focă i-a insuflat în plămâni ceva din propriul ei suflu, animându-l într-un mod oarecum special și transformându-l, în termeni psihologici, într-o ființă medială¹⁶, capabilă să arunce o punte între cele două lumi. Dar, cu toate că acest copil este inițiat în lumea de jos, nu poate rămâne acolo. Trebuie să revină pe pământ. El are deci un rol aparte. Copilul care a plonjat în adânc și a ieșit din nou la suprafață nu este întru totul eu, nici întru totul suflet, ci ceva intermediar.

În fiecare femeie, în străfundurile ființei sale, există ceea ce Toni Wolff, un psihanalist de formație jungiană care a trăit în prima jumătate a secolului XX, numea „femeia medială”. Situată între lumea realității consensuale și cea a inconștientului mistic, ea mediază între cele două lumi și poate transmite și recepta două sau mai multe categorii de valori sau idei. Este cea care dă viață noilor idei, schimbă ideile învechite cu altele inovatoare, asigură comunicarea între lumea raționalului și lumea imaginarului. „Aude”, „știe”, „simte” ce trebuie să se întâmple.

Acest punct median între lumea rațiunii și cea a imaginației, între gânduri și sentimente, între spirit și materie – între toate contrariile și toate nuanțele de sens imaginabile – este casa femeii mediale. Femeia-focă din poveste este o personificare a sufletului. Ea poate să trăiască în toate lumile, în lumea de sus, cea a materiei, precum și în îndepărtata lume de jos, care este casa ei spirituală. Dar nu poate rămâne mult timp

pe pământ. Ea și pescarul, eul psihicului, dau viață unui copil care, la fel, poate trăi în ambele lumi, însă nu poate rămâne mult timp în casa sufletului.

Împreună, femeia-focă și copilul formează, în psihicul feminin, un sistem asemănător unei echipe de intervenții. Femeia-focă, sinele sufletească, transmite din apă gânduri, idei, sentimente, impulsuri către sinele medial, care la rândul său le duce pe pământ, în conștiința lumii obiective. Sistemul funcționează și în sens invers. Evenimentele din viața de zi cu zi, traumele și bucuriile noastre trecute, temerile și speranțele noastre pentru viitor, trec din mână în mână și ajung la suflet, care le comentează în visele noastre nocturne, își transmite sentimentele prin corpul nostru sau ne străfulgeră cu un moment de inspirație ce va da naștere unei idei.

Femeia Sălbatică este o combinație de bun-simț și simț al sufletului. Femeia medială este dublul său și are și ea această dublă calitate. Ca și copilul din poveste, femeia medială aparține acestei lumi, dar poate cu ușurință să coboare în adâncurile sufletului. Unele femei se nasc cu acest dar. Altele îl cultivă cu migală. Nu are de altfel nicio importanță cum îl dobândesc. În orice caz, întoarcerea regulată acasă are drept efect, printre altele, întărirea femeii mediale a psihicului de fiecare dată când o femeie face drumul dus-întors.

Din nou la suprafață

Este minunat să ne putem întoarce la casa noastră sălbatică, dar și dureros totodată, de vreme ce nu putem rămâne acolo. Oricât de fascinant ar fi, nu putem rămâne veșnic sub apă. Vine o clipă când trebuie să ieșim din nou la suprafață. Precum Ooruk, care este depus cu grijă pe țărmul stâncos, revenim la viața noastră de fiecare zi cu un suflu nou. Dar chiar și așa, e trist să ne trezim din nou singure, pe mal. În străvechile ritualuri mistice, inițiații reveneau în lume cu aceeași senzație dulce-amară. Erau fericiți, revigorați, dar și un pic nostalgici la început.

Leacul acestei tristeți femeia-focă ni-l dă când îi spune copilului: „Voi fi mereu cu tine. Ajunge doar să atingi obiectele pe care le-am atins eu, bețișoarele pentru aprins focul, *ulu* - cuțitașul meu, vidrele și focile pe care le-am sculpat în piatră, iar eu voi sufla în plămânii tăi un vânt, ca tu să-ți poți cânta cântecele”¹⁷. Cuvintele ei conțin un tip special de

promisiune sălbatică. Ele ne îndeamnă să nu pierdem vremea tânjind să ne întoarcem. Dimpotrivă, căutând să înțelegem aceste unelte, interacționând cu ele, îi vom simți prezența, ca și cum am fi pielea unei tobe în care bate o mână sălbatică.

Acestea sunt, pentru inuiți, uneltele unei „femei adevărate”. De ele are nevoie femeia pentru a-și „croi” propria viață. Cuțitul său taie, ajustează, eliberează, dă formă materialelor. Îndemânarea cu care folosește bețișoarele îi permite să aprindă focul în cele mai vitrege condiții. Iar sculpturile sale în piatră exprimă cunoașterea ei mistică, puterea ei tămăduitoare, legătura ei cu lumea spirituală.

În termeni psihologici, aceste metafore reprezintă forțele inerente naturii sălbatice. În psihologia jungiană clasică, unii ar putea numi acest tandem „axa eu-sine”. În limbajul basmelor, cuțitul este, printre altele, un instrument vizionar care-i permite să străpungă întunericul și să vadă lucrurile ascunse. Bețișoarele pentru aprins focul reprezintă capacitatea de a-și produce propria hrană, de a transforma vechea existență într-o viață nouă, de a respinge negativitatea. Pot fi considerate reprezentarea unui imbold lăuntric ce fortifică elementele de bază ale psihicului. În mod tradițional, confecționarea fetișurilor și talismanelor ajută eroina sau eroul din basm să-și amintească mereu că forțele lumii spirituale nu sunt departe.

Pentru femeia modernă, *ulu*, cuțitul, simbolizează intuiția, voința, capacitatea de a înlătura ce e inutil, de a-și trasa obiective clare, de a-și croi noi începuturi. Focul pe care știe să-l aprindă demonstrează puterea ei de a se ridica în urma unui eșec, de a-și crea propria pasiune, dar și de a face scrum un anumit lucru, dacă este necesar. Sculpturile în piatră întruchipează memoria conștiinței sale sălbatice, legătura sa cu viața naturală instinctuală.

Ca și copilul femeii-focă, descoperim că, apropiindu-ne de creațiile mamei-suflet, ne pătrundem de suflul ei vital. Deși s-a întors printre ai săi, îi putem simți întreaga forță grație puterilor noastre feminine – intuiției, pasiunii, legăturii cu natura sălbatică. Ea ne promite că, intrând în contact cu instrumentele forței psihice, îi vom simți suflul. Respirația ei se va uni cu a noastră, și vom fi impregnate de vântul sacru al cântului. Bătrânii inuiți spun că, ori de câte ori suflarea unui zeu se amestecă cu suflarea omului, omul creează o poezie profundă și sacră¹⁸.

Această poezie sacră și aceste cântări sunt ceea ce căutăm. Vrem cuvinte și cântece puternice care să se audă sub apă și pe pământ. Acest cânt sălbatic este șansa noastră de a folosi limbajul sălbatic deprins în adâncul mării. Când își rostește adevărul său, când dă curs intențiilor și sentimentelor sale și rămâne fidelă naturii sălbatice, femeia cântă, trăiește în râul sălbatic al amplei respirații a sufletului. O astfel de viață este un ciclu în sine, care trebuie să continue, să continue, să continue...

Iată de ce Ooruk nu încearcă să plonjeze iar sub apă, și nici nu imploră să-și însoțească mama când ea înoată înspre larg și se face nevăzută. Iată de ce rămâne pe uscat. Are promisiunea ei. Când revenim în vacarmul lumii, și mai ales dacă am fost în vreun fel izolate în timpul călătoriei noastre acasă, oamenii, mașinile, diferitele obiecte ne par oarecum stranii. Chiar și flecăreala celor apropiați ne sună puțin ciudat în urechi, și e firesh. Dar sentimentul că ne aflăm într-o lume necunoscută se risipește după câteva ore sau câteva zile. Vom putea apoi dedica o bună bucată de timp vieții noastre cotidiene, stimulate de energia acumulată în cursul acestei călătorii și de comuniunea cu sufletul sălbatic prin exercițiul solitudinii.

În poveste, copilul femeii-focă începe să-și folosească natura medială. Devine toboșar, cântăreț, povestitor. În interpretarea poveștilor, se consideră că cel ce cântă la tobă devine inima vieții ce trebuie să se nască. Toboșarul poate să sperie, să alunge, dar și să atragă. Cântărețul transmite mesajele marelui suflet către sinele lumesc și invers. Prin natura și tonul vocii sale, cântărețul poate să distrugă, să demoleze, să zidească, să creeze. Iar despre povestitor se spune că s-a apropiat de zei pe furie și i-a auzit vorbind în somn¹⁹.

Prin toate aceste acte creative, copilul trăiește ceea ce femeia-focă i-a insuflat, ceea ce el a învățat sub apă, relația cu sufletul sălbatic. Suntem atunci pline de cânturi, de ritmuri de tobe, de cuvinte auzite și de propriile noastre cuvinte, de noi poeme, de noi moduri de a vedea, de a gândi și acționa. În loc să căutăm să prelungim momentul magic, pur și simplu îl trăim. În loc să opunem rezistență sau să respingem sarcinile pe care noi ni le-am ales, ne mișcăm cu ușurință printre ele, pline de viață, de idei noi, și dornice să vedem ce se va mai întâmpla. Omul care, în cele din urmă, s-a întors acasă a supraviețuit experienței de a fi fost dus în larg de marile spirite-foci.

În ceața cenușie a dimineții, fiul, devenit adult, îngenunchează pe o stâncă din mare și stă de vorbă cu nimeni alta decât chiar cu femeia-focă. Această practică cotidiană deliberată a solitudinii și comuniunii îi permite să fie aproape de casă, nu doar plonjând spre sălașul sufletului pentru o perioadă mai îndelungată, dar, la fel de important, chemând, pentru scurt timp, sufletul la suprafață.

Pentru a intra în dialog cu femininul sălbatic, femeia trebuie o vreme să părăsească lumea și să se afunde într-o stare de singurătate, în sensul cel mai vechi al termenului. Cu mult timp în urmă, cuvântul englez *alone* (singur) se scria în două cuvinte: *all one*²⁰. A fi *all one* însemna a fi „în întregime unul”, „în deplină unitate”. Acesta e de fapt scopul singurătății. Este cel mai bun remediu al stării de epuizare, atât de comună femeii moderne, care o face „să sară pe cal și să fugă încotro vede cu ochii”, cum spune un vechi dicton.

Singurătatea nu este, cum cred unii, lipsă de energie sau de acțiune, ci un adevărat corn al abundenței resurselor sălbatice pe care ni le oferă sufletul. Odinioară, așa cum reiese din scrierile doctorilor-vraci, călugărilor și misticilor, singurătatea liber consimțită era un paliativ, dar și o măsură preventivă. Oamenii recurgeau la ea pentru a-și vindeca oboseala și a preveni extenuarea. O foloseau și ca oracol – ca modalitate de a-și asculta ființa interioară, de a-i cere sfaturi și îndrumări, imposibil de auzit în tumultul vieții de fiecare zi.

Femeile din antichitate, ca și femeile aborigene din zilele noastre, rezervau un loc sacru acestei căutări, acestei comuniuni. Se spune că aceasta avea loc, în mod tradițional, în timpul menstrelor – căci în acea perioadă femeia este mult mai aproape de cunoașterea de sine decât de obicei, bariera dintre conștient și inconștient fiind acum mai permeabilă. Sentimente, amintiri, senzații, care sunt în mod normal ținute departe de conștiință, ajung aici fără a mai întâmpina vreo rezistență. Dacă se abandonează solitudinii în timpul acelei perioade, femeia are mai mult material de analizat.

Vorbind cu femeile triburilor din America de Nord, Centrală și de Sud, precum și cu descendentele unor triburi slave, am aflat însă că aceste „locuri ale femeilor” erau folosite în orice moment, nu doar în perioada

delicăță. În plus, fiecare femeie își avea „locul” său – un anume un copac, un loc pe malul apelor, în pădure ori în pustiu, o peșteră marină.

Experiența mea de psihanalist mă face să cred că mare parte din tulburările premenstruale ale femeii moderne reprezintă nu doar un sindrom fizic, ci pot fi atribuite în egală măsură faptului că nu i se permite să acorde suficient timp regenerării și reînnoirii²¹. Mă amuză ori de câte ori aud pe câte cineva citându-i pe primii antropologi, care ziceau că, în multe triburi, femeile în timpul ciclului menstrual erau considerate „impure” și obligate să părăsească satul în acea perioadă. Dar toate femeile știu că, și dacă ar fi existat o astfel de exilare rituală forțată, fiecare dintre ele, fără excepție, când venea acest moment, părăsea satul tristă și cu capul plecat până dispărea din văzul celorlalți, apoi brusc începea a dănuți, și așa, răsând, parcurgea tot restul drumului.

Dacă, la fel ca în poveste, practicăm regulat o solitudine voluntară, înlesnim comunicarea cu sufletul sălbatic, care înoată spre țărmul nostru. Facem lucrul acesta nu doar pentru a ne „apropia” de natura noastră sălbatică, ci, ca în tradiția mistică din vremuri imemorabile, pentru a pune întrebări și a asculta sfaturile sufletului.

Cum chemăm sufletul? Mijloace sunt multe: ne ajută muzica, pictura, scrisul, ritmul tobei ori al alergării, ideile și stările de spirit înălțătoare, meditația, contemplația, liniștea, rugăciunea, ceremoniile, ritualurile. Ele toate sunt modalități de a chema sufletul, de a-l face să iasă din lăcașul său.

Eu însă recomand acele metode care nu necesită nici recuzită, nici locuri speciale, și care pot fi utilizate la fel de ușor un minut sau o zi întreagă. E de ajuns să ne folosim mintea. Fiecare dintre noi are cel puțin o stare mentală în care practică în mod obișnuit acest gen de solitudine. În ce mă privește, singurătatea este ca o pădure pliabilă pe care o port pretutindeni cu mine și pe care o desfășor în jurul meu ori de câte ori simt nevoia. Stau atunci sub arborii bătrâni și falnici ai copilăriei mele. Aici, în acest loc special, pun întrebări și primesc răspunsuri, apoi strâng din nou pădurea, aducând-o, până data viitoare, la dimensiunile unui bilețel de iubire. Este o experiență imediată, concisă și instructivă.

Singura cerință, pentru practica solitudinii, e să ne deconectăm de la ceea ce ne-ar putea distra. O femeie poate învăța să ignore celelalte persoane, zgomotul, pălăvrăgeala, chiar și în mijlocul discuțiilor aprinse ale unui consiliu de administrație, chiar și într-o casă plină de

rubedenii care cântă, dansează și chefuiesc într-o veselie. Dacă ați fost adolescente, știți foarte bine cum să procedați. La fel și dacă ați fost mama unui copil insomniac. Nu-i deloc greu. Mai greu e să ne amintim s-o practicăm.

Deși am prefera să petrecem mai mult timp în casa sufletului, fără ca nimeni să știe unde suntem și să ne întoarcem cât mai târziu cu putință, la fel de util este să practicăm solitudinea într-un loc plin de lume. Poate părea ciudat la început, însă, realmente, oamenii vorbesc tot timpul cu sufletul lor. În loc să intre în această stare în mod conștient, mulți ajung aici pe neașteptate sau în timpul unei reverii.

Nefiind însă prea bine văzute, am învățat să ascundem aceste perioade de comunicare cu sufletul în spatele unor termeni banali. Și spunem: „vorbește cu sine însăși”, „s-a cufundat în gânduri”, „privește în gol”, „visează cu ochii deschiși”. Cultura noastră ne impune acest limbaj eufemistic, pentru că, din nefericire, încă din copilărie am fost învățate să ne rușinăm când suntem surprinse conversând cu sufletul, mai ales în medii atât de plate cum sunt școala sau locul de muncă.

În lumea educației și a afacerilor, timpul pe care cineva îl petrece cu sine este considerat oarecum neproductiv, când de fapt este cel mai fecund. Sufletul sălbatic ne îmbogățește imaginația oferindu-ne idei, iar noi le analizăm pentru a decide pe care le vom adopta, care sunt cele mai potrivite, cele mai eficiente. Comuniunea cu sufletul face din noi niște persoane sclipitoare, dornice să-și afirme talentele, oricare ar fi acestea. Această scurtă, instantanee chiar, unire deliberată ne încurajează să ne trăim viața interioară, așa încât în loc s-o îngropăm în rușine, în teama de represalii sau de atacuri, în letargie, în complezență sau în tot felul de scuze și justificări limitative, o lăsăm să vibreze, să strălucească, să țâșnească în exterior pentru ca toată lumea să o vadă.

Dincolo de informațiile ce le putem culege în problemele care ne interesează, exercițiul singurătății ne permite să ne evaluăm sub orice aspect dorim. Așa cum am văzut, copilul din poveste a rămas șapte zile și șapte nopți în adâncul mării – ceea ce reprezintă însușirea unuia din cele mai vechi ritmuri ale naturii. Șapte este adeseori considerat un număr feminin, un număr mistic, asociat cu împărțirea în patru faze a ciclului lunar (luna nouă, primul pătrar, luna plină, ultimul pătrar) ca și a celui menstrual. În străvechile tradiții etnice feminine, se obișnuia

în timpul fazei de lună plină să se facă propriul bilanț și să se analizeze starea prietenilor, a vieții de familie, a partenerului și copiilor.

Asta putem să o facem doar în singurătate, pentru că atunci reunim toate aspectele sinelui, le sondăm, le cercetăm, încercând să aflăm care sunt, în acel moment, nevoile lor/ale noastre/ale sufletului și căutând să le satisfacem, dacă este posibil. Putem obține astfel informații de importanță vitală privind situația noastră. Sunt multe aspecte ale vieții noastre ce trebuie să fie în mod constant evaluate: habitatul, activitatea profesională, viața creativă, familia, partenerul, copiii, părinții, sexualitatea, viața spirituală și așa mai departe.

Unitatea de măsură folosită în această evaluare este simplă: Cine are mai puțină nevoie? Cine are mai multă nevoie? Întrebăm din sinele nostru instinctual – inspirate nu de o logică rece, și nici de eul nostru, ci de Femeia Sălbatică – ce acțiuni, ce modificări sunt necesare, unde trebuie să strângem sau să slăbim șurubul. Mai suntem în spirit și în suflet pe calea cea bună? Viața noastră interioară transpare la exterior? Ce trebuie susținut, protejat, consolidat sau ameliorat? Ce trebuie corectat, eliminat sau transformat?

După o perioadă de practică, efectele cumulative ale solitudinii deliberate încep să acționeze ca un sistem respirator vital, un ritm natural de acumulare de cunoștințe, de mici ajustări și eliminare permanentă a ceea ce e inutil. Este nu doar puternică, ci și pragmatică, pentru că solitudinea se hrănește cu foarte puțin; are nevoie mai cu seamă de intenție și perseverență, și poate fi practică oriunde și oricând. Cu timpul, ajungi să-i pui spontan întrebări sufletului. Uneori se poate să ai o singură întrebare. Alteori să nu ai niciuna, ci doar dorința de a sta pe stâncă, liniștită, aproape de suflet, respirând împreună cu el.

Ecologia naturală a femeilor

Povestea spune că mulți încearcă să vâneze sufletul, să-l prindă și să-l ucidă, dar niciun vânător nu izbutește. Este încă o aluzie privind indestructibilitatea sufletului sălbatic pe care o întâlnim în povești. Chiar și atunci când munca, relațiile sexuale, jocul sau odihna decurg în afara ritmurilor noastre naturale, nu Femeia Sălbatică moare; noi suntem cele epuizate. Îmbucurător este însă faptul că putem face totuși corecțiile necesare și reveni la ritmurile noastre naturale. Prin dragoste, prin

grijă față de anotimpurile noastre naturale, evităm ca viața să ne fie antrenată în ritmul, în dansul, în foamea altcuiva. Validându-ne propriile noastre ritmuri în materie de sex, creație, odihnă, muncă și joc, reînvățăm să definim, să distingem simțurile și anotimpurile noastre sălbatice.

Știm că nu putem trăi o viață confiscată. Știm că vine o vreme când trebuie să abandonăm, pentru un timp, tot ce aparține lumii, ființe sau lucruri. Am aflat că suntem asemenea amfibienilor. Putem trăi pe pământ, dar nu pentru totdeauna, nu fără a ne reîntoarce periodic la casa noastră din adâncuri. Culturile supercivilizate și opresive caută să împiedice această întoarcere. Mult prea des femeia este constrânsă să stea departe de apă până ajunge străvezie.

Dar când din mijlocul apelor se înalță chemarea de a se întoarce acasă pentru o perioadă mai mare de timp, cineva în ea o aude. Ea o aștepta de fapt, de mult. Și o va urma. Căci, într-ascuns sau nu, se pregătise. Ajutată fiind de toți aliații ei din psihic, își va redobândi capacitatea de a se întoarce. Acest proces înnoitor îl regăsim în fiecare dintre noi. Prin îndatoririle noastre, noi toate suntem legate de pământ. Și totuși, chemarea din largul mării se adresează nouă tuturor. Noi toate trebuie să ne întoarcem.

Niciuna din aceste modalități de a reveni acasă nu depinde de situația economică, de poziția socială, de educație sau de mobilitatea fizică. Chiar privind un singur fir de iarbă, un petec mic de cer, o buruiană crescând stingheră într-o crăpătură din asfalt, intrăm instantaneu în rezonanță cu ritmurile noastre naturale, cu natura. Noi toate putem înota în mare. Toate putem sta de vorbă cu foca de pe stâncă. Toate femeile trebuie să trăiască această comuniune: mamele cu copii, femeile îndrăgostite, femeile singure, femeile care lucrează, femeile deznădăjduite, femeile de succes, femeile cu mari responsabilități profesionale, femeile introvertite, femeile extravertite.

Jung spunea: „Ar fi mult mai bine dacă ne-am recunoaște sărăcia noastră spirituală (...) Când spiritul se îngreunează, el se transformă în apă (...) Drumul sufletului (...) conduce de aceea spre apă”²². Revenirea acasă și perioadele când ne întreținem cu foca de pe stânca din mare, sunt actele noastre de ecologie naturală și integrală, căci ele toate sunt o întoarcere spre apă, o întâlnire cu prietena sălbatică, cea care, mai mult decât oricine altcineva, ne iubește neobosit, fără rezerve, îndelung răbdătoare. E de ajuns să privim în adâncul acelor ochi „sălbatici, înțelepți și iubitori”.

Ape limpezi: Hrana vieții creative

Creativitatea îmbracă mereu alte forme. E asemeni unui spirit orbitor ce ne apare tuturor, greu însă de descris, căci nimeni nu vede același lucru în acea străfulgerare luminoasă. Mânuierea penelului și a culorii, micile aplicații colorate, tapetul sunt dovezi ale existenței sale? Dar hârtia și condeiul, bordurile înflorite ce străjuiesc aleile grădinilor, crearea unei universități? Ei bine, da! Să calci impecabil un guler, să pregătești o revoluție? De asemenea! Să mângâi frunzele unei plante, să demolezi o „mare afacere”, să înlături ce-i de prisos, să-ți găsești propria voce, să știi să iubești? Da! Să ții în brațe trupușorul cald al noului-născut, să crești un copil până devine adult, să ajuți o nație îngenunchiată să se ridice? Da! Să ai grijă de căminul tău ca de o grădină, căci asta și este, să cauți aurul psihicului, să găsești cuvântul potrivit, să coși o perdea albastră? Da, toate acestea sunt rodul vieții creative. Ele toate aparțin Femeii Sălbatică, râului de sub râu, *Rio Abajo Rio*, care curge în viața noastră.

Pentru unii, viață creativă înseamnă idei, pentru alții, fapte. Se pare însă că, în majoritatea cazurilor, viața creativă constă în simplul fapt de a fi. Nu-i vorba de virtuozitate, care este și ea foarte bună. Ci de iubire. O atât de mare iubire pentru ceva sau cineva – pentru un om, un cuvânt, o imagine, o idee, pentru țara ta sau pentru întreaga umanitate – încât, cu această bogăție, nu poți decât să creezi. Nu se pune problema să vrei, nu este un act individual de voință; e pur și simplu ceva ce trebuie să faci.

Forța creatoare curge prin pământul psihicului nostru, căutând *los arroyos*, canalele naturale din noi. Noi devenim afluenții săi, bazinele sale; suntem iazurile, lacurile, râurile și sanctuarele sale. Forța creatoare sălbatică curge prin toate albiile de care dispunem, cele cu care ne-am

născut și cele pe care le-am săpat cu propriile noastre mâini. Nu noi trebuie să le umplem. E de ajuns să le formăm.

Există, în tradiția arhetipală, un principiu care zice așa: de vei pregăti un loc aparte în inima ta, ființa, forța creatoare, sursa sufletului va prinde negreșit de veste și-și va croi drum într-acolo. Că această forță este invocată prin cuvintele biblice „Mergi și pregătește un loc pentru suflet”, sau ca în filmul *Field of Dreams*¹ – unde un fermier aude un glas ce-l îndeamnă să construiască un teren de baschet pentru spiritele jucătorilor morți: „Dacă îl construiești, ei vor veni” –, pregătirea unui loc adecvat pune în mișcare marea forță creativă.

Când marele râu subpământean își găsește estuarele și ramificațiile în psihicul nostru, viața noastră creativă se umple și se golește, crește și descrește de-a lungul anotimpurilor, întocmai ca un râu natural. În virtutea acestor cicluri, lucrurile sunt create, alimentate, decad și pier, fiecare la timpul său, iar și iar.

A crea ceva într-un loc al râului, îi hrănește pe toți cei ce vin la acest râu, și ființele din aval, și cele din adânc. Creativitatea nu-i o mișcare solitară. În asta constă forța sa. Tot ce atinge, toți cei ce o aud, o văd, o simt, o cunosc, sunt hrăniți. Așa se explică de ce creativitatea celorlalți ne inspiră în propria noastră muncă de creație. Un singur act creativ poate hrăni un întreg continent. Un act creativ poate face să țâșnească apă din piatră.

De aceea capacitatea creativă a unei femei este bunul ei cel mai de preț. Dăruiește în exterior și hrănește în interior pe toate planurile: psihic, spiritual, mental, emoțional și economic. Natura sălbatică își revarsă infinitele sale posibilități, conferă forță și vigoare, stinge setea și astâmpără foamea noastră de viață profundă și sălbatică. Ideal ar fi ca acest râu creativ să nu fie stăvilit, să nu fie deviat și, mai ales, să nu fie rău folosit².

Râul Femeii Sălbatică ne hrănește, iar noi devenim asemenea ei: ființe dătătoare de viață. Când creăm, această ființă sălbatică și misterioasă ne creează la rândul său, ne umple de iubire. Suntem atât de pline de viață, încât și noi, la rândul-ne, putem da viață. Explodăm de sevă, înflorim, ne divizăm, ne multiplicăm, impregnăm, incubăm, transmitem, oferim.

Evident, creativitatea emană din ceva ce urcă, crește, înaintează și se revarsă în noi, nu din ceva ce stă nemișcat undeva, așteptând să găsim, într-un fel sau altul, drumul către ea. În acest sens, niciodată nu ne vom

putea „pierde” creativitatea. Ea este mereu prezentă, revărsându-se în noi sau izbind în obstacolele întâlnite în cale. Dacă nu poate avea acces spre noi, se retrage, își adună forțele și lovește din nou, până reușește să învingă rezistența. Singura modalitate de a respinge această energie încăpățanată este să ridicăm permanent bariere împotriva-i ori să lăsăm ca neglijența și negativitatea să o otrăvească.

Dacă ne mistuie foamea de energie creativă, dacă ne lipsesc ingeniozitatea, imaginația, ideile, dacă ne este greu să ne concentrăm asupra viziunii noastre personale, să o exprimăm, să acționăm în acord cu ea, înseamnă că ceva nu funcționează cum trebuie la confluența dintre cursul principal al râului și afluentul său. Poate că apele noastre creative curg într-un mediu poluat, în care formele vii ale imaginației mor înainte de a ajunge la maturitate. Așa se întâmplă de cele mai multe ori, și în această direcție trebuie să căutăm atunci când o femeie se vede deposedată de viața sa creativă.

Există și alte cauze, mult mai insidioase. Putem, de pildă, să admirăm atât de mult calitățile unei alte persoane, și/sau aparentele avantaje de care se bucură aceasta, încât să devenim experte în arta imitării și să ne mulțumim a fi o copie mediocră a altcuiva, în loc să ne dezvoltăm propriile noastre talente. Se mai poate ca o femeie să fie fascinată de eroinele sale, să le idolatrizeze, cu exact același rezultat. Sau poate să-i fie teamă că apele-s prea adânci, că noaptea-i prea întunecată, că drumu-i prea lung – tocmai condițiile necesare dezvoltării prețioaselor, originalilor sale daruri.

Cum Femeia Sălbatică este *Rio Abajo Rio*, râul de sub râu, când ea curge în noi, realmente debordăm. Dacă deschiderea dintre noi și ea este blocată, și noi ne blocăm. Când apele-i sunt otrăvite de propriile noastre complexe negative sau de cei din jurul nostru, delicatele procese care forjează ideile noastre sunt și ele contaminate. Suntem atunci ca un râu care moare. Și nu e ceva minor, să poată fi ignorat. Pierderea curentului limpede al creativității constituie o criză psihologică și spirituală.

Într-un râu otrăvit, totul moare, pentru că, așa cum știm de la biologie, fiecare formă de viață depinde de toate celelalte. Dacă trestiiile de pe malul apei se ofilesc din lipsă de oxigen, polenul nu mai găsește nimic îndeajuns de viguros pe care să-l fertilizeze, sălciile nu mai au mătîșori, platanii se prăbușesc, nemailăsând loc pentru nuferi între rădăcinile lor, tritonii nu-și mai găsesc perechea, iar efemeridele nu se mai nasc. Și

atunci peștii nu mai sar la suprafața apei, păsările nu se mai cufundă în râu, iar lupii și celelalte animale, care veneau aici să-și astâmpere setea, pleacă sau mor fiindcă au băut apă contaminată ori au mâncat animale care, la rândul lor, s-au hrănit cu plantele muribunde de pe mal.

Când, într-un fel sau altul, creativitatea stagnează, rezultatul va fi același: lipsa prospețimii, scăderea fertilității, imposibilitatea ca formele inferioare de viață să trăiască în interstițiile formelor de viață superioare, absența ideilor noi, absența vieții noi. Atunci ne simțim rău și vrem să plecăm cât mai departe. Rătăcim la întâmplare, pretinzând că putem trăi și fără bogăția vieții creative sau prefăcându-ne că avem o viață creativă. Dar nu putem, și nici nu trebuie. Ca să ne recăpătăm viața noastră creativă, trebuie să-i redăm apei limpezimea, puritatea. Trebuie să intrăm în noroi, să curățăm ce-a fost murdărit, să redeschidem canalele și să protejăm râul de viitoare stricăciuni.

Circulă, printre popoarele de limbă spaniolă, o poveste veche, intitulată *Llorona*³, „Jeluitoarea”. Se spune că ar fi apărut pe la începutul secolului al XVI-lea, când conchistadorii au invadat Mexicul și i-au înrobii pe azteci, dar este mult mai veche. E povestea unui râu al vieții, devenit râu al morții. Eroina este o femeie ce trăiește pe malul unui râu, fertilă și generoasă, care creează prin însuși trupul său. Este tulburător de frumoasă, dar săracă. Are în schimb un spirit nobil și un suflet mare.

Llorona e o poveste ciudată. Ea continuă să evolueze odată cu trecerea timpului, ca și cum ar avea viața sa proprie. Așa cum o dună uriașă de nisip înaintează și înghite tot ce-i iese în cale, încorporând pământul până la a-l face parte integrantă din propriul său corp, tot astfel povestea se construiește asimilând problemele psihice ale fiecărei generații. Uneori, *Llorona* devine o poveste despre *Ce. Malinalli* sau *Malinche*, femeia indigenă care, așa cum se spune, fusese interpreta și iubita cuceritorului spaniol Hernán Cortés.

Dar în prima versiune pe care am auzit-o, *Llorona* era protagonistă într-un război sindical din ținutul pădurilor nordice, unde am copilărit. Într-o versiune ulterioară, eroina lupta împotriva repatrierii forțate a mexicanilor din Statele Unite în anii cincizeci. Am auzit de asemenea numeroase versiuni în sud-vest. Într-una din acestea, spusă de bătrânii fermieri spanioli, eroina – o tânără spaniolă săracă, dar frumoasă, de care profitase un moșier înstărit – participase la luptele pentru pământ în New Mexico.

De curând, am cules alte trei versiuni: o poveste cu stafii, în care *Llorona* rătăcește noaptea jelind într-un campus de rulote. A doua este povestea unei prostituate bolnave de SIDA, care își face meseria aproape de Town River, în Austin, iar ultima, absolut senzațională, mi-a povestit-o un băiețel. Înainte însă de a vă relata această nouă și surprinzătoare versiune, vreau să vă prezint tema generică a poveștilor *Lloronei*.

Llorona

UN HIDALGO BOGAT îi face curte unei femei frumoase, dar sărace, și-i cucerește inima. Ea îi dăruiește doi fii, însă el nici nu se gândește să o ia de soție. Într-o zi, îi spune că se va întoarce în Spania, unde se va însura cu o femeie bogată, aleasă de familia lui, și că va lua copiii cu el.

Femeia își iese din minți. Urlă, își zgârie fața, sare la el și-l zgârie, îi sfășie hainele, își sfășie și hainele ei. .. la apoi copilașii, fuge cu ei la râu și-i aruncă în apă. Copiii se îneacă, iar *Llorona* se prăbușește îndurerată pe malul râului și moare.

Hidalgoul se întoarce în Spania și se căsătorește cu femeia bogată. Sufletul *Lloronei* urcă la cer. Acolo, la poartă, i se spune că poate intra în rai, fiindcă a suferit, dar numai după ce va fi scos din râu sufletele copiilor ei.

De aceea se zice astăzi că *Llorona*, jeluitoră, mătură malul râului cu părul ei lung și răscolește fundul apei cu degetele-i subțiri, căutându-și copiii. Și tot de aceea copiii nu trebuie să se apropie de râu după lăsarea întinericului, căci *Llorona* ar putea să-i confunde cu propriii ei copii și să-i ia cu ea pentru totdeauna⁴.

Să trecem acum la o versiune modernă a poveștii. Pe măsură ce cultura suferă diverse influențe, modul nostru de a gândi, atitudinile noastre, problemele noastre se schimbă. Se schimbă și povestea *Lloronei*. Anul trecut, în Colorado, pe când culegeam povești cu stafii, Danny Salazar, un băiețel de zece ani, subțiratic și cu picioare incredibil de lungi, mi-a istorisit această poveste. *Llorona*, spunea el, nu-și omorâse copiii din motivele descrise în vechea versiune. Ea trăia cu un hidalgo bogat, proprietar al mai multor fabrici construite pe malul râului. Din nefericire, însă, lucrurile iau o întorsătură urâtă. Însărcinată fiind, *Llorona* bea apă

din râu, iar copiii ei, doi gemeni, se nasc orbi și cu degetele palmate, din cauză că hidalgoul otrăvise râul cu reziduurile fabricilor sale.

Bărbatul îi zice atunci *Lloronei* că nu vrea să mai știe nici de ea, nici de copiii ei, și se însoară cu o femeie bogată, îndrăgostită de produsele fabricilor lui. *Llorona* își aruncă copiii în râu, căci viața lor ar fi fost un chin. Imediat moare și ea de durere. Femeia urcă la cer, dar Sfântul Petru îi spune că nu va putea intra în rai înainte de a fi găsit sufletele copiilor săi. Acum *Llorona* își caută disperată copiii în râul poluat, dar nu vede nimic, atât de neagră și de murdară este apa. Acum spiritul ei răscolește fundul apei cu degetele-i lungi și băntuie malurile râului, chemându-și neîncetat copiii.

Întinarea sufletului sălbatic

Llorona aparține categoriei de povești pe care *cantadoras* și *cuentistas* din familia noastră le numesc *temblón*, povești care te înfioară. Ele vor să distreze, dar și să trezească auditoriul, să-l pună pe gânduri și să-l determine să treacă la acțiune. Independent de variațiile în timp ale poveștii, tema rămâne aceeași: distrugerea femininului fecund. Oriunde se produce murdărirea frumuseții sălbatice, în lumea interioară sau în lumea exterioară, e dureros. Cultura noastră contemporană ne face câteodată să credem că una ar fi mai devastatoare decât cealaltă, dar amândouă sunt la fel de grave.

Cu toate că uneori expun cele două versiuni ale acestei povești într-un alt context⁵, când narațiunea este înțeleasă ca metaforă a deteriorării curentului creativ, cei ce ascultă – bărbați și femei – se cutremură, căci știu cu toții foarte bine ce este în joc. Considerând că povestea descrie starea psihicului unei singure femei, putem învăța multe despre slăbirea și deteriorarea procesului de creație. Ca și alte povești cu final tragic, ea urmărește să le învețe pe femei ce să *nu* facă și cum să dea înapoi în cazul unei alegeri nefericite, pentru a reduce impactul negativ. În general, adoptând o atitudine psihologică opusă celei alese de protagonistă, învățăm să navigăm pe o mare agitată, în loc să ne lăsăm înghițite de valuri.

Povestea folosește metafora femeii frumoase și a râului limpede al vieții pentru a descrie procesul creator al femeii în starea lui normală. Dar aici, interacționând cu un animus distructiv, suferă și femeia, și râul.

Femeia a cărei viață creativă pălește se simte, întocmai ca și *Llorona*, otrăvită, mutilată, stăpănită de dorința furibundă de a distruge totul. Ulterior, este antrenată într-o căutare aparent interminabilă printre rui-
nele potențialului său creativ original.

Pentru a-și reface echilibrul ecologic, râul trebuie curățat. Nu calitatea creațiilor noastre interesează în această poveste, ci recunoașterea valorii darurilor noastre unice și modalitățile de a ne proteja viața creativă. În spatele actului de a scrie, de a picta, de a gândi, de a visa, de a vindeca, de a crea, de a găti, de a vorbi sau zâmbi, se află mereu *Rio Abajo Rio*; râul de sub râu hrănește tot ceea ce facem.

În simbologie, marile întinderi de apă reprezintă locul unde se consideră că a apărut viața. În regiunile hispanice din sud-vestul Statelor Unite, râul simbolizează capacitatea de a trăi, de a trăi cu adevărat, și este văzut ca o mamă, *Madre Grande*, *Mujer Grande*, Marea Femeie, ale cărei ape nu doar curg în văile și albiile râurilor, dar se revarsă din însuși trupul femeilor la nașterea copiilor. Râul este *Gran Dama*, Marea Doamnă, ce străbate pământul în fusta ei largă, de culoare albastră, argintie, uneori aurie, și se lungește pe câmp spre a-l fertiliza.

Bătrânele mele prietene din sudul Texasului spun că *Rio Grande* nu poate fi nicidecum masculin: este o apă. Este deci feminin. „Ce altceva ar putea fi un râu – se întreabă ele râzând – dacă nu *Dulce Acequia*, dulcea despicătură a coapselor pământului?” În nordul statului New Mexico, când vreun râu umflat de vânt și de ploi își iese din matcă, se spune că e în călduri și se repede să atingă tot ce poate, pentru a-l face să crească.

Vedem așadar că aici râul simbolizează o formă de generozitate feminină care incită, stârnește pasiuni. Ochii femeii strălucesc când ea creează, cuvintele ei cântă, chipul i se luminează, chiar și părul ei pare mai strălucitor. Ideile o încântă, posibilitățile o stimulează și, în acel moment, asemeni marelui râu, ar trebui să curgă neconținut în albia creativității, a propriei sale creativități. Așa se simte ea împlinită. Și aceasta era starea râului lângă care trăia *Llorona* înainte să fi fost poluat.

Dar, uneori, ca în povestea noastră, viața creativă a femeii poate fi dominată de ceva care urmărește să fabrice doar produse ale eului, destinate exclusiv acestuia și fără valoare spirituală durabilă. Poate fi vorba, bunăoară, de presiuni pe care le face societatea asupra femeii, declarând că ideile ei sunt inutile, că nimeni n-are nevoie de ele, că ar face mai

bine să se oprească. Este o poluare. E ca și cum s-ar turna plumb în apa râului. Asta otrăvește psihicul.

Să-ți satisfaci eul este nu doar permis, ci chiar necesar. Problema o constituie reziduurile complexelor negative, care atacă tot ce e proaspăt, nou și promițător, în fază incipientă sau latent, dar și tot ce a crescut ori e deja bătrân și vrednic de stimă. Când se produce prea mult fără suflet, sau când există un exces de produse neautentice, deșeurile toxice se varsă în apele limpezi ale râului, sufocând impulsul creativ și energia.

Otravă în râu

Sunt multe mituri și povești despre macularea și reprimarea creativului și sălbaticului, fie că se referă la întinarea purității, simbolizată bunăoară de ceața otrăvitoare ce învăluisese insula Lecia, unde Parcele⁶ își păstrau fuiorele din care depăneau firul vieții, fie că vorbesc despre răufăcători ce astupă fântânile satelor, provocând suferință și moarte. Două dintre cele mai profunde lucrări sunt *Jean de Florette* și *Manon des sources*⁷. În aceste nuvele, doi bărbați – vrând să pună mâna pe pământul unui sărman cocoșat care, împreună cu femeia și fetița lui, încearcă să-i dea viață, plantând legume, flori și pomi roditori – astupă izvorul ce uda pământul și distrug acea familie de oameni harnici și buni.

Poluarea creativității unei femei are drept efect pierderea vitalității, subminându-i astfel capacitatea de a crea sau de a acționa în lume. Deși în ciclurile creativității sănătoase a femeii, există momente când râul creativității dispare o vreme sub pământ, ceva continuă totuși să se dezvolte. Este perioada gestației. Senzația diferă mult de cea a unei crize spirituale.

Într-un ciclu natural, există uneori o anumită tensiune, o anumită neliniște, dar niciodată nu vom avea sentimentul că sufletul sălbatic moare. Putem vedea diferența, analizându-ne așteptarea: chiar dacă energia noastră creativă trece printr-o lungă perioadă de gestație, suntem dornice să vedem rezultatul, simțim noua viață cântând în noi. Nu suntem disperate, nici crispare.

Dar când viața creativă moare, fiindcă nu ne îngrijim de sănătatea râului, situația se schimbă complet. Suntem asemeni unui râu muribund, fără energie, obosite. Nimic nu mai mișcă, nicio frunzuliță nu mai crește, nu mai e niciun strop de aer proaspăt, și nici căldură. Suntem

dureros de greoaie, fără vlagă, otrăvite de poluare sau de refluxul și stagnarea tuturor bogățiilor noastre. Totul în noi este viciat, tulbure, otrăvit.

Cum se produce poluarea? Innămolirea vieții creative invadează toate cele cinci faze ale creației: inspirația, concentrarea, organizarea, punerea în practică și perseverența. Femeile care au pierdut una sau alta dintre aceste faze spun că „nu se pot gândi” la nimic nou, folositor sau care să le trezească interesul. Se lasă foarte ușor distrase de povești de iubire, de muncă sau plăceri în exces, de oboseală sau de teama de eșec⁸.

Uneori le este imposibil să se organizeze, iar proiectele lor se risipesc unul câte unul. Cauza ar putea fi modul naiv în care femeia își înțelege propria extravertire: ea crede că, acționând sumar și sporadic în lumea exterioară, a înfăptuit cu adevărat ceva. E ca și cum ar sculpta o făptură umană fără cap sau picioare, și ar considera lucrarea terminată. În felul acesta, femeia are inevitabil sentimentul incompletitudinii.

Alteori, femeia se împiedică în propria introvertire și rămâne la nivelul intențiilor; ea poate să creadă că e de ajuns să ai idei, că nu mai e necesară nicio altă manifestare exterioară. Dar simte că totuși îi lipsește ceva. Toate acestea sunt manifestări ale poluării râului. Ceea ce se creează nu este viață; e ceva ce inhibă viața.

Alteori se lasă descurajată de cei din jur, sau de vocile agasante care-i răsună în cap: „Lucrarea ta nu-i destul de bună, nu-i destul de importantă, nu-i destul de... E prea sofisticată, prea laborioasă, prea insignifiantă, prea ușoară, prea grea...” E ca și cum s-ar vărsa cadmiu în apele râului.

O altă poveste descrie același proces, folosind însă un simbolism diferit. Există în mitologia greacă un episod în care zeii poruncesc unor păsări, numite harpii⁹, să-l pedepsească pe Phineus, regele Traciei. De fiecare dată când mâncarea era pusă ca prin farmec dinaintea lui, harpiile veneau în zbor, îi furau din mâncare, o împrăștiau și acopereau cu excrementele lor restul bucatelor, astfel că bietul om rămânea veșnic flămând¹⁰.

Această murdărire la propriu poate fi înțeleasă în sens figurat ca o serie de complexe în interiorul psihicului, a căror unică rațiune de a fi este să murdărească totul. Povestea aceasta este evident un *temblón*, o poveste care te înfioară. Ne cutremurăm ascultând-o, căci toate am trăit așa ceva. „Sindromul harpiei” distruge prin denigrarea talentelor și strădaniilor noastre, folosind un dialog interior depreciativ. Astfel,

femeia emite o idee, și harpia o umple de rahat. „M-am gândit să fac asta și asta...”, spune femeia, iar harpia răspunde: „Proastă idee! Doar nu crezi că ar putea interesa pe cineva chestia asta. Este ridicol de simplă. Ascultă bine ce-ți spun: ideile tale sunt de-a dreptul stupide, toți vor râde de tine. De fapt, n-ai nimic de spus.” Așa vorbesc harpiile.

Scuzele sunt o altă formă de poluare. Am auzit, din gura scriitoarelor, pictorițelor, dansatoarelor și altor artiste, tot felul de scuze: „O, zilele astea mă pun pe treabă...”, spune femeia, încercând să-și ascundă tristețea într-o umbră de zâmbet. „Da, sunt ocupată, dar reușesc totuși să mai scriu din când în când câte ceva; anul trecut am scris două poezii, da... iar în ultimele optsprezeceluni am terminat un tablou și am început altul. Da, casa, copiii, soțul, prietenul, pisica au nevoie de toată atenția mea. Nu am bani, nu am timp, nu pot începe dacă nu am cele mai bune, cele mai scumpe instrumente, sau mai multă experiență, nu cred că e momentul potrivit, nu sunt în formă. Mi-ar trebui cel puțin o zi pentru asta, aș avea nevoie doar de câteva zile... Mi-ar trebui câteva săptămâni numai pentru mine, mi-ar trebui doar...”

Râul în flăcări

În Cleveland, prin anii șaptezeci, râul Cuyahoga era atât de poluat, încât a început să ardă. Când este poluat, curentul creativ poate lua foc din senin. Dar flăcările lui toxice mistuie nu doar impuritățile combustibile; ele prefac în cenușă orice formă de viață. Un exces de complexe psihice care acționează simultan poate provoca daune uriașe râului. Complexele psihice negative pun sub semnul întrebării valoarea, intențiile, sinceritatea și talentul femeii. Îi trimit totodată mesaje categorice că trebuie „să-și câștige existența” într-un mod care o epuizează, care nu-i lasă timp să creeze, care îi distruge voința de a imagina.

Aceste complexe răuvoitoare adoră să fure și să suprime creativitatea femeii: de multe ori îi promet sufletului că va avea „timp să creeze” cândva, într-un viitor îndepărtat și incert. Sau promet că lucrurile vor demara în sfârșit atunci când femeia va avea mai multe zile libere la rând. Dar nu sunt decât vorbe goale. Nici gând să aibă complexe asemenea intenții. Este doar o altă modalitate de a sufoca impulsul creativ.

Se mai poate ca vocile să șoptească: „Munca ta va avea un sens doar dacă îți iei doctoratul, doar dacă te felicită însăși regina, doar dacă

primești cutare sau cutare premiu, doar dacă ți se publică lucrările în cutare sau cutare revistă, doar dacă, dacă, dacă...”

Toate aceste condiționări nu fac decât să îndoape sufletul cu hrană de proastă calitate. Una e să mănânci orice și alta e să te hrănești așa cum trebuie. Cel mai adesea, complexul dă dovadă de o logică foarte defectuoasă, deși caută să vă convingă de contrariul. De pildă, și aceasta este una din problemele majore, susține că tot ce face femeia este sortit eșecului, fiindcă nu e rațională, nu gândește și nu acționează logic. Or, primele etape ale creației nu sunt logice – și nici nu trebuie să fie. Dacă, printr-un atare raționament, complexul reușește să vă paralizeze, sunteți pierdute. Spuneți-i mai degrabă să stea liniștit și să nu se amestece. Amintiți-vă că nu logica conduce lumea.

Am văzut femei irosindu-se în munci pe care le detestă, ca să cumpere obiecte foarte scumpe pentru casă, pentru soț sau copii, neglijându-și talentele lor extraordinare. Am văzut femei încăpățânându-se să facă curat în toată casa înainte de a se așeza la masa de scris – și doar știm bine ce se întâmplă cu muncile casnice: niciodată nu se termină. E o modalitate foarte bună de a opri o femeie din elanul său.

Trebuie să fim atente și să nu permitem ca un exces de responsabilitate (sau de respectabilitate) să ne fure timpul de odihnă și momentele de visare necesare creației. Trebuie să punem piciorul în prag și să spunem pur și simplu „nu” la jumătate din ceea ce credem noi că „trebuie” să facem. Arta nu poate fi creată doar în puținele momente furate.

Planurile și proiectele se risipesc ca spulberate de vânt când femeia încearcă să pună în practică o idee creativă, care, din diverse motive, îi scapă, devenind tot mai confuză și mai dezorganizată. Ea nu reușește să o concretizeze, pentru că, din nou, nu are timp sau este solicitată de atâtea alte lucruri, încât își pierde iremediabil ideea.

Se mai poate întâmpla ca ceilalți să nu înțeleagă sau să nu respecte procesul ei creator. În acest caz, este datoria femeii să le explice că, atunci când are în ochi „privirea aceea”, nu înseamnă că ar fi un teren gol, ce așteaptă să fie ocupat. Nu. Tocmai clădește în mintea sa un fragil castel din cărți de joc, iar dacă reușește să-l transporte până pe masă, fără ca el să se prăbușească, va putea aduce la lumină o imagine din lumea nevăzută. Să-i vorbești în acel moment înseamnă să stârnești un vânt de harpie, care va face totul țandări. Să-i vorbești în acel moment înseamnă să-i frângi inima.

O femeie își poate face și singură rău convingându-se până într-atât de inutilitatea ideilor sale, încât să-și piardă elanul, sau nereacționând când ceilalți își însușesc în mod insidios instrumentele și materialele ei de creație, ori neglijând pur și simplu să-și cumpere ustensilele necesare muncii sale creative, întrerupându-se frecvent sau permițându-i oricui să o întrerupă, până se alege praful de proiectul ei.

Dacă societatea în care trăiește femeia atacă funcția creativă a membrilor săi, dacă ciunește sau distruge arhetipurile ori le pervertește intențiile sau semnificația, ele vor fi integrate în acea stare deplorabilă în psihicul oamenilor, ca o forță căreia i-au fost frânte aripile, nu ca o sursă vie, generatoare de posibilități.

Dacă aceste elemente menite să asigure și să hrănească viața ei creativă, dar degradate și denaturate, sunt activate în această stare în psihicul femeii, este greu de înțeles ce nu e în regulă. Să suferi de un complex e cam același lucru cu a fi închisă într-un sac negru. E întuneric, nu vezi cine te-a prins. Știi doar că ai fost capturată. Suntem atunci temporar incapabile să ne organizăm gândurile sau prioritățile și, ca un animal ținut într-un sac, începem să acționăm fără să gândim, ceea ce poate fi foarte util uneori, dar nu și în acest caz.

Când procesul său de creație este otrăvit sau blocat, femeia îi dă sufletului „hrană amăgitoare”. Ea încearcă să ignore starea animusului. Mai frecventează câte un curs, mai citește câte ceva, dar tot ce face este lipsit de substanță. Și nu păcălește pe nimeni altcineva decât pe sine însăși.

Atunci când moare acest râu, femeia este golită în întregime de conținutul lui, văduvită de forța lui vitală. Hindușii spun că, fără Shakti, personificarea forței vitale feminine, Shiva, care întrupează capacitatea de a acționa, devine un cadavru. Ea este energia care dă viață principiului masculin care, la rândul-i, stimulează activitatea întregii lumi¹¹.

E necesar să existe deci un echilibru rezonabil între poluarea râului și purificarea lui, dar pentru aceasta, mediul său înconjurător trebuie să fie prielnic. E lucru știut: cu cât sunt mai puțin disponibile elementele de bază ca hrana, apa, securitatea și adăpostul, cu atât mai puține vor fi opțiunile. Și cu cât se reduc opțiunile, cu atât mai redusă va fi creativitatea, căci ea are nevoie de infinitele combinații ale tuturor lucrurilor.

Hidalgoul distructiv din poveste reprezintă o parte profundă, dar imediat recognoscibilă, a unei femei rănite. El este animusul ei, cel care o face să lupte, dar nu pentru a crea – adesea nici nu poate ajunge până

acolo – ci pentru a edifica un sistem de susținere interioară care să-i permită să creeze când vrea ea. Un animus sănătos este menit să ia parte la activitatea râului, și așa trebuie să fie. Bine integrat, devine un asistent care se îngrijește ca totul să meargă bine. Dar în povestea *Lloronei*, el preia controlul, împiedică dezvoltarea oricărei vieți noi și face tot ce poate pentru a domina viața psihicului. Când un animus rău intenționat deține o asemenea putere, femeia începe să-și disprețuiască propria muncă sau, la extrema cealaltă, să simuleze că face o muncă reală. În atare situație, femeii i se oferă tot mai puține alegeri creative. Animusul devine mereu mai puternic, înrobește femeia, îi denigrează munca, privând-o, într-un fel sau altul, de adevărata ei importanță. Și face lucrul acesta distrugând râul.

Să analizăm mai întâi caracteristicile generale ale animusului, să încercăm apoi să înțelegem cum se deteriorează viața creativă a unei femei atunci când animusul exercită o influență negativă, și să vedem ce poate și ce trebuie să facă femeia în atare circumstanță. Creativitatea trebuie să fie un act pe deplin conștient. Ea reflectă puritatea râului. Animusul, care reprezintă baza acțiunii exterioare, este bărbatul râului. Este administratorul. Este cel ce veghează asupra râului și-l protejează.

Bărbatul râului

Înainte de a înțelege ce a făcut bărbatul din poveste poluând râul, trebuie să știm că ceea ce reprezintă el este menit a fi o structură pozitivă în psihicul unei femei. Potrivit definiției jungiene clasice, animusul este forța sufletului femeilor, considerată masculină. Dar observațiile personale le-au determinat pe multe psihanaliste, printre care mă număr și eu, să respingă concepția clasică și să afirme că sursa revivifiantă a femeii nu este masculină, nici străină de ea, ci feminină și familiară¹².

Și totuși, conceptul masculin de animus are o mare relevanță. Există o strânsă legătură între femeile cărora le este frică să creeze, să-și exprime ideile, sau o fac fără respectul cuvenit ori în mod neglijent, și visele lor, în care pot apărea frecvent bărbați răniți sau care rănesc. În schimb, în visele femeilor cu o bună capacitate de manifestare exterioară, apare adesea, sub diverse chipuri, o figură masculină puternică.

Animusul poate fi considerat mai curând o forță care ajută femeile să acționeze în beneficiul lor în lumea exterioară și să-și exprime într-o

formă concretă gândurile și trăirile lor specific feminine – în plan emoțional, sexual, financiar, creativ etc. –, și nu ca o structură modelată după standardele masculine de dezvoltare impuse de cultură.

Figurile masculine din visele femeilor par să indice că animusul nu este sufletul femeii, ci „aparține” sufletului femeii, este „din” și „pentru” sufletul ei¹³. În forma sa echilibrată și neperversă, este în mod esențial un „făuritor de poduri”. Capacitățile sale fabuloase fac din acest personaj un fel de negustor al sufletului, care importă și exportă bunuri și cunoștințe. Alege ce e mai bun pe piață, obține cele mai bune prețuri, veghează ca schimbul să se facă corect și urmărește operațiunile de la un cap la altul.

Pentru a înțelege mai bine lucrul acesta, am putea, de pildă, să ne imaginăm că Femeia Sălbatică, Sinele sufletului, este artista, iar animusul, brațul acestei artiste¹⁴. Femeia Sălbatică este șoferul, iar animusul, cel ce pune în mișcare vehiculul. Ea compune cântecul, el scrie partitura. Ea inventează, el își oferă sfaturile. Fără el, piesa este creată în imaginație, dar niciodată nu va fi scrisă și niciodată nu va fi jucată. Fără el, scena poate fi plină până la refuz de actori, dar cortina nu se ridică niciodată, iar reflectoarele nu se aprind.

Dacă ar fi să definim animusul sănătos printr-o metaforă spaniolă, am spune că este *el agrimensor*, arpentorul, cel care cunoaște configurația terenului și măsoară cu instrumentele sale distanța dintre două puncte, trasează granițele și stabilește hotarele. Putem, de asemenea, să-l numim *el jugador*, jucătorul, cel care știe cum și unde să plaseze piesele pentru a câștiga puncte și a învinge. Acestea sunt câteva dintre aspectele cele mai importante ale unui animus puternic.

Animusul parcurge așadar drumul între două și, uneori, chiar trei teritorii: lumea subpământeană, lumea interioară și lumea exterioară. Toate ideile, toate sentimentele unei femei le ia cu el și le poartă prin aceste spații, în toate direcțiile, fiind sensibil față de oricare din aceste lumi. El îi aduce idei „de afară” și duce ideile Sinelui sufletului de cealaltă parte a podului, „la piață”, pentru a fi fructificate. Fără făuritorul și păstrătorul podului dintre lumi, viața interioară a femeii nu se poate manifesta cu forță în lumea exterioară.

Putem să nu-l numim animus. Putem folosi orice alt cuvânt sau imagine pentru a-l defini. Să nu uităm însă că astăzi în lumea feminină există o oarecare reticență în privința masculinului: pentru unele femei

este vorba de teama de „a avea nevoie de masculin”, iar pentru altele, de o dureroasă convalescență după ce, într-un fel sau altul, au fost strivite de el. În general, această atitudine este consecința traumelor care încep cu greu să se cicatrizeze, provocate de familie și cultură în epocile în care femeile erau tratate ca sclave, nu ca persoane cu drepturi depline. Sunt încă vii în amintirea Femeii Sălbatice vremurile când femeile talentate erau date deoparte ca un gunoi, când o femeie nu putea da viață unei idei decât dacă în secret o planta și o făcea să rodească într-un bărbat, care o prezenta apoi lumii ca fiind în exclusivitate a lui.

Dar, la urma urmelor, cred că nu putem respinge niciuna din metaforele care ne ajută să înțelegem și să fim. Eu nu aș putea lucra cu o paletă din care ar lipsi roșul, sau albastrul, sau galbenul. Nici voi, de altfel. Iar animusul este o culoare primară din paleta psihicului feminin.

Animusul sau natura contrasexuală a femeilor nu este, prin urmare, natura sufletului feminin, ci o inteligență psihică profundă, capabilă să acționeze și să se deplaseze între lumi, între diferitele centre ale psihicului. Această forță are capacitatea de a exterioriza dorințele eului și a le da viață, de a exprima nevoile și ideile sufletului, de a stimula creativitatea femeii în mod concret și vizibil.

Aspectul fundamental al unei dezvoltări pozitive a animusului îl reprezintă *exprimarea* concretă a unor gânduri, impulsuri și idei coerente. Chiar dacă vorbim aici de o dezvoltare pozitivă a animusului, se impune totuși o precizare: procesul formării unui animus integral este un proces conștient, bazat pe o constantă muncă de autoanaliză. Dacă nu ne examinăm la fiecare pas motivațiile și apetiturile, rezultatul va fi un animus puțin dezvoltat, care va vrea și va putea da curs în mod necugetat impulsurilor eului, ambițiilor oarbe și unui șir nesfârșit de pofte, fără a le analiza înainte. În plus, animusul este un element al psihicului femeii, care trebuie antrenat cu regularitate, pentru ca atât el, cât și ea, să poată acționa în mod integral. Dacă, în viața sa psihică, femeia neglijează acest animus util, el se atrofiază întocmai ca un mușchi care a stat imobil prea mult timp.

Deși unele femei consideră că natura femeii războinice, natura amazoanei, a femeii-vânător poate substitui acest element masculin al psihicului feminin, există, din punctul meu de vedere, mai multe straturi și nuanțe ale naturii masculine – ca de pildă o anumită capacitate intelectuală de a stabili limite, reguli, legi – extrem de valoroase pentru

femeile care trăiesc în lumea actuală. Aceste atribute masculine, nu izvo-răsc din temperamentul psihic instinctual al femeilor sub aceeași formă sau în aceeași tonalitate ca cele provenind din natura lor feminină¹⁵.

Trăind așadar într-o lume care cere atât meditație, cât și acțiune, consider foarte utilă folosirea conceptul de natură masculină, sau animus, în cazul femeilor. Când animusul este perfect echilibrat, devine un ajutor, un asistent, un iubit, un frate, un tată, un rege. Asta nu înseamnă că animusul este regele psihicului femeii, cum s-ar putea deduce din per-spectiva unei concepții patriarhale deformate, ci că există un aspect regal al psihicului feminin, care, dezvoltat corespunzător, acționează ca un mediator și servește cu dăruire natura sălbatică. În plan arhetipal, regele simbolizează o forță ce acționează în numele femeii și pentru binele ei, guvernând teritoriile psihice pe care ea și sufletul i le încredințează.

Așa ar trebui să fie, dar, în poveste, animusul urmărește alte obiec-tive, în detrimentul naturii sălbatice, și, pe măsură ce râul se umple de reziduuri, apa lui începe să otrăvească toate celelalte aspecte ale psihi-cului creativ, și îndeosebi copiii încă nenăscuți ai femeii.

Ce se întâmplă când psihicul îi dă animusului putere deplină asupra râului, iar această putere este rău folosită? Când eram copil, cineva mi-a spus că binele și răul sunt la fel de ușor de făcut. Nu pare însă a fi așa. E mult mai greu să păstrezi râul curat, decât să-l lași să se murdărească. Se înțelege de la sine că menținerea purității râului este o provocare cu care se confruntă fiecare dintre noi. Să sperăm că vom reuși să găsim o soluție pentru a rezolva problema poluării cât mai repede și cât mai bine posibil.

Ce se întâmplă însă dacă ceva pune stăpânire pe curentul creativ, făcându-l mai murdar și mai murdar? Și dacă suntem prinse în cap-cană? Și dacă, într-un mod oarecum pervers, nu numai că începe să ne placă, dar chiar profităm de lucrul acesta, îl folosim pentru a ne câștiga pâinea, ne simțim vii prin el? Și dacă ne servim de el pentru a ne da jos din pat dimineața, pentru a merge în vreun loc și pentru a deveni „cineva” în proprii noștri ochi? Acestea sunt capcanele care ne așteaptă pe fiecare dintre noi.

Hidalgoul din poveste reprezintă, un aspect „putred”, ca să spunem așa, al psihicului feminin. Este corupt, trage foloase de pe urma fabri-cării otrăvurilor și este, într-un fel sau altul, obligat să ducă o viață insa-lubă. E ca un rege ce guvernează, condus de poftă nesănătoase. Nu e

înțelept și niciodată nu va putea fi iubit de femeia pe care pretinde că o servește.

Ideal este ca femeia să aibă în psihicul său un animus devotat, puternic, vizionar, care să audă tot ce se petrece în lumea exterioară, dar și în lumea subpământeană, capabil să anticipeze ce va urma, luând decizii și făcând dreptate în lumina celor văzute și simțite de el în toate lumile. Dar cel din poveste este infidel. În psihicul femeii, rolul animusului – reprezentat de *hidalgo*, rege sau mentor – este de a o ajuta să-și dezvolte potențialitățile, să-și atingă obiectivele și să-și concretizeze ideile și idealurile la care ține ea cel mai mult, de a aprecia justețea și integritatea lucrurilor, de a se ocupa de arme, de a elabora strategii când e amenințată, de a reuni toate teritoriile ei psihice.

Când animusul devine o amenințare, cum se întâmplă în poveste, femeia își pierde încrederea în propriile-i decizii. Pe măsură ce, din cauza unilateralității lui, animusul se debilitează prin minciunile și furtişagurile sale, prin comportamentul său față de ea, apa râului devine dintr-o necesitate vitală un element la fel de periculos ca un asasin plătit. Poluarea sufocă atunci viața râului, iar foametea cuprinde pământul.

„A crea” vine din latinescul *creare*, care înseamnă „a da viață, a face ceva ce înainte nu exista”¹⁶. Faptul de a bea apă din râul poluat este cauza încetării vieții interioare și, prin urmare, și a vieții exterioare. În poveste, poluarea provoacă malformațiile copiilor, iar copiii simbolizează noile idei, noile idealuri. Ei reprezintă capacitatea noastră de a face ceva ce înainte nu exista. Realizăm că s-a produs o astfel de alterare a noului potențial când începem să ne punem la îndoială capacitățile și mai ales dreptul nostru de a gândi, de a acționa sau de a fi.

Femeile talentate, chiar și atunci când își afirmă creativitatea, chiar și atunci când din mâinile, din condeiul, din făptura lor ies lucruri minunate, continuă să se întrebe dacă sunt cu adevărat scriitoare, pictorițe, artiste, oameni. Și evident sunt, dar se complac adesea în a se tortura singure, punând sub semnul întrebării ceva ce este adevărat. Țăranca este o țărăncă adevărată când își plimbă privirea peste pământul său și planifică lucrările de primăvară. Floarea este o floare adevărată mai înainte chiar ca bobocul ei să se desfacă. Copacul este un copac adevărat când încă e o sămânță, și va continua să fie tot atât de adevărat și atunci când va fi foarte bătrân. Adevărat este tot ce are viață.

Animusul se dezvoltă diferit de la femeie la femeie. El nu-i o creatură perfect formată, născută din coapsa vreunui zeu. Deși are unele calități innăscute, nu este mai puțin adevărat că trebuie să „crească”, să fie instruit și antrenat. Obiectivul său este să devină o forță puternică, directă. Dar când numeroasele forțe din sânul culturii și din noi însene debilează animusul, un soi de oboesală, de descurajare sau de indiferență, pe care unii o numesc „neutralitate”, se interpune între lumea interioară a psihicului și lumea exterioară a paginii albe, a pânzei neatinse, a ringului de dans sau a sălii de consiliu care ne așteaptă. Acest „ceva” – în general neînțeles sau rău folosit – murdărește râul, îmbăcsește gândirea, înțepenește penelul și condeiul, blochează articulațiile, înăbușă orice idee nouă, iar noi suferim.

Se întâmplă un lucru foarte ciudat în psihic: în cazul unui animus negativ, orice tentativă a femeii de a crea acționează asupra lui ca un detonator, astfel că el lansează imediat atacul. Ea își ia condeiul, iar fabrica începe să-și scuipe otrăvurile în râu. Ea vrea să se înscrie la vreun curs, să studieze ceva, dar se oprește la jumătatea drumului, sufocată de lipsa sprijinului, a susținerii interioare. Femeia accelerează, dar continuă să rămână pe loc. Și se înmulțesc proiectele nefinalizate, broderiile neterminate, răzoarele de flori neplantate, călătoriile niciodată făcute, scrisorile niciodată trimise, limbile străine niciodată învățate, lecțiile de muzică abandonate, pânzele lăsate pe șevalet, într-o nesfârșită așteptare...

Acestea sunt stiluri de viață deformate. Sunt copiii otrăviți ai *Lloronei*. Și toți sunt aruncați din nou în apele poluate ale râului, care le-au făcut deja atât de mult rău. În cele mai bune circumstanțe arhetipale, ar putea renaște, ca pasărea Phoenix din propria cenușă, sub o formă nouă. Dar aici e ceva în neregulă cu animusul și, de aceea, femeia întâmpină dificultăți în discernerea impulsurilor, în manifestarea și implementarea ideilor sale în lume. Iar fluviul este atât de plin de dejecțiile complexelor, încât nicio viață nouă nu se mai poate naște.

Iar acum vine partea cea mai grea: trebuie să intrăm în noroi și să ne căutăm darurile prețioase, îngropate sub el. Trebuie, precum *Llorona*, să dragăm râul în căutarea vieții noastre creative. Și încă ceva, la fel de greu: trebuie să curățăm râul pentru ca *Llorona* să poată vedea, așa încât și ea, și noi, să găsim sufletele copiilor și să ne aflăm din nou pacea, ca să putem din nou crea.

Datorită puterii sale enorme de a subaprecia femininul și incapacității de a înțelege natura mediatoare a masculinului, cultura agravează efectele nocive ale „fabricilor” și ale poluării¹⁷. Destul de frecvent, cultura menține animusul femeii în exil, punând una din acele imposibile și absurde întrebări pe care complexe le consideră pertinente și în fața căreia multe femei se intimidază: „Dar ești o scriitoare (artistă, mamă, fiică, soră, soție, iubită, muncitoare, dansatoare) *adevărată*, ești un om *adevărat*?”, „Ești *cu adevărat* înzestrată (talentată, capabilă)?”, „Ai de spus ceva *cu adevărat* important (care să ajute omenirea, să vindece cancerul)?”

Când animusul e preocupat să fabrice produse psihice negative, nu e de mirare că performanțele femeii scad pe măsură ce-i scade încrederea în propria capacitate de creație. Femeile în această situație îmi spun că „nu știu cum să iasă” din tipicul blocaj în fața paginii albe sau cum să elimine cauzele care-l provoacă. Animusul lor absoarbe tot oxigenul din râu, iar ele sunt „teribil de obosite”, simt că „li se scurge energia”, nu reușesc „să se pună în mișcare” și au senzația că „ceva le împiedică”.

Salvarea râului

Natura viață-moarte-viață face ca destinul, relațiile, iubirea, creativitatea să evolueze conform unor tipare ample, firești, urmând această ordine: creație, creștere, plenitudine, disoluție, moarte, incubatie, creație și așa mai departe. Furtul sau absența ideilor, gândurilor, sentimentelor este rezultatul unui flux perturbat. Iată cum putem salva râul:

Acceptând hrana. Așa începe limpezirea râului. Dacă femeia respinge complimentele sincere pentru viața ei creativă, e clar că râul a fost poluat. Poluarea poate fi minoră, ca de pildă atunci când femeia răspunde cu un aer indiferent: „Ce drăguț din partea ta să-mi faci un asemenea compliment”; sau problemele râului pot fi destul de grave: „O, vechitura asta?” sau „Nu ești în toate mințile!”, ca și în cazul unui răspuns defensiv: „Da, sunt grozavă! Cum de nu ți-ai dat seama până acum?” Toate aceste atitudini denotă existența unui animus rănit. Râul lucrurilor bune curge în această femeie, dar este imediat otrăvit.

Pentru a inversa procesul, femeia trebuie să învețe să accepte complimentele, să le savureze și să lupte împotriva animusului răutăcios care

vrea să-i spună elogiatorului: „Asta crezi tu. N-ai idee câte greșeli a făcut... Nu vezi ce pacoste e?” etc.

Complexele negative sunt atrase cu precădere de ideile cele mai interesante, mai frumoase, mai revoluționare, de formele de creativitate cele mai îndrăznețe. Nu avem altă soluție: trebuie să găsim un animus care să facă ordine, iar pe cel vechi să-l lăsăm să se odihnească, cu alte cuvinte, să-l trimitem în arhivele psihicului, în acel strat unde sunt păstrate impulsurile și catalizatorii ce și-au pierdut substanța. Acolo devin simple obiecte, încetând a mai fi actori sau afecte.

Fiind sensibile. Așa se purifică râul. Lupii duc o viață extraordinar de creativă. În fiecare zi iau zeci de decizii, hotărăsc în ce direcție să meargă, apreciază distanțele, se concentrează asupra prăzii, evaluează șansele, fructifică oportunitățile, se mobilizează pentru a-și atinge obiectivele. Abilitatea lor de a descoperi ceea ce este ascuns, capacitatea de a-și uni intențiile, de a se concentra asupra rezultatului dorit și de a lupta pentru a-l obține, sunt tocmai calitățile necesare omului în demersul său creativ.

Pentru a crea, trebuie să știm să răspundem. Creativitatea este capacitatea de a fi sensibile la tot ce ne înconjoară, de a alege din sutele de gânduri, sentimente, acțiuni și reacții ce se nasc în noi și de a reuni totul într-un răspuns, într-o expresie, într-un mesaj unic, plin de sens, de pasiune, de spiritul momentului. În acest sens, pierderea mediului în care creăm ne limitează la o singură alegere, ne privează de gândurile, de sentimentele noastre, sau ne constrânge să le reprimăm ori să le cenzurăm și să nu acționăm, să nu vorbim, să nu facem, să nu fim.

Fiind sălbatice. Așa se curăță râul. La început, râul nu este poluat, noi îl poluăm. Râul nu seacă, noi îi blocăm cursul. Dacă vrem să-i redăm libertatea, trebuie să lăsăm viața noastră ideativă să se elibereze, să curgă, fără nicio stavilă, fără să cenzurăm nimic la început. Așa e viața creativă, rod al unui paradox divin. E un proces pur interior. Pentru a crea, trebuie să vrem să fim complet idioate, să stăm pe un tron purtat de un măgar, lăsând să ne țâșnească rubine din gură. Atunci râul va curge, iar noi vom putea sta în mijlocul torentului, cu șorțurile întinse ca să adunăm în ele cât de mult putem duce.

Începând. Așa se curăță un râu poluat. Vă e teamă cumva că s-ar putea să nu reușiți? Atunci, începeți numaidecât. Dacă va fi să eșuați, veți eșua și o veți lua de la capăt. Dacă veți rata din nou, veți rata... Ei și? Veți începe din nou. Nu eșecul ne paralizează, ci lipsa curajului

de a o lua de la început. Vă e teamă că ceva ar putea sări să vă muște? Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, înfrunțați-l numaidecât! Îl veți învinge și veți putea merge mai departe. Veți depăși frica. Este mai bine să luați taurul de coarne, decât să vă ascundeți în spatele fricii ca să nu curățați râul.

Protejându-ne timpul. Așa evităm poluanții. Cunosco o pictoriță plină de temperament care trăiește aici, în Munții Stâncoși, și care, în zilele când pictează sau meditează, agață de lanțul ce barează drumul spre casa ei o plăcuță pe care stă scris: „Astăzi lucrez și nu primesc vizite. Știu, vei crede că asta nu se referă la tine, pentru că tu ești consultantul meu financiar, agentul meu sau prietenul meu cel mai bun. Dar e valabil și pentru tine”.

O altă prietenă, sculptoriță, își pune la poartă următoarea inscripție: „Nu deranjați decât dacă am câștigat la loto sau dacă cineva l-a văzut pe Isus Cristos pe autostradă”. După cum vedeți, animusul pozitiv știe să-și traseze granițele.

Perseverând. Cum eliminăm complet această poluare? Stăruind, pentru ca nimic să nu împiedice menținerea în activitate a unui animus bine integrat, continuându-ne inițiativele care țin suflet și făuresc aripi – lucrările noastre artistice, reparațiile noastre psihice – indiferent că ne simțim puternice sau nu, indiferent că suntem pregătite sau nu. Legându-ne, dacă trebuie, de catarg, de scaun, de masa de scris – de orice loc al nostru unde creăm. Este esențial, chiar dacă adeseori e dureros, să alocăm timpul necesar și să nu ocolim sarcinile grele, inerente efortului de a atinge măiestria. Viața creativă, cea autentică, cere sacrificii.

Punând o dată pentru totdeauna piciorul în prag și spunând: „Îmi place mult mai mult viața mea creativă decât să contribui la propria mea oprimare”, vom elimina sau transforma complexele negative care apar pe parcurs – visele ne vor ghida în această ultimă etapă a drumului. Dacă ne-am maltrata copiii, asistentele sociale ne-ar bate la ușă. Dacă ne-am purta rău cu animăluțele noastre, Societatea pentru Protecția Animalelor ni le-ar lua. Dar nu există nicio Patruță a Creativității sau o Poliție a Sufletului care să intervină dacă ne încăpățânăm să ne înfometăm sufletul. Numai noi putem veghea asupra Sinelui sufletului nostru, asupra animusului nostru eroic. Nu-i de ajuns să le dăm apă o dată pe săptămână, o dată pe lună sau chiar o dată pe an. Fiecare își

are propriile sale ritmuri circadiene. Au nevoie de noi, de apa muncii noastre de creație, în fiecare zi.

Protejându-ne viața creativă. Pentru a evita *hambre del alma*, înfometarea sufletului, trebuie să vedem unde e problema și s-o remediem. Să ne dedicăm zilnic muncii noastre de creație. Să nu permitem niciunui gând, niciunui bărbat, niciunei femei, niciunui coleg, niciunui prieten, niciunei religii sau activități profesionale, niciunei voci răutăcioase să ne ducă la înfometare. Iar dacă-i musai, atunci să le-arătăm colții.

Realizându-ne creațiile cu grijă. Să ne construim acel adăpost de cunoaștere și căldură și să-i transferăm întreaga noastră energie. Să ne străduim să atingem un echilibru între responsabilitatea prozaică și extazul personal. Să ne protejăm sufletul, să ducem o viață creativă de calitate. Să nu permitem propriilor noastre complexe, culturii în care trăim, gunoiului intelectual și nici sforăitoarelor vorbării politice, aristocratice sau pedagogice să ne-o fure.

Hrănind viața noastră creativă. Deși sunt multe lucruri sănătoase și hrănitoare pentru suflet, majoritatea intră în una din cele patru categorii fundamentale de alimente ale Femeii Sălbatică: timp, dăruire, pasiune și independență. Să ne facem o rezervă consistentă din toate acestea. Ele mențin limpezi apele râului.

Când este din nou curat, râul poate curge liber. Producția creativă a femeii sporește, și continuă apoi să crească și să descrească urmând un ritm natural. Orice nouă contaminare s-ar produce va fi neutralizată imediat. Râul redevine sistemul nostru de alimentare. Putem să ne scăldăm în el fără teamă, să bem fără grijă din apa lui și să liniștim sufletul chinuit al *Lloronei*, vindecându-i copiii și înapoindu-i mamei lor. Putem opri procesul poluant al fabricii și putem instala un nou animus. Putem acum trăi așa cum ne place lângă râu, ținând în brațe numeroșii noștri copii și arătându-le chipul lor frumos, oglindit în apa cea cristalină.

Concentrarea și fabrica de vise

Povestea Fetița cu chibrituri este cunoscută în America de Nord mai ales în versiunea aparținând lui Hans Christian Andersen. Tema sa fundamentală o constituie lipsa hranei, lipsa concentrării și consecințele lor. Este o poveste foarte veche și o întâlnim, în diferite versiuni, în întreaga lume. Uneori, eroul este un cărbunar care folosește ultimii cărbuni pentru

a se încălzi, cufundat într-o reverie ce-l poartă înapoi, în trecut. În unele versiuni, în locul chibriturilor este folosit un alt simbol, ca de pildă în povestea *Micul florar*, unde un om cu inima zdrobită privește pierdut în miezul ultimelor sale flori, în timp ce viața i se stinge.

Privite superficial, pot părea povești lacrimogene sau excesiv de sentimentale, dar ar fi o eroare să nu le aprofundăm. Ele reprezintă, în esență, expresia profundă a unui psihic hipnotizat negativ până într-atât, încât viața reală, viața adevărată și vibrantă începe să „moară” în spirit¹⁸.

Această versiune a *Fetiței cu chibrituri* o știu de la mătușa Katerina, venită în America după cel de-al Doilea Război Mondial. În timpul războiului, micul ei sat din Ungaria fusese ocupat în trei rânduri de trei armate inamice diferite. Ea își începea întotdeauna povestea zicând că nu-i bine să ai vise dulci în vremuri amare și că, în vremuri grele, visele trebuie să fie și ele puternice, reale, vise care, dacă vom munci cu râvnă și ne vom bea laptele în sănătatea Fecioarei Maria, se vor împlini.

Fetița cu chibrituri

A FOST ODATA o fetiță sărmană. Nu avea nici mamă, nici tată, și trăia în pădurea întunecată. La marginea pădurii era un sat, iar fetița știa că acolo poate să cumpere chibrituri cu o jumătate de penny și să le vândă apoi pe stradă cu un penny întreg. Dacă vindea destule chibrituri, putea să-și cumpere o coajă de pâine, să se întoarcă la culcușu-i din pădure și să doarmă acolo îmbrăcată în hainele ei de toată ziua, singurele pe care le avea.

Veni iarna și, cu ea, gerul. Fetița nu avea pantofi, iar stofa paltonașului ei se subțiasse într-atât, încât puteai să vezi prin ea. Picioarele, la început vinete de frig, erau acum albe, la fel ca degetele mâinilor și vârful nasului. Umbla pe străzi, implorând trecătorii: „Cumpărați-mi, vă rog, chibriturile.” Nimeni însă nu se oprea, nimeni nu o băga în seamă.

Așa că, într-o seară, fetița își zise: „Am chibrituri... Aș putea face un foc să mă încălzesc.” Numai că n-avea nici lemne, nici surcele. Se hotărî totuși să aprindă chibriturile.

Se puse jos, întinse picioarele și scăpără primul chibrit. În aceeași clipă, frigul și zăpada dispărură ca prin farmec. În locul vârtejurilor de nea, fetița văzu o odaie frumoasă, cu o sobă mare din teracotă verde

închis, cu porțiță din fier forjat. Soba dogorea atât de tare, că aerul în jurul ei se vălurea. Se ghemui lângă sobă... Era minunat!...

Dar, brusc, soba dispăru. Fetița stătea din nou în zăpadă, tremurând de frig. Scăpără atunci al doilea chibrit. Flacăra luminează zidul casei lângă care ședea, și acum putea chiar să vadă prin el. În camera din spatele zidului era o masă mare, acoperită cu o pânză albă ca neaua, pe care erau frumos orânduite farfurii din cel mai alb porțelan. În mijloc, pe un platou, ședea o rață rumenă, tocmai scoasă din cuptor. Dar, chiar în clipa când fetița întinse mâna spre ea, totul se risipi ca un fum.

Se trezi din nou în zăpadă, însă n-o mai dureau nici coapsele, nici genunchii. Frigul îi mușca acum pieptul și brațele, așa că aprinse al treilea chibrit.

În flacăra celui de-al treilea chibrit, copila văzu un brad de Crăciun, un brad mare și frumos, împodobit cu lumânări albe, cu globuri de sticlă și panglici de mătase. Străluceau în el atâtea și atâtea luminițe, că nici nu le-ar fi putut număra.

Ridică privirea spre vârful aceluia brad uriaș, care creștea, creștea mereu... Vârful trecu de plafon și se pierdu în cele din urmă printre stelele cerului. O stea scânteietoare străbătu bolta și, văzând-o, fetița își aminti de vorbele pe care maică-sa i le spusese odată, demult: „Când moare un om, cade o stea.”

Chiar atunci, ca din senin, apărură bunica ei, atât de iubitoare, atât de bună... Fetița era în culmea fericirii. Bunica își scoase șorțul, o înfășură în el și-o strânse cu putere în brațe, iar ei îi era atât de bine...

Dar bunica începu să dispară. Și fetița aprinse repede încă un chibrit, ca s-o mai țină pe bunică cu ea... și încă unul... și încă unul... și amândouă, fetița și bunica, se ridicară împreună la cer, acolo unde nu e nici frig, nici foame, nici durere. Iar dimineața, între case, oamenii o găsiră zăcând nemișcată, degerată de frig. Fetița plecase pentru totdeauna.

Reprimarea fanteziei creatoare

Fetița trăiește într-un mediu în care nimănui nu-i pasă de ea. Dacă vă aflați într-un astfel de mediu, părăsiți-l. Nimeni nu apreciază ceea ce are ea, mici luminițe în vârful unor bețișoare, reprezentând începutul

oricărei posibilități de creație. Dacă sunteți într-o situație similară, întoarceți spatele și plecați. Psihic vorbind, condiția ei îi oferă puține opțiuni. Ea s-a resemnat să rămână în „locul” pe care viața i l-a destinat. Refuzați să o faceți. Când Femeia Sălbatică este pusă cu spatele la zid, ea nu capitulează: își scoate ghearele, luptă.

Ce-ar fi trebuit să facă fetița cu chibrituri? Dacă instinctele i-ar fi fost intacte, ar fi avut atâtea posibilități din care să aleagă. Să meargă în alt sat, să se ascundă într-o căruță, să se adăpostească într-un depozit de cărbuni... Femeia Sălbatică ar fi știut ce să facă. Dar fetița cu chibrituri demult n-o mai știe pe Femeia Sălbatică. Fetița sălbatică e înghețată; e doar o umbră, rătăcind ca în transă.

Pentru ca râul vieții creative să curgă, este esențial să fim inconjurate de oameni iubitori, care ne susțin și ne stimulează creativitatea. Altfel, înghețăm. Corul vocilor interioare și exterioare ne hrănește atunci când observă starea în care ne aflăm și are grijă să ne încurajeze sau, dacă e necesar, să ne ofere sprijin. Nu știu exact de câți prieteni avem nevoie, dar în mod cert trebuie să fie cel puțin unul sau doi care să ne spună că talentul nostru – oricare ar fi acesta – este *pan de cielo*, pâine cerească. Orice femeie are dreptul la un cor de elogii.

Când stau afară în frig, femeile tind să viseze, în loc să acționeze. Aceste vise le anesteziază. Cunosced femeii pe care natura le-a înzestrat cu o voce minunată; altele sunt povestitoare înăscute: aproape tot ce le iese din gură e plin de prospețime și de rafinament. Dar se simt singure sau oarecum neîndreptățite să se folosească de darurile lor. Sunt timide, iar timiditatea ascunde adeseori un animus înfometat. Le este greu să se simtă susținute din interior, sau de prieteni, de familie, de comunitate.

Pentru a nu avea soarta fetiței cu chibrituri, trebuie să facem un lucru esențial. Să refuzăm să ne pierdem vremea cu cei ce nu aprobă arta sau viața noastră. Sună cam dur, dar e adevărat. Altfel, îmbrăcate în zdrențele fetiței cu chibrituri, vom fi silite să ducem o viață restrânsă, care va îngheța orice gând, orice speranță, talentele noastre, scrisul, pictura, teatrul, dansul...

Fetița cu chibrituri ar fi trebuit să caute în primul rând căldura. Dar nu așa se întâmplă în poveste. Ea încearcă în schimb să vândă chibriturile, sursa ei de căldură. Procedând astfel, privează femininul de căldură, de bogăție, de înțelepciune, și împiedică dezvoltarea ei ulterioară.

Căldura e un mister. Ne vindecă, ne regenerează. Destinde tensiunile, intensifică mișcarea, misterioasa nevoie de a fi, zborul virginal al noilor idei. Apoi căldura ne apropie tot mai mult unii de alții.

Fetița cu chibrituri trăiește într-un mediu neprielnic dezvoltării sale. Nu are nici căldură, nici lemne, nici surcele. Ce-am face noi dacă am fi în locul ei? Înainte de toate, am refuza să ne hrănim cu genul de fantezii cărora le dă viață, aprinzând chibriturile. Există trei categorii de fantezii. Prima este sursă de plăcere: un fel de prăjitură pentru suflet, ca atunci când visăm cu ochii deschiși. A doua este imaginația intențională. Această fantezie seamănă foarte bine cu o ședință de planning. Ne putem folosi de ea ca de un vehicul care să ne conducă la acțiune. Toate izbânzile – psihice, spirituale, financiare, artistice – încep cu reverii de acest gen. Există și un al treilea tip de fantezie, care blochează totul. Ea ne împiedică să acționăm adecvat în momentele critice.

Din nefericire, acesteia din urmă i se abandonează fetița cu chibrituri. Este o fantezie fără legătură cu realitatea. Femeia trăiește cu impresia că nu se poate face nimic sau că este mult prea greu, și atunci se cufundă în visare. Uneori, totul se petrece în mintea ei. Uneori, o sticlă de alcool, o seringă – sau lipsa lor – dă viață reveriilor. Uneori, vehiculul este fumul ierburilor sau nopțile pe care ar vrea atât de mult să le uite, nopți petrecute în camere străine, în compania unor necunoscuți. Femeile în această situație se joacă în fiecare noapte de-a fetița cu chibrituri și se trezesc în fiecare dimineață înghețate de frig. Sunt multe forme de a ne deconcerta.

Ce ar putea schimba lucrurile și restabili stima și iubirea de sine? Trebuie să găsim o soluție complet diferită de cea a fetei cu chibrituri. Trebuie să ne ducem ideile într-un loc unde să fie susținute. Aflarea unui mediu prielnic este un pas extrem de important, ca și scopul în sine. Puține sunt femeile care reușesc să creeze bazându-se exclusiv pe forța lor. Noi avem nevoie să ne bată încurajator pe umăr multe aripi de îngeri.

Oamenii au mai tot timpul idei minunate: să vopsească pereții în culoarea care le place, să elaboreze un proiect la care să participe toți locuitorii orașului, să facă plăci de faianță pentru baie, iar dacă sunt într-adevăr frumoase, să și vândă din ele, să-și reia studiile, să-și vândă casa și să călătorească, să aibă un copil, să renunțe la ceva și să înceapă altceva, să meargă pe drumul lor, să ajute la repararea unei nedreptăți, să-i apere pe cei neajutorați...

Proiectele de acest fel trebuie încurajate. Ele au nevoie de sprijin vital, de oameni *calzi*. Fetița cu chibrituri umblă în zdrențe de-atâta amar de vreme, încât îi pare firesc. Nimeni, în situația ei, nu s-ar putea dezvolta. Avem nevoie, ca și plantele, să ne putem întoarce după soare. Dar trebuie să existe un soare. Trebuie deci să ne *mișcăm*, nu putem rămâne pe loc. Trebuie să facem ceva pentru a schimba lucrurile. Dacă nu ne mișcăm, vom rămâne în stradă să vindem chibrituri.

Prietenii care ne iubesc și privesc cu afecțiune viața noastră creativă sunt cel mai bun soare din lume. Dacă, asemeni fetei cu chibrituri, o femeie nu are prieteni, angoasa, sau uneori furia, o îngheață. Dar și dacă are prieteni, nu întotdeauna aceștia sunt un soare. Ei pot să-i ofere mângâiere, în loc să o informeze despre starea ei de înghețare progresivă. O consolează, ceea ce nu-i totuna cu a-i oferi îngrijire și căldură. Grija și căldura sufletească hrănesc femeia și o pun în mișcare. Sunt un fel de grâu psihic.

Să consolezi înseamnă, de pildă, să-i spui cuvinte frumoase unei plante care suferă, fiindcă stă într-un ungher întunecat. Dar să o îngrijești și să o hrănești înseamnă să o scoți afară, la soare, să o uzi și după aceea să-i vorbești.

Femeia înghețată, lipsită de atenția celorlalți și de căldura lor sufletească, tinde să se piardă în nesfârșite fantezii sterile. Dar, chiar și așa, înghețată, trebuie să refuze reveria consolatoare. E o reverie care ucide. Știm cât de periculoase pot fi aceste fantezii: „Într-o zi...” „Dacă aș avea cel puțin...”, „El o să se schimbe...”, „Dacă aș învăța să mă controlez...”, „Când voi fi cu adevărat pregătită... Când voi avea destul x, y, z... Când copiii vor fi mari... Când mă voi simți mai sigură... Când voi întâlni pe altcineva... Când...” etc. etc.

Fetița cu chibrituri are o bunică interioară care, în loc să-i strige: „Trezește-te! Scoală-te! Oricât de mult te-ar costa, caută căldura!”, o antrenează într-o viață de vis, o duce cu ea în „rai”. Dar raiul nu-i este de niciun folos Femeii Sălbatice, fetei sălbatice captivă și nici fetei cu chibrituri. Asemenea fantezii consolatoare nu trebuie cu niciun chip întreținute. Sunt distrageri seducătoare și letale de la adevărata lucrare.

Vânzând chibriturile, singurele care i-ar putea ține de cald, fetița din poveste face un comerț păgubos. Văduvite de iubirea binefăcătoare a mamei sălbatice, femeile se află într-o situație similară unui regim de supraviețuire în lumea exterioară. Eul încearcă să reziste cum poate cu

hrana minimală ce-o găsește în exterior și se întoarce noapte de noapte acolo de unde a plecat, pentru a se prăbuși în somn, epuizat.

Fetița cu chibrituri nu se poate deschide către viitor, căci existența ei mizerabilă e ca un cârlig în care ea se atârână în fiecare zi. În timpul inițierilor, petrecerea unei perioade semnificative de timp în condiții dificile face parte dintr-un proces care urmărește să desprindă omul de tot ce înseamnă confort și plăcere. La fel ca în riturile de trecere, respectiva etapă inițiativă se încheie și, în urma acestei „șlefuirii”, femeia începe o viață creativă și spirituală nouă și înțeleaptă. Dar pentru cea care împărtășește soarta fetei cu chibrituri, s-ar putea spune că inițierea acționează exact pe dos. Condițiile ostile nu-i aduc profunzime, ci distrugere. Trebuie luat totul de la zero, într-un alt mediu, cu alt gen de susținere și alte călăuze.

Din perspectivă istorică, mai ales în psihologia masculină, boala, exilul și suferința sunt considerate frecvent eliberări inițiatice, uneori de o mare importanță. Dar pentru femei există alte arhetipuri de inițiere, venind din psihismul lor și din particularitățile lor fizice. Capacitatea de a da viață este unul dintre ele; puterea sângelui este un alt arhetip, precum și faptul de a iubi sau de a fi obiectul unei iubiri benefice. A primi binecuvântarea cuiva pentru care femeia are o deosebită considerație, a beneficia de învățăturile și sprijinul unei persoane mai în vârstă, toate acestea sunt inițieri intense, care își au propriile lor tensiuni și renașteri.

Am putea spune că fetița cu chibrituri este foarte aproape și în același timp foarte departe de etapa tranzitorie a mișcării și a acțiunii, care i-ar fi desăvârșit inițierea. Ea dispune, în mizera ei existență, de elementele necesare unei experiențe inițiatice, dar nu are pe nimeni, nici înăuntrul, nici în afară, care să-i conducă procesul psihic.

În plan psihic, în sensul cel mai negativ, iarna își pune sărutul morții – răceala – pe tot ce atinge. Răceala condamnă la moarte orice relație. Când vrei să distrugi ceva, e de ajuns să-l tratezi cu răceală. Îndată ce gândurile, sentimentele și acțiunile îngheață, nicio relație nu mai e posibilă. Când oamenii vor să renunțe la ceva din ei înșiși sau să rupă relațiile cu cineva, îl ignoră, îl abandonează, îl țin la distanță, se feresc din calea lui ca să nu-l mai audă, să nu-l mai vadă. Aceasta e situația din psihicul fetei cu chibrituri.

Copila umblă pe străzi și roagă trecătorii să-i cumpere chibriturile. Scena aceasta ilustrează un aspect dintre cele mai deconcertante, tipic femeilor cu instincte rănite: oferirea luminii la un preț de nimic. Lumi-nițele din vârful chibriturilor amintesc de luminile mai puternice ale tigvelor înfipite în pari, din povestea Vasilisei. Ele reprezintă înțelepciunea, dar mai presus de orice, iluminează conștiința, preschimbând întunericul în lumină, reaprinzând ceea ce a fost stins. Focul este simbolul principal al reînnoirii sufletului.

Fetița cu chibrituri se află acum în mari nevoi. Ea cerșește, oferind lumină – așadar ceva mult mai valoros decât acel penny primit în schimb. Indiferent că un astfel de schimb inegal are loc în psihicul nostru sau îl experimentăm în lumea exterioară, rezultatul este același: o pierdere suplimentară de energie. Și, atunci, femeia nu mai reușește să-și satisfacă propriile nevoi. Ceva vrea să trăiască și imploră, însă nu primește niciun răspuns. Asemenea Sofiei, spiritul înțelepciunii la greci, femeia ia lumina din abis, dar o irosește în fantezii inutile. Partenerii mediocri, șefii incorecți, situațiile de exploatare, complexe negative de tot felul conduc femeia spre aceste alegeri.

Când fetița se hotărăște să aprindă chibriturile, își folosește resursele pentru a visa, nu pentru a acționa, își consumă energia pe ceva efemer. Iar asta se vede clar în viața unei femei. Vrea, de pildă, să-și continue studiile, dar îi trebuie trei ani pentru a decide ce facultate să urmeze. Vrea să picteze, dar, neavând unde să-și expună tablourile, nu face din pictură o prioritate. Vrea să facă una sau alta, dar niciodată nu are timp să învețe, să-și dezvolte sensibilitatea sau aptitudinile. Are zeci de caiete pline de vise, dar, fascinată să le interpreteze, nu se poate servi de semnificația lor pentru a acționa. Ea știe că trebuie să plece, să înceapă, să termine, să meargă, dar nu face nimic din toate acestea.

Și înțelegem foarte bine de ce. Când sentimentele unei femei sunt înghețate, când ea nu reușește să se mai simtă, când sângele său și pasiunea nu mai ajung la hotarele psihicului, când este disperată, o viață imaginară este infinit mai plăcută decât tot ce se află sub ochii ei. Neavând lemne de foc, micile flăcări ale chibriturilor sale îi ard psihicul, ca și cum ar fi o buturugă mare și uscată. Psihicul începe să-și joace singur feste. El trăiește acum în focul ireal în care toate dorințele sunt împlinite. Dar o astfel de fantezie e la fel ca minciuna pe care, tot repetând-o, ajungem și noi să o credem.

Acest gen de angoasă de schimbare, când problemele sunt minimalizate prin simplul fapt de a imagina cu entuziasm soluții nerealiste sau vremuri mai bune, afectează nu doar femeile. Este piatra de încercare a întregii umanități. Soba din visul fetei cu chibrituri reprezintă gândurile pline de căldură. Este în același timp un simbol al centrului, al inimii, al căminului. Ceea ce visează fetița este prin urmare sinele său adevărat, inima psihicului, căldura casei interioare.

Dar, brusc, soba dispare. Fetița cu chibrituri, ca toate femeile aflate în aceeași situație psihică, se trezește din nou în zăpadă. Reveria de acest tip este deci efemeră, dar extrem de nocivă. Ea nu arde nimic altceva decât propria noastră energie. Și, deși recurge adesea la fanteziile sale pentru a rămâne caldă, femeia continuă să înghețe.

Fetița aprinde alte chibrituri. Fiecare fantezie se stinge și, de fiecare dată, copila se trezește afară, în ger. Când psihicul îngheață, femeia se întoarce întotdeauna la sine. Ea aprinde acum cel de-al treilea chibrit. Trei este numărul magic din basme, momentul când ar trebui să se întâmple ceva. Dar, în cazul de față, imaginația eclipsează total acțiunea, și nimic nou nu se întâmplă.

Ironia sortii face să existe în această poveste un pom de Crăciun, un brad, un copac cu frunze persistente, simbol precreștin al vieții veșnice. Am fi putut crede că asta o va salva, această idee a arborelui mereu verde, a sufletului în continuă creștere, în continuă evoluție. Camera însă nu are plafon. Ideea vieții nu poate fi conținută în psihic. Iluzia a preluat conducerea.

Bunica este atât de caldă, atât de bună, și totuși ea este ultima doză de morfină, ultima picătură de cucută. O cufundă în somnul morții. În sensul său cel mai negativ, acesta este somnul complacerii, somnul letargiei: „Totul e bine, voi rezista...”, somnul refuzului: „Voi privi lucrurile dintr-o altă perspectivă.” Este somnul reveriei nocive, în care sperăm că toate suferințele noastre vor dispărea ca prin farmec.

E un fapt psihic confirmat: atunci când libidoul sau energia scade până la limita la care respirația nu mai aburește oglinda, apare întotdeauna o imagine a naturii viață-moarte-viață, simbolizată aici de bunică. Este menirea ei să apară în clipa morții, să țină în incubatie sufletul care și-a lăsat în urmă învelișul, să aibă grijă de el până când va putea renaște.

Este desigur un alt aspect minunat al psihicului. Chiar și într-un final atât de tragic ca cel al fetei cu chibrituri, există o rază de lumină. Când o femeie a suferit atât de mult, Femeia Sălbatică a psihicului îi insuflă din nou viață spiritului ei, oferindu-i încă o șansă de a acționa în folosul său. Având totuși în vedere suferința ce-o provoacă, este mult mai indicat să ne vindecăm dependența de fantezii decât să așteptăm, sperând să fim înviați din moarte.

Reînnoirea focului creator

Să ne imaginăm acum că totul merge bine, intențiile noastre sunt clare, nu evadăm din realitate, trăim în armonie cu noi, cu lumea, iar viața noastră creativă înflorește. Un singur lucru mai lipsește: să știm ce trebuie să facem nu *dacă*, ci *când* ne deconcertăm; altfel spus, când suntem, pentru o vreme, la capătul puterilor. Cum? După toate aceste eforturi, încă mai riscăm să ne deconcertăm? Da, dar numai temporar, și este firesc. Iată, în acest sens, o foarte frumoasă poveste pe care noi, în familia noastră, am intitulat-o *Trei fire de păr de aur*.

Se spune că poveștile au aripi. Cunoscut multe povești ce vin din Carpați, munți deasupra cărora au zburat împreună cu familia mea adoptivă maghiară atunci când membrii săi au fost nevoiți să-și părăsească satele de baștină din pricina războaielor. Au rămas o vreme în Urali, apoi au traversat oceanul și au venit în America de Nord, iar poveștile născute din experiențele lor i-au însoțit, de-a lungul întinselor păduri, până în regiunea Marilor Lacuri.

Tante Kata, care a crescut în Europa de Est, vindecătoare înzestrată și creatoare de rugăciuni, mi-a transmis micul nucleu al poveștii *Trei fire de păr de aur*. În cercetările mele, am descoperit câteva povești celtice și teutone care folosesc lăitmotivul „părului de aur”, dar sunt foarte diferite. Lăitmotivul sau tema centrală a unei povești reprezintă ecouri arhetipale în psihic. Aceasta e natura arhetipurilor – lasă o părțică din ele însele în punctul de contact cu psihicul. Ca reprezentări simbolice, uneori lasă o urmă a trecerii lor prin viața, visele, gândurile oricărui muritor. Arhetipurile, care numai Dumnezeu știe unde-și au sălașul, constituie, ca să spunem așa, un ansamblu de instrucțiuni psihice care, străbătând timpul și spațiul, își oferă înțelepciunea fiecărei noi generații.

Povestea vorbește despre modalitatea de a ne recentra. Să te recentrezi înseamnă să auzi, să simți și să urmezi îndemnurile inimii. Multe femei reușesc foarte bine lucrul acesta, dar când pierde conexiunea, se risipesc precum penele dintr-o pernă sfâșiată.

Este esențial să avem un conținător unde să păstrăm tot ceea ce natura sălbatică ne face să auzim și să simțim. Pentru unele femei, acesta este jurnalul în care-și notează până și cea mai ușoară adiere de vânt; pentru altele, este arta lor, dansul, scrisul, pictura. Vă amintiți de Baba Iaga? Ea zboară prin văzduh într-o puiă. Cu alte cuvinte, are un recipient în care poate pune tot felul de lucruri. Are deci un mod stăpânit de a gândi și de a se deplasa dintr-un loc în altul. Această stăpânire de sine este așadar soluția problemei pierderilor de energie. Aceasta și încă ceva. Să vedem...

Trei fire de păr de aur

ODATĂ, ÎNTR-O NOAPTE ADÂNCĂ – una din acele nopți întunecate când pământul e negru și copacii par mâini noduroase pe cerul albastru-închis – un moșneag mergea de unul singur prin pădure, clătînându-se, aproape orb din pricina crengilor care-i biciuiau fața. Într-o mână, ținea un felinar, a cărui flacără se făcea tot mai mică.

Avea părul gălbui și lung, dinții crăpați și îngălbeniți, unghiile galbene și încovoiate. Spatele lui era rotund ca un sac de făină, iar pielea brațelor și soldurilor atârna în falduri de slab ce era.

Se prindea de câte-un copac și înainta puțin, se prindea apoi de alt copac, și așa, din copac în copac, suflând greu, mergea prin pădure de parcă vâslea.

Oasele picioarelor îl ardeau ca focul. Încheieturile îi scârțâiau la fiecare pas, precum bufnițele din copaci, dar el se târa înainte, prin întuneric. Undeva, departe, se zărea o luminiță tremurândă, o căsuță, un foc, un loc de popas, iar moșneagul se îndrepta anevoie într-acolo. Ajunse în cele din urmă în fața ușii, istovit... Lumina felinarului se stinse, și bătrânul se prăbuși pe prag.

Înăuntru, o bătrânică ședea dinaintea unui foc care ardea vesel în cămin. Băbuța alergă spre el, îl ridică și-l duse lângă foc. Îl ținea în brațe așa cum își ține mama pruncul. Se așază în balansoar și începu să-l

legene. Astfel ședeau amândoi, moșneagul acela atât de slab, că părea un sac de oase, și bătrâna aceea zdravănă, care-l legăna murmurând: „Gata, gata... Nu-i nimic... Gata, gata...”

Toată noaptea îl legăna și, spre revărsatul zorilor, bătrânul – ooh! – întineri. Era acum un flăcău chipeș, cu părul de aur, cu mâini și picioare lungi și puternice. Dar ea îl legăna mai departe: „Gata, gata... Nu-i nimic... Gata, gata...”

Zorii zilei se apropiau tot mai mult, iar tânărul devenise un copil frumos, cu părul auriu ca spicul de grâu.

Când prinse a miji de ziuă, bătrâna îi smulse iute trei fire de păr și le aruncă, iar ele căzură pe dalele pardoselii cu zgomot prelung, cristalin: „Tiiiiiiiiing! Tiiiiiiiiing! Tiiiiiiiiing!”

Copilul sări atunci din poala ei și alergă spre ușă. Ajuns în prag, se întoarse o clipă spre bătrână și-i zâmbi. Era atâta lumină în zâmbetul lui!... Se răsuci apoi și zbură spre cer, devenind soarele strălucitor al dimineții¹⁹.

Noaptea totul e altfel. De aceea, pentru a înțelege această poveste, trebuie să ne afundăm într-o stare de conștiință nocturnă, o stare în care percepem instantaneu și cel mai mic zgomot. Noaptea suntem cel mai aproape de noi, de ideile, de sentimentele noastre profunde, pe care nu le percepem cu aceeași intensitate în timpul zilei.

În mitologie, noaptea este tărâmul Mamei Nyx, cea care a creat lumea. Este Străbuna Mumă a Zilelor, una din vrăjitoarele Vieții și ale Morții. Când într-o poveste e noapte, știm că ne aflăm în subconștient, pe care *San Juan de la Cruz*, Sfântul Ioan al Crucii*, îl numea „noaptea întunecată a sufletului”. În povestea noastră, noaptea reprezintă un timp când energia, întruchipată de omul cel bătrân, scade tot mai mult. Este momentul ultimilor noștri pași pe un drum important.

Pierderea concentrării înseamnă pierderea energiei. Iar cea mai mare greșală este să alergăm dintr-o parte într-alta, încercând s-o recuperăm. Nu trebuie să alergăm. Trebuie, așa cum vedem în poveste, să ne așezăm și să ne legănăm. Calmul, răbdarea și legănatul reinnoiesc ideile.

* Juan de Yepes Álvarez (1542-1591) scriitor și preot spaniol, fondator al Ordinului Carmelitanilor Desculți, venerat ca sfânt în Biserica Catolică (*n. trad.*).

Să-și țină ideea în brațe, să o legene cu răbdare este pentru unele femei un lux. Femeia Sălbatică ne spune însă că este o necesitate.

Lupii știu foarte bine lucrul acesta. Când apare vreun intrus, ei pot să mârâie, să latre sau chiar să-l muște, dar pot la fel de bine rămâne la o distanță considerabilă, alăturându-se grupului lor și stând liniștiți în familie. Ei stau și respiră împreună. Pieptul lor se înalță și coboară ritmic. Se recentrează, își recapătă echilibrul, se cufundă în ei înșiși pentru a decide ce vor face. Și hotărâsc „să nu facă nimic deocamdată, ci doar să stea acolo, să respire, să se legene”.

Sunt totuși momente când ideile nu funcționează de la sine sau sunt greu de pus în practică, când ne deconcertăm. Asta face parte dintr-un ciclu natural și survine când ideea a început să se învechească sau când am pierdut capacitatea de a o vedea dintr-o nouă perspectivă. Am îmbătrânit și scârțăm din toate încheieturile precum bătrânul din poveste. Există multe teorii privind blocajele creativității. Adevărul este însă că blocajele ușoare vin și se duc ca vântul – cu excepția blocajelor psihice despre care am vorbit mai devreme: neputința de a ajunge la propriul nostru adevăr, teama de a fi respinse, frica de a spune ceea ce știm, neîncrederea în propriile noastre capacități, poluarea curentului vital, alegerea de a rămâne în mediocritate sau de a fi copia palidă a altcuiva etc.

Această poveste e minunată, căci ea descrie întregul ciclu al unei idei, luminița firavă – ideea însăși – ce se consumă și aproape se stinge, acesta fiind, de altfel, un aspect al ciclului ei natural. Când în basme se întâmplă ceva rău, înseamnă că trebuie încercat altceva, introdusă o energie nouă, chemat cineva care poate să ajute, un vindecător, o forță magică.

Aici din nou o vedem pe bătrâna *La Que Sabe*, femeia de două milioane de ani, „cea care știe”. Cine stă în brațele ei lângă foc, se vindecă, renaște²⁰. Or, tocmai spre acest foc, spre aceste brațe se îndreaptă bătrânul, căci, fără ele, ar muri.

Bătrânul e ostenit din pricina muncilor pe care noi i le-am dat. Ați văzut vreodată o femeie muncind de parc-ar mânia-o dracii de la spate, pentru ca dintr-odată să se prăbușească și să nu mai poată face un singur pas? Ați văzut vreodată o femeie dedicându-se trup și suflet unei cauze sociale pentru ca, într-o bună zi, s-o ia la fugă strigând: „La dracu’ cu toate!” Animusul ei a ajuns la capătul puterilor și are nevoie să-l legene *La Que Sabe*. Femeia a cărei energie sau idei sunt obosite, învechite ori

complet secătuite, trebuie să știe drumul către această bătrână *curandera* și să-i ducă animusul său sleit de puteri spre a-l reinnoi.

Lucrez cu multe femei profund dedicate problemelor sociale. La finalul acestui ciclu, sunt invariabil epuizate și se târăsc anevoie prin pădure, scârțâind din toate încheieturile, în timp ce flacăra felinarului lor abia mai pâlpâie. Într-un astfel de moment ele spun: „Gata! M-am săturat! Renunț. O să le dau înapoi ecusonul, legitimația, permisul meu...” Vor să emigreze în Noua Zeelandă. Sau să se instaleze în fața televizorului: vor ronțai biscuiți cu soia și niciodată nu vor mai privi pe fereastră la lumea de afară. Își vor cumpăra pantofi ieftini, se vor muta într-un orașel în care nu se întâmplă niciodată nimic... Pe scurt, de-acum înainte își vor vedea numai și numai de viața lor, se vor schimba radical... etc. etc.

Oricare ar fi modalitatea prin care intenționează să-și refacă puterile, și chiar dacă vorbesc astfel doar din pricina oboselii profunde și frustrării, le încurajez spunându-le că un răgaz ar fi o idee excelentă, că e timpul să se odihnească. La care ele sar ca arse: „Să mă odihnesc! Cum aș putea să mă odihnesc când lumea se prăbușește sub ochii mei?”

Dar, la urma urmelor, o femeie trebuie să se odihnească, să se echilibreze, să se recentreze. Trebuie să întinerească, să-și recapete energia. Ea crede că nu-i posibil, și totuși se poate, căci cercul femeilor – fie ele mame, studente, artiste sau activiste – se închide întotdeauna pentru a umple golul lăsat de cele care pleacă să se destindă un pic. Femeia care creează trebuie să se poată odihni pentru a-și relua mai târziu munca ei intensă. Ea trebuie să meargă la bătrâna din pădure, cea care poate să-i redea vigoarea, Femeia Sălbatică într-una din multiplele sale ipostaze. Femeia Sălbatică *se așteaptă* ca animusul să fie din când în când epuizat. Nu o surprinde să-l vadă prăbușindu-se în pragul ușii. E pregătită. Nu va alerga spre noi, speriată. Pur și simplu ne va ridica și ne va ține în brațe până ne vom recăpăta forțele.

Nici noi nu ar trebui să intrăm în panică atunci când ne pierdem elanul ori ne deconcertăm. La fel ca bătrâna din poveste, trebuie, cu calm, să ne păstrăm ideea, să stăm o vreme în compania ei. Oricare ar fi obiectivul nostru – dezvoltare personală, problemele lumii, relațiile afective – animusul întotdeauna va obosi. În cursul unor acțiuni de lungă durată, ca de pildă terminarea studiilor, finalizarea unui manuscris sau

a unei opere, îngrijirea unei persoane bolnave, vine întotdeauna un moment când energia, odată tânără, îmbătrânește, scade, nu mai curge.

Este bine ca femeile să știe lucrul acesta încă de la început, căci, de regulă, oboseala le ia prin surprindere. Iar ele încep să se vaite, să vorbească de eșec, de incompetență. Dar nu! Această pierdere de energie este firească. E un lucru absolut natural.

Atribuirea unei forțe inepuizabile masculinului este o eroare. E vorba în acest caz de o introiecție culturală ce trebuie smulsă din psihic. Această concepție eronată face ca atât energiile masculine din peisajul interior, cât și bărbații din respectivul mediu cultural să aibă, involuntar, sentimentul eșecului atunci când obolesc sau au nevoie să se odihnească. Toată lumea are nevoie, firește, de un răgaz pentru a-și reface forțele. Modul în care operează natura viață-moarte-viață este ciclic și este valabil pentru orice și pentru oricine.

În poveste, trei fire de păr sunt aruncate pe dalele pardoselii. Există în familia mea o vorbă: „Aruncă puțin aur pe pământ!” Ea vine de la expresia *desprender las palabras* care, în tradiția povestitorilor, *cuentistas*, și vindecătorilor din familia mea, înseamnă să elimini câteva cuvinte din poveste pentru a-i da mai multă forță.

Părul este simbolul gândirii, a ceea ce emană din cap. Smulgându-i copilului câteva fire de păr, va deveni cumva mai ușor, mai luminos. Tot așa o idee sau o inițiativă obosită poate să strălucească și mai mult dacă eliminăm o parte din ea, precum sculptorul care, înlăturând straturile de marmură, dezvăluie forma ascunsă dedesubt. O excelentă modalitate de a ne reinnoi, de a ne întări intenția sau acțiunea care dă semne de oboseală, este să ne debarasăm de unele idei și să ne concentrăm asupra obiectivului.

Smulgeți așadar trei fire din intenția voastră și aruncați-le pe pământ. Ele acționează atunci ca un deșteptător, producând în cugetul femeii un zgomot asemănător unei sonerii care va conduce la reluarea activității. Sunetul pe care-l scot în cădere unele dintre ideile noastre anunță începutul unei noi ere sau o nouă oportunitate.

În realitate, bătrâna *La Que Sabe* curăță metodic latura masculină de uscăciuni. Știm că tăindu-i crengile uscate, copacul crește mai viguros. Știm de asemenea că tunzând anumite plante, ele devin mai stufoase. Pentru Femeia Sălbatică, ciclul de creștere și descreștere este natural. E un proces străvechi, ancestral. Odinioară, acesta era modul în care abordau

femeile lumea ideilor și manifestările lor obiective, iar bătrâna din povestea *Trei fire de păr de aur* ne învață din nou cum se face.

Care ar fi deci sensul acestei regenerări, al acestei centrări, al acestei dorințe de a recupera ce am pierdut și de a alerga cu lupii? Ele toate urmăresc să ne ducă la esența lucrurilor din viața fiecăreia dintre noi, căci acolo se află plăcerea noastră, bucuria noastră, acolo este paradisul nostru – un loc în care avem timp și libertatea de a fi, de a hoinări, de a ne uimi, de a scrie, de a cânta, de a crea, un loc în care nu există teamă. Când lupii presimt plăcerea sau pericolul, la început rămân complet nemișcați. Par niște statui, perfect concentrați, ca să audă, să vadă, să simtă ce e *acolo*, în forma sa cea mai elementară.

Iată ce ne oferă natura sălbatică: capacitatea de a vedea ce este în fața noastră; trebuie doar să ne concentrăm atenția, oprindu-ne să privim, să auzim, să mirosim, să atingem, să gustăm. Această concentrare face apel la toate simțurile noastre, inclusiv intuiția. Către această lume se îndreaptă femeile spre a-și recăpăta glasul, valorile, imaginația, clarvederea, poveștile, amintirile ancestrale. Toate acestea necesită focalizare și creativitate. Dacă v-ați deconcertat, stați liniștite. Luați-vă ideea și legați-o. Păstrați-o în parte, restul aruncați-l, și se va reînnoi. Nu-i nevoie de nimic altceva.

Căldura: Recuperarea sexualității sacre

Zeițele murdare

O ființă locuiește străfundurile sălbatice ale naturii feminine. Este natura noastră senzorială și, ca orice ființă întreagă, își are propriile sale ritmuri naturale și nutriționale. Este curioasă, relațională, clocotind de energie uneori, mult mai calmă alteori. Este sensibilă la stimuli ce acționează asupra simțurilor: muzică, mișcare, hrană, pace, liniște, frumusețe, întuneric¹.

Este acel aspect al naturii feminine plin de căldură. Dar nu o căldură orientată exclusiv spre relația sexuală, ci un foc lăuntric, a cărui flacără crește și scade în mod ciclic. Grație energiei astfel eliberate, femeia acționează așa cum consideră de cuviință. Căldura unei femei nu este o stare de excitare sexuală, ci o stare de intensă sensibilitate senzorială care include sexualitatea sa, fără a se limita însă numai la ea.

S-ar putea scrie pagini întregi despre felul cum se uzează și se abuzează de natura senzorială a femeilor și despre modul în care ceilalți și ele înseleață acest foc, nesocotindu-i ritmurile naturale, sau caută să-l stingă complet. Să ne concentrăm însă asupra unui alt aspect, fundamental sălbatic, a cărui căldură ne încălzește inima. În epoca modernă, s-a acordat prea puțină atenție acestei exprimări senzoriale, ba chiar a fost adeseori, și în multe locuri, complet interzisă.

Există un aspect al sexualității feminine care, în antichitate, se numea obscenitate sacră – dar nu în înțelesul actual al termenului, ci cu sensul de înțelepciune a sexualității pline de spirit. A existat odinioară un cult al zeițelor, dedicat în parte unei sexualități feminine ireverențioase. Departe de a fi vulgare, riturile urmăreau să ilustreze aspecte ale inconștientului, care, și în ziua de azi, continuă să rămână misterioase și neexplorate.

Însăși ideea caracterului sacru al sexualității, mai precis, al obscenității ca aspect al sexualității sacre, este esențială pentru natura sălbatică. În culturile matriarhale, existau zeițe ale obscenității, numite astfel datorită lascivității lor prefăcute și inocente în același timp. Limbajul curent face dificilă înțelegerea termenului de „zeiță obscenă” fără nicio conotație vulgară. E de ajuns să aruncăm o privire în dicționare, unde cuvântului „obscen” – provenind din vechiul cuvânt ebraic *ob*, care înseamnă vrăjitor, vrăjitoare – îi corespunde cuvântul „murdar” și noțiunea de impuritate asociată lui. Vom înțelege atunci motivul pentru care acest aspect al străvechiului cult al zeitelor a fost alungat în meandre subterane.

În ciuda acestei defăimări, fragmente ale unor povești din cultura universală au supraviețuit diferitelor epurări. Ele ne arată că obscenitatea nu are nimic vulgar; seamănă mai curând unei creaturi fantastice, care ne-am dori din toată inima să devină una din prietenele noastre cele mai bune.

Acum câțiva ani, când am început să spun „povești cu zeițe murdare”, ascultătoarele mele zâmbeau, apoi izbucneau în râs auzind isprăvile femeilor, reale sau mitologice, care foloseau sexualitatea, senzualitatea, pentru a transmite o idee, pentru a alina tristețea sau a stârni râsul și a îndrepta astfel ceva ce, în psihic, mergea prost. M-a surprins mult și modul cum râdeau femeile în asemenea situații. Trebuiau mai întâi să lase deoparte educația lor, potrivit căreia un astfel de râs nu era demn de o doamnă.

Iar eu am văzut cum acest „comportament de doamnă” într-o situație neadecvată sufocă realmente femeia, în loc să o lase să respire. Râzând, alternăm rapid expirația și inspirația. De la kineziologie și alte metode de terapie corporală, ca de pildă Hakomi, știm că respirația ne face să simțim emoțiile și că trebuie să ne ținem respirația când vrem să nu simțim nimic.

Râzând, femeia respiră din plin, și atunci poate simți senzații interzise. Dar nu de senzații este vorba, ci de o atenuare a emoțiilor și, în unele cazuri, de remedii ale emoțiilor, cum ar fi, bunăoară, eliberarea plânsului

* Cuvântul englez *dirt* (în engleza medie *drit* – excrement, provenind probabil din islandeză) și-a extins semnificația, incluzând și sensul de murdărie, la propriu (gunoi, noroi, praf etc.) și la figurat: necinstit, josnic, obscen, deocheat, vulgar, trivial (*n. trad.*).

refulat, recuperarea amintirilor uitate sau ruperea lanțurilor ce încâtușează personalitatea senzuală.

Mi-a devenit limpede că importanța acestor străvechi zeițe ale obscenității se datorează capacității lor de a relaxa ceea ce era prea încordat, de a elibera tensiunile, de a alunga melancolia, de a transmite corpului o stare care nu are nimic a face cu intelectul, de a facilita aceste tranziții. Corpul e cel ce râde auzind povestea coiotului, a unchiului Trungpa² și altele aidomilor. Prin zburdălnicia și umorul lor, zeițele obscene administrează o formă de medicament vital sistemului nervos și endocrin.

Următoarele trei povești simbolizează obscenitatea în sensul atribuit aici termenului – un fel de încântare sexuală/senzuală care provoacă o emoție benefică. Două sunt vechi, una este modernă, și sunt dedicate zeițelor murdare. Le-am numit astfel, pentru că au rătăcit sub pământ multă vreme. În sens pozitiv, ele aparțin pământului fertil, noroiului psihicului – substanța creatoare din care provine întreaga artă. În fapt, zeițele murdare reprezintă un aspect al Femeii Sălbatice, aspect sexual și sacru în același timp.

Baubo - Zeița pântecului

Există o expresie plastică: *Ella habla por en medio en las piernas*, „vorbește dintre picioare”. Întâlnim pretutindeni în lume astfel de povestioare „dintre picioare”, așa cum este povestea zeiței Baubo din Grecia antică, numită „zeița obscenității”. Are și alte nume, *Iambé*, de pildă, și se pare că grecii ar fi preluat-o din culturi mult mai vechi. Zeițe sălbatice arhetipale viață-moarte-viață ale sexualității sacre și fertilității au existat din timpuri imemorabile.

Un singur text despre zeița Baubo a ajuns până la noi, de unde deducem că cultul său a fost distrus și îngropat sub avalanșa numeroaselor invazii. Am convingerea că undeva, poate sub dealurile și pădurile lacustre ale Europei și Orientului, zac templele dedicate ei, pline de odoare și statuete din os³.

Nu este deci o întâmplare că nu s-a prea auzit vorbindu-se de Baubo, dar să nu uităm că un singur fragment arhetipal poate conține imaginea întregului. Iar noi deținem acest fragment sub forma unei povești în care apare Baubo, una din cele mai fermecătoare și mai pitorești divinități din Olimp. Iată versiunea mea de *cantadora*, întemeiată pe

vestigiile sălbatice ale acestei zeități, ce încă se mai văd licărind în mitologia greacă post-matriarhală și în imnurile homerice⁴.

MAMA PĂMÂNT, Demetra, avea o fată foarte frumoasă, Persefona, pe numele ei. Într-o zi, jucându-se pe o pajiște, Persefona zări o floare de o rară frumusețe și întinse mâna să o culeagă. În aceeași clipă, pământul prinse a se cutremura, și o prăpastie fără fund se căscă chiar acolo, sub ochii ei îngroziți. Din măruntaiele pământului ieși însuși Hades, zeul infernului, mare și puternic, într-un car negru, tras de patru cai suri.

Hades o înșfăcă pe fată și o sui iute în carul său. Pe pajiște îi rămaseră doar voalurile și sandalele. Tot mai adânc înlăuntrul pământului își mână el apoi caii. Țipetele Persefonei se auzeau din ce în ce mai slab, în timp ce prăpastia se închidea încet deasupra lor, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Strigătele copilei se auziră răsunând pe coastele munților și vuiet de plânsete se înalță din fundul mărilor. Demetra auzi munții strigând. Auzi apele chemând. O liniște stranie cuprinse apoi întreg pământul și miros de flori strivite umplu aerul.

Demetra își smulse coroana, își desprinse vălurile-i negre și zbură deasupra pământului ca o pasăre uriașă, strigându-și fără încetare fiica.

Noaptea, o babă ce ședea la gura unei peșteri le spuse suratelor sale că în ziua aceea auzise trei Țipete: un glas tânăr urlând îngrozit, un altul strigând după ajutor și un al treilea, bocetul unei mame.

Persefona era de negăsit. Și astfel începu pentru Demetra lungă, disperată căutare a fiicei multiubite. Demetra urlă, plânse, strigă, răscoli pământul întreg, întrebă peste tot dacă nu-i văzuse nimeni fata, ceru îndurare, își cerși moartea... În zadar... Nu izbuti nicidecum să dea de urma scumpei sale fiice.

Și, în crunta-i durere, ea, cea care de-o veșnicie făcea să crească totul în lume, blestemă toate câmpurile roditoare de pe fața pământului:

— Să piară!... Să piară!... Să piară!...

Din pricina blestemului ei, niciun copil n u se mai naștea, nici grâne pentru pâine nu mai creșteau, nici flori pentru sărbători, nici ramuri pentru morți. Totul era sortit pieirii. Pământul uscat și pieptul sec nu mai puteau hrăni pe nimeni.

Demetra nu-și mai purta nici sieși de grijă. Hainele îi erau mânjite de noroi, părul îi atârna în șuvițe. Cumplită îi era durerea, dar nu se lăsă. După nesfârșite, zadarnice căutări, se prăbuși în cele din urmă lângă o fântână, într-un sat unde nimeni nu o cunoștea. Ședea acolo, reze-mată de piatra rece, când iată că apărură o femeie. În fine, ceva ce aducea a femeie. Și arătarea se-apropia dănțuind, unduindu-și provocator șoldurile și săltându-și sânii de mama focului. Când o văzu, fără să vrea Demetra se pomeni zâmbind.

Dansatoarea era de-a dreptul năucitoare: cap ea nu avea, sfârcurile erau ochii ei, iar despicătura dintre picioare, gura. Ei, și cu această dră-gălașă gură, începu a-i zice Demetrei fel și fel de povestioare, una mai deochetă decât alta. Demetra zâmbi, prinse apoi a chicoti și, în cele din urmă, izbucni de-a binelea în râs. Și uite așa stăteau și râdeau amân-două: mica zeiță a pântecului, Baubo, și marea zeiță, Mama Pământ, Demetra.

Dar tocmai râsul acesta îi alungă Demetrei tristețea, dându-i putere să-și caute mai departe fiica. Cu ajutorul zeiței Baubo, al bătrânei Hecate și al zeului soarelui, Helios, căutările îi fură încununate de succes. Persefona fu înapoiată mamei sale, iar lumea întreagă, pământul și pântecul femeilor legară iarăși rod.

Am avut întotdeauna o slăbiciune pentru micuța Baubo, care îmi este infinit mai dragă decât orice altă zeiță din mitologia greacă, și poate chiar decât orice alt personaj. Este neîndoielnic descendenta zeitelor neolitice ale pântecului, acele misterioase statuete fără cap, și uneori fără picioare și brațe. Nu pot fi numite zeițe ale fertilității. Sunt mult mai mult decât atât. Sunt talismanele șuetei femeilor – genul acela de conversații pe care femeile nu le-ar purta niciodată, dar niciodată, în prezența unui bărbat, decât poate numai în niște împrejurări cu totul ieșite din comun.

Aceste mici statuete reprezintă o sensibilitate și forme unice în lume, sânii, buzele vulvei, prin intermediul cărora femeia trăiește senzații pe care numai ea le poate cunoaște. Iar râsul în hohote este unul din cele mai bune medicamente de care poate dispune o femeie.

Dintotdeauna am fost convinsă că obișnuitele conversații la o cafea sunt o reminiscență a unui străvechi ritual feminin, ritual în care femeile

se adună, vorbesc deschis, își împărtășesc secretele, râd ca nebunele și se simt revigorate. Iar când se întorc acasă, totul merge mai bine.

Uneori e destul de greu de convins bărbatii să se retragă, pentru ca femeile să poată rămâne singure. Știu doar că, odinioară, femeile își îndemneau bărbatii să meargă „la pescuit”. Acest străvechi șiretlic le permitea să-și satisfacă nevoia lor de a trăi din când în când într-o atmosferă exclusiv feminină, singure sau în compania altor femei. Este un ciclu feminin natural.

Energia masculină este formidabilă, este extraordinară... Dar uneori e ca atunci când mănânci prea multă ciocolată. După aceea, vrei doar orez rece câteva zile și supă goală, ca să-ți speli stomacul. Trebuie să facem și asta din când în când.

Apoi mica zeiță a pântecului, Baubo, sugerează ideea foarte interesantă că puțină obscenitate poate alunga tristețea. Și e adevărat că unele tipuri de râs, provocate de aceste povestioare – picante până la a deveni chiar dezgustătoare – pe care și le spun femeile, stimulează libidoul. Asemenea povești reaprend în femei pofta de viață.

Includeți așadar în arsenalul vostru autovindecător mici povești deocheate tip Baubo. Sunt remedii puternice. Aceste povestioare pot nu numai să alunge depresia, dar și să înlătore accesele de furie, și să vă facă astfel mai fericite. Încercați și vă veți convinge.

Cât despre celelalte două aspecte din povestea lui Baubo, nu vă pot da prea multe detalii, ele fiind subiecte despre care se discută numai în grupuri restrânse și numai între femei. Pot să vă spun doar atât: Baubo are încă o particularitate – ea vede cu sfârcurile. Pentru bărbatii, e un mister, dar când le vorbesc femeilor despre asta, ele dau cu putere din cap și spun: „Știi ce vrei să spui!”

A vedea cu sfârcurile este, indubitabil, o capacitate senzorială. Mame-loanele sunt organe psihice sensibile la temperatură, frică, furie, zgomot. Sunt un organ de simț, ca și ochii.

Iar „a glăsui cu vulva” înseamnă, în plan simbolic, a grăi cu *prima materia*, nivelul cel mai profund, cel mai sincer al adevărului: gura supremă. N-ar mai fi de adăugat decât că Baubo vorbește din filonul cel mai adânc al minei, literalmente din profunzime. În povestea Demetrei căutându-și fiica, nimeni nu știe ce i-o fi istorisit Baubo. Dar ne-am putea imagina...

Năzdrăvăniile pe care Baubo i le-a înșirat Demetrei trebuie să fi fost despre acești transmițători și receptori admirabil concepuți, organele genitale. Și, dacă-i așa, îmi închipui că Baubo trebuie să-i fi spus o poveste în genul celei ce urmează, pe care am auzit-o acum câțiva ani din gura administratorului unui campus de rulote din orașul Nogales. Își zicea Old Red și pretindea că în venele lui curge sânge indian.

Bătrânul Red nu-și pusese proteza și trecuseră mai multe zile de când barba lui nu mai văzuse briciul. Soția sa, bătrâna Willowdean, era o femeie simpatică, al cărei chip încă mai păstra urmele frumuseții de altădată. Mi-a povestit, de altfel, că, în urma unei încăierări iscate într-un bar, s-a ales cu nasul spart. Aveau trei Cadillac-uri, dar niciunul nu mergea. Aveau și un câine chihuahua pe care-l țineau închis într-un țarc de copil, în bucătărie. El era genul de bărbat care nu-și scoate pălăria nici când merge la toaletă.

Eram în căutare de povești și tocmai parcasem micuța mea rulotă pe terenul lor.

— Cunoașteți vreo poveste de prin părțile astea? am întrebat, referindu-mă, firește, la zona în care trăiau și împrejurimile ei.

Asta l-a înveselit teribil pe bătrânul Red, care îi aruncă o privire șugubeață soției și, zâmbind poznaș, o provocă:

— Ce-ar fi să-i spun povestea coiotului Dick⁵?

— Red, nu!... Orice, dar nu povestea asta!

— Ba i-o spun, se încăpățână el.

Willowdean își îngropă fața în mâini și, aproape neauzit, murmură:

— Red, nu-i spune povestea asta! Vorbesc serios.

— Ba i-o spun, și chiar acum, draga mea Willowdean.

Willowdean se întoarse pe scaun, acoperindu-și ochii cu mâna, ca și cum brusc ar fi devenit oarbă.

Și iată ce mi-a istorisit bătrânul Red, precizând că povestea o auzise „de la un indian navajo, care o auzise de la un mexican, care o auzise de la un indian hopi”.

A FOST ODATĂ un coiot pe nume Dick. Și Dick al nostru era cel mai șiret, dar și cel mai nătâng animal de pe fața pământului. Mereu își dorea câte

ceva și mereu păcălea pe unul și pe altul ca să obțină ce voia. În rest?... Dormea.

Ei bine... într-o zi, pe când coiotul Dick dormea dus, mădularul său, plictisit la culme, hotărî să-l lase și să plece să se distreze de capul lui. Așa că se desprinsе încetișor și o luă la sănătoasa... bineînțeles, topăind, de vreme ce n-avea decât un singur picior.

Topăia și topăia... și atât era de fericit, că, fără să-și dea seama, ieși de pe cărare și intră în pădure, unde – o, nu! – nimeri direct în urzici.

— Uhhh!... Ah, ce mă mănâncă! urla el, înnebunit. Ajutor!... Ajutor!...

Toată zarva aceea reuși, într-un târziu, să-l trezească pe bietul Dick. Buimac, cu ochii cârpiți de somn, întinse mâna, căutându-și manivela cu care obișnuia el să se pună în mișcare, dar manivela, ia-o de unde nu-i! Coiotul o luă atunci la fugă, ținându-și mâna între picioare. Își găsi în cele din urmă mădularul, care era într-o stare vrednică de plâns. Dick își scoase cu grijă zburdalnicul cocoșel din urzici, îl mângâie ca să-l liniștească și-l puse înapoi la locul lui.

Bătrânul Red râdea ca un nebun, cu accese de tuse, cu ochii aproape ieșiți din orbite.

— Ei, asta-i povestea coiotului Dick...

— A i uitat să-i spui finalul, îl mustră Willowdean.

— Care final? I l-am spus, mormăi bătrânul Red.

— Te-ai ramolit!... Ai uitat finalul poveștii, dovreac bătrân!

— Păi, spune-i-l tu, dacă ți-l amintești atât de bine...

Cineva sună la ușă, iar bătrânul Red se ridică de pe scaunul lui scârțâitor.

Willowdean mă fixă cu privirea. Ochii îi străluceau.

— Finalul e poanta! zise ea.

În aceeași clipă, Baubo puse stăpânire pe Willowdean care chicoti de câteva ori, apoi izbucni de-a binelea în râs. Cu așa poftă râdea, că-i dădură lacrimile și-i trebuiă vreo câteva minute ca să spună următoarele trei fraze, repetând printre sughițuri fiecare cuvânt de două sau trei ori.

— Poanta este că, și după ce și-a scos cocoșelul din urzici, nenorocitele continuă să-l mănânce, înnebunindu-l. De aceea bărbații se apropie de femei cu privirea aceea în ochi care spune: „Ah, ce mă mănâncă!”

Pentru că, vezi dumneata, scula asta universală are mâncărimi de atunci, de la prima ei escapadă.

Nu știu ce a declanșat reacția, dar am rămas acolo, în bucătărie, Willowdean și cu mine, râzând în hohote și lovind cu pumnii în masă până ne-am înmuiat de tot.

Acesta trebuie să fie genul de istorii pe care le spunea Baubo. Repertoriul său include orice le poate face pe femei să râdă așa, fără reținere, fără să le pese câtuși de puțin că se văd amigdalele, că burta atârnă, că sânii saltă. E ceva cu totul aparte în râsul de origine sexuală. Râsul „sexual” pare să atingă profunzimile psihicului, eliberându-ne de tensiuni, scuturându-ne oasele și transmițând o senzație plăcută întregului corp. E o formă de plăcere sălbatică, aparținând arsenalului psihic al fiecărei femei.

În psihic, sacrul și senzualul/sexualul sunt foarte aproape. Și unul și celălalt ajung într-adevăr la cunoștința noastră printr-o stare de uimire, dar nu prin intelectualizare, ci printr-o experiență a trupului – un sărut, o viziune, un hohot de râs sau orice altceva – care, pentru o clipă sau pentru totdeauna, ne transformă, ne cutremură, ne înalță la cer, ne îndulcește caracterul, ne face să dănuim, să chiuim, să explodăm de viață.

În ceea ce e sacru, sexual, obscen, întotdeauna se ascunde un râs sălbatic – un scurt moment de râs înfundat sau un chicotit de scorpie bătrână, un chirăit răgușit sau un hohot animalic, sălbatic, ori un tril parcurgând, de la un cap la altul, o scară muzicală. Râsul e latura ascunsă a sexualității feminine; are caracter fizic, este spontan, pasionat, vitalizant și deci excitant. E o sexualitate care, spre deosebire de excitația genitală, nu urmărește niciun scop. E o sexualitate a bucuriei, de numai câteva clipe, o adevărată iubire senzuală ce se eliberează, trăiește, moare și renaște din propria-i energie. Este sacru, pentru că are virtuți tămăduitoare. E senzual, pentru că trezește corpul și emoțiile, și e sexual, pentru că excită și stârnește valuri de plăcere. Nu e unidimensional, căci râsul se împarte cu ceilalți. Este sexualitatea cea mai sălbatică a femeii.

Să mai aruncăm o privire zeitelor murdare și poveștilor pe care și le spun femeile. Povestea aceasta am auzit-o când eram copil. E surprinzător câte aud copiii, fără ca cei mari să știe.

Aveam vreo doisprezece ani și eram pe malul lacului Big Bass în Michigan. După ce pregătiseră micul dejun și prânzul pentru patruzeci de oameni, toate adorabilele femei din familia mea, mama și mătușile mele, ședeau în șezlonguri la soare, sporovăind și glumind între ele. Bărbații erau „la pescuit” – adică se distrau, spunând bancuri și glume de-ale lor. Eu mă jucam nu departe de femei.

Deodată am auzit niște țipete ascuțite și, speriată, am fugit la ele. Dar nu de durere urlau. Ele râdeau, și una dintre mătuși repeta mereu, când reușea să-și tragă răsuflarea: „... și-au acoperit fața... și-au acoperit fața!” Iar aceste cuvinte misterioase declanșau noi accese de râs nebun.

Țipau, chirăiau, se sufocau de râs. Una dintre mătuși ținea pe genunchi o revistă. Mai târziu, când femeile toate moțăiau la soare, am șterpelit revista de sub mâna ei adormită, m-am strecurat sub șezlong și, cu ochii mari cât cepele, am început să citesc. La pagina la care era deschisă revista era o anecdotă din al Doilea Război Mondial, care suna cam așa:

GENERALUL EISENHOWER se pregătea să-și viziteze trupele din Ruanda (putea fi Borneo, iar pe general putea să-l cheme MacArthur – pe-atunci, numele nu-mi spuneau mare lucru). Guvernatorul voia ca toate femeile băștinașe să stea pe marginea drumului când avea să treacă generalul în jeepul său, să-l întâmpine cu urale și să-și fluture brațele în semn de bun venit. Singura problemă era că femeile indigene nu purtau niciun fel de îmbrăcăminte, doar un șirag de mărgelă și uneori o curea îngustă de piele, cu care-și încingeau mijlocul.

Nu, nu, asta nu prea mergea. Guvernatorul îl chemă pe șeful tribului și-i spuse oful său.

— Nu vă faceți griji! îl liniști acesta.

Dacă guvernatorul ar putea să le dea vreo câteva zeci de fuste și bluze, el va avea grijă ca femeile să le îmbrace pentru acel eveniment important. Așa că guvernatorul și misionarii din zonă se mobilizară și făcură rost de haine.

Cu toate acestea, în ziua mării defilări, cu doar câteva minute înainte ca jeepul lui Eisenhower să-și facă apariția, constatară că femeile

africane își pusese ră ascultătoare fustele, dar nu și bluzele, pe care le lăsaseră acasă, nefiind pe gustul lor. Iar acum ședea aliniată de-o parte și de cealaltă a drumului, în fuste, fără nimic altceva pe dedesubt, și cu bustul gol.

Aflând cum stau lucrurile, guvernatorul mai să-i vină rău. Îl chemă imediat pe șeful de trib. Acesta îi spuse că vorbise deja cu bătrâna tribului, iar ea îl asigurase că femeile erau de acord să-și acopere sânii la sosirea generalului.

— Sigur? urlă guvernatorul.

— Sigur! răspunse șeful de trib.

Era oricum prea târziu ca să mai stea la discuții. Ne putem însă imagina stupoarea generalului Eisenhower când, la trecerea jeepului său, una după alta, femeile cu sânii goi și-au ridicat grațios fustele și și-au acoperit fața.

Ședeam sub șezlong, zvârcolindu-mă de răs. Era povestea cea mai trăsnită pe care o auzisem vreodată. O poveste minunată, uluitoare. Dar, în același timp, intuiția îmi spunea că era o poveste interzisă, motiv pentru care, ani de-a rândul, am ținut-o doar pentru mine. Și, ori de câte ori treceam prin momente grele sau de mare tensiune, chiar și înaintea examenelor universitare, mă gândeam la femeile din Ruanda care-și acoperiseră fața cu fusta și care, mai mult ca sigur, râdeau în spatele ei pe înfundate. Asta mă amuza teribil și mă reconforta; mă simțeam centrată, puternică și cu picioarele pe pământ.

Este, fără îndoială, celălalt aspect benefic al glumelor și râsului femeilor. Ele sunt un remediu eficient în momentele grele și un tonic în perioadele de convalescență. Ne-am putea imagina ceea ce este sexual, indecent, ca fiind sacru? Da, mai ales dacă acționează ca un medicament și restabilește integritatea și sănătatea inimii. Jung a remarcat că, întotdeauna când venea cineva în cabinetul lui plângându-se de vreo afecțiune sexuală, adevărata problemă era de cele mai multe ori de natură sufletească și spirituală. Iar când persoana acuza o problemă spirituală, era vorba cel mai adesea de o problemă de natură sexuală.

În acest sens, sexualitatea poate fi considerată un medicament pentru spirit și este, prin urmare, sacră. Când râsul „sexual” e medicament, este un răs sacru. Iar ceea ce provoacă un răs vindecător este, de

asemenea, sacru. Când râsul ajută fără a face vreun rău, când înseni-nează, reordonează, rearanjează, reafirmă forța și puterea, este izvor de sănătate. Dacă râsul îi face pe oameni să se bucure de viață, să fie feri-ciți, să iubească, dacă alungă tristețea și risipește furia, este sacru. Tot ce ne face mai puternici, mai buni, mai generoși, mai sensibili, este sacru.

În arhetipul Femeii Sălbatice, există mult loc pentru natura zeitelor murdare. În natura sălbatică, sacrul și profanul, sacrul și senzualul nu stau separat, ci trăiesc împreună. Iar eu mi-i imaginez aidoma unui grup de femei foarte, foarte bătrâne, stând pe marginea drumului și aștep-tând trecerea noastră. Sunt acolo, în psihicul nostru, așteptându-ne, spunându-și unele altora poveștile lor și râzând ca nebunele.

Marcarea teritoriului: Limitele furiei și ale iertării

Ursul cu luna în piept

Sub oblăduirea Femeii Sălbatice, ne regăsim valorile străvechi, intuiția, pasiunea. Câtă vreme viața noastră o reflectă pe a sa, acționăm coerent. Ducem lucrurile la bun sfârșit, sau învățăm dacă încă nu știm cum. Facem ceea ce trebuie pentru a da viață ideilor noastre. Ne recentrăm când este necesar, urmăm ritmurile noastre personale, ne apropiem mai mult de prieteni și parteneri în bună armonie cu ritmurile interioare sălbatice. Optăm pentru relații care hrănesc viața noastră creativă și instinc-tuală. Căutăm să-i ajutăm pe ceilalți. Și suntem dornice le să dăm, dacă este nevoie, partenerilor receptivi lecții despre ritmurile sălbatice.

Dar mai există încă un aspect al stăpânirii de sine, și anume, să putem înfrunta ceea ce nu putem numi altfel decât furia feminină. O furie de care trebuie să ne eliberăm. Când femeia își amintește cauzele acestei furii, crede că niciodată nu va mai înceta să scrâșnească din dinți. În mod curios, simțim însă totodată nevoia s-o înlăturăm. Este nocivă, chinuitoare. Vrem să scăpăm cât mai repede de ea.

Să o reprimăm nu ajută. E ca și cum am ține focul într-un sac de iută. Nu e bine să ne ardem, nici să ardem pe altcineva. Avem aici de-a face cu o puternică emoție care, ni se pare, a venit peste noi nechemată. Seamănă cumva deșeurilor toxice: ele sunt acolo, nimeni nu le vrea, iar locuri unde să fie depozitate sunt foarte puține. Trebuie să mergem departe pentru a găsi unde să le îngropăm. Iată versiunea literară a unei povești japoneze care ne poate învăța câte ceva în acest sens. Povestea, intitulată *Tsukina Waguma, Ursul cu luna în piept*, mi-a spus-o, cu ani în urmă, sergentul I. Sagara, veteran din al Doilea Război Mondial și pacient al Hines Veteran's Assistance Hospital din Illinois.

ÎNTR-O ÎNMIRESMATĂ dumbravă de pini, trăia odată o femeie. Bărbatul îi era plecat de mulți ani la război. Când, în cele din urmă, războiul se termină, se întoarse acasă și omul ei. Dar nu mai era cel pe care-l știa ea. Se înfură din te miri ce, și nimic nu-i era pe plac. Nici în casă nu voia să mai intre. Se obișnuise să doarmă afară, pe pietre. Nu vorbea cu nimeni și stătea, zi și noapte, numai în pădure.

Cât a fost de fericită la vestea că bărbatul urma să i se întoarcă în sfârșit acasă! Cumpăraseră... o, da' ce nu cumpăraseră!... Și gătise... gătise în neștire!... Trei soiuri de pește, trei soiuri de alge, și orez alb cu piper roșu, și brânză albă, gustoasă, de soia, și creveți mari, portocalii, proaspeți și frumoși, totul numai pentru omul ei.

Zâmbind timid, femeia duse mâncarea în pădure și, așezându-se în genunchi lângă soțul obosit din pricina războiului, îi puse dinainte minunatele bucate, pregătite anume pentru el. Dar omul sări ca ars și dădu cu piciorul în oalele cu mâncare. Brânza de soia se răsturnă, peștii săriră în aer, algele și orezul se împrăștiară pe pământ, iar creveții portocalii se rostogoliră pe cărare.

— Mai lasă-mă în pace, femeie! răcni soțul, întorcându-i spatele.

Așa era de furios, că femeii i se făcu frică. Scena se repetă de mai multe ori până când, într-o zi, disperată, merse la o bătrână vindecătoare care trăia departe de sat, într-o peșteră.

— Omul meu s-a întors tare bolnav de la război, i se jelui femeia. Mereu e mânios și nimic nu mănâncă. Vrea să stea numai afară și nici prin gând nu-i trece să trăiască cu mine ca-nainte. N-ai vreun leac care să-l facă iarăși bun și dragăstos?

— Ehei... are baba leacuri multe, numai că ce-mi ceri tu... nu-i de ici de colo. Pentru leacul ăsta trebuie musai niscaiva păr din blana ursului cu luna în piept... Iar eu n-am nici măcar un fir. Așa că suie pe munte, caută ursul și, de mi-i aduce un singur fir din semiluna albă de pe pieptul lui, atunci ți-oi da ce-ți trebuiește ție, și viața ta are să fie iar frumoasă.

Alte femei s-ar fi temut, s-ar fi lăsat păgubașe, dar nu și ea, pentru că ea iubea.

— Oh, cât îți sunt de recunoscătoare! îi zise ea bătrânei. Ce bine e să știi că totuși se mai poate face ceva...

Se pregăti deci de călătorie, iar a doua zi în zori începu să urce muntele. Urca și cânta: „*Arigato zaishō!*”. Așa îi da ea binețe muntelui, spunându-i: „Îți mulțumesc că-mi îngăduiești să sui pe corpul tău.”

Urcă mai întâi colinele de la poale, cu bolovani mari și rotunzi ca niște pâini uriașe, și ajunse pe un platou acoperit de o pădure deasă. Copacii aveau ramuri lungi, plângătoare, și frunze în formă de stea.

— *Arigato zaishō!* murmură iarăși femeia, mulțumindu-le de astă dată copacilor care-și ridicară ramurile și-o lăsară să treacă. După ce străbătu pădurea, începu iar să urce.

Înainta însă cu greu. Pe munte erau flori pline de spini care i se agățau de marginea kimonoului, iar pietrele-i zgâriau mâinile firave. Când soarele sta să apună, niște păsări ciudate umplură văzduhul și zburară înspre ea. I se făcu frică. Știa că păsările acelea negre erau *muen-botoke*, spiritele morților fără familie, și se rugă pentru ele.

— Am să fiu eu ruda voastră, le spuse ea, și-o să vă ajut să vă găsiți liniștea.

Își văzu apoi de drum, mânată de iubirea pentru bărbatul ei. Merse și merse și iată că dădu de zăpadă. Îndată i se udară picioarele și se făcură reci ca gheața, dar urcă mai departe, căci ea era o femeie care iubea. Deodată, se stârni o furtună. Zăpada îi intra în ochi, în urechi, o orbea. Dar continua să urce. Iar când, în cele din urmă, ninsoarea încetă, murmură din nou: „*Arigato zaishō!*”, mulțumindu-le vânturilor că s-au domolit.

Găsi adăpost într-o scobitură a muntelui, atât de mică însă, că abia încăpea în ea. Traista îi era plină cu de-ale gurii, dar nu măncă nimic. Se acoperi cu frunze și adormi îndată.

Dimineața, când se trezi, aerul era calm, potolit. Ici și colo, se zăreau firisoare verzi de iarbă străpungând zăpada. „Bine, își zise ea, și-acum să pornim în căutarea ursului”.

Ziua-ntreagă umblă să-l găsească. Spre seară văzu niște urme mari și nu trebui să meargă mai departe, căci în aceeași clipă zări, pe albul zăpezii, silueta unui urs negru, uriaș. Ursul scoase un răget furios și intră în bârlogul său. Femeia băgă mâna în desagă și puse iute într-o strachină mâncarea ce-o aduse cu ea. Lăsă apoi strachina lângă vizuina ursului și fugi repede să se ascundă în micul ei adăpost. Ademenit de mirosul mâncării, ursul ieși afară legănându-se și scoase un răget atât de puternic, că pietrele mai mici o luară la vale. Dădu de departe ocol strachinii, adulmecă aerul, se apropie și, dintr-o înghițitură, înfulecă toată mâncarea. Se ridică apoi în două picioare, adulmecă iarăși aerul și intră la loc în bârlog.

Noaptea următoare, femeia făcu la fel. Îi puse mâncarea în strachină, însă, de astă dată, în loc să fugă repede la adăpostul ei, rămase undeva la jumătatea drumului. Ursul simți mirosul bucatelor, ieși afară, slobozi un răget de se cutremurară stelele-n cer, dădu ocol strachinii, adulmecă îndelung aerul, dar în cele din urmă înfulecă mâncarea și se întoarse iar în bârlogul lui. Așa se petrecură lucrurile câteva nopți la rând, până când, într-o noapte întunecată, femeia prinse curaj și se apropie și mai mult de vizuina ursului.

Puse blidul cu mâncare lângă bârlog și rămase și ea pe-aproape. Cum simți miros de mâncare, ursul ieși repede afară, dar se opri în loc când, lângă mâncarea lui, văzu o pereche de picioare subțirate de om. Întoarse capul și scoase un răget atât de fioros, că oasele femeii prinseră a clănțani.

Tremura sărmana din toate încheieturile, da' nici că se clinti. Ursul se ridică pe picioarele de dinapoi, căscă larg botul, de puteai să-i vezi cerul gurii roșu-marونیu, și scoase un răget înfricoșător. Dar nici acum femeia n-o luă la sănătoasa. Ursul mai scoase un răget și-ntinse labele, gata-gata s-o înhațe. Cele zece gheare atârnav ca zece cuțite deasupra creștetului femeii, iar ea tremura ca frunza bătută de vânt, dar nu se trase îndărăt.

— Ursule, bunule urs, se tângui ea, am bătut atâta amar de drum numai pentru leacul cu care să-mi vindec bărbatul.

Ursul lăsă să-i cadă labele pe pământ într-un nor de zăpadă și privi chipul îngrozit al femeii. Pentru o clipă, femeii i se păru că vede în ochii lui bătrâni lanțuri întregi de munți, văi adânci, râuri șerpuitoare și sate frumoase. O liniște adâncă o cuprinse atunci și se opri din tremurat.

— Bunule urs, ți-am dat de mâncare atâtea nopți... Lasă-mă să iau un fir din semiluna de pe pieptul tău. E tot ce-ți cer.

Ursul stătu o clipă pe gânduri. Femeia aceea mărunțică putea fi o pradă ușoară. Însă brusc i se făcu milă de ea.

— E adevărat, zise el, ai fost bună cu mine. Uite, ia un fir de păr, dar smulge-l repede și du-te acasă la omul tău.

Ursul își ridică botul său mare, descoperindu-și semiluna albă ce-i strălucea sus pe piept, și femeia văzu cum zvâcnea în ritmul băităilor puternice ale inimii lui. Îi puse o mână pe grumaz, iar cu cealaltă apucă un fir strălucitor și trase. Ursul sări înapoi, urlând de durere. Apoi prinse a mormăi furios.

— Mulțumesc, ursule drag, mulțumesc!... Femeia nu mai prididea cu plecăciunile, dar namila mârâi și făcu un pas înainte. Prinse iarăși a urla și, în urletele lui, ea auzea cuvinte pe care nu reușea să le înțeleagă, dar pe care i se părea totuși că le știe dintotdeauna. Se întoarse și-o rupse la fugă. Și așa, într-o fugă, o ținu tot drumul. Alergă pe sub copacii cu frunze ca stelele, strigând: „*Arigato zaishō!*” spre a le mulțumi copacilor ce-și ridicau crengile ca s-o lase să treacă. O luă apoi printre bolovanii aceia ca niște pâini uriașe și iarăși strigă: „*Arigato zaishō!*”, mulțumindu-i muntelui că i-a îngăduit să suie pe corpul său.

Murdară, cu hainele rupte și cu părul despletit, coborî în fugă treptele de piatră ce duceau spre sat, străbătu apoi satul dintr-un capăt într-altul și alergă mai departe, spre peștera babei. Când ajunse acolo, baba tocmai ațâța focul.

— Uite! Uite! strigă fericită femeia. L-am găsit! Am adus firul din blana ursului, cum mi-ai cerut!

— Bine, zise baba zâmbind. Se uită cu luare aminte la tânăra nevestă, luă apoi firul alb și-l cercetă la lumină. Îl cântări în palma-i noduroasă, îl măsură cu degetul și exclamă:

— Așa-i!... E chiar din blana ursului cu luna în piept... Și-odată se răsuci și-l aruncă direct în foc, iar firul se aprinse și arse sfârâind în flăcările portocalii.

— Nu!... strigă femeia. Ce-ai făcut?

— Las' că știe baba ce face. Da', ia zi-mi, ți-amintești ce-ai făcut ca să urci muntele? Ți-amintești ce-ai făcut ca să câștigi încrederea ursului? Ți-amintești tot ce-ai văzut, tot ce-ai auzit și tot ce-ai simțit?

— Da, răspunse femeia, îmi amintesc totul cât se poate de bine.

Bătrâna îi zâmbi duios:

— Ei bine, acumă că știi, du-te acasă și poartă-te tot așa și cu omul tău.

Furia ca profesor

Motivul central al acestui basm, căutarea unui obiect magic, îl întâlnim în lumea întreagă. În unele povești, ascensiunea o face o femeie; în altele, un bărbat. Obiectul magic căutat poate fi o geană, un fir de păr din nas, un dinte, un inel, o pană sau orice alt element fizic. Variațiuni pe tema

comorii reprezentate de blana sau de o parte a corpului unui animal pot fi găsite în Coreea, în Germania sau în Urali. În China, acest animal este adesea un tigru, iar în Japonia, un urs sau o vulpe. În Rusia, obiectul căutat este barba unui urs, iar într-o poveste transmisă în familia mea, firul de păr provine chiar din barba Babei Iaga.

Ursul cu luna în piept face parte din categoria a ceea ce numim „povești revelatoare”. Poveștile revelatoare ne lasă să întrezărim, dincolo de conținutul lor explicit, structurile lor vindecătoare ascunse și înțelesurile lor adânci. Povestea aceasta spune că răbdarea te ajută să-i faci față furiei, dar mesajul său profund vorbește despre ceea ce trebuie să faci o femeie pentru a restabili ordinea la nivelul psihicului și a vindeca astfel furia sinelui.

În poveștile revelatoare, lucrurile sunt insinuate, nu afirmate explicit. Substructura acestei povești revelă un model complet de a înfrunta și vindeca furia: găsirea unei puteri tămăduitoare, calmă și înțeleaptă (apelul la bătrâna vindecătoare), acceptarea provocării de a pătrunde într-o zonă necunoscută a psihicului (călătoria pe munte), recunoașterea iluziilor (escaladarea bolovănișurilor, goana pe sub copaci), calmarea gândurilor și sentimentelor obsesive (întâlnirea cu *muen-botoke*, spiritele neliniștite, fără rude care să le îngroape), câștigarea încrederii marelui, milostivului nostru Sine (hrănirea răbdătoare a ursului și așteptarea răspunsului său binevoitor), înțelegerea laturii furioase a sufletului compătimitor (recunoașterea faptului că ursul, Sinele milos, nu e docil).

Povestea ne arată cât e de important să aducem această cunoaștere de la nivel psihologic în viața noastră reală (coborârea de pe munte și reîntoarcerea în sat), să înțelegem că vindecarea stă tocmai în procesul căutării și al practicii, nu într-o simplă idee (distrugerea firului de păr). Esența poveștii se află în cuvintele: „Poartă-te la fel cu furia ta și totul va fi bine” (sfatul bătrânei vindecătoare de a merge acasă și de a pune în practică aceste principii).

Ursul cu luna în piept aparține unui grup de povești în care, la început, personajul principal caută să înduplece o ființă singuratică și rănită. Analizând-o ca și cum toate componentele sale ar aparține psihicului unei singure femei, vedem că există în psihic un ungher foarte chinuit, pradă unei mari furii, reprezentat de soțul întors de la război. Spiritul iubitor al psihicului, soția, se angajează să găsească leacul acestei furii, al acestei mâinii, pentru ca ea și iubitul ei să poată trăi din nou în pace.

E un efort pe care merită să-l faci orice femeie, căci vindecă furia și adesea deschide drumul spre iertare.

Povestea spune că răbdarea este un bun remediu al furiei mai vechi sau mai noi, ca și căutarea întreprinsă pentru a o vindeca. Deși înțelegerea și vindecarea diferă de la om la om, ea propune câteva idei interesante privind modul cum trebuie să procedăm.

Marele principe-filozof Shotoku Taishi, care a trăit pe la începutul secolului al VI-lea în Japonia, vorbea, printre altele, despre necesitatea înfăptuirii muncii psihice atât în lumea interioară, cât și în lumea exterioară. Mai mult, el recomanda toleranța pentru orice om, orice ființă și *orice emoție*. A admite că fiecare emoție își are valoarea sa este, neîndoielnic, un act de respect de sine.

Emoțiile, chiar și cele primare, chiar și cele confuze, sunt o formă de lumină, plină de energie. Putem utiliza în mod pozitiv lumina furiei, pentru a vedea anumite lucruri pe care în general nu le vedem. O folosim însă negativ când o concentrăm într-un punct minuscul până ce, aidoma acidului care provoacă ulcerul, ajunge să ardă delicatele straturi ale psihicului, lăsând în ele o gaură neagră.

Există însă o altă cale. Orice emoție, chiar și furia, aduce cu sine o cunoaștere, o înțelegere, ceea ce unii numesc iluminare. Furia noastră poate, o vreme, să ne fie dascăl – un element de care nu trebuie să ne debarasăm prea repede, dar care să ne ajute să escaladăm muntele și pe care să-l personificăm în varii chipuri, ca astfel să-i primim lecțiile, să o gestionăm înlăuntrul nostru, apoi să o transformăm în ceva util lumii sau să o lăsăm să se risipească. Într-o viață armonioasă, furia nu este un factor de sine stătător. Este un element care așteaptă eforturile noastre transformatoare. Asemenea oricărui proces ciclic, ea crește, descrește, moare și este eliberată sub forma unei noi energii. Acordându-i atenție, inițiem procesul transformării.

Permițându-i furiei să ne dea lecții și, deci, transformând-o, o dispersăm. Energia noastră se reorientează atunci spre alte sectoare, îndeosebi spre cel al creativității. Unii oameni spun că furia lor cronică le permite să creeze. Însă furia limitează accesul la inconștientul colectiv – acest ineputizabil rezervor de imagini și gânduri – așa încât omul, a cărui creativitate este stimulată de furie, are tendința să creeze mereu și mereu aceleași lucruri, nefiind în stare să producă ceva nou. O furie netransformată

poate deveni o nesfârșită mantra despre cât suntem de oprite, de rănite, de chinuite.

Una dintre prietenele mele, povestitoare ca și mine, spune că a fost dintotdeauna furioasă și refuză orice ajutor în această privință. Când scrie despre război, personajele descrise sunt de o răutate atroce; același lucru se întâmplă și atunci când intriga are la bază un fond cultural; la fel, când scrie povești de dragoste, apar aceleași personaje animate de rele intenții. Furia e corozivă. Ea distruge încrederea noastră că s-ar mai putea întâmpla și lucruri bune. Ceva s-a întâmplat cu speranța. Iar în spatele pierderii speranței se află de obicei furia; în spatele furiei se ascunde durerea, iar în spatele durerii se află de regulă o suferință oarecare, uneori recentă, dar, de cele mai multe ori, foarte veche.

Știm că, după o traumă fizică, cu cât se intervine mai repede, cu atât consecințele vor fi mai reduse și mai puțin grave, iar vindecarea mai rapidă. Lucru perfect valabil și pentru trauma psihică. În ce situație am fi dacă, să zicem, în copilărie ne-am fi rupt un picior și, nici la treizeci de ani de la accident, fractura n-ar fi fost tratată?

Trauma inițială ar produce grave perturbări ale celorlalte sisteme și ritmuri ale organismului, afectând, de pildă, sistemul imunitar, osos, locomotor etc. La fel se întâmplă și cu traumele psihice vechi. În majoritatea cazurilor, nu sunt luate în seamă la vremea respectivă, din ignoranță ori din neglijență. Ne întoarcem de la război, ca să spunem așa, dar, mental și fizic, rămânem mai departe în tranșee. Alimentăm furia, adică re trăim trauma și, în loc să căutăm soluții, să înțelegem ce a provocat-o și ce putem face, ne închidem cu ea într-o cameră pentru tot restul zilelor noastre. Dar așa nu se poate trăi nici măcar din când în când. Adevărata viață se află dincolo de această furie irațională. Cum vedem în poveste, este necesară o practică conștientă pentru a o stăpâni, pentru a o vindeca. Și putem face lucrul acesta. Trebuie doar să urcăm treptele una câte una.

Intervenția bătrânei vindecătoare: Escaladarea muntelui

De aceea, în loc să căutăm „să ne purtăm frumos” și să nu ne înfuriem, ori să pârjolim totul pe o rază de o sută de kilometri în jur cu furia noastră, mai bine o invităm întâi la un ceai, să stăm un pic și să vorbim ca să aflăm cărui fapt îi datorăm vizita ei. La început, furia se comportă

precum soțul furios din povești. Nu vrea să vorbească, nu vrea să mănânce; vrea doar să fie lăsată în pace. Acesta e momentul critic când trebuie să facem apel la bătrâna vindecătoare, sinele nostru cel mai avizat, resursele noastre cele mai bune pentru a vedea dincolo de enervarea, de exasperarea eului. Vindecătoarea este întotdeauna clarvăzătoare. Ea ne poate spune ce folos ne va aduce explorarea acestui val de emoții.

Vindecătorii din povești reprezintă în general un aspect calm, imperterbabil, al psihicului. Lumea poate să se prăbușească în jurul nostru, dar vindecătoarea interioară nici nu se clintește. Își păstrează calmul pentru a găsi cel mai bun mod de a proceda. Fiecare femeie are în psihic acest „maestru” aparținând psihicului sălbatic și natural. Ne naștem cu el. Și chiar dacă îi pierdem urma, îl putem regăsi examinând cu calm situația care ne-a stârnit furia, proiectându-ne în viitor pentru a decide, din această perspectivă, ce ne-ar face mândre de comportamentul nostru din trecut și acționând apoi în consecință.

Indignarea sau iritarea, resimțită în mod firesc față de unele aspecte ale vieții și ale culturii noastre, este exacerbată dacă, în copilărie, am fost în repetate rânduri obiectul lipsei de respect, al neglijării, al incidentelor dureroase sau foarte ambigui¹. Persoana astfel rănită este extrem de sensibilă la ulterioare traume și va face orice să le evite². Gravele pierderi de putere, care-l fac pe copil să se îndoiască de valoarea sa ca ființă demnă de iubire, respect și atenție din partea celorlalți, provoacă o suferință teribilă, iar copilul furios jură că, atunci când va fi mare, niciodată nu va mai permite să i se facă rău.

În plus, dacă o femeie a fost astfel crescută încât să aștepte mai puține lucruri bune de la viață decât ceilalți membri ai familiei și dacă a avut parte de severe restricționări ale libertății, comportamentului și limbajului său, este foarte posibil ca furia sa firească să explodeze vizavi de probleme, tonuri ale vocii, gesturi, cuvinte și alți detonatori senzoriali ce-i reamintesc evenimentele originare³. Putem intui uneori traumele suferite în copilărie, examinând atent motivele pentru care adulții își pierd controlul⁴.

Vrem să folosim furia ca forță creatoare, pentru a schimba, dezvolta, proteja. Deci, oricare ar fi cauza îngrijorării femeii – agravarea relațiilor cu copiii sau durerea mistuitoare a unei vechi răni – perspectiva vindecătoarei este aceeași: calmul ne permite să învățăm și să găsim soluții

creative, pe când incendiul dezlănțuit în exterior, sau în interior, arde tot și lasă în urmă doar cenușă. Vrem să putem privi înapoi fără să ne fie rușine de acțiunile noastre. Vrem să dăm o utilitate acestei furii.

Înainte de a putea ajunge la un calm instructiv, este necesar uneori să dăm frâu liber furiei noastre – e adevărat; dar trebuie să o facem cu o anumită reținere. Altfel, e ca și cum am arunca un chibrit aprins într-un bidon cu benzină. Vindecătoarea spune: da, furia poate fi transformată. Dar pentru asta îi trebuie ceva ce aparține lumii celeilalte, instinctuale – lumea în care animalele încă vorbesc, iar spiritele trăiesc – ceva venind din imaginația omului.

Există în budism o practică aparte, numită *nyubu*, când oamenii se duc în munți pentru a se cunoaște pe sine și a restabili legătura cu Marele Tot. E un străvechi ritual, în relație cu ciclurile de pregătire a pământului, de însămânțare și recoltare. Este desigur bine să te poți retrage în munți adevărați, dar există munți și în lumea subpământeană, în propriul nostru inconștient și, din fericire, poarta de acces către această lume este chiar în sufletul nostru, așa că putem merge oricând în munți spre a ne reînnoi.

În mituri, muntele este înțeles uneori ca un simbol al nivelurilor de cunoaștere ce trebuie atinse înainte de a trece la nivelul următor. Partea cea mai de jos a muntelui, poalele, reprezintă adesea nevoia de conștientizare, și tot ce se întâmplă aici este văzut ca o maturizare a conștiinței. Partea de mijloc a muntelui este adesea considerată faza de consolidare a procesului, cea care testează cunoașterea dobândită la nivelurile inferioare. Partea mai înaltă reprezintă un stadiu de învățare intensă. Aici aerul este rarefiat și, pentru a înainta, e nevoie de rezistență și hotărâre. Piscul simbolizează întâlnirea cu înțelepciunea supremă, întruchipată în mituri de bătrâna care trăiește pe vârful muntelui sau, în povestea noastră, de bătrânul urs înțelept.

Este bine deci să ne retragem în munți când nu știm ce altceva să facem. Astfel de căutări, mai puțin obișnuite, creează viață și-i dau sufletului posibilitatea să evolueze. Escaladând un munte necunoscut, dobândim o cunoaștere adevărată a psihicului instinctual, a actelor creative de care este capabil – și acesta e țelul nostru. Procesul învățării diferă de la om la om. Dar punctul de vedere instinctiv, emanând din inconștientul sălbatic în mod ciclic, devine pentru noi singurul important – numai el poate da sens vieții... vieții noastre. El ne spune, cu precizie, ce etapă

va trebui să abordăm în continuare. Și unde altundeva putem afla procesul care ne eliberează, dacă nu pe munte?

Pe munte găsim și alte indicii despre felul cum putem transforma suferința, negativismul, aspectele dușmănoase ale furiei, resimțite firesc și, adeseori, perfect justificate la început. Un astfel de indiciu este expresia „*Arigato zaishō*” pe care femeia o rostește pentru a mulțumi copacilor și muntelui care o lasă să treacă. Ea înseamnă, în sens figurat, „Mulțumesc, iluzie!” În japoneză, *zaishō* reprezintă capacitatea de a vedea clar acele lucruri care ne împiedică să ajungem la o mai profundă înțelegere a propriei noastre ființe și a lumii.

Iluzia apare când ceva creează o imagine ireală, cum se întâmplă de pildă cu valurile de căldură deasupra șoselei, care o fac să pară ondulată. Valurile de căldură există – fapt absolut incontestabil, dar strada nu e ondulată. E doar o iluzie. Prima parte a informației este corectă, nu însă și a doua, concluzia.

În poveste, muntele îi îngăduie femeii să urce, iar copacii își ridică ramurile ca ea să poată înainta. Este simbolul risipirii iluziilor care îi permite femeii să-și continue căutarea. În budism, se spune că există șapte văluri ale iluziei. Cu fiecare vâl pe care-l ridică, omul descoperă și înțelege, rând pe rând, diferitele aspecte ale adevăratei naturi a vieții și a sinelui. Prin acest gest, el devine îndeajuns de puternic pentru a accepta sensul vieții, pentru a pătrunde esența evenimentelor, a oamenilor, a lucrurilor, pentru a învăța să nu ia prea în serios prima impresie, ci să vadă ce se află dincolo de ea.

Este necesar să ridicăm vălurile pentru a atinge iluminarea. Femeia din poveste pornește într-o călătorie menită să aducă lumina în tenebrele furiei. Pentru aceasta, este indispensabil ca ea să înțeleagă diferitele straturi ale realității, acolo, pe munte. Avem atâtea și atâtea iluzii despre viață. „E frumoasă, deci e iubită”, poate fi o iluzie. „Sunt bună, deci voi fi acceptată”, poate fi de asemenea o iluzie. Când suntem în căutarea adevărului nostru, trebuie în același timp să risipim iluziile. Când vom putea vedea ce se află în spatele iluziilor, pe care budismul le consideră „obstacole în calea iluminării”, vom descoperi latura ascunsă a furiei.

Iată câteva iluzii frecvente despre furie: „Dacă renunț la furia mea, nu voi mai fi eu, voi fi mai slabă.” (Prima afirmație este corectă, dar nu și a doua.) „Furia o am de la tata (mama, bunica etc.) și așa voi fi toată viața.” (Premisă corectă, concluzie greșită). Căutând, întrebând, studiind,

cercetând pe sub copaci și urcând muntele, risipim aceste iluzii. Ne eliberează de iluzii, asumându-ne riscul de a cunoaște aspectul cu adevărat sălbatic al naturii noastre, acest mentor al nostru în materie de viață, furie, răbdare, suspiciune, prudență, discreție, detașare, ingeniozitate – ursul cu luna în piept.

Pe munte, niște păsări vin spre ea în zbor. Sunt *muen-botoke*, spiritele morților fără o familie care să-i hrănească, să-i mângâie, să-i împace. Când se roagă pentru ei, devine familia lor, are grijă de ei și-i liniștește. Asta ne permite să înțelegem morții orfani ai psihicului, gândurile, cuvintele și ideile creatoare care au dispărut prematur din viața unei femei și care contribuie semnificativ la furia ei. S-ar putea spune că, într-un fel, furia se datorează acestor spirite cărora nu li s-a permis să se odihnească în pace. La sfârșitul capitolului, sub titlul *Descansos*, sunt prezentate câteva sugestii privind modul cum trebuie tratați *muen-botoke* ai psihicului unei femei.

Cum vedem în poveste, e bine să captăm bunăvoința ursului înțelept – psihicul instinctual – și să continuăm a-i oferi hrană sufletească, fie că este religie, rugăciune, psihologie arhetipală, viață onirică, artă, alpinism, canotaj, călătorii sau orice altceva. Ca să ne apropiem de taina ursului, îi dăm de mâncare. Îmblânzirea furiei e o adevărată călătorie: trebuie să ne despuim de iluzii, să-i primim învățăturile, să cerem ajutorul psihicului instinctual și să le îngăduim morților trecutului să-și găsească liniștea.

Spiritul ursului

Ce ne spune simbolul ursului, comparativ cu cel al vulpii, bursucului sau *quetzalului*? Pentru antici, ursul simboliza învierea. Animalul hibernează o lungă perioadă, în care pulsul său aproape nu se mai simte. De regulă, masculul fecundează femela chiar înainte de hibernare, dar, ca prin miracol, ovulul și spermatozoidul nu se unesc imediat și plutesc separat în lichidul uterin. Abia spre sfârșitul hibernării are loc unirea și începe diviziunea celulară, astfel că ursuleții se nasc primăvara, când mama se trezește, tocmai la timp, pentru a se îngriji de pui și a-i pregăti pentru viață. Fiindcă ursul se trezește din îndelungatu-i somn ca din

* Pasărea sacră a mayașilor (*n. trad.*).

moarte, dar mai cu seamă fiindcă ursoaica se trezește cu noii săi pui, acest animal este o adâncă metaforă a vieții noastre, a învierii și creșterii din ceva aparent mort.

Ursul este asociat multor zeițe ale vânătorii: Artemis și Diana la greci și romani, sau *Muerte și Hecoteptl*, divinități feminine aparținând culturilor latino-americane. Aceste zeițe conferă femeilor abilitatea de a descoperi, de a cunoaște, de a scoate la lumină aspectele psihice ale tuturor lucrurilor. Pentru japonezi, ursul este simbolul puterii, al loialității, al înțelepciunii. În nordul Japoniei, unde trăiește tribul Ainu, se crede că ursul poate să vorbească cu zeii și să ducă mesaje oamenilor. Ursul cu semilună este considerat un animal sacru, căruia zeița budistă Kuan-Yin, al cărei simbol este semiluna, i-a dăruit semnul alb de la baza gâtului. Kuan-Yin este zeița profundei compasiuni, iar ursul este emisarul său⁵.

La nivelul psihicului, ursul poate fi asimilat capacității de a ne gestionă viața, în special viața emoțională. Forța ursului stă în capacitatea lui de a trăi urmându-și ritmurile naturale, de a fi perfect treaz ori de a se cufunda într-un somn hibernal care-i reînnoiește energia pentru următorul ciclu de viață. Simbolul ursului ne arată că e posibil să avem un anume control al vieții emoționale, și mai ales că putem fi în același timp sălbatice și generoase, rezervate și prolifice. Putem să ne apărăm teritoriul, să ne stabilim clar frontierele, să clătinăm cerul, dacă trebuie, rămânând totodată disponibile, accesibile, dătătoare de viață.

Firul din blana ursului este un talisman, o modalitate de a ne reaminti ceea ce am învățat. După cum vedem, el are o valoare inestimabilă.

Focul transformator și acțiunea justă

Ursul arată o mare compasiune față de femeie, îngăduindu-i să-i smulgă un fir de păr. Ea se grăbește să coboare muntele, repetând toate gesturile, cântecele și elogiile izvorâte spontan din inima ei în timpul urcușului, și aleargă într-un suflet la bătrâna vindecătoare. „Uite, îi spune ea, am reușit, am făcut ce mi-ai zis. Am îndurat. Am izbândit.” Bătrâna, căreia nu-i lipsește bunătatea, o lasă o clipă să-și savureze victoria, apoi aruncă în foc firul de blană obținut cu atâta trudă.

Femeia încremenește. Ce-a făcut nebuna asta de babă? „Du-te acasă, îi spune vindecătoarea, și pune în practică tot ce-ai învățat”. În Zen,

momentul când firul de păr este aruncat în foc și bătrâna vindecătoare rostește aceste simple cuvinte este momentul adevăratei iluminări. Vedem prin urmare că iluminarea nu se produce pe munte, ci atunci când, arzând firul de păr, proiecția remediului magic este dizolvată. Noi toate ne confruntăm cu această problemă, căci toate sperăm – cu prețul multor strădanii și dedicându-ne unei căutări sacre – să găsim ceva de ordin material, o substanță, un obiect care, precum o baghetă magică, să repună dintr-odată totul în ordine și pentru totdeauna.

Dar nu astfel se petrec lucrurile, ci întocmai ca în poveste. Putem deține cunoașterea universală, dar tot aici ajungem: la practică. Trebuie să ne întoarcem acasă și să aplicăm pas cu pas tot ce am învățat – ori de câte ori este necesar, cât mai mult timp posibil sau permanent. Când furia clocotește în noi, este liniștitor să știm exact ce să facem: s-o lăsăm să aștepte, să risipim iluziile, să urcăm cu ea pe munte și să-i vorbim, respectând-o ca pe un adevărat profesor.

Povestea ne dă multe idei despre modalitatea de a restabili echilibrul: să fim răbdătoare, să tratăm cu blândețe persoana furioasă și să-i lăsăm timp să-și depășească furia prin căutare și introspecție. Spune un vechi dicton:

Înainte de Zen, munții erau munți și copacii, copaci.

În Zen, munții erau tronurile spiritelor, iar arborii, glasurile înțelepciunii.

După Zen, munții fură munți și copacii, copaci.

Când femeia se afla pe munte pentru a învăța, totul era magic. Acum, după ce a coborât, firul de păr considerat magic a ars în focul care distruge iluzia, și a venit momentul de „după Zen”. Este întoarcerea la viața obișnuită, dar femeia deține comoara experienței sale de pe munte. Ea știe. Iar energia pe care furia o monopoliza va putea fi utilizată altfel.

Femeia care a reușit să-i țină piept furiei se reîntoarce la existența sa de fiecare zi cu o nouă cunoaștere, cu sentimentul că poate să-și trăiască mai bine viața. Totuși, într-o bună zi, va fi de-ajuns o privire, un cuvânt, un ton al vocii, sau senzația că e manipulată ori subestimată, pentru ca furia să răbufnească din nou. Și atunci rămășițele durerii sale vor lua foc⁶.

Furia reziduală, datorată vechilor răni, poate fi comparată cu efectele traumelor provocate de explozia unei grenade. Practic, pot fi extrase aproape toate fragmentele de metal ale proiectilului, însă bucățelele cele mai mici rămân. Am putea crede că, odată ce au fost scoase aproape toate, problema e ca și rezolvată. Dar nu e așa. În anumite situații, acele minuscule fragmente se sucesc și se răsucesc, redeșteptând durerea și provocând o suferință asemănătoare celei pricinuite de rana inițială (explozia de furie).

Însă nu furia inițială este cauza acestor manifestări violente, ci minusculele sale particule, elementele iritante rămase în psihic și care nicio dată nu vor putea fi eliminate complet. Ele provoacă o durere aproape tot atât de chinuitoare ca vechea rană. Și atunci omul se contractă de teama acestei suferințe, dar nu face decât să o sporească. El acționează simultan pe trei fronturi: încearcă să țină sub control evenimentul exterior, să-și stăpânească durerea emanând din vechea rană interioară și în același timp să fugă, cu capul strâns între umeri, încercând să se pună la adăpost în vreo nișă psihică.

Să-i ceri unui singur om să lupte cu trei bandiți și să-i pună simultan pe toți trei la pământ este totuși prea mult. De aceea trebuie să ne oprim, să ne retragem și să alegem solitudinea. Nu-i ușor să lupți și să manevrezi în același timp senzații viscereale. Femeia care s-a retras în singurătatea muntelui se va ocupa întâi de evenimentul mai vechi, apoi de evenimentul mai recent, după care va decide ce atitudine să adopte, își va scutura coama, își va îndrepta urechile și va reveni pentru a acționa cu demnitate.

Nimeni nu poate scăpa complet de trecutul său. Putem, desigur, să-l trimitem într-un plan secund, dar asta nu înseamnă că el nu mai există. Procedând însă astfel, vom ține furia sub control. În cele din urmă, lucrurile se vor calma și totul va fi bine. Nu perfect, dar bine. Vom putea merge mai departe. Am depășit momentul când furia era gata să explodeze. Și, de fiecare dată, o vom stăpâni din ce în ce mai bine, căci vom ști când e cazul să apelăm din nou la vindecătoare, să urcăm pe munte și să ne eliberăm de iluzia că prezentul ar fi o repetare exactă și calculată a trecutului. Să ne reamintim că putem fi sălbătice și totodată generoase. Furia nu e ca o piatră la rinichi care, cu timpul, se elimină singură. Nu, nu... Trebuie să facem ceea ce trebuie. Atunci ea va dispărea, iar viața noastră va fi mai creativă.

Înainte însă de a întoarce și celălalt obraz, cu alte cuvinte, de a îndura în tăcere o nedreptate sau o umilință, trebuie să ne gândim foarte serios. Una e să folosești rezistența pasivă ca armă politică, așa cum recomanda Indira Gandhi, și altceva e atunci când femeile sunt îndemnate sau forțate să păstreze tăcerea pentru a supraviețui într-o situație intolerabilă de corupție sau abuz în familie, în comunitatea în care trăiesc sau în lume. În acest caz, femeile sunt separate de natura lor sălbatică, iar tăcerea lor nu este seninătate, ci un mod de a evita să li se facă rău. Se înșală cine își închipuie că o femeie, doar pentru că tace, aprobă viața pe care o duce.

Sunt momente – e adevărat, destul de rare – când este absolut necesar să dăm frâu liber unei furii care să clatine cerul, momente când trebuie să scoatem la bătaie toată artileria. Și trebuie să facem lucrul acesta ca răspuns la un atac împotriva sufletului sau spiritului, dar numai după ce am încercat mai întâi toate celelalte modalități rezonabile de a schimba situația. Trebuie apoi să găsim momentul potrivit. Furia nu trebuie dezlănțuită la întâmplare. Femeia care-și ascultă sinele instinctual, precum bărbatul din povestea ce urmează, știe când a venit momentul. O știe intuitiv și procedează în consecință. Și este foarte bine.

Această poveste vine din Orientul Mijlociu. În Asia circulă diferite versiuni ale sale printre sufiști, budiști și hinduși⁷. Ea aparține categoriei de povești care vorbesc despre comiterea unui act dezaprobat sau interzis, pentru salvarea vieții.

Copacii uscați

A FOST ODATĂ un om tare nesuferit. Caracterul său urât i-a adus numai neazuri și l-a făcut să-și piardă cei mai buni prieteni. Deznădăjduit, omul merse în cele din urmă să ceară sfatul unui bătrân cerșetor, vestit pentru înțelepciunea lui.

— Cum să-i vin de hac demonului furiei? îl întrebă el.

Bătrânul îi zise să meargă departe în deșert, într-o oază uscată, să stea sub copacii arși de soare și să scoată apă sălcie pentru orice călător care ar trece pe-acolo.

Vrând să-și biruie furia, omul plecă în deșert, spre acel loc cu copaci uscați. Luni în șir, înveșmântat în burnuz^{*}, pentru a se apăra de nisipurile stârnite de vânturi, scoase apă sălcie și o oferă tuturor celor care ajungeau acolo în pustiu. Trecură anii, și niciodată n-a mai avut izbucniri de furie.

Într-o zi, sosi un călăreț în straie negre. Îi aruncă o privire trufașă omului care-i oferise apă într-o ulcică, se uită cu dispreț la apa tulbure, o refuză și dădu să plece.

Omul simți atunci că-și iese din minți. Orbit de furie, sări la străin, îl prăvăli de pe cămila și-l omorî pe loc. Dar imediat se căi amarnic. Se lăsase iarăși pradă furiei, și iată unde l-a dus...

Deodată, un alt călăreț se apropie în galop. Își coborî privirea spre chipul mortului și exclamă:

— Allah fie lăudat! L-ai ucis pe cel ce mergea să-l omoare pe rege!

Și, în aceeași clipă, apa cea sălcie și tulbure deveni limpede și dulce, iar copacii uscați ai oazei înverziră.

Trebuie să interpretăm această istorioară în cheie simbolică, pentru că nu despre oameni care se omoară e vorba aici. Este o lecție despre furie, care nu trebuie dezlănțuită la întâmplare, ci doar la momentul potrivit. Bărbatul din poveste învață să dea apă, cu alte cuvinte, viață, chiar în condiții de secetă. A da viață este un impuls natural al majorității femeilor. În general, ele excelează în această privință. Există însă și un moment al răbufnirii viscerale, al mâniei justificate, al furiei îndreptățite⁸.

Femeile, în marea lor majoritate, sunt la fel de sensibile ca nisipul la mișcarea valurilor, ca arborii la calitatea aerului, ca lupii la prezența unui alt animal pe teritoriul lor la depărtare de mai bine de un kilometru. Ele au extraordinarul dar de a auzi, de a presimți, de a primi și transmite idei, imagini, sentimente cu viteza fulgerului. Pot percepe cea mai mică modificare a stării de spirit a celorlalți, pot citi expresiile faciale și corporale – numim asta intuiție – și, adesea, plecând de la indicii mărunte, ele știu ce au oamenii în cap. Pentru a-și folosi aceste daruri sălbatice, femeile trebuie să fie deschise la tot. Dar tocmai această deschidere lasă granițele lor neprotejate, ceea ce face ca spiritul lor să poată fi rănit foarte ușor.

^{*} Manta de lână cu glugă, purtată de arabi (n. trad.).

Femeia poate să se confrunte, într-o mai mică sau mai mare măsură, cu aceeași problemă ca bărbatul din povestea *Copacii uscați*. Ea poate să întrețină o formă de furie difuză care o face să caute gâlceavă, să se ascundă în spatele răcelii sau să spună cuvinte drăguțe când ar vrea de fapt să pedepsească ori să umilească. Poate să-și impună propria voință celor care depind de ea, să-i amenințe cu ruperea relației sau să-i priveze de afecțiunea ei. Poate să fie zgârcită cu laudele sau chiar să nu recunoască meritele celorlalți și, în general, să se comporte ca un om cu instincte rănite. Cel ce îi tratează pe ceilalți în acest mod este el însuși, psihic vorbind, victima atacului puternic al unui demon care-i aplică exact același tratament.

Multe femei în această situație decid, la un moment dat, să facă curățenie, să nu mai fie meschine, să fie mai bune, mai generoase. Este o intenție lăudabilă și, de multe ori, chiar o ușurare pentru cei din jurul lor, cu condiția să nu se identifice excesiv cu imaginea omului generos, ca bărbatul din poveste care, stând în oaza lui și servindu-i pe ceilalți, se simte din ce în ce mai bine și, în cele din urmă, ajunge să se identifice cu monotonia, cu platitudinea existenței sale.

Tot astfel, ocolind conflictele, femeia începe să se simtă mai bine. Ameliorarea este însă temporară. Nu aceasta este cunoașterea la care aspirăm. Noi vrem să știm când să ne manifestăm furia și când nu. Povestea nu vorbește despre aspirația la sfințenie, ci despre înțelepciunea necesară pentru a ști când trebuie să acționăm în mod sălbatic și integral. Lupii, de regulă, evită confruntările, dar când trebuie să-și apere teritoriul, când sunt amenințați sau încolțiți, atunci explodează. Asta se întâmplă foarte rar, dar capacitatea de a-și manifesta furia face parte din arsenalul lor, și trebuie să facă parte și dintr-al nostru.

S-a vorbit mult despre femeia furioasă, impresionantă prin puterea ei de a-i face să tremure de frică pe cei din preajma sa. Este însă vorba mai curând de o proiecție a fricii anumitor persoane în fața acestei furii. În psihicul său instinctual, femeia are capacitatea, când este provocată, de a manifesta o furie rațională, ceea ce este într-adevăr impresionant. Furia este pentru ea o modalitate naturală de a căuta să creeze și să păstreze echilibrul la care ține. Este un drept al său și, în anumite împrejurări, chiar o datorie morală.

Altfel spus, vine o vreme când femeia trebuie să-și arate colții, să-și demonstreze impresionanta ei capacitate de a-și apăra teritoriul, să spună: „Gata! Până aici!”

Aidoma omului din povestea *Copacii uscați* sau războinicului din *Ursul cu luna în piept*, multe femei poartă în ele un soldat care a obosit să mai lupte, care nu vrea să mai vorbească și nici să mai audă vorbindu-se despre bătălii. Așa ia naștere în pământul psihicului o oază arsă de soare. Atât în exterior, cât și în interior, aceasta este o zonă de mare liniște care așteaptă, aproape implorând, să izbucnească o furtună pentru ca viața să renască.

După uciderea călărețului, eroul poveștii este la început îngrozit. Dar, când realizează că în acel caz trebuia să dea curs primului impuls, nu mai e supus regulii mult prea simpliste care spune: „Niciodată să nu te înfurii”. Întocmai ca în povestea *Ursul cu luna în piept*, iluminarea se produce nu în timpul acțiunii propriu-zise, ci numai după ce iluzia a fost spulberată, iar omul ajunge atunci să înțeleagă sensul ascuns al lucrurilor.

Descansos

Ne propunem așadar să transformăm furia într-un foc la care putem găti, nu într-un incendiu devastator. Am văzut că transformarea furiei nu poate fi completă fără ritualul iertării. Am mai spus apoi că furia femeilor are adesea drept cauză o situație familială, societatea din jur și, uneori, o traumă suferită la maturitate. Dar oricare ar fi originea acestei furii, trebuie să se întâmple ceva care să ne permită să o recunoaștem, să o binecuvântăm, să o stăpânim și să o eliberăm.

Femeile oprite dezvoltă în general o capacitate de percepție uluitoare, de o profunzime și o amploare impresionante. Firește, nu dorim nimănui să sufere pentru a cunoaște misterele inconștientului, dar faptul de a fi îndurat mari chinuri, duce la apariția unor calități care compensează și protejează.

În acest sens, femeia care a avut o viață chinuită și a plonjat în abisurile sale, dispune, incontestabil, de o profunzime fără egal. Chiar dacă a ajuns la această profunzime prin suferință, în măsura în care aduce constant lumina conștiinței în acțiunile și trăirile sale, va avea o viață sufletească bogată și profundă și o nestrămutată încredere în sine, netulburată de șovăielile ocazionale ale eului.

Vine un moment în viața noastră, cel mai adesea la maturitate, când trebuie să luăm decizia, poate cea mai importantă în plan psihic pentru viața noastră viitoare, și anume aceea de a trăi sau nu în amărăciune. Aceasta se întâmplă de regulă pe la treizeci sau patruzeci de ani, când femeile ajung să se cam sature, când simt că s-a umplut paharul. Se poate să se fi ales praful de visele lor din tinerețe. Se poate ca inimile să le fie zdrobite, căsniciile destrămate, speranțele înșelate.

Cu trecerea timpului, în organism se acumulează reziduuri; este inevitabil. Dar dacă femeia, în loc să se afunde în amărăciune, revine la natura instinctuală, va reveni la viață, va renaște. Pui de lup se nasc în fiecare an. Sunt niște ghemotoace de blană scâncitoare, acoperite de pământ și paie, dar brusc devin jucăuși, vioi, afectuoși, căutând atenție și căldură. Vor să se joace, vor să crească. La fel, femeia care se întoarce la natura instinctuală, creatoare, va începe din nou să trăiască. Va vrea să se joace, va vrea să crească. Dar, mai întâi, e necesară o purificare.

Aș vrea să vă prezint, în acest sens, conceptul de *descansos* pe care îl utilizez în munca mea. Dacă ați fost vreodată în Mexic, în New Mexico, în sudul statului Colorado, în Arizona sau în alte regiuni din sudul Statelor Unite, nu se poate să nu fi văzut niște cruci mici, albe, pe marginea șoselelor. Acestea sunt *descansos*, locuri de odihnă⁹. Ele mai pot fi întâlnite pe marginea falezelor sau de-a lungul unor drumuri deosebit de pitorești, dar periculoase, din Grecia, Italia și alte țări mediteraneene. Uneori, crucile sunt grupate câte două, câte trei, câte cinci. Au înscrise pe ele nume ca Jesús Mendéz, Arturo Buenofuentes, Jeannie Abeyta, uneori pictate, alteori gravate, alteori desenate din cuie înfipite în lemn.

Adesea, sunt bogat împodobite cu flori, naturale sau artificiale, ori acoperite cu paie proaspăt cosite ce strălucesc ca aurul în bătaia soarelui. Se mai poate ca *descanso*-ul să fie făcut din doar două bețe sau două bucăți de țevă legate cu sfoară și înfipite în pământ. În trecătorile din munți, crucea este pur și simplu pictată pe o piatră mare de pe marginea drumului.

Aceste *descansos* sunt simboluri care marchează o moarte. Chiar acolo, în acel loc, drumul vieții cuiva s-a oprit brusc, fie în urma unui accident de mașină ori a unei lupte, fie din pricina insolației. Acolo s-a întâmplat ceva ce a pus capăt unei vieți și a marcat pentru totdeauna alți oameni.

Înainte de a împlini douăzeci de ani, femeile au murit de mii de ori. Au pornit într-o direcție sau alta, dar le-a fost curmat drumul. Au avut speranțe și vise cărora, la fel, le-au fost tăiate aripile. Femeia care spune că nu e așa, încă mai doarme. Toate acestea justifică existența *descansos*-urilor. Ele intensifică în mod evident procesul individualității și al diferențierii, creșterea, înflorirea ființei, trezirea conștiinței, dar sunt în același timp adevărate tragedii și, ca atare, trebuie plânse.

Să facem *descansos* înseamnă să ne analizăm viața și să marcăm locurile în care s-au produs micile morți, *mortes chiquitas*, și marile morți, *mortes grandotas*. Obişnuiesc să trasez, pe o coală mare de hârtie, linia cronologică a vieții unei femei și să marchez cu o cruce locurile unde, începând din copilărie și până în prezent, au murit diferite părți și aspecte din ea însăși și din viața ei.

Marcăm astfel locurile în care drumurile nu au mai fost reluate, sau au fost întrerupte, ambuscadele, trădările și morțile. Pun o cruce mică în locurile unde ar fi trebuit sau unde încă mai trebuie să plângă. Apoi scriu în partea de jos „uitat” pentru acele lucruri pe care femeia le intuiește, dar care încă n-au ieșit la suprafață. Și mai scriu „iertat” pentru faptele de care, în mare parte, femeia s-a eliberat.

Vă sfătuiesc să faceți *descansos*, să urmăriți traseul vieții voastre și să vă întrebați: „Unde sunt crucile? Unde sunt locurile pe care trebuie să mi le amintesc, să le binecuvânteț?” Ele toate au semnificații pe care le-ați adus cu voi în viața voastră actuală. Trebuie să vi le reamintiți și în același timp să le uitați. Iar pentru aceasta e nevoie de timp... Și de răbdare.

În povestea *Ursul cu luna în piept*, femeia spune o rugăciune, pentru ca sufletele orfane ale morților să-și poată afla liniștea. Același lucru îl facem și noi prin *descansos*. Este o practică conștientă de a onora morții orfani ai sufletului nostru și a le permite, în sfârșit, să se odihnească în pace.

Fiți bune cu voi și creați *descansos* pentru aspectele din voi însevă care se îndreptau spre un loc anume, dar care niciodată nu au mai ajuns. Aceste *descansos* sunt locuri funerare, dar și bilețele de iubire pentru propria suferință. Sunt agenți de transformare. Multe ar fi de spus despre utilitatea ținuturii anumitor lucruri pe pământ pentru ca ele să nu ne urmărească. Multe ar fi de spus despre necesitatea îngropării lor.

Femeile (și bărbații) încearcă de obicei să pună capăt episoadelor trecute spunând: „S-a procedat în cel mai bun mod posibil”, dar asta nu înseamnă a ierta. Chiar dacă este adevărată, această afirmație peremptorie elimină orice posibilitate de vindecare. E ca atunci când aplicăm un garou deasupra unei plăgi adânci. După un timp, nemaifiind alimentate cu sânge, țesuturile se cangrenează. Simpla negare a furiei și a durerii nu servește la nimic.

Femeia ale cărei instincte sunt lezate trebuie să facă față mai multor provocări legate de furie. În primul rând, îi este adesea greu să detecteze intruziunile. Târziu își dă seama de violarea teritoriului ei și nu este conștientă de propria furie decât atunci când aceasta a pus stăpânire pe ea. Furia se abate asupra ei pe neașteptate, așa cum i se întâmplă omului la începutul poveștii *Copacii uscați*.

Este rezultatul deteriorării instinctelor – deteriorare ce apare atunci când fetițele sunt îndemnate să ignore disensiunile, să fie împăciuitoare cu orice preț, să nu intervină și să suporte durerea până ce lucrurile revin la normal sau se liniștesc pentru un timp. Aceste femei nu acționează sub impulsul furiei pe care o simt, ci mai târziu, după săptămâni, luni și chiar ani, când își dau seama ce-ar fi putut, ce-ar fi vrut sau ce-ar fi trebuit să facă ori să spună.

De regulă, un asemenea comportament nu se datorează timidității sau introvertirii, ci excesului de raționalitate, efortului exagerat de a fi bune, în detrimentul lor, neputinței de a-și asculta glasul sufletului. Sufletul sălbatic știe când și cum să acționeze, iar femeia trebuie doar să-l urmeze. Răspunsul corect dovedește înțelegere și comportă un amestec bine dozat de forță și compasiune. Instinctele lezate pot fi însănoșite, trasând granițe precise, întărindu-le și răspunzând într-o manieră fermă, însă generoasă, când este posibil.

Nu este întotdeauna ușor pentru o femeie să scape de furie, chiar și atunci când aceasta îi complică viața, forțând-o să revină obsesiv asupra unor evenimente petrecute cu ani în urmă, ca și cum totul s-ar fi întâmplat ieri. A zăbovi o vreme asupra unei traume constituie un aspect foarte important al vindecării. Dar, în final, toate rănilile trebuie cusute și lăsate să se vindece.

Furia sau mânia colectivă este de asemenea o funcție naturală. Există un astfel de fenomen al răniilor de grup, al durerii de grup. Femeile care dezvoltă o conștiință socială, politică sau culturală trebuie să se confrunte adesea cu furia colectivă care urcă în ele și se exprimă prin intermediul lor.

Sub aspect psihic, o astfel de furie este salutară, în măsura în care femeile o folosesc pentru a denunța nedreptatea și a determina schimbările necesare. Total nesănătos ar fi să neutralizeze această furie ca să nu simtă nimic și, prin urmare, să nu facă presiuni în favoarea schimbării și evoluției. Furia colectivă este un profesor, ca și furia individuală. Femeile pot să o consulte, singure sau împreună cu alte femei, și să acționeze potrivit concluziilor lor. E o mare diferență între a păstra în sine o furie veche și a o întoarce pe toate părțile, pentru a vedea ce foloase poate aduce.

Furia colectivă este bine să fie utilizată ca motivație pentru a căuta sau oferi sprijin, pentru a concepe metode care să conducă grupurile sau indivizii la dialog, sau pentru a cere responsabilitate, progres, îmbunătățiri. Sunt procese ce țin de trezirea conștiinței femeilor, de atenția pe care o acordă lucrurilor importante pentru ele. Un psihic instinctual sănătos reacționează puternic la amenințări, insulte, lipsă de respect. O reacție sinceră este o componentă esențială a învățăturii privind universul colectiv al sufletului și al psihicului.

Blocarea într-o furie veche

Dacă furia devine un obstacol în calea creativității, trebuie să o atenuăm sau să o transformăm. Pentru acele femei care s-au luptat mult cu o traumă datorată cruzimii, neglijenței, lipsei de respect, indiferenței, aroganței ori ignoranței cuiva, sau chiar destinului, vine o vreme când trebuie să ierte, pentru a-i permite psihicului să revină la o stare normală de pace și seninătate¹⁰.

Când unei femei îi vine greu să se elibereze de furie sau mânie, aceasta se întâmplă cel mai adesea din pricină că s-a folosit de ea pentru a fi mai puternică. Se poate ca, la început, acest lucru să se fi dovedit util, dar acum trebuie să fie prudentă, căci o furie persistentă este un foc

care îi arde energia vitală. E ca și cum ar încerca să ducă o viață echilibrată, apăsând accelerația la maximum.

Nu trebuie să confundăm focul furiei cu viața pasionată. Focul acesta nu are nimic de-a face cu viața trăită din plin. Este doar o formă de apărare. Și, odată ce nu mai avem nevoie de protecția sa, ne costă foarte mult să-l întreținem. El arde încontinuu, poluându-ne ideile cu fumul său negru, împiedicându-ne să vedem, să înțelegem.

Nu vreau să vă mint și să vă spun că veți putea scăpa de furia voastră, astăzi sau săptămâna viitoare, și pentru totdeauna. Temerile și suferințele trecutului reapar în psihic periodic. Deși o purificare profundă elimină în mare parte vechea rană și furia, niciodată nu vor putea fi îndepărtate complet toate reziduurile. Am putea face în schimb să rămână doar câteva firisoare de cenușă, nu un foc mistuitor. Eliminarea acestei furii reziduale trebuie să devină deci un ritual igienic periodic, un ritual eliberator, căci a păstra o furie veche, chiar și atunci când nu mai e utilă, generează o stare de anxietate, înconștientă desigur, dar permanentă.

Uneori, oamenii cred, în mod eronat, că a rămâne blocat într-o furie veche înseamnă să te enervezi din nimic, să te agiți, să arunci lucrurile. În majoritatea cazurilor nu se întâmplă așa. Să rămâi blocat în furie înseamnă să fii permanent obosit, să te ascunzi sub un strat gros de cinism, să distrugi tot ce este nou, plin de promisiuni, de speranță. Înseamnă să-ți fie teamă că vei pierde înainte chiar de a deschide gura. Înseamnă să fii mereu gata să explodezi, chiar dacă nu se vede, să te refugiezi într-o tăcere amară, să te simți neputincios. Există însă o soluție. Iertarea.

„Iertarea? veți spune. Orice, dar asta nu!” Și totuși, în adâncul inimii voastre știți că, într-o zi, veți ajunge aici, chiar dacă lucrul acesta va fi să se întâmple pe patul de moarte. Gândiți-vă: multor oameni le este greu să ierte, pentru că au fost învățați că iertarea este un act unic, de încheiat într-o singură etapă. Dar nu, iertarea are mai multe straturi, mai multe stadii. Potrivit culturii noastre, iertarea trebuie să fie absolută. Totul sau nimic. De asemenea, ni se spune că iertarea înseamnă să ștergi cu buretele, să te comporți ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Nici asta nu e adevărat.

Femeia capabilă să ierte în proporție de nouăzeci și cinci la sută pe cineva care i-a adus grave prejudicii este demnă de beatificare, dacă nu chiar de sanctificare. Un procent de șaptezeci și cinci la sută iertare și un douăzeci și cinci la sută de „Nu știu dacă voi putea ierta vreodată totul, și de altfel nici măcar nu știu dacă vreau”, este mai aproape de normal. Dar

o proporție de șaiszeci la sută iertare însoțită de un patruzeci la sută de „Nu știu, nu sunt sigură, mă mai gândesc”, este deja o atitudine foarte bună. Un nivel al iertării de cincizeci la sută, sau mai puțin, arată că lucrarea este în plină în desfășurare. Mai puțin de zece la sută? Sunteți abia la început, sau poate nici măcar nu ați încercat cu adevărat.

În orice caz, când ați trecut de jumătatea drumului, restul va veni de la sine, de regulă puțin câte puțin. Important, în materie de iertare, este *să începem și să perseverăm*. Finalizarea e un proces care durează toată viața. Avem tot restul vieții ca să lucrăm cu procentele reziduale. În realitate, dacă am putea înțelege totul, totul ar putea fi iertat. Dar majoritatea oamenilor trebuie să stea mult timp în baia alchimică pentru a ajunge aici. Și e firesc. Avem în noi vindecătoarea. Vom avea deci răbdarea de a merge până la capăt.

Unii oameni, grație temperamentului lor, pot ierta mai ușor decât alții. Pentru unii este un dar; cei mai mulții, însă, învață să ierte. O sensibilitate crescută și o vitalitate puternică nu permit întotdeauna ca nedreptățile să fie ignorate cu ușurință. Nu sunteți rea dacă nu iertați ușor. Și nu sunteți o sfântă dacă puteți. Fiecare în felul său, și totul la timpul potrivit.

Pentru a ne vindeca cu adevărat, trebuie să spunem tot adevărul, nu doar regretul și suferința noastră, dar și răul făcut, furia, revolta, dorința de auto-pedepsire sau răzbunare stărnite în noi. Bătrâna vindecătoare a psihicului înțelege natura umană cu toate slăbiciunile sale și iartă întotdeauna când i se spune adevărul gol-goluț. Ea acordă nu doar o a doua șansă, ci chiar mai multe.

Să analizăm împreună cele patru stadii ale iertării. Aceste etape le-am conceput și le-am folosit, de-a lungul timpului, în munca mea cu persoanele traumatizate. Fiecare nivel are mai multe straturi. Ele pot fi abordate în orice ordine și oricât de mult timp se dorește, dar aici sunt prezentate în ordinea pe care o recomand clientelor mele.

Cele patru etape ale iertării

1. Detașarea – lași problema în pace
2. Toleranța – eviți pedepsirea
3. Uitarea – refuzi să revii asupra amintirilor
4. Iertarea – ștergi definitiv datoria

DETAȘAREA¹¹

Pentru a începe să iertăm, este bine să ne detașăm, adică să încetăm o vreme a ne mai gândi la persoana sau evenimentul în cauză. Nu înseamnă că lăsăm ceva neterminat, ci mai degrabă că ne luăm o vacanță. Aceasta ne va permite să evităm epuizarea, să ne fortificăm prin alte mijloace, să avem alte surse de fericire în viața noastră.

Este, de altfel, un bun exercițiu în vederea renunțării la plata datoriei, care va veni mai târziu, odată cu iertarea. Lăsăm la o parte situația, amintirea, problema, ori de câte ori este necesar. Nu pentru a trece peste ea, ci pentru a dobândi agilitate și forță, detașându-ne. Să ne detașăm înseamnă să începem din nou să țesem, să scriem, să mergem la mare, să facem lucruri interesante și plăcute, care ne fortifică, și să lăsăm un timp problema noastră să iasă din prim plan. E un lucru bun, ne ajută să ne vindecăm. Rănile trecutului vor fi mai puțin dure-roase dacă femeia îi promite sufletului că va pune mai întâi balsam pe rănilor lui și numai după aceea se va ocupa de problema care le-a provocat.

TOLERANȚA¹²

A doua etapă este cea a abținerii, îndeosebi în sensul renunțării la pedepse; ne abținem să pedepsim, nici măcar nu ne gândim la asta. Este foarte util acest gen de exercițiu, căci problema rămâne astfel izolată într-un singur loc și nu se mai împrășteie peste tot. Ne vom putea atunci concentra în vederea etapelor următoare. Nu înseamnă să fim surde sau oarbe și să ne pierdem vigilența protectoare, ci să facem un mic act de clemență și să vedem ce se întâmplă.

Abținere înseamnă totodată răbdare, tărie, canalizarea emoțiilor. Toate acestea sunt remedii puternice. Practicați-le cât mai mult: este o experiență purificatoare. Nu trebuie să faceți totul deodată; puteți alege una dintre ele, răbdarea de pildă, și să o practicați. Puteți să vă abțineți de la comentarii, amenințări și ostilități. Evitând pedepsele inutile, vă veți consolida integritatea sufletului și a acțiunilor. Abținându-vă, practicați generozitatea, îngăduindu-i astfel marii naturi îndurătoare să se implice în problemele care, în trecut, stârneau emoții, mergând de la o simplă iritare la furie.

UITAREA¹³

A uita înseamnă a șterge din minte, a refuza să ne mai gândim la un anumit subiect – cu alte cuvinte, a lăsa deoparte, a slăbi strânsoarea, mai ales a memoriei. Uitarea nu este o amorțire a creierului. Să uităm conștient înseamnă să nu ne mai ocupăm de evenimentul care ne-a mâhnit: nu insistăm să-l menținem în prim plan, ci îi permitem să se retragă în fundal sau chiar să iasă din scenă.

Practicăm uitarea conștientă refuzând să readucem la suprafață chestiunile inflamabile, refuzând să ni le reamintim. Uitarea este un efort activ, nu o atitudine pasivă. Ne impunem să nu ne întreținem cu anumite subiecte, să nu revenim mereu și mereu asupra lor, să nu ne irităm cu gânduri, imagini sau emoții repetitive. Uitare conștientă înseamnă abandonarea deliberată a obsesiilor, detașarea voluntară de obiectul mâniei noastre, refuzul de a mai privi înapoi, integrarea într-un mediu nou, crearea unei noi vieți, a unor noi experiențe la care să ne gândim, în locul celor vechi. Acest gen de uitare nu șterge amintirea, dar îngroapă emoțiile care însoțesc amintirea.

IERTAREA¹⁴

Sunt multe moduri de a ierta o ofensă unei persoane, unei colectivități, unei națiuni. Și trebuie să reținem că iertarea „definitivă” nu este o capitulare. Este o decizie conștientă de a pune capăt resentimentelor, ceea ce înseamnă de asemenea ștergerea datoriei și renunțarea la pedepsirea autorului. Voi hotărâți când să iertați și prin ce ritual să marcați evenimentul. Și tot voi stabiliți ce datorie nu va mai trebui să vă fie plătită.

Unii optează pentru iertarea deplină, eliberându-l definitiv pe celălalt de orice tip de reparație. Alții decid să oprească procesul la un moment dat și să renunțe la plata integrală a datoriei, considerând că ce-a fost a fost, și ce s-a plătit până acum e de ajuns. Este de asemenea posibil ca celălalt să fie exonerat, fără să fi făcut vreo reparație emoțională ori de altă natură.

Pentru unii oameni, a ierta înseamnă a-l privi pe celălalt cu indulgență, ceea ce este mai ușor când ofensele sunt relativ minore. O formă profundă de iertare constă în a-i întinde cu compasiune mâna ofensatorului și a-i oferi ajutor¹⁵. Asta nu înseamnă că ne aruncăm în groapa cu șerpi, ci că răspundem de pe o poziție de clemență, siguranță și pregătire¹⁶.

Iertarea este apogeul procesului constând în detașare, toleranță și uitare. Nu renunțăm la protecție, ci la răceală. O formă profundă de iertare este aceea în care încetăm să-l mai excludem pe celălalt, cu alte cuvinte, să-l ținem la distanță, să-l tratăm cu răceală, să-l ignorăm, să-l privim de sus, să jucăm fals. E mult mai indicat, pentru binele sufletului și al psihicului, să limităm timpul petrecut cu persoane a căror prezență ne creează probleme, decât să ne comportăm ca un manechin insensibil.

Iertarea este un act de creație. Iar modalități de a ierta sunt multiple. Puteți ierta pe moment, până la un anumit moment, până data viitoare, puteți ierta de data asta, dar pentru ultima oară – totul pornește iar de la zero dacă survine un nou incident. Puteți acorda încă o șansă, mai multe șanse, le puteți condiționa. Puteți ierta o ofensă parțial sau în totalitate. Voi decideți¹⁷.

Cum știți că ați iertat? Simțiți mai degrabă tristețe, decât mânie, amintindu-vă evenimentul. Vă pare rău pentru persoana în cauză, nu mai sunteți supărată pe ea. Înțelegeți suferința care a provocat ofensa. Preferați să rămâneți departe de tot ce s-a întâmplat. Nu așteptați nimic. Nu vreți nimic. Nu mai sunteți atașată de eveniment, ca și cum ați avea o ghiulea atârnată de picior. Sunteți liberă. Poate că povestea nu s-a încheiat cu „și au trăit fericiți...”, dar aproape sigur vă așteaptă acum un nou „A fost odată...”

Răni de război: Clanul Cicatricilor

Lacrimile sunt un râu către altundeva. Apele lui înconjoară barca sufletului nostru, o saltă și o duc departe de stânci, de pământul arid, spre un alt loc, mai bun.

Sunt oceane de lacrimi pe care femeile nu le-au plâns niciodată. Au fost învățate să ducă cu ele în mormânt secretele mamelor, ale taților, ale bărbatilor, ale societății, și propriile lor secrete. Aceste lacrimi sunt considerate periculoase, căci deschid zăvoarele secretelor femeilor. În realitate, însă, pentru binele sufletului lor sălbatic, este mai bine să plângă. Pentru ele, lacrimile sunt începutul inițierii în Clanul Cicatricilor, acest etern trib de femei de orice culoare, de orice naționalitate și limbă, care de-a lungul secolelor au trecut prin multe și totuși și-au păstrat mândria.

Toate femeile au povești personale la fel de profunde, la fel de puternice ca numenul basmelor. Există însă o categorie aparte de povești, care se referă la secretele femeilor, îndeosebi cele asociate rușinii, și care sunt printre cele mai importante cărora o femeie le poate dedica timpul său spre a le clarifica. Pentru cele mai multe femei, aceste povești sunt încrustate nu ca nestematele într-o coroană, ci ca un pietriș negru sub pielea sufletului.

Secretele ucigașe

În cursul celor douăzeci de ani de practică profesională, am auzit mii de „povești secrete”, ținute ascunse ani de zile, uneori aproape toată viața. Fie că a învăluit secretul în tăcerea pe care singură și-a impus-o, fie că a fost amenințată de cineva mai puternic, femeia se teme cumplit că, dezvăluind secretul, ar putea să-și piardă drepturile, să devină o *persona*

non grata sau să-și vadă distruse relațiile importante pentru ea și uneori chiar să fie agresată.

Secretele unor femei se referă la o minciună sfruntată sau la o răutate deliberată prin care au provocat altora necazuri ori suferință. Totuși, din experiența mea, acestea sunt rare. Majoritatea poveștilor secrete ale femeilor gravitează în jurul încălcării unei norme de conduită socială sau morală a culturii, religiei sau propriului lor sistem de valori. Unele dintre aceste acte, evenimente și alegeri, îndeosebi cele legate de libertatea femeilor în una sau în toate sferele vieții, erau adeseori considerate, cultural vorbind, rușinoase pentru femei, dar nu și pentru bărbați.

Problema este însă că secretul învăluit în rușine îndepărtează femeia de natura sa instinctuală, în mod esențial liberă și voioasă. Când în suflet este ascuns un secret întunecat, femeia nu se poate apropia de el și chiar evită să intre în contact cu orice ar putea să i-l reamintească sau să agraveze o durere deja cronică.

Este foarte frecventă această manevră defensivă. Ca și în cazul sechelelor unei traume, ea influențează într-ascuns alegerile pe care le face femeia în lumea exterioară: ce cărți va citi sau nu va citi, ce filme va vedea sau va refuza să vadă, la ce evenimente va participa sau nu va participa, ce o va face să râdă și ce nu, căror preocupări li se va dedica. În acest sens, natura sălbatică, cea care ar trebui să fie liberă să facă, să fie sau să vadă ceea ce vrea, este îngrădită.

În general, regăsim în poveștile secrete temele dramei: trădarea, iubirea interzisă, curiozitatea bolnavă, gesturile disperate, actele forțate, iubirea neîmpărtășită, gelozia și respingerea, furia și răzbunarea, cruzimea față de sine sau față de ceilalți, dorințele, visele, alegerile sexuale și stilurile de viață condamnabile, sarcinile nedorite, ura și agresiunea, moartea sau rănirea accidentală, promisiunile nerespectate, lașitatea, pierderea calmului, neputința de a face un lucru sau de a-l duce la bun sfârșit, manipularea și intervenția din culise, neglijența, abuzul... Lista lor poate continua, iar cele mai multe dintre ele intră în categoria greșelilor regretabile¹.

Secretele, asemeni basmelor și viselor, urmează aceleași structuri și aceleași tipare energetice întâlnite în dramă. Dar, în loc să se conformeze structurii eroice, ele au o structură tragică. Drama eroică debutează cu eroina care pornește într-o călătorie. Uneori nu este trează, psihologic vorbind, uneori este prea bună și nu sesizează pericolul,

uneori a fost maltratată și face gesturile disperate ale unui animal în cușcă. Oricum ar începe, eroina ajunge în cele din urmă într-o situație critică și trece prin grele încercări. Ulterior, grație inteligenței sale și ajutorului celor care veghează asupra ei, își recapătă libertatea și iese întărită din această experiență².

În tragedie, însă, eroina este smulsă cu forța din existența sa și aruncată în infern, sau cade singură. Nimeni nu îi aude strigătele, sau rugămințile îi sunt ignorate. Își pierde speranța, pierde contactul cu aspectul valoros al vieții sale și se prăbușește. În loc să-și savureze victoria asupra adversităților, sau înțelepciunea alegerilor și tăria, se simte deprimată și umilită. Secretele pe care o femeie le păstrează sunt aproape întotdeauna drame eroice pervertite în tragedii care nu duc nicăieri.

Există totuși o soluție. Pentru a transforma tragedia într-o dramă eroică trebuie să dezvăluim secretul, să-l mărturisim cuiva, să scriem un alt final, să vedem ce rol jucăm și ce calități ne ajută să rezistăm. Sunt lecții dureroase, dar pline de înțelepciune, iar reușita este un triumf al spiritului profund, al spiritului sălbatic.

Secretele rușinoase pe care le păstrează femeile sunt o poveste foarte veche. Oricine păstrează un secret în detrimentul său rămâne îngropat în rușine. Cât privește această atât de răspândită meteahnă, schema însăși este arhetipală: eroina fie a fost silită să facă un anumit lucru, fie, pierzându-și instinctul, a căzut într-o capcană. Și nu poate redresa situația. Un jurământ sau rușinea o obligă să păstreze secretul, iar ea se supune de teamă să nu piardă iubirea, respectul sau sursele elementare de subzistență. Pentru a pecetlui încă mai strașnic secretul, este aruncat un blestem asupra persoanei sau persoanelor care s-ar încumeta să-l divulge. Ele sunt amenințate cu tot ce poate fi mai rău dacă secretul va fi vreodată dezvăluit.

Li s-a spus femeilor că anumite evenimente, anumite alegeri și circumstanțe din viața lor, legate în general de sex, iubire, bani, violență și/sau alte probleme inerente naturii umane, sunt extrem de rușinoase și, prin urmare, de neiertat. Nimic mai fals.

Oricui i se poate întâmpla să greșească cu cuvântul sau cu fapta, din ignoranță și fără să știe care ar putea fi consecințele. Și nimic, pe această planetă sau în univers, nu e de neiertat. „Ah, nu!” veți spune. „Ce am făcut eu nu poate fi iertat.” Iar eu vă spun că nimic, dar absolut nimic din ceea ce a făcut sau va face un om nu este de neiertat.

Sinele nu-i o forță punitivă care umblă să pedepsească femeile, bărbații și copiii. Sinele este un zeu sălbatic, care înțelege natura fapturii umane. Este adesea dificil pentru noi să „acționăm corect”, mai ales dacă ne-am rupt de instinctele noastre fundamentale, inclusiv de intuiție. Este deci greu să ne gândim la consecințe înaintea faptelor, nu după. Dar sufletul sălbatic are o latură profund iubitoare care ține cont de lucrul acesta.

În arhetipul secretului, o vrajă este aruncată asupra sufletului femeii, ca o plasă neagră, făcând-o să creadă că niciodată nu va trebui să dezvăluie secretul; mai mult, ea trebuie să creadă că, dacă îl divulgă, toți oamenii respectabili cu care va avea de-a face o vor considera de acum înainte o ființă nedemnă. Această amenințare suplimentară se adaugă rușinii secrete, iar femeia poartă nu una, ci două poveri.

Asemenea amenințare fantasmatică e apanajul oamenilor cu inimă rece și goală. Pentru cei plini de căldură și iubire pentru condiția umană, lucrurile stau cu totul altfel. Ei vor ajuta ca secretul să fie scos la lumină, știind că provoacă o rană care nu se va închide până ce nu va fi dezvăluit.

Zona moartă

Păstrând secretul, femeia se izolează de toți cei ce i-ar putea oferi iubire, ajutor și protecție. Ea poartă singură povara durerii și a fricii, uneori pentru un grup întreg, care poate fi familia sau cultura. În plus, așa cum spunea Jung, păstrarea secretelor ne separă de inconștient. Acolo unde există un secret rușinos, există întotdeauna o zonă moartă în psihicul femeii, un loc insensibil sau care nu răspunde adecvat la evenimentele vieții emoționale proprii sau a celorlalți.

Zona moartă este foarte bine păzită. Sunt acolo o infinitate de ziduri și porți, ferecate fiecare cu zeci de lacăte, iar *homunculi*, micile creaturi ce populează visele femeilor, înalță mereu alte ziduri, alte bariere, întăresc sistemele de securitate, ca nu cumva secretul să scape.

Femeia Sălbatică nu poate fi însă păcălită. Ea știe de existența întunecatelor baloturi, legate strâns cu frânghii și sfori, ce zac în mintea femeii. Căldura, lumina nu ajung în acele spații ale minții ei, atât de bine sunt izolate. Dar cum psihicul compensează dezechilibrele, secretul va găsi întotdeauna o cale de ieșire și se va manifesta în exterior, dacă nu

în cuvinte, atunci sub forma unor accese bruște de melancolie, a izbucnirilor iraționale și repetate de furie, a tot felul de ticuri, spasme și dureri, a conversațiilor goale care încetează brusc și inexplicabil, a reacțiilor ciudate și neașteptate la filme sau chiar la reclamele de televiziune.

Secretul se strecoară oricum, dacă nu direct, prin intermediul cuvintelor, atunci prin manifestări somatice, de cele mai multe ori imposibil de rezolvat într-o manieră simplă și directă. Și ce face femeia când vede că secretul încearcă să-i scape? Fuge după el, cu o colosală pierdere de energie. Îl prinde, îl leagă zdravăn, îl trimite înapoi în zona moartă și întărește apărarea. Își cheamă *homunculi* – paznicii ei interiori și apărătorii eului – să ridice noi ziduri, noi porți. ... Apoi se prăbușește fără vlagă în ultimul său mormânt psihic, asudând sânge și suflând ca o locomotivă. Femeia care ascunde un secret este o femeie epuizată.

Nagynénik, mătușile mele, obișnuiau să-mi spună o mică poveste despre aceste secrete. O numeau *Femeia cu părul de aur* sau *Aranyos Haj*, *Părul de aur*.

Femeia cu părul de aur

A FOST ODATĂ o femeie foarte ciudată, dar frumoasă, cu păr de aur, lung și mătăsos. Era săracă și nu avea nici mamă, nici tată. Trăia singură în pădure și țesea la un război din ramuri negre de nuc. Fiul cărbunarii, un bădăran și un prostănac, voia să și-o facă nevastă cu de-a sila și, ca să scape de el, îi dădu o șuviță din părul ei de aur.

Nici nu bănuia omul că aurul ce-l primise nu era aur obișnuit, ci aur spiritual. De aceea, când vru să-l schimbe pe alte mărfuri la piață, răsără toți de el și-l socotiră nebun.

Turbat de furie, s-a întors noaptea la căsuța femeii, a omorât-o cu mâinile lui și a îngropat-o lângă râu. Trecu multă vreme, dar nimeni nu-i observă absența. Nimănui nu-i păsa de soarta ei. Dar, în mormânt, părul de aur creștea și creștea. Frumosul păr se unduia în spirale și își croia drum prin pământul negru, urcând tot mai sus, până ce mormântu-i fu acoperit de mlădioase trestii aurii.

Ciobanii tăiară trestii și își făcură flaute. Iar când suflară în ele, flautele prinseră a cânta, fără să se mai poată opri:

*Aici zace femeia cu părul de aur,
Doarme-n mormântu-i tăcut.*

*Fiul cărbunarului a ucis-o,
Când ea să trăiască a vrut.*

Și astfel, ucigașul femeii cu părul de aur fu descoperit și dus la judecată, pentru ca toți cei ce trăiesc, ca și noi, în pădurile sălbatice ale lumii să fie din nou în siguranță.

În timp ce povestea ne sfătuiește să fim cu băgare de seamă în locurile singuratice din pădure, mesajul ei profund spune că forța de viață a frumoasei femei sălbatice, simbolizată de părul său, continuă să trăiască, să crească și să genereze cunoaștere conștientă, chiar și după ce femeia a fost redusă la tăcere și îngropată. Povestea este, probabil, un fragment dintr-o narațiune mult mai amplă și mai veche despre moarte și renaștere, dedicată unei divinități feminine.

Acest fragment are o frumusețe și o valoare aparte. În plus, el vorbește despre natura secretelor și poate chiar despre ceea ce moare în psihic atunci când viața unei femei nu este valorizată corespunzător. Uciderea femeii din adâncul pădurii reprezintă secretul, iar ea este întruparea inocentei Core* – fecioara eternă – acest aspect al psihicului feminin care dorește să rămână cu sine, aspect mistic și solitar în sens pozitiv, căci Core e fascinată să aleagă și să țeasă idei, gânduri, fapte.

Or, tocmai această solitară femeie sălbatică suferă cel mai mult în urma traumelor sau păstrării unui secret... acest simț deplin al sinelui, căruia nu-i trebuie mare lucru ca să fie fericit, această inimă a psihicului feminin care, în inima pădurii, țese la războiul ei din lemn negru de nuc și e atât de senină...

În poveste, nimeni nu e surprins de absența acestei femei pline de viață, fapt deloc neobișnuit nu doar în basme, dar și în viața reală. Părinții femeilor ucise din povestea lui Barbă Albastră nu vin nici ei să-și caute ficele. Din punct de vedere cultural, acest fenomen nu mai are nevoie de nicio explicație. Din păcate, fiecare dintre noi știe ce înseamnă asta, și multe, chiar foarte multe femei au avut ocazia să simtă pe pielea lor această lipsă de interes. Femeia care păstrează un secret se confruntă adeseori cu aceeași atitudine din partea celorlalți. Deși oamenii știu că inima îi este rănită, se poate ca, intenționat sau nu, să nu-i vadă durerea.

* Numele de cult al Persefonei (n. trad.).

Dar miracolul psihicului sălbatic stă și în aceea că, oricât de „moartă” ar fi femeia, oricât de adânci i-ar fi rănila, viața ei psihică își urmează cursul. Și se ridică deasupra pământului, unde, în circumstanțe favorabile sufletului, își va cânta cântecul. Răul făcut este atunci înțeles, iar psihicul își începe reconstrucția.

Este interesantă – nu-i așa? – ideea că forța vitală a unei femei poate continua să crească chiar și atunci când ea pare să fie complet lipsită de viață. Este promisiunea că, și în condițiile cele mai vitrege, forța de viață sălbatică va menține vii și înfloritoare ideile noastre, chiar dacă, o vreme, vor rămâne sub pământ. La momentul potrivit, își vor croi din nou drum spre lumină. Această forță vitală nu va lăsa ca faptele să fie uitate până nu vor fi fost revelate locul și împrejurările morții femeii.

Ca să cunoaștem adevărata stare a psihicului și să știm ce avem de făcut, trebuie, precum păstorii din poveste, să tragem aer în piept și să lăsăm suflul sufletului, sau *pneuma*, să treacă prin flautul trestiiilor. Atunci îi vom auzi strigătul. După aceea vor putea începe săpăturile.

Unele secrete sunt tonifiante. De pildă, cele pe care le folosim ca parte a unei strategii pentru a atinge un obiectiv, sau cele păstrate pentru simpla plăcere de a le savura. Secretele rușinoase intră însă într-o cu totul altă categorie. Ele trebuie scoase la lumină și mărturisite oamenilor generoși și iubitori. E cumplit să vezi cât se frământă și cât se culpabilizează femeia care păstrează un astfel de secret. Aceste muștrări, această blamare ce amenință să se abată asupra sa în caz că divulgă secretul, o asaltează oricum, în ciuda faptului că nu l-a dezvăluit nimănui, și o macină din interior.

Femeia Sălbatică nu poate trăi așa. Secretul rușinos o obsedează pe cea care-l ascunde. Femeia nu poate dormi, căci secretul îi sfâșie pântecul ca un fir de sârmă ghimpată când ea încearcă să scape. Îi distruge nu doar sănătatea mintală, ci și legătura cu natura ei instinctuală. Femeia Sălbatică dezgroapă lucrurile, le aruncă în aer, aleargă după ele. Nu îngroapă și nu uită. Iar dacă îngroapă ceva, știe perfect ce și unde a îngroapă, și nu va întârzia să-l dezgroape din nou.

Păstrarea unui secret învăluit în rușine tulbură profund psihicul. Secretele ne invadează visele. Un psihanalist trebuie adesea să meargă dincolo de conținutul manifest și câteodată chiar dincolo de conținutul arhetipal al unui vis pentru a înțelege că, în realitate, el divulgă

tocmai secretul pe care visătoarea nu poate, nu îndrăznește să-l spună cu glas tare.

Sunt multe vise a căror analiză relevă sentimente puternice și profunde, pe care subiectul nu le poate exprima în viața reală. Unele din aceste vise se referă la secrete, iar imaginile onirice cele mai frecvente sunt lumini, electrice ori de altă natură, care pâlpâie și/sau se sting, vise în care persoana visează că se îmbolnăvește după ce a mâncat ceva, sau că e în pericol și nu poate fugi, sau încearcă să strige, dar niciun sunet nu-i iese de pe buze.

Vă amintiți de *canto hondo*, cântecul tainic, profund, și de *hambre del alma*, foamea sufletului? Cu timpul, aceste două forțe, grație viselor și forței sălbatice de viață a femeii, ies la suprafața psihicului, slobozind strigătul necesar, strigătul eliberator. Femeia își regăsește atunci glasul. Cântă, își strigă secretul și este auzită. Iar echilibrul său psihic se restabilește.

În tradiția practicilor etnice și religioase din familia mea, această poveste și altele asemenea ei sunt balsamuri pentru rănilor secrete. În *curanderisma*, ele sunt îndemnuri, îndrumări, soluționări. În spatele înțelepciunii poveștii stă faptul că, pentru majoritatea femeilor și bărbaților, rănilor sinelui, ale sufletului și ale psihicului, datorate secretelor (sau altor cauze), fac parte din viață. Cicatricile sunt inevitabile. Dar aceste răni se pot trata, și sigur se vor vindeca.

Există răni generale, răni specifice bărbaților și răni specifice femeilor. Un avort spontan sau provocat lasă o cicatrice, ca și pierderea unui copil, indiferent de vârsta lui. Uneori chiar și apropierea de o altă persoană poate duce la formarea unui țesut cicatriceal. Suprafața acoperită de cicatrici se poate extinde mult datorită alegerilor naive, a rămânerii într-o capcană sau chiar datorită unei alegeri bune, dar dureroase. Sunt tot atâtea forme de cicatrici câte tipuri de răni psihice există.

Reprimarea materialului secret învăluit în rușine, teamă, mânie, culpabilitate sau umilință, blochează toate celelalte părți ale inconștientului din apropierea zonei secretului³. Când, înaintea unei intervenții chirurgicale, se injectează anestezic, să zicem, în gleznă, aria anesteziată este mult mai extinsă, și o mare parte a piciorului își pierde temporar sensibilitatea. Păstrarea unui secret operează identic asupra psihicului: este un anestezic, administrat lent și constant, care desensibilizează nu doar zona în cauză, ci o arie mult mai mare.

Oricare ar fi natura secretului și oricâtă durere ar pricinui păstrarea lui, psihicul va fi afectat în același mod. Iată un exemplu. O femeie, al cărei soț s-a sinucis în urmă cu patruzeci de ani, la trei luni după căsătoria lor, a fost presată de familia soțului să ascundă nu doar faptul că acesta suferea de o formă gravă de depresie, dar și furia și durerea ei adâncă în tot acest timp. Drept urmare, s-a creat în psihicul său o „zonă moartă”, relaționată cu suferința soțului, cu propria-i suferință, precum și cu furia împotriva stigmatului cultural atașat tragicului eveniment în ansamblul său.

Ea s-a lăsat amăgită de rugămințile rudelor soțului, acceptând să nu dezvăluie nimănui niciodată că l-au tratat cu cruzime ani de-a rândul. Și, în fiecare an, la data comemorării suicidului, familia soțului păstra o tăcere de moarte. Nimeni nu-i telefona să o întrebe: „Ce mai faci? Ți-e greu, nu-i așa? Îi simți lipsa, știu... Hai să ieșim sau să facem ceva împreună”. În fiecare an, această femeie săpa din nou mormântul soțului său și singură își îngropa în el durerea.

A ajuns apoi să evite și alte zile comemorative sau aniversare, inclusiv aniversarea propriei zile de naștere. Zona moartă din jurul secretului s-a tot extins, cuprinzând nu doar evenimentele comemorative, dar și cele festive. Femeia a început să negligeze toate evenimentele importante din viața familiei și a prietenilor, considerându-le o pierdere de timp.

Pentru inconștientul ei, erau doar gesturi goale, de vreme ce nimeni nu-i fusese aproape în momentele sale de disperare. Suferința ei cronică și păstrarea aceluia secret rușinos corodaseră zona psihicului ce guvernează relațiile. Cel mai adesea, îi rănim pe ceilalți acolo unde noi înșine am fost răniți.

Dacă dorește totuși să-și păstreze intacte instinctele și capacitatea de a se mișca liber în psihicul său, femeia poate să mărturisească secretul, sau secretele, unei persoane demne de încredere și apoi să i le spună din nou, ori de câte ori consideră necesar. În general, nu e de ajuns să dezinfecțăm o singură dată o rană și apoi să uităm de ea; rana trebuie spălată și pansată de mai multe ori până se vindecă.

Când în sfârșit secretul a fost dezvăluit, sufletul are nevoie de mai mult decât un simplu răspuns de genul: „Serios? Ce păcat!” sau „Ce să-i faci, așa-i viața...”, atât din partea celui ce povestește, cât și din partea celui ce ascultă. Cel ce povestește trebuie să caute să nu minimalizeze

problema. Și are mare noroc dacă omul căruia îi încredințează secretul știe să asculte cu toată ființa, să suspine, să tresalte, să-și simtă inima străpunsă de durere, dar fără a-și pierde firea. Pe de altă parte, pentru a se vindeca, femeia trebuie și ea să-și spună secretul în așa fel încât ceilalți să fie înduioșați. Începe astfel să-și învingă rușinea, primind ajutorul și afecțiunea care i-au lipsit în momentul traumei inițiale.

În cadrul unor mici grupuri confidențiale, provoc acest schimb, cerându-le femeilor să vină cu fotografii ale mamelor, mătușilor, surorilor, prietenelor, bunicilor și altor femei dragi lor. Rânduim apoi frumos, unele lângă altele, toate fotografiile. Unele sunt îndoite, îngălbenite, cu pete de apă ori cafea, altele sunt lipite cu scotch sau învelite în celofan. Multe au pe verso câte un comentariu vechi și prețios: „Cu infinită dragoste”, „Împreună cu Joe la Atlantic City”, „Eu și prietena mea cea mai bună” sau „Fetele de la uzină”.

Îi sugerez fiecărei femei să înceapă spunând: „Acestea sunt femeile din familia mea” sau „Acestea sunt femeile din care mă trag”. Femeile privesc aceste fotografii ale rudelor și prietenelor lor și, cu profundă compasiune, încep să povestească ceea ce știu despre secretele fiecăreia, marile bucurii, marile dureri, marile chinuri, marile izbânzi. În timpul petrecut împreună, sunt momente când nu putem merge mai departe, căci multe, multe lacrimi curg, iar ele saltă bărcile noastre de pe digul uscat și, o vreme, plutim toate departe în larg, cu pânzele întinse⁴.

Este foarte important să se facă, o dată pentru totdeauna, o spălare adevărată a rufelor femeilor. Banala interdicție de a spăla „rufele murdare” în public este ridicolă, pentru că în general ele nu sunt spălate nici în familie. „Rufele murdare” sunt lăsate să se adune jos, în colțul cel mai întunecat al pivniței, și acolo rămân în veci. Stăruința în a păstra ceva secret acționează ca o otravă. De fapt, asta înseamnă că femeia nu are în preajmă pe nimeni căruia să-i împărtășească necazurile.

Multe din poveștile lor secrete, femeile nu le pot împărtăși familiei și prietenilor, căci fie nu cred ce li se spune, fie încearcă să schimbe subiectul, și nu fără motiv. Dacă ar vorbi despre ele, dacă le-ar înțelege, dacă ar căuta în vreun fel să ajute, ar însemna să împărtășească și ei suferința femeii. N-ar putea rămâne indiferenți. N-ar putea îngăima ceva de genul: „Oh, da...” și apoi să tacă, sau să-i spună: „Lasă, nu te mai gândi la asta”. Când partenerul unei femei, familia, comunitatea împărtășesc durerea morții femeii cu părul de aur, ei toți trebuie să însoțească

cortegiul funerar. Toți trebuie să plângă la mormânt. Nimeni nu s-ar putea sustrage, și nu le-ar fi ușor.

Când femeile acordă problemei rușinii lor secrete mai multă atenție decât ceilalți membri ai familiei sau comunității, ele sunt singurele care suferă conștient⁵. Familia nu-și mai împlinește atunci rolul ei psihologic, cel de a uni forțele. Pe de altă parte, natura sălbatică cere să fie eliminate din ambientul nostru elementele iritante și amenințările, iar elementele opresive să fie reduse la minimum. Astfel că, mai devreme sau mai târziu, femeia își va face curaj, va tăia o trestie de aur și își va cânta secretul cu vocea ei puternică.

În povești precum *Barbă Albastră*, *Domnul Fox*, *Mary Culhane*⁶ și multe altele, eroina refuză într-un fel sau altul să păstreze secretul și este astfel în sfârșit liberă să-și trăiască viața. Sfaturile pe care ni le transmit la nivel arhetipal ne permit, prin analogie, să înțelegem ce trebuie să facem cu secretele rușinoase.

Încercați: destăinuți-l cuiva. Niciodată nu-i prea târziu. Iar dacă nu-l puteți spune cu glas tare, așterneți-l pe hârtie. Alegeți o persoană în care, instinctiv, aveți încredere. E mult mai bine ca problema gravă care vă macină să fie scoasă la lumină, decât să fie lăsată să supureze înăuntru. Dacă preferați, căutați un terapeut care să știe cum să abordeze problema secretelor. Vă va asculta cu compasiune, fără să vă judece, și va face diferența între culpabilitate și căință. El știe ce sunt durerea sufletească și renașterea spiritului.

Oricare ar fi secretul, înțelegem că face acum parte din lucrarea noastră pentru viață. Eliberarea de acest secret vindecă o rană până nu demult deschisă. Va mai rămâne, desigur, o cicatrice, și e posibil să doară când se schimbă vremea. Aceasta este natura adevăratei dureri.

Ani de zile, psihologia clasică, indiferent de orientare, a considerat în mod greșit că doliul este un proces prin care se trece o dată pentru totdeauna, preferabil de-a lungul unui an, și că ar fi ceva în neregulă cu persoanele care, după acest interval de timp, nu pot sau nu vor să se despartă de durerea lor. Dar acum știm ceea ce, cu multă vreme în urmă, oamenii știau în mod instinctiv: anumite pierderi, răni și rușini nu încetează niciodată să fie plânse, pierderea unui copil – prin moarte sau abandon – fiind una din durerile cele mai persistente, dacă nu chiar cea mai persistentă.

Studiind⁷ diferite jurnale intime scrise de-a lungul mai multor ani, Paul C. Rosenblatt a constatat că, după o tragedie, oamenii își revin din durerea cea mai profundă în decurs de unul sau doi ani, în funcție de sprijinul de care s-au bucurat. Dar, și după aceea, ei continuă să aibă perioade de suferință activă. Chiar dacă aceste episoade sunt tot mai rare și mai scurte, durerea resimțită este aproape la fel de intensă ca durerea provocată de evenimentul original.

Informațiile acestea ne ajută să înțelegem normalitatea durerii de lungă durată. Când un secret nu este mărturisit, durerea persistă toată viața. Păstrarea secretelor vine în conflict cu igiena psihicului și a spiritului, împiedicând vindecarea lor naturală, un motiv în plus să ne mărturisim secretele. Spunându-le și suferind, părăsim zona moartă. Abandonăm astfel cultul fatal al secretelor. Putem suferi oricât de mult. Din suferință ieșim cu fața spălată de lacrimi, nu pătată de rușine, pline de o viață nouă.

În clipele de durere, Femeia Sălbatică ne va ține în brațe. Ea este Sinele nostru instinctual. Poate îndura strigătele noastre, gemetele noastre, dorința noastră de a muri fără să murim, și va aplica cele mai bune leacuri acolo unde doare cel mai tare. Ne va șopti la ureche. Va suferi pentru noi și va îndura. Nu va fugi. Sigur vor rămâne cicatrici, și nu puține, dar e bine de știut că cicatricile sunt mai elastice decât pielea și mai rezistente la lovituri.

Mantia expiatoare

În munca mea cu femeile, le învăț uneori cum să confecționeze, din pânză sau din orice alt material, o mantie expiatoare – cu alte cuvinte, un veșmânt realizat din elemente cusute sau prinse cu ace, pe care sunt scrise, pictate, desenate sau redată în diverse alte moduri insultele, calomniile, traumele, rănilor, tot ce o femeie a îndurat de-a lungul întregii sale vieți. Este descrierea experienței sale de a fi servit drept țap ispășitor. Uneori, confecționarea unei astfel de mantii ia doar o zi sau două, alteori e nevoie de câteva luni. Ea este foarte utilă în elaborarea unei liste a loviturilor primite.

La început, am făcut o asemenea mantie expiatoare pentru mine însămi. În scurt timp a devenit atât de impozantă, încât ar fi fost nevoie de un întreg alai de muze pentru a duce trena. Intenționez, odată reunite

toate aceste deșeuri psihice într-un obiect fizic, să-i dau foc și să văd cum vechile mele răni dispar odată cu fumul. Dar am păstrat-o în hol, atârnată de plafon, și, ori de câte ori treceam pe lângă ea, în loc să mă simt rău, mă simțeam bine. Am început chiar să le admir pe femeile care au *ovarios* să poarte asemenea veșmânt și să continue să stea pe picioarele lor, să cânte, să creeze și să dea din coadă.

Am observat aceeași atitudine la femeile cu care am lucrat. Nu voiau nicidecum să-și distrugă mantiile lor expiatoare și, cu cât erau mai urâte și mai însângerate, cu atât mai mult doreau să le păstreze pentru totdeauna. Le mai numim uneori mantii de luptă, căci sunt dovada rezistenței, înfrângerilor și victoriilor fiecărei femei în parte și a femeilor în general.

N-ar fi rău dacă femeile și-ar calcula vârsta nu în ani, ci în cicatrici. Sunt întrebată uneori câți ani am, iar eu răspund: „Am șaptesprezece cicatrici de război.” De regulă, oamenii pricep imediat și, cu bucurie chiar, încep să-și calculeze vârsta în mod similar.

Așa cum vechile manuscrise ale egiptenilor, ale indienilor nahuatl și ale mayașilor sau imaginile pictate de indienii lakota pe piei de animale înregistrau marile evenimente ale vieții tribului, războaiele și victoriile, tot așa mantiile expiatoare, mantiile de luptă, descriu bătăliile și victoriile femeilor. Nu știu ce vor crede nepoatele și strănepoatele noastre despre astfel de cronici. Sper să trebuiască să le explicăm totul.

Să fiți cât se poate de clare atunci când vorbiți despre ea, căci această mantie v-ați câștigat-o prin lupte grele. Iar dacă sunteți întrebată despre naționalitatea voastră, despre originea voastră etnică, despre neamul vostru, zâmbiți enigmatic și spuneți: „Clanul Cicatricilor”.

La selva subterránea: **Inițierea în pădurea subpământeană**

Fata fără mâini

Dacă poveștile sunt semințele, noi suntem pământul în care ele încolțesc. E de ajuns să ascultăm o poveste pentru a o trăi ca și cum noi am fi eroina care, în final, eșuează sau iese biruitoare. Dacă personajul e o lupoaică, hoinărim o vreme asemenea unei lupoaice și percepem lumea la fel ca ea. Dacă e vorba de o porumbiță care-și regăsește puii, simțim mișcând ceva în pieptul nostru acoperit de pene. Dacă povestea descrie lupta crâncenă prin care perla sacră este smulsă din ghearele celui de-al nouălea balaur, ne simțim istovite, dar mulțumite. Povestea ne impregnează, ne transmite o cunoaștere prin simplul fapt de a o asculta.

Jungienii numesc acest fenomen „participare mistică” – termen preluat de la antropologul Levy-Bruhl pentru a defini o relație în care „o persoană nu se poate separa de obiectul sau subiectul pe care-l privește”. În cazul freudienilor se vorbește de „identificare proiectivă”, iar antropologii folosesc uneori expresia „magie simpatetică”. Toți acești termeni se referă la capacitatea minții de a se îndepărta puțin de eul său și de a fuziona cu o altă realitate, adică cu un alt mod de a percepe lucrurile, un alt mod de a le înțelege. Pentru vindecătoarele din familia mea, asta înseamnă să experimentezi și să cunoști prin mijlocirea unei stări de rugăciune sau unor stări particulare ale minții, apoi să aduci cunoștințele și percepțiile astfel dobândite în realitatea consensuală¹.

¹ Termenul îi aparține lui James George Frazer și definește credința că lucrurile acționează unele asupra altora de la distanță, printr-o relație tainică, o simpatie reciprocă (*n. trad.*).

Fata fără mâini e o poveste minunată, în care, de sub diferitele sale straturi, vedem ivindu-se vestigiile arhaicelor religii nocturne. Și este astfel structurată încât ascultătorii să poată participa la încercările prin care trece eroina, căci, fiind foarte lungă, ia mult timp pentru a fi povestită, și încă mai mult timp pentru a fi asimilată. Eu o expun de regulă în șapte seri și uneori, în funcție de auditoriu, în șapte săptămâni sau șapte luni, consacrand câte o seară, o săptămână sau o lună fiecărei etape a parcursului inițiativ descris în poveste. Evident, nu fără motiv.

Povestea ne duce într-o lume situată mult sub rădăcinile arborilor. Din această perspectivă, *Fata fără mâini* oferă material pentru întregul proces existențial al femeii. Ea vorbește despre majoritatea călătoriilor-cheie ale psihicului feminin. Spre deosebire de celelalte povești analizate aici, care se adresează unei lucrări specifice, sau unei lecții anume, ce durează doar câteva zile sau câteva săptămâni, *Fata fără mâini* descrie o lungă călătorie – cea a vieții unei femei. Este prin urmare o poveste cu totul aparte și, pentru a o asimila, este bine să o citim pe-ndelete, cu muza noastră alături, studiind pe rând fiecare episod.

Fata fără mâini vorbește despre inițierea femeilor în pădurea subpământeană prin ritul rezistenței. La prima vedere, cuvântul „rezistență” înseamnă „tenacitate”. Deși acesta ar putea constitui un aspect al încercărilor din poveste, „rezistență” înseamnă și capacitate de întărire, de fortificare, iar aceasta este principala forță propulsoare a poveștii și caracteristica ce generează lunga viață psihică a femeii. Mergem înainte nu doar ca să mergem. Dacă rezistăm, înseamnă că facem ceva cu adevărat important.

Natura întreagă ne dă lecții de rezistență. Puii de lup nou-născuți au lăbuțele moi și fragile, și numai hoinărelile, plimbările, peregrinările în compania părinților le vor întări. Atunci se vor putea cățăra, vor putea sări pe pietre ascuțite, urzici pișcătoare și chiar sticlă spartă, fără să se rănească.

Am văzut lupoaice aruncându-și puii în apele înghețate ale pâraielor sau alergând până când puiul nu se mai putea ține pe picioare. Astfel întăresc ele acest spirit plăpând, dându-i forță și caracter. În mituri, antrenarea rezistenței e unul din riturile Marii Mame Sălbatice, Femeia Sălbată arhetipală. Este ritualul său etern prin care-și fortifică vlăstarii. Ea ne întărește, ne face puternice și rezistente.

Iar locul acestei ucenicii, al dobândirii acestor atribute, este *selva subterrănea*, pădurea subpământeană, lumea tainică a cunoașterii feminine. Este o lume sălbatică, situată sub această lume, sub lumea pe care o percepe eul. În timpul șederii noastre acolo, ne sunt infuzate limbajul instinctual, cunoașterea instinctuală. Din acea perspectivă, putem înțelege ceea ce este mai greu de înțeles fiind în lumea de sus.

Tânăra din poveste efectuează mai multe coborâri. Odată încheiat un ciclu de coborâre și transformare, abordează un altul. Sunt cicluri alchimice complete – compuse fiecare din *nigredo*, pierdere, *rubedo*, sacrificiu, și *albedo*, iluminare. La fel, regele și mama regelui au, fiecare, propriul lor ciclu transformator. Toate aceste coborâri și pierderi, toate aceste regăsiri și această forță dobândită reprezintă inițierea femeilor, de-a lungul vieții, în reinnoirea sălbaticului.

În alte părți ale lumii, povestea fetei fără mâini se intitulează *Măinile de argint*, *Mireasa fără mâini*, *Livada*. Au fost repertoriate peste o sută de versiuni ale poveștii. Mătușa Magdalena, una din remarcabilele țărânci ale copilăriei mele, mi-a transmis nucleul versiunii literare prezentate aici. În Europa centrală și de est, circulă și alte variante. Dar, la drept vorbind, experiența profund feminină care stă la temelia acestei povești o întâlnim oriunde adie dorul de Mama Sălbatică.

Când spunea povești, mătușa Magdalena folosea întotdeauna o mică stratagemă. Își lua prin surprindere auditoriul începând cam așa: „Asta s-a întâmplat acum zece ani...”, și continua cu un basm din epoca medievală, cu cavaleri, castele, poduri mobile și așa mai departe. Sau zicea: „A fost odată, chiar săptămâna trecută...”, și depăna apoi firul unei povești din vremurile când oamenii încă mai umblau goi.

Iată așadar povestea *Fata fără mâini*.

A FOST ODATĂ, acum câteva zile, un morar care încă mai măcina grâul țăranilor cu o moară de piatră. Erau vremuri grele pentru morarul nostru, căruia nu-i mai rămaseră decât moara cea hodorogită într-o șură, iar în spatele șurii, o mândrețe de măr înflorit.

Într-o zi, își luă securea lui cu tăiș de argint și se duse în pădure să taie crengi uscate. Deodată, de după un copac, se ivi un moșneag ciudat la înfățișare.

— De ce te chinui tăind lemne? îi zise moșul cu glas mieros. Te fac om bogat dacă-mi dai mie tot ce ai în spatele morii.

„Păi... în spatele morii nu-i decât un măr înflorit”, își zise morarul în sinea lui și căzu pe dată la învoială.

— Peste trei ani, voi veni să iau ce-i al meu, chicoti moșneagul și, șontâc-șontâc, dispăru printre copaci.

Morarul porni înapoi spre casă. Și cum mergea el așa, numai ce-și văzu nevasta alergând înaintea lui, cu părul despletit și cu șorțul fluturând.

— Bărbate, bărbate! Când a bătut ora, la noi în casă, pe perete, a apărut o pendulă frumoasă și jilțuri îmbrăcate în catifea au luat locul vechilor scaune de lemn. Cămara e plină cu de toate, iar lăzile și cuferele sunt și ele pline! Spune-mi, te rog, ce s-a întâmplat?...

Și, în aceeași clipă, pe degete prinseră a-i străluci inele de aur, iar părul îi fu prins într-o cunună de aur.

Morarul icni, văzând cu uimire că, în locul pieptarului său ponosit, purta acum o vestă de satin. Sub ochii lui, opincile-i roase și scâlciate se preschimbară pe dată în pantofi din cei mai fini.

— Asta-i numai mâna străinului, zise el cu glasul sugrumat de emoție. Am întâlnit în pădure un om ciudat, înveșmântat într-o mantie neagră. Mi-a promis bogății fără număr dacă-i dau tot ce avem noi în spatele morii. Apăi, nevastă, om sădi alt măr acolo.

— Vai, bărbate! gemu femeia, albă ca varul. Omul acela în haine negre era necuratul, iar în spatele morii e mărul, da, dar acolo e și fata noastră; mătură curtea cu măturoiul din nuiete de salcie.

Și părinții se întoarseră acasă, împleticindu-se și vărsând lacrimi amare pe frumoasele lor veșminte.

În cei trei ani, fata morarului, blândă și dulce ca merele văratice, nu se mărită. Când se împlini sorocul, dracul veni să-și ia dreptul lui, așa cum se învoise cu morarul. Fata se spală, își puse o rochie albă și se așeză în mijlocul unui cerc pe care-l trase cu creta în jurul ei, iar când dracul vru să pună mâna pe ea, o forță nevăzută îl aruncă tocmai în celălalt capăt al curții.

— Să nu se mai spele! zbieră dracul. Altminteri nu mă pot apropia de ea.

Părinții și fata păliră. ... Trecură câteva săptămâni. Fata nu se mai spală. Părul i se încâlcise, pielea îi devenise cenușie, unghiile îi erau negre, iar hainele de pe ea se făcuseră scoarță de murdare ce erau.

Acum când fata aducea mai mult a animal decât a om, se întoarse și dracul. Cum îl văzu, copila izbucni în plâns. Și plângea... și plângea... Lacrimile îi șiroiau printre degete de-a lungul brațelor și, curând, mâinile și brațele ei murdare fură iarăși albe ca zăpada. Dracul se înfurie:

— Taie-i mâinile, altminteri nu mă pot apropia de ea!

— Să-i tai mâinile copilului meu? întrebă morarul înspăimântat.

— De nu, totul aici o să piară! urlă dracul. Și tu, și femeia ta, și câmpurile toate, cât vezi cu ochii!

De frică, morarul nu cuteză a mai zice nimic și, cerându-i fetei iertare, se puse să-și ascută securea cu tăiș de argint. Fata se resemnă.

— Sunt fiica ta. Fă ceea ce ți se cere.

Asta și făcu bietul om, și nimeni n-ar fi putut spune cine țipase mai tare, tatăl sau fata. Și astfel se sfârși cu traiul ei de până atunci.

Când din nou veni necuratul, fata se puse iar pe bocit. Și atâta plânse, că cioatele mâinilor se făcură iarăși curate, și iarăși dracul fu azvârlit în celălalt capăt al curții când vru să pună mâna pe ea. Aruncă atunci blesteme atât de grele, că în pădure izbucniră focuri în tot locul, apoi dispăru pentru totdeauna, căci pierduse orice drept asupra fetei.

Într-o singură clipă, tatăl îmbătrânise cu o sută de ani, și nevasta lui la fel. Dar, ca niște adevărați locuitori ai pădurii ce erau, se căzniră s-o scoată cumva la capăt. Bătrânul tată îi promise fetei un castel frumos și bogății pentru tot restul vieții.

— La ce bun? îi zise fata. Mie nu-mi mai sunt de folos. Și-apoi, eu am de gând să plec în lume, să trăiesc din mila oamenilor.

Își înfășă cioatele mâinilor într-un tifon curat și, a doua zi în zori, luându-și rămas bun de la ai săi și de la traiul ei de până atunci, porni la drum.

Merse... și merse.... Spre amiază, arșița încinse pământul. Sudoarea îi curgea pe obraji, brăzdându-i fața murdară, iar vântul îi încâlcise în așa hal părul, de ziceai că-i cuib de berze. Către miezul nopții, ajunse la livada unui rege. Pomii toți erau încărcăți cu fructe ce străluceau în lumina lunii.

Însă nu putea intra acolo, căci livada era împrejmuită de un șanț cu apă. Moartă de foame, căzu în genunchi. Atunci, un spirit înveșmântat în alb apăru și închise stăvilarul, iar albia se goli.

Fata pășea acum printre peri și cumva știa că perele acelea minunate fuseseră toate numărate și numerotate, și că erau strașnic păzite. Dar, ia te uită!... O creangă se plecă încetișor, întinzându-i fructul pârguit din vârful său. Ea își lipi buzele de coaja aurie a pereii și o sorbi cu nesaț. Cum sta acolo, în bătaia lunii, cu brațele înfășurate în tifon, cu părul despletit, fata fără mâini părea plăsmuită din lut.

Grădinarul a văzut totul, dar înțelegând că fata e apărută de un spirit, nu a oprit-o. După ce mănca acea singură pară, copila trecu vadul înapoi și se duse să doarmă în pădure.

Dimineața, regele veni să-și numere perele. Văzând el că una lipsește, porni să o caute, dar nu fu chip să-i mai dea de urmă. Îi ceru atunci socoteală grădinarului.

— Astă noapte, îi explică grădinarul, două spirite au golit albia și au intrat în livadă când luna era în mijlocul cerului, iar cel care nu avea mâini, un spirit de femeie, a mâncat para, care singură s-a aplecat înspre ea.

Regele hotărî atunci să stea și el de strajă în acea noapte. Când se întunecă, veni împreună cu grădinarul și cu bătrânul său mag, care știa să vorbească cu spiritele. Se puseră tustrei sub un copac și așteptară... La miezul nopții, fata fără mâini ieși din pădure, cu hainele rupte și murdare, cu părul despletit, cu fața brăzdată de dăre negre. Spiritul în alb o însoțea.

Amândoi intrară în livadă la fel ca-n prima noapte, și din nou un copac se înclină ușor, iar fata sorbi para din vârful unei ramuri.

Bătrânul mag se apropie, dar nu prea mult, și o întrebă:

— Ești din lumea aceasta sau ești din cealaltă lume?

— Eu nu mai sunt *din* lume, răspunse fata, dar nici din lumea *aceasta* nu sunt.

— E o femeie sau e un spirit? îl întrebă atunci regele pe bătrânul său mag.

— Și una și alta, veni pe dată răspunsul magului.

Regelui îi sări inima din piept. Alergă iute spre fată și-i zise:

— N-am o să te părăsesc niciodată! De azi înainte eu o să am grijă de tine.

O duse la castel, porunci să se i facă o pereche de mâini de argint și apoi o luă pe fata fără mâini de soție.

Dar nu trecu mult, și regele trebui să plece la război într-un regat îndepărtat, iar pe tânăra lui regină, pe care o iubea nespus, o lăsă în grija mamei.

— De va fi să nască, îi mai zise el înainte de a pleca, să-mi dai de știre neîntârziat.

Regina născu o minunăție de copil, iar bătrâna mamă trimise un sol la fiul său să-i ducă vestea cea mare. Solul merse cale lungă. Ajuns la malul unei ape, se puse jos ca să-și mai tragă sufletul și căzu în somn adânc. Atâta aștepta și dracul care, ivindu-se de după un copac, șterpeli scrisoarea și puse în loc alta, care zicea că regina ar fi născut un copil jumătate om, jumătate câine.

Citind-o, regele se cutremură. Trimise totuși răspuns, cerându-i mamei să aibă grijă de regină și să-i fie alături în aceste momente grele. Tânărul sol, de cum ajunsese la râu, pe dată se simți îngreunat ca după un prânz copios și iarăși îl fură somnul. Și, pe când el dormea dus, dracul se strecură binișor și schimbă mesajul cu altul, care spunea: „Să fie uciși numaidecât și regina, și copilul!”

Bătrâna mamă, uluită de porunca fiului ei, trimise un alt sol ca să se dumirească. Solii făceau drumul dus-întors, adormind de fiecare dată pe malul râului, iar dracul schimba mesajele, care deveneau tot mai îngrozitoare, ultimul zicând „Păstrează limba și ochii reginei ca să-mi dovedești că a fost omorâtă”.

Bătrâna mamă nu voia nici în ruptul capului s-o omoare pe frumoasa regină. Sacrifică în schimb o căprioară, îi luă limba și ochii și-i puse bine. Iar tinerei regine îi legă copilul la piept și, acoperind-o cu un vâl, îi spuse să fugă ca să-și salveze viața. Femeile se îmbrățișară și, cu lacrimi în ochi, își luară rămas bun.

Tânăra regină merse ce merse și ajunsese la o pădure mare și deasă cum nu mai văzuse vreodată. Umblă ea în sus și-n jos, dar nu izbuti să dea de vreo cărare. La căderea nopții, apăru din nou spiritul în alb și o duse la micul han al unor oameni buni care trăiau în acea pădure. O fată îmbrăcată în rochie albă îi ieși înainte.

— Bine-ai venit, Măria Ta! îi zise ea reginei și o pofti să intre. Îi luă apoi copilul și-l puse în leagăn.

— De unde știi că sunt regină? întrebă ea.

— Noi, locuitorii pădurii, știm totul, Măria Ta. Stai acum și te odihnește.

Așa se face că regina și copilul au rămas acolo, la hanul din pădure, unde au trăit fericiți vreme de șapte ani. Încet-încet, mâinile îi crescuseră la loc. Ele fură la început mici și trandafirii, precum mânuțele unui prunc, apoi ca cele ale unei fete și, în cele din urmă, deveniră mâini de femeie.

În acest timp, regele se întoarse de la război. Bătrâna mamă îl primi plângând.

— De ce m-ai făcut să omor două făpturi nevinovate? îl întrebă ea, și-i arătă ochii și limba căprioarei.

Când auzi cumplita poveste, regele, deznădăjduit, izbucni în plâns. Văzându-i durerea, mamei i se muie inima și-i zise:

— Hai, vino-ți în fire, fiule! Limba și ochii ce i-ai văzut sunt ai unei căprioare, iar regina și copilul i-am trimis în pădure.

— O să merg după ei până la capătul pământului, jură atunci regele și n-o să beau și nici n-o să mănânc nimic până nu-i găsesc.

Șapte ani încheiați a umblat el prin lume, căutându-i. Barba îi era aspră și încălțită ca mușchiul uscat, mâinile lui erau negre, ochii arși de soare. În tot acest timp, n-a pus în gură strop de apă, nici n-a mâncat, dar o forță mai presus de el l-a ținut în viață.

În cele din urmă, ajunse la hanul ce-l țineau locuitorii pădurii. Fata în alb îl pofti înăuntru, iar el se întinse ostenit pe pat. Ea îi acoperi fața cu un văl, și regele îndată adormi. Și cum respira tot mai profund, vălul încet-încet îi lunecă de pe față. Când se deșteptă din somn, o femeie chipeșă și un copil frumos ședeau lângă el, privindu-l.

Văzându-i nedumerirea, femeia îi zise:

— Sunt soția ta, și acesta este fiul tău.

Tare ar fi vrut regele s-o creadă! ... Văzu însă că femeia are mâini.

— Atâta am îndurat și atâta grijă le-am purtat, încât – uite! – au crescut la loc, spuse ea. Și femeia în alb scoase mâinile de argint din cufărul în care erau păstrate ca o comoară.

Regele se ridică, își îmbrățișă soția și copilul și mare bucurie fu în inima pădurii în acea zi.

Toate spiritele și toți cei de la han luară parte la sfânta sărbătoare. Apoi regele și regina, împreună cu copilul, se întoarseră la bătrâna mamă, făcură iară nuntă mare și avură mulți copii, care spuseră această poveste

la sute și sute de oameni, care la rândul lor o povestiră altor sute, așa cum și voi faceți parte din alte sute de oameni cărora eu le-o povestesc.

Prima etapă: Târgul păgubos

În prima parte a poveștii, morarul, avid și influențabil, încheie un târg păgubos cu diavolul. Credea că se va îmbogăți, dar numai după aceea își dă seama că prețul pe care trebuie să-l plătească va fi foarte mare. Credea că dă mărul în schimbul bogăției, dar constată că, de fapt, și-a dat propria fiică diavolului.

În psihologia arhetipală, se consideră că toate elementele unei povești descriu aspecte ale psihicului unei singure femei. Și atunci, analizând această poveste, trebuie de la bun început să ne întrebăm: „Ce târg păgubos fac femeile?”

Deși răspunsurile diferă de la o zi la alta, unul se regăsește constant în viața tuturor. Chiar dacă ne vine greu să recunoaștem, cel mai păgubos târg este acela pe care-l facem când renunțăm la înțeleapta noastră viață profundă pentru una mult mai puțin valoroasă, când ne pierdem colții, ghearele, mirosul, simțurile, când ne lepădăm natura noastră sălbatică în schimbul promisiunii a ceva ce pare bogăție, dar se dovedește a fi doar vorbă goală. Întocmai precum tatăl din poveste, facem acest nefericit pact fără să știm câtă amărăciune, câtă durere, câte necazuri ne va aduce.

Putem acționa inteligent în viața de fiecare zi și, totuși, puține sunt acelea dintre noi care, cu prima ocazie, să nu opteze pentru târgul păgubos. Un astfel de târg este un uriaș și semnificativ paradox. Deși această nefericită alegere poate părea un act patologic autodistructiv, de cele mai multe ori se dovedește a fi evenimentul decisiv care îi oferă naturii instinctuale șansa de a se dezvolta din nou. Sub acest aspect, în ciuda durerii și a pierderilor suferite, târgul păgubos, la fel ca nașterea și moartea, constituie pasul în gol din înaltul falezei, preconizat de Sinele femeii, ca ea să plonjeze în chiar străfundurile naturii ei sălbatice.

Inițierea unei femei începe cu acest târg, făcut cândva în trecut, când încă era adormită. Alegând ceea ce părea a fi bogăție, a cedat în schimb puterea asupra unuia sau asupra tuturor teritoriilor vieții sale instinctuale, creative, pasionate. Toropeala psihicului feminin este o stare asemănătoare somnambulismului. Mergem, vorbim și totuși dormim.

Iubim și muncim, dar alegerile noastre ne trădează, spun adevărul despre ceea ce se întâmplă cu noi; aspectele bune, iscoditoare, incendiare și voluptuoase ale naturii noastre nu sunt pe de-a-ntregul trezite.

Într-o astfel de stare se găsește fata morarului. Este o ființă fermecătoare, o inocentă. Și, totuși, ar putea să-și petreacă tot restul vieții măturând curtea din spatele morii, fără a-și dezvolta vreodată conștiința de sine. Metamorfoza sa nu are defel metabolism.

Povestea începe deci prin trădarea involuntară, dar gravă, a femininului tânăr, a inocenței². Putem spune că tatăl, simbol al funcției psihicului care ar trebui să ne călăuzească în lumea exterioară, ignoră cu desăvârșire faptul că lumea exterioară și cea interioară lucrează în tandem. Când funcția paternă a psihicului nu cunoaște problemele sufletului, suntem foarte ușor trădate. Tatăl ignoră un element fundamental, ce leagă lumea sufletului de cea a materiei, și anume, acela de a ști că lucrurile, în marea lor majoritate, nu sunt ceea ce par la prima vedere.

Inițierea în acest tip de cunoaștere este inițierea pe care nimeni nu o vrea, în ciuda faptului că, mai devreme sau mai târziu, fiecare dintre noi o va primi. Multe povești – de la *Frumoasa și bestia* la *Barbă Albatră* – încep cu un tată care își pune fiica în pericol³. Dar chiar dacă tatăl încheie un pact letal, necunoscând latura întunecată a lumii inconștientului, în psihicul femeii acest teribil moment marchează totodată un început crucial, cel al trezirii, al conștiinței.

Nicio ființă sensibilă din această lume nu-și poate păstra veșnic inocența. Pentru a ne permite să creștem, însăși natura noastră instinctuală ne aduce în situația de a înțelege că nimic nu e ceea ce pare. Funcția creativă sălbatică ne ajută să ne familiarizăm cu multiplele stări ale ființei, cu feluritele stări de percepție, de cunoaștere. Ele toate sunt canale prin care Femeia Sălbatică vorbește cu noi. Pierderea și trădarea sunt primii pași șovăielnici într-un lung proces inițiativ ce ne va duce în *selva subterăneă*, în pădurea subpământeană. Acolo, uneori pentru prima dată în viață, vom avea șansa de a înceta să ne mai izbim de zidurile pe care tot noile le-am ridicat, și de a învăța să trecem prin ele.

Dacă în societatea modernă pierderea inocenței este adesea ignorată, altfel stau lucrurile în pădurea subpământeană, unde femeia care și-a pierdut inocența este considerată specială, pentru că a suferit, dar mai cu seamă pentru că a perseverat, pentru că luptă să înțeleagă și să

înlătura, unul câte unul, straturile percepțiilor și apărărilor sale, pentru a vedea ce se ascunde dedesubt. În acea lume, pierderea inocenței e un rit de trecere⁴, iar faptul că acum femeia poate să vadă mult mai clar lucrurile este apreciat. A pățimit și continuă să învețe, iar asta îi conferă onoare și statut.

Tărgul păgubos este tipic nu doar psihologiei femeilor tinere – el este caracteristic oricărei femei neinițiate sau incomplet inițiate în aceste probleme, indiferent de vârsta ei. Cum poate o femeie să încheie un astfel de târg? Povestea începe cu simbolul morii și al morarului. Asemeni lor, psihicul macină idei; mestecă conceptele, le mărunțește, pentru a deveni consumabile. Ia materia primă sub formă de idei, sentimente, gânduri, percepții, și o fărâmițează, ca noi să ne putem hrăni cu ea.

Această capacitate psihică este numită în mod curent „procesare”. Când procesăm, triem toate materiile prime ale psihicului – tot ce am învățat, auzit, simțit, dorit într-o anumită perioadă – și le măcinăm, întrebându-ne: „Cum să le folosesc mai bine?” Ideile și energiile astfel procesate ne servesc pentru a înfăptui lucrările cele mai profunde și pentru a susține diferitele noastre eforturi creative. În felul acesta rămânem puternice și pline de viață.

Dar, în poveste, moara nu macină. Morarul psihicului e șomer. Cu alte cuvinte, nu se face nimic cu materia primă care intră zilnic în viața noastră și nu li se dă niciun înțeles semințelor cunoașterii ce ajung la noi, aduse de suflul celor două lumi – lumea de sus și lumea de jos. Iar dacă morarul nu lucrează, psihicul încetează a mai fi hrănit, într-un mod alarmant⁵.

Măcinarea grâului este asociată impulsului creator. Dintr-un motiv sau altul, viața creativă a psihicului stagnează. Femeia simte că nu mai clocotește de idei, că inventivitatea nu-i mai înfierbântă mintea, că nu mai caută esența lucrurilor. Moara ei a tăcut.

Se pare că oamenii, într-un moment sau altul al vieții lor, sunt cuprinși de un fel de somnolență naturală. Crescându-mi copiii și lucrând mai mulți ani cu același grup de copii talentați, am constatat că acest somn se abate asupra copiilor în jurul vârstei de unsprezece ani. Mai precis, când încep să se evalueze pe sine prin raportare la ceilalți. În această perioadă, ochii lor, din limpezi, devin întunecați și, deși nu stau o clipă locului, de parc-ar avea argint viu în vine, adesea sunt ca și cuprinși de frigul morții. Fie că sunt prea obraznici, fie că sunt prea binecrescuți, ei

nu mai percep ceea ce se întâmplă înăuntrul lor și, încet-încet, natura lor vieaie, sensibilă, se cufundă în somn.

Să ne imaginăm acum că într-un asemenea moment ni s-a oferit ceva fără să ni se ceară nimic în schimb. Că ne-am amăgit cumva crezând că, dormind mai departe, vom avea de câștigat. Femeile știu ce înseamnă asta.

Dacă femeia nu-și ascultă instinctele care îi spun când să zică „da” și când să zică „nu”, dacă își leapădă intuiția, perspicacitatea și celelalte însușiri ale naturii sale sălbatice, ea se află atunci în situații care promit aur, dar nu aduc decât suferință. Unele femei renunță la arta lor pentru o absurdă căsătorie din interes, își abandonează visul vieții lor pentru a fi o fiică, o logodnică ori o soție model, sau nu-și urmează vocația pentru a duce ceea ce speră ele să fie o viață mai acceptabilă, mai plină și îndeosebi mai demnă.

Așa, și încă în multe alte feluri, ne pierdem instinctele. În loc să ne oferim șansa unei vieți luminoase, ne acoperim cu un fel de mantie de întuneric. Capacitatea noastră de a intui natura lucrurilor în lumea exterioară și vederea noastră lăuntrică sunt cufundate într-un somn adânc. Și astfel, când diavolul bate la ușă, ne ducem ca somnambulii să-i deschidem și-l lăsăm să intre.

Diavolul simbolizează forța întunecată a psihicului, prădătorul care, în această poveste, nu este recunoscut ca atare. El reprezintă arhetipul personajului negativ care are nevoie de lumină, o dorește și o fură. Teoretic, dacă i s-ar da lumina – adică o viață care să conțină în ea promisiunea iubirii și a creativității – el nu ar mai fi diavol.

În poveste, diavolul apare, atras fiind de lumina tinerei fete. Această lumină nu-i o lumină oarecare. Este lumina unui suflet feciorelnic, prins în capcana unei stări somnambulice. Ce buclăică delicioasă! Frumusețea luminii sale îți taie literalmente răsufarea, dar ea nu este conștientă de valoarea sa. O astfel de lumină, inconștientă și neprotejată, fie ea haloul creativității unei femei, al sufletului ei sălbatic, al frumuseții, inteligenței sau generozității ei, atrage întotdeauna prădătorul. O astfel de lumină este întotdeauna o pradă.

Am lucrat odată cu o femeie de care ceilalți mereu profitau, soțul, copiii, mama, tatăl, dar și necunoscuții. Avea patruzeci de ani, dar, sub aspectul dezvoltării interioare, încă nu depășise stadiul trădării, al târgului păgubos. Bunătatea, căldura ei, cordialitatea vocii sale, felul plăcut

de a se comporta îi atrăgea pe cei ce veneau să ia câte-o scânteie, și atât de mulți se înghesuiau în jurul focului sufletului ei, încât ea nu mai putea să-i simtă căldura.

Tărgul ei păgubos era cel de a nu spune niciodată „nu”, pentru a fi iubită. Prădătorul psihicului ei îi oferea aurul iubirii celorlalți cu condiția de a renunța la instinctele care-i spuneau că „ce-i prea mult strică”. A înțeles cu adevărat răul pe care singură și-l făcea abia când s-a visat stând în patru labe în mijlocul unei mulțimi imense și luptând să-și croiască drum prin acea pădure de picioare spre o coroană prețioasă, pe care cineva o aruncase într-un colț.

Stratul instinctual al psihicului îi dădea de înțeles că nu mai era stăpână pe viața ei și că trebuia să facă eforturi uriașe pentru a-și redobândi suveranitatea. Pentru a-și recupera coroana, acea femeie trebuia să-și reevalueze timpul și atențiile oferite celorlalți.

Mărul înflorit din poveste simbolizează un aspect feminin minunat, acea parte a naturii noastre ce-și afundă rădăcinile în lumea Mamei Sălbatice, de unde-și primește hrana. Arborele este simbolul arhetipal al individuației. Și este considerat nemuritor, căci semințele lui vor continua să trăiască, sistemul său de rădăcini protejează și revitalizează, iar el adăpostește un întreg lanț al vieții. Ca și femeia, copacul are anotimpurile sale și etapele sale de creștere. Are iernile sale, primăverile sale...

În livezile de meri din Northwoods, țăranii le spun iepelor și cățelelor „Fetița”, iar pomilor în floare, „Doamna”. Pomii înfloriți din livezi sunt tinerele femei goale ale primăverii – „primul semn”, așa cum se zice pe la noi. Dintre toate manifestările primăverii, parfumul lor era cel mai evocator, mai mult chiar decât măcălendrii ce săreau ca nebunii în curte sau lăstarii tineri țâșnind din pământul negru ca niște flăcări verzi.

Era și o zicală despre meri: „Amar e fructul tânăr primăvara; dar, mai târziu, dulce e ca mierea”. Înseamnă că mărul are o natură duală: la sfârșitul primăverii, fructul e rotund și frumos, dar prea acru și prea tare pentru a fi bun de mâncat. Mai târziu însă, când s-a copt, e un deliciu să muști din el.

Mărul și fata sunt simboluri interșanjabile ale Sinelui feminin, iar fructul simbolizează hrănirea și maturarea cunoașterii acestui Sine. Dacă avem o cunoaștere încă imatură a propriului suflet, ea nu ne poate hrăni. Maturarea necesită timp. Trebuie să treacă cel puțin un anotimp, uneori chiar mai multe. Dacă simțul sufletului fetei nu este pus la încercare, în

viața noastră nimic altceva nu se poate întâmpla. Dar, dacă dobândim rădăcini subpământene, ne putem maturiza, hrănind sufletul, Sinele și psihicul.

Mărul înflorit este, firește, o metaforă a fecundității. Dar, mai presus de orice, simbolizează impulsul creator profund senzual și maturarea ideilor. Toate acestea sunt opera bătrânelor *curanderas*, vindecătoarele ce-și duc veacul în canioanele și în *montañas* (munții) inconștientului. Ele sapă în străfundurile inconștientului și ne aduc rodul muncii lor, pentru a-l prelucra la rândul nostru. Se nasc atunci în noi instincte agere, un foc puternic și o înțelepciune adâncă, iar noi creștem și sporim în profunzime în ambele lumi, interioară și exterioară.

Aici pomul simbolizează bogăția naturii libere și sălbatice a psihicului feminin, de a cărei valoare psihicul femeii nu este însă conștient. Am putea spune că psihicul este adormit față de imensele posibilități ale naturii feminine. Când vorbim despre viața unei femei în relație cu simbolul arborelui, ne referim tocmai la această înfloritoare energie feminină care ne aparține și care se manifestă ciclic, retrăgându-se și umplându-ne iarăși, cu aceeași regularitate cu care primăvara psihică îi urmează iernii psihice. Fără reinnoirea acestui impuls de a înflori în viața noastră, speranța moare, iar pământul minții noastre, al inimii noastre rămâne pustiu. Mărul înflorit este viața noastră profundă.

Devastatoarea subestimare a valorii femininului tânăr de către psihic este evidentă, de vreme ce tatăl spune despre măr: „Vom sădi altul”. Psihicul nu-și recunoaște propria zeiță creatoare sub aspectul său de pom înflorit. Tânărul sine este vândut fără a i se cunoaște valoarea și rolul său de principal mesager al Mamei Sălbatice. Pe de altă parte însă, tocmai această necunoaștere este cea care declanșează inițierea într-o rezistență.

Morarul șomer s-a apucat să taie lemne. E o muncă grea, nu-i așa? Cere mult efort fizic. Dar acest lucru simbolizează uriașele resurse psihice, capacitatea de a furniza energie propriilor acțiuni, de a ne dezvolta ideile, de a transforma visele noastre, oricare ar fi ele, în realitate. Prin urmare, când morarul se pune să taie lemne, înțelegem prin aceasta că psihicul și-a început anevoioasa muncă de a-și procura lumină și căldură.

Dar eul nostru, sărmanul, caută mereu soluții facile. Când diavolul îi propune morarului să-l scape de corvoadă în schimbul luminii femininului profund, morarul ignoranț acceptă târgul. Așa ne pecetluim

soarta. Undeva, în profunzimile reci ale minții noastre, suntem foarte puternice și știm perfect că nu există transformare fără efort. Știm că, într-un fel sau altul, va trebui să ardem până la capăt și să lăsăm în urmă cenușa celei care am crezut că suntem, pentru a putea merge mai departe. Dar un alt aspect al naturii noastre, mai inclinat spre lăncezeală, speră să nu fie așa, iar corvoada să se termine, ca în sfârșit să poată dormi din nou. Și astfel, când apare prădătorul, suntem gata să-l primim, și oftăm ușurate la gândul că ar putea exista o cale mai puțin anevoioasă.

Când fugim de tăiatul lemnului, ne vor fi tăiate în schimb mâinile... căci, fără muncă psihică, mâinile psihice se atrofiază. Și cu toate acestea, dorința de a încheia orice târg pentru a scăpa de trudă este atât de umană și atât de comună, încât cu greu găsești pe cineva care să fi refuzat un asemenea pact. Atât de frecventă este această alegere, încât, dacă ar fi să facem o listă a femeilor (sau bărbaților) care vor să scape de tăiatul lemnului și să ducă o viață mai ușoară, pierzându-și astfel mâinile – cu alte cuvinte, controlul asupra propriei lor vieți – în veci nu am mai termina.

Iată câteva exemple. O femeie se căsătorește din rațiuni greșite și își suprimă viața creativă. O femeie are anumite preferințe sexuale, și se forțează să accepte altele. O femeie vrea să fie o persoană importantă sau să facă ceva important, dar stă în casă și numără agrafe. O femeie vrea să trăiască din plin, dar adună frânturi de viață, ca și cum ar fi bucățele de sfoară. O femeie este conștientă de valoarea sa ca om, dar oferă părți din ea însăși oricărui iubit pe care-l întâlnește. O femeie debordează de creativitate, dar își invită prietenii să o vampirizeze. O femeie vrea să-și refacă viața, dar cineva în ea îi șoptește: „Nu, dacă rămâi în capcană, ești la adăpost”. Este acel „îți dau, dacă-mi dai” al diavolului, pactul încheiat din ignoranță.

Astfel, cel ce trebuia să fie pomul înfloritor și hrănitor al psihicului își pierde puterea, florile, energia, este vândut pe mai nimic și constrâns să-și irosească potențialul, fără să înțeleagă ce fel de târg s-a încheiat. Aproape întotdeauna drama începe și ia amploare în afara conștienței femeii.

Trebuie să spunem însă că așa începe toată lumea. În poveste, tatăl reprezintă punctul de vedere al lumii exterioare, idealul colectiv care forțează femeile să fie slabe, și nu sălbătice. Nu trebuie să vă fie rușine însă, și nici să vă culpabilizați dacă v-ați vândut ramurile voastre înflorite.

Sigur ați suferit. Și sunt ani, poate chiar zeci de ani, de când le-ați dat pe nimic. Dar mai există o speranță.

Mama din poveste informează psihicul despre cele întâmplate. „Trezește-te! spune ea. Uite ce-ai făcut!” Această trezire bruscă e dureroasă⁶. Dar are și o parte bună, căci mama psihicului, cea care a contribuit o vreme la atenuarea, la slăbirea funcției senzoriale, a înțeles teribila semnificație a pactului. În acest moment, durerea devine conștientă, iar femeia poate să-i dea o utilitate. Ea o poate folosi pentru a învăța, pentru a deveni puternică și înțeleaptă.

Pe termen lung, se vor petrece lucruri și mai bune. Ceea ce a fost dat la schimb poate fi recuperat. Poate fi pus înapoi la locul său în psihic. Veți vedea.

Etapa a doua: Mutilarea

Părinții se întorc acasă, împleticindu-se și vărsând lacrimi amare pe frumoasele lor veșminte. Trei ani mai târziu, diavolul vine să le ia fata. Copila s-a spălat și, îmbrăcată într-o rochie albă, stă în mijlocul unui cerc pe care l-a trasat cu creta în jurul ei. Când diavolul încearcă să pună mâna pe ea, o forță nevăzută îl azvârle în celălalt capăt al curții. Îi poruncește să nu se mai spele, și fata ajunge într-o stare aproape animalică. Dar plânge, iar lacrimile îi spală mâinile, făcându-le din nou curate, și din nou diavolul nu o poate atinge. Îi poruncește atunci tatălui să-i taie mâinile, ca să nu le mai poată spăla cu lacrimile. Tatăl se supune, și astfel se sfârșește cu viața ei de până atunci. Însă copila plânge peste cioatele mâinilor, și diavolul, neputând pune stăpânire pe ea nici de astă dată, se dă bătut.

Ținând cont de circumstanțe, fata s-a descurcat foarte bine. Dar, odată ajunse aici, încremenim înțelegând ce s-a întâmplat: cum ne-am supus voinței prădătorului și tatălui îngrozit până într-acolo încât să rămânem fără mâini.

Spiritul nostru reacționează atunci mișcându-se odată cu noi, mergând odată cu noi, dar el nu mai simte. Ne înspăimântă gândul că trebuie să respectăm învoiala. Credeam că structurile noastre paterne interioare sunt permanent în alertă, gata să reacționeze, să apere psihicul înfloritor, și iată că nu este așa.

Trei ani au trecut între încheierea pactului și întoarcerea diavolului. Acești trei ani reprezintă timpul în care femeia nu este pe deplin

conștientă că ea însăși este sacrificată. Ea este jertfa oferită în schimbul a ceva fără valoare. În mituri, acest interval de trei ani este cel necesar atingerii unui punct culminant, cum ar fi, bunăoară, cei trei ani de iarnă ce preced *Ragnarok*, amurgul zeilor în mitologia scandinavă. În astfel de mituri, se scurg trei ani, apoi lumea este distrusă, iar din ruinele ei răsare o nouă lume a păcii⁷.

Acest număr de ani simbolizează perioada când femeia se întreabă ce se va petrece cu ea și dacă lucrul de care se teme cel mai mult – și anume să fie în totalitate stăpânită de o forță distructivă – într-adevăr se va întâmpla. Simbolul numărului trei în povești urmează această schemă: prima încercare nu reușește; nici a doua; a treia oară însă... Ei bine, da, acum ceva se va întâmpla!

Curând va fi în sfârșit suficientă energie, căci s-a pornit vântul sufletului care împinge corabia psihicului în larg. Lao Tse spunea: „Din Unu purcede Doi; din Doi, Trei; iar Trei dă naștere celor zece mii de lucruri”⁸. Când se ajunge la puterea lui „trei”, cu alte cuvinte, la momentul transformării, atomii prind a se agita și, în locul stagnării, există acum mișcare.

Faptul că fata nu se mărită în cei trei ani poate fi înțeles ca o incubatie a psihicului, perioadă în care ne-ar fi foarte greu și ne-ar distrage prea mult să avem o altă relație. În decursul acestor trei ani, ne întărim cât mai bine, ne mobilizăm toate resursele psihice și căutăm să atingem un grad de conștientizare cât mai înalt posibil. Asta înseamnă să ieșim din suferința noastră și să-i aflăm sensul, să vedem cum lucrează, ce tipar urmează, observând celelalte persoane care, trecând printr-o experiență similară, au reușit să o depășească, și imitând ceea ce ni se pare nimerit.

Acest gen de observare a situației și a soluțiilor invită femeia să rămână cu ea însăși, iar asta e foarte bine, căci, așa cum vom vedea mai târziu în poveste, sarcina tinerei fete este să-și găsească mirele în lumea subpământeană, nu în lumea de sus. Retrospectiv, femeile constată că pregătirea în vederea coborârii lor inițiatice durează destul de mult, uneori chiar câțiva ani, până când, în fine și brusc, fac ultimul pas în gol la marginea falezei, plonjând în abis, de cele mai multe ori împinse și, câteodată, sărind grațios de pe stânci... dar asta se întâmplă rar.

O plictiseală profundă caracterizează uneori această perioadă. Femeile spun adesea că nu știu bine ce vor, indiferent că e vorba de muncă, iubire, creativitate. Nu reușesc să se concentreze. Nu reușesc

să fie eficiente. O astfel de instabilitate nervoasă este tipică acestei etape a dezvoltării spirituale. Doar timpul – iar momentul acela nu este foarte departe – ne va duce pe marginea abisului, de unde va trebui să cădem, să facem un pas în gol sau să plonjăm.

În acest punct al poveștii, vedem apărând un fragment din străvechile religii nocturne. Fata se spală, se îmbracă în alb și trasează un cerc cu creta în jurul său. Spălarea (purificarea), îmbrăcarea rochiei albe (veșmântul coborârii în împărăția morților) și trasarea unui cerc de protecție magică (gândul sacru) în jurul său sunt elemente aparținând unui vechi ritual al zeitelor. Toate acestea, tânăra fată le face într-un fel de transă, ca și cum ar primi instrucțiuni dintr-un trecut îndepărtat.

Este pentru noi un moment critic, când așteptăm ceea ce credem că va fi distrugerea noastră, sfârșitul nostru. Atunci, asemeni fetei din poveste, ciulim urechile ca să auzim glasul îndepărtat, venind din vremi ancestrale, glasul care ne spune cum să rămânem puternice, cum să ne păstrăm puritatea și simplitatea spiritului. Odată, când eram disperată, am auzit în vis o voce care spunea: „Atinge soarele!” După acel vis, în fiecare zi, oriunde mă aflam, îmi puneam palmele, spatele sau tălpile picioarelor pe suprafețele înșorite ale pereților, ușilor sau pardoselilor. Mă odihneam rezemându-mă pe acele forme aurii, iar ele acționau asupra spiritului meu ca un fel de turbină. Nu știu să spun cum se întâmpla, dar așa era.

Dacă vom acorda atenție vocilor din visele noastre, imaginilor, poveștilor – îndeosebi celor ale propriei noastre vieți – artei noastre, celor ce ne-au precedat și fiecareia dintre noi, ceva ni se va transmite, inclusiv anumite lucruri care vor constitui ritualuri, rituri psihologice personale, foarte utile consolidării acestei etape a procesului⁹.

Oasele acestei povești aparțin timpurilor când, se spune, zeițele pieptăneau părul muritoarelor și le iubeau nespuse. Prin urmare, coborârile descrise aici conduc femeia spre un trecut îndepărtat, spre ancestrala ei ascendență matrilineară din lumea subpământeană. Aceasta este sarcina noastră: să ne întoarcem, prin negura timpului, acolo unde trăiește *La Que Sabe*. Ea ne așteaptă. Are multe să ne învețe, iar lecțiile ei subpământene ne vor fi de mare ajutor nouă și spiritului nostru în lumea exterioară.

În religiile străvechi, purificându-se și pregătindu-se pentru propria-i moarte, omul devenea invulnerabil, inaccesibil răului. Înconjurându-ne

de protecția Mamei Sălbatice – cercul de cretă al rugii, al gândirii elevate sau al dorinței de a găsi o soluție benefică pentru suflet – ne oferim șansa de a ne continua coborârea psihologică fără a ne abate din drum și fără a le permite forțelor demonice potrivnice ale psihicului să ne distrugă vitalitatea.

Iată-ne așadar înveșmântate și protejate cât mai bine, în așteptarea destinului nostru. Dar tânăra fată varsă lacrimi peste mâinile sale. La început, când psihicul plânge inconștient, nu-l auzim; ne încercăm doar un sentiment de neputință. Fata plânge și plânge. Lacrimile ei sunt germinația a ceea ce o apără, a ceea ce curăță rana făcută.

Găsim, în opera lui C.S. Lewis, povestea unei sticlute cu lacrimi de copil, din care o singură picătură poate vindeca pe loc orice rană. În mituri, lacrimile topesc inimile de gheață. În povestea *Copilul și piatra*¹⁰, inspirată de un poem primit cu ani în urmă de la iubita mea nașă inuit, Mary Uukalat, lacrimile fierbinți ale unui băiețel despică o piatră înghețată, eliberând astfel un spirit protector. În povestea *Mary Culhane*, demonul care pusese stăpânire pe Mary nu poate intra în casele unde a vărsat lacrimi o inimă curată; pentru demon, acestea sunt ca apa sfințită. Lacrimile au avut dintotdeauna un triplu rol: să atragă spiritele de partea celui ce plânge, să-i alunge pe cei ce ar fi vrut să încătușeze și să sufocă un suflet curat, și să vindece rănille târgurilor păguboase făcute de oameni.

Sunt momente în viața unei femei când ea plânge în neștire. Chiar ajutată și susținută de cei dragi, tot nu se poate opri din plâns. Ceva, în lacrimile ei, ține la distanță prădătorul și toate dorințele nesănătoase care ar distruge-o. Lacrimile închid rănille psihicului prin care s-a scurs energia. Situația e gravă, dar răul cel mare – furtul luminii noastre – încă nu s-a produs, fiindcă plângând, devenim conștiente. Când plângem, nu riscăm să adormim iar. Și dacă totuși adormim, este doar pentru a-i îngădui corpului să se refacă.

Uneori femeia își spune: „Nu mai pot! M-am săturat de-atâta plâns!” Dar cel ce plânge este sufletul ei, iar lacrimile o protejează. Ea trebuie deci să plângă până când nevoia aceasta va înceta. Unele femei sunt uimite de șuvoiul aparent ineputabil al lacrimilor lor. El se va opri totuși, dar nu înainte ca sufletul să fi încetat să se exprime în acest înțelept mod.

În van încearcă Diavolul să se apropie de fată, căci ea s-a spălat și a plâns. El recunoaște că acea apă sfântă i-a slăbit puterea, și-i interzice să se mai spele. Dar acest lucru, în loc să o înjosească, va avea efect contrar¹¹. Ea începe să semene cu un animal căruia îi sunt infuzate puterile naturii sălbatice, iar asta este de asemenea o protecție. Se poate ca, în această etapă, femeia să se îngrijească mai puțin de aspectul său exterior, care nu mai face acum parte din preocupările ei principale.

„Bine, își zice diavolul, dacă-ți smulg crusta de civilizație, atunci o să pun poate pentru totdeauna stăpânire pe viața ta.” Prin aceste interdicții, el caută s-o umilească, să-i slăbească puterea. Diavolul crede că, dacă fata nu se va spăla, dacă va fi murdară, va reuși să o despoaie de ea însăși. Dar se întâmplă exact contrariul, pentru că femeia murdară, plină de noroi, este iubită de Femeia Sălbatică și se bucură de protecția ei¹². Prădătorul pare a nu înțelege că interdicțiile lui nu fac decât să o apropie tot mai mult de puternica ei natură sălbatică.

Diavolul nu poate să se apropie de sinele sălbatic, a cărui puritate, asociată lacrimilor, respinge forța perversă care urmărește să-l distrugă.

Atunci diavolul îi poruncește tatălui să-și mutileze fiica, tăindu-i mâinile. Dacă tatăl nu se supune, spiritul răului amenință să ucidă întregul psihic: „Totul aici o să piară, și tu, și femeia ta, și câmpurile toate, cât vezi cu ochii!” Diavolul vrea ca fata să-și piardă mâinile – cu alte cuvinte, capacitatea psihică de a înțelege, de a rezista, de a-i ajuta pe ceilalți și pe sine.

Elementul patern imatur al psihicului nu-i poate ține piept acestui teribil prădător și taie mâinile fiicei sale. El încearcă s-o apere, dar prețul pe care ar trebui să-l plătească – distrugerea tuturor forțelor creatoare ale psihicului – este prea mare. Fiica se supune, iar sacrificiul sângeros este înfăptuit, ceea ce, în antichitate, simboliza coborârea în infern.

Pierzându-și mâinile, femeia pătrunde în *selva subterrânea*, locul inițierii subpământene. În teatrul grec, corul tragic ar fi început acum să plângă și să jelească, căci, deși faptul în sine îi conferă femeii o putere imensă, îi este smulsă în acest moment inocența și niciodată nu-i va mai fi redată intactă.

Securea cu tăiș de argint aparține unui alt strat arheologic al femininului sălbatic ancestral, în care argintul este culoarea specifică lumii spiritelor și lunii. În vremurile străvechi, lama securii, făcută din oțel înnegrit în forjă, era ascuțită până strălucea ca argintul. În cultul minoic,

secură zeitei servea la marcarea drumului ritualic al inițierii și a locurilor sacre. Am aflat apoi de la două bătrâne povestitoare croate că, în străvechile religii matriarhale, cordonul ombilical al noului-născut era tăiat cu o mică secură rituală, eliberând copilul de forțele lumii de dincolo și permițându-i să trăiască în această lume¹³.

Există o legătură între argintul securii și mâinile de argint care îi vor aparține mai târziu fetei. Acest fragment din poveste e ceva mai complex, el dând de înțeles că ablația mâinilor psihice ar putea avea caracter ritual. În anticele ritualuri feminine de vindecare din nordul și estul Europei, dăinuia concepția potrivit căreia arbuștii trebuiau scurtați cu secură pentru a crește mai viguroși¹⁴. Odinioară, arborii constituiau obiectul unei adânci devoțiuni, căci simbolizau capacitatea de a muri și de a renaște, și erau prețuiți pentru toate binefăcătoarele lor daruri: lemn de foc pentru încălzit și pentru prepararea hranei, ramuri pentru leagăne și toiege, material pentru construcții, leacuri împotriva febrei, adăposturi de unde puteai să vezi în depărtare sau unde, la nevoie, să te ascunzi de dușmani. Arborele era realmente o formidabilă mamă sălbatică.

În anticele religii matriarhale, acest tip de secură aparținea în mod firesc zeitei, și nu tatălui. Acest pasaj din poveste sugerează în mod clar că deținerea ei de către tată este consecința amestecării religiilor vechi și noi, religia mai veche fiind dezmembrată și, firește, uitată. Totuși, în ciuda negurii timpului și/sau a straturilor ce ascund vechile concepte privind inițierea feminină, putem descoperi, în ițele încălcite ale unei povești ca aceasta, tot ce ne trebuie pentru a reface harta care arată calea coborârii și modalitatea de a reveni la suprafață.

Putem interpreta amputarea mâinilor psihice așa cum era înțeles acest simbol de către antici. În Asia, secură celestă era folosită pentru a despărți omul de sinele său neiluminat. Motivul ablației ca inițiere are o importanță fundamentală în poveste. Dacă, în societatea noastră modernă, mâinile eului trebuie tăiate pentru a ne recupera puterile noastre sălbatice, simțurile noastre feminine... atunci, așa să fie! Vom sta astfel departe de toate tentațiile insignifiante și foarte la îndemână, de tot ceea ce ne împiedică să creștem. Să renunțăm așadar o vreme la mâinile noastre.

Tatăl mânuiește secură de argint. El suferă enorm, dar mult mai dragă îi este viața lui și cea a psihicului, cu toate că unii povestitori din familia noastră susțin că, în realitate, nu-l interesează nimic altceva

decât propria lui viață. Considerând că tatăl din poveste reprezintă un principiu organizator, un fel de guvernator al psihicului pământean, se poate deduce că sinele manifest al femeii, eul său lumesc, dominator, nu vrea să moară.

Și este de înțeles. Așa se întâmplă mereu în timpul coborârii. O anumită parte din noi este atrasă de coborâre, considerând-o fascinantă, misterioasă, dulce-amară. Dar, în același timp, ne repugnă și traversăm străzi, autostrăzi și chiar continente psihice, ca să o evităm. Aici, însă, ni se arată că pomul înflorit trebuie să sufere o astfel de amputare. Un singur lucru poate face suportabilă această idee: promisiunea că cineva, undeva în profunzimile psihicului, ne așteaptă să ne vindece, să ne ajute. Și chiar așa este. Cineva cu adevărat extraordinar așteaptă să ne tămăduiască, să transforme ce a fost distrus și să panseze rănilile.

În regiunea agricolă unde am crescut, furtunile cu fulgere și grindină erau numite „furtuni ucigașe” și uneori „furtuni secerătoare” – cu aluzie la Moartea care seceră viețile – pentru că distrugeau tot ce era viu: animale, câteodată și oameni, dar mai ales culturile și pomii. După o mare furtună, familii întregi ieșeau din beciuri și mergeau să vadă ce se putea face pentru a salva culturile, florile, pomii. Copiii mai mici adunau crengile rupte, încărcate de frunze și poame, cei mai marișori sprijineau cu proptele plantele bătute de grindină, dar încă vii, iar adulții smulgeau și îngropau ceea ce fusese iremediabil distrus.

O familie la fel de iubitoare o așteaptă și pe tânăra fată în lumea de jos, așa cum vom vedea curând. Ceva se va naște din această metaforă a mâinilor amputate. În lumea subpământeană, ceea ce nu poate trăi este smuls și pus deoparte pentru a primi o altă întrebuintare. Femeia din poveste nu este nici bătrână, nici bolnavă, și totuși va trebui să fie demantelată, pentru că nu mai poate fi cea care a fost. Dar niște forțe o așteaptă și o vor ajuta să se vindece.

Tăindu-i mâinile, tatăl grăbește coborârea, accelerează *dissolutio*, pierderea dureroasă a tuturor valorilor celor mai dragi omului, cu alte cuvinte totul, pierderea pozițiilor avantajoase, pierderea orizontului, pierderea reperelor. În întreaga lume, riturile aborigene urmăresc să deruteze mintea obișnuită pentru ca inițiatul să poată avea mai ușor acces la mistic¹⁵.

Amputarea mâinilor pune accentul pe importanța restului corpului psihic și a atributelor sale. Știm acum că nechibzuitul tată – guvernatorul

psihicului – nu mai are mult de trăit, pentru că femeia profundă, mutilată, își va desăvârși lucrarea, cu sau fără asistența și protecția lui. Și chiar dacă, la prima vedere, pare o monstruozitate, această nouă formă a corpului ei îi va fi de mare ajutor.

Prin urmare, în cursul acestei coborâri ne pierdem mâinile psihice, aceste părți ale trupului nostru, care par ele însele două mici ființe umane. Odiñoară, degetele erau asimilate brațelor și picioarelor, iar încheietura mâinii – capului. Aceste creaturi știu să danseze, știu să cânte. Odată, băteam ritmul împreună cu René Heredia, marele chitarist de flamenco. În flamenco, palmele mâinii vorbesc. Sunetele pe care le scot sunt cuvinte, precum acestea: „Mai repede, oh, minunat! Acum înalță-te până la cer! Ah, simte-mă, simte această muzică, simte asta, și asta!...” Mâinile sunt niște ființe adevărate.

În reprezentările Nașterii Domnului din țările mediteraneene, mâinile păstorilor, ale Regilor Magi, ale Fecioarei Maria sau ale lui Iosif sunt adeseori întinse cu palmele către Copilul Divin, ca și cum acesta ar fi fost o lumină ce putea fi primită prin pielea palmelor. În Mexic, statuile Sfintei Fecioare de Guadalupe o înfățișează îndreptându-și spre noi palmele mâinilor din care emană lumina sa tămăduitoare. Puterea mâinilor a fost dintotdeauna recunoscută. La Kayenta, în rezervația indienilor navajo, există o colibă unde poate fi văzută, lângă intrare, amprenta roșie, veche, a unei mâini. Pare să spună: „Aici suntem în siguranță”.

Noi, femeile, atingem mulți oameni. Știm că palma noastră e un fel de senzor. Printr-o strângere de mână, o îmbrățișare, o mângâiere sau o simplă atingere a umărului, putem cumva să-l citim pe celălalt. Dacă avem o cât de mică legătură cu *La Que Sabe*, știm ce simte acea ființă doar atingând-o cu palma mâinii. Unele femei primesc informații sub formă de imagini, sau chiar cuvinte, care le comunică starea emoțională a celorlalți. Am putea spune că există în mâini un fel de radar.

Mâinile sunt nu doar receptori, ci și transmițători. Strângând mâna cuiva, putem transmite un mesaj, uneori fără să ne dăm seama, prin presiune, intensitate, durată și prin temperatura pielii. Atingerile persoanelor care, inconștient sau deliberat, au intenții rele par să facă găuri în corpul psihic al celui alt. La polul psihologic opus, mâinile au darul să liniștească, să consoleze, să aline durerea, să vindece. Este o abilitate feminină ancestrală, transmisă de la mamă la fiică¹⁶.

Prădătorul psihicului știe totul despre misterul adânc, asociat mâinilor. În multe părți ale lumii, poate fi întâlnită o formă profund patologică de cruzime: victimei nevinovate a unei răpiri îi sunt tăiate mâinile – îi este amputată astfel capacitatea de a simți, de a înțelege, de a vindeca. Criminalul, total lipsit de sensibilitate, vrea ca nici victima lui să nu simtă. Aceasta este și intenția diavolului, căci aspectul nemântuit al psihicului nu simte nimic și, în invidia lui bolnavă față de cei ce simt, este cuprins de o ură distrugătoare. Tema uciderii femeii prin sfârtecare o întâlnim în multe povești. Diavolul însă face mai mult decât să ucidă: el mutilează. Nu este vorba de vreo incizie inițiativă sau pur decorativă, ci de un act ce urmărește să mutileze femeia pentru totdeauna.

Când spunem că unei femei i-au fost tăiate mâinile, înțelegem prin aceasta că nu mai are acces la autoconsolare, la autovindecare instantanee și, prin urmare, nu mai poate face nimic altceva decât să urmeze străvechiul drum. Este bine așadar să continuăm să plângem în această perioadă. Este cea mai bună, cea mai simplă protecție împotriva unui demon atât de malefic, căruia niciuna dintre noi nu este în măsură să-i înțeleagă pe deplin motivele sau rațiunea de a fi.

Întâlnim frecvent în povești un leitmotiv numit „obiectul aruncat”. Urmărită, eroina își scoate din păr un pieptăn magic, îl aruncă în spatele ei, iar pieptănul se preface într-o pădure ai cărei copaci sunt atât de deși, că n-ar încape între trunchiurile lor nici măcar un ac. Sau eroina are o sticlută cu apă, al cărei conținut îl varsă în spatele său în timp ce fuge și, pe dată, picăturile de apă se transformă într-un torent vijelios, care oprește înaintarea urmăritorului.

În povestea noastră, fata plânge fără încetare peste cioatele mâinilor, iar diavolul, respins de un fel de câmp de forță ce o înconjoară, nu poate pune stăpânire pe ea, așa cum ar fi vrut. Aici, lacrimile sunt „obiectul aruncat”, zidul de apă ce ține diavolul la distanță, dar nu pentru că l-ar înduioșa. E ceva în puritatea lacrimilor sincere care îi frânge puterea. Și ne dăm seama de asta atunci când plângem în neștire, fiindcă nu vedem la orizont decât întuneric și amărăciune, și totuși lacrimile ne împiedică să ardem până ne facem scrum¹⁷.

Fata morarului trebuie să jelească. Mă uimește cât de puțin plâng astăzi femeile, iar dacă o fac, încep să se scuze. Mă îngrijorează că desuetudinea sau rușinea fac să dispară o funcție atât de naturală. Este esențial

să fim niște pomi înfloriți, plini de sevă – altfel, ne frângem. E bine să plângem. E firesc. Plânsul nu rezolvă problema, dar îi permite procesului să continue. Viața tinerei fete, cum o știuse și o înțelesese ea până atunci, s-a sfârșit, și fata coboară spre un alt nivel al lumii subpământene. Iar noi mergem pe urmele ei. Înaintăm vulnerabile, lipsite de protecția eului, ca un copac jupuit de scoarță, și totuși puternice, căci am învățat să-l azvârlim pe diavol în celălalt capăt al curții.

În acest moment, vedem limpede că, orice am face, planurile eului nostru ne scapă din mână. Independent de proiectele pentru viitorul apropiat ale acestui mic și temperamental conducător, în viața noastră se va produce o schimbare de proporții. Puternicul nostru destin începe să ne guverneze viața – s-a terminat cu moara, cu măturatul curții, cu somnul... Viața noastră, așa cum o știam noi, s-a sfârșit. Vrem să fim singure, vrem să fim lăsate în pace. Nu ne mai putem încrede în cultura patriarhală dominantă. Suntem pe cale să descoperim, pentru prima dată, care este viața noastră adevărată. Și mergem înainte.

Este perioada când toate acele lucruri cărora le dădeam importanță își pierd strălucirea. Jung ne reamintește termenul folosit de Heraclit, *enantiodromia*, inversare. Dar această inversare poate fi mai mult decât o regresie în inconștientul individual; poate fi o întoarcere sinceră la străvechile valori, încă viabile, la ideile noastre cele mai profunde¹⁸. Dacă înțelegem acest stadiu al inițierii în dobândirea rezistenței ca fiind un pas înapoi, trebuie să știm că el este, în același timp, un pas de zece leghe spre patria Femeii Sălbatice.

Toate acestea îl fac pe diavol să-și pună coada pe spinare și s-o șteargă. Când femeia simte că a pierdut contactul cu lumea, ea nu și-a pierdut toată puterea, ci rămâne mai departe puternică prin puritatea sufletului, prin asumarea durerii, respingând astfel elementul care voia s-o distrugă.

Corpul psihic și-a pierdut prețioasele sale mâini. E adevărat. Dar restul psihicului va compensa pierderea. Avem picioare care știu drumul, o minte profundă pentru a vedea departe, sâni și pânțe pentru a simți, aidoma exoticei și enigmaticei Baubo, zeita pântecului, reprezentând natura instinctuală, profundă, a femeilor. .. și ea, fără mâini.

Cu acest corp imaterial, fantastic, mergem mai departe, spre următoarea coborâre.

Tatăl îi oferă fiicei bogății pentru tot restul vieții, dar ea preferă să plece în lume și să se încredințeze destinului. În zori, cu brațele înfășate în tifon curat, fata părăsește traiul ei de până atunci.

Va umbla iarăși murdară, revenind la o stare de animalitate. Noaptea târziu, ajunge, moartă de foame, la o livadă în care fiecare pară e numerotată¹⁹. Un spirit golește apa dimprejurul livezii și, sub privirea înmărmurită a grădinarului, tânăra fată mănâncă para pe care pomul i-o dăruiește.

Inițierea este procesul prin care renunțăm la tendința noastră naturală spre inconștientă și hotărâm să înfăptuim unirea conștientă cu mintea noastră profundă, cu Sinele sălbatic, chiar dacă de-a lungul acestui drum ne așteaptă suferințe, lupte, greutăți. În poveste, mama și tatăl încearcă să readucă fata la starea de inconștientă: „Rămâi aici cu noi, ești rănită, dar noi te vom ajuta să uiți”. Va vrea ea oare, acum că l-a învins pe diavol, să se culce pe lauri, ca să spunem așa? Se va retrage, rănită și fără mâini, în ungherele psihicului unde, până la sfârșitul zilelor ei, se vor ocupa de ea, unde nu va avea decât să se lase condusă și să facă ce i se spune?

Nu, nu se va ascunde pentru totdeauna într-o odaie întunecată, ca o femeie frumoasă, al cărei chip a fost desfigurat de vitriol. Se va îmbrăca, va recurge la cel mai bun remediu psihic și va coborî încă o treaptă de piatră spre un tărâm și mai adânc al psihicului. Vechea parte dominantă a psihicului îi propune să o țină ascunsă, la adăpost, dar natura ei instinctuală refuză, intuind că trebuie să lupte cu orice preț pentru a rămâne conștientă.

Rănilile fetei sunt înfășate în tifon alb. Albul este culoarea împărăției morților, dar și culoarea *albedo*-ului alchimic, a renașterii sufletului. Ea vestește ciclul coborârii și al reîntoarcerii. Tânăra fată ia acum calea pribegiei, iar aceasta este în sine o renaștere la o nouă viață și o moarte în cea veche. Pribegia este o foarte bună alegere.

Ajunse aici, femeile sunt adesea disperate și în același timp foarte hotărâte să continue această călătorie interioară. Le vedem astfel renunțând la o viață pentru alta, la o etapă a vieții lor pentru alta și, uneori, chiar la un iubit pentru nimeni altcineva decât pentru ele însele. Trece-rea de la adolescență la maturitate, sau de la starea de femeie căsătorită la aceea de celibatară, sau de la vârsta mijlocie la bătrânețe și dincolo de

ea, femeia continuându-și drumul, plină de răni, dar cu un sistem nou de valori – aceasta este moartea și renașterea. Abandonarea unei relații sau părăsirea casei părintești, renunțarea la valorile învechite, asumarea propriei identități și, uneori, afundarea în tărâmurile sălbatice, pur și simplu pentru că *trebuie*, toate acestea constituie imensa bogăție a coborârii.

Mergem deci într-o altă lume, sub un alt cer, pășind pe un pământ necunoscut, simțindu-ne însă vulnerabile, pentru că, fără mâini, nu avem niciun sprijin, nicio cunoaștere, nimic de care să ne agățăm.

Tatăl și mama – aspecte ale psihicului reprezentând eul și colectivitatea – nu mai au puterea de odinioară. Ei au fost pedepsiți pentru sângele vărsat din pricina nepăsării lor. Chiar oferindu-i fetei un trai confortabil, nu-i mai pot influența viața, fiindcă destinul îi cere să ducă o viață de pribeag. În acest sens, mama și tatăl mor. Vântul și drumul sunt acum noii săi părinți.

Arhetipul pribeagului declanșează acel proces pe care Jung îl numește „constelare” și care determină apariția unui nou arhetip: cel al lupului singuratic, al outsiderului. În raport cu familiile aparent fericite din sat, tânăra fată este o exilată. Ea nu mai trăiește în căldura unui cămin, ci afară, în frig; aceasta este acum viața ei²⁰. E o metaforă trăită la propriu de femeile care încep călătoria. Ne simțim oarecum departe de bălciul existenței, de acest cerc a cărui strălucire pălește și se stinge pe măsură ce coborâm tot mai adânc în lumea subpământeană.

Și iată că din nou ne iese în cale vechea religie nocturnă. Binecunoscuta legendă a Persefonei, răpită de Hades și dusă în infern, este o dramă, dar poveștile mult mai vechi, venind din religiile întemeiate pe cultul Zeitei Mame, cum sunt cele despre Ishtar și Inanna, relevă existența incontestabilă a unei legături de iubire între fată și regele lumii subpământene.

În aceste versiuni religioase străvechi, nu e nevoie ca fecioara să fie răpită și dusă în lumea de dincolo de vreun zeu întunecat. Ea știe că trebuie să meargă acolo, că asta face parte din ritualul divin. Poate să se teamă, dar *vrea* de la bun început să-și întâlnească regele, mirele său din lumea cealaltă. Abordând coborârea în felul său propriu, se transformă, dobândește o cunoaștere profundă și urcă înapoi în lumea exterioară.

Și mitul clasic al Persefonei, și nucleul basmului *Fata fără mâini*, sunt drame fragmentare, provenind din altele, mai complexe, descrise

în religiile mai vechi. Ceea ce fusese cândva dorința mistuitoare de a-și găsi Iubitul în lumea de dincolo a devenit, într-un moment sau altul, concupiscentă și răpire în miturile ulterioare.

În epoca marilor matriarhate, era firesc ca femeia să fie condusă spre lumea de jos, călăuzită de puterile femininului profund. Dobândirea cunoașterii prin experiență proprie făcea parte din formarea sa și era considerată cea mai mare realizare. Natura acestei coborâri constituie miezul arhetipal atât al basmului *Fata fără mâini*, cât și al mitului Demetrei și Persefonei.

Acum, în poveste, tânăra fată rătăcește din nou murdară, asumându-și natura sa animală. Este modul adecvat de coborâre, cu o atitudine de indiferență față de cele lumești. Dar chiar și așa, frumusețea ei strălucește la fel de tare. Însăși ideea de a nu se spăla vine tot din ritualuri foarte vechi, ritualuri ce culmineau cu abluțiunea și îmbrăcarea unor haine noi, marcând în felul acesta intrarea într-o nouă sau reinnoită relație cu Sinele.

Vedem că fata fără mâini a parcurs un ciclu complet de coborâre și transformare – cel al trezirii. În unele tratate alchimice, sunt descrise trei etape necesare transformării: *nigredo*, faza neagră sau întunecată a disoluției, *rubedo*, faza roșie sau sacrificială, și *albedo*, faza albă a renașterii. Pactul cu diavolul reprezintă așadar *nigredo*, întunecarea; amputarea mâinilor este *rubedo*, sacrificiul, iar părăsirea casei părintești, cu mâinile înfășate în tifon alb, reprezintă *albedo*, noua viață. Iar acum, pribegia o aduce înapoi la *nigredo*. Acum însă vechiul sine a dispărut, și sinele profund, sinele însuși, este marele rătăcitor²¹.

Tânăra fată este murdară și flămândă. Ea îngenunchează în fața unei livezi ca în fața unui altar. Dar asta și este: altarul zeilor sălbatici, al zeilor subpământeni. Pe măsură ce coborâm spre natura primară, vechile forme inconștiente de a ne hrăni dispar. Lucrurile lumești, care odinioară constituiau hrana noastră, își pierd savoarea. Obiectivele noastre nu ne mai atrag. Realizările noastre nu mai prezintă pentru noi niciun interes. Oriunde am privi în jurul nostru în lumea de sus, nu există nimic care să ne poată hrăni. Și acesta este unul din cele mai mari miracole ale psihicului când, complet lipsite de apărare fiind, primim ajutorul de care avem nevoie, și chiar la timp.

Copila vulnerabilă primește vizita unui mesager al sufletului, spiritul înveșmântat în alb. Acest spirit îndepărtează obstacolele care

o împiedică să se hrănească, golește apa din jurul livezii. Apa aceasta are însă o semnificație tainică. Potrivit grecilor antici, râul Styx din lumea de dincolo separă lumea viilor de împărăția morților. Apele lui sunt pline de amintirile tuturor faptelor morților încă de la începuturile timpului. Morții pot descifra aceste amintiri și le pot păstra în ordine, căci, eliberați de corpul lor material, au o viziune superioară.

Pentru cei vii, însă, râul este letal. Dacă nu sunt ajutați de o călăuză spirituală să-l traverseze, se vor îneca și se vor afunda într-un alt nivel al lumii de dincolo, unde vor rătăci veșnic în mijlocul negurilor. Dante îl avea pe Virgiliu, *Coatlicue* era însoțită în infern de un șarpe viu, iar fata fără mâini este călăuzită de spiritul înveșmântat în alb. Deci, vedeți, întâi femeia fuge de mama încă adormită și de avidul, nechibzuitul tată, apoi se încredințează sufletului sălbatic.

În poveste, spiritul-călăuză o însoțește pe fata fără mâini spre tărâmul subpământean al arborilor, livada regelui. Și acesta este tot un vestigiu al vechii religii. În religiile străvechi, tinerele inițiate erau încredințate întotdeauna unui spirit călăuzitor. În mitologia greacă întâlnim numeroase povești despre tinere femei însoțite și inițiate de lupoaice, leoaice sau alte făpturi. Chiar și în actualele religii ale naturii, cum este cea a indienilor navajo, misterioșii *yeibichais* sunt spirite animale care însoțesc inițierea și ritualurile vindecătoare.

Ideea reprezentată aici este aceea că lumea subpământeană, ca și inconștientul ființelor umane, abundă de elemente insolite și fascinante – imagini, arhetipuri, seducții, amenințări, comori, torturi, încercări. Când femeia întreprinde călătoria individuației, este esențial ca ea să aibă bun simț, spiritual vorbind, sau să fie asistată de o călăuză astfel înzestrată, pentru a nu cădea pradă fantasmagoriilor inconștientului și a nu se pierde în acest material tulburător. Povestea ne arată că este mai important să ne stăpânim foamea și să ne continuăm drumul.

Asemeni Persefonei, asemeni zeițelor viață-moarte-viață, fata găsește drumul spre o țară cu livezi fermecate, unde un rege o așteaptă. Vechea religie începe să strălucească tot mai puternic în poveste. În miturile Greciei antice²², doi arbori împletindu-și ramurile străjuiau intrarea în lumea de dincolo, iar Elizeul, tărâmul paradisiac destinat morților considerați virtuoși, era el însuși plin de livezi.

Elizeul este descris ca un loc unde domnește veșnic lumina și unde sufletele pot alege să se nască din nou pe pământ oricând doresc. Este

Doppelgänger, dublul lumii de sus. Lucruri foarte complicate se pot petrece aici, dar semnificația lor și învățăturile ce ni le oferă nu au nimic în comun cu lumea de sus, unde totul este interpretat în termeni de pierdere și câștig. În cealaltă lume, totul este interpretat în lumina misterelelor viziunii autentice, a acțiunii juste, a evoluției persoanei în termeni de forță interioară și cunoaștere.

Acțiunea poveștii se concentrează acum în jurul pomului roditor, care, în vremurile străvechi, se numea Arborele Vieții, Pomul Cunoașterii, Arborele Vieții și al Morții sau Arborele Înțelepciunii. Spre deosebire de conifere și foioase, pomul roditor dăruiește hrană din belșug, și nu doar hrană, dar și apă, pe care o stochează în fructele sale. Apa, lichidul fundamental al creșterii și al continuității, este absorbită de rădăcinile care hrănesc arborele prin capilaritate – o rețea din miliarde de celule, mult prea mici ca să poată fi văzute cu ochiul liber – și ajunge în fruct, căruia îi conferă o minunată rotunjime.

De aceea se crede că fructul are suflet, că este investit cu o forță vitală provenind din apă, aer, pământ, hrană și semințe, toate aceste elemente pe care el le conține. Fără a mai vorbi de gustul său absolut divin. Femeile care se hrănesc cu fructele, apa și semințele muncii în pădurile subpământene se dezvoltă din punct de vedere psihologic în mod similar; psihicul lor crește și se maturizează continuu.

Așa cum o mamă își oferă sânul pruncului său, tot astfel părul din livadă se înclină spre a-i dărui fetei fructul său. Această sevă maternă este cea a regenerării. Mâncând para, fata se hrănește, dar actul în sine este mult mai semnificativ: inconștientul, fructul acestuia, se apleacă să o hrănească, depune o sărutare pe buzele ei. Ea cunoaște astfel gustul Sinelui, primește, prin euharistie, suflarea și substanța propriului ei zeu sălbatic.

Salutul adresat Mariei de către Elisabeta²³ în Noul Testament este probabil un vestigiu al acestei vechi înțelegeri între femei. „Binecuvântat fie rodul pântecelui tău” îi spune ea. Înainte, în religiile nocturne, femeia inițiată și impregnată de noua cunoaștere era primită, la revenirea ei în lumea viilor, cu o frumoasă binecuvântare din partea rudelor ei feminine.

Acesta este minunatul mesaj al poveștii: în momentele cele mai întunecate, inconștientul feminin, inconștientul uterin, Natura, hrănește sufletul femeii. Femeile mărturisesc că, în plină coborâre, aflându-se

în întunericul cel mai adânc, simt atingerea unui vârf de aripă și au un sentiment de ușurare. Se simt hrănite lăuntric și scăldate de o apă binecuvântată care, izvorând nu se știe de unde, inundă pământul uscat. Acest izvor nu înlătură suferința, dar hrănește atunci când nimic altceva nu o poate face. Este mana din deșert. Este apa ce țâșnește din piatră. Este hrana venită de nicăieri. Ne astâmpără foamea, ca noi să putem merge mai departe. Și acesta este lucrul cel mai important... Să mergem mai departe, spre destinul nostru de femei înțelepte.

Povestea trezește amintirea unei foarte vechi promisiuni: coborârea ne va hrăni, chiar dacă totul e întunecat, chiar dacă ni se pare că am rătăcit drumul. Chiar dacă mergem orbește, există „Ceva” sau „Cineva”, extrem de prezent, care ne însoțește, mergând la stânga când mergem la stânga, sau la dreapta când mergem la dreapta, oferindu-ne sprijin și deschizându-ne drumul.

Suntem, iată, într-un nou *nigredo*. Rătăcim fără să știm ce se va întâmpla cu noi, și totuși, chiar și în această jalnică stare, suntem conduse spre seva hrănitoare a Arborelui Vieții. Să mănânci din Arborele Vieții în împărăția morților este o veche metaforă a fecundității. Odinioară, oamenii credeau că sufletul putea intra într-un fruct, sau în orice alt aliment, pentru ca viitoarea lui mamă să-l mănânce, iar sufletul ascuns înăuntrul fructului să-și înceapă regenerarea în trupul ei. Astfel, aproape la jumătatea drumului, prin substanța pereii, ne este dat trupul Mamei Sălbatice, și consumăm ceea ce noi însene vom deveni²⁴.

Etapa a patra: Aflarea iubirii în lumea de dincolo

A doua zi dimineața, regele vine să-și numere perele. Una lipsește. Grădinarul îi spune tot ce a văzut: „Astă noapte, două spirite au golit albia și au intrat în livadă când luna era în mijlocul cerului, iar cel care nu avea mâini, un spirit de femeie, a mâncat para, care singură s-a aplecat înspre ea”.

Noaptea, regele stă de pază împreună cu grădinarul și cu bătrânul său mag, care știa să vorbească cu spiritele. La miezul nopții, fata fără mâini iese din pădure, cu hainele rupte și murdare, cu părul despletit, cu fața brăzdată de dăre negre. Alături de ea se află spiritul în alb.

Și iarăși un pom se înclină ușor, iar ea soarbe para din vârful unei ramuri. Magul se apropie, dar nu prea mult, și o întreabă: „Ești din

lumea aceasta sau ești din cealaltă lume?” „Eu nu mai sunt *din* lume, răspunde fata, dar nici din lumea *aceasta* nu sunt”.

Regele își întreabă magul: „E o femeie sau e un spirit?” Iar magul îi răspunde că e și una și alta. Atunci regele aleargă spre ea, jurându-i credință și iubire: „N-am să te părăsesc niciodată! De azi înainte eu o să am grijă de tine”. O ia de soție și poruncește să i se facă fetei o pereche de mâini de argint.

În psihicul subpământean, regele este o făptură înțeleaptă. El nu este un rege oarecare, ci unul din principalii păzitori ai inconștientului unei femei. Păzește grădina sufletului în creștere – în livada sa (și a mamei sale) sunt mulți arbori ai vieții și ai morții. Regele aparține familiei zeilor sălbatici. Ca și tânăra fată, poate îndura multe. Și, la fel ca ea, are în fața lui o nouă coborâre. Dar, despre asta, vom vorbi mai târziu.

Într-un anume sens, s-ar putea spune că merge pe urmele fetei. Psihicul își monitorizează întotdeauna propriul proces. Este o premisă sacră: dacă rătăcești la întâmplare, există întotdeauna cineva – uneori chiar mai mulți – mai matur, mai experimentat, care așteaptă să bați la ușă, să mănânci o pară, sau pur și simplu să apari, ca să-ți poată anunța sosirea în lumea de dincolo. Această prezență iubitoare o așteaptă pe cea care rătăcește căutând și veghează asupra ei. Femeile sunt foarte conștiente de ea. O numesc licăr de lumină, intuiție, presentiment sau, simplu, prezență.

Grădinarul, regele și magul sunt trei personificări ale masculinului arhetipal. Ei corespund trinității sacre a femininului, personificată de fecioară, mamă și bătrână. În poveste, triplele zeițe antice sau cele *trei zeițe într-una* sunt reprezentate astfel: fecioara este întrupată de fata fără mâini, în timp ce mama și bătrâna sunt amândouă reprezentate de mama regelui, care intră în scenă mai târziu. Aspectul care conferă poveștii caracterul „modern” este acela că diavolul reprezintă un personaj întruchipat în mod obișnuit, în vechile rituri inițiatice feminine, de bătrână în dubla sa natură, cea care dă viață și cea care o ia. Aici, însă, diavolul este înfățișat doar ca cel ce ia viața.

Se prea poate totuși ca, odinioară, în acest gen de poveste, bătrânei să-i fi revenit la început rolul de a crea și provoca necazuri, făcându-i viața un calvar tinerei eroine, încurajând astfel trecerea ei din lumea viilor în împărăția morților. Sub aspect psihic, acest lucru concordă cu conceptele psihologiei jungiene, cu teologia și cu vechile religii nocturne,

potrivit căroră Sinele, sau, în limbajul nostru, Femeia Sălbatică, seamănă în psihic provocări și pericole, așa încât disperarea să-l facă pe om să se întoarcă la adevărata sa natură, căutând răspunsuri și putere, unindu-se astfel din nou cu marele Sine sălbatic și acționând din acel moment, pe cât posibil, ca o singură ființă.

Această abatere de la forma inițială a poveștii distorsionează oarecum informațiile noastre privind străvechiul proces al întoarcerii femeii în lumea subpământeană. În realitate, însă, înlocuirea bătrânei cu diavolul este extrem de importantă pentru noi astăzi, căci, în încercările noastre de a găsi vechile căi ce duc spre inconștient, ne vedem adesea obligate să luptăm cu diavolul, prezent sub forma impunerilor culturale, familiale sau intrapsihice menite să devalorizeze viața sufletească a femininului sălbatic. Sub acest aspect, povestea funcționează în ambele sensuri, lăsând pe de o parte să transpară suficient din vechile ritualuri pentru ca noi să le putem reconstitui, și arătându-ne, pe de altă parte, modul în care prădătorul natural caută să ne separe de puterile noastre legitime, să ne fure lucrarea noastră profundă.

Principalii agenți de transformare prezenți în livadă în acest moment sunt, în ordinea aproximativă a intrării lor în scenă: tânăra fată, spiritul în alb, grădinarul, regele, magul, mama/bătrâna și diavolul. Potrivit tradiției, ei reprezintă următoarele forțe intrapsihice:

FATA

Așa cum am văzut, fata întruchipează sufletul ingenuu, anterior adormit. Sub aparenta-i fragilitate, se ascunde însă o eroină luptătoare. Este tenace ca un lup singuratic. Poate să îndure murdăria, sărăcia, trădarea, suferința, singurătatea și exilul inițiatei, poate să rătăcească în împărăția morților și să revină în lumea de sus îmbogățită. Ea urmează îndrumările și instrucțiunile Mamei Sălbatică, Femeii Sălbatică, chiar dacă nu e întotdeauna în măsură să le exprime în cuvinte la prima sa coborâre.

SPIRITUL ÎN ALB

În basme și legende, spiritul în alb este călăuza, având o înăscută și aleasă cunoaștere. În călătoria femeii, el îndeplinește rolul unui deschizător de drumuri. Pentru unii *mesemondók*, acest spirit reprezenta o părticică dintr-un străvechi și important zeu detronat, care însă continuă să trăiască în fiecare om. Straiul său alb îl pune în relație cu miriadele

de zeițe viață-moarte-viață aparținând diferitelor culturi, înveșmântate toate în alb strălucitor – *Llorona*, *Berchta*, *Hel* și altele. Asta înseamnă că spiritul în alb este un asistent al mamei/bătrânei care, în psihologia arhetipală, este ea însăși o zeiță viață-moarte-viață.

GRĂDINARUL

Grădinarul este cel ce cultivă sufletul, păzitorul semințelor, al solului, al rădăcinilor. Este similar lui Kokopelli al indienilor hopi, spiritul cocoșat care vine primăvara în sate pentru a fertiliza câmpurile și femeile. Funcția grădinarului este regenerarea. Psihicul feminin trebuie mereu să semene, să cultive și să recolteze noua energie, care va înlocui ceea ce este vechi și uzat. Există o entropie naturală, o uzură și o deteriorare a componentelor psihicului. E un lucru bun, și așa ar fi de așteptat să funcționeze psihicul, dar trebuie să dispunem întotdeauna de o energie de schimb. Acesta este rolul grădinarului în activitatea psihicului. El urmărește nevoile și știe când să înlocuiască și când să realimenteze. La nivel intrapsihic, permanent există viață, permanent există moarte și permanent trebuie înlocuite idei, imagini, energii.

REGELE

Regele²⁵ reprezintă comoara cunoașterii din lumea de dincolo. El are capacitatea de a aduce la suprafață cunoașterea interioară și de a o pune în practică, fără scuze, afectare sau proteste. Regele este fiul reginei-mamă/bătrânei. La fel ca ea, și probabil urmând exemplul ei, intervine în mecanismele procesului vital al psihicului: slăbirea, dispariția și revenirea conștiinței. Mai târziu, în poveste, când rătăcește căutându-și regina pierdută, va trece printr-un fel de moarte, care-l va transforma dintr-un rege civilizat într-un rege sălbatic. Dar își va regăsi regina, și astfel va renaște. În termeni psihici, asta înseamnă că vechile atitudini principale ale psihicului dispar pe măsură ce acesta dobândește noi cunoștințe, pentru a fi înlocuite cu puncte de vedere noi sau reinnoite privind tot ce ține de viața unei femei. În acest sens, regele reprezintă reinnoirea legilor și atitudinilor dominante ale psihicului feminin.

MAGUL

Magul, sau vrăjitorul, pe care regele îl aduce cu sine ca să interpreteze ceea ce vede, reprezintă magia nemijlocită a puterii femeii²⁶. Faptul de

a-și aminti într-o clipită, de a vedea la mii de leghe depărtare, de a auzi la distanță de kilometri în jur, capacitatea empatică de a vedea prin ochii altora – oameni sau animale – toate acestea sunt înzestrări aparținând femininului instinctual. Magul este cel ce posedă aceste calități și, de asemenea, cel ce ajută în mod tradițional la păstrarea și folosirea lor în lumea exterioară. Deși magul poate aparține deopotrivă ambelor sexe, el este, în cazul de față, o figură masculină puternică, similară celei a fratelui curajos din povești care, din iubire pentru sora sa, e gata să facă totul ca să o ajute. Magul are întotdeauna un potențial ambivalent. În vise și în povești, apare deopotrivă ca bărbat sau ca femeie. Poate fi masculin, feminin, animal, mineral și, aidoma bătrânei vrăjitoare, echivalentul său feminin, poate cu ușurință să-și schimbe înfățișarea. În viața conștientă, magul acționează pozitiv asupra capacității femeii de a deveni ceea ce ea dorește, și de a oferi, în orice moment, acea imagine de sine pe care ea o dorește.

REGINA-MAMĂ/BĂTRÂNA

Rolul reginei-mamă/bătrânei îi revine, în povești, mamei regelui. Acest personaj reprezintă multe lucruri, între care fecunditatea, imensa putere de a detecta șiretlicurile prădătorului, capacitatea de a atenua loviturile sorții. Fecunditate înseamnă fertilitate, dar și accesibilitate, permeabilitate, așa cum pământul este permeabil. Acel pământ negru, plin de bucățele strălucitoare de mică, de rădăcini negre, filamentare, și de toată viața trecută, descompusă acum pentru a forma humusul gras, mirositor. În timp ce cuvântul „fertilitate” are în spatele său semințe, ouă, ființe, idei, fecunditatea privește în mod esențial mediul în care sunt pregătite, încălzite, incubate și protejate semințele. De aceea bătrâna mamă este de multe ori chemată pe numele sale vechi, Mamă Țărănă, Mamă Pământ, căci ea este humusul din care izvorăsc ideile.

DIAVOLUL

În această poveste, natura duală a sufletului feminin, care deopotrivă chinuie și vindecă, a fost înlocuită cu un singur personaj, cel al diavolului. Cum am văzut anterior, el reprezintă prădătorul natural al psihicului feminin, un aspect *contra naturam*, care se opune dezvoltării psihicului și caută să ucidă sufletul. Este o forță care s-a rupt de aspectul său dătător de viață. Este o forță ce trebuie învinsă, îmblânzită. Figura

diavolului nu are nimic în comun cu cealaltă sursă naturală de chinuri, prezentă și ea în psihicul femeii, forța pe care am numit-o „alter-anima”. „Alter-anima” este o forță pozitivă de opoziție. O întâlnim adesea în visele femeilor, în mituri sau povești, sub chipul unei bătrâne ce-și schimbă mereu înfățișarea, hărțuind femeia și antrenând-o într-o coborâre care o va duce, în mod ideal, către unirea cu resursele ei cele mai profunde.

Aici deci, în livada subpământeană, va avea loc întâlnirea acestor puternice componente ale psihicului, atât feminine, cât și masculine. Ele formează o *conjunctio*. Termenul provine din alchimie și indică unirea profund transformatoare a unor substanțe diferite. La contactul dintre acești opuși, se produce automat activarea anumitor procese intrapsihice. Ei acționează precum amnarul frecat de piatră pentru aprinderea focului. Tensiunea dintre elemente diferite, ce locuiesc același spațiu psihic, produce energie sufletească, înțelegere, cunoaștere.

Prezența unei atari *conjunctio* în poveste relevă activarea unui nou ciclu viață-moarte-viață. Când asistăm la o adunare insolită și prețioasă precum aceasta, știm că este iminentă o nuntă spirituală; știm de asemenea că va fi necesară o moarte spirituală și că o nouă viață se va naște. Acești factori anunță ce trebuie să se întâmple. *Conjunctio* nu e ceva ce se obține cu ușurință, ci este rodul unei munci stăruitoare.

Iată-ne așadar în straiile noastre înnămolite, mergând pe un drum necunoscut, dar semnele naturii sălbatice strălucesc în noi tot mai puternic. Putem spune că această *conjunctio* ne determină să facem o revizuire completă a celei care am fost. Iar dacă suntem în livadă și putem identifica prezența acestor aspecte psihice, nu ne mai putem întoarce – trebuie să ne continuăm drumul.

Și aceste pere? Ele sunt acolo spre a potoli foamea celei ce întreprinde lunga călătorie subpământeană. Pântecul femeii este simbolizat în mod tradițional de diverse fructe, cel mai adesea pere, mere, smochine, piersici, deși, în general, orice obiect având o formă similară și, în interior, o sămânță susceptibilă să se transforme într-un element viu – oul, de pildă – poate evoca acest aspect al „vieții în interiorul vieții”, propriu femininului. Arhetipal, perele din poveste reprezintă explozia de viață nouă, germenele unei noi individualități.

În multe mituri și povești, pomii roditori aparțin Marii Mame, străbunei Mume Sălbatică, iar regele și oamenii acestuia sunt administratorii ei. Perele din livadă sunt numerotate, căci, în acest proces transformator, toate detaliile sunt urmărite. Totul este înregistrat și controlat. Nimic nu e lăsat la voia întâmplării. Bătrâna Mămă Sălbatică știe foarte bine ce cantitate de substanță transformatoare deține, iar regele vine să-și numere perele, nu dintr-un egoist simț al proprietății. El vrea să vadă dacă a venit cineva nou în lumea de jos pentru a-și începe inițierea. Lumea sufletului o așteaptă întotdeauna pe femeia pribeagă și pe novice.

Para care se apleacă spre fată pentru a o hrăni e ca un clopot ce răsună în livada subpământeană, convocând toate forțele și resursele – regele, magul, grădinarul și, în final, bătrâna mamă. Toți aleargă spre novice să o întâmpine, să o sprijine, să o ajute.

Sfinții tuturor timpurilor ne asigură că, pe drumul prefacerii, există deja un loc pregătit să ne primească. Spre acel loc ne conduce destinul, prin intuiție sau fler. Mai devreme sau mai târziu, toate ajungem în livada regelui. Nu se poate altfel.

În acest episod, regele, magul și grădinarul – cele trei atribute masculine ale psihicului femeii – sunt cei ce veghează asupra femeii, o cercetează și îi oferă sprijin în călătoria sa în lumea de dincolo, unde nimic nu este ceea ce pare la prima vedere. Când aspectul regal al subpământeanului feminin află că a intervenit o schimbare în ordinea livezii, revine însoțit de magul psihicului, care cunoaște ambele lumi, și cea materială, și cea spirituală, și care poate distinge diferitele aspecte psihice ale inconștientului.

Astfel, ei văd cum spiritul goleşte din nou apa din jurul livezii. Așa cum spuneam mai devreme, semnificația simbolică a acestei ape este similară celei a Styxului, râul otrăvit pe care îl traversau sufletele defuncților, trecând din lumea viilor în împărăția morților. El nu era periculos pentru morți, ci numai pentru vii. Atenție, deci, la senzația de seninătate și împlinire care îi poate face pe oameni să creadă că reușita sau încheierea unui ciclu spiritual le permite să se oprească și să se culce pe lauri. Această apă este un loc de odihnă pentru morți, o împlinire la care se ajunge la sfârșitul vieții, dar o femeie vie nu poate rămâne mult timp lângă ea fără riscul de a cădea în letargie la finalizarea ciclurilor de zidire sufletească²⁷.

Prin simbolul râului circular, povestea ne avertizează: apa aceasta nu e o apă oarecare. Este o graniță, ca și cercul de cretă trasat de fată în jurul ei pentru a-l ține pe diavol la distanță. Traversând un cerc sau pătrunzând în interiorul său, intrăm într-o altă stare a ființei, într-o altă stare a conștiinței sau de absență a acesteia.

Aici, tânăra fată traversează starea de inconștiență rezervată morților. Ea nu trebuie să bea din această apă, nici să intre în ea, ci să treacă prin vadul sec. Pentru că femeia trebuie, în cursul coborârii, să treacă prin tărâmul morților, i se întâmplă uneori să creadă că trebuie să moară. Dar nu. Sarcina ei este să traverseze tărâmul morților ca o ființă vie, căci în aceasta constă conștiința.

Această apă este deci un simbol foarte important, iar faptul că spiritul din poveste o golește ne permite să înțelegem ce trebuie să facem în cursul propriei noastre călătorii. Sub niciun chip nu trebuie să ne culcăm și să dormim, fericite că am ajuns la acest stadiu al lucrării noastre, și nici să sărim în râu, din dorința nesăbuită de a grăbi procesul. Există moarte cu *m* mic, și există Moarte cu *M* mare. Ceea ce psihicul caută în procesul ciclurilor de viață-moarte-viață este *la muerte por un instante*, moartea de o clipă, nu *La Muerte Eterna*.

Bătrânul mag se apropie de fată și o întreabă: „Ești din lumea aceasta sau ești din cealaltă lume?” Iar fata, înveșmântată în straiile sălbatice ale ființei despuiate de eul său și însoțită de corpul luminos al unui spirit, îi răspunde că se află în împărăția morților, deși este vie: „Eu nu mai sunt din lume, dar nici din lumea *aceasta* nu sunt”. Când regele îl întreabă pe mag: „E o femeie sau e un spirit?”, acesta îi spune că e și una și alta.

Prin răspunsul ei enigmatic, fata dă de înțeles că deși face parte din lumea viilor, e pe punctul de a intra în cadența ciclurilor viață-moarte-viață, că este, prin urmare, o făptură omenească în cursul coborârii și în același timp umbra celei care a fost. Fata fără mâini poate trăi în lumea de sus, dar transformarea are loc în cea subpământeană, iar ea este capabilă să trăiască în ambele lumi, întocmai precum *La Que Sabe*, „cea care știe”. Și asta, pentru a-și afla calea, pentru a-și deschide drum către adevăratul său sine sălbatic.

Iată câteva întrebări pentru a pătrunde tâlcul poveștii *Fata fără mâini* și a le ajuta pe femei să-și clarifice călătoria lor subpământeană. Ele sunt astfel formulate încât să se poată răspunde atât individual, cât și în grup. Aceste întrebări creează o plasă luminoasă ce se țese pe

măsură ce femeile vorbesc între ele. O aruncă în mintea lor colectivă și o scot plină de formele vii, strălucitoare, fluide, inerte, sufocate ale vieții lor interioare, pentru ca toate să le vadă și să lucreze cu ele.

Răspunzând la o întrebare, apar altele, și pentru a învăța mai mult, răspundem și la acestea. Iată câteva dintre ele: Cum să trăim, în viața noastră de fiecare zi, simultan în lumea de sus și în lumea de jos? Cum putem coborî singure în lumea de jos? Ce circumstanțe ajută femeia în timpul coborârii? Se poate să alegem între a coborî sau a rămâne sus? Ce ajutor ne-a oferit natura instinctuală într-o astfel de perioadă?

Când se află în această stare de dublă apartenență, femeile (sau bărbații) fac uneori greșeala să creadă că ar fi o idee excelentă să se retragă din lume, să abandoneze viața de rutină, cu obligațiile și responsabilitățile ei care, departe de a fi atrăgătoare, irită enorm. Dar asta nu e o soluție, căci lumea exterioară este atunci singura funie legată de piciorul femeii care rătăcește, lucrează, atârână cu capul în jos în lumea subpământeană. E un moment de o importanță capitală, iar lumea exterioară trebuie să-și joace rolul său, și anume, să exercite o presiune, să echilibreze în celălalt sens, pentru buna finalizare a procesului.

Și astfel rătăcim întrebându-ne, sau, mai bine spus, mormăind în sinea noastră: „Sunt din lumea aceasta sau din lumea cealaltă?”, și răspunzând: „Sunt din amândouă”. Și ne-o repetăm mereu pe măsură ce înaintăm. Acum femeia trebuie să aparțină ambelor lumi. Această rătăcire ne va ajuta să eliminăm ultimele rezistențe, ultimele fărâme de orgoliu, ultimele obiecții pe care le-am putea născoci. Este istovitor, dar numai epuizarea ne va face să ne eliberăm în cele din urmă de temerile, de ambițiile eului și, pur și simplu, să acceptăm ce ni se întâmplă – ceea ce ne va duce la înțelegerea adâncă și completă a timpului petrecut în pădurile subpământene.

În poveste, o a doua pară i se dăruiește fetei. Dar cum regele este fiul bătrânei Mame Sălbatică, și cum livada îi aparține acesteia, tânăra fată gustă de fapt din fructul tainelor vieții și ale morții. Fructul este o metaforă fundamentală a ciclurilor înfloririi, creșterii, maturării și ofilirii. Mâncându-l, inițiata interiorizează un orologiu psihic care cunoaște ritmul viață-moarte-viață și care, începând din acel moment, va suna ori de câte ori va fi timpul să lase să moară un lucru, pentru ca altul să se nască.

Cum găsim această pară? Cufundându-ne în tainele femininului, în ritmurile pământului, ale insectelor, animalelor și păsărilor, ale arborilor și florilor, ale anotimpurilor, ale curgerii râurilor și nivelului apelor, ale blăunii animalelor, mai deasă sau mai rară în funcție de anotimp, în ciclurile de opacitate și transparență ale propriului nostru proces de individuație, în ritmurile ce reglează fluxul și refluxul nevoilor noastre în materie de sexualitate, religie, urcare și coborâre.

Mâncând para, hrănim nevoia noastră de creativitate, nevoia noastră de a scrie, de a picta, de a sculpta, de a țese, de a spune ce avem de spus, de a ne împlini speranțele, de a da viață unor idei și creații nemai-văzute. Este extrem de hrănitor să reintegrăm în lumea noastră modernă străvechile modele feminine, principiile sensibilității naturale, ritmurile de odinioară, care acum ne îmbogățesc viața.

Aceasta este adevărata natură a arborelui psihic: crește, dăruiește, se ofilește, lasă semințe pentru ca o nouă viață să-i urmeze. Ne iubește. Aceasta este taina naturii viață-moarte-viață. Este un model vechi, foarte vechi, dinaintea apei, dinaintea luminii, un model imuabil. Odată ce am învățat aceste cicluri și reprezentările lor simbolice (pere, arbori, livezi, etape sau vârste ale vieții femeii), putem fi sigure că se vor repeta mereu și mereu, în același fel. Principiul este următorul: în orice moarte, tot ce e inutil devine util în măsura în care ne deschide drumul. Cunoașterea la care vom ajunge se revelează pe măsură ce înaintăm. În tot ce-i viu, pierderea aduce un câștig real. Datoria noastră este să înțelegem acest ciclu de viață-moarte-viață, să-l trăim cât mai frumos, să urlăm ca un câine turbat atunci când nu e posibil – și să ne continuăm drumul, pentru că, la capătul lui, se află iubitoarea familie subpământeană a psihicului, care ne va primi în brațele sale și ne va ajuta.

Regele o ajută pe fată să se familiarizeze cu tărâmul subpământean al lucrării sale. Și este bine, căci uneori, în cursul coborârii, femeia se simte nu un neofit, ci mai degrabă un monstru nenorocit, scăpat întâmplător din laboratorul vreunui savant nebun. Din punctul lor de vedere, însă, ființele subpământene ne consideră făpturi binecuvântate, care luptă cu adversitățile. În ochii lor, suntem o flacără vie, izbind într-un cristal întunecat, pentru a-l face țândări și a se elibera. Astfel că toate forțele sălașului nostru subpământean se grăbesc să ne vină în ajutor.

În poveștile de altădată, femeia cobora în lumea de dincolo pentru a se însoți cu regele (în unele rituri nu exista niciun rege, iar neofita se

cununa probabil cu vreo reprezentare, existentă în acel moment, a Femeii Sălbătice din lumea subpământeană). Ecoul acestor vechi tradiții se face auzit și în povestea noastră atunci când regele, doar aruncându-i o privire fetei, și fără nici cea mai mică ezitare, se îndrăgostește de ea. O recunoaște ca fiind femeia vieții lui. Și asta, nu în ciuda stării sale de sălbăticie, de rătăcire și mutilare, ci tocmai datorită ei. Tema ființei atât de greu încercate, care se bucură totuși de un atât de mare sprijin afectiv, este în continuare prezentă. Chiar dacă rătăcim murdare, părăsite, aproape oarbe și fără mâini, o forță imensă, venind din Sinele nostru, ne iubește și ne ține strâns la pieptul său.

Femeia care se află în această stare trăiește o mare emoție, ca atunci când întâlnește în sfârșit bărbatul visurilor sale. Este un moment straniu, paradoxal, de vreme ce suntem la suprafață și în același timp sub pământ. Rătăcim la întâmplare, și totuși suntem iubite. Nu suntem bogate, și totuși suntem hrănite. Psihologia jungiană definește această stare drept „tensiune a contrariilor”, când ceva aparținând fiecărui pol al psihicului este constelat la un moment dat, generând un nou câmp. Psihologia freudiană vorbește de „bifurcație”, când atitudinea sau dispoziția esențială a psihicului se împarte în două polarități: alb și negru, bine și rău. Iar povestitorii din anturajul meu folosesc, pentru a defini această stare, expresia *nació dos veces*, „de două ori născut”. Este momentul când, în mod miraculos, se produce o a doua naștere și când sufletul poate revendica o dublă ascendență, una aparținând lumii fizice și una aparținând lumii nevăzute.

Regele promite să o iubească și să o ocrotească. Acum, psihicul este mai conștient; o foarte interesantă nuntă va avea loc între regele viu din împărăția morților și femeia fără mâini din lumea viilor. Mariajul dintre doi parteneri atât de diferiți ar pune la grea încercare iubirea cea mai sinceră. Această nuntă este însă comparabilă cu toate acele nunți pica-rești din basme, care unesc două ființe puternice, dar complet diferite: Cenușăreasa și prințul, femeia și ursul, fecioara și luna, femeia-focă și pescarul, fata deșertului și coiotul. Sufletul preia din înțelepciunea fiecărei entități. Iată ce înseamnă a fi de două ori născut.

În căsătoriile din basme, ca și în cele din lumea de sus, marea iubire și unirea dintre două ființe diferite poate dura o veșnicie sau numai până când lecția a fost însușită. În alchimie, unirea contrariilor anunță

o moarte și o nouă naștere, iar lucrul acesta se va întâmpla curând și în povestea noastră.

Regele poruncește să i se facă fetei o pereche de mâini spirituale, care vor acționa în folosul ei în lumea de jos. Începând din acest moment, femeia dobândește abilitatea necesară călătoriei și i se abandonează întru totul. Și-a recuperat simțul echilibrului și „dexteritatea manuală”. În lumea de jos, această „dexteritate manuală” se deprinde învățând să invocăm puterile acelei lumi, să le direcționăm, să le împăcăm, să recurgem la ele, evitând însă aspectele ei nedorite, ca de pildă somnolența, printre altele. Dacă, în lumea de sus, mâna este, simbolic vorbind, un fel de radar senzorial, mâna simbolică a lumii subpământene vede în întuneric și în timp.

Ideea înlocuirii membrelor pierdute cu altele din argint, aur sau lemn este și ea foarte veche. În poveștile din Europa și din regiunile polare, arta prelucrării argintului aparține *homunculelor*, gnomilor, *dverg*-ilor*, elfilor și altor spiriduși. În termeni psihologici, ei reprezintă acele aspecte elementare ale spiritului, sălășluind în adâncurile psihicului, pe care-l explorează în căutarea ideilor valoroase. Toate aceste creaturi sunt mici psihopompi, mesageri între forța sufletului și ființa umană. Din timpuri imemorabile, obiectele fabricate din metale prețioase au fost asociate acestor lucrători iscusiți și adesea destul de morocănoși. Este încă un exemplu al modului în care sufletul acționează pentru binele nostru, chiar dacă nu suntem tot timpul prezente în toate atelierele.

Ca tot ce este asociat spiritului, mâinile de argint sunt și ele încărcate de istorie și mister. În multe mituri și povești se spune unde au apărut pentru prima dată aceste proteze magice, cine și cum le-a meșterit. În mitologia greacă, argintul este unul din metalele prețioase prelucrate în atelierul lui Hefaistos. Ca și tânăra fată, zeul Hefaistos a fost mutilat în împrejurări dramatice, legate de părinții săi. Se prea poate ca Hefaistos și regele din povestea noastră să fie personaje interșanjabile.

Hefaistos și fata fără mâini sunt, arhetipal vorbind, frate și soră. Amândoi au părinți care nu le recunosc valoarea. Când s-a născut Hefaistos, tatăl său, Zeus, a cerut să fie îndepărtat, iar Hera, mama sa, a trebuit să accepte – cel puțin până când copilul avea să crească. Apoi l-a readus în Olimp. Între timp, Hefaistos devenise un argintar și un

* Pitici – entități din mitologia nordică, asociate pietrelor, pământului, metalului, norocului, lăcomiei ș.a.m.d. (*n. trad.*).

aurar neîntrecut. Dar o ceartă izbucni între Zeus și Hera, căci Zeus era un zeu gelos. Hefaistos luă apărarea mamei sale în această dispută, iar Zeus îl aruncă din înaltul Olimpului, frângându-i picioarele.

Deși infirm, Hefaistos nu se lăsă învins de cruda-i soartă. Aprinse în forja lui cel mai puternic foc ce-l făcuse vreodată, și-și făuri două picioare – de la genunchi în jos – din aur și argint. Meșteșugi apoi tot felul de obiecte magice, devenind un zeu al iubirii și al vindecării mistice. S-ar putea spune că este protectorul obiectelor și ființelor dezmembrate, schilodite, sfâșiate, deformate. El are o afecțiune deosebită pentru infirmii din naștere și pentru cei ale căror inimi sau vise sunt frânte.

Tuturor acestora, le aplică remediile făurite în miraculoasa-i forjă, reconstituind o inimă din aurul cel mai pur, întărind un membru beteag prin acoperire cu un strat de aur sau argint și investindu-l cu o funcție magică, menită să compenseze handicapul.

Nu întâmplător orbii, șchiopii, cei cu membre atrofiate sau alte anomalii fizice au fost întotdeauna apreciați pentru cunoașterea lor specială. Handicapul îi obligă să pătrundă de timpuriu în zone ale psihicului, rezervate de regulă celor foarte bătrâni. Ei toți sunt protejații acestui iubitor artizan al psihicului, Hefaistos. I s-a întâmplat chiar să făurească douăsprezece fecioare cu mâini și picioare din aur, și toate puteau să meargă și să vorbească. Legenda spune că, îndrăgostindu-se de una dintre ele, le-a cerut zeilor să o preschimbe într-o făptură omenească, dar asta e deja o altă poveste.

Să primești mâini de argint înseamnă să fii investit cu abilitățile mâinilor spirituale – vindecarea prin punerea mâinilor, capacitatea de a vedea în întuneric, dobândirea unei cunoașteri adânci grație simțurilor. Ele dispun de o întreagă *medica* psihică pentru a hrăni, pentru a vindeca, pentru a ajuta. Aceste mâini psihice îi vor permite să înțeleagă mai bine misterele lumii celeilalte, dar îi vor rămâne ei ca daruri și după ce își va desăvârși lucrarea și va urca din nou în lumea de sus.

Proprii acestei etape a coborârii sunt actele stranii, misterioase, vindecările miraculoase, independente de voința eului. Ele sunt rezultatul primirii mâinilor spirituale, cu alte cuvinte, a unei mistice forțe tămăduitoare. Odinioară, aceste capacități mistice aparțineau bătrânelor satului. Dar ele nu se dobândeau odată cu primele fire de păr alb, ci se acumulau de-a lungul multor ani de trudă, în efortul lor de a rezista. Și asta facem și noi.

S-ar putea spune că mâinile de argint reprezintă asumarea de către tânăra fată a unui nou rol. Este într-adevăr încoronată. Dar nu o vom vedea purtând coroană, ci niște mâini din argint în prelungirea brațelor sale mutilate. Este încoronarea ei ca regină a lumii subpământene. Să mai facem puțină paleo-mitologie și să ne amintim că, în mitologia greacă, Persefona era nu doar fiica mamei ei: ea era și regina lumii de dincolo.

În alte povești, mai puțin cunoscute, Persefona îndură felurite chinuri, ca cel de a sta atârnată trei zile de Arborele Lumii, pentru a salva sufletele celor care n-au suferit destul și n-au reușit prin urmare să atingă o mai mare profunzime a spiritului. Regăsim un ecou al acestui Cristos feminin și în basmul *Fata fără mâini*. Paralela este și mai explicită datorită faptului că Elizeu, reședința subpământeană a Persefonei, înseamnă „țara merilor” – *alisier* fiind un termen pre-galic pentru *sorb*, măr – iar Avalonul arthurian are și el aceeași semnificație. Fata fără mâini este direct asociată mărului înflorit.

Învățând să descifrăm acest vechi limbaj criptic, vedem că Persefona din țara merilor, fata fără mâini și mărul înflorit sunt unul și același oaspete temporar al tărâmurilor sălbatice. Reiese de aici că basmele și miturile ne-au lăsat o hartă precisă a cunoștințelor și practicilor de odinioară și a căii de urmat în prezent.

Acum, la capătul celei de-a patra încercări a fetei fără mâini, am putea spune că și-a încheiat coborârea, de vreme ce a devenit regină a vieții și a morții. Este femeia lunară care știe ce se întâmplă noaptea; însuși soarele trebuie să treacă prin dreptul ei în lumea subpământeană spre a se reinnoi pentru o nouă zi. Dar nu acesta este *lysis*-ul, finalul. Suntem abia la jumătatea drumului transformării, într-un loc în care, cu toate că suntem iubite, ne pregătim să plonjăm într-un nou abis. Mergem deci mai departe.

Etapa a cincea: Sfășierile sufletului

Regele pleacă să se războiască într-un regat îndepărtat, după ce îi cere mamei sale să vegheze asupra tinerei regine și să-i dea de știre dacă soția sa va aduce pe lume un moștenitor. Tânăra regină dă naștere unui copil frumos, iar vestea fericitului eveniment este trimisă numaidecât. Însă mesagerul adoarme pe malul unui râu, apare diavolul și schimbă

mesajul cu altul care spune că regina a născut un copil jumătate om, jumătate câine.

Îngrozit, regele trimite totuși răspuns, cerându-i mamei să vegheze asupra reginei și să-i fie alături în aceste momente grele. Solul adoarme din nou pe malul râului, și din nou diavolul schimbă mesajul, care devine: „Să fie uciși numaidecât și regina, și copilul!” Bătrâna mamă, uimită de așa poruncă, trimite un alt sol la rege, ca să se dumirească. Iar solii se duc și se întorc, adormind de fiecare dată pe malul râului. Mesajele diavolului devin tot mai îngrozitoare, ultimul zicând: „Păstrează limba și ochii reginei ca să-mi dovedești că a fost omorâtă”.

Mama regelui refuză să-și ucidă nora. Sacrifică în schimb o căprioară, îi ia limba și ochii și-i ascunde. O ajută apoi pe tână regină să-și lege copilul la piept, să acoperă cu un văl și o îndeamnă să fugă pentru a se salva. Cu lacrimi în ochi, cele două femei își iau rămas bun.

La fel ca Barbă Albastră, Iason din mitul lânii de aur, hidalgoul din *Llorona* și ca alți soți/iubiți din basme sau mituri, regele se însoară și apoi pleacă în țări îndepărtate. De ce oare toți acești soți mitici pleacă întotdeauna la scurt timp după noaptea nunții? Motivul diferă de la o poveste la alta, dar substratul, psihic vorbind, este același. Energia regală a psihicului scade și se retrage, ca să poată avea loc următoarea etapă a procesului: punerea la încercare a noii dispoziții psihice a femeii. În cazul de față, regele nu a abandonat-o, căci bătrâna lui mamă va veghea asupra soției cât timp el va lipsi.

În etapa următoare se consolidează relației tinerei femei cu străbuna Mumă Sălbatică și are loc nașterea. Este pusă acum la încercare iubirea dintre fată și rege, dar și relația ei afectivă cu bătrâna mamă. Una este iubirea dintre contrarii, iar cealaltă, iubirea Sinelui feminin profund.

Plecarea regelui este un laitmotiv universal în basme. Atunci când simțim, nu retragerea sprijinului, ci o ușoară îndepărtare a acestui sprijin, putem fi sigure că va începe o perioadă de încercări, perioadă în care ne vom hrăni numai din amintirile sufletului, așteptând întoarcerea iubitului. Visele noastre, îndeosebi cele mai impresionante și mai puternice, vor fi acum singura iubire de care vom dispune pentru o vreme.

Iată câteva dintre visele care, după spusele femeilor, le-au susținut enorm în această etapă.

O femeie de vârstă mijlocie, fermecătoare și plină de duh, a visat că a văzut în pământul negru o pereche de buze ca două petale trandafirii

și că, lungindu-se pe sol, aceste buze i-au șoptit ceva la ureche, apoi brusc, au sărutat-o pe obraz.

Altă femeie, care muncea foarte mult, a avut un vis de o simplitate înșelătoare: se făcea că dormise profund o noapte întreagă. Când s-a trezit din vis, spunea ea, s-a simțit perfect odihnită: în tot trupul, nu era un mușchi, un nerv, o celulă care să nu fie la locul său.

Iar altă femeie a visat că era operată pe cord deschis. Sala de operație nu avea acoperiș, așa încât lumina provenea chiar de la soare. Simțea căldura soarelui scaldându-i inima și-l auzi pe chirurg spunând că operația nu mai era necesară.

Visa ca acestea sunt experiențe ale naturii feminine sălbatice. Profunde la nivel emoțional, și chiar fizic uneori, aceste stări sufletești sunt asemeni unor tainice rezerve de hrană. Putem recurge la ele ori de câte ori resursele spirituale lipsesc.

Când regele pleacă spre noi aventuri, contribuția sa psihică la procesul coborârii se păstrează intactă grație iubirii și amintirii. Tânăra înțelege că principiul regal al lumii subpământene i s-a încredințat ei și nu o va părăsi, așa cum i-a promis înainte de nuntă. Adesea, în această perioadă, femeia este „plină de Sine însăși”. Este însărcinată, cu alte cuvinte, prinde a se înfiripa în ea ideea a ceea ce ar putea deveni viața ei dacă își va continua lucrarea. Este un moment magic și frustrant, după cum vom vedea, căci acesta este un ciclu de coborâri, și o nouă coborâre ne așteaptă după colț.

În virtutea nașterii noii vieți, femeia pare să se poticnească din nou, când, ajungând prea aproape de marginea abisului, sare încă o dată în gol. De data aceasta, însă, iubirea masculinului interior și bătrânul Sine sălbatic o vor susține ca niciodată până acum.

Din unirea regelui și a reginei lumii de jos, se naște un copil. Copilul conceput în lumea cealaltă este un copil miraculos. El deține întregul potențial asociat lumii subpământene, ca, de pildă, un auz extrem de fin și o mare sensibilitate interioară, dar acesta este încă în etapa *Anlage* – „în devenire”. În acest stadiu al călătoriei lor, femeile au idei uluitoare, grandioase am putea spune, rezultat al unui nou mod de a vedea și al unor noi așteptări. În cazul femeilor mai tinere, acest lucru se poate manifesta, în mod direct, prin căutarea unor noi centre de interes, unor noi prieteni. Pentru femeile mai în vârstă poate fi vorba de o

întreagă poveste tragicomică cu divorț, recăsătorire și o ulterioară existență fericită.

Copilul spiritual face ca femeile sedentare să escaladeze Alpii la patruzeci și cinci de ani, cele casnice să renunțe la obsesia lor pentru lustruitul podelelor și să se înscrie la universitate, iar cele care nu vor decât certitudini să prindă gustul aventurii și să pornească la drum cu rucsacul în spate.

Nașterea este, în plan psihic, același lucru cu a deveni un singur sine, adică un psihic nedivizat. Înainte să se nască această nouă viață în lumea de jos, femeia înclină să creadă că toate aspectele din ea însăși și diferitele sale personalități sunt o șleahtă de vagabonzi care intră și ies din viața ei la întâmplare. În timpul nașterii subpământene, femeia înțelege că toate acestea fac parte din ea. Uneori e destul de greu să distingem toate aspectele psihicului, mai ales când e vorba de tendințe și pulsuni pe care le considerăm respingătoare. Provocarea de a iubi aspectele mai puțin atrăgătoare ale personalității noastre echivalează cu cele mai dure încercări prin care trec eroinele din basme și mituri.

Uneori ne temem că am putea suferi de psihoză dacă identificăm în psihicul nostru mai multe personalități. Dacă este adevărat că oamenii cu tulburări psihice au și ei multiple personalități, cu care se identifică sau pe care le resping destul de violent, o persoană cu un spirit sănătos menține toate aceste euri interioare în ordine, în mod rațional. Ea le folosește așa cum trebuie și se dezvoltă armonios. Pentru majoritatea femeilor, faptul de a-și crește și îngriji cu afecțiune maternă eurile interioare constituie o muncă creativă, o formă de cunoaștere, nu un motiv de îngrijorare.

Fata fără mâini așteaptă prin urmare un copil, un nou și micut sine sălbatic. Corpul purtător al noii vieți știe ce are de făcut. În această etapă a procesului psihic, femeia poate intra într-o nouă *enantiodromia*, starea psihică în care tot ce era considerat odinioară valoros are acum mult mai puțină importanță, și chiar poate fi înlocuit de noi și ciudate înclinații către viziuni, experiențe, inițiative insolite.

Pentru unele femei, de pildă, căsnicia era totul la un moment dat. Dar când se produce o *enantiodromia*, ele vor să fie libere: căsnicia e rea, căsnicia e o tâmpenie, căsnicia e un rahat. Înlocuiți cuvântul „căsnicie” cu „iubit”, „slujbă”, „artă”, „viață”, „alegeri”, și veți înțelege perfect starea de spirit a acestei perioade.

Și-apoi sunt dorurile. Oh, da!... Femeii poate să-i fie dor să șadă pe malul apei ori să stea lungită pe burtă, respirând mireasma sălbatică a pământului. Poate să vrea să alerge cu părul în vânt, să planteze flori, să plivească, să smulgă buruieni, să transplanteze răsaduri. Poate să vrea să-și afunde mâinile în făină până la coate și să frământa cu voluptate aluatul.

Poate să vrea să cutreiere munții, sărind din stâncă în stâncă și ascultând ecoul glasului ei. Poate avea nevoie de nopți cu stele, risipite ca o pulbere strălucitoare pe o pardoseală de marmură neagră. Poate avea nevoie de liniște deplină, de furtuni în care să danseze goală, de întoarceri acasă cu degetele pline de cerneală sau vopsea, ori cu fața scăldată de lacrimi sau de lumina lunii.

Un nou sine este pe drum. Viața noastră interioară, așa cum o știam noi, e pe cale să se schimbe. Nu înseamnă însă că trebuie să ne debarasăm de aspectele rezonabile ale vieții noastre, și îndeosebi cele care ne susțin, într-un soi de curățenie nebună. Înseamnă în schimb că, în timpul coborârii, lumea de sus și idealurile sale își pierd strălucirea și, pentru o vreme, vom fi neliniștite și nemulțumite, căci mulțumirea, bucuria urmează a se naște în realitatea interioară.

Nici partenerul, nici slujba, nici banii, nici noile achiziții, nimic altceva nu va putea potoli foamea noastră, căci noi tânjim după cealaltă lume, lumea care susține viața noastră de femei. Iar acest Sine-copil pe care-l așteptăm se va naște numai așa, așteptând. Pe măsură ce lucrăm în lumea de jos, timpul trece, iar copilul crește și se pregătește să vadă lumina zilei. În majoritatea cazurilor, visele nocturne ale femeii anunță nașterea: femeile visează realmente un nou copil, o nouă casă, o nouă viață.

Mama regelui și tânăra regină au rămas acum împreună. Mama regelui este – ghiciți cine? – bătrâna *La Que Sabe*. Ea știe tot. Regina-mamă este și mama de tip Demetra, și bătrâna de tip Hecate²⁸, în inconștientul feminin²⁹.

Această alchimie feminină – fecioară, mamă și *curandera*, bătrână vindecătoare – o regăsim în relația dintre fata fără mâini și mama regelui. Ele se află într-o ecuație psihică similară. În această poveste, personajul mamei regelui este abia schițat, dar, ca și tânăra fată la începutul poveștii, cu ritualul rochiei albe și al cercului de cretă, bătrâna mamă cunoaște foarte bine vechile ritualuri, așa cum vom vedea.

Îndată ce se naște Sinele-copil, mama îi trimite mesaj regelui pentru a-i da de știre că regina a născut. Mesagerul pare destul de normal, dar iată că, odată ajuns pe malul unei ape, i se face somn, adoarme, și apare diavolul. E un indiciu că psihicul va fi pus din nou la încercare în timpul următoarei lucrări în lumea subpământeană.

În infern, potrivit miturilor elene, curge râul Lethe. Cine bea din apa lui uită tot ce a spus, tot ce a făcut. În termeni psihologici, asta înseamnă să fim ca și adormite în viața noastră reală. Mesagerul, care trebuia să stabilească legătura între cele două componente principale ale noului psihic, nu poate rezista forței distructive/seducătoare din psihic. Funcției de comunicare a psihicului îi este somn, se culcă, adoarme și uită de toate.

Dar cine stă mereu la pândă? Firește, vechiul persecutor al tinerelor fete, dracul cel flămând. Prezența lui în poveste dovedește că aceasta a fost acoperită de un strat de material religios mai recent, în timp ce mesagerul, râul și somnul care provoacă uitarea indică prezența vechii religii în stratul imediat următor.

Acesta este modelul arhetipal de coborâre, vechi de când lumea, pe care îl urmăim și noi. Avem și noi, în spatele nostru, o lungă istorie de încercări la limită. Am simțit suflarea pustiitoare a Morții. Am înfruntat curajoase cele mai dese păduri, cu copaci umblători, rădăcini târătoare și ceață care orbește. Suntem niște eroine psihice, iar valiza noastră e plină de medalii. Cine ar îndrăzni acum să ne mai zică ceva? Vrem doar să ne odihnim. Și chiar merităm, căci am trecut prin multe. Așa că, tragem un pui de somn... Pe malul unui râu frumos... Nu, n-am uitat de procesul sacru... dar un mic răgaz nu ne-ar strica, doar cât să închidem puțin ochii...

Numai că, până să ne dezmeticim, dracul sare ca o pisică și schimbă mesajul de iubire și bucurie cu unul de coșmar. Diavolul reprezintă iritarea psihicului care își bate joc de noi spunând: „Te-ai întors din nou la vechea ta inocență și ingenuitate acum că ești iubită? Acum că ai născut? Credeai, proasto, că s-a terminat?”

Și cum suntem aproape de râul Lethe, continuăm să sforăim. Asta e greșeala pe care toate femeile o fac – nu o dată, ci de multe ori. Uităm să ne amintim de diavol. Iar mesajul menit să anunțe triumful, „Regina a născut un copil frumos” devine o calomnie, „Regina a născut un copil jumătate om, jumătate câine.” Într-o versiune similară a poveștii, mesajul

schimbat este și mai explicit: „Regina a născut un copil jumătate om, jumătate câine, pentru că s-a împreunat cu animalele pădurii.”

Această imagine a creaturii jumătate câine nu e defel întâmplătoare, fiind de fapt un alt remarcabil vestigiu al vechilor religii care, din Europa și până în Asia, erau întemeiate pe cultul zeițelor. În acele vremuri, oamenii adorau o zeiță tricefală. Zeițele tricefale erau reprezentate, în diferitele religii, de Hecate, Baba Iaga, Mama Holle, Berchta, Artemis și altele. Toate apăreau însoțite de aceste animale, sau aveau o strânsă legătură cu ele.

În vechile religii, aceste puternice divinități feminine sălbatice, și altele asemenea lor, erau păstrătoarele tradițiilor inițiatice feminine și le transmiteau femeilor învățături privind toate etapele vieții feminine, de la adolescență la maternitate și bătrânețe. Faptul de a da naștere unei creaturi jumătate câine reprezintă o înjosire indirectă a vechilor zeițe sălbatice, a căror natură instinctuală era considerată sacră. Noua religie a încercat să compromită caracterul sacru al triplelor zeițe, afirmând că se împreunau cu animalele și își încurajau adepții să facă la fel.

Acesta e momentul când arhetipul Femeii Sălbatice a fost îngropat adânc sub pământ, iar latura sălbatică a femeilor a început să slăbească. Mai mult chiar, nu se mai putea vorbi despre ea decât în șoaptă și pe ascuns. În nenumărate cazuri, femeile care o iubeau pe străbuna Mumă Sălbată trebuiau să-și apere viața, pusă acum în pericol. În cele din urmă, cunoașterea nu le-a mai fost transmisă decât prin mijlocirea poveștilor, folclorului, stărilor de transă, viselor. Iar pentru asta, trebuie să-i mulțumim bunului Dumnezeu.

Dacă prădătorul natural din *Barbă Albastră* ucide ideile, sentimentele, inițiativele femeii, povestea *Fata fără mâini* ne oferă un aspect mult mai subtil, dar mult mai puternic al prădătorului, pe care trebuie să-l înfruntăm în psihicul nostru și, din ce în ce mai des, în realitatea de fiecare zi a societății noastre.

Povestea fetei fără mâini ne arată cum prădătorul poate denatura percepțiile umane și înțelegerea, atât de necesare pentru dezvoltarea tăriei morale, a unei perspective vizionare și a capacității de a acționa adecvat în viața noastră interioară și în lume. În *Barbă Albastră*, prădătorul nu lasă pe nimeni să trăiască. În *Fata fără mâini*, diavolul îi cruță viața, dar caută să împiedice reconectarea femeii la cunoașterea adâncă

a naturii instinctuale, care aduce cu sine o justețe automată a percepției și acțiunii.

De aceea, faptul că diavolul din poveste înlocuiește mesajul poate fi într-un anume sens considerat drept relatarea autentică a unui eveniment istoric deosebit de important pentru femeile moderne în munca lor psihică de conștientizare și adâncire în sine. Este demn de remarcat că, sub multe aspecte, cultura (înțeleasă ca sistem colectiv dominant de credințe ale unui grup de persoane care trăiesc suficient de aproape unele de altele pentru a se influența reciproc) continuă să acționeze aidoma diavolului atunci când e vorba de lucrarea interioară, viața personală și procesele psihice ale femeilor. Eliminând câte ceva, ascunzând altceva, smulgând ici o rădăcină, astupând colo o deschidere, „demonul” culturii și prădătorul intrapsihic fac ca generații întregi de femei să tremure de frică și să rătăcească, fără a avea nici cea mai vagă idee despre cauzele suferinței lor ori despre pierderea naturii lor sălbatice, care le-ar putea revela totul.

Este adevărat că prădătorul are o predilecție pentru prada al cărei suflet este flămând, sau care, într-un fel sau altul, și-a pierdut puterea, dar poveștile ne arată că, la fel de mult, îl atrag conștiința, reforma, libertatea proaspăt dobândită. Cum află că despre asta este vorba, imediat se înființează.

Regăsim figura prădătorului în nenumărate alte povești, nu doar în cele incluse în acest volum, cum ar fi *Cap of Rush*, *All fur*, sau în mituri, precum cel al Andromedei la greci sau al aztecei Malinche. Metodele folosite sunt desconsiderarea obiectivelor protagonistei, limbajul depreciativ la adresa victimei, criticile iraționale, interdicțiile și pedepsele nedrepte. Acestea sunt mijloacele prin care prădătorul transformă dăta-toarele de viață mesaje dintre suflet și spirit în mesaje aducătoare de moarte, care ne frâng inima, provoacă rușine și, mai presus de orice, ne împiedică să luăm măsurile necesare.

Pe plan cultural, există multe exemple despre modul cum prădătorul deformează ideile și sentimentele pentru a le fura femeilor lumina. Unul din exemplele cele mai clare de pierdere a percepției naturale este cel al generațiilor de femei³⁰ ale căror mame au întrerupt tradiția de a-și învăța ficele, de a le pregăti și introduce cu afecțiune în ceea ce reprezintă aspectul fizic cel mai important al condiției feminine, ciclul menstrual. În cultura noastră, ca și în multe alte culturi, diavolul a modificat

mesajul de așa natură încât prima sângereare, și toate ciclurile ulterioare, au început a fi percepute nu ca un miracol, ci ca o umilință. Aceasta a făcut ca milioane de femei să piardă moștenirea trupului miraculos și să se teamă că sunt pe moarte, că sunt bolnave sau pedepsite de Dumnezeu. Atât cultura, cât și indivizii din cadrul culturii au preluat mesajul denaturat al diavolului, fără să-l examineze măcar, și l-au transmis mai departe cu ostentație, transformând astfel o perioadă de senzații intense, în plan emoțional și sexual, într-un episod rușinos, punitiv.

Așa cum vedem în poveste, când prădătorul invadează o cultură – fie ea un psihic sau o societate – diferitele aspecte sau indivizi ai acestei culturi trebuie să fie extrem de perspicace, să citească printre rânduri, să nu cedeze, pentru a nu deveni victimele afirmațiilor scandaloase, dar incitante ale prădătorului.

Când sufletul sălbatic se găsește într-o situație de inferioritate în raport cu prădătorul, structurile economice, sociale, emoționale și religioase ale culturii încep să denatureze treptat cele mai frumoase resurse aparținând fie spiritului, fie lumii exterioare. Ciclurile naturale sunt sufocate și conduse spre forme contrare naturii, degradate prin utilizare abuzivă, sau chiar distruse. Tot ce este sălbatic și vizionar este disprețuit și se fac speculații sumbre privind pericolul real pe care-l reprezintă natura instinctuală. Astfel, mijloacele și metodele distructive, dureroase și lipsite de autenticitate sunt prezentate ca fiind superioare.

Dar oricât ar minți diavolul și ar încerca să schimbe mesajele frumoase despre adevărata viață a unei femei cu altele pline de invidie, perfide, distructive, mama regelui înțelege foarte bine ce se petrece și refuză să-și sacrifice nora. În termeni moderni, ea nu-i va pune fetei călușul în gură, nu o va împiedica să-și spună adevărul său, nu o va încuraja să se prefacă a fi mai puțin decât este, pentru a putea fi astfel manipulată mai ușor. Această mamă sălbatică din lumea subpământeană riscă să fie pedepsită pentru îndrăzneala de a nu se supune, alegând să urmeze ceea ce știe ea că este calea cea mai bună. Nu cedează. În loc să facă jocul prădătorului, îl păcălește. Ea știe ce este integritatea, știe ce o ajută pe femeie să înflorească, recunoaște imediat un prădător și știe cum să-i vină de hac. Chiar și atunci când suntem sub presiunea celor mai deformate mesaje psihice sau culturale, chiar și atunci când un prădător se bucură de libertate deplină în cultura căreia îi aparținem

sau în psihicul nostru, încă putem să auzim instrucțiunile ei sălbatice și să le urmăm.

Asta învață femeile când sapă până ating natura lor sălbatică, instinc-tuală, când se dedică inițierii lor profunde și dezvoltării conștiinței. Ele sunt din ce în ce mai bine înarmate, dezvoltându-și neîntrerupt capaci-tatea de a vedea, de a auzi, de a trăi, de a acționa. În loc să-l alunge, să-l ignore sau să se poarte frumos cu prădătorul, femeile învață să-l caute. Învață să-i descopere trucurile, deghizările și felul în care gândește. Învață să citească „printre rânduri” mesajele, ordinele, expectativele, obiceiurile care au fost pervertite, care nu mai sunt autentice, ci mani-pulatorii. Și atunci, indiferent că prădătorul emană din propriul psihic, din mediul nostru cultural, sau din ambele, suntem îndeajuns de abile să-i rezistăm și să facem ceea ce trebuie.

Diavolul din poveste simbolizează tot ce denaturează înțelegerea proceselor feminine profunde. Nu e nevoie de un Torquemada³¹ pentru a teroriza sufletul unei femei. Ea poate fi hărțuită și prin metode noi, dar nenaturale care, împinse prea departe, îi vor fura hrănitoarea sa natură sălbatică, sursa de hrană și capacitatea de a-și modela sufletul. Femeia nu trebuie să trăiască așa cum trăia în urmă cu două mii de ani. Înțelepciunea străveche este universală, este eternă; și peste cinci mii de ani va avea aceeași importanță ca în prezent și ca acum cinci mii de ani. Este o înțelepciune arhetipală, și deci nu are vârstă. Să nu uităm însă că prădătorul nu are nici el vârstă.

Cel ce schimbă mesajele, ca forță naturală potrivnică existentă în psihic și în lume, se opune în mod firesc noului Sine-copil. Dar, para-doxal, lupta pe care suntem obligate să o ducem pentru a-l pondera sau înfrânge ne întărește enorm. În cursul lucrării noastre psihice, primim constant mesaje schimbate de diavol: „Sunt bună”/„Sunt mediocră”; „Fac un lucru important”/„E complet inutil ceea ce fac”; „Progresez”/„Bat pasul pe loc”; „Sunt curajoasă”/„Sunt lașă”; „Sunt înțeleaptă”/„Ar trebui să-mi fie rușine de mine”. Răul cel mai mic pe care-l pot face astfel de mesaje este să creeze confuzie.

Așadar, mama regelui sacrifică o căprioară în locul tinerei regine. În psihicul uman, la fel ca în cultură în general, se petrece un lucru foarte ciudat. Diavolul apare nu doar atunci când oamenii sunt înfometati sau traversează o perioadă de privațiuni, ci și în urma unui eveniment

fericit, cum este nașterea unui copil frumos. Prădătorul este întotdeauna atras de lumină. Și ce poate fi mai luminos decât o viață nouă?

Există, de altfel, mulți alți ipocriți în interiorul psihicului, care de asemenea încearcă să subaprecieze tot ce e nou ori să-i întunece strălucirea. În timp ce femeia învață în cealaltă lume, cum se naște ceva frumos, în mod invariabil se manifestă, chiar dacă numai pentru scurt timp, și ceva răutăcios, o umbră de invidie, de neînțelegere sau de dispreț. Noul copil va fi subapreciat, considerat urât și condamnat de unul sau mai mulți opozanți înverșunați. Nașterea noului activează complexe negative – matern și patern – și alte aspecte renegate ale eului, care ies la suprafață și încearcă, în cel mai bun caz, să critice vehement noua ordine, iar în cel mai rău caz, să descurajeze femeia și noul său vlăstar – noua sa idee, noua sa viață, noul său vis.

Este același scenariu al taților din mitologia greacă, Uranus, Cronos și Zeus, care au încercat mereu să-și mănânce sau să-și alunge copiii, de teamă ca aceștia să nu le ia locul. În termeni jungieni, această forță distructivă s-ar numi „complex”, un ansamblu organizat de sentimente și idei în interiorul psihicului, de care eul nu este conștient și care, prin urmare, poate să ne impună, în mai mică sau mai mare măsură, dominația sa. În acest cadru psihanalitic, antidotul este conștientizarea calităților și slăbiciunilor noastre, așa încât complexul să nu poată acționa independent.

În termeni freudieni, s-ar spune că această forță distructivă emană din *id*, un tărâm psihic întunecat, nedefinit, dar infinit, în care, risipite precum rămășițele unui naufragiu și oarbe, din pricina lipsei luminii, trăiesc toate actele, ideile, dorințele și pulsuniile uitate, reprimare, respingătoare. În acest cadru psihanalitic, soluția constă în amintirea gândurilor și pulsuniilor inferioare, aducerea lor în conștiință, descrierea, numirea și catalogarea lor, pentru a le smulge puterea.

În unele povești islandeze, magica forță distructivă a psihicului este uneori întruchipată de *Brak*, omul de gheață. Există o veche poveste ce descrie o crimă perfectă. Brak, omul de gheață, ucide o femeie, care nu răspundea sentimentelor lui. El o omoară cu un țurture ascuțit ca un pumnal. A doua zi, țurturele, dar și omul de gheață, se topesc la soare. Nu mai există acum nicio armă care să-l denunțe pe asasin. De altfel, nici din asasin nu a mai rămas nimic.

Sinistrul personaj al omului de gheață din lumea miturilor are aceeași stranie mistică a apariției/dispariției, caracteristică complexelor din psihicul uman și același *modus operandi* al diavolului din povestea fetei fără mâini. De aceea apariția diavolului este atât de tulburătoare pentru aspiranta la inițiere. Întocmai precum omul de gheață, apare de nicăieri, își face treaba lui de killer, apoi dispare în neant, fără să lase nici cea mai mică urmă.

Povestea ne oferă totuși un indiciu prețios: dacă v-ați pierdut entuziasmul, vigoarea, dacă vă simțiți dezorientate, fără rost, căutați-l pe diavol, cel care, în interiorul propriului vostru psihic, întinde capcane. Iar dacă nu izbutiți să-l vedeți, să-l auziți sau să-l prindeți asupra faptului, fiți sigure că e la lucru; și mai ales atunci, mai presus de orice, rămâneți treze, atente la adevărata voastră lucrare – oricât ați fi de obosite, oricât v-ar fi de somn, oricât de mult ați vrea să închideți puțin ochii.

Când o femeie suferă de ceea ce am putea numi „complexul demonului”, lucrurile se petrec exact așa. Ea își vede liniștită de treabă, lucrurile merg bine și, deodată, hop!... apare diavolul. Totul deraiază, lucrarea ei pierde din energie, începe să șchioapete, suflă tot mai greu și în final sucombă. Complexul demonului, servindu-se de vocea eului, îi atacă visele, ideile, creativitatea. În poveste, el apare ca un element care ridiculizează sau discreditează experiența femeii în lumea de sus sau în lumea de jos, încercând să distrugă acea naturală *conjunctio* dintre rațiune și mister. Diavolul minte, afirmând că timpul pe care femeia l-a petrecut în lumea subpământeană a produs un monstru, când în realitate a dat naștere unui copil frumos.

Tocmai la acest fenomen al subitei apariții a diavolului făceau aluzie diverși sfinți în scrierile lor atunci când spuneau că trebuiau să lupte spre a-și păstra credința în Dumnezeu și că, noaptea întreagă, erau încercați de diavol, care le picura în urechi cuvinte otrăvite, menite să le slăbească voința, îi înfricoșa cu apariții terifiante și, în general, le supunea sufletul la chinuri groaznice. Scopul acestei ambuscade psihice este să distrugă nu doar încrederea în noi însene, ci și în lucrarea meticuloasă și fină pe care o facem în inconștient.

Doar o credință neclintită ne poate da forța de a merge mai departe, dar trebuie și vom reuși. Regele, regina și mama regelui, toate aceste elemente ale psihicului, trag într-o singură direcție, a noastră, iar noi trebuie să stăruim împreună cu ele. Munca noastră se apropie de final.

Ar fi o pierdere enormă și ar fi mult prea dureros să abandonăm tocmai acum.

Regelui psihicului nu-i lipsește curajul. El nu se va preda la prima lovitură. Nici nu se va răzbuna, cuprins de ură, cum speră diavolul. Regele, care își iubește atât de mult soția, este șocat de conținutul mesajului mincinos, dar trimite răspuns, cerând ca regina și copilul să fie ocrotiți în absența sa. Acesta este testul încrederii noastre interioare. Mai pot rămâne unite două forțe, chiar și atunci când una dintre ele este considerată abominabilă și demnă de dispreț? Mai pot ele să se sprijine una pe cealaltă, orice s-ar întâmpla? Mai pot rămâne împreună, chiar și atunci când semințele îndoielii sunt plantate cu atâta înverșunare? Până aici, răspunsul este „da”. Proba care să ateste că poate exista o iubire durabilă între lumea subpământeană sălbatică și psihicul pământean a fost trecută, și încă în mod exemplar.

Pe drumul de întoarcere la castel, solul adoarme din nou lângă râu, iar diavolul schimbă mesajul: „Să fie ucisă regina!” Prădătorul speră că psihicul se va polariza și se va distruge singur, respingând în totalitate un aspect din el însuși, acel aspect crucial, proaspăt trezit, al femeii înțelepte.

Mama regelui e oripilată de acest mesaj. Ea și regele vor corespunda în mai multe reprize, încercând, fiecare, să clarifice mesajele celuilalt, până când diavolul transformă ultimul mesaj al regelui în: „Păstrează limba și ochii reginei ca să-mi dovedești că a fost omorâtă”.

Avem deja o femeie fără aderență la lume, fără mâini, pentru că diavolul a poruncit să-i fie tăiate. Acum pretinde alte amputări. Vrea să o priveze de capacitatea ei de a spune și de a vedea adevărul. E chiar un diavol, dar pretențiile lui ne dau serios de gândit. Căci el urmărește tocmai revenirea la acele conduite care au oprimat femeile din cele mai vechi timpuri. Vrea ca tânăra fată să se supună acestor interdicții: „Să nu vezi viața așa cum e. Să nu înțelegi ciclurile vieții și ale morții. Să nu îți urmezi aspirațiile. Să nu vorbești despre toate aceste lucruri sălbatice”.

Pretențiile diavolului reușesc s-o înfurie pe străbuna Mumă Sălbatică, întrupată de mama regelui. „Este prea mult!”, spune ea și refuză pur și simplu să-i execute ordinele. Psihicul femeii care se inițiază nu poate și nici nu vrea să accepte. Și, în urma experienței spirituale acumulate în cursul acestei inițieri întru rezistență, începe să acționeze cu un plus de subtilitate.

Bătrâna Mamă Sălbatică ar fi putut să-și suflece poalele, să sară în șaua calului și să pornească în galop la fiul ei ca să-l întrebe ce l-a apucat de vrea să omoare mândrețe de regină și pe întâiul său născut. Dar nu face lucrul acesta. Urmând în schimb o străveche tradiție, o trimite pe tânăra inițiată spre un alt loc simbolic de inițiere, pădurea. În unele rituri, un astfel de loc era peștera sau piciorul unui munte, dar în lumea cealaltă, unde abundă simbolismul arborilor, acesta este cel mai adesea o pădure.

Înțelegem de aici că era în firea lucrurilor ca tânăra femeie să fie trimisă spre un alt loc de inițiere, chiar dacă nu ar fi apărut diavolul și nu ar fi schimbat mesajele. În cursul coborării, locurile inițiatice se succed unul după altul, fiecare cu lecțiile sale, cu binefacerile sale. Diavolul, s-ar putea spune, face în așa fel încât să simțim nevoia să ne ridicăm și să ne grăbim spre etapa următoare.

Să ne amintim că, imediat după ce a născut, există o perioadă când se consideră că femeia aparține lumii celeilalte. Întreaga ei ființă este impregnată de țărâna acelei lumi, scăldată de apele sale, căci s-a pătruns, în timpul travaliului, de misterul vieții și al morții, al durerii și al bucuriei³². Astfel, încă o vreme, femeia nu se află „aici”, ci mai curând „acolo”. Va trebui să mai treacă un timp înainte de a reveni la suprafață.

Tânăra regină este asemenea unei lehuze. Ea se ridică de pe patul de naștere al lumii subpământene, unde a dat naștere unor noi idei, unei noi concepții de viață. Acum, ascunsă sub un văl și ținându-și copilul la piept, își continuă drumul. În versiunea poveștii *Fata fără mâini* aparținând fraților Grimm, copilul este un băiat, numit „Tristețe”. Dar în religiile matriarhale, copilul spiritual, născut din unirea femeii cu regele lumii subpământene, se numește „Bucurie”.

Aici din nou vedem o rămășiță a vechii religii. După nașterea noului sine, mama regelui o trimite pe fată într-o lungă inițiere, care, așa cum vom vedea, o va învăța ritmurile definitorii ale vieții femeii.

Bătrâna Mamă Sălbatică îi dă fetei o dublă binecuvântare: îi leagă copilul la pieptu-i plin de lapte, pentru ca, orice s-ar întâmpla, Sinele-copil să poată fi hrănit. Apoi, respectând tradiția vechiului cult al zeiței, o înfășoară pe tânăra regină în văluri, accesoriile vestimentare purtate de zeiță în timpul pelerinajelor sacre, când nu vrea să fie recunoscută sau distrasă de la intențiile sale. Multe sculpturi și basoreliefuri ale Greciei antice, ne-o înfățișează pe aspiranta la inițierea în

misterele eleusine acoperită cu văluri, așteptând următoarea etapă a inițierii.

Ce reprezintă acest simbol al vălului? El marchează diferența între ascundere și deghizare. Vălul simbolizează actul retragerii în sine, al neseperării de natura noastră tainică, al ocrotirii erosului și misterului naturii sălbatice.

Ni se întâmplă câteodată să nu putem păstra noua noastră energie vitală în creuzetul transformării suficient de mult pentru a ne aduce vreun folos. Or, noi trebuie să o păstrăm pe toată, nu să o dăm primului care ne-o cere, și nici s-o eliberăm sub impulsul momentului, gândind că-i bine să înclinăm vasul și să turnăm comoara bogăției noastre spirituale în gura altor oameni sau pe pământ.

Acoperirea cu văl mărește efectul. Toate femeile știu asta. Bunica mea obișnuia să spună că „îmbrobodește” cratița atunci când pune un ștergar alb peste vasul cu aluatul frământat pentru ca pâinea să crească. Vălul aluatului și vălul psihicului au același rol. În sufletul femeii se produce o fermentație intensă în cursul coborârii. În spatele vălului fiind, viziunea noastră mistică interioară se amplifică. Din spatele vălului, toate ființele umane par diafane, toate evenimentele, toate obiectele au culoarea zorilor sau a unui vis.

În anii '60, femeile se acopereau cu părul lor. Îl lăsau să crească lung, îl îndreptau și-l purtau ca pe o perdea care le acoperea fața, ca și cum părul ar fi putut să le protejeze, să le pună la adăpost fragila lor ființă interioară într-o lume în care totul era prea descoperit, prea gol. Există dansul vălurilor în Orientul Mijlociu, iar femeile musulmane moderne poartă văl. *Babushka* din Europa de Est și *trajes* purtate pe cap de femeile din America Centrală și de Sud sunt tot atâtea vestigii ale vălului. Femeile din India poartă în mod obișnuit văluri, ca și femeile africane.

Privind în jurul meu, am simțit chiar o oarecare părere de rău pentru femeia modernă, care nu poartă văl. O femeie liberă să poarte vălul după bunul ei plac deține puterea Femeii Misterioase. Să contempli o astfel de femeie voalată este o experiență impresionantă.

Imaginea care a făcut ca aceste văluri să mă fascineze toată viața a fost cea a verișoarei mele, Eva, pregătindu-se de nuntă. Aveam pe atunci vreo opt ani. Îmi amintesc că ședeam pe valiza ei, cu coronița de domnișoară de onoare lăsată pe o parte, cu o șosetă bine trasă, iar cealaltă căzută în pantof. Ea și-a pus mai întâi o rochie lungă, din satin alb,

închisă la spate cu patruzeci de năsturei îmbrăcați în satin, apoi niște mănuși lungi, albe, din satin, fiecare cu câte zece năsturei, îmbrăcați și ei în satin. În cele din urmă, și-a acoperit chipul ei frumos și umerii cu un văl lung până-n pământ. Mătușa Tereza se-nvârtea în jurul ei, aranjându-i vălul și rugându-se Domnului să cadă perfect. Tot atunci apărură și unchiul Sebastian, care rămase în prag mut de uimire, căci Eva nu mai era o muritoare. Era o zeiță. În spatele vălului, ochii ei străluceau ca argintul. Stele avea în păr, iar gura ei părea o floare roșie. Își aparținea în întregime sieși, puternică, rezervată și de neatins, dar în sensul bun al cuvântului.

Unii spun că vălul este himenul. Alții, că este iluzia. Niciunii nu gresesc. Dar asta nu e tot. Printr-o ironie a sorții, deși a fost folosit pentru a ascunde frumusețea femeii de privirile concupiscente ale celorlalți, vălul este totodată și una din armele unei *femme fatale*. Femeia care poartă un anume văl, într-un anume moment, într-un anume fel, dinaintea unui anume iubit, emană un intens și amețitor erotism care literalmente îți taie răsuflarea. În psihologia feminină, vălul este simbolul capacității femeilor de a fi, ca prezență sau în esență, ceea ce doresc ele să fie.

Femeia acoperită de văluri are o extraordinară numinozitate. Ea inspiră un puternic sentiment de respect amestecat cu teamă și uimire, astfel că toți cei ce o întâlnesc se opresc în loc, impresionați în așa măsură de apariția ei, încât nici nu îndrăznesc să se apropie. Înainte de a porni în călătorie, tânăra din poveste e înfășurată într-un văl. Este deci intangibilă. Nimeni n-ar îndrăzni să-i ridice vălul fără permisiunea ei. După toate ingerințele diavolului, este din nou protejată. Femeile de asemenea suferă această transformare. Când sunt astfel voalate, oamenii inteligenți se feresc să invadeze spațiul lor psihic.

Deci, după toate mesajele mincinoase pe care le-a primit psihicul, și chiar în exil, suntem protejate printr-o înțelepciune superioară, o minunată și binefăcătoare solitudine, născută din relația noastră cu străbuna Mumă Sălbatică. Suntem din nou pe drum, dar sub protecție. Purtând vălul, arătăm că-i aparținem Femeii Sălbatice. Suntem ale ei și, chiar dacă nu suntem de neatins, nu mai suntem în imersie totală în rutina vieții.

Plăcerile lumii de sus nu ne mai iau ochii. Rătăcim, pentru a găsi în inconștient locul nostru, patria noastră natală. Așa cum se spune despre

copacii în floare că poartă frumoase văluri, tot astfel noi și fata fără mâini suntem acum niște meri înfloriți, în căutarea pădurii noastre.

Sacrificarea căprioarei fusese odinioară un ritual de revitalizare, prezidat în mod obișnuit de o femeie bătrână – cum este, bunăoară, mama regelui – considerată „cunoscătoarea” ciclurilor vieții și ale morții. Prezența actului sacrificial în poveste trimite din nou la vechea religie. Sacrificiul căprioarei era un vechi ritual prin care se elibera energia animalului, diafană și impetuoasă totodată.

Aidoma femeilor în cursul coborârii, acest animal sacru era recunoscut pentru capacitatea sa de a rezista iernilor celor mai aspre, de a se hrăni, de a se reproduce și de a trăi în armonie cu ciclurile naturale. Participantele la un astfel de ritual aparțineau probabil unui clan, iar actul sacrificial urmărea să introducă inițiatele în misterele morții și să le insuflă calitățile animalului sacrificat.

Avem aici un nou sacrificiu, un dublu *rubedo* – un sacrificiu sângeros chiar. Primul este cel al căprioarei – animal sacru al vechii stirpe a Femeii Sălbatice. În riturile antice, omorârea animalului în afara perioadei admise echivala cu pângărirea bătrânei Mame Sălbatice. Ucidera animalelor era o operațiune periculoasă, știut fiind că multe entități benefice luau înfățișarea unor animale. Se credea că omorârea animalului în afara sezonului periclitează echilibrul fragil al naturii și atrage după sine represalii de proporții mitice.

Dar cel mai important este că vietatea sacrificată era un animal-femelă, o căprioară, simbol al cunoașterii feminine. Apoi, consumându-i carnea și îmbrăcându-i pielea pentru a-i ține de cald și a semna la apartenența la clan, femeia *devenea* acel animal. Acesta era un ritual sacru, datând din vremuri imemorabile. Păstrarea ochilor, urechilor, nasului, coarnelor și diferitelor organe interne echivala cu însușirea puterii simbolizate de diferitele lor funcții: vedere ageră, miros fin, agilitate, rezistență fizică și așa mai departe.

Al doilea *rubedo* survine când tânăra regină este despărțită de rege și de bătrâna lui mamă. Este perioada când ni se cere să ne amintim, să continuăm să ne hrănim spiritual, chiar dacă suntem separate de acele forțe care ne-au susținut în trecut. Nu putem rămâne veșnic în extazul unirii perfecte. Nu aceasta este calea pentru cele mai multe dintre noi. La un moment dat, va trebui să ne desprindem de aceste

forțe stimulatoare, menținând totuși o legătură conștientă cu ele, și să abordăm următoarea etapă.

Ni se poate întâmpla să facem o fixație pentru un aspect deosebit de plăcut al unirii psihice și să vrem să rămânem veșnic acolo, sugând la sânul sacru. Asta nu înseamnă că hrana aceasta ar fi distructivă. Dimpotrivă, este absolut esențială pentru călătorie, și încă în cantități considerabile – altfel, ne-am pierde energia, am aluneca în depresie, n-am mai fi decât un murmur. Dar, rămânând într-un loc preferat al psihicului nostru, care poate fi exclusiv cel al frumuseții, al extazului, procesul individuației ar încetini și ar fi greu să progresăm. Adevărul, crudul adevăr, este că într-o bună zi va trebui să părăsim, cel puțin provizoriu, forțele sacre ale psihicului nostru, pentru a putea trece la următoarea etapă a procesului.

Așa cum, în poveste, cele două femei se despart cu lacrimi în ochi, tot astfel și noi va trebui să ne despărțim de prețioasele forțe interioare care ne-au ajutat enorm și, ținând strâns la piept noul nostru Sine-copil, să pornim la drum. Fata fără mâini și-a reluat călătoria. Se îndreaptă acum spre marile păduri, încrezătoare că ceva se va întâmpla acolo, în acea imensă sală cu arbori, ceva necesar, ziditor de suflet.

Etapa a șasea: Tărâmul Femeii Sălbatice

Tânăra regină ajunge la pădurea cea mai întinsă și mai de nepătruns. Cărări nu sunt, și caută să-și croiască cumva drum. La căderea nopții, același spirit în alb, care o ajutase să intre în livadă, o conduce la micul han al unor oameni buni din acea pădure. O femeie în alb o întâmpină și-i spune pe nume. Când regina o întreabă de unde îi cunoaște numele, femeia în alb răspunde: „Noi, locuitorii pădurii, știm totul, Măria Ta”.

Regina rămâne deci timp de șapte ani la hanul din pădure, unde trăiește fericită împreună cu copilul ei. Încet-încet, mâinile îi cresc la loc. Ele sunt la început ca mâinile unui prunc, apoi ca cele ale unei fete și, în final, devin mâini de femeie.

Deși tratat pe scurt în poveste, acest episod încheie în el perioada cea mai lungă, atât ca timp, cât și sub aspectul desăvârșirii lucrării. După ce din nou rătăcește, tânăra se întoarce într-un fel acasă, unde rămâne șapte ani, despărțită de soț, e adevărat, dar trăind o experiență care o ajută să crească spiritual, să se reconstruiască.

Starea ei trezește din nou compasiunea spiritului înveșmântat în alb – devenit acum spiritul său călăuzitor – și el o duce la casa din pădure. Așa e natura infinit de generoasă a psihicului profund în cursul călătoriei unei femei. În permanență există cineva care să ne vină în ajutor. Acest spirit, care o îndrumă și o apără, este emisarul bătrânei Mame Sălbatică și, ca atare, întruchipează psihicul instinctual, care întotdeauna știe ce va urma.

Imensa pădure sălbatică unde ajunge tânăra regină reprezintă locul sacru arhetipal de inițiere. Ea ne duce cu gândul la *Leuce* din mitologia greacă, pădurea sălbatică din cealaltă lume, plină de arbori sacri, ances-trali, populată de animale sălbatică și domestice. Aici va trăi în pace fata fără mâini vreme de șapte ani. Fiind un ținut al arborilor, iar ea fiind simbolizată de mărul înflorit, este la urma urmelor însăși patria ei, locul unde sufletul său înflăcărat și înfloritor își va regăsi rădăcinile.

Dar cine este stăpâna hanului din pădure? Ca și spiritul înveșmântat în alb strălucitor, este un aspect al anticei zeițe triple, și dacă povestea noastră ar fi păstrat absolut toate elementele basmului original, la han ar mai fi fost prezentă, într-o funcție sau alta, o bătrână aprigă, dar bună la suflet. Însă acest fragment s-a pierdut și, fără el, povestea este incom-pletă, ca un manuscris din care au fost smulse câteva pagini. Elementul lipsă a fost probabil suprimat în timpul conflictelor dintre apărătorii vechii religii a naturii și cei ai noii religii. Dar ceea ce a rămas are des-tulă forță. Apele poveștii sunt nu doar adânci, dar și limpezi.

Vedem două femei care, în cei șapte ani, ajung să se cunoască. Femeia în alb amintește de telepatica Baba Iaga din *Preaințeleapta Vasilisa*, personificarea străbunei Mume Sălbatică. Așa cum Baba Iaga îi spune Vasilisei, deși nu o văzuse niciodată până atunci: „O, da, îi știi pe-ai tăi”, tot astfel acest spirit feminin, hangița din lumea subpămân-teană, o cunoaște deja pe tânăra regină, căci și ea este una din acele sacre creaturi care știu totul.

Și din nou povestea suferă o întrerupere semnificativă. Nu se face nicio aluzie la încercările și învățăturile celor șapte ani. Se precizează doar că au fost ani de odihnă și refacere. Deși am putea spune că învă-țăturile vechii religii a naturii, ce stau la baza poveștii, erau în mod tra-dițional ținute secrete, și deci nu puteau fi revelate, e aproape sigur că aceasta conținea alte șapte aspecte, încercări sau episoade, câte unul

pentru fiecare an de studiu pe care tânăra fată îl petrece în pădure. Dar, stați un pic, nimic nu se pierde în psihic, vă aduceți aminte?

Putem reconstitui tot ce s-a întâmplat în acești șapte ani grație unor mici fragmente provenind din diverse alte surse despre inițierile femeilor. Inițierea feminină este un arhetip, și chiar dacă un arhetip prezintă multe variațiuni, nucleul său rămâne neschimbat. Iată, prin urmare, ce știm despre inițiere din alte basme și mituri, scrise și orale.

Tânăra regină rămâne șapte ani la hanul din pădure, aceasta fiind durata unei etape din viața femeii. Numărul șapte corespunde fazelor lunii. El marchează și alte perioade de timp sacru: cele șapte zile ale creației, cele șapte zile ale săptămânii etc.

Dincolo de aceste semnificații mistice, există însă una de o importanță și mai mare. Viața unei femei este împărțită în perioade de câte șapte ani. Fiecare perioadă corespunde unui anumit ansamblu de experiențe și învățături. Aceste perioade pot reprezenta, în sens concret, etape în dezvoltarea unei persoane adulte, dar ele pot fi văzute de asemenea, și mai cu seamă, ca etape ale dezvoltării spirituale, care nu corespund în mod necesar vârstei cronologice a femeii.

Din cele mai vechi timpuri, viața femeii a fost împărțită în etape, legate în marea lor majoritate de modificările ce survin în trupul său. O astfel de secvențializare a vieții fizice, spirituale, emoționale și creative a femeii este necesară, ca ea să poată anticipa „ce urmează” și să se pregătească. Iar ceea ce urmează este domeniul Femeii Sălbatică instinctuale. Ea știe, întotdeauna. De-a lungul timpului, însă, pe măsură ce vechile rituri inițiatice au fost abandonate, instruirea tinerelor femei de către femeile mai în vârstă în privința acestor etape tipic feminine a fost de asemenea ocultată.

Observarea empirică a femeilor, a neliniștii, nostalgiilor, transformărilor și evoluției lor readuce la lumină vechile modele, vechile etape ale vieții feminine profunde. Fiecărei etape i-am putea da un nume specific, dar toate sunt cicluri de creștere, îmbătrânire, moarte și renaștere. Cei șapte ani pe care tânăra regină îi petrece în pădure urmăresc să o familiarizeze cu particularitățile și structurile acestor etape. Sunt cicluri de câte șapte ani, ce se succed de-a lungul vieții unei femei. Fiecare cu ritualurile sale, cu sarcinile sale. Depinde numai de noi să le împlinim.

Ele sunt redată aici doar ca metafore ale dezvoltării psihice. Vârstele și etapele vieții femeii indică deopotrivă lucrările pe care trebuie să le

efectueze și atitudinile în care trebuie să se statornicească. Dacă, de pildă, potrivit schemei de mai jos, trăim îndeajuns de mult pentru a intra în lumea și în etapa psihică a ființelor de ceață, locul unde fiecă gând e nou ca ziua de mâine și vechi precum zorii timpului, vom constata că avem o altă atitudine, un alt mod de a vedea, și cu acest nou orizont descoperim și îndeplinim sarcinile pe care le presupune conștientizarea.

Metaforele de mai jos sunt doar fragmente. Dar pe baza acestor metafore, și pornind de la ceea ce știm și intuim despre vechea cunoaștere, putem imagina noi înțelesuri pentru noi însene, numinoase și în același timp pline de sens astăzi. Aceste metafore sunt inspirate, într-o manieră destul de liberă, de experiența și observarea empirică, de psihologia dezvoltării și, de asemenea, de fenomenele descrise în miturile creației care, toate, conțin numeroase urme străvechi ale psihologiei umane.

Aceste etape nu trebuie legate inexorabil de vârsta cronologică, pentru că, la optzeci de ani, unele femei sunt, sub aspectul evoluției, încă adolescente; alte femei, la patruzeci de ani, sunt deja în lumea psihică a ființelor de ceață; iar altele, la douăzeci de ani, au tot atât de multe cicatrici ca o femeie foarte, foarte bătrână. Astfel, vârstele corespund nu unei ierarhii, ci conștiinței femeii și dezvoltării vieții sale spirituale. Fiecare vârstă reprezintă o schimbare a atitudinii, o schimbare a sarcinilor, o schimbare a valorilor.

- 0 - 7 Vârsta trupului și a visării – socializare, păstrându-se însă imaginația
- 7 - 14 Vârsta separării rațiunii și imaginației, creându-se totodată o strânsă legătură între ele
- 14 - 21 Vârsta noului trup – adolescența – înflorirea senzualității, care rămâne în continuare protejată
- 21 - 28 Vârsta noii lumi – noua viață – explorarea lumilor
- 28 - 35 Vârsta mamei – deprinderea artei de a se îngriji de sine și de ceilalți ca o mamă
- 35 - 42 Vârsta căutărilor – deprinderea artei de a se îngriji de sine – căutare de sine
- 42 - 49 Vârsta primei bătrâneți – aflarea sălașului îndepărtat – puterea de a insufla curaj celorlalți

- 49 - 56 Vârsta lumii subpământene – însușirea cuvintelor și ritualurilor
- 56 - 63 Vârsta alegerii – alegerea propriei lumi și a lucrării ce urmează a fi înfăptuită
- 63 - 70 Vârsta vigilenței – prelucrarea a tot ce s-a învățat
- 70 - 77 Vârsta reîntineririi – creșterea înțelepciunii vârstei
- 77 - 84 Vârsta ființelor de ceață – descoperirea a ceea ce este mare în ceea ce este mic
- 84 - 91 Vârsta țeserii cu firul roșu – înțelegerea țesăturii vieții
- 91 - 98 Vârsta etericului – mai puțin de spus, mai mult de trăit
- 98 - 105 Vârsta pneumei, a respirației
- 105 + Vârsta de dincolo de timp

Pentru multe femei, prima jumătate a acestor etape ale cunoașterii unei femei, să spunem până la patruzeci de ani, revelă în mod clar o evoluție de la ansamblul autonom de percepții instinctive din prima copilărie la cunoașterea corporală a mamei profunde. Dar, în cea de-a doua jumătate, trupul devine aproape exclusiv un instrument de percepție interioară, iar femeile încep să fie din ce în ce mai subtile.

Pe măsură ce femeia traversează aceste etape, straturile care constituie apărarea, protecția, densitatea sa, se subțiază tot mai mult, lăsând să transpară strălucirea sufletului ei. Înaintând în vârstă, dobândim o capacitate uluitoare de a vedea și simți mișcările sufletului în interiorul corpului psihic.

Șapte este așadar numărul inițierii. În psihologia arhetipală întâlnim multe referiri la simbolul numărului șapte. Una dintre acestea, care mi se pare foarte utilă pentru a le ajuta pe femei să identifice sarcinile ce le așteaptă și pentru a stabili în ce loc al pădurii subpământene se găsesc, corespunde facultăților atribuite odinioară celor șapte simțuri. Se credea că aceste atribute simbolice aparțin tuturor ființelor umane și constituiau, se pare, o inițiere în cunoașterea sufletului prin intermediul metaforelor și sistemelor corpului.

De pildă, potrivit vechilor învățături ale indienilor nahua, simțurile reprezintă aspecte ale sufletului, sau ale „corpului sacru interior”, și ele trebuie exersate și dezvoltate. Din păcate, spațiul nu ne permite să intrăm în detalii. Mă voi limita la a spune doar că aceste vechi tradiții vorbesc despre existența a șapte simțuri și, prin urmare, a șapte

domenii ce trebuie dezvoltate: văzul, auzul, gustul, mirosul, pipăitul, vorbirea și mișcarea³³.

Se considera că fiecare simț s-ar afla sub influența unei energii celeste. În termeni mai concreți și mai actuali, când discută între ele despre aceste lucruri, femeile le pot descrie, le pot explora, folosind următoarele metafore, venind din aceleași ritualuri, pentru a încerca să pătrundă tainele simțurilor: focul animă, pământul ne dă simțul pipăitului, apa ne dă graiul, aerul dă naștere gustului, florile ne dau auzul, ceața ne dă vederea, iar vântul de sud, mirosul.

Minusculul vestigiu rămas din vechiul ritual inițiativ în această parte a poveștii, și mai cu seamă fraza în care se vorbește despre cei „șapte ani”, mă face să cred că etapele întregii vieți a unei femei, dar și aspecte cum ar fi cele șapte simțuri și celelalte cicluri și elemente cărora li se atribuie în mod tradițional numărul șapte, constituiau odinioară obiectul unei atenții deosebite și erau incluse în traviul inițiativ. Un alt fragment vechi, care mă intrigă enorm, provine de la bătrâna Cratynana, o îndrăgită povestitoare șvabă din marea noastră familie. Ea spunea că, odinioară, femeile obișnuiau să se retragă vreme de mai mulți ani într-un loc din munți, tot așa cum bărbații plecau pentru mai mult timp în armată, în slujba regelui.

În această perioadă în care tânăra regină învață în inima pădurii, se produce un alt miracol. Măinile prind a-i crește la loc, în etape. Sunt mai întâi mâini de prunc. Deducem de aici că înțelegerea ei în privința a tot ce s-a întâmplat este la început imitativă, aidoma comportamentului unui prunc. Când mâinile cresc și devin cele ale unui copil, ea dobândește o înțelegere concretă, dar nu absolută, a lucrurilor. Când în cele din urmă devin mâini de femeie, ea ajunge, prin experiență proprie, la înțelegerea adâncă a drumului metaforic, a drumului sacru pe care l-a parcurs.

Dobândind prin experiență o înțelegere instinctivă profundă a lucrurilor, ne recăpătăm mâinile. Măinile feminității noastre. Este amuzant uneori să ne observăm atunci când abordăm întâia oară o etapă psihică a individuației noastre, imitând stângace comportamentul pe care am dori să ni-l însușim. Mai târziu, pe măsură ce progresăm, dobândim propriul nostru limbaj spiritual, propriul nostru chip.

În reprezentații și în ședințele de psihanaliză, se întâmplă uneori să recur la o altă versiune literară a poveștii. De data aceasta, tânăra regină

se apropie de o fântână și, aplecându-se să scoată apă, scapă copilul în fântână. Femeia țipă disperată, apare un spirit și o întreabă de ce nu-și salvează pruncul.

— Pentru că nu am mâini! strigă ea.

— Încearcă! o îndeamnă spiritul.

Și, îndată ce-și afundă în apă brațele și le întinde spre copil, mâinile îi cresc la loc, iar micuțul e salvat.

Este, de asemenea, o puternică metaforă a ideii salvării Sinelui-copil, a Sinelui sufletului, ca el să nu se piardă din nou în inconștient, ca noi să nu uităm cine suntem și care este sarcina noastră. În acest moment al vieții noastre, chiar și persoanele cele mai fermecătoare, muzica cea mai seducătoare, ideile cele mai atrăgătoare pot fi respinse cu ușurință, mai ales dacă nu hrănesc legătura femeii cu sălbaticul.

Pentru multe femei, trecerea de la starea în care le fascinează orice idee, orice persoană care bate la ușa lor, la cea în care – impregnate de sensul profund al propriului destin – *Destina* radiază din toată ființa lor, reprezintă o transformare cu adevărat miraculoasă. Privind drept înainte, cu palmele orientate spre exterior și cu auzul Sinelui instinctual intact, femeia pășește prin viață emanând putere.

În această versiune a poveștii, tânăra regină și-a desăvârșit lucrarea. De aceea, când are nevoie de ajutorul mâinilor pentru a-și înțelege și păstra evoluția, ele apar instantaneu. Teama de a nu pierde Sinele-copil le regenerează. Recuperarea puterii asupra vieții sale și a lucrării sale provoacă uneori o întrerupere temporară a acesteia din urmă, căci femeia nu are deplină încredere în noile-i forțe. Va trebui, poate, să le pună o vreme la încercare pentru a deveni conștientă de extraordinarul lor potențial.

Adesea trebuie să ne reformulăm ideile potrivit cărora, odată pierdută puterea (mâinile), niciodată nu o vom mai recupera. După toate pierderile și suferințele noastre, constatăm că, întinzând brațele, vom fi răsplătite. Vom prinde copilul, care este atât de prețios pentru noi. Numai așa femeia simte că în sfârșit are din nou control asupra vieții sale. Are mâini cu care poate „să vadă” și să-și modeleze din nou viața. În tot acest timp, forțele intrapsihice au susținut-o, și s-a maturizat considerabil. Acum este cu adevărat „în Sinea sa”.

Iată-ne aproape de finalul acestei lungi călătorii. Ne-au mai rămas crescendoul și încheierea. Dar cum aceasta este o introducere în taina,

în arta îndurării, să ne grăbim spre ultima etapă a călătoriei noastre subpământene.

Etapă a șaptea: Mirii sălbatici

Când regele se întoarce, el și mama lui înțeleg că diavolul le-a interceptat și le-a schimbat mesajele. Regele hotărăște să se supună unei purificări: nu va mânca, nici nu va bea nimic, și va merge până la capătul pământului să-și găsească soția și copilul. Peregrinările lui durează șapte ani. Are barba aspră și încălcită, ca mușchiul uscat, mâinile îi sunt negre, ochii arși de soare. În tot acest timp, nu mănâncă și nu bea nimic, dar o forță mai presus de el îl ajută să trăiască.

În cele din urmă, ajunge la hanul ținut de locuitorii pădurii. Acolo, e acoperit cu un văl, adoarme, iar când se trezește, o femeie chipeșă și un copil frumos ședea lângă el, privindu-l. „Sunt soția ta, și acesta este fiul tău”, spune tânăra regină. Regele este gata să o creadă, dar vede că femeia are mâini. „Atâta am îndurat și atâta grijă le-am purtat, încât – uite! – au crescut la loc”, spune ea. Și femeia în alb scoate mâinile de argint din cufărul în care erau păstrate ca o comoară. O sărbătoare spirituală are loc acolo, în pădure. Regele, regina și copilul se întorc apoi la mama regelui și se celebrează o a doua nuntă.

Aici, femeia care a efectuat această lungă coborâre a reunit patru viguroase puteri spirituale: *animusul* regal, Sinele-copil, străbuna Mumă Sălbatică și tânăra inițiată. Ea a fost spălată și purificată în mai multe rânduri. Nu o mai conduce dorința eului său pentru o viață sigură. Această cuaternitate^{*} conduce acum psihicul.

Regăsirea din final și noua nuntă sunt rezultatul suferințelor și pribegiei regelui. Dar de ce el, regele lumii subpământene, trebuie să răătăcească? Nu este el regele? Ba da! Adevărul este însă că regii, trebuie și ei să facă un travaliu psihic, chiar și regii arhetipali. Întâlnim aici vechea, misterioasă idee potrivit căreia orice schimbare suferită de una dintre forțele psihicului atrage după sine modificarea tuturor celorlalte. Regina

* Arhetip universal, expresie a totalității. „O cuaternitate are adesea o structură de 3+1, în sensul că una dintre mărimile sale ocupă o poziție de excepție și este de natură diferită față de celelalte. (De exemplu, trei dintre simbolurile evangheliștilor sunt animale și unul este inger.) Când a patra mărime li se alătură celorlalte trei, ia naștere „Unul”, simbolizând totalitatea” – C. G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții, consemnate și editate de Aniela Jaffé*, Humanitas, 2001, pg. 405 (n. trad.).

nu mai este femeia cu care se cununase, nu mai e un suflet fragil, răătăcitor. Acum e inițiată; acum ea știe care sunt atitudinile femeii în orice problemă. A devenit înțeleaptă grație poveștilor și poveștelor bătrânei Mame Sălbatice. Acum ea are mâini.

Regele trebuie așadar să sufere pentru a evolua. Într-un anume sens, rămâne în lumea subpământeană, dar, ca personificare a animusului, reprezintă adaptarea femeii la viața socială – el transportă în lumea de sus, în societatea exterioară, ideile esențiale pe care ea le-a asimilat în călătoria sa. Doar că încă nu s-a pus în pielea ei, și va trebui să o facă, pentru a transmite lumii ceea ce este și ceea ce știe ea.

Când bătrâna Mamă Sălbatică îi spune că a fost înșelat de diavol, este antrenat el însuși în procesul propriei sale transformări, răătăcind și căutând, întocmai precum tânăra fată înaintea lui. Nu și-a pierdut mâinile, dar și-a pierdut regina și copilul. De aceea animusul urmează un drum identic cu cel al tinerei fete.

Acest *replay* empatic reorganizează felul de a fi al femeii în lume. A readapta astfel animusul înseamnă a-l iniția și a-l integra în lucrarea personală a femeii. Poate că din acest motiv, la inițierile esențial feminine de la Eleusis, participau și aspiranți de sex masculin. Ei își asumau sarcinile și încercările proprii formării femeilor, pentru a-și găsi regiunile și copiii lor psihici. Animusul își începe propria inițiere, care durează tot șapte ani. Ceea ce femeia a învățat, se va reflecta așadar nu doar în interior, în sufletul ei, ci va rămâne înscris în ea și va impregna totodată acțiunile sale concrete.

Regele răătăcește și el în pădurea inițierii, și din nou avem impresia că lipsesc alte șapte episoade – cele șapte etape ale inițierii animusului. Dar, și de astă dată, dispunem de fragmente care ne permit să reconstituim întregul. Un prim indiciu este acela că timp de șapte ani regele nu mănâncă nimic, și totuși trăiește. Capacitatea de a rezista fără hrană simbolizează învingerea dorințelor și poftelor noastre, pentru a accede la sensul profund, ascuns în spatele lor. Inițierea regelui urmărește o adâncire a înțelegerii apetiturilor, sexuale³⁴ și de altă natură. El descoperă astfel importanța și echilibrul ciclurilor care hrănesc speranțele și fericirea ființei umane.

În plus, el fiind animusul, căutarea lui este orientată și spre găsirea – cu orice preț și în ciuda oricăror impedimente – a femininului deplin inițiat al psihicului. În al treilea rând, inițierea în tainele sinelui sălbatic,

pe parcursul căreia, timp de șapte ani, regele nu se spală și își asumă natura animală, urmărește să-i smulgă straturile de chitină ale excesivei civilizații. Acest animus muncește serios, pentru a putea să se manifeste și să acționeze, în viața de zi cu zi, în armonie cu Sinele sufletesc al femeii proaspăt inițiate.

Vălul așezat peste fața regelui în timpul somnului, pare să fie un alt aspect aparținând vechilor ritualuri ale misterior. Există, în Grecia, o frumoasă sculptură reprezentând un inițiat acoperit cu văl, ținându-și capul înclinat, ca și cum ar dormi, ar aștepta, ori s-ar odihni³⁵. Înțelegem acum că animusul nu poate acționa independent de nivelul de cunoaștere al femeii – altfel, ea va fi din nou divizată între ceea ce simte și știe în interior și modul în care, prin intermediul animusului, se comportă în exterior. De aceea animusul trebuie să rătăcească și el în natură, în propria sa natură masculină, în pădure.

Să nu ne mire deci că și fata, și regele, trebuie să străbată teritoriile psihice unde au loc aceste procese. Ele pot fi asimilate numai acolo, în natura sălbatică, lângă Femeia Sălbatică. Este firesc ca femeia astfel inițiată să vadă că iubirea ei subpământeană pentru natura sălbatică transpare în viața sa de fiecare zi. Psihic vorbind, ea aduce cu sine mireasma focului de lemne. Este firesc să înceapă să se comporte *aici* în acord cu cele învățate *acolo*.

Dar cel mai uimitor, în această lungă inițiere, este faptul că femeia care suferă acest proces își continuă viața ei obișnuită în lumea de sus: iubește, naște copii, îi crește, se dăruiește artei, scrie, pictează, gătește, tricotează, luptă pentru una, pentru alta, îngroapă morții, își îndeplinește toate sarcinile cotidiene și, în același timp, întreprinde această profundă, îndepărtată călătorie.

Femeia, în acele momente, este adesea sfâșiată, trasă în două direcții opuse, căci i se face brusc dor să se afunde în pădure ca în apa unui râu, să înoate în verdele ei, să urce în vârf de munte și să stea în bătaia vântului. Este perioada când un ceas interior îi semnalează nevoia imediată a unui cer deasupra capului, a unui copac pe care să-l strângă în brațe, a unei pietre de care să-și rezeme obrazul. Cu toate acestea, ea trebuie de asemenea să trăiască în lumea de sus.

Este însă marele ei merit că, oricât de mult ar dori, nu lasă totul și nu fuge. La urma urmei, tocmai viața exterioară exercită asupra ei presiunea necesară pentru a-și continua lucrarea subpământeană, și este mai

bine să rămână în lume în aceste momente, decât să o abandoneze. Astfel, tensiunea sporește, iar tensiunea creează o viață prețioasă, profundă, imposibil de obținut altfel.

Vedem așadar animusul în plin proces de transformare, pregătindu-se să devină partenerul demn al tinerei femei și al Sinelui-copil. În final, ei se regăsesc și se reîntorc la bătrâna mamă – mama care poate îndura orice și a cărei inteligență și înțelepciune sunt de mare ajutor. Iată-i acum împreună, uniți prin iubirea lor.

Tentativele forței demonice de a pune stăpânire pe suflet au eșuat definitiv. Sufletul a fost pus la încercare și a rezistat. Femeia trece prin acest ciclu o dată la fiecare șapte ani, prima dată abia sesizabil și, în general, cel puțin o dată, foarte dur, iar apoi într-o manieră mai curând de reamintire sau de reinnoire. Acum, la final, să ne odihnim un pic și să contemplăm această frumoasă panoramă a inițierilor și lucrărilor femeii. Odată parcurs întregul ciclu, putem alege, în orice moment și din orice motiv, să reluăm oricare dintre aceste lucrări, sau pe toate, pentru a ne reinnoi viața. Iată câteva dintre ele:

- Să ne părăsim bătrânii părinți ai psihicului și să descindem în tărâmurile psihice necunoscute, încredințându-ne cu totul bunăvoinței celor întâlniți în drumul nostru

- Să pansăm rănila târgului păgubos, pe care l-am făcut cândva într-un moment al vieții noastre

- Să rătăcim înfometate psihic, încrezătoare că natura ne va hrăni
- Să dăm de Muma Sălbatică și să ne bucurăm de sprijinul ei
- Să intrăm în contact cu animusul ocrotitor din lumea subpământeană

- Să vorbim cu psihopompul (magul)
- Să contemplăm livezile străvechi (forme de energie) ale femininului
- Să incubăm noul sine spiritual, Sinele-copil, și să-i dăm viață
- Să acceptăm să fim neînțelese, lipsite mereu de iubire
- Să ne umplem de praf, de noroi
- Să petrecem șapte ani în ținutul locuitorilor pădurii, până când copilul ajunge la vârsta rațiunii

- Să așteptăm
- Să restaurăm vederea interioară, cunoașterea interioară, vindecarea interioară a mâinilor

- Să mergem mai departe, chiar dacă am pierdut totul, cu excepția copilului spiritual
- Să ne retrasăm și să ne înțelegem copilăria, adolescența și starea de femeie adultă
- Să remodelăm animusul ca forță sălbatică, naturală; să-l iubim, și el să ne iubească
- Să celebrăm nunta sălbatică în prezența bătrânei Mame Sălbaticice și a noului Sine-copil.

Faptul că amândoi, și fata fără mâini, și regele, pătimesc de-a lungul celor șapte ani de inițiere reprezintă elementul comun, care unește femininul și masculinul. Aceasta întărește ideea că, în locul antagonismului, poate exista între cele două forțe o iubire profundă, mai ales dacă aceasta se bazează pe căutarea de sine.

Fata fără mâini este o poveste adevărată despre femei adevărate. Și nu vorbește despre o perioadă din viața noastră, ci despre etapele întregii noastre existențe. Ne arată, în esență, că sarcina femeilor este să rătăcească mereu prin pădure. Sufletul și psihicul nostru sunt astfel înzestrate încât să putem străbate tărâmul subpământean al psihicului, oprindu-ne ici și colo, ascultând glasul străbunei Mume Sălbaticice, hrănindu-ne cu fructele spiritului și regăsind tot ceea ce iubim și pe toți cei dragi.

Să stăm cu Femeia Sălbatică nu e ușor la început. Să ne vindecăm instinctele lezate, să scăpăm de naivitate și, cu timpul, să descoperim aspectele cele mai profunde ale psihicului și ale sufletului, să nu pierdem ceea ce am învățat, să nu ne abatem din drumul nostru, să ne apărăm convingerile... toate acestea necesită o rezistență fără margini, o rezistență mistică. Ieșind din lumea subpământeană după una din incursiunile noastre acolo, pe dinafară putem părea neschimbate. Înlăuntrul nostru, însă, am recuperat un vast teritoriu feminin și sălbatic. La suprafață, încă suntem bune și blânde, dar sub piele nu mai avem nimic domestic.

Umbra: *Canto hondo*, cântecul tainic, profund

Să urmărești pe cineva ca umbra lui înseamnă să pășești atât de ușor, încât să te streкори neauzit prin pădure, văzând totul, dar fără să fii văzut. Așa face lupoaica, urmărind ca o umbră pe oricine și orice trece prin teritoriul său. Este modul ei de a strânge informații. Apare, dispare apoi ca un fum și apare din nou.

Lupoaicele sunt capabile să se miște cu incredibilă ușurință, nefăcând mai mult zgomot decât *los angelos timidos*, cei mai sfioși dintre ingeri. Mai întâi se retrag și urmăresc pe furiș pe cel ce le-a atras atenția. Apoi, brusc, apar undeva înaintea lui, iscodindu-l cu ochi de aur de după un copac. Și dintr-odată se întorc și dispar, pentru a reapare, ceva mai târziu, din nou în spatele intrusului. Ca o umbră.

Femeia Sălbatică le urmărește pe femei ca umbra lor, de ani și ani. Doar ce-o zărim, și din nou dispare. Apare însă în viața noastră atât de des și sub forme atât de diferite, încât ne simțim împresurate de imaginile ei, de dorințele ei. Vine la noi în visele noastre și în povești – mai ales în poveștile propriiei noastre vieți –, căci vrea să știe cine suntem și dacă suntem pregătite să ne alăturăm ei. Ajunge doar să ne privim umbra, și vom vedea că nu e umbra bipedă a unui om, ci umbra frumoasă a unei ființe libere, a unei creaturi sălbatice.

Suntem destinate a fi rezidente permanente pe teritoriul său, nu doar simple turiste, căci din acea țară venim; este patria noastră și patrimoniul nostru. Forța sălbatică a sufletului-psihicului nostru ne urmărește ca o umbră, și nu fără motiv. Se spunea în evul mediu că, în cursul coborârii, dacă suntem urmăriți de o forță puternică, iar aceasta reușește să ne prindă umbra, atunci și noi devenim o forță.

Marea forță sălbatică a propriului nostru suflet vrea să pună laba pe umbra noastră, arătând prin aceasta că suntem ale ei. Îndată ce Femeia Sălbatică ne-a prins umbra, suntem iarăși noi însene, suntem acasă.

Majoritatea femeilor nu se tem. De fapt, ele caută această reunire. Dacă ar putea în clipa asta să dea de vizuina Femeii Sălbatice, s-ar repezi imediat înăuntru și i-ar sări fericite în poală. Trebuie doar să li se arate calea cea dreaptă; ea totdeauna duce în adânc, în propria lucrare, în propria viață interioară – în jos, prin acest tunel, direct în bârlogul ei.

În copilărie sau la maturitate, am început să căutăm sălbaticul, căci, în timpul vreunei acțiuni mai îndrăznețe, ni s-a întâmplat să simțim apropierea unei prezențe sălbatice, ocrotitoare. Poate i-am văzut, în vreun vis, urmele în zăpada proaspătă. Sau, psihic vorbind, poate am zărit, ici și colo, câte-o crenguță ruptă ori câteva pietricele întoarse cu partea lor umedă în sus... și am știut că ceva binecuvântat trecuse pe-acolo, pe drumul nostru. Am simțit, în psihicul nostru, un suflu familiar, venit de departe, am simțit pământul cutremurându-se și, instinctiv, am știut că ceva puternic, cineva important, o libertate sălbatică, se pusese în mișcare înlăuntrul nostru.

N-am putut să-i întoarcem spatele. I-am însoțit mișcările și am învățat astfel din ce în ce mai bine a sări, a alerga, a urmări precum o umbră tot ce traversa teritoriul nostru psihic. Am început să o urmărim pe Femeia Sălbatică precum o umbră, iar ea, iubitoare, făcea la fel. Urla, și am încercat să-i răspundem, înainte de a ne aminti limba ei, înainte chiar de a ști măcar cui vorbeam. Iar ea ne aștepta și ne încuraja. Acesta-i miracolul naturii sălbatice și instinctuale din noi. Fără să avem o cunoaștere deplină, am știut. Fără să o vedem, am înțeles că o forță miraculoasă, o forță iubitoare exista dincolo de hotarele eului.

În copilărie, Opal Whitely scria aceste cuvinte despre reconcilierea cu puterea sălbaticului:

*În prag de seară, astăzi,
am dus fetița oarbă
în pădurea deasă
unde umbrele dansează
și întunericu-i stăpân.
Și-am mers cu ea-nspre-o umbră*

*ce înspre noi venea,
iar umbra i-a atins obrazul
cu degetele-i moi de catifea.
Acum s-a-ndrăgostit și ea de umbre,
ea care odinioară atâta se temea.*

Toate acele lucruri pe care femeile le-au pierdut de-a lungul secolelor le putem găsi din nou, urmărindu-le umbrele. Și putem să-i aprindem o lumânare Sfintei Fecioare de Guadalupe, căci toate aceste comori, pierdute sau furate, încă mai aruncă umbre în visele noastre nocturne, în reveriile noastre diurne, în poveștile foarte vechi, în poezie, în orice moment de inspirație. Femeile din lumea întreagă – mama voastră, mama mea, și voi, și eu, surorile, prietenele, fiicele noastre, toate triburile de femei pe care încă nu le cunoaștem – noi, fiecare dintre noi, visăm ceea ce s-a pierdut, visăm ceea ce trebuie să iasă la suprafață din inconștient. Noi toate visăm aceleași vise. Niciodată nu rămânem fără hartă. Niciodată nu suntem despărțite. Noi suntem unite prin visele noastre.

Visele au rol compensator. Sunt o oglindă a inconștientului profund, reflectând, în principal, ceea ce s-a pierdut și ceea ce este necesar pentru a corecta, pentru a restabili echilibrul. În vise, inconștientul produce constant imagini călăuzitoare. Astfel, aidoma legendarului continent pierdut, tărâmul sălbatic al viselor se înalță din trupurile noastre adormite, învăluit în aburi, fluid, creând o patrie protectoare pentru noi toate. Este continentul cunoașterii noastre, continentul Sinelui nostru.

Și iată ce visăm: visăm arhetipul Femeii Sălbatice, visăm să fim din nou una cu ea. În fiecare zi, ne naștem, renaștem din acest vis, creăm de-a lungul întregii zile prin energia lui. Ne naștem și renaștem, noapte de noapte, din același vis sălbatic, revenind în zori cu un fir aspru de păr în mână, cu picioarele înnegrite de pământul ud și părul mirosind a mare, a pădure sau a foc de lemne.

Părăsim acel pământ pentru a ne relua hainele noastre de zi, viața noastră diurnă. Ne întoarcem din acel tărâm sălbatic pentru a ne așeza în fața calculatorului, a cuptorului, a cărților, a profesorilor, a clienților. Profesia noastră, viața noastră de familie, arta noastră, opera mâinilor și inimilor noastre, deciziile sau proiectele noastre, opiniile noastre politice, educația noastră, libertățile, drepturile și responsabilitățile noastre, toate

se pătrund de suflul lumii sălbătice. Femininul sălbatic trebuie susținut în toate universurile, dar, mai cu seamă, el însuși *susține* toate universurile.

Trebuie să recunoaștem. Noi, femeile, ne construim o patrie, fiecare cu bucățica ei de pământ, plăsmuită după o noapte de vise sau după o zi de muncă. Și, puțin câte puțin, extindem acest teritoriu în cercuri tot mai ample. Într-o zi, el va forma un unic pământ, renăscut din moarte, *Mundo de la Madre*, o patrie psihică, coexistând cu toate celelalte lumi în condiții de egalitate. Este o lume făcută din viețile noastre, din plânsul nostru, din râsul nostru, din oasele noastre. Este o lume care merită să fie creată și în care merită să trăim, o lume în care predomină o bună sănătate mentală sălbatică.

Cuvântul „reclamație” ne duce cu gândul la plângeri sau proteste, acesta fiind sensul său actual. El derivă însă din termenul *réclamer* din franceza veche, care înseamnă „a chema înapoi șoimul care a fost lăsat să zboare”. Așadar, a face să revină ceva aparținând lumii sălbătice atunci când e chemat și, în acest sens, termenul este pentru noi cum nu se poate mai potrivit. Folosim glasul minții, al vieții, al sufletului pentru a aduce înapoi intuiția, imaginația, pentru a o invoca pe Femeia Sălbatică. Și ea apare.

Femeile nu se pot sustrage acestei obligații. Dacă lucrurile trebuie să se schimbe, noi suntem schimbarea. *La Que Sabe*, Cea Care Știe, este în noi. Dacă sunt necesare schimbări interioare, fiecare femeie va trebui să o înfăptuiască pe a sa. Dacă sunt necesare schimbări la nivel mondial, noi, femeile, avem propriile noastre mijloace de a contribui la realizarea lor. Femeia Sălbatică ne șoptește cuvintele, metodele la care să recurgem, iar noi o urmăm. A fugit, s-a oprit, a așteptat să vadă dacă o ajungem din urmă. Are multe să ne arate.

Dacă sunteți așadar pe punctul de a evada, riscând, îndrăznind să încălcați interdicții, scormoniți adânc și dezgropați cât mai multe oase, fructificând aspectele naturale și sălbătice ale femeilor, ale vieții, ale bărbaților, ale copiilor, ale pământului. Sluiți-vă de iubirea voastră, de bunele voastre instincte, pentru a ști când să mărâiți, când să atacați, când să lăsați, când să distrugeți, când să vă retrageți, când să urlați până în zori. Pentru a trăi cât mai aproape posibil de sălbaticul numinos, femeia trebuie să scuture mai des din cap, să aibă mai mult fler, să fie mai creativă, mai expansivă, să-și ofere mai multe momente de soliditate, să stea mai des în compania femeilor, să ducă o viață mai

naturală, să-și afunde mai mult mâinile în pământ, să ardă mai mult, să știe să gătească mai bine idei și cuvinte. Trebuie să se recunoască încă mai mult ca soră a celorlalte femei, să semene mai mult, să-și apere mai mult rădăcinile, să fie mai înțelegătoare față de bărbați, să-și revoluționeze și mai mult anturajul, să iubească mai mult poezia, să descrie mai mult gesturile și faptele femininului sălbatic. Să mârâie mai mult, precum lupii. Dar, mai ales, are nevoie de cât mai mult *canto hondo*, cântec tainic, profund.

Trebuie să-și scuture blana, să străbată vechile cărări, să-și manifeste cunoașterea instinctuală. Noi toate putem afirma apartenența noastră la vechiul clan al cicatricilor; putem purta cu mândrie cicatricile luptelor noastre, putem să ne scriem secretele pe pereți, să refuzăm să ne fie rușine, să arătăm calea de ieșire. Să nu ne irosim în furie. Dimpotrivă, s-o lăsăm să ne sporească puterea. Și, mai presus de orice, să fim deștepți și să ne folosim inteligența noastră feminină.

Să nu uităm că lucrurile cele mai bune nu pot și nu trebuie să rămână ascunse. Meditația, educația, analiza viselor, toate cunoștințele nu au nicio valoare dacă sunt păstrate doar pentru sine sau pentru un mic cerc de apropiați. Ieșiți deci, ieșiți la lumină, oriunde v-ați afla. Lăsați urme adânci – puteți să o faceți. Fiți bătrâna din balansoar care leagănă ideea până devine din nou tânără. Fiți femeia curajoasă și răbdătoare din *Ursul cu luna în piept*, care învață să vadă dincolo de iluzii. Nu vă pierdeți vremea aprinzând chibrituri și fantezii, ca fetița cu chibrituri.

Rezistați până-i găsiți pe cei asemenea vouă, precum rățușca cea urâtă. Curățați răul creativității pentru ca *Llorona* să poată găsi ceea ce-i aparține. Ca și fata fără mâini, lăsați inima răbdătoare să vă călăuzească prin pădure. Adunați, precum *Loba*, oasele valorilor pierdute și cântați pentru a le readuce la viață. Iertați cât puteți de mult, uitați un pic și creați mult. Ce faceți voi astăzi va avea o influență asupra urmașelor voastre. Fiicele fiicelor fiicelor voastre își vor aminti poate de voi și, mai cu seamă, vă vor călca pe urme.

Sunt multe moduri de a trăi în armonie cu natura instinctuală, iar răspunsurile la întrebările noastre cele mai profunde se schimbă pe măsură ce noi ne schimbăm, și pe măsură ce lumea se schimbă, astfel că nu se poate spune: „Faceți asta și asta, exact în această ordine, și totul va fi bine”. Dar toată viața, de când cunosc lupii, am căutat să înțeleg cum reușesc ei să trăiască mai tot timpul într-o așa armonie. De aceea, în

scopuri total pacifiste, vă recomand să începeți chiar acum cu oricare din punctele listei de mai jos. Acelora care luptă le-ar fi de cel mai mare folos să înceapă cu punctul 10.

REGULILE GENERALE DE VIAȚĂ ALE LUPILOR

1. Să mănânci
2. Să te odihnești
3. Să hoinărești din când în când
4. Să fii leal
5. Să iubești copiii
6. Să te hârjonești sub clar de lună
7. Să-ți ascuți auzul
8. Să ai grijă de oase
9. Să te drăgălești
10. Să urli cât mai des

Geana lupului

*De nu mergi în pădure,
nimic nu se va întâmpla
și niciodată nu va începe viața ta.*

— Nu te duce în pădure, nu te duce! spuseră ei.

— De ce? întrebă ea. De ce să nu merg în seara asta în pădure?

— Acolo trăiește un lup mare, care mănâncă oameni ca tine. Nu te duce în pădure! Nu te duce! Vorbim serios.

Bineînțeles, ea s-a dus... Și, firește, în pădure s-a întâlnit cu lupul, așa cum i-au zis.

— Ai văzut? Și doar ți-am spus!... îi strigară toți într-un glas.

— Bine, dar e viața mea, cretinilor!, nu o poveste, replică ea. Trebuie să mă întâlnesc cu lupul. Altfel, niciodată nu va putea să înceapă viața mea.

Însă lupul pe care ea l-a întâlnit căzuse într-o capcană. Își prinsese laba într-o cursă.

— Ajută-mă, ajută-mă!.. Auuu, auu, auu!.. se tânguia lupul. Ajută-mă, te rog, ajută-mă, și te voi răsplăti cum se cuvine, mai zise el, căci așa fac lupii în astfel de povești.

— De unde știu eu că n-o să-mi faci niciun rău? întrebă ea, pentru că asta era datoria ei: să pună întrebări. De unde știu că n-o să mă mănânci și n-or să mai rămână din mine decât oasele?

— Ce întrebare fără rost... Trebuie să mă crezi pe cuvânt! Și lupul începu iarăși să urle și să se vaite:

*Auuu, auu, auu!
O singură întrebare
merită să fie pusă, fată bună.
Uuuuundeee
eeeeeeeee
suuufleetuuuul...?*

— Bine, lupule, fie! Uite!.. și deschise capcana.
 Lupul își trase laba, iar ea o obloji cu ierburi de leac.
 — Mulțumesc, fată bună! Mulțumesc! grăi lupul, răsuflând ușurat.
 Cum ea citise însă cam prea multe povești din acelea pe care n-ar fi
 trebuit să le citească, îi strigă:
 — Și-acum, hai omoară-mă, să isprăvim odată!
 Dar nu s-a întâmplat așa. Lupul a întins laba și a pus-o pe umărul ei:
 — Eu sunt un lup din alt timp, din alt loc... zise el.
 Își smulse apoi o geană și-i spuse:
 — Ia geana aceasta. Folosește-o și o să fii înțeleaptă. De azi înainte
 o să știi cine-i bun și cine nu. Privește prin ochii mei și o să vezi limpede.

*Mi-ai salvat viața
 și, drept răsplată,
 am să te fac să trăiești
 cum niciodată până acum nu ai trăit.
 Amintește-ți, fată bună,
 doar o singură întrebare
 merită să fie pusă:
 Uuuuuundeee
 eeeeeeeee
 suuufleetuul...?*

*Și fata se întoarce în sat,
 fericită că scăpase cu viață.
 Iar acum, când ei îi spuneau
 „Rămâi aici și fii nevasta mea”
 sau „Fă ce-ți spun eu”
 sau „Spune ce vreau eu să spui
 și, mai ales, să n-ai nici o părere”,
 ducea geana lupului la ochi
 și vedea prin ea
 adevăratele lor gânduri,
 pe care înainte nu le văzuse.
 Atunci când măcelarul puse carnea pe cântar,
 văzu că o cântărise împreună cu degetul lui.
 Iar când iubitul său îi spuse
 „Eu sunt omul ideal pentru tine”,*

văzu că nu era chiar așa.
Și astfel se salvă,
nu chiar de toate nenorocirile,
dar de mare parte din ele.

Și asta nu-i tot. Nu numai că putea să vadă viclenia și cruzimea, dar inima ei deveni infinit de mare, căci se uita la fiecare și-l cântărea grație darului lupului pe care-l salvase ea.

Și-i văzu pe cei cu adevărat buni
și de ei se apropie;
își găsi bărbatul inimii sale
și lângă el rămase toată viața;
îi deosebi pe cei curajoși
și merse spre ei;
îi recunoscă pe cei loiali
și se alătură lor;
văzu dedesubtul furiei neînțelegerea
și se grăbi s-o risipească;
văzu iubirea în ochii celor timizi
și le-ntinse mâna;
văzu suferința pe buzele încleștate
și încercă să le smulgă un zâmbet;
văzu nevoile celui tăcut
și vorbi în numele lui;
văzu credința licărind în sufletul femeii
care spunea că nu mai crede în nimic,
și o reaprinse de la flacăra credinței ei.
Văzu totul
prin geana lupului,
tot ce era adevăr
și tot ce era minciună,
tot ce îmbogățea viața,
și tot ce împuțina viața,
tot ce se putea vedea
numai prin ochii
celui ce cântărește inima cu inima,
nu doar cu mintea.

A înțeles atunci cât de adevărate erau vorbele acelea care spuneau că lupul ar fi cea mai înțeleaptă ființă. Ascultați atent, și-o să vedeți că lupul, când urlă, pune întotdeauna întrebarea cea mai importantă. Nu unde va găsi hrană, nu unde va da următoarea luptă, nici unde va fi următorul dans,

*ci întrebarea cea mai importantă,
pentru a pătrunde miezul lucrurilor
și a cântări valoarea a tot ce-i viu,*

Uuuuundeee

eeeeeeeeee

suufleeetuuuul...?

Uuuuundeee

eeeeeeeeee

suufleeetuuuul...?

Unde e sufletul?

Unde e sufletul?

*Du-te în pădure, du-te,
De nu mergi în pădure,
nimic nu se va întâmpla
și niciodată nu va începe viața ta.*

Du-te în pădure, du-te,

Du-te în pădure, du-te,

Du-te în pădure, du-te.

(Fragment din *The Wolf's Eyelash*, poem în proză de C.P. Estés, 1970, din volumul *Rowing Songs for the Night Sea Journey, Contemporary Chants*.)

Povestea ca medicament

Voi încerca acum să vă expun, în linii mari, *ethosul* poveștii potrivit tradițiilor etnice ale familiei mele, în care își au rădăcinile poveștile mele și poezia mea. Am să vă vorbesc puțin și despre modul în care folosesc *las palabras*, cuvintele, și *los cuentos*, poveștile, pentru a hrăni sufletul.

Pentru mine, *historias que son medicina*, poveștile sunt un medicament, un remediu.

„...Întotdeauna când se spune o poveste, se face noapte. Oricare ar fi anotimpul, ora sau locul, îndată ce povestea prinde a se depăna, un cer plin de stele și o lună argintie se preling încet de sub streșini și plutesc lin peste capetele celor ce ascultă. Când povestea se apropie de sfârșit, încăperea este uneori inundată de lumina trandafirie a zorilor, dacă nu mai rămâne cumva vreun licăr de stea, sau poate câțiva nori destrămandu-se dintr-un cer de furtună. Dar orice-ar fi să rămână, acesta va fi darul cu care vom lucra, darul de suflet ziditor¹.”

Munca mea în humusul poveștilor se datorează nu doar formației mele de psihanalist, dar și faptului de a fi crescut în sânul unei familii care mi-a lăsat o moștenire profund etnică. Ai mei nu erau știutori de carte. Și cu toate că nu știau să scrie, nici să citească, sau o făceau cu mare greutate, aveau o anumită înțelepciune, de multe ori ignorată de cultura modernă.

Încă am mai prins, în copilărie și adolescență, acele vremuri când, în timpul unui prânz, al unei nunțisau al unui priveghi, se spuneau povești sau glume, se cânta, se dansa. Însă mare parte din ceea ce port în mine, din ceea ce povestesc în forma sa brută sau transpusă în versiuni literare, am primit-o, nu stând ceremonios în cerc, ci printr-o muncă anevoioasă, necesitând multă dăruire și concentrare.

În opinia mea, povestea este fructul unui considerabil efort intelectual, spiritual, familial, fizic și integral. Ea nu se naște ușor. Povestea nu

se culege ca o floare și nici nu se studiază în „timpul liber”. Esența ei nu se poate naște, nici păstra în condiții de seră; ea nu poate crește într-o minte al cărei entuziasm nu este însoțit de un angajament total, nu poate trăi în medii sociabile, dar goale de sens. O poveste nu poate fi „studiată”. Ea se învață prin asimilare, trăind în preajma ei, alături de cei care o cunosc, o trăiesc și o transmit, mai degrabă prin sarcinile vieții cotidiene, decât în momentele evident ceremoniale.

Povestea, ca remediu vindecător, nu trăiește în neant². Ea nu poate exista desprinsă de sursa ei spirituală. Și nu ne putem folosi de ea ca de un produs gata preparat. Dacă vrem să fim cinstiți cu povestea, trebuie să trăim realmente înlăuntrul ei. Faptul de a fi crescut în ea, îi conferă poveștii o strălucire aparte.

În tradițiile cele mai vechi ale familiei mele, tradiții ale căror origini se pierd în negura timpului, momentul potrivit pentru a spune o poveste, alegerea poveștilor, a cuvintelor folosite, intonația, începuturile și sfârșiturile, desfășurarea textului și, mai ales, *intenția* din spatele fiecărei povești, toate acestea sunt de cele mai multe ori dictate de o profundă sensibilitate interioară, și nu de un impuls exterior sau de o „ocazie de moment”.

Unele tradiții specifică în ce moment poate fi spusă o poveste. Astfel, potrivit tradiției prietenilor mei din diferitele triburi ale indienilor pueblo, poveștile coiotului sunt păstrate pentru anotimpul iernii. *Comadres* și rudele mele din sudul Mexicului, spun povești despre „marele vânt din est” doar primăvara. În familia mea adoptivă, anumite povești, provenind din Europa de est, se spun numai toamna, după seceriș. În familia mea de sânge, poveștile despre *Dia de los muertos*, încep în mod tradițional odată cu sosirea iernii și continuă până la venirea primăverii.

În vechile ritualuri de vindecare integrală, înrudite cu *curanderisma* și *mesemondók*, toate detaliile se stabilesc conform tradiției: când să spui o poveste, care și cui, în ce formă și cât de lungă să fie, cu ce cuvinte și în ce circumstanțe. Pentru a determina remediu potrivit, avem grijă să luăm în considerare momentul, locul, starea sănătății persoanei, cerințele vieții sale interioare și exterioare și o serie întreagă de alți factori importanți. În spatele ritualurilor noastre ancestrale, există în mod esențial un spirit sacru și integru, iar noi spunem poveștile numai atunci când suntem chemați de pactul lor cu noi, și nu altfel³.

În utilizarea terapeutică a poveștilor, precum și în cadrul unei formări psihanalitice serioase sau în alte metode de vindecare, predate și supravegheate riguros, suntem învățați cu foarte mare atenție ce și când să facem, dar mai ales *ce să nu facem*. Acest aspect, mai mult decât orice altceva, este cel ce deosebește povestea ca divertisment – formă perfect valabilă în sine – de povestea ca medicament.

Cultura mea „cea mai străveche”, deși aruncă o punte spre lumea modernă, are la temelie sa un sistem de transmitere imemorial, prin care un povestitor transmite poveștile și cunoașterea remediului, pe care acestea îl conțin, uneia sau mai multor persoane – *las semillas*, semințele. „Semințele” sunt oameni care „au un dar înăscut”. Într-înșii își pun bătrânii speranțele. Ei sunt viitorii custozii ai poveștilor. Cei înzestrați cu acest talent sunt ușor de recunoscut. Mai mulți bătrâni se învoiesc să-i însoțească, să le ofere ajutor și protecție în timpul uceniciei lor.

Ferițiții aleși vor întreprinde, cu mari eforturi, o muncă riguroasă, ce va dura ani mulți. Ei vor învăța să ducă mai departe tradiția, așa cum au învățat-o, cu toate preparativele, binecuvântările și indemnurile adecvate, cu intuiția, etica și atitudinile esențiale, care constituie ansamblul artei vindecării, potrivit exigențelor sale – și nu ale lor – potrivit inițierilor sale, potrivit regulilor sale.

Această formă de instruire nu poate fi modernizată și nici nu i se poate reduce durata. Ea nu se realizează în câteva weekend-uri sau în câțiva ani. Iar faptul că necesită mult, foarte mult timp, are rațiuni bine întemeiate: această lucrare nu trebuie să fie bagatelizată, modificată sau greșit aplicată, cum se întâmplă frecvent atunci când nu se află pe mâini bune, când e folosită în scopuri rele sau cu cele mai bune intenții, dar de către oameni ignoranți⁴. De aici nu poate ieși nimic bun.

Alegerea „semințelor” este un proces misterios, imposibil de definit – dar nu și de către cei care îl cunosc bine – pentru că nu se bazează pe un ansamblu de reguli, nici pe imaginație, ci pe o relație de ani de zile, față în față, a unui om cu un alt om. Bătrânul îl alege pe tânăr... Unul îl alege pe celălalt. Uneori îl caută... Dar, cel mai adesea, amândoi dau nas în nas și se recunosc imediat, de parcă s-ar ști dintotdeauna. Nu pentru că își doresc să fie așa, ci pentru că așa este.

Într-o familie, acest talent se reperează din copilărie. Bătrânii hărăziți cu darul povestirii privesc atent în jur, căutându-l pe cel care este „sin piel”,

fără piele, cel care simte intens și profund, și care poate vedea viața în ansamblu, dar și în cele mai mici detalii ale ei. Ei îi caută, ca și mine, care mă apropii de cincizeci de ani, pe cei ce au ajuns la o anume sensibilitate, pentru faptul de a fi trăit, zeci de ani sau întreaga viață, într-o ascultare atentă.

Ucenicia acestor *curanderas, cantadoras y cuentistas* este foarte asemănătoare, pentru că, în tradiția mea, se consideră că poveștile sunt scrise ca un *tatuaje del destino*, ca un tatuaj delicat pe pielea sufletului celui care le-a trăit.

Darul vindecării, se crede, vine din citirea acestor fine înscrisuri și dezvoltarea celor aflate acolo. Povestea, una din cele cinci componente ale disciplinei terapeutice, este destinul celui ce poartă în el atare scriitură. Nu toți au această pecete, dar cei ce o dețin, au deja viitorul înscris în ei. Aceste ființe sunt numite *Las unicas*, cele care sunt unice în felul lor⁵.

Așadar, una din primele întrebări pe care le punem când întâlnim un povestitor-vindecător este: „*Quienes son tus familiares? Quienes son tus padres?*” „Cine sunt ai tăi?” Altfel spus, din ce familie de vindecători te tragi? Asta nu înseamnă ce școală a frecventat, ce cursuri a urmat sau la ce ateliere a participat, ci, literalmente, din ce familie spirituală descinde. Ca întotdeauna, noi suntem în căutarea autenticității, a cunoașterii, mai degrabă decât a agerimii intelectuale, a unei neclintite devoțiuni religioase, indisolubil asociate vieții de fiecare zi, a unui comportament modest și delicat, propriu oricărei persoane care are cunoștință de acel Izvor al tămăduirii⁶.

În tradiția *cantadoras-cuentistas*, există părinți și bunici (și uneori *madrinas y padrinos*, nași) ai unei povești. Este vorba de persoana care v-a spus povestea, care v-a ajutat să-i pătrundeți sensul, să-i înțelegeți puterea, care v-a dăruit-o (mama sau tatăl poveștii), precum și de cea care a învățat-o pe cea care v-a învățat pe voi (*abuelo o abuela*, bunicul sau bunica poveștii). Și așa trebuie să fie.

Este absolut esențial să primești în mod explicit permisiunea de a spune o poveste a unei alte persoane și, de asemenea, să crezi în ea, dacă această permisiune ți-a fost acordată, căci astfel se păstrează cordonul ombilical genealogic; noi suntem la un capăt, iar placenta care dă viață, la celălalt. E un semn de respect și, am putea spune, chiar o dovadă de

bună purtare din partea celui ce a fost crescut așa cum trebuie în tradiția poveștilor, să ceară și să primească permisiunea⁷, să nu-și însușească o operă ce nu i-a fost oferită, să respecte creația altora, căci lucrarea lor încorporează în ea munca și viața lor. O poveste nu e doar o poveste. În sensul său cel mai adânc, cel mai adevărat, povestea este viața cuiva. Numenul vieții sale și cunoașterea directă a poveștilor, al căror depozitar este, sunt cele ce fac din poveste un „medicament”.

Nașii poveștii sunt cei care, dăruind povestea, o însoțesc cu o binecuvântare. Uneori, expunerea întregii genealogii a poveștii, mai înainte de a începe povestea propriu-zisă, ia foarte mult timp. Această listă, în care sunt pomenite mama poveștii, bunica poveștii etc., nu devine un preambul lung și plictisitor, el fiind condimentat la rândul său cu mici povești. Ca și cum povestea mai lungă care urmează ar fi felul doi al unui festin.

În toate tradițiile narative și curative autentice pe care le cunosc, istorisirea poveștii începe prin menționarea conținuturilor psihice colective și individuale. Procesul acesta necesită mult timp și energie, atât intelectuală, cât și spirituală; nu e o sarcină ușoară. Deși există *intercambios de cuentos*, schimburi de povești, când doi oameni care se cunosc foarte bine își dăruiesc reciproc poveștile lor, acest lucru se întâmplă pentru că ei au dezvoltat de-a lungul timpului, dacă nu era cumva înăscută, o relație de rudenie. Și așa trebuie să fie.

Chiar dacă unii folosesc poveștile doar pentru a distra, și în ciuda faptului că televiziunea, în particular, se servește mult prea des de povești ce ilustrează necroza vieții, poveștile sunt, în sensul cel mai vechi, o artă a vindecării. Unii sunt chemați să practice această artă curativă, iar cei mai buni, cred eu, sunt cei ce au intrat în albia poveștii și au găsit, adânc în ei înșiși, părțile sale corespondente... Ei au stat mult timp în preajma mentorului lor, au fost multă vreme discipoli și au primit o învățătură spirituală pe care au perfecționat-o îndelung. Oameni ca aceștia se recunosc imediat, prin simpla lor prezență.

Lucrând cu poveștile, manevrăm o energie arhetipală comparabilă metaforic energiei electrice. Această energie arhetipală poate să însuflească, să ilumineze, dar, utilizată într-un loc nepotrivit, într-un moment nepotrivit, într-o cantitate nepotrivită, printr-o poveste nepotrivită, de către un povestitor nepotrivit sau insuficient pregătit, ori de către

o persoană care știe cât de cât ce trebuie să facă, dar nu și ce nu trebuie să facă⁸, poate produce, ca orice medicament, efecte nedorite. Uneori, culegătorii de povești, nu știu ce fac atunci când solicită o poveste de o asemenea importanță, sau când încearcă să o folosească fără să fi primit mai întâi binecuvântarea.

Arhetipurile ne transformă. Arhetipul infuzează o integritate și o rezistență considerabile. Dacă povestitorul nu suferă nicio transformare, înseamnă atunci că nu a avut încredere, că nu a avut un contact real cu arhetipul, că nu a fost o transmitere, ci doar o repovestire mecanică sau o punere în prim plan a propriei sale persoane. Cine transmite o poveste, își asumă o uriașă responsabilitate. Dacă ar fi să fac o descriere exhaustivă a proceselor curative în care una din componentele utilizate este povestea, aş umple volume întregi. Dar aici, în acest spațiu limitat, voi spune doar ce este cel mai important: trebuie să ne încredințăm că oamenii sunt total conectați la electricitatea poveștilor ai căror depozitari și povestitori sunt.

În cazul celor mai buni povestitori-vindecători pe care îi cunosc, și am avut norocul să cunosc mulți, poveștile cresc din viața lor, așa cum crește copacul din rădăcini. Poveștile i-au crescut și i-au făcut să fie ceea ce sunt. Diferența se vede. Știm când cineva „a crescut” o poveste în glumă și când într-adevăr povestea este cea care l-a crescut. Acest ultim principiu stă la temelia tradițiilor integrale.

Uneori, o persoană străină se întâmplă să-mi ceară una dintre poveștile pe care le-am readus la lumină, le-am modelat și le-am purtat în mine ani de zile. Ca păstrătoare a acestor povești, ce mi-au fost încredințate în baza promisiunilor făcute și a promisiunilor respectate, nu pot să le despart de cuvintele și riturile ce le însoțesc, mai ales cele care au crescut și s-au hrănit din rădăcinile familiei. Nu este o opțiune dictată de un plan anume, ci o problemă de suflet. Relația și afinitatea sunt totul.

Raportul maestru-ucenic creează acea atmosferă plină de grijă, care îmi permite să-mi ajut elevii să caute și să dezvolte poveștile care îi vor accepta, care vor radia din ei, nu doar vor străluci la suprafața ființei lor ca o bijuterie ieftină. Căile sunt multe și felurite. Sunt și câteva mai ușoare, însă nu știu nicio cale ușoară care să fie și onestă. Mult mai numeroase sunt cele întortocheate și dificile, dar sunt cinstite și merită din plin efortul.

Arta curativă pe care cineva o poate practica folosind poveștile ca remediu, depinde în întregime de cât din sine însuși este dispus să sacrifice, iar când vorbesc de sacrificiu, mă refer la toate nuanțele acestui cuvânt. Sacrificiul nu este o suferință la alegere, nici o „suferință convenabilă”, a cărei limită este stabilită de „jertfitor”. Sacrificiul nu este o luptă și nici o neplăcere majoră. E ca și cum am „intra într-un infern pe care nu noi l-am creat” și din care ne întoarcem complet purificați, perfect recentrați și într-un tot devotați. Nici mai mult, nici mai puțin.

În familia mea se spune că păstrătorul poveștilor va cere o plată, adică are să vă impună un anume fel de viață, o disciplină zilnică și mulți ani de studiu – dar nu un studiu făcut așa, în dorul lelii, cum îi place eului, ci unul riguros, care respectă anumite canoane. Nu voi sublinia niciodată îndeajuns importanța acestui lucru.

În tradiția *cuentistas*, precum și în tradiția *mesemondók* – tradițiile narrative ale familiei mele, pe care le-am învățat în copilărie și apoi le-am utilizat – există așa-numitul *Invitado*, „oaspetele”, adică scaunul gol, prezent într-un fel sau altul la fiecare ședință. Uneori, în timpul povestirii, sufletul unuia sau mai multor ascultători vine și se așează acolo, pentru că el are o nevoie specială. Și chiar dacă am pregătit cu multă grijă materialul pentru întreaga seară, uneori modific narațiunea pentru a împăca, pentru a vindeca acest spirit care ocupă scaunul gol, sau pentru a mă juca cu el. „Oaspetele” exprimă nevoile tuturor.

Le spun oamenilor să extragă poveștile din viața lor și îmi încurajez *mai cu seamă* elevii în această căutare a poveștilor aparținând patrimoniului lor, căci dacă mereu vom recurge, să zicem, la traduceri ale poveștilor fraților Grimm, poveștile patrimoniului nostru personal – îndată ce ne vor muri bătrânii – vor fi pierdute pentru totdeauna. Îi susțin cu tărie pe cei ce caută aceste povești, le păstrează și le salvează de la moartea prin neglijare. Firește, oriunde pe fața pământului, coloana vertebrală a structurilor curative și spirituale o constituie bătrânii.

Întoarceți-vă către voi înșivă, către viața voastră, către familia voastră. Nu întâmplător marii vindecători și marii scriitori dau și ei același sfat. Priviți *realitatea* vieții voastre. Genul de povești pe care le găsiți acolo nu le veți întâlni niciodată în cărți. Ele provin din experiențe personale.

Extragerea poveștilor din mina propriei noastre vieți, din viața celor dragi și din lumea modernă, în măsura în care ea este legată de viața

noastră, presupune suferințe și grele încercări. Veți ști că sunteți pe drumul cel bun dacă ați trăit următoarele experiențe: ați avut încheieturile degetelor zgâriate, ați dormit pe pământul rece – nu o dată, ci de multe ori – ați bâjbăit în întuneric, ați mers în cerc noaptea, ați avut revelații zguduitoare și aventuri care-ți fac părul măciucă. Toate acestea au o valoare inestimabilă. Trebuie să fie puțin – și în unele cazuri mult – sânge vărsat în fiecare poveste, ca ea să fie puternică, plină de forță spirituală, iar omul să fie purtător al unui remediu autentic.

Lăsați așadar poveștile, cu alte cuvinte viața, să vi se întâmple, lucrați cu aceste poveștile – ale vieții voastre, nu ale altcuiva – udați-le cu sângele vostru, cu lacrimile voastre, cu râsul vostru, până vor înflori, până când voi veți înflori. Aceasta e menirea. Singura menire⁹.

Ca răspuns...

Ca răspuns la întrebările cititorilor privind diversele aspecte ale muncii și vieții mele, am extins ușor unele capitole ale acestei cărți, adăugând câteva povestioare, explicații și note suplimentare, îmbogățind postfața și publicând pentru prima dată un poem în proză, care făcea parte din manuscrisul original. Toate aceste intervenții s-au făcut cu cea mai mare grijă și fără să afecteze ritmul lucrării.

Trei ani mai târziu...

Numeroși cititori au scris exprimându-și aprecierea, oferind informații despre grupurile de lectură care au studiat *Femei care aleargă cu lupii*, adresând cuvinte de încurajare și întrebări privind cărțile mele viitoare. Ei au citit cu mare atenție această lucrare, adesea chiar de mai multe ori¹.

Am fost plăcut surprinsă să constat că mulți cititori au înțeles care sunt rădăcinile spirituale ale lucrării mele, deși nu au fost decât discret sugerate în subtext. Le mulțumesc din suflet cititorilor pentru binecuvântările lor, pentru cuvintele frumoase, pentru gândurile deosebite, pentru marea lor generozitate, pentru minunatele daruri, realizate cu mâinile lor, și pentru nenumăratele gesturi de protecție și încurajare, ca cel de a include munca mea, sănătatea familiei mele și pe mine însămi, în rugăciunile lor de fiecare zi. Toate acestea le păstrez ca pe o comoară în inima mea.

Cu mult timp în urmă, dar nu atât de departe...

Voi încerca acum să răspund câtorva din întrebările care îi preocupă pe cititorii mei.

Mulți au dorit să știe cum s-a născut *Femei care aleargă cu lupii*. „Cartea a început a se scrie cu mult înainte de a se așterne pe hârtie.”² Ea a început când m-am născut în structurile familiale insolite și exaltate pe care mi le hărăzise destinul. A început în timpul acelor zeci de

ani când m-am simțit pătrunsă de o sfâșietoare frumusețe și când am văzut multe speranțe murind în furtunile culturale, sociale și de altă natură. A început ca rod al iubirilor și al vieților în același timp amare și dragi. „Cartea a început a se scrie cu mult înainte de a se așterne pe hârtie...” – pot spune asta cu certitudine.

Concret, redactarea a început în 1971, după o peregrinare prin deșert spre țara mea natală, când am cerut și am primit binecuvântarea bătrânilor pentru a scrie o lucrare aparte, la temelia căreia să stea limbajul muzical al rădăcinilor noastre spirituale. Multe promisiuni s-au făcut atunci și au fost ținute întocmai în toți acești ani. Cea mai importantă dintre acestea a fost: „Să nu ne uiți și să nu uiți cauzele suferințelor noastre”³.

Femei care aleargă cu lupii este primul dintr-o serie de cinci volume reunind o sută de povești despre viața interioară. Redactarea celor două mii două sute de pagini ale întregii lucrări a durat mai bine de douăzeci de ani. Ea urmărește în esență să depatologizeze natură instinctuală fundamentală și să demonstreze profundele sale legături psihice cu lumea naturii. Principala premisă, ce impregnează întreaga mea operă, este aceea că toți oamenii se nasc înzestrați cu diverse daruri.

Limbajul...

În această lucrare se îmbină în mod deliberat limbajul cult, asimilat în cursul formării mele ca psihanalist, cu cel al tradiției curative și al muncii grele, reflectând originile mele etnice – toți strămoșii mei au fost imigranți, simpli muncitori, *catolici*. Crescând, am primit drept moștenire ritmul muncii, iar asta m-a format înainte de toate, și mai presus de orice, ca poetă.

Fiind un document psihologic și spiritual în același timp, diversele librării au plasat *Femei care aleargă cu lupii* concomitent în mai multe secțiuni: psihologie, poezie, studii despre femei și religie. Unii au spus că această carte nu se încadrează în nicio categorie sau că realmente a creat o categorie nouă. Nu știu dacă este așa, însă am dorit ca ea să fie în esență o lucrare artistică, dar și un studiu psihologic asupra spiritului.

Nota cititorului...

Femei care aleargă cu lupii se vrea un ajutor în procesul conștient de individualitate. Pentru aceasta, cea mai bună metodă este de a medita asupra

celor scrise în cele aproape douăzeci de capitole, fiecare independent de celelalte.

Nouăzeci și nouă la sută dintre scrisorile primite relatează modul în care oamenii citesc cartea pentru ei înșiși, desigur, dar și pentru sau împreună cu o ființă dragă – mama îi citește ficei, nepoata îi citește bunicii, iubita îi citește iubitului – și, de asemenea, în grupuri de lectură ce se reunesc săptămânal sau lunar. Nu este o carte pe care să o poți citi într-o săptămână sau într-o lună, astfel că se pretează studiului. Ea invită cititorul să-și analizeze propria viață în lumina celor spuse aici, să evalueze deciziile pe care trebuie le ia, aspectele pe lângă care a trecut, cele la care trebuie să revină, cele pe care trebuie să le aprofundeze sau să le vadă prin prisma unui proces constant de maturizare.

Citiți-o pe îndelete. Cartea a fost scrisă încet, de-a lungul multor ani. Scriam, mă opream, reflectam⁴, reluam scrisul, mă opream din nou și mai reflectam puțin, reveneam și iarăși scriam... Cei mai mulți o citesc la fel cum a fost scrisă: citesc un pic, se opresc, meditează, apoi reiau lectura⁵.

De reținut...

Psihologia, în sensul său cel mai vechi, înseamnă studiul sufletului. Deși, în ultimul secol, s-au înregistrat multe contribuții esențiale și interesante în acest domeniu și, cu siguranță, vor mai fi și altele, suntem încă departe de a dispune de o hartă completă a naturii umane în toată varietatea sa. Psihologia are nu o sută, ci mii de ani. Numele multor femei și bărbați remarcabili, care au contribuit la dezvoltarea științei psihologiei, sunt cinstite cum se cuvine. Dar psihologia nu a început cu ei. Ea a început cu fiecare dintre cei ce au auzit o voce mai puternică decât a lor și au simțit că trebuie să-i afle originea.

Unii au afirmat că lucrarea mea constituie „emergența unui nou domeniu”. Trebuie să spun, cu tot respectul, că esența lucrării căreia m-am dedicat, aparține unei tradiții foarte vechi. O astfel de lucrare nu se lasă cu ușurință încadrată în categoria „emergențelor”. La nivel mondial, în fiecare generație, mii de oameni, mai ales cei în vârstă, de multe ori „neinstruiți”, dar foarte înțelepți, au vegheat asupra parametrilor ei preciși și complecși și i-au protejat. Ea a fost mereu vie și a evoluat mereu, pentru că ei erau vii și evoluau, păstrându-i însă anumite forme și sensuri⁶.

Avertisment...

Problema maturizării individuale este o chestiune pur personală. Nu se poate trasa o anumită direcție, nu se poate spune: „Faceți asta sau asta”. Procesul maturizării fiecărui om este *unic* și nu poate fi redus la o rețetă de tipul: „Parcurgeți aceste zece etape simple și totul va fi bine.” Nu-i o muncă ușoară. Și nu e la îndemâna oricui. Dacă sunteți în căutarea unui vindecător, unui analist, unui terapeut sau unui consilier, asigurați-vă că ei provin dintr-o disciplină cu predecesori importanți și că știu într-adevăr să facă ceea ce pretind că sunt în stare. Cereți sfatul prietenilor, rudelor și colegilor în care aveți încredere. Asigurați-vă că profesorul pe care îl alegeți posedă o formație adecvată atât în planul metodei, cât și al eticii⁷.

Viața mea acum...

Cea mai mare parte a timpului mi-o petrec „sub pământ”, scriind și lucrând, dar mai arunc din când în când câte un ochi la suprafață. Continui să trăiesc așa cum am trăit mereu de mulți ani încoace... profund introvertită, străduindu-mă însă din răspuțeri să fiu în lume. Îmi desfășor în continuare munca mea de analist, poetă și scriitoare, ocupându-mă în același timp de numeroasa mea familie. Vorbesc mai departe despre problemele societății, înregistrez casete audio, pictez, compun, traduc, predau și contribui la formarea tinerilor psihanaliști. Predau literatură, compoziție, psihologie, mito-poezie, viață contemplativă și alte materii, ca profesor invitat în diferite universități⁸.

Sunt întrebată uneori care a fost, pentru mine, evenimentul cel mai important din ultimii ani. Au fost multe, e adevărat, dar cel mai tare mi-a încălzit inima fericirea bătrânilor din familia noastră la apariția acestei cărți, prima dintre cărțile lor, niciodată tipărite. O imagine specială: când tatăl meu a văzut întâia dată această carte, a exclamat, în engleza lui stălcită: „O carte, o carte, o carte adevărată!...” Și chiar acolo, în grădină, în ciuda celor optzeci și patru de ani ai săi, a început să danseze *csíbraki*, un vechi dans din țara sa.

Munca mea...

În calitate de *cantadora* (păstrătoare a vechilor povești) și ca femeie aparținând la două culturi etnice, mi-ar fi foarte greu să nu recunosc

diversitatea culturală și psihologică, printre altele, a ființelor umane. Cred deci că ar fi o eroare să privilegiez o anumite metodă în raport cu alta. Această lucrare se dorește a fi o contribuție la ceea ce se știe și la ceea ce este necesar într-o psihologie feminină autentică, o psihologie care include *toate* tipurile de femei și *toate* tipurile de viață pe care ele o duc.

Observațiile și experiențele mele din acești mai bine de douăzeci de ani de practică atât cu femei, cât și cu bărbați, m-au condus la concluzia că, oricare ar fi condiția, stadiul sau locul nostru în viață, trebuie să avem forța psihică și spirituală pentru a merge mai departe, fie cu pași mici, fie luptând cu vânturile puternice care, din când în când, se dezlănțuie în viața fiecăruia.

Puterea nu se dobândește *după* ce ai urcat o scară sau un munte, *după* ce ai realizat ceva, orice ar fi acel ceva. Esențial este să ne fortificăm în cursul efortului, mai ales *înainte și în timpul* efortului. Dar și după aceea. Sunt convinsă că adevărata putere vine din grija și devotamentul față de natura sufletului.

Multe lucruri pot semăna în orice moment confuzie în suflet și în spirit, căutând să distrugă dorința de a progresa sau făcând presiuni pentru a fi uitate întrebările cele mai importante, nu doar cele referitoare la aspectele pragmatice ale unei situații, dar și întrebări precum: „Unde e sufletul în această chestiune?” Forța spiritului este cea care îl face pe om să înainteze în viață, să se afirme, să lupte împotriva nedreptății și să țină piept vânturilor.

Acest aflux de putere, prin mijlocirea cuvintelor, rugăciunii sau oricărui tip de contemplare, vine dintr-un numen, dintr-o măreție aflată în inima psihicului, dar mai mare decât întreg psihicul. Acest numen este total accesibil și trebuie să-l îngrijim, să-l hrănim. Orice nume i-am da, existența lui este un fapt psihic incontestabil.

Complexitate și bogăție este ceea ce dobândește, în esență, omul care atinge o maturizare autentică. Iar asta se vede în interiorul, ca și în exteriorul celui ce face eforturi în această direcție. Știm bine că este o mare diferență între viața profund meditativă și cea bazată pe credințe fantasmagorice. În această călătorie spre „adevrata noastră casă”, chiar dacă se mai întâmplă să privim în urmă pentru a ne reaminti sau a aprecia de unde venim, nu o facem pentru a ne întoarce acolo.

Notele de la sfârșitul unei cărți sunt numite uneori *cuentitos*, mici povești. Derivând din textul principal, ele reprezintă o lucrare în sine, și pot fi citite independent de la un capăt la altul, dacă se dorește, fără a reveni la textul principal. Vă invit să le citiți în ambele moduri.

Introducere Cântând peste oase

1. Limbajul poveștilor și al poeziei este strâns înrudit cu limbajul viselor. Pornind de la analiza multor vise (atât contemporane, cât și vechi, provenind din relatări scrise), precum și a textelor sacre sau a lucrărilor unor mistici ca Ecaterina de Siena, Francisc de Assisi, Rumi, Ekhart, și a operelor multor poeți precum Emily Dickinson, Edna Millay, Walt Whitman și alții, pare să existe în psihic o funcție poetică și artistică, funcție ce devine activă când omul se apropie involuntar sau deliberat de nucleul instinctual al psihicului.

Acest loc din psihic, unde se întâlnesc visele, poveștile, poezia și arta, constituie misteriosul habitat al naturii instinctuale sau sălbatice. În visele și poezia de azi, în cele mai vechi povești populare și în scrierile mysticilor, tot acest nucleu este văzut ca o ființă cu viață proprie. În poezie, pictură, dans și vise, el este frecvent simbolizat de elemente vaste precum oceanul, bolta cerească, pământul fertil, sau de o forță personificată ca, de exemplu, Regina Cerului, Cerboanca Albă, Prietena, Iubita, Iubitul sau Mirele.

Din acest nucleu, izvorăsc ideile și subiectele numinoase, iar omul se simte „plin de ceva diferit de eul său”. Mulți artiști își aduc de altfel la marginea nucleului psihicului, și imersează în el, propriile lor idei și subiecte, născute din eul lor, intuind, pe bună dreptate, că le vor recupera reinnoite sau impregnate de extraordinarul său simț psihologic al vieții. În ambele cazuri, se constată o subită și profundă modificare, informare sau trezire a simțurilor, a dispoziției sau a inimii omului. Imediat ce suntem informați, dispoziția noastră se modifică. Iar când dispoziția se modifică, nici inima nu mai este aceeași. De aceea limbajul și imaginile izvorând din acest nucleu sunt atât de importante. Împreună, ele sunt capabile să determine transformări, greu de înfăptuit doar prin

voință. În acest sens, Sinele central, Sinele instinctual este și vindecător, și dătător de viață.

2. Axa eu-Sine este o expresie utilizată de Edward Ferdinand Edinger (Ego and Archetype, Penguin, New York, 1971) pentru a descrie viziunea jungiană potrivit căreia eu și Sinele se află într-o relație complementară, fiecare – motorul și cel pus în mișcare – având nevoie unul de celălalt pentru a putea funcționa. (C.G.Jung, Collected Works, vol.II, ediția a doua [Princeton University Press, Princeton, 1972], § 39).

3. „*Para La Mujer Grande, the Great Women*”, © 1971, C. P. Estès, extras din *Rowing Songs for the Night Sea Journey: Contemporary Chants* (publicație privată, 1989).

4. Despre tradițiile etnice pe care le urmează în problema granițelor poveștii, a se vedea Postfața, *Povestea ca medicament*.

5. *Duende* este literalmente spiridușul sau forța din spatele vieții creative și acțiunilor unui om, inclusiv mersul său, sunetul vocii sale, chiar și felul în care ridică degetul mic. Acest termen este utilizat în flamenco, dar și pentru a descrie capacitatea de a „gândi” în imagini poetice. Pentru *curanderas* latino-americane care adună poveștile, este vorba de capacitatea unui om de a se lăsa pătruns de un spirit mai mare decât al său. Când *duende* este prezent, artistul, spectatorul, cititorul sau ascultătorul îl vede, îl aude, îi simte prezența în spatele cuvintelor, muzicii, dansului, operei de artă. Știe că este acolo. Și când nu este prezent, de asemenea știe.

6. Pentru realizarea unui studiu amplu al psihologiei feminine, este esențial ca femeile însele să observe și să descrie ceea ce se întâmplă în propria lor viață. Apartenența etnică, rasa, convingerile religioase, valorile unei femei alcătuiesc un tot și trebuie să se țină cont de ele, căci, împreună, ele formează simțirea ei sufletească.

Capitolul 1

Urletul: Renașterea Femeii Sălbatică

1. *E. coli*: abreviere pentru *Escherichia coli*, bacilul care provoacă gastroenterita și care se contactează bând apă contaminată.

2. Romulus și Remus sau gemenii din miturile indienilor navajo sunt doar câțiva dintre numeroșii gemeni celebri din mitologie.

3. Sit arheologic în Mexic.

4. A se vedea poemul *Luminous Animal* al poetului Tony Moffeit, din volumul cu același nume (Cherry Valley, New York, Cherry Valley Editions, 1989)

5. Povestea mi-a spus-o mătușa mea, Tirezianany. În versiunea talmudică a acestei povești, intitulată *Cei patru care au ajuns în Paradis*, cei patru rabini

pătrund în *Pardes*, Paradis, pentru a studia misterele celeste, iar trei dintre ei își pierd mințile văzând-o pe Shekhinah, străvechea zeitățe feminină.

6. C. J. Jung, *The Transcendent Function, Collected Works*, vol. 8, ediția a doua (Princeton University Press, Princeton, 1972) p. 67-91.

7. Uneori i se mai spune și „femeia de dincolo de timp”.

Capitolul 2

Pe urmele intrusului: Prima inițiere

1. Prădătorul natural apare în basme sub chipul hoțului, al marelui-animal, al violatorului, al asasinului și câteodată al unei femei rele. Personajele din visele femeilor corespund aproape întocmai tipurilor de prădător natural din poveștile ale căror protagoniste sunt femeile. Relațiile nefaste, figurile excesiv de autoritare și preceptele culturale negative influențează imaginile din vise și din poveștile populare la fel sau chiar mai mult decât propriile modele arhetipale înăscute, pe care Jung le numește noduri arhetipale inerente psihicului fiecăruia dintre noi. Imaginea aparține mai curând temei „întâlnire cu forța Vieții și a Morții” decât categoriei „întâlnire cu vrăjitoarea”.

2. În culegerile de povești ale lui Jakob și Wilhelm Grimm, Charles Perrault, Henri Pourrat și alții, întâlnim versiuni complet diferite ale poveștii lui Barbă Albastră. Există de asemenea versiuni orale pretutindeni în Asia și America Centrală. Versiunea mea literară are însă o particularitate: cheia care încontinuu sângerează. Este un element caracteristic versiunii aparținând familiei mele, care a ajuns la mine prin mătușa mea. Perioada din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când ea și alte femei din Ungaria, Franța și Belgia, au fost ținute într-un lagăr de muncă forțată, a dat formă poveștii a cărei depozi-tară sunt.

3. În vise, mituri și folclor, prădătorul natural își are aproape întotdeauna propriul prădător sau persecutor. Lupta dintre cei doi este cea care aduce în cele din urmă o schimbare sau un echilibru. Dacă acest lucru nu se întâmplă sau dacă nu intervine niciun antagonist pozitiv, povestea se numește de regulă poveste de groază. Absența unei forțe pozitive, care să se opună cu succes prădătorului negativ, insuflă în inima oamenilor cea mai adâncă teamă.

Și astăzi, în viața de fiecare zi, hoți de lumină și asasini ai conștiinței sunt cu miile. În general, un prădător folosește pentru propriul său uz sau pentru propria-i plăcere seva creatoare a femeii, lăsând-o mai palidă ca ceara și fără să înțeleagă ce s-a întâmplat, în timp ce prădătorul devine tot mai zglobiu și mai trandafiriu. El vrea ca femeia să nu își asculte instinctele, de teamă ca ea să nu își dea seama că îi este sifonată mintea, imaginația, inima, sexualitatea sau orice altceva.

Modelul renunțării la propria viață profundă și-ar putea avea originea în copilărie, când cei ce se ocupau de copil voiau ca talentele și farmecul acestuia să le umple golul, să le astâmpere foamea. Acest lucru îi conferă enormă putere prădătorului natural al psihicului și o pregătește pe cea care a fost crescută astfel să devină o pradă pentru ceilalți. Atât timp cât nu își repune în funcțiune instinctele, ea se va lăsa extrem de ușor dominată de nevoile psihice neexprimate și devastatoare ale celorlalți. În general, o femeie cu instincte bune știe că prădătorul e pe-aproape atunci când se vede prinsă într-o relație sau într-o situație care îi sărăcește viața, în loc să i-o îmbogățească.

4. Bruno Bettelheim, *Uses of Enchantment. Meaning and Importance of Fairytales* (Knopf, New York, 1976).

5. Pentru Marie Louise Von Franz, bunăoară, Barbă-Albastră „e un asasin, și nimic mai mult...” Marie Louise von Franz, *Interpretation of Fairytales* (Spring Publication, Dallas, 1970), pg. 125.

6. În opinia mea, Jung înțelegea prin aceasta că atât creatorul, cât și creația se află într-o permanentă evoluție, conștiința fiecăruia influențându-l pe celălalt. Este extraordinară ideea că omul poate influența forța din spatele arhetipului.

7. Apelul telefonic ratat este printre primele douăzeci de scenarii de vise. De regulă, fie telefonul nu funcționează, fie persoana care visează nu reușește să înțeleagă cum funcționează. Firele telefonului au fost tăiate, numerele de pe tastatură sunt neclare, linia e ocupată, numărul telefonului de urgență a fost uitat sau nu răspunde nimeni. Atari situații ne duc cu gândul la mesajele schimbate din povestea *Fata fără mâini*, unde diavolul schimbă mesajul purtător de vești bune cu unul de rău augur.

8. Numele grupului și al locului au fost modificate pentru a proteja identitatea persoanelor.

9. Numele grupului și al locului au fost modificate pentru a proteja identitatea persoanelor.

10. Numele grupului și al locului au fost modificate pentru a proteja identitatea persoanelor.

11. Numele grupului și al locului au fost modificate pentru a proteja identitatea persoanelor.

Capitolul 3

Adulmecând esența: Recuperarea intuiției ca inițiere

1. Sunt multe asemănări între povestea Vasilisei și cea a Persefonei.

2. Ți trebuie o viață ca să studiezi începuturile și finalurile poveștilor, în toată varietatea lor. Steve Stanfield, un excelent povestitor evreu, scriitor, poet și primul

povestitor stabilit în Statele Unite în anii '70, a avut bunătatea să mă inițieze în culegerea începuturilor și finalurilor poveștilor ca formă de artă în sine.

3. Am întâlnit pentru prima dată termenul „mamă suficient de bună” în cărțile lui Donald Winnicott. Este o frumoasă metaforă, una din acele formule care spun în câteva cuvinte simple mai mult decât pagini întregi.

4. Potrivit psihologiei jungiene, se poate spune că structura maternă din psihic este formată din straturi – arhetipal, personal și cultural. Din însumarea acestora reiese adecvarea sau inadecvarea structurii materne interiorizate. Așa cum s-a constatat în psihologia dezvoltării, elaborarea unei mame interioare adecvate pare să se producă în etape, fiecare etapă realizându-se numai după asimilarea etapei anterioare. Abuzurile suferite de un copil pot distruge sau submina imaginea mamei în psihic, divizând straturile succesive în polarități care se vor revela antagoniste, în loc să coopereze între ele – fapt ce poate nu doar să anuleze etapele anterioare ale dezvoltării, dar chiar să destabilizeze etapele următoare, din care cauză acestea se vor realiza fragmentar sau idiosincronic.

Atari întârzieri în dezvoltare, care periclitează consolidarea încrederii, forței și capacității de a-și îmbogăți ființa, pot fi remediate, căci această matrice pare a nu fi construită ca un zid de cărămidă (care s-ar prăbuși dacă s-ar scoate un număr prea mare de cărămizi de la bază), ci mai degrabă țesută ca o rețea. Acesta este motivul pentru care atât de multe femei (și bărbați) reușesc să funcționeze destul de bine chiar și atunci când, în sistemul educării și formării personalității lor, există numeroase lacune sau întârzieri. Ei tind să favorizeze aspectele complexului matern acolo unde rețeaua psihică a fost cel mai puțin deteriorată. Căutarea unei îndrumări înțelepte, care să încurajeze dezvoltarea, poate contribui la remanierea acestei plase, indiferent câți ani s-a trăit cu o astfel de rană.

5. Poveștile folosesc simbolurile familiei vitrege – mama vitregă, tatăl vitreg, surorile sau frații vitregi – atât în sens negativ, cât și pozitiv. În Statele Unite, unde numărul celor care divorțează și se recăsătoresc este foarte mare, există o anumită sensibilitate în privința folosirii acestui simbol sub aspectul său negativ, dar sunt și multe povești în care putem vedea familii vitrege și familii adoptive prezentate într-o lumină favorabilă. Printre cele mai cunoscute, se numără povestea unui cuplu de bătrâni care găsește în pădure un copil abandonat, sau cea a tatălui vitreg care adoptă un copil cu un handicap oarecare și pe care îl îngrijește, ajutându-l să se însănătoșească sau să dobândească puteri supranaturale.

6. Nu înseamnă că nu trebuie să fim binevoitoare, atunci când acest lucru este justificat sau din proprie inițiativă. Amabilitatea despre care vorbim aici este cea servilă, vecină cu lingușirea. Ea se naște din dorința disperată de a obține ceva anume, asociată sentimentului de neputință. Este întrucâtva asemănător

situației copilului care se teme de câini și spune: „ce cățel frumos, ce cățel frumos...”, sperând astfel să îmbuneze animalul.

Există o formă încă și mai rea de „amabilitate” când femeia recurge la șiretlicuri pentru a capta bunăvoința celorlalți, convinsă fiind că trebuie să-i bine-dispună pentru a obține ceva la care nu crede că ar putea ajunge altfel. Ea zâmbește forțat și se supune, pentru ca ceilalți să se simtă bine și să fie drăguți cu ea, să o susțină, să o aprobe, să-i facă favoruri, să nu o trădeze etc. Femeia acceptă să nu mai fie ea însăși, să se conformeze de fațadă dorințelor celorlalți. Aceasta ar putea fi o extraordinară tactică de camuflare în anumite circumstanțe asupra cărora femeia nu are niciun control. Dacă ea găsește însă în mod voluntar motive să se pună mai tot timpul într-o astfel de postură, se amăgește singură și renunță la principala ei sursă de putere: aceea de a spune sincer ceea ce gândește.

7. *Mana* este un cuvânt melanezian, preluat de Jung din studiile antropologice de la începutul secolului XX. În viziunea lui, *mana* se referă la un câmp magic ce emană din unele persoane, talismane, elemente naturale precum muntele și marea, plantele, pietrele, anumite locuri și evenimente. Cu toate acestea, studiile antropologice ale vremii nu luau în considerare declarațiile aborigenilor care semnalau caracterul deopotrivă pragmatic și mistic al *manei*: ea informează și tulbură în același timp. În plus, din relatările misticilor tuturor timpurilor despre stările lor sufletești în relație cu așa-numita *mana*, știm că afilierea la natura profundă, care produce acest efect, se aseamănă mult cu iubirea: suntem nefericiți fără ea. Chiar dacă, la început, aceasta poate să ia mult timp și să necesite o lungă incubatie, mai târziu se ajunge la o relație profundă și rodnică.

8. Homunculii sunt mici creaturi, precum piticii, elfii și alte „ființe minuscule”. Deși unii susțin că homunculus-ul ar fi o ființă inferioară, cei ce îi dețin în patrimoniul lor cultural îi consideră ca fiind supraomenești, creativi, înțelepți și ghiduși.

9. Unii resping conceptul de psihic animal sau nu agreează ideea potrivit căreia omul poate să aibă un suflet și totodată să fie un animal. Această problemă se datorează în parte convingerii că animalele ar fi, într-o măsură mai mică sau mai mare, lipsite de suflet. Dar însuși cuvântul *animal*, provenind din latină, înseamnă „ființă” sau mai exact „vietate”, iar *animalis*, care înseamnă „înzestrat cu suflare de viață”, vine de la *anima*, aer, suflare, viață. Va veni o zi, poate chiar foarte curând, când ideea acestui antropocentrism ne va uimi pur și simplu, așa cum, astăzi, multora dintre noi nu le vine să creadă că discriminarea între oameni, bazată pe culoarea pielii, a fost cândva un fenomen atât de răspândit.

10. Dacă nu i se dă atenție, el va continua să fie reprimat, sub o formă sau alta, în cele ce vor veni după noi. Dar femeia poate îndrepta lucrurile, îngrijindu-se să repare prejudiciul acum. Nu vorbim de perfecțiune, ci de o anume fermitate.

11. În atelierelor pe care le organizăm pentru femeile din închisori, facem uneori împreună păpuși din paie, mere, fasole, grâu, pânză, hârtie de orez. Unele femei pictează, altele cos, iar altele lipesc aceste materiale. În final, se obțin zeci și zeci de păpuși, înșirate unele lângă altele, de multe ori confecționate din aceleași materiale, dar tot atât de diferite, de unice, ca și creatoarele lor.

12. Vechile teorii privind psihologia feminină au o viziune mult limitată în privința vieții femeilor. Nimeni nu putea să-și imagineze că femeia ar putea fi așa cum este. Psihologia clasică era axată mai curând pe studiul femeilor total supuse, decât pe cel al femeilor care căutau să se elibereze, să se afirme, să progreseze. Natura instinctuală are nevoie de o psihologie care să observe femeile luptătoare precum și pe acelea care încep să se ridice, după ce au stat ani de zile gârbovite.

13. Intuiția de care vorbim nu e același lucru cu funcțiile tipologice descrise de Jung: sentiment, gândire, intuiție, senzație. În psihic, fie el feminin ori masculin, intuiția trece dincolo de tipologie. Ea aparține psihicului instinctual, sufletului, și este evident înăscută, parcurge un proces de maturare, are capacități de percepție, conceptualizare și simbolizare. Această funcție este caracteristică fiecărei femei (și fiecărui bărbat), dincolo de orice tipologie.

14. În cele mai multe cazuri, este mai bine să răspundem unei chemări (sau unei presiuni) când încă ne simțim agile și flexibile, decât să ezităm, să opunem rezistență, să amânăm, până ce forțele psihice erup și pun stăpânire pe noi, târându-ne oricum prin tot procesul, însângerate și pline de vânătași. Uneori nu avem de ales. Dar, când este posibil, cheltuim mult mai puțină energie lăsându-ne antrenate decât opunându-ne.

15. Mama Noapte, una dintre zeițele viață-moarte-viață din mitologia slavă.

16. În America Centrală, *máscara*, masca, arată că persoana a realizat unirea cu spiritul reprezentat de mască și de veșmântul special pe care îl poartă. Această identificare cu spiritul prin mijlocirea veșmintelor și a pictării feței a dispărut aproape complet în societatea occidentală. Cu toate acestea, țeșutul și torsul firelor sunt modalități de a chema spiritul sau de a fi animată de el. Există indicii serioase că torsul și țeșutul constituiau odinioară practici religioase folosite pentru a învăța ciclurile vieții, ale morții și ale lumii de dincolo.

17. Este bine să avem mai multe *personas*, să le colecționăm, unele să ni le confecționăm pe măsură ce înaintăm în viață. Cu trecerea anilor, ne dăm seama că putem astfel arăta orice aspect al sinelui nostru, oricând dorim. La un moment dat însă – mai ales la vârsta adultă și apoi la bătrânețe – propriile *per-*

sonas se modifică și se contopesc în mod misterios. În final se produce un fel de „topire”, o pierdere completă a acestor *personas*, revelându-se atunci, în forma sa cea mai pură, ceea ce s-ar putea numi „adevăratul sine”.

18. Pentru a lucra în mod organic, este mai bine să simplificăm, să rămânem aproape de senzații și sentimente, decât să tindem spre o excesivă intelectualizare. Uneori este mai util, așa cum spunea colegul meu Jean Vanderbugh, să gândim în termeni pe care îi înțelege un copil de zece ani.

19. Acestea sunt, de altfel, calitățile necesare pentru o viață sufletească înfloritoare și pentru o viață profesională și economică prosperă.

20. Jung era de părere că visele nocturne dau acces la sursa primară. (*C. G Jung Speaking*, volum editat de William McGuire și R.F.C. Hull, Princeton University Press, Princeton, 1977).

21. Este vorba în realitate de un fenomen asociat stărilor hipnagogice* și hipnopompe**, aflate undeva la granița dintre somn și veghe. Studiile efectuate în laboratoare de cercetare a somnului au arătat că, punând o întrebare la începutul fazei „crepusculare” care precedă somnul, pare să se facă o selecție printre „faptele arhivate” în creier în timpul ultimelor etape ale somnului, ceea ce mărește capacitatea de a avea în minte răspunsul la trezire.

22. În apropierea locului unde am crescut, într-o colibă din pădure, trăia o bătrână care mânca în fiecare zi o lingură de pământ. Spunea că alungă grijile.

23. În tradiția scrisă și orală a poveștilor există multe contradicții pe această temă. Unele povești spun că cine-i înțelept la tinerețe va trăi mult. Altele avertizează că nu-i bine să fii bătrân când ești tânăr. Unele sunt de fapt proverbe care pot fi interpretate în moduri foarte diferite, în funcție de cultura și epoca din care provin. Altele, însă, par a fi mai curând un fel de *koan* decât o învățătură. Departe de a fi luate ad litteram, menirea lor este să predisună la meditație, ceea ce ar putea declanșa un *satori*, o înțelegere instantanee.

24. Această alchimie derivă poate din niște observații mult mai vechi decât scrierile metafizice. Diverse povestitoare bătrâne din Europa Orientală, dar și din Mexic, mi-au spus că simbolismul culorilor negru, roșu și alb se bazează pe ciclul menstrual și de reproducere al femeii. Așa cum știe orice femeie, negrul reprezintă membrana ce se elimină din uterul negravid, roșul simbolizează retenția sângelui în uter pe întreaga durată a sarcinii, precum și picătura de sânge care anunță începutul travaliului – deci nașterea unei noi vieți. Iar albul este culoarea laptelui matern hrănitor. Acesta este considerat un ciclu complet de intensă transformare, și atunci mă întreb dacă alchimia nu a fost cumva o încercare de a crea un vas aidoma uterului și o întreagă gamă de simboluri și acțiuni similare ciclurilor menstruale, sarcinii, nașterii și alăptării. Se pare că

* Stări premergătoare instalării somnului (*n. trad.*).

** Stări ce apar în momentul trezirii (*n. trad.*).

există un arhetip al sarcinii, care nu trebuie interpretat literal și care influențează ambele sexe, insuflându-le dorința de a-i găsi sensul simbolic.

25. Am studiat mulți ani semnificația culorii roșii în basme și mituri: frul roșu, pantofiorii roșii, scușița roșie etc. Sunt convinsă că multe fragmente își trag originea de la anticele „zeițe roșii”, aceste divinități care guvernează tot spectrul transformării feminine – toate evenimentele „roșii”: sexualitate, naștere, erotism – și care sunt la origine parte integrantă din arhetipul celor trei surori (nașterea, moartea, renașterea), precum și din miturile universale privind răsăritul și apusul soarelui.

26. Antropologii din secolul XIX credeau în mod greșit că venerarea strămoșilor de către popoarele primitive și păstrarea rituală a poveștilor despre viețile acestora ar fi fost o formă de „cult”. Această opinie eronată o întâlnim adesea și astăzi în diferite texte „moderne”. În ce mă privește, participând mulți ani la ritualul celebrării în familie a Zilei Morților, *Dia de los muertos*, sunt de părere că așa-numitul „cult al strămoșilor”, termen introdus cu mult timp în urmă de antropologia clasică, ar fi mai potrivit să se numească „comuniune” cu strămoșii, adică o legătură permanentă a fiecăruia cu străbunii săi venerați. Acest ritual respectă familia, binecuvântează ideea că nu suntem separați unii de alții, că viața fiecăruia om în parte nu este lipsită de sens și, mai ales, că faptele bune, faptele remarcabile ale celor ce au trăit înaintea noastră sunt pline de învățăminte și ne pot îndruma.

27. S-au găsit multe oseminte feminine la Çatal Hüyük – oraș neolitic în curs de explorare arheologică din Anatolia.

28. Există multe alte versiuni ale poveștii, precum și alte episoade și, în unele cazuri, epiloguri și anticlimaxuri la sfârșitul narațiunii principale.

29. Aceste forme pelviene, extrem de stilizate, se întâlnesc pe vase și icoane descoperite în siturile arheologice din Balcanii Orientali și din fosta Iugoslavie, care, potrivit Marijei Ghimbutas, datează din anii 5000-6000 îen. Marija Ghimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe: Myths and Cult Images* (University of California Press, Berkeley, 1974, Ediție revizuită, 1982).

30. Imaginea punctului apare de asemenea în vise, de multe ori pentru a se transforma într-un element util. Unii dintre colegii mei, medici, consideră că acesta ar putea simboliza embrionul sau oul în primul său stadiu. Povestitorii din familia noastră îl numesc frecvent *ova*.

31. E posibil ca spiritul și mintea omului să „simtă” într-o manieră sexuată, și ca această masculinitate sau feminitate a spiritului să fie innăscută, independent de sexul real.

* Schimbări bruște de registru, când situații inițial tragice capătă valențe comice (*n. trad.*).

Capitolul 4

Partenerul: Unirea cu celălalt

1. Această mică poezie din finalul poveștii este tradițională în vestul Africii. Am învățat-o de la Opalanga, o griotă afro-americană.
2. Există în Jamaica un cântecel de copii care ar putea fi o rămășiță a acestei povești: „Ca să mă asigur/ că *da* este pân' la capăt *da*,/ întreb iar, și iar, și iar.” Cântecul l-am învățat de la V.B. Washington, care mi-a fost întotdeauna ca o mamă.
3. Câinele acționează cu totul altfel într-o comunitate de câini, față de cum se comportă ca animal domestic la casa omului.
4. Robert Bly, comunicare personală, 1990.

Capitolul 5

Vânătoarea: Când inima-i un vânător singuratic

1. Nu înseamnă că relația de iubire s-a sfârșit; doar unele din aspectele relației sunt pe cale să moară, să dispară, pentru a reapare sub o altă formă, având o altă culoare, o altă textură .
2. În timpul uneia din călătoriile mele în Mexic, m-a luat o durere de măsea cruntă, și un *boticario* m-a trimis la o femeie care știa să aline durerile de dinți. În timp ce mă trata, ea mi-a vorbit de Txati, marele spirit feminin. Din povestea ei, reieșea limpede că Txati era o zeiță viață-moarte-viață, dar până acum n-am găsit nimic despre ea în literatura de specialitate. Printre altele, *mi abuelita*, *la curandera*, mi-a mai spus că Txati e o mare vindecătoare și că ea este și pieptul matern, și mormântul. Txati poartă o cupă de alamă; întoarsă cu gura în jos, cupa își revarsă conținutul său hrănitor, întoarsă invers, ea devine receptacolul sufletului celui ce moare. Txati guvernează nașterea, sexualitatea și moartea.
3. Există multe versiuni ale poveștii Sednei, puternica divinitate ce trăiește sub apă, venerată fiind de vindecători și invocată pentru a da sănătate bolnavilor și viață muribunzilor.
4. „A lua o pauză” poate corespunde, desigur, unei nevoi reale de singurătate, dar este, în mod cert, minciuna cea mai frecventă, astăzi, în relațiile de iubire. În loc să vorbească despre ceea ce nu merge, oamenii preferă „să ia o pauză”. Este varianta adultă a scuzelor de genul: „câinele mi-a mâncat temele...”, sau „mi-a murit bunica...”, inventate de copii și repetate la nesfârșit.
5. Precum și ceea ce nu e încă frumos.
6. Din minunatul poem *Integrity*. Adrienne Rich, *The Fact of a Doorframe, Poems Selected and New*, 1950-1984, (W.W.Norton, New York, 1984).
7. Episodul despre tânărul care pansează rana bătrânului este împrumutat dintr-o poveste aparținând familiei noastre, intitulată *Rana puturoasă*.

8. Acesta este rezumatul unei povești foarte lungi care ia de regulă „trei seri în anotimpul licuricilor”, dacă vrem să o povestim așa cum trebuie.

Capitolul 6

În sânul familiei: Fericirea apartenenței

1. Deși unii psihanaliști jungieni consideră că Andersen era un „nevropat”, a cărui operă nu merită deci să fie studiată, aceasta are totuși o mare importanță, în special *temele poveștilor* pe care el a ales să le înfrumusețeze, independent de modul său de a le înfrumuseța, căci descriu suferința copiilor – suferința Sinelui-suflet. Acest mod de a sfâșia sufletul tânăr, de a-l face bucăți, nu este tipic *doar* vremurilor și locului în care a trăit Andersen, ci continuă să fie o chestiune critică în întreaga lume. Chiar dacă problema hărțuirii sufletului și spiritului copiilor, adulților și bătrânilor a fost minimalizată datorită prezentării ei sub un unghi intelectual și romanesc, cred că Andersen o abordează direct și sincer. În general, psihologia analitică devansează societatea în ce privește înțelegerea gravității abuzurilor asupra copiilor indiferent de clasa socială sau grupul cultural căruia îi aparțin. Iar poveștile devansează psihologia în privința revelării răului pe care oamenii și-l fac intenționat unii altora.

2. Povestitor rustic este acela pe care cinismul încă nu a reușit să-l contamineze, care și-a păstrat bunul simț și un simț al lumii tenebreelor. În baza acestei definiții, chiar și un om educat, crescut într-un mare oraș, ar putea fi rustic, termenul aplicându-se mai degrabă stării de spirit, decât habitatului. Copil fiind, am auzit această versiune a poveștii *Răfușca cea urâtă* de la „cele trei Katy” – mătușile mele pe linie paternă, toate trei rustice.

3. Acesta este unul din principalele motive care îi determină pe adulți să se supună unei analize sau unei autoanalize psihologice: selecționarea și ordonarea complexelor și a factorilor paterni, culturali, istorici și arhetipali, așa încât, la fel ca în poveștile *Lloronei*, răul să devină cât mai curat posibil.

4. Sisif, Ciclop și Caliban; aceste trei figuri masculine sunt cunoscute în mitologia greacă pentru tenacitatea și ferocitatea lor, pentru pielea lor groasă. În culturile în care femeilor nu li se permite să se dezvolte sub toate aspectele, cel mai adesea li se interzice dezvoltarea acestor calități așa-zis „virile”. Când femeile sunt constrânse, din rațiuni culturale și psihologice, să nu se dezvolte pe acest plan, li se refuză practic dreptul de a ține potirul, stetoscopul, penelul, băierile pungii, li se refuză accesul la funcțiile politice și așa mai departe.

5. A se vedea cărțile lui Alice Miller: *Drama of the Gifted Child, For Your Own Good, Thou shalt Not Be Aware*, în bibliografie.

6. Exemplele privind modul în care femeile sunt împiedicate să trăiască și să muncească așa cum doresc nu trebuie neapărat să fie dramatice. Printre cele

mai recente figurează legile care îngreunează sau împiedică munca la domiciliu a femeilor (sau bărbaților) care vor să lucreze și să fie în același timp aproape de casă și de copii. Legile care împiedică menținerea unei legături între muncă, familie și viața personală ar fi trebuit de mult să fi fost abolite.

7. Există încă multă sclavie în lume. Nu întotdeauna i se spune așa, dar atunci când un om nu este liber să „plece” și este pedepsit dacă „fuge”, aceasta este sclavie. Când omul este „forțat” să facă ceva, el este pus în stare de sclavie. Tot despre sclavie vorbim și atunci când cineva e constrâns să efectueze munci grele sau să facă alegeri umilitoare, nu în folosul său, ci pentru a supraviețui ori pentru a-și asigura o minimă protecție. În orice formă de sclavie, familiile și spiritele se destramă și se pierd pentru mulți ani, dacă nu chiar pentru totdeauna.

Încă mai există sclavie în adevăratul sens al cuvântului. Cineva care s-a întors recent din insulele Caraibe mi-a povestit cum, într-un hotel de lux de pe una din aceste insule, se întâmplase ca un principe din Orientul Mijlociu să vină cu întreaga-i suită, care includea și câteva sclave. Tot personalul hotelului alerga dintr-o parte într-alta, ca nu cumva pașii lor să se intersecteze cu cei ai unui cunoscut reprezentant de culoare al mișcării pentru drepturile civile din Statele Unite, care locuia în același hotel.

8. Printre ele erau mame-copii care nu aveau mai mult de doisprezece ani, adolescente și femei mai în vârstă, rămase însărcinate după o noapte de iubire, sau după o noapte de plăcere, sau și una și alta, altele erau victime ale incesturilor și violurilor, toate lipsite de afecțiune maternă și lovite crunt, căci cultura lor era ferm hotărâtă să le facă rău atât mamei, cât și copilului, umilindu-i și persecutându-i.

9. Numeroși autori au scris despre acest subiect, printre care Robert Bly, Guy Corneau, Douglas Gillette, Sam Keen, John Lee, Robert L. Moore.

10. Este unul din cele mai stupide mituri despre îmbătrânire, potrivit căruia femeia se transformă într-o persoană atât de completă, încât nu mai are nevoie de nimic, și devine pentru ceilalți, și sub toate aspectele, ca o fântână. Ei bine, nu! Ea continuă să fie asemeni unui copac care are nevoie de aer și apă, oricât de bătrân ar fi. Femeia bătrână este asemeni unui arbore: nu are scop, nici senzație subită de plenitudine, ci o splendoare de rădăcini și ramuri și, cu îngrijiri adecvate, multe flori.

11. Preluat de la prietena mea Faldiz, femeie spaniolă și spirit înrudit cu al meu.

12. Jung folosea acest termen pentru prostănacul din povești care, în final, reușește aproape întotdeauna să iasă basma curată.

13. Jan Vanderburgh, comunicare personală.

14. În psihologia jungiană, există o prejudecată care, de multe ori, poate împiedica diagnosticarea unei afecțiuni grave, și anume că introvertirea ar fi

o stare normală, chiar și atunci când omul e cufundat într-o liniște de moarte. În realitate, o liniște mortală, interpretată uneori ca introvertire, ascunde frecvent o traumă adâncă. Dacă o femeie e „timidă”, profund „introvertită” sau extrem de „rezervată”, este bine să se examineze mai adânc pentru a vedea dacă această atitudine este innăscută sau e vorba de o rană.

15. Carolina Delgado, artistă și asistentă socială jungiană din Houston, folosește *ofrendas*, de exemplu platouri cu nisip, ca instrument de proiecție pentru a determina starea psihică a individului.

16. Lista femeilor „diferite” este foarte lungă. E de ajuns să ne gândim la oricare dintre figurile importante din ultimele secole și vom vedea că, de cele mai multe ori, este vorba de persoane care și-au început cariera fiind complet ignorate, ori proveneau din vreun subgrup, sau erau în afara curentului dominant.

Capitolul 7

Trupul fericit: Carnea sălbatică

1. Femeile tribului tehuana își ating și își mângâie mereu nu doar copiii și bărbații, nu doar buncii și bunicile, nu doar mâncarea, hainele și animalele domestice, dar se ating și se mângâie și ele între ele. Este o cultură foarte tactică care, se pare, îi face pe oameni să înflorească.

Ceva asemănător putem vedea în joaca lupilor: ei se ating între ei ca într-un dans ușor. Această atingere e un mesaj: „Ești cu noi, suntem împreună”.

2. Studiul diferitelor grupuri izolate de indigeni arată că, abstracție făcând de solitarii tribului – care trăiesc doar parțial în cadrul grupului, neîmpărtășindu-i în mod constant valorile – grupurile centrale dezvoltă o atitudine respectuoasă față de femei și bărbați, oricare le-ar fi vârsta, forma sau talia. Se mai întâmplă uneori să se tachineze între ei dintr-un motiv sau altul, dar nu o fac cu răutate și nici cu intenții exclusiviste. Atare abordare a corpului, sexului și vârstei vine dintr-o vedere mai amplă și dintr-o dragoste pentru natură în toată diversitatea sa.

3. Unii consideră că dorința de a trăi conform vechilor obiceiuri sau valorilor „aborigene, străvechi sau ancestrale” e o dovadă de sentimentalism, o nostalgie după vremurile de altădată, o fantezie absurdă. Și adaugă că, odinioară, femeile aveau o viață grea, că bolile erau foarte răspândite etc. Este adevărat că femeile de altă dată, și cele din prezent, trebuiau/trebuie să muncească din greu, adesea în condiții de exploatare, că erau/sunt maltratate, că erau/sunt multe boli. Și este adevărat și pentru bărbați.

Gândindu-mă însă la grupurile indigenilor și la propriile mele rude, atât cele latino-americane, cât și cele maghiare, care sunt în mod evident de natură tribală, întemeietori de clanuri, creatori de totemuri, filatori, țesători, agricultori,

producători în felul lor, am ajuns la concluzia că oricât de grea le-a fost sau le este viața, vechile lor valori – chiar dacă va trebui să le dezgropăm sau să le reinvățăm – sunt un suport pentru suflet, pentru psihic. Multe așa-numite „vechi obiceiuri” sunt o formă de hrană care niciodată nu se strică, ba chiar sporește pe măsură ce-o consumăm.

Există, firește, un mod sacru și unul profan de a aborda lucrurile, dar, în opinia mea, admirația pentru „valorile străvechi” și însușirea lor constituie o dovadă clară nu de sentimentalism, ci de inteligență și sensibilitate. În majoritatea cazurilor, a ataca valorile spirituale străvechi, valorile tradiționale, este încă o încercare de a îndepărta femeia de zestrea sa maternă. Pentru pacea sufletului său, e bine ca omul să-și însușească în același timp înțelepciunea trecutului, puterea prezentului și ideile viitorului.

4. Dacă ar fi existat un „spirit al răului” în trupul femeilor, el ar fi fost în mare parte rezultatul unei introiecții induse de o cultură foarte confuză în privința corpului natural. O femeie poate să-și fie, desigur, cel mai mare dușman, dar o fetiță nu se naște urându-și propriul trup, ci simte chiar o bucurie teribilă să-l descopere și să-l folosească.

5. Sau cel al tatălui său.

6. S-a scris enorm, ani de-a rândul, despre talia și formele trupului uman în general, și ale celui al femeii în particular. De regulă, aceste lucrări aparțin unor autori care găsesc dezagreabile sau de-a dreptul respingătoare anumite conformații. Ar fi interesant să auzim însă ce spun femeile care se simt bine în pielea lor, indiferent de conformația lor corporală, dar mai ales cele care se simt bine în ciuda dimensiunilor lor impresionante. Deși nu face obiectul acestei cărți, „femeia dinăuntru care strigă” pare a fi în primul rând o introiecție și o proiecție a culturii. Această problemă ar trebui examinată atent și interpretată din perspectiva prejudecăților culturale și patologiilor privind nu doar dimensiunile corporale, ci și sexualitatea hipertrofiată, foamea sufletului, structurile ierarhice și castele în materie de configurație corporală etc. N-ar fi rău, ca să spunem așa, să întindem puțin cultura pe canapeaua psihanalistului.

7. Din perspectivă arhetipală, parte din obsesia de a-și sculpta trupul fizic erupe atunci când propria lume, sau lumea în general, pare să scape în așa măsură de sub control, încât omul încearcă să controleze măcar infimul teritoriu al trupului său.

8. Acceptată ca un egal și fără să fie ridiculizată.

9. Martin Freud, *Glory Reflected- Sigmund Freud, Man and Father* (Vanguard Press, New York, 1958).

10. În povești, covorul fermecat este descris în diverse moduri: poate fi roșu, albastru, vechi, nou, persan, indian ori din Istanbul, aparține unei bătrâne care... și așa mai departe.

11. Covorul fermecat este un motiv arhetipal central în poveștile Orientului Mijlociu. Una dintre acestea, intitulată *Covorul prințului Husein*, similară poveștii prințului Ahmed, face parte din culegerea de povești *O mie și una de nopți*.
12. Corpul uman secretă anumite substanțe, precum serotonina, care dau o stare de bine și chiar de euforie. Tradițional, accesăm la astfel de stări prin rugăciune, meditație, contemplare, introspecție, intuiție, transă, dans, anumite activități fizice, cântec și alte stări sufletești profunde.
13. În timpul cercetărilor mele interculturale, am fost impresionată de grupurile care, deși marginalizate, au reușit totuși să-și păstreze și să-și consolideze integritatea. Este fascinant să vezi cum, încetul cu încetul, aceste grupuri care au fost private de drepturile lor, dar care și-au păstrat demnitatea, ajung să fie admirate de însăși cei care, inițial, le izgoniseră.
14. Una din multele modalități de pierdere a legăturii este să nu mai știi unde îți sunt îngropați strămoșii.
15. Pseudonim pentru a-i proteja intimitatea.
16. Ntozake Shange, *for colored girls who have considered suicide when the rainbow is enuf* (Macmillan, New York, 1976).

Capitolul 8

Instinctul de conservare:

Detectarea curselor, coliviilor și momelilor otrăvite

1. De la rădăcina latină *sen*, care înseamnă „bătrân”, derivă cuvintele „senior”, „senat”, „senil”.
2. Există culturi interioare și culturi exterioare. Ambele se comportă foarte asemănător.
3. Barry Holston Lopez, în lucrarea sa *Of Wolves and Men*, numește aceasta „beție de carne” (Scribner, New York, 1978).
4. Omul se poate „deda exceselor” indiferent că a crescut în puf sau pe stradă. Prietenii falși, ipocrizia, anestezierea durerii, autoprotecția, neputința de a străluci, toate acestea se pot întâlni în orice mediu.
5. Cuvintele aparțin stareței Hildegard de Bingen, cunoscută și sub numele de sfânta Hildegard. Sursa: MS2, Hessische Landesbibliothek, Wiesbaden.
6. Metoda „nu capeți prăjitura până nu-ți faci temele” poartă numele de principiul lui Primack, sau „regula bunicii”, în cursul de Psihologie 101. Chiar și psihologia clasică pare a recunoaște că o astfel de regulă este apanajul persoanelor în vârstă.
7. Janis Joplin nu se machia, dar asta nu reprezenta pentru ea un gest politic. Ca multe adolescente, avea o piele cu probleme, iar în facultate se considera o tovarășă a băieților și nu o posibilă logodnică.

În perioada anilor '60, în Statele Unite, multe dintre noile militante refuzau să se machieze, atitudinea lor fiind un fel de declarație politică: ele refuzau să fie astfel niște atrăgătoare obiecte de consum pentru bărbați. Prin comparație, în multe culturi indigene, reprezentanții ambelor sexe își pictează trupul și fața atât pentru a respinge, cât și pentru a atrage. Ornamentarea corpului constituie în esență un comportament creativ tipic femininului și un limbaj propriu fiecărei femei.

8. O foarte bună biografie a lui Janis Joplin, care a trăit o versiune modernă a *Pantoflorilor roșii*, este *Buried Alive: The Biography of Janis Joplin* de Myra Friedman (Morrow, New York, 1973). Există o versiune actualizată, publicată de Harmony Books, New York, 1992.

9. Nu înseamnă că trebuie neglijată etiologia organică și, în unele cazuri, deteriorările iatrogene*.

10. Versiunile cele mai noi ale poveștii *Pantoflorii roșii* arată, poate mai clar decât sute de pagini de cercetări istorice, cum a fost distorsionat și pervertit materialul original al acestor rituri. Cu toate acestea, versiunile rămase, deși fragmentare, au o valoare inestimabilă, căci, uneori, straturile mai recente și mai grosiere ne spun exact ceea ce trebuie să știm pentru a supraviețui și prospera într-o societate și/sau într-un cadru psihic ce reproduce procesul distructiv descris în povești. Avem, în acest sens, șansa extraordinară de a ne afla în fața unei povești fragmentare care ne indică clar capcanele psihice care ne așteaptă aici și acum.

11. Riturile străvechi și contemporane ale femeilor aborigene sunt numite adesea „rituri ale pubertății” sau „rituri ale fertilității”. Aceste denumiri, întâlnite frecvent în antropologie, arheologie și etnologie, cel puțin de la jumătatea secolului al XIX-lea, derivă însă dintr-o optică masculină. Din păcate, ele denaturează și fragmentează procesul vieții femeii, în loc să reflecte starea reală a lucrurilor.

Metaforic vorbind, o femeie trece de multe ori și în diferite moduri printre oasele sale pelviene, și într-un sens, și în celălalt, dobândind de fiecare dată o nouă cunoaștere. Acest proces continuă toată viața. Așa-numita perioadă de „fertilitate” nu începe odată cu menstruația și nu se încheie la menopauză.

Ar fi mai potrivit ca toate riturile de „fertilitate” să se numească rituri de trecere. Fiecare dintre acestea ar trebui să aibă propriul său nume, corelat cu puterea sa specifică de transformare, nu numai în exterior, ci și în interior. La indienii navajo, ritualul de binecuvântare numit „calea frumuseții” este un exemplu de limbaj și de termeni ce definesc corect esența problemei.

* Deteriorare apărută în urma unui tratament medical (n. trad.).

12. Excelenta lucrare *Mourning Unlived Lives – A Psychological Study of Childbearing Loss*, scrisă de psihanalista jungiană Judith A. Savage, este una dintre puținele care tratează acest subiect atât de important pentru femei. (Chiron, Wilmette, Illinois, 1989).

13. Practici, precum tantra yoga, hatha yoga, dansul și tot ce ajută la restabilirea legăturii cu propriul corp, conferă o putere considerabilă.

14. În unele tradiții folclorice, se spune că diavolul nu se simte confortabil în forma umană, care nu i se potrivește, și de aceea șchioapătă. În povestea *Pantofiorii roșii*, vedem că fetei îi sunt amputate picioarele, și trebuie deci să șchioapete, pentru că a dansat, ca să spunem așa, cu diavolul și i-a preluat șchiopătatul, adică viața lui subumană, plină de excese și distructivă.

15. Odată cu apariția creștinismului, vechile unelte ale cizmarului – sula, răspelul, cleștele, ciocanul etc. – au devenit sinonime ale instrumentelor de tortură ale diavolului. În vremurile păgâne, cizmarii aveau responsabilitatea spirituală de a capta bunăvoința animalelor din a căror piele se confecționa încălțăminte. În Europa creștină a secolului XVI se spunea că „falșii profeți sunt spoitori și cizmari”.

16. Cercetări privind normalizarea violenței și neputința dobândită au fost conduse, printre alții, de Martin Seligman, specialist în psihologie experimentală.

17. În anii șaptezeci, Lenore E. Walker publica remarcabila sa lucrare despre femeile victime ale violenței (*The Battered Woman*, Harper & Row, New York, 1980). În opinia sa, acest principiu explică de ce femeile continuă să rămână lângă partenerii care le maltratează.

18. Ori în detrimentul persoanelor tinere sau neajutorate din jurul nostru.

19. *Mișcarea femeilor*, *Organizația Națională a Femeilor* și alte organizații, unele având orientare ecologică, altele fiind axate în particular pe educație și apărarea drepturilor, au fost și sunt conduse, dezvoltate și extinse de numeroase femei care și-au asumat riscul să iasă în față, să ia cuvântul și, ceea ce este poate cel mai important, să continue să vorbească cu glas tare. În sfera apărării drepturilor, multe voci de femei și de bărbați se unesc pentru a face propuneri.

20. Această aliniere impusă de către egalele lor sau de către femeile mai în vârstă atenuază conflictele și mărește securitatea femeilor obligate să trăiască în condiții ostile. Dar, în alte circumstanțe, ea face ca femeile să se trădeze reciproc și să se îndepărteze astfel de altă tradiție matrilineară: cea a femeilor în vârstă care vorbesc în favoarea celor mai tinere, intervin, iau decizii, se intrunesc pentru menținerea unei societăți echilibrate, în care drepturile tuturor să fie apărate.

În alte culturi, în care femeile se consideră surori, iar bărbații, frați, parametri ierarhici impuși de vârstă și de putere sunt atenuați de relațiile afectuoase și de responsabilitatea față de ceilalți.

Femeile care au fost trădate în copilărie se așteaptă în orice moment să fie trădate din nou, de iubitul lor, de angajator, de societate. Această primă trădare s-a produs în cursul unuia sau mai multor incidente survenite în cadrul propriului mediu feminin sau familial. Faptul că ele încă mai pot avea încredere după ce au fost atât de profund trădate este un alt miracol al psihicului.

Trădare este atunci când cei ce dețin puterea văd problema și întorc capul. Trădare este atunci când oamenii nu-și țin promisiunile, când își încalcă angajamentele, când le lipsește curajul și se arată în schimb preocupați, indiferenți, nepăsători.

21. Dependența este tot ceea ce face ca viața să pară mai bună, golind-o în același timp de sens.

22. Nici foamea, nici sălbăticia, nici dependența nu provoacă psihoza, ci mai degrabă un atac profund și permanent asupra psihicului. Un complex oportunist ar putea, teoretic, să inunde psihicul slăbit. Este de aceea importantă vindecarea instinctului lezat, pentru ca omul să nu rămână într-o stare de deteriorare sau de vulnerabilitate.

23. Charles Simic, *Selected Poems* (Braziller, New York, 1985).

24. *The Elements of Capture*, © 1982, C.P. Estés, Ph. D., extras din teza sa postdoctorală.

Luați o fetiță, o fetiță prototip.

Domesticiți-o de timpuriu – de preferință înainte ca ea să învețe să vorbească sau să meargă.

Socializați-o până la extrem.

Stârniți-i foamea de natura ei sălbatică.

Țineți-o departe de suferințele și libertățile celorlalți, ca să nu aibă termeni de comparație pentru propria-i viață.

Învățați-o să aibă doar un singur punct de vedere.

Lăsați-o să fie nevoiașă (sau aridă, sau rece), și toți să vadă, dar nimeni să nu-i spună nimic.

Înstrăinați-o de trupul ei natural și de relația cu el.

Lăsați-o într-un mediu în care să se poată abandona lucrurilor ce-i fuseseră până atunci interzise, lucruri excitante și periculoase în același timp.

Dați-i prieteni la fel de flămânzi, care s-o încurajeze în excesele sale.

Lăsați-i instinctele deteriorate – prudența și protecția – să rămână în aceeași stare.

Urmare a exceselor sale (hrană insuficientă sau excesivă, droguri, somn insuficient sau excesiv), lăsați Moartea să se apropie de ea.

Lăsați-o apoi să lupte ca să-și recupereze *persona* ei de „fetiță cuminte” și chiar să reușească, dar numai din când în când,

Și, în final, lăsați-o să se arunce din nou în vârtejul exceselor, care generează dependență psihică sau fiziologică, letală în sine sau prin abuz (alcool, sex, furie, resemnare, putere etc.)

Acum e captivă. Inversați procesul și va învăța să fie liberă. Însănătoșiți-i instinctele și va redeveni puternică.

Capitolul 9

Acasă: Întoarcerea la sine

1. Tema centrală a acestei povești – aflarea casei și a iubirii, întâlnirea cu natura moarte – este una dintre temele larg răspândite în întreaga lume. (Iar procedeul desprinderii cuvintelor înghețate de pe buzele vorbitorului și al dezghețării lor lângă foc pentru a înțelege ce a spus, este de asemenea cunoscut în țările reci din lumea întreagă.)

2. În multe grupuri etnice se spune că sufletul nu se încarnează în trup, nici nu dă naștere spiritului, până nu s-a asigurat că trupul ce-l va locui este perfect sănătos. De aceea, în tradițiile noastre cele mai vechi, se așteaptă să treacă o săptămână, două cicluri lunare și chiar mai mult timp de la nașterea copilului înainte de a i se da un nume, carnea făcând astfel dovada că este suficient de puternică pentru a primi sufletul, care va da, la rândul său, naștere spiritului. În plus, mulți sunt de părere că un copil nu ar trebui niciodată să fie bătut, căci asta alungă spiritul din trupul lui, iar procesul recuperării și readucerii lui înapoi este lung și anevoios.

3. Cuvântul „inițiere” derivă din latinescul *initiare*, care înseamnă „a începe”, „a introduce”, „a instrui”. *Inițiata* este femeia care începe un nou drum, care se prezintă pentru a fi introdusă și instruită. *Inițiatoarea* este cea care transmite ceea ce știe despre acest drum, îi arată inițiatei *cum* să-l parcurgă și o călăuzește, așa încât să poată face față provocărilor și astfel să devină mai puternică.

4. Într-o inițiere defectuoasă, inițiatoarea se ocupă doar de punctele slabe ale inițiatei și uită sau ignoră restul, care reprezintă șaptezeci la sută din inițiere: consolidarea calităților și talentelor femeii. Adeseori, inițiatoarea creează dificultăți, fără să ofere însă niciun sprijin, inventează pericole și apoi se retrage. Este un aspect preluat dintr-un stil de inițiere masculină fragmentară, care consideră că rușinea și umilința întăresc omul. Inițiatoarele provoacă situațiile dificile, dar nu acordă sprijinul necesar. Sau acordă o atenție deosebită aspectelor privind procedura, dar nevoile esențiale ale sufletului sunt neglijate. Din punctul de vedere al sufletului și al spiritului, o inițiere crudă sau inumană nu va

întări niciodată comunitatea femeilor sau legăturile individuale dintre femei. Este o absurditate.

În absența unor inițiatoare competente sau într-un mediu în care inițiatoarele utilizează proceduri inumane, femeia va încerca să se inițieze singură. Este o inițiativă admirabilă. Și este extraordinar dacă reușește chiar și pe trei sferturi, căci femeia trebuie să-și asculte psihicul sălbatic la fiecare pas, fără a avea certitudinea că așa s-a procedat de mii de ori și că, de fiecare dată, efectul a fost cel scontat.

5. Există un perfecționism negativ și un perfecționism pozitiv. Cel negativ este în general legat de teama de a nu fi la înălțime. Perfecționismul pozitiv stimulează, vizează performanța, ne încurajează să învățăm să facem lucrurile mai bine: să scriem mai bine, să vorbim mai bine, să pictăm mai bine, să ne rugăm mai bine, să mâncăm mai bine, să ne relaxăm mai bine și așa mai departe. Perfecționismul pozitiv ne determină să acționăm în așa fel încât visul să devină realitate.

6. Expresia îi aparține lui Yancey Ellis Stockwell, o terapeută extraordinară și o remarcabilă povestitoare.

7. Cu sprijinul *Women's Alliance* și a numeroase vindecătoare înzestrate, printre care se numără dr. Tracy Thompson, medicul închisorii, și Kathy Park, o vindecătoare-povestitoare de excepție.

8. Din poemul *Womens Who Lives Under the Lakes*, © C. P. Estés, *Rowing Songs For the Night Sea Journey*; *Contemporary Chants* (publicație privată, 1989).

9. Din poemul *Come Cover Me With Your Wildness*, © 1980, C. P. Estés, *Ibid.*

10. Traducere în limba engleză din poemul *La bolsita nera*, ©1970, C. P. Estés, *Ibid.*

11. Acest mod de exprimare s-a răspândit în regiunea comunităților de origine hispanică și est-europeană.

12. Poate fi orice altceva: „plantele mele, câinele meu, munca mea, partenerul meu, petuniile mele.” E doar un pretext. În adâncul sufletului său, femeia dorește să plece, dar și să rămână.

13. Complexul „binefăcătoarei universale” face ca femeia să se comporte ca și cum ea ar fi „marea vindecătoare”. Dar, pentru un om, a juca rolul unui arhetip e cam același lucru cu a încerca să fi Dumnezeu. E o inițiativă moartă din start, iar eforturile în această direcție sunt devastatoare și teribil de nocive pentru psihic.

Un arhetip poate suporta să fie proiecția oamenilor, dar omul nu poate suporta să fie el însuși tratat ca un arhetip, invulnerabil și inepuizabil. Dacă se așteaptă de la o femeie ca ea să joace rolul arhetipului inepuizabil al mării vindecătoare, o vom vedea prăbușindu-se sub povara acestui perfecționism negativ. Când i se cere să îmbrace somptuoasele veșminte arhetipale ale vreunui

ideal, e mai bine să privească lung în zare, să clatine din cap și să-și continue drumul spre casă.

14. Adrienne Rich, *The Fact of a Doorframe* (Norton, New York, 1984, pg. 162).

15. În alte povești, ca de pildă *Frumoasa din pădurea adormită*, domnița cea frumoasă se trezește, nu pentru că a sărutat-o prințul, ci pur și simplu pentru că e timpul... Blestemul celor o sută de ani încetase și a venit timpul să se trezească. Pădurea de nepătruns dimprejurul turnului dispare, nu pentru că eroul ar fi fost superior, ci pentru că blestemul a luat sfârșit și a venit timpul. Poveștile ne-o repetă iar și iar: când a venit timpul, a venit timpul...

16. Potrivit psihologiei jungiene clasice, s-ar spune că acest copil este un psihopomp, cu alte cuvinte un aspect al animei sau animusului, numit astfel în onoarea lui Hermes, care conduce sufletele în lumea de dincolo. În alte culturi, psihopompul se numește *juju*, *bruja*, *angakok*, *tzaddik*. Aceste cuvinte sunt folosite ca substantive și, uneori, ca adjective pentru a descrie calitatea magică a unei persoane sau a unui obiect.

17. În poveste, mirosul pieii de focă, îl face pe copil să simtă toată puterea iubirii materne. Ceva din sufletul mamei îl traversează, fără să-l rănească, ci doar îl sensibilizează. Și astăzi, în unele familii inuit, când moare cineva drag, blănușile, căciulile, cizmele și alte obiecte personale ale defunctului sunt purtate de rudele sale. Membrii familiei și prietenii care le poartă consideră că e vorba de o transmisie de la suflet la suflet, necesară însăși vieții. Se crede că hainele, pieile și uneltele defunctului păstrează o parte însemnată din sufletul său.

18. Mary Uukalat este sursa mea; ea mi-a transmis vechea idee a poeziei ca respirație.

19. Ibid.

20. *Oxford English Dictionary*.

21. Femeile obișnuiesc să rezerve suficient timp pentru problemele de sănătate fizică – mai ales ale celorlalți, dar uită să dedice timp relației cu propriul lor suflet. Nu realizează că el le dă energia și că această relație este un instrument deosebit de important, care trebuie protejat, uns, curățat, reparat. Altminteri relația se va deteriora, ca o mașină, și va încetini mersul vieții de fiecare zi a femeii. Ea va trebui să consume enorm de multă energie chiar și pentru muncile cele mai simple și, în cele din urmă, va rămâne în pană, undeva, departe de oraș sau de un telefon. Și atunci, lungul drum spre casă, va trebui să-l facă pe jos.

22. Citat preluat dintr-un interviu cu Robert Bly, publicat în *Bloomsbury Review* (ianuarie 1990), *The Wild Man In the Black Coat Turns: A Conversation* de Clarissa Pinkola Estés, Ph.D. © 1989, C. P. Estés.

Ape limpezi: Hrana vieții creative

1. *Field of dreams*, film inspirat de romanul lui W.P. Kinsella, *Shoeless Joe*.

2. Stagnarea vieții creative are în general diverse cauze: complexe interioare negative, lipsa susținerii din partea lumii exterioare și, uneori, sabotajul.

Cât privește distrugerea din cauze exterioare a noilor inițiative, a noilor idei, în opinia mea, multe activități creative sunt adesea blocate și considerate neconcludente prin utilizarea modelului exclusivist „sau-sau”. Ce a fost mai întâi? Oul sau găina? Această întrebare pune de regulă capăt examinării unui lucru pentru a vedea cum este construit și ce întrebări ar putea avea. În general, este mai utilă folosirea modelului asociativ și corelativ „și-și”. Un lucru este asta și de asemenea asta, dar și asta. Poate fi folosit și așa, și așa.

3. *Llorona* se pronunță Lio-ro-na, punând accentul pe a doua silabă.

4. Această istorioară se povestește din cele mai vechi timpuri, cu mici variațiuni, mai ales în privința felului în care *Llorona* era îmbrăcată. „Era îmbrăcată ca o prostituată, și un tip a agățat-o lângă râu, în El Paso. Tii, ce spaimă a tras!” „Umbla într-o cămașă de noapte, albă și lungă.” „Purta rochie de mireasă, și un vâl lung îi acoperea fața.”

Mulți părinți latino-americani folosesc *Llorona* ca pe un fel de baby-sitter mistică. Odraslele lor sunt în general atât de speriate de poveștile în care ea fură copii pentru a-i înlocui pe ai săi care se înecaseră, încât micuții locuitori ai orașelor traversate de râuri se feresc să se apropie de malul apei după lăsarea întunericului și se întorc acasă devreme.

Unii din cei ce studiază aceste povestiri le consideră povești morale, menite să sperie oamenii și să-i determine astfel să se comporte cum trebuie. Știind prea bine ce sânge fierbinte curge în vinele celor ce au născocit aceste povești, așa spune că sunt mai degrabă povești revoluționare, menite să atragă atenția asupra necesității creării unei noi ordini. Unii povestitori numesc poveștile de tip *Llorona* „*cuentos de la revolución*”, poveștile revoluției.

Poveștile despre lupte – psihice sau de altă natură – aparțin unei foarte vechi tradiții, anterioară cuceririi Mexicului. Unele dintre bătrânele *cuentistas*, povestitoare mexicane din familia mea, spun că așa-numitele codice aztece nu sunt cronicile de război, cum înclină a crede numeroși cercetători, ci povești ilustrate ale marilor lupte morale pe care trebuie să le ducă orice bărbat și orice femeie. Pentru mulți specialiști ai vechii școli, așa ceva era de neconceput, căci, în opinia lor, civilizațiile indigene nu erau capabile de o gândire abstractă și simbolică, iar membrii vechilor culturi luau totul ad litteram, precum copiii. Se poate totuși vedea, studiind poezia nahuatl și maya a acelor vremi, că metafora

era folosită frecvent și că dispuneau de o extraordinară capacitate de gândire și exprimare în termeni abstracți.

5. Așa cum s-a întâmplat la Green National Convention din Munții Stâncoși în 1991.

6. Preluată de la Marik Pappandreas Androupoulos, povestitoare din Corint, care a primit-o la rândul ei de la Andrea Zarkokolis, tot din Corint.

7. Marcel Pagnol, *Jean de Florette* și *Manon des Sources* (Éditions Bernard de Fallois, Paris, 1988) ambele transpuse pe peliculă cinematografică de Claude Berri.

În prima lucrare, niște răufăcători astupă un izvor, pentru a împiedica o tânără familie să-și împlinească visul de a trăi liber în natură, printre animale, arbori și flori, cultivând pământul pentru a-și asigura hrana. Tinerii oameni mor de foame, pentru că apa nu mai ajunge pe pământurile lor. Răufăcătorii speră să cumpere proprietatea la un preț de nimic când se va răspândi vestea că pământul e sterp. Bărbatul moare, femeia îmbătrânește înainte de vreme, iar fetița lor rămâne săracă.

În cel de-al doilea volum, fata crește, descoperă complotul și își răzbună familia. Intrată până la genunchi în noroi, cu mâinile însângerate, îndepărtează dopul din beton, care astupa izvorul. Apa curge din nou, iar răufăcătorii sunt demascați.

8. „Teama de eșec” este una din acele expresii-tip care nu spun de fapt de ce se teme realmente femeia. Frica are în mod obișnuit trei componente: un reziduu al trecutului (acesta fiind de regulă motiv de rușine), lipsa de încredere în prezent și teama de rezultate proaste sau de consecințe negative în viitor.

În privința creativității, una dintre temerile cele mai frecvente ale femeii nu este teama de eșec, ci mai curând teama de a-și pune la încercare propriile aptitudini. În linii mari, lucrurile pot fi descrise astfel: „Dacă eșuezi, poți să te ridici și să iei totul de la zero; ai în față mii de posibilități. Dar dacă ai un succes mediocru? Dacă, în pofida strădaniei tale, reușești, însă nu la nivelul dorit?” Pentru cele care creează, acesta este cel mai rău scenariu. Și mai sunt încă multe altele. De aceea cărările creației sunt întortocheate. Această complexitate nu trebuie însă să ne descurajeze, căci natura sălbatică iubește viața creativă. În ciuda celor mai întunecate temeri ale noastre, natura instinctuală ne oferă întregul său sprijin.

9. În alte vremuri, harpiile erau zeițe ale furtunii. Erau divinități ale Vieții și ale Morții. Din nefericire, au fost depozedate de acest dublu rol, devenind unilaterale. Așa cum am văzut în interpretarea naturii viață-moarte-viață, orice forță care guvernează nașterea guvernează și moartea. În Grecia, însă, cultura dominată de gândirea și idealurile unui grup restrâns a dat o atât de mare

importanță aspectului „moarte” al Harpiilor, înfățișate sub chipul unor demoni înaripați cu cap de femeie, încât natura lor hrănitoare, incubatoare, dătătoare de viață, a fost eliminată. Când Eschil scria trilogia *Orestia*, în care Harpiile sunt omorâte sau alungate într-o peșteră la capătul pământului, aspectul revivifiant al naturii lor era complet uitat.

10. Este o versiune post-orestiană. Trebuie să spunem însă că nu toate straturile negative sunt patriarhale, așa cum nu tot ce e patriarhal este negativ. Vechile straturi patriarhale negative, suprapuse miturilor care odinioară descriau aspectele puternice și sănătoase ale femininului, au totuși valoarea lor. Nu numai că ne arată în ce măsură o cultură cuceritoare distruge vechea înțelepciune, dar ne dezvăluie și în ce fel o femeie supusă, ori cu instincte lezate, era atunci – dar și în zilele noastre – obligată să se vadă pe sine însăși, și de asemenea ne spune cum putea să se vindece.

Ansamblul interdicțiilor distructive, impuse femeilor (și/sau bărbaților), lasă în urmă un fel de radiografie arhetipală a ceea ce rezultă deformat în dezvoltarea unei femei crescute în sânul unei culturi care nu consideră acceptabil femininul. Nu mai este deci nevoie să ghicim. Totul este înregistrat în diferitele straturi ale poveștilor și miturilor.

11. Multe simboluri au atribute atât masculine, cât și feminine. În general, este bine ca omul să decidă singur de care se va servi ca de o lupă pentru a examina problemele sufletului și psihicului. Nu are sens, așadar, să examinăm dacă simbolul unui anumit lucru este masculin sau feminin: la urma urmelor este vorba de un mod creativ de a analiza o problemă, simbolul conținând de fapt alte forțe. Folosirea atributelor masculine sau feminine își are totuși importanța sa, căci multe putem învăța din aceste puncte de vedere diferite. De aceea cercetăm simbolurile, pentru a vedea ce pot să ne învețe, cum le putem folosi și, mai ales, ce răni ar putea tămădui.

12. Jennette Jones și Mary Ann Mattoon, „*Is The Animus Obsolete?*” din antologia *The Goddess Reawakening*, ed. Shirley Nichols (Quest Books, Wheaton, Illinois, 1989). Acest text analizează în detaliu concepțiile referitoare la animus până în 1987.

13. Marile zeițe au adesea un fiu ieșit din propriul lor trup, fiu care devine mai târziu iubitul/consortul/soțul lor. Deși unii iau lucrul acesta ad litteram și-l văd ca pe un incest, el trebuie înțeles mai degrabă ca o descriere a modului în care sufletul dă naștere unui potențial masculin care, dezvoltându-se, devine o formă de înțelepciune și forță, și se combină cu celelalte puteri ale sale în felurite moduri.

14. Și uneori impulsul care pune în mișcare acel braț.

15. În esență, respingând ideea naturii masculine, riscăm să pierdem una din cele mai puternice polarități, necesare percepției și înțelegerii – la toate nivelurile – a misterului naturii duale a ființelor umane. Dar dacă o femeie se sufocă numai la gândul că masculinul poate să facă parte din feminin, îi sugerez să numească această natură mediatoare așa cum dorește ea, pentru a avea astfel posibilitatea să-și imagineze și să înțeleagă cum lucrează polaritățile împreună.

16. *Oxford English Dictionary*.

17. Eu aș descrie acest lucru ca puternica natură întreprinzătoare a masculinului, care, în cazul bărbaților aparținând multor culturi, este strivită de munci cotidiene fără sens și fără valoare spirituală, sau de mașinațiile societății care, amăgindu-i, reușește să-i pună în hamuri și să-i țină astfel până îi desființează aproape complet.

18. Din informațiile mele, povestea ar putea fi o variantă a străvechilor narațiuni dedicate solstițiului de iarnă, când vechiul an îi cedează locul noului an. În astfel de povești, ceea ce s-a deteriorat moare și se naște din nou într-o formă vibrantă.

19. Primită cu dragoste de la Kata, care a îndurat patru ani de detenție într-un lagăr de muncă forțată din Rusia în perioada anilor patruzeci.

20. Transfigurarea prin foc este o temă universală. Această temă, întâlnită în povestea *Trei fire de păr de aur*, apare în mitologia greacă, unde o vedem pe Demetra, Marea Zeiță, Zeița Mamă, ținând noapte de noapte un copil muritor în foc spre a-i conferi nemurirea. Când descoperă din întâmplare scena, Metaneira, mama lui, izbucnește în țipete de groază, întrerupând astfel ritualul. .. „Păcat! îi zice ea atunci Metaneirei. Acum copilul va fi un simplu muritor.”

Capitolul 11

Căldura. Recuperarea sexualității sacre

1. Tot ce stimulează fericirea și plăcerea este întotdeauna și „ușa din spate” prin care putem fi exploatați sau manipulați.

2. Poveștile unchiului Tuong-Pa sau Trungpa sunt povestioare picante, despre care se spune că ar proveni din Tibet, dar povești asemănătoare există în toată lumea.

3. Există pe un perete, la Çatal Hüyük, imaginea unei femei cu picioarele desfăcute, cu „gura de jos” la vedere, posibil în chip de oracol. Doar ideea unei asemenea imagini face ca multe femei să zâmbească cu un aer știutor.

4. Charles Boer, *The Homeric Hymns* (Spring Publication, Dallas, 1987). Este o traducere într-adevăr excelentă.

5. În mod tradițional, poveștile despre coioți se spun *numai* în timpul iernii.

Marcarea teritoriului: Limitele furiei și ale iertării

1. În sânul familiei și în mediul cultural apropiat.

2. Lezarea instinctului, eului și spiritului, în copilărie, se datorează respingerii brutale a copilului, lipsei de atenție sau de considerație. În cazul multor femei, marea parte a acestor răni vin din speranțele lor înșelate, când așteptau în mod firesc să fie ținute promisiunile făcute lor: că vor fi tratate cu respect, că foamea le va fi potolită, că vor fi libere să vorbească, să gândească, să simtă, să creeze.

3. În psihic, vechile emoții sunt, sub anumite aspecte, ca niște corzi de pian. Un zgomot de la suprafață le poate face să vibreze puternic. Ele pot fi făcute să sune, chiar fără să fie atinse. Evenimentele care, prin ton, cuvinte sau aspect vizual, amintesc de episodul original, îl determină pe om să „lupte” pentru a împiedica vechile emoții să „cânte”.

În psihologia jungiană, această explozie cu puternic caracter emoțional poartă numele de „constelare a unui complex”. Spre deosebire de Freud, care credea că un astfel de comportament era nevrotic, Jung considera că era vorba în realitate de o reacție coerentă, asemănătoare celei întâlnite la animalele hăituite, terorizate sau rănite. Animalul are tendința să reacționeze la mirosuri, gesturi, instrumente și sunete similare celor care i-au făcut rău. Întâlnim și la ființele umane aceleași tipare de recunoaștere și reacție.

Multe persoane controlează materialul vechilor complexe ținându-se la distanță de oamenii sau evenimentele care li tulbură. Uneori, o asemenea atitudine este utilă și rațională, alteori nu. Astfel, un bărbat poate să evite toate femeile cu părul roșcat ca al tatălui său care îl bătea; o femeie poate să evite discuțiile în contradictoriu, deoarece acestea îi reamintesc situații neplăcute din trecut. Este bine totuși să ne întărim capacitatea de a face față oricărei situații, oricare ar fi complexe în cauză, căci numai rezistând în atari circumstanțe ne vom putea face auzit glasul în lume și vom putea schimba lucrurile în jurul nostru. Dacă vom reacționa numai la complexe noastre, vom trăi tot restul vieții ascunse într-o vizuină. Dar dacă vom reuși să ajungem la un acord cu ele, să le facem aliatele noastre, folosind, de exemplu, vechea noastră furie pentru a da mai multă forță afirmațiilor noastre, atunci vom putea modela și remodela multe lucruri.

4. Există afecțiuni cerebrale de natură organică, al căror principal simptom este furia necontrolată. Aceste tulburări trebuie tratate medicamentos și nu prin psihoterapie. Dar aici noi vorbim despre furia provocată de amintirea unei suferințe psihice din trecut. Ar mai fi de adăugat că, în familiile în care există

un copil foarte „sensibil”, ceilalți copii, a căror constituție psihică este diferită, pot să nu se simtă defel chinuți, chiar dacă sunt tratați în același mod.

Copiii au nevoi diferite, „grosimi” diferite ale pielii, capacități diferite de a percepe durerea. Cel care are mai puțini „receptori”, ca să spunem așa, va simți în măsura cea mai mică, la nivel conștient, efectele abuzurilor. Copilul cu cei mai mulți senzori va simți în mod conștient totul, și poate chiar va simți la fel de puternic rănilor celorlalți. Nu este o problemă de adevăr sau neadevăr, ci de capacitatea lui de a capta transmisiile din jurul său.

Cât privește educația copiilor, vechea maximă potrivit căreia fiecare copil ar trebui să fie crescut nu după carte, ci potrivit înzestrării, sensibilității și personalității sale, este foarte înțeleaptă. În natură, plâpândul filodendron pare a fi în stare să trăiască o veșnicie fără apă, pe când salcia, mult mai mare și mai robustă, s-ar usca într-o săptămână. Și oamenii sunt, de asemenea, prin natura lor foarte diferiți.

În plus, nu ar trebui să interpretăm în mod sistematic furia adulților ca semn sigur al unei probleme din copilărie, rămasă nerezolvată. Furia sinceră, furia justificată își are rolul său, mai ales când toate apelurile anterioare la conștiință, făcute pe diferite tonuri ale vocii, de la blând la moderat, au rămas fără ecou. Când vrem să atragem atenția, furia este etapa ierarhică următoare.

Însă complexele negative pot transforma o furie normală într-una distructivă; catalizatorul este aproape întotdeauna infim, dar el declanșează o reacție disproporționată. Sub multe aspecte, dezacordurile din copilărie, suferințele din acea perioadă pot influența pozitiv cauzele pe care le apărăm ca adulți. Numeroși lideri din fruntea marilor „triburi” sau „familii” politice, culturale ori de alt tip, își exercită funcția într-o manieră mult mai bună și mai frumoasă decât cea în care ei înșiși au fost crescuți.

5. De la niște bătrâni povestitori japonezi, am auzit o variantă pe tema „ursului ca figură idolatrizată”: ursul este ucis de o forță malefică și, printre cei care îl adora, este curmată înflorirea oricărei vieți noi. Corpul lui este înmormântat cu mare jale, dar lacrimile unei femei, căzând pe mormânt, îl readuc la viață.

6. Eliberarea bucătică cu bucătică, strat după strat, de o veche furie pietrificată este un lucru esențial pentru femei. E preferabil să încercăm să ducem această adevărată bombă în câmp deschis, să o dezamorsăm acolo, decât să o lăsăm să explodeze aproape de oameni nevinovați. E bine să căutăm să o neutralizăm și să nu facem rău nimănui. De regulă, prezența constantă a unui factor iritant agravează situația noastră. Indicată este să ne îndepărtăm de stimuli, oricare ar fi aceștia. Posibilități sunt destule: să schimbăm camera, preocupările, mediul. Asta ajută foarte mult.

Vechea recomandare de a număra încet în gând până la zece are rațiuni bine întemeiate. Dacă reușim să întrerupem, chiar și temporar, aflusul de

adrenalină și alte substanțe chimice de „luptă” ce se răspândesc în corpul nostru în faza inițială a furiei, vom putea stopa procesul care ne aduce iar înapoi, la sentimente și reacții legate de traumele suferite anterior. În caz contrar, substanțele chimice continuă să se răspândească o anumită perioadă de timp, forțându-ne literalmente să ne comportăm tot mai agresiv, cu sau fără motiv.

7. În cartea *Wisdom of the Idiots* (Octagon Press, Londra, 1970), există o altă versiune a acestei vechi povești, aparținând marelui narator și vindecător sufit Indries Shah.

8. Decizia de a acționa astfel depinde de diverși factori, printre care: conștientizarea elementului sau individului care a cauzat prejudiciul, capacitatea sa de a face rău din nou, intențiile sale viitoare, evaluarea raportului de forțe dintre noi și el.

9. Termenul *descanso* este folosit deopotrivă cu sensul de loc de veci într-un cimitir.

10. Dacă a fost incest, maltratare sau orice alt abuz grav, s-ar putea să fie necesari mulți ani pentru a se ajunge la iertare. În unele cazuri, se poate, pentru o vreme, să ne simțim mai puternice neiertând, și asta este de asemenea acceptabil. Inacceptabil este însă ca, din pricina unui incident, să clocotim de furie până la sfârșitul zilelor noastre. Această iritare excesivă ne pune la grea încercare nu doar sufletul și psihicul, ci și trupul fizic. Trebuie să ne reechilibrăm, iar pentru aceasta există diverse căi. Este bine să consultăm un terapeut cu o personalitate puternică, specializat în astfel de probleme. Iar întrebarea pe care trebuie să i-o punem atunci când l-am găsit este următoarea: „Ce experiență aveți în problema atenuării furiei și întăririi spiritului?”

11. *Forego*, potrivit *Oxford English Dictionary*, vine de la *for gan* sau *for gaen* (din engleza veche) care înseamnă „a trece peste”, „a se îndepărta”.

12. *Forebear*, potrivit *Oxford English Dictionary*, vine de la *verbern* (din germana medie de sus) care înseamnă „a tolera”, „a avea răbdare”.

13. *Forget*, potrivit *Oxford English Dictionary*, vine de la *getan* (din teutona veche) care înseamnă „a reține”, „a lua”; cu prefixul *for*, înseamnă „a nu reține”, „a nu lua”.

14. *Forgive*, potrivit *Oxford English Dictionary*, vine de la *forziefan* (din engleza veche) care înseamnă „a da”, „a ceda”, „a înceta de a mai avea resentimente”.

15. O definiție oarecum diferită a acestui tip de iertare se găsește în *Oxford English Dictionary*: 1865, J. Grote, *Moral Ideas*, viii (1876), 114: „Iertare activă – răsplătirea răului cu bine”. În opinia mea, aceasta este forma supremă de reconciliere.

16. Nu doar oamenii au propriul lor ritm de a ierta, dar și tipul ofensei afectează timpul necesar iertării. A ierta o neînțelegere nu-i totuna cu a ierta un asasinat, un incest, un abuz, un tratament injust, o trădare, un furt. În funcție de natura lor, ofensele singulare pot fi uneori iertate mai ușor decât ofensele repetate.

17. Cum trupul are și el memorie, trebuie, de asemenea, să i se acorde atenția cuvenită. Esența este nu să fugim de furie, ci să o epuizăm, să o dezarmăm și să reconfigurăm libidoul, care va fi astfel eliberat într-un mod complet diferit. Această eliberare fizică trebuie să fie însoțită de o înțelegere mentală.

Capitolul 13

Răni de război: Clanul cicatricilor

1. Sunt de acord cu Jung: omul care a comis o nedreptate nu va putea să se vindece decât spunând tot adevărul, înfruntându-l deschis.

2. Am citit pentru prima dată despre acest lucru în operele lui Eric Berne și ale lui Claude Steiner.

3. WAE (Jung's Word Association Experiment) de asemenea confirmă acest lucru. În testul respectiv, materialul perturbator rezonează nu doar la auzul unui cuvânt care catalizează asocierile negative, dar chiar și atunci când sunt rostite cuvinte dintre cele mai „neutre”.

4. Uneori, urmează fotografii și povești ale taților, unchilor, fraților, soților și bunicilor (și uneori ale fiilor și fiicelor), dar lucrarea principală se referă la generațiile anterioare de femei.

5. Ele singure suferă ca țap ispășitor, ca devorator de păcate, fără a avea puterea și beneficiile unuia sau altuia, cu alte cuvinte, onorurile și recunoștința din partea comunității.

6. *Mary Culhane and The Dead Man*. Aceasta este una dintre poveștile aparținând duetului Folk Tellers, două femei foarte talentate, originare din Carolina de Nord: Barbara Freeman și Connie Regan-Blake.

7. Paul C. Rosenblatt, Ph.D., *Bitter, Bitter Tears: Nineteenth-Century Diarists and Twentieth-Century Grief Theories* (University of Minnesota Press, Minneapolis, 1983). Lucrarea mi-a fost semnalată de Judith Savage.

Capitolul 14

La selva subteranea: Inițierea în pădurea subpământeană

1. Ideea „participării mistice” a lui Jung se bazează pe teoriile antropologice de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, când mulți dintre cei ce studiau triburile se simțeau – și chiar erau de multe ori – foarte departe de ele, în loc să

considera comportamentul primitivilor ca parte dintr-un continuum uman, susceptibil să se manifeste oriunde, în orice societate, indiferent de rasă sau naționalitate.

2. Această discuție nu susține în niciun caz că răul făcut unui om este acceptabil, pentru că, în ultimă instanță, îl întărește.

3. Pentru mai multe informații privind incestul comis de tată și traumele ulterioare ale copiilor, a se vedea *I Never Told Anyone: Writings by Women Survivors of Child Abuse*, ediție îngrijită de Ellen Bass și Louise Thornton împreună cu Jude Brister (Harper & Row, New York, 1983). Și, de asemenea, *Multiple Personality Disorder from the Inside Out*, ediție îngrijită de Barry M. Cohen, Esther Gillen, W. Lynn (Sidran Press, Baltimore, 1991).

4. În majoritatea cazurilor, pierderea brutală a inocenței pare să vină din spre lumea exterioară familiei. E un proces gradual prin care trece aproape toată lumea și care culminează cu o dureroasă trezire la gândul că nu totul este sigur sau frumos în lume.

În psihologia dezvoltării, aceasta reprezintă recunoașterea faptului că omul nu este „centrul universului”. În ce privește spiritul, însă, mai există încă o trezire: înțelegerea diferențelor dintre natura divină și cea umană. Inocența nu trebuie secerată la întâmplare de către tată sau mamă. Fiecare lucru își are timpul său. Părinții trebuie pe cât posibil să îndrume și să ajute, dar, mai presus de toate, să adune bucățelele și să-și pună din nou copilul pe picioare.

5. Simbolul morarului apare în povești într-o lumină fie pozitivă, fie negativă. Uneori este avar, alteori generos, ca în poveștile morarului care lasă grâu elfilor.

6. Trezirea treptată, adică lenta demolare a apărărilor noastre într-o perioadă mai lungă de timp, este mai puțin dureroasă decât cea de a ne vedea apărările prăbușindu-se toate deodată. Sub aspect terapeutic, chiar dacă, inițial, metoda rapidă doare mai mult, lucrarea poate uneori să înceapă și să dea roade mai curând. Fiecare are însă libertatea să aleagă.

7. În alte povești, trei reprezintă punctul culminant al unui efort intens și poate fi înțeles ca o jertfă ce culminează cu nașterea unei noi vieți.

8. Lao Tse, poet și filozof chinez, autorul tratatului *Dao De Jing*, Cartea despre Cale și Virtutea ei.

9. Există diferite metode, și fiecare poate să o aleagă pe cea mai potrivită pentru sine. Unele sunt foarte active sub aspect exterior, precum dansul; altele sunt foarte active în alți termeni: dansul rugăciunii, de pildă, dansul intelectului, dansul poeziei.

10. © 1989, C. P. Estés, *Warming the Stone Child: Myths and Stories of the Abandoned and Unmothered Child*, casetă audio (Sounds True; Boulder, Colorado, 1989).

11. Este binecunoscut faptul că femeile și bărbații aflați într-o perioadă de tranziție psihică majoră manifestă mai puțin interes pentru lumea exterioară. Ei visează, gândesc și analizează la un nivel atât de profund, încât aceasta li se pare foarte îndepărtată. S-ar părea că sufletul nu este prea interesat de aspectele lumești, decât dacă ele au o oarecare forță spirituală.

În niciun caz nu trebuie confundată această stare de lucruri cu un sindrom prodromic, când îngrijirile personale cotidiene se reduc la zero și când se înregistrează o serioasă afectare a funcției mentale și a comportamentului social.

12. Mi se pare ciudat că Ku Klux Klan-ul, vrând să-i denigreze, îi numește „gloduroși” pe cei ce nu sunt albi. Vechea semnificație a cuvântului „glod” este una dintre cele mai pozitive. La drept vorbind, acesta e cuvântul cel mai potrivit pentru a reprezenta natura instinctuală puternică și profund înțeleaptă. De altfel, așa cum spun cele mai multe povești ale creației, din noroi (și alte materii similare) au fost creați oamenii și lumea.

13. Secera și buzele vulvei au forme asemănătoare.

14. Secera dublă a zeiței este un vechi simbol, utilizat și astăzi de diferite grupuri de femei ca simbol al reîntoarcerii puterii feminine. În plus, dintre membrele grupului meu de cercetare și training, *Las Mujeres*, multe consideră că buzele vulvei, în formă de fluturi, și secera dublă sunt simboluri similare, datând din timpuri străvechi, când se credea că sufletul are forma unui fluture cu aripile deschise.

15. Misticul cunoaște problemele lumești și spirituale din cele două perspective – a intelectului și a experienței directe a spiritului și psihicului. Misticismul pragmatic caută întregul adevăr, nu doar o fațetă a acestuia, și apoi stabilește ce poziție să adopte și cum să procedeze.

16. Vechile povești dau impresia că este vorba, de asemenea, de o stare de simțire și cunoaștere, pe care toți părinții o transmit copiilor, indiferent de sex.

17. După cum am văzut, lacrimile au multiple roluri; ele sunt menite să protejeze, dar și să creeze.

18. O mare parte a culturii feminine a fost literalmente îngropată de secole, și avem doar o vagă idee despre ceea ce se află dedesubt. Femeile au dreptul să caute, fără a fi oprite mai înainte chiar de a fi început. Este vorba în principiu de a trăi deplin, în conformitate cu propriile noastre mituri instinctive.

19. Numerele au o mare putere. Mulți învățați, de la Pitagora la cabaliști, au încercat să dezlege misterul matematicii. Perele numerotate au probabil o semnificație derivând din misticism, dar poate și dintr-o scară muzicală.

20. Sub multe aspecte, fata fără mâini, femeia cu părul de aur și fetița cu chibrituri se confruntă, toate trei, cu situații identice, oarecum tipice proscrisului. Povestea fetei fără mâini acoperă, în mod evident, ciclul psihologic cel mai complet.

21. Vă întrebați, poate, câți „sine”, sau centri ai conștiinței, există în psihic. Sunt mulți, unul dintre ei fiind de regulă dominant. Psihicul se află permanent în cel puțin trei stadii, la fel ca *pueblos* și *casitas*, satele și casele, din New Mexico: partea veche, dărăpănată, partea în care se locuiește și partea aflată în construcție. Așa funcționează el.

Ar mai fi de spus că, potrivit teoriei jungiene, Sinele – cu majusculă – semnifică uriașa forță a sufletului, în timp ce sinele – cu minusculă – se referă la ființa individuală și mai limitată care suntem.

22. Cele mai complete mărturii „scrise” despre vechile rituri sunt cele ale Greciei antice. Deși aproape toate vechile culturi au deținut vaste arhive ale riturilor, legilor, istoriei – pe diverse suporturi: sculptură, scrieri, pictură, arhitectură etc. – cuceririle ulterioare, dintr-un motiv sau altul, le-au distrus în mare parte, sau chiar integral. (Pentru a distruge o cultură, trebuie să fie distrusă clasa sacră: artiștii, scriitorii și toate operele lor, preoții și preotesele, vindecătorii, oratorii, povestitorii și păstrătorii poveștilor, cântăreții, dansatorii, poezii... toți cei care au puterea de a mișca sufletul și spiritul omului.) Cu toate acestea, „oasele” multor culturi distruse au fost mai departe purtate secole întregi în arca poveștilor, ajungând până la noi.

23. Elisabeta este bătrână și însărcinată cu Ioan. Pasajul, în care bărbatului ei îi pierde realmente glasul, este profund mistic.

24. Uneori, la aceste etape se ajunge în funcție nu de vârsta cronologică, ci de ritmurile și nevoile psihicului și ale spiritului.

25. Simbolul arhetipal al regelui este analizat de Robert L. Moore și Douglas Gillette în lucrarea *King, Warrior, Magician, Lover* (Harper, San Francisco, 1990).

26. Simbolurile grădinarului, regelui, magului etc. aparțin tuturor și sunt evocatoare atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Ele nu sunt specifice unui singur sex, dar, uneori, fiecare sex le înțelege și le utilizează în mod diferit.

27. Termenul de „zidire sufletească” l-am auzit întâia oară la James Hillman, el însuși o adevărată fabrică de idei.

28. Decana zeitelor triple ale Greciei antice.

29. În *Teogonia* lui Hesiod (411-52), se spune că Persefona și bătrâna Hecate preferau, mai presus de orice, să stea împreună.

30. În edificatoarea sa lucrare despre menopauză, Jean Shinoda Bolen arată că femeile mai în vârstă rețin energia sângelui menstrual în trupul lor și, în locul copiilor exteriori, generează înțelepciune interioară. *The Wise Women Archetype: Menopause as Initiation* (Sounds True; Boulder, Colorado, 1991).

31. Șeful inchiziției spaniole, un om de o cruzime patologică, un asasin în serie autorizat al epocii sale.

32. Este un rit de consacrare la care sunt supuse tinerele mămici de către bătrânele vindecătoare potrivit tradițiilor catolice ale familiei mele.

33. Citat din *Ecclus*, XVII, 5.

34. Unii bărbați din ziua de astăzi, de exemplu, au pierdut simțul fluxului și refluxului ciclurilor sexuale. Unii nu simt nimic, iar alții sunt blocați într-o hipersexualitate.

35. În unele versiuni ale poveștii, vâlul este o batistă, și nu *pneuma*, răsuflarea, face ca vâlul să cadă, ci băiețelul care se joacă, ridicându-l de pe fața tatălui și punându-l la loc.

Postfața Povestea ca medicament

1. Fragment din poemul intitulat *At the Gates of the City of the Storyteller God*, © 1971 C.P.Estes, din volumul *Rowing Song for the Night Sea Journey: Contemporary Chants* (publicație privată, 1989).

2. Iată una din puținele mărturii scrise, ce definește clar esența artei de a spune povești: ethos-ul, cultura și arta sunt inseparabile. Cuvintele de mai jos aparțin poetului și povestitorului Steve Sanfield, un adevărat maestru, care vreme de zeci de ani s-a străduit să înfăptuiască munca grea pe care o necesită deșerturile psihicului.

Despre maestrul povestitor

Ca să devii maestru într-un domeniu oarecare, trebuie să-i dedici toată viața, nu doar câțiva ani sau un deceniu. Trebuie să te afunzi cu totul în acea artă. Pentru noi, povestitorii, individual sau în grup, ar fi o aroganță, după doar douăzeci sau chiar treizeci de ani, să pretindem că suntem „maestri”.

Dacă ar apărea vreun maestru povestitor, nu ar exista niciun dubiu în privința sa, căci ar avea o „calitate”, poate intangibilă, dar imediat recognoscibilă. Pentru faptul de a fi trăit o anume poveste ani de zile sau viața întreagă, povestea a devenit parte din sufletul lui, iar el o povestește „dinlăuntrul” poveștii. O astfel de calitate, nu se întâlnește prea des.

Competența nu e de ajuns. Măiestrie nu înseamnă să fii abil, să utilizezi felurite trucuri pentru a ține astfel auditoriul cu sufletul la gură, pentru a-l face să participe. Nu înseamnă să povestești pentru a fi iubit, pentru bani sau faimă. Măiestrie nu înseamnă să repovestești poveștile altora. Nu înseamnă să cauți să plăci unei persoane din public sau unei părți a publicului. Înseamnă să-ți ascuți vocea interioară, apoi să-ți pui inima și sufletul în fiecare poveste, chiar dacă nu-i decât o glumă sau o anecdotă.

Maestrul povestitor trebuie să stăpânească arta interpretării: mișcare, grație, voce, dicție. Din punct de vedere poetic, maestrul trebuie să „forțeze limba”. Din punct de vedere magic, el trebuie să țeasă o vrajă de la primul cuvânt până

la ultima imagine care va persista în minte. Grație înțelegerii ce o va fi dobândit muncind în lume și trăind din plin viața, povestitorul are misterioasă capacitate de a simți publicul și nevoile acestuia. Un adevărat maestru alege poveștile cele mai potrivite aceluia public în acel moment, iar pentru a putea alege, el trebuie să aibă un repertoriu vast și semnificativ. Un maestru povestitor se recunoaște mai ales după varietatea și calitatea repertoriului său.

„Un repertoriu bogat se construiește în timp. Marele povestitor nu numai că știe povestea la perfecție, dar cunoaște totul în privința ei. Poveștile nu trăiesc în neant...”

Fragment din *Notes from a Conversation at Doc Willy's Bar*, înregistrată de Bob Jenkins. © 1984 Steve Sanfield.

3. Arhetipul, adică forța insondabilă a vieții, este evocator. Să spui că e puternic ar fi prea puțin. Nu voi sublinia niciodată îndeajuns faptul că disciplinele terapeutice necesită o ucenicie pe lângă cineva care cunoaște căile și metodele, cineva care și-a consacrat lor întreaga viață.

4. Bunica mea, Katerin, spunea că cel mai ignorant om nu e cel care nu știe, ci „cel care nu știe că nu știe”. Dar mult mai rău, mult mai periculos pentru ceilalți este „cel care știe că nu știe și nu-i pasă”.

5. *La única que vivió las historias*, cea care a trăit poveștile.

6. În copilărie am fost botezată în credința catolică în *Sociedad de Guadalupe*, așa încât rădăcinile și scrierile mele cele mai profunde vin din devoțiunea mea pentru Fiul Preasfintei Zeițe și pentru Maica Sa, *Nuestra Señora de Guadalupe*, Mamă Binecuvântată în toate sfintele Sale nume și chipuri – potrivit cunoașterii și înțelegerii mele, cea mai sălbatică între sălbatic, cea mai puternică între puternice.

7. Există adeseori și ramificații legale.

8. Aceasta este regula de aur a vindecătorilor: dacă nu poți să ajuți, cel puțin să nu faci rău, iar ca să nu faci rău, trebuie „să știi ce să nu faci”.

9. „Lucrarea perfectă este / nu după măsura omului, / ci după măsura Domnului.” Fragment din poemul *La Diosa de la Clarissa, un manifesto pequeño*, © 1971 C. P. Estes, din *Rowing Songs for the Night Sea Journey*. Contemporary Chants (publicație privată, 1989).

ADDENDA

1. Pentru mine, ca pentru mulți alții, înțelegerea multor cărți începe abia la a doua lectură.

2. Fragment din *Commenting Before the Poems*, © 1967 C. P. Estés, din cartea *La Pasionara, Collected Poems*.

3. În familia mea, să suferi nu înseamnă să fii o victimă, ci să fii neînfricat, cutezător în fața sorții. Chiar dacă nu poate controla integral situația sau destinul, omul trebuie să facă tot ce stă în puterile lui. Acesta este sensul în care folosesc eu cuvântul „suferință”.

4. Scriitorii care sunt și părinți mă întreabă adeseori: „Dar unde scrieți? Când?” Noaptea târziu, înainte de ivirea zorilor, în timpul siestei, în autobuz, în drum spre biserică, în timpul liturghiei, înainte, după sau între ore, oriunde, oricând și pe orice.

5. Un mic avertisment: întrucât atenția acordată problemelor privind individualitatea poate provoca intensificarea gândurilor și sentimentelor, trebuie să avem mare grijă să nu ne limităm la a acumula idei și experiențe, ci să dedicăm suficient timp aplicării celor aflate în viața de zi cu zi. Practica mea zilnică, pe care o recomand și altora, constă în special într-o contemplare a lumii, cu tot ce implică aceasta. Oriunde și oricum am începe, este nevoie însă de o practică regulată. Nu trebuie să dureze foarte mult, dar să fie mai degrabă foarte concentrată în intervalul dedicat ei. Trebuie să ne consacram deplin acestei contemplări și, bineînțeles, să o practicăm zi de zi.

6. A se vedea postfața, „Povestea ca medicament”.

7. Unele depresii, manii și alte tulburări sunt de natură organică, ceea ce înseamnă că ele se datorează disfuncției unuia dintre sistemele fizice ale corpului. Problemele de natură organică trebuie să fie evaluate de medici.

8. Tinerii pe care i-am întâlnit în universități, în colegii și la seminarii, sunt dornici să iubească această lume, să învețe, să predea, să creeze, să ajute. Și cum ei sunt viitorul nostru, este limpede că viitorul poartă în el comori fabuloase.

EDUCAȚIA UNEI LUPOAICE TINERE: O BIBLIOGRAFIE

Această bibliografie¹ conține unele dintre cele mai accesibile cărți despre femei și despre psihic, cărți pe care le recomand adesea studenților și analizanzilor mei.² La începutul anilor '70, în timpul cursurilor mele de psihologie a femeii, le-am citit studenților mei, pentru a le hrăni sufletul, multe din aceste opere, devenite acum clasice, printre care cărți scrise de Maya Angelou, Simone de Beauvoir, Brooks, Irene de Castillejo, Willa Cather, Phillis Chesler, Betty Friedan, M.E.Harding, Erica Jong, Jung, Maxim Hong Kingston, Robin Morgan, Pablo Neruda, Erich Neumann și P. Qoyawayma, precum și antologii. Pe vremea aceea „studiile despre femei” nu erau ceva obișnuit, și multă lume se întreba ce nevoie era de așa ceva.

De atunci, s-au publicat multe cărți despre femei. Acum douăzeci și cinci de ani, aceste cărți ar fi circulat sub formă de fotocopii și ar fi fost publicate de niște edituri mici și curajoase, create special pentru a aduce la lumină câteva lucrări importante, după care dispăreau la fel de repede cum apăruseră. Deși s-a câștigat mult teren în plan editorial, studiul vieții femeilor, sub aspect psihologic sau sub orice alt aspect, se află încă la început și este departe de a fi complet. Deși s-au publicat pretutindeni în lume lucrări minuțioase și oneste despre viața femeii – unele despre subiecte odinioară tabu – mai sunt încă multe de făcut atât în privința dreptului femeilor de a vorbi despre ele însele, cât și a accesului la presă și la canalele de distribuție.

O bibliografie nu trebuie să plictisească, și nici să-i spună unei persoane cum să gândească, ci trebuie să furnizeze o bază de meditație cât mai bogată și mai variată posibil. O bună bibliografie își propune să ofere o viziune de ansamblu a trecutului și a prezentului, care să pregătească o viziune clară a viitorului. Această bibliografie pune accentul pe scrierile femeilor, dar include și cărți ale bărbaților. Este vorba, în general, de cărți excelente, vehemente, originale. O mare parte din ele sunt interculturale, și toate sunt pluridimensionale. Sunt cărți inspirate, bogate

în informații și idei. Câteva aparțin unei epoci îndepărtate sau au fost scrise în alte țări decât Statele Unite. Pentru comparație, am adăugat două sau trei titluri care, după părerea mea, reflectă o mare ignoranță. Le veți recunoaște când le veți citi, dar puteți avea idei total diferite de ale mele în această privință.

Autorii aici menționați sunt foarte variați. Majoritatea sunt specialiști sau precursori; unii sunt iconoclaști, proscriși, alții sunt conformiști, academicieni, spirite boeme sau independenți. Printre ei sunt și mulți poeți, căci ei sunt istoricii și vizionarii vieții psihice. În multe cazuri, observațiile și intuițiile lor sunt atât de penetrante, încât depășesc în exactitate și în profunzime supozițiile psihologiei tradiționale. În orice caz, majoritatea autorilor sunt *las compañeras o los compañeros*, tovarăși de călătorie și contemplativi care ajung la concluziile lor trăind o viață profundă și descriind-o apoi cu multă precizie.³ Sunt mulți, foarte mulți scriitori la fel de strălucitori, dar aici sunt amintiți doar două sute dintre ei.

Alegria, Claribel. *Woman of the River*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1989.

Alegria, Claribel. *Louisa in Realityland*, New York, Curbstone Press, 1989.

Alegria, Claribel. *Guerrilla Poems of El Salvador*, New York, Curbstone Press, 1989.

Allen, Paula Gunn. *The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian Traditions*, Boston: Beacon Press, 1986.

Allen, Paula Gunn. *Grandmothers of the Light: A Medicine Woman's Sourcebook*, Boston, Beacon Press, 1991.

Allen, Paula Gunn. *Shadow Country*, Los Angeles, University of California Press, 1982.

Andelin, Helen B. *Fascinating Womanhood*, Santa Barbara, Calif., Pacific Press, 1974.

Angelou, Maya. *I Shall Not Be Moved*, New York, Random House, 1990.

Angelou, Maya. *All God's Children Need Traveling Shoes*, New York, Random House, 1986.

Angelou, Maya. *I Know Why the Caged Birds Sing*, New York, Bantam, 1971.

Anzaldúa, Gloria e Moraga, Cherrie, orgs. *This Bridge Called My Back*, New York, Kitchen Table/Women of Color Press, 1983.

Atiya Nayra. *Khul-Khaal: Five Egyptian Women Tell Their Stories*, Syracuse, Syracuse University Press, 1982.

Atwood, Margaret, *The Robber Bride*, Nan A. Talese/Doubleday. New York, 1993

- Avalon, Arthur. *Shakti and Shakta*, New York, Dover, 1978.
- Barker, Rodney. *The Hiroshima Maidens: A Story of Courage, Compassion and Survival*, New York, Viking, 1985.
- Bass, Ellen și Thornton, Louise (ed.). *I Never Told Anyone: Writings by Women Survivors of Child Sexual Abuse*, New York, Harper & Row, 1983.
- Beauvoir, Simone de, *Memoriile unei fete cuminți*, București, Humanitas, 2011.
- Beauvoir, Simone de, *Al doilea sex*, București, Univers, 2004.
- Bertherat, Thérèse. *Le corps a ses raisons*, Paris, Le Seuil, 1976.
- Bly, Robert. *Iron John: A Book About Men*, Reading (Massachusetts), Addison-Wesley, 1990.
- Boer, Charles. *The Homeric Hymns*. Dallas, Spring Publications, 1987.
- Bolen, Jean Shinoda. *Ring of Power: The Abandoned Child, the Authoritarian Father, and the Disempowered Feminine*, San Francisco, Harper Collins, 1992.
- Bolen, Jean Shinoda. *Goddesses in Everywoman: A New Psychology of Women*, San Francisco, Harper & Row, 1984.
- Bolen, Jean Shinoda. *The Tao of Psychology: Synchronicity and the Self*. Harper & Row, San Francisco 1979.
- Boston Women's Health Book Collective. *The New Our Bodies. Ourselves*, New York, Simon & Schuster, 1984.
- Brooks, Gwendolyn. *Selected Poems*, New York, Harper & Row, 1984.
- Brown, Rita Mae. *Rubyfruit Jungle*, Plainfield, Vt., Daughters, Inc., 1973.
- Browne, E. Susan; Connors, Debra; Stern, Nanei, *With the Power of Each Breath: A Disabled Woman's Anthology*, San Francisco, Cieis Press, 1985.
- Budapest, Zsuzsanna E. *The Grandmother of Time*, San Francisco, Harper & Row, 1989.
- Castellanos, Rosário. *The Selected Poems of Rosário Castellanos*. Trad. de Magda Bogin, St. Paul (Minnesota), Graywolf Press, 1988.
- Castillejo, Irene Claremont de. *Knowing Woman: A Feminine Psychology*, Boston, Shambhala, 1973.
- Castillo, Ana. *My Father Was a Toltec*, Novato (California), West End Press, 1988.
- Cather, Willa. *My António*, Boston, Houghton Mifflin, 1988.
- Cather, Willa. *Death Comes for the Archbishop*, New York, Vintage, 1971.
- Chernin, Kim. *Obsession*, New York, Harper & Row, 1981
- Chesler, Phyllis. *Women and Madness*, Garden City (New York), Doubleday, 1972.
- Chicago, Judy. *The Dinner Party: A Symbol of Our Heritage*, Garden City (New York), Anchor, 1979.
- Chicago, Judy. *Embroidering Our Heritage: The Dinner Party Needlework*. Garden City (New York), Anchor, 1980.

- Chicago, Judy. *Through the Flower: My Struggle as a Woman Artist*, Garden City (New York), Doubleday, 1975.
- Chicago, Judy. *The Birth Project*, Garden City (New York), Doubleday, 1982.
- Christ, Carol P. *Diving Deep and Surfacing: Women Writers on Spiritual Quest*, Boston, Beacon Press, 1980.
- Coles, Robert. *The Spiritual Life of Children*, Boston, Houghton Mifflin, 1990.
- Colette, Oeuvre complètes, Paris, Flammarion, 1973.
- Cowan, Lyn. *Masochism: A Jungian View*, Dallas, Spring Publications, 1982.
- Craig, Mary. *Spark from Heaven: The Mystery of the Madonna of Medjugorje*. Notre Dame (Indiana), Ave Maria Press, 1988.
- Craighead, Meinrad. *The Mother's Songs: Images of God the Mother*. Nova York: Paulist Press, 1986.
- Crow, Mary. *Woman Who Has Sprouted Wings*, Pittsburgh, Latin American Literary Review Press, 1988.
- Curb, Rosemary și Manahan, Nancy. (edt), *Lesbian Nuns*. Tallahassee (Florida), Naiad Press, 1985.
- Daly, Mary. *Gyn/ecology*. Boston, Beacon Press, 1978.
- Daly, Mary. „In cahoots with Caputi, Jane”, *Websters First New Intergalactic Wickedary of the English Language*., Boston, Beacon Press, 1987.
- Derricote, Toi. *Natural Birth, Poems*. Freedom (California), Crossing Press, 1983.
- Dickinson, Emily. *Singurătate și poezie*, București, editura Litera, 1995
- Doniger, Wendy. *Women, Androgynes, and Other Mystical Beasts*, Chicago, University of Chicago Press, 1980.
- Drake, William. *The First Wave: Women Poets*, New York, Macmillan, 1987.
- Easwaran, Eknath. *The Bhagavad Gita*, Berkeley, Nilgiri Press, 1985.
- Eisler, Riane. *The Chalice and the Blade*, San Francisco, Harper & Row, 1987.
- Ellis, Normandi. *Osiris Awakening: A New Translation of the Egyptian Book of the Dead*, Grand Rapids (Michigan), Phanes Press, 1988.
- Erdrich, Louise. *Love Medicine*, New York, Bantam, 1984.
- Fenelon, Fania, *Playing for Time*, Trad. de Judith Landry, New York: Atheneum, 1977.
- Fisher, M.F.K., *Sister Age*, New York, Knopf, 1983.
- Forché, Carolyn. *The Country Between Us*, New York, Harper & Row, 1982.
- Foucault, Michel. *Istoria nebuniei în epoca clasică*, București, Humanitas, 1996.
- Foucault, Michel. *Istoria sexualității*, Timișoara, Editura de Vest, 1995.
- Fox, Matthew. *Original Blessing*, Santa Fe, Bear and Company, 1983.
- Friedan, Betty. *The Feminine Mystique*, New York, Nonon, 1963.
- Friedman, Lenore. *Meetings with Remarkable Women: Buddhist Teachers in America*, Boston. Shambhala Publications, 1987.

- Friedman, Myra. *Buried Alive: Biography of Janis Joplin*, New York, Morrow, 1973.
- Galland, China. *Longing for Darkness Tara and the Black Madonna: A Ten Year Journey*, New York, Viking, 1990.
- Gaspar De Alba, Alicia; Herrera-Sobek, Maria; Martinez, Demetria. *Three Times a Woman*, Tempe (Arizona), Bilingual Review Press, 1989.
- Gilbert, Sandra și Gubar, Susan. *The Madwoman in the Attic*, New Haven, Yale University Press, 1979.
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice*, Cambridge, Harvard University Press, 1982.
- Gimbutas, Marija. *The Goddesses and Gods of Old Europe: Myths and Cult Images*, Berkeley e Los Angeles, University of California Press, 1982.
- Goldberg, Natalie. *Writing Down the Bones: Freeing the Writer Within*, Boston, Shambhala, 1986.
- Goldberg, Natalie. *Long Quiet Highway*, New York, Bantam Books, 1993.
- Golden, Renny și McConnell, Michael. *Sanctuary: The New Underground Railroad*, New York, Orbis Books, 1986.
- Goldenburg, Naomi R. *Changing of the Gods: Feminism and the End of Traditional Religions*, Boston. Beacon Press, 1979.
- Grahn, Judy. *Another Mother Tongue*, Boston, Beacon Press, 1964.
- Guggenbühl-Craig, Adolph. *Power in the Helping Professions*, Dallas, Spring Publications, 1971.
- Hall Nor. *The Moon and the Virgin: Reflections on the Archetypal Feminine*, New York, Harper & Row, 1980.
- Harding, M. Esther. *Woman's Mysteries, Ancient and Modern*, New York, Putnam, 1971.
- Harris, Jean și Alexander, Shana. *Marking Time: Letters from Jean Harris to Shana Alexander*, New York, Scribner, 1991.
- Heilbrun, Carolyn G. *Writing a Woman's Life*, New York, Ballantine, 1989.
- Herrera, Hayden. *Frida: A Biography of Frida Kahlo*, New York, Harper & Row, 1983.
- Hillman, James. *Inter-Views: Conversation with Laura Pozzo*, New York, Harper & Row, 1983.
- Hoff, Benjamin. *The Singing Creek Where the Willows Grow: The Rediscovered Diary of Opal Whitely*, New York, Ticknor & Fields, 1986.
- Hollander, Nicole. *Tales From the Planet Sylvia*, New York, St. Martin's, 1990.
- Hull, Gloria T.; Scott, Patricia Bell; Smith, Barbara, (edt.) *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*, New York, Feminist Press, 1982.
- Ibarruri, Dolores. *The Shall Not Pass: The Autobiography of La Passionaria*, New York, International Publishers, 1976.

- Iglehart, Hailie. *Womanspirit: A Guide to Women's Wisdom*, New York, Harper & Row, 1983.
- Jong, Erica. *Fear of Flying*, New York, New American Library, 1974.
- Jong, Erica. *Becoming Light: Poems, New and Selected*. New York, Harper-Collins, 1991.
- Jung, C. G. *Collected Works of C. G. Jung*. Princeton: Princeton University Press, 1972. (În România, cărțile lui Jung au fost publicate de multe edituri, cele mai importante fiind Humanitas, Editura Trei și Teora. Dintre acestea cităm: *Amintiri, vise reflecții, consemnate și editate de Aniela Jaffé*, trad. Daniela Ștefănescu, Humanitas, 1996; *Opere complete*, trad. Dana Verescu, Vasile Dem. Zamfirescu, Daniela Ștefănescu, Editura Trei, 2003; *Psihologie și alchimie*, trad. Carmen Oniți, Teora, 1996 – n. trad.)
- Kalfi, Dora. *Sandplay: A Psychotherapeutic Approach to the Psyche*, Santa Monica, Sigo, 1980.
- Keen, Sam. *The Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination*. Fotografii Ann Page. San Francisco, Harper & Row, 1986.
- Kerényi, C. *Zeus and Hera*, trad. de C. Holme, Princeton, Princeton University Press, 1975.
- Kerényi, C. *Eleusis: Archetypal Image of Mother and Daughter*, New York, Schocken Books, 1977.
- King, Florence. *Southern Ladies and Gentlemen*, New York, Stein & Day, 1975.
- Kingston, Maxine Hong. *The Woman Warrior. Memoirs of a Girlhood Among Ghosts*. New York, Knopf, 1976.
- Kinkaid, Jamaica. *At the Bottom of the River.*, New York, Plume, 1978.
- Kinnell, Galway. *The Book of Nightmares*. Londra, Omphalos and J-Jay Press, 1978.
- Klepfisz, Irena. *Dreams of an Insomnia Jewish Feminist Essays, Speeches and Diatribes*. Portland (Oregon), The Eighth Mountain Press, 1990.
- Kolbenschiag, Madonna. *Kiss Sleeping Beauty Goodbye: Breaking the Spell of Feminine Myths and Models*, New York, Doubleday, 1979.
- Krysl, Marilyn. *Midwife and Other Poems on Caring*, New York, National League for Nursing, 1989.
- Kumin, Maxine. *Our Ground Time Here Will Be Brief*, New York, Penguin, 1982.
- Laing, R. D. *Knots*, New York, Vintage, 1970.
- Leonard, Linda S. *The Wounded Women*, Boulder (Colorado), Shambhala, 1983.
- Le Sueur, Meridel. *Ripening: Selected Work. 1927-1980*. Old Westbury (New York), Feminist Press, 1982.
- Lindbergh, Arme Morrow. *The Gift from the Sea*, New York, Pantheon, 1955.

- Lippard, Lucy. *From the Center: Feminist Essays in Women's Art*, New York, E. P. Dutton, 1976.
- Lisle, Laurie. *Portrait of an Artist: A Biography of Georgia O'Keeffe*, New York, Seaview, 1980.
- López-Pedraza, Rafael. *Cultural Anxiety*, Suiça, Daimon Verlag, 1990.
- Lorde, Audre. *Sister Outsider. Essays and Speeches*, Freedom (California), Crossing Press, 1984.
- Luke, Helen M. *The Way of Women, Ancient and Modern*, Three Rivers (Michigan), Apple Fann, 1975.
- Machado, António. *Times Alone*. Trad. de Robert Bly, Middletown (Connecticut), Wesleyan University Press, 1983.
- Masson, Jeffrey. *The Assault on Truth: Freud's Suppression of the Seduction Theory*, New York, Farrar, Straus, Giroux, 1983.
- Matsui, Yaiori. *Women's Ásia*, Londra, Zed Books, 1987.
- Matthews, Ferguson Gwyneth. *Voices from the Shadows Woman with Disabilities Speak Out*, Toronto, Women's Educational Press, 1983.
- McNeely, Deldon Anne. *Animus Aeternus Exploring the Inner Masculine*, Toronto, Inner City, 1991.
- Mead, Margaret. *Blackberry Winter*, New York, Morrow, 1972.
- Metzger, Deena. *Tree*, Berkeley, Wingbow Prees, 1983.
- Metzger, Deena. *The Woman Who Slept with Men to Take the War Out of Them*, Berkeley, Wingbow Press, 1983.
- Millay, Edna St. Vincent. *Collected Poems*, editate de Norma Miliay, New York, Harner & Row, 1917.
- Miller, Alice. *Thou Shalt Not Be Aware*, trad. Hildegard Hannum și Hunter Hannum, New York, Farrar, Straus, Giroux, 1984.
- Miller, Alice. *For Your Own Good: Hidden Cruelty in Childrearing and the Roots of Violence*. trad. Hildegard Hannum și Hunter Hannum. New York, Farrar, Straus, Giroux, 1983.
- Miller, Alice. *Drama of the Gifted Child*, trad. Ruth Ward. New York, Basic Books 1981. Morgan, Robin, *Sisterhood Is Powerful*. New York, Vintage, 1970.
- Miller, Alice. *Revolta trupului*, trad. Despina Naghi, București, Nemira, 2006.
- Mulford, Wendy, (texte editate de) *Love Poems by Women*, New York, Fawcett/Columbine, 1990.
- Neruda, Pablo. *Residence on Earth*, New York, New Directions, 1973
- Neumann, Erich. *The Great Mother*, Princeton, Princeton University Press, 1963.
- Nin, Anais. *Delta of Venus Erotica*, New York, Hareourt, Brace, Jovanovich, 1977.
- Olds, Sharon. *The Gold Cel*, New York, Knopf, 1989.
- Olsen, Tillie. *Silences*, New York, Delacorte, 1979.

- Orbach, Susie. *Fat Is a Feminist Issue*, New York, Paddington Press, 1978.
- Pagels, Elaine. *The Gnostic Gospels*. New York: Random House, 1979.
- Partnoy, Alicia, org. *You Can't Drown the Fire: Latin American Women Writing in Exile*, San Francisco, Cieis Press, 1988.
- Perera, Sylvia Brinton. *Descent to the Goddess*, Toronto, Inner City, 1988.
- Piaf, Edith. *My Life*. Londra, Owen, 1990.
- Piercy, Marge. *Circles on Water*, New York, Knopf, 1982.
- Piercy, Marge. (Text eeditat de) *Early Ripening: American Women's Poetry Now*, Londra, Pandora, 1987.
- Piercy, Marge. *The Moon Is Always Female*, New York, Random House, 1980.
- Piercy, Marge. *Woman on the Edge of Time*, New York, Knopf, 1976.
- Pogrebin, Letty Cottin. *Among Friends*, New York, McGraw-Hill, 1987.
- Prager, Emily. *A Visit from the Footbinder and Other Stories*, New York, Simon & Schuster, 1982.
- Qoyawayma, Polingaysi (White, Elizabeth Q.) *No Turning Back: A Hopi Indian Woman Struggle to Live in Two Worlds*. Cu colaborarea lui Vada F. Carison. Albuquerque, University of New México Press, 1964.
- Raine, Kathleen. *Selected Poems*, Great Barrington (Massachusetts), Lindisfarne, 1988.
- Rich, Adrienne. *The Fact of a Doorframe*, New York, Norton, 1984.
- Rich, Adrienne. *Diving Into the Wreck*, New York, Norton, 1973.
- Rich, Adrienne. *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, New York, Norton, 1976.
- Robinson, James M., organizador. *The Nag Hammadi Library in English*, San Francisco, Harper & Row, 1977.
- Rosen, Marjorie. *Popcorn Venus: Women, Movies, and the American Dream*. New York, Coward, McCann, Geoghegan, 1973.
- Samuels, A.; Shorter, B.; Plaut, F. *A Critical Dictionary of Jungian Analysis*. Londra/New York, Routledge & Kegan Paul, 1986. (Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene, București, Humanitas, 2005).
- Sanday, Peggy Reeves. *Female Power and Male Dominance: On the Origins of Sexual Inequalities*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- Savage, Judith. *Mourning Unlived Lives*. Wilamette, III., Chiron, 1989.
- Sexton, Anne. *The Complete Poems*. Boston, Houghton Mifflin, 1981.
- Sexton, Anne. *No Evil Star*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1985.
- Shange, Ntozake. *Nappy Edges*. New York, St. Martin's, 1972.
- Shange, Ntozake. *A Daughter's Geography*. New York, St. Martin's, 1972.
- Shange, Ntozake. *For colored girls who have considered suicide when the rainbow is enuf: a choreopoem*. New York, Macmillan, 1977.
- Sheehy, Gail. *Passages*. New York, E. P. Dutton, 1974.

- Shikibu, Izuini și Komachi, Onono. *The Ink Dark Moon, Love Poems, Women of the Ancient Court of Japan*. Trad. de Jane Hirschfield, com Mariko Aratani. New York, Scribner, 1988.
- Silko, Leslie Marmon. *Storyteller*. New York, Seaver Press, 1981.
- Silko, Leslie Marmon. *Ceremony*. New York, Penguin. 1977.
- Simon, Jean-Marie. *Guatemala: Eternal Spring, Eternal Tyranny*. Londra, Norton, 1987.
- Singer, June. *The Boundaries of the Soul: The Practice of Jung's Psychology*. Garden City (New York), Doubleday, 1972.
- Spretnak, Charlene. *Lost Goddesses of Early Greece*. Boston, Beacon Press, 1981.
- Spretnak, Charlene. (Text editat de) *The Politics of Women's Spirituality*. Garden City (New York), Doubleday, 1982.
- Starhawk. *Truth or Dare*. New York, Harper & Row, 1979.
- Stein, Leon. *The Triangle Fire*. Filadelfia, Lippincott, 1962.
- Steinem, Gloria. *The Revolution from Within*. Boston: Littie, Brown, 1992.
- Steinem, Gloria. *Outrageous Acts and Everyday Rebellions*. New York, Holt, Rinehart, Winston, 1983.
- Stone, Merlin. *When God Was a Woman*. New York, Dial Press, 1976.
- Stone, Merlin. *Ancient Mirrors of Womanhood*. Boston, Beacon Press, 1984.
- Swenson, May. *Cage of Spines*. New York, Rhinehart, 1958.
- Tannen, Deborah. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York, Morrow, 1990.
- Teish, Louisa. *Jambalaya*. San Francisco, Harper & Row, 1985.
- Tsé, Lao. *Tao Te Ching*. Trad. de Stephen Mitchel. San Francisco, Harper & Row, 1988.
- Tuchman, Barbara. *A Distant Mirror*. New York, Knopf, 1978.
- Von Franz, M. L. *The Feminine in Fairytales*. Dallas, Spring Publications, 1972.
- Waldman, Anne. *Fast-Speaking Woman and Other Chants*. San Francisco, City Lights, 1975.
- Walker, Alice. *The Color Purple*. New York, Washington Square Press, 1982.
- Walker, Alice. *Good Night Willie Lee: I'll See You In the Morning*. New York, Dial Press, 1979.
- Walker, Alice. *Her Blue Body: Everything We Know. Earthling Poems*. San Diego, Hareourt, Brace, Jovanovich, 1991.
- Walker, Alice. *In Search of Our Mothers' Gardens*. New York: Hareourt, Brace, Jovanovich, 1983.
- Walker, Barbara G. *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets*. San Francisco, Harper & Row, 1983.
- Walker, Barbara G. *The Woman's Dictionary of Symbols and Sacred Objects*. San Francisco, Harper & Row, 1988.
- Walker, Barbara G. *The Crone*. San Francisco, Harper & Row, 1985.

- Walker, Lenore. *The Battered Woman*. New York, Harper & Row, 1980.
- Warner, Marina. *Alone of All Her Sex: The Myth and Cult of the Virgin Mary*. New York, Knopf, 1976.
- Watson, Célia. *Night Feet*. New York, The Smith, 1981.
- White, Steve F. *Poems of Nicaragua*. Greensboro, Unicorn Press, 1982.
- Whitman, Walt. *Leaves of Grass*. New York, Norton, 1968. (Fire de iarbă, Deva, Editura Emia, 2001)
- Wickes, Frances. *The Inner World of Childhood*. New York, Farrar, Straus, Giroux, 1927.
- Willmer, Harry. *Practical Jung: Nuts and Bolts of Jungian Psychotherapy*. Wilamette, III., Chiron, 1987.
- Wilson, Colin. *The Outsider*. Boston, Houghton Mifflin, 1956.
- Wolkstein, Diane și Kramer, Samuel Noah. *Inanna, Queen of Heaven and Earth*. San Francisco, Harper & Row, 1983.
- Wollstonecraft, Mary. *A Vindication of the Rights of Women*. Reeditare 1792. New York, W. W. Norton, 1967.
- Woodman, Marion. *Addiction to Perfection*. Toronto, Inner City, 1988.
- Woolf, Virginia. *A Room of One's Own*. New York, Harcourt, Brace, 1929. (O cameră separată, București, editura Univers, 1999).
- Yolen, Jane. *Sleeping Ugly*. New York, Coward, McCann & Geoghegan, 1981.
- Wynne, Patrice. *The Womanspirit Sourcebook*. San Francisco, Harper & Row, 1988.
- Zipes, Jack. *The Brothers Grimm*. New York, Routledge, Chapman and Hall, 1988.

1. Această bibliografie a fost concepută ca o imagine de ansamblu a dezvoltării naturii instinctuale. Pentru alte probleme privind femeile, utilizez variante ale acestei bibliografii esențiale. Unele titluri incluse aici apar în mod repetat în bibliografii, mai cu seamă în bibliografiile cărților scrise de femei despre problemele femeilor. Aceste opere frecvent menționate au devenit un fel de „biblio-mantra”. Multe dintre femeile care le-au citat nu mai sunt în viață, dar cărțile lor continuă să trăiască.

2. Nu sunt împotriva faptului de a fi luate în considerație observațiile sau teoriile ambelor sexe sau ale diverselor școli, dar unele lucrări pur și simplu nu merită să fie citite, pentru că sunt predigerate. Cu alte cuvinte, le-a fost scos miezul, și sunt ca o cochilie goală, ca un carusel fără cai, fără muzică, fără călăreți, care se învârt la nesfârșit în gol.

Lucrările redigerate sunt cu totul altceva. Asta înseamnă să repeți ceva ce ai auzit sau ai citit fără să te întrebi: „Dar e adevărat? E într-adevăr util? Mai e încă actual? Este oare singurul punct de vedere?” Există enorm de

multe astfel de lucrări. Ele sunt asemenea unei mine de argint. Unele mine sunt complet epuizate și nu merită să fie conservate. Altele au fost de la început foarte sărace și niciodată n-au produs suficient, așa încât să se justifice exploatarea lor.

Mai există apoi un al treilea rebut: opera diluată. O operă diluată este copia palidă a unei opere puternice, a unei opere originale. Capacitatea acesteia din urmă de a comunica cititorului intenția, sensul, remediul său, este așadar diminuată, fragmentată, deformată. Dacă aveți posibilitatea, citiți opera de prim rang a unui autor care a trăit-o, a adunat-o la un loc, a analizat-o și nu numai că a iubit-o, dar a făcut sacrificii pentru ea. Recuperarea naturii noastre sălbatice constă, așa cum am văzut, în reconstruirea discernământului, pe care să-l folosim cu privire nu doar la ceea ce conține deja mintea noastră, ci și la ceea ce punem în ea.

3. De regulă, procedez astfel: le cer studenților să aleagă trei cărți din această listă și să le considere un puzzle sau o enigmă. La acestea, adaug apoi texte din Kant, Kierkegaard, Menken și alții. Cum merg împreună? Ce pot să-și transmită reciproc? Comparați și veți vedea rezultatul. Unele combinații sunt o adevărată bombă. Altele produc semințe.

A m lucrat la această carte despre natura instinctuală a femeilor vreme de douăzeci și cinci de ani. În această perioadă, multe persoane au intrat în viața mea, aducându-mi mărturiile lor și încurajându-mă. În tradițiile mele culturale, exprimarea recunoștinței ia de regulă câteva zile. De aceea, majoritatea celebrărilor noastre, de la priveghiuri la nunți, durează cel puțin trei zile: prima zi este consacrată râsului și lacrimilor, a doua luptelor și chiotelor, iar a treia odihnei. Urmează apoi cântecele și dansurile. Le mulțumesc așadar tuturor persoanelor din viața mea care continuă să danseze și să cânte:

Bogie, soțul și iubitul meu, care a contribuit la revizuirea lucrării și a învățat să folosească mașina de scris pentru a mă ajuta să transcriu manuscrisul. *Tiaja*, care s-a oferit ea singură să se ocupe de treburile administrative și de cumpărături, m-a înveselit și mi-a arătat că o fiică adultă poate fi și o soră. *În mod cu totul special le mulțumesc tuturor alor mei, prieteni și rude, familiilor mele, tribului meu, înaintașilor mei în viață sau în spirit – pentru că au lăsat urme.*

Ned Leavitt, *ser humano*, agentul meu, deosebit de abil în gestionarea problemelor dintre lumi. *Ginny Faber*, editorul meu la Ballantine, care, în timp ce această carte vedea lumina zilei, a dat naștere unei opere perfecte, o mică ființă sălbatică, pe nume *Suzannah*.

Tami Simon, producător de înregistrări audio, artistă și sursă de inspirație, a cărei flacără arde puternic, pentru a mă fi întrebat ceea ce știam, pentru *Devon Christensen*, maestru al detaliilor și iscusit timonier, pentru ei și întreaga echipă de la *Sounds True*, inclusiv pentru alter egoul fiecăruia dintre ei, pentru *The Duck*, care s-a ocupat de toate și pentru imensul sprijin acordat, ca eu să mă pot dedica în întregime redactării acestei cărți.

Lucy și Virginia, care au apărut așa, ca din ceață, și exact la timp. Întreaga mea recunoștință lui *Spence*, ea însăși un dar, pentru a fi împărțit cu mine aceste două binecuvântări. *N.o.n.a. girl*, care a auzit chemarea, și în ciuda dificultăților drumului, a sosit la momentul potrivit. *Juan Manuel*, *m'hijo*, fiul meu, acest minunat *traductor especial*.

Cele trei fice ale mele, a căror viață, ca femeii, este pentru mine motiv de inspirație și introspecție. *Analizandele și analizanzii mei*, care, în cursul anilor, s-au dovedit atât de profunzi și atât de complecși, revelându-mi multiplele nuanțe ale umbrei și nenumăratele fațete ale luminii. *Yancey Stockwell* și *Mary Kouri*, care s-au interesat de scrierile mele încă de la început. *Craig M.*, pentru sprijinul și afecțiunea ei de o viață. *Jean Carlson*, bătrâna mea ursuză, care mi-a amintit să mă ridic și să mă învârt de trei ori în cerc. *Jan Vanderburgh*, care mi-a lăsat un ultim dar înainte de a muri. *Betsy Wolcott*, care, prin suportul său psihic, a hrănit cu generozitate bucuria celorlalți. *Nancy Pilzner Dougherty*, pentru cele spuse privind viitoarele oportunități. *Kate Furler*, din Oregon, și *Mona Angniq McElderrry*, din Kotzebue (Alaska), pentru poveștile istorisite noaptea târziu acum douăzeci și cinci de ani. ... *Arwind Vasavada*, psihanalist jungian hindus și strămoș al familiei mele psihice. *Steve Sanfield*, pentru a fi iubit și femeia din sud, ale cărei picioare nu se simțeau prea în largul lor pe patine.

Lee Lawson, prieten și artist talentat, care i-a spus furtului sufletului pe nume. *Normandi Ellis*, poetă și scriitoare, pentru a-mi fi reamintit „f”-ul din inefabil. *Jean Yancey*, pentru simplul fapt că există. *Fran Lees*, *Staci Wertz Hobbit* și *Joan Jacobs*, talentatele și inspiratele mele surori de condei. *Joann Hildebrand*, *Connie Brown*, *Bob Brown*, *Tom Manning* de la Critter Control, *Eleanor Alden* – președinte al Jung Society din Denver – și *Anne Colle*, amazoana din Munții Stâncoși, pentru iubirea și sprijinul lor de-a lungul acestor ani. *Genuinele femei sălbatice din La Foret* – prezente de la început.

Surorile și frații mei griots, cantadoras y cuentistas y mesemondók, povestitori și povestitoare, cercetători ai folclorului, traducători, pentru prietenia lor și pentru imensa lor generozitate: *Nagyhovi Maier*, student maghiar de etnie romă, *Roberta Macha*, interpretă maya, *La Pat: Patricia Dubrava Keuning*, poetă și excelentă traducătoare, *bărbații și femeile din forumurile privind CIS ale nativilor americani, evreilor, creștinilor, musulmanilor și păgânilor*, pentru faptele neștiute și extrem de interesante pe care mi le-au relatat. *Maria de los Angeles Zenaida González de Salazar*, bună expertă în culturile nahuatl și aztecă. *Opalanga Pugh*, griotă și specialistă în folclorul afro-american. *Nagynéni Liz Hornyak*, *Mary Pinkola*, *Joseph Pinkola* și *Roelf Sluman*, specialiști maghiari. *Makoto Nomura*, expert în cultura japoneză. *Cherie Karo Schwartz*, povestitoare

internațională, cercetătoare a folclorului, în special al culturii ebraice. *J.J. Jerome*, povestitor îndrăzneț. *Leif Smith* și *Patricia J. Wagner* de la *Pattern Research* pentru disponibilitatea și fermitatea lor. *Arminta Neal*, fostă organizatoare de expoziții la Muzeul de Istorie Naturală din Denver, pentru generoasele căutări în arhivele sale. *La Chupatinta: Pedro Abacadaba*, scrib din satul Uvallama. *Tiaja Karenina Kaplinsky*, mesager intercultural. *Reina Pennington*, tovarășă de călătorie, din Alaska, pentru binecuvântările sale. *Toți povestitorii și povestitoarele* pe care i-am întâlnit de-a lungul vieții, care mi-au dăruit ori au schimbat cu mine povești, mi le-au semănat în suflet sau mi-au lăsat povești drept moștenire spirituală sau familială, primindu-le pe ale mele în schimb și având grijă de ele ca de proprii lor copii, așa cum am făcut și eu.

Nancy Mirabella, care a tradus misticii de origine latino-americană și care mi-a vorbit de *Rocky Mountain Women's Institut*. *Rocky Mountain Women's Institut* unde am lucrat în 1990-1991 ca profesor asociat la proiectul *Las Brujas*, ajutată fiind de *Cheryl Bezio-Gorham* și de minunatele mele surori întru artă: *Patti Leota Genack*, pictoriță; *Vicky Finch*, fotograf; *Karen Zidwick*, scriitoare; *Hannah Kahn*, coregrafă; *Carole McKelvery*, scriitoare; *Dee Farnsworth*, pictoriță.

Women's Alliance și *Charlotte Kelly*, țesătoare de elită, pentru a-mi fi oferit posibilitatea de a ține cursuri în Sierra Madre, chiar în săptămâna în care apărea în librării *Femei care aleargă cu lupii*. A fost realmente un dar al cerului să întâlnesc niște femei atât de minunate – artiste, vindecătoare și militante. În săptămâna aceea, ele m-au înconjurat precum navele-escortă care însoțesc noua ambarcațiune în largul mării. *Ruth Zaporah*, artistă. *Vivienne Verdon-Roe*, cineastă. *Fran Peavey*, actriță de comedie. *Ying Lee Kelley*, copreședinte al *Rainbow Coalition*. *Naomi Newman*, povestitoare evreică. *Rhiannon*, cântăreață de jazz și povestitoare. *Colleen Kelley*, artistă budistă. *Adele Getty*, scriitoare și percuționistă. *Kyos Featherdancing*, bună cunoscătoare a ritualurilor nativilor americani. *Rachel Bagby*, cântăreață afro-americană. *Jalaja Bonheim*, dansatoare plină de grație. *Norma Cordell*, povestitoare americană indigenă și profesoară. *Tynowyn*, muziciană, constructor de tobe. *Deena Metzger*, scriitoare, întruparea curajului. *Barbara Borden*, percuționistă. *Margaret Pavel*, maestră în arta țesutului. *Gail Benvenuta*, „vocea”. *Rosemary Le Page*, țesătoare. *Pat Enochs*, artistă în ale nutriției. Și *M'Ilijas*, mis lobitas,

voi, puilor, știți cine sunteți. Și, în fine, *femeia care urlă*, al cărei nume, însă, nu-l vom menționa.

Jean Shinoda Bolen, care mi-a fost o adevărată *madre del alma*, mi-a oferit numeroase exemple și mi-a dat-o pe Valerie. *Valerie Andrews*, scriitoare și călătoare pasionată, care mi-a dăruit timpul său și mi l-a dat pe Ned (Ned Leavitt). *Manisha Roy*, care m-a fermecat cu poveștile ei despre femeile bengaleze, *Bill Harless*, *Glen Carlson*, *Jeff Raff*, *Don Williams*, *Lyn Cowan*, *José Arguelles*, pentru încurajările adresate încă de la început. Talentații mei *colegi jungieni de la IRSJA și IAAP*, care se interesează de poezie și de poeți și îi protejează. *Colegii mei de la C.G. Jung Center din Colorado, analiștii în formare*, cei de ieri și de azi, precum și *candidații psihanaliști de la IRSJA*, pentru pasiunea cu care învață și cu care își urmăresc țelul.

Molly Moyer, extraordinara femeie bună la toate de la Tattered Cover, care nu a încetat o clipă să-mi șoptească la ureche cuvinte de încurajare, și cele trei mari librării din Denver unde se găsesc din abundență toate cărțile interculturale pe care eu aș fi putut vreodată să mi le doresc: *Kasha Songer*, de la The Book Garden. *Clara Villarosa*, de la The Hue-Man Experience Bookstore. *Joyce Meskis*, de la The Tattered Cover. Scriitorii *Mark Graham*, *Stephen White*, *Hannah Green*, *personalul de la Open Door Bookstore*, *membrii ai Poets of the Open Range* și *poeții de la Naropa Institut*, pentru sprijinul lor și pentru importanța pe care o dau cuvintelor pline de sens. *Surorile și frații mei poeți* care mi-au permis să creez prin inima lor.

Mike Wesley, expert în Macintosh de la CW Electronics, pentru a fi recuperat integral manuscrisul „pierdut”, și *Leonnie Wright*, excepțional tehnician, pentru a-mi fi resuscitat în repetate rânduri computerul SE30. *Autorii forumurilor de literatură și specialiștii în calculatoare din lumea întreagă*, din Japonia, Mexic, Franța, Statele Unite, Anglia, care au rămas de veghe, la miezul nopții, în fața aparatelor lor ca să-mi vorbească despre femei și despre lupi.

Profesorii mei cei mai importanți: *toți bibliotecarii*, custozii depozitelor de comori, pline de suspinele, durerile, bucuriile și speranțele întregii umanități. Vouă, tuturor, profunda mea grațitudine. Întotdeauna m-ați ajutat, întotdeauna ați fost avizați, oricât de enigmatică a fost cerea mea.

Georgia O'Keeffe, care n-a răs când, la nouăsprezece ani, i-am mărturisit că sunt poetă. *Dorothy Day*, care mi-a spus că rădăcinile sunt importante. „Nebunele în negru”, așa cum le numise un scriitor, călugărițele vizionare, *Surorile de la Sfânta Cruce*, și în special sora *John Michela*, sora *Mary Edith*, sora *Francis Loyola*, sora *John Joseph*, sora *Mary Madeleva*, sora *Maria Isobela* și sora *Maria Concéption*. *Bettina Steinke*, care m-a învățat să disting linia albă din cuta catifelei. *Jurnalistul de la „The Sixties”*, care mi-a răspuns prin zece cuvinte care m-au încurajat timp de douăzeci de ani. Le mulțumesc profesorilor mei jungieni și altor profesori de psihologie, foarte numeroși, dar cu deosebire următorilor, pentru exemplul lor ca artiști, *Toni Wolff*, *Harry Wilmer*, *James Hillman* și *Carl Gustav Jung*, a cărui operă a fost pentru mine o trambulină pentru a plonja înăuntrul ei, dar și afară din ea. Opera lui a exercitat o puternică atracție asupra mea, căci el a îmbrățișat viața de artist: a sculptat, a scris, a citit, a intrat în morminte, a vâslit în lungul râurilor.

Colorado Council on the Art and Humanities, *Artist in Residence Program* și *Young Audience* și, în particular, administratori-artiști *Daniel Salazar*, *Patty Ortiz* și *Maryo Ewell*, pentru vitalitatea și entuziasmul lor. *Marilyn Auer*, redactor și editor-asociat, și *Tom Auer*, editor și redactor-șef al *Bloomsbury Review*, pentru căldura, zburdălnicia, bunătatea și cultura lor. Le mulțumesc, de asemenea, celor care mi-au publicat pentru prima dată cartea, oferindu-mi transfuziile de energie necesare pentru a continua: *Tom DeMers*, *Joe Richey*, *Anne Richey*, *Joan Silva*, *David*, *Chorlton*, *Antonia Martinez*, *Ivan Suvanjiëff*, *Allison St. Claire*, *Andrei Codrescu*, *Jose Armijo*, *Saltillo Armillo*, *James Taylor III* și *Patricia Calhoun*, femeia sălbatică din comitatul Gilpin (Colorado). Poetilor și poetelor care au fost martori: *Dana Pattilo*, *Charlie Mehrhoff*, *Ed Ward* și cele trei Marii, *Maria Estevez*, *Maria Ignacio*, *Maria Reyes Marquez*.

Le mulțumesc tuturor spiridușilor, elfilor și gnomilor din *Reivers*, una din cafenelele unde îmi place să scriu, și în special băieților din casa din copac, fără al căror sprijin constant și stăruință această carte n-ar fi văzut lumina zilei. Sătucurilor din Colorado și Wyoming, unde locuiesc, vecinilor mei, prietenilor și tuturor celor care mi-au adus povești din cele patru colțuri ale lumii. Părinților soțului meu, *Lois* și *Charlie*, care i-au dăruit o atât de profundă, atât de frumoasă iubire, încât din preaplinul acesteia se revarsă cu generozitate asupra mea și a familiei noastre.

În final, bătrânului stejar, „copacul mesajelor” din pădure, pe care, copil fiind, îmi plăcea să scriu. Mirosului bun al pământului, sunetului apelor libere, spiritelor naturii care alergă toate în stradă să vadă cine trece. Tuturor femeilor care au trăit înaintea mea și mi-au făcut drumul un pic mai neted, un pic mai ușor. Și, cu infinită duioșie, Lobei.

Poveștile, poeziile și povestirile incluse în această lucrare sunt creația literară a Clarisei Pinkola Estés. Poveștile sale literare continuă cu scurte poezii, cântece și povești, transmise într-un limbaj și un stil specific. Ele fac obiectul unui copyright și nu sunt de domeniu public.

La fel, poveștile *Txati*, *Femeia-schelet*, *Loba*, *Dead Bolt*, *Manawee*, *Tüz* și altele, precum și diferitele anecdote, poezii și traduceri originale ale autoarei sunt protejate prin drepturi de autor și nu sunt de domeniu public.

Versiuni foarte diferite ale unor povești, cum ar fi *Pantofiorii roșii*, *Barbă Albastră* și *Fetița cu chibrituri*, pot fi găsite în culegerile Fraților Grimm, ale lui Hans Christian Andersen și ale lui Charles Perrault. Legende, precum enigmatică *Llorona* sau vechea poveste a Demetrei și Persefonei, pot fi găsite într-un mare număr de ediții aparținând diverselor edituri. În funcție de versiune, ele sunt sau nu de domeniu public.

Unele cărți ne îmbogățesc, pe altele le iubim. Altele sunt însă parte din noi, iar *Femei care aleargă cu lupii* este una dintre acestea. Clarissa Pinkola Estés deschide porțile fermecate ale basmelor și ne invită în universul tainic al ființei noastre. Pătrundem vrăjiți în lumea de dincolo de timp. Intrăm în cadența mării respirații a sufletului. Scălțați în ape vii, renaștem. Ne regăsim valorile străvechi, înțelepciunea, încrederea în darurile noastre și tăria de a porni pe drumul nostru – adevăratul nostru drum – spre o lume care a fost cândva a noastră, o lume frumoasă, vie, așezată pe temeiuri trainice, firești.

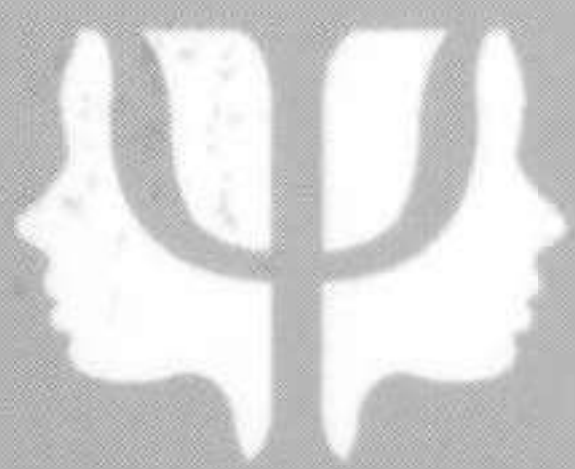
Am abordat inițial această lucrare din perspectiva versiunii italiene și a celei franceze, dar parcurgerea ulterioară a versiunii engleze a dat forma definitivă a traducerii, fidelă lucrării originale.

Mi-au fost alături, oferindu-mi sprijinul, îndrumările și încurajările lor, Alexandru Mălăescu, Adrian Horea, Aura Ivănescu, Vasile Spiridon, Florence Bouvry, Iulia Nistor, Ștefania Nalbant, Carmen-Isabela Vasile, Nadia Soare, Cristina Rășanu, Cristina Constantinescu, Cristian Petricu, Cornelia Vasilescu, Marilena Marin, Alina Șerbu, Sebastian Stănculescu, Roxana Vătăjelu, Valeria Melnic, Doru Adămoaie, Marga Ahmed, Emilia Morar. Tuturor le mulțumesc și îi păstrez în inima mea.

Îi mulțumesc, de asemenea, Editurii Niculescu, care face posibilă publicarea acestei profunde, revoluționare, provocatoare lucrări. Ea este de fapt cea pe care mulți, foarte mulți dintre noi au căutat-o dintotdeauna...

Rod al unei înțelepciuni adânci și al iubirii, cartea Clarisei Pinkola Estés ne oferă cheia de lectură a lumii noastre lăuntrice, netezindu-ne calea spre noi înșine, spre o viață bogată, plină de sens. Ea nu dă răspunsuri. Ne încurajează să ne punem întrebări. Dar, mai cu seamă, ne reamintește tuturor *întrebarea cea mai importantă, pentru a pătrunde miezul lucrurilor și a cântări valoarea a tot ce-i viu:*

Unde e sufletul?...

psihologie

În fiecare femeie se ascunde o creatură puternică, înzestrată cu instincte bune, pasionată, creativă și înțeleaptă. Adesea, însă, cultura și societatea au sufocat această „Femeie sălbatică”, au redus-o la tăcere, încercând cu obstinație să o „civilizeze”, forțând-o să-și asume roluri rigide, care-i înăbușă elanurile. Psihanalistă și povestitoare, fascinată de mituri și legende, Clarissa Pinkola Estés ne invită să recuperăm această parte adânc îngropată în noi, vibrantă, generoasă, plină și dătătoare de viață. Prin săpături psihoarheologice în ruinele subpământeanului feminin și făcând apel la vechi tradiții, mituri și povești, ea ne deschide drumul și ne arată că stă în puterea fiecăreia să regăsească, înăuntrul său, „Femeia Sălbatică”.

„Îi sunt recunoscătoare acestei cărți și Clarisei Pinkola Estés. Lucrarea îi arată cititorului ce minunat este să ai curaj și să fii femeie.”

*Maya Angelou,
scriitoare și poetă*

„O carte absolut unică... O efervescentă și încântătoare proză... Va deveni cu certitudine o Biblie a femeilor dornice să înfăptuiască lucrarea profundă. Este o hartă a tuturor capcanelor, obișnuite sau groaznic de neașteptate, pe care le întâlnește o femeie pe drumul înapoi la sinele său instinctual.”

Los Angeles Times

„O lucrare profund spirituală. Onorează ceea ce este neîmblânzit la o femeie, tenacitatea ei, inteligența. Venerează sufletul feminin.”

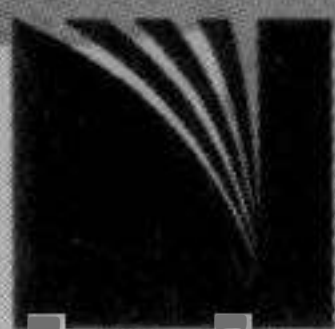
The Washington Post Book World

www.niculescu.ro

ISBN 978-606-38-0076-4

9 786063 800764

NICULESCU

39,90 Lei